

Г. М. ГОЛИШ
Л. Г. ЛИСИЦЯ

ПОДРОЖ ЗЛАТОКРАЄМ

Нарис історії Золотоніщини
та її поселень від давнини до сьогодення

2-ге видання

Черкаси
“Вертикаль”
2018

**УДК 908:94(477.46)
Г 60**

*Рекомендовано до друку Вченою радою Черкаського
національного університету ім. Б. Хмельницького
(протокол № 2 від 25 лютого 2018 р.)*

Рецензенти:

*доктор історичних наук, професор С. В. Корновенко;
доктор історичних наук, професор А. Ю. Чабан;
кандидат історичних наук, професор В. М. Мельниченко*

Редакційна рада:

Гончаренко Т. І. (голова), канд. іст. наук, доц. Голиш Г. М. (заст. голови), д-р філос. наук, проф. Іщенко М. П., д-р філол. наук, проф. Мартинова Г. І., Москаленко Т. М., Нагаєвський О. Г., Скідан В. М., д-р іст. наук, проф. Перехрест О. Г., Побиванець В. Г., Почепцов В. Ф., Різник Л. Л., Чайка С. І., Черненко С. В., Ямборська В. М.

Голиш Г. М.

Г 60 Подорож Златокраєм. Нарис історії Золотоніщини та її поселень від давнини до сьогодення: 2-ге вид., випр. і доп. / Г. М. Голиш, Л. Г. Лисиця. – Черкаси: Вертикаль, 2018. – 580 с.: іл., фото.
ISBN 978-617-7475-52-0

На основі архівних матеріалів, опублікованих документів, стародруків, речових пам'яток, спогадів та усних джерел подано нарис історії та сьогодення Золотоніщини, усіх її населених пунктів. У книзі міститься також довідкова інформація про поселення, які з різних причин зникли з карти району. Інформація, що містилася в першому виданні, тут значно доповнена й осучаснена.

Адресовано широкому колу читачів як на теренах Золотоніського краю, так і за його межами.

УДК 908:94(477.46)

*Щиросердна вдячність Золотоніській районній державній
адміністрації (голова О. А. Лісовий) та Золотоніській районній раді
(голова В. П. Саранча) за фінансування цього видавничого проекту*

ISBN 978-617-7475-52-0

© Г. М. Голиш, Л. Г. Лисиця, 2018
© С. Г. Кандич, оригінал-макет, 2018
© В. А. Афонін, Д. А. Соколенко, дизайн
обкладинки, 2018

***95-річчю Золотоніського району
та світлій пам'яті великого
краєзнавця М. Ф. Пономаренка
присвячується***

ПЕРЕДМОВА

Любов і глибока шана до рідної землі — одне з найсвятіших почуттів, яке кожна людина проносить крізь усе життя, усвідомлюючи особисту причетність до долі народу й усієї держави. Це й природно, адже поняття “рідний край” бере свій початок із батьківської оселі, тихої материнської пісні, чистої, як краплина роси, рідної мови. Саме тому знання про свою “малу батьківщину” — невід’ємну складову частину нашої великої Батьківщини — України, за образним висловом П. Т. Тронька “завжди були надійним фундаментом історичної пам’яті”. У роки незалежності краєзнавчі дослідження й популяризація знань про рідний край перетворилися у дієвий засіб національно-патріотичного виховання громадян нашої держави.

Особливої актуальності сьогодні набуває підготовка і видання праць про історію й сучасність різних куточків України. Відрадно, що в справу всебічного вивчення місцевої історії вагомий внесок робить Черкаська обласна організація Національної спілки краєзнавців України, яка об’єднує невтомних дослідників багатого своєю минувиною краю. Переконливим підтвердженням цього є здійснені останнім часом видання ґрунтовних праць з історії окремих міст і сіл Черкащини.

Однією з таких праць є пропонована книга про Золотоніщину (автори умовно окреслюють її адміністративними межами сучасного Золотоніського району та м. Золотоноша), відому своїм славним і героїчним минулим, багатою й щедрою природою. Здавна на цій благословенній землі, яку по праву називають Златокраєм, жили й трудилися люди, мужньо боронили її від ворога, щиро вболіваючи за долю й майбутнє України.

І сьогодні на цій землі збереглося багато пам’яток — свідків подій, що відбувалися тут у минулому. Впродовж віків у цих напрочуд гарних місцях лівобережної Черкащини виросло багато великих та малих поселень. Вони завжди були важливими осередками духовної і матеріальної культури, відігравали значну роль у розвитку економіки краю і держави. Жодне з них — будь-то Золотоноша — значний культурно-економічний центр Черкащини, село чи невелике селище — були й залишаються не лише позначкою на географічній карті, а й передовсім певним життєдайним середовищем, де народжувалися, жили й трудилися покоління людей, створюючи матеріальні та духовні цінності.

У далекому та близькому минулому на Золотоніщині завжди були люди з високою відповідальністю за долю своєї Вітчизни й краю, для яких найвищою метою була турбота про благо народу, готовність відстоювати його інтереси. Тому вбачається своєчасною і вкрай необхідною справою створення

повноцінного літопису цього унікального краю. Щоб реалізувати цей задум автори пропонованого видання — відомі краєзнавці Григорій Голиш і його донька Лариса Лисиця, провели фахову й значну за обсягом пошуково-дослідницьку роботу в архівних установах, бібліотеках та музеях, зустрічалися з великою кількістю жителів району.

На основі ретельного опрацювання архівних документів, наукової та краєзнавчої літератури, періодичної преси, спогадів очевидців, авторам вдалося відтворити цілісну картину історії Златокраю від найдавніших часів до сьогодення. У книзі із позицій сучасного історичного мислення відображено події і явища минулого, особлива увага приділена пошануванню людей, які в різний час жили й самовіддано трудилися на золотоніській землі, примножуючи славні традиції краю. В “обезлюднену” за радянських часів місцеву історію повернуто імена багатьох незаслужено забутих золотонісців.

Позитивним є те, що внаслідок копіткої багаторічної роботи вдалося розшукати і включити до видання чимало досі невідомих широкому загалу фактів, життєписи своїх земляків. Не вдаючись до звичних шаблонів, автори намагалися якомога повніше розкрити самобутність і неповторність усіх куточків рідного краю, показати його роль і місце в історії нашої держави.

Насиченість цікавим фактичним матеріалом та ілюстраціями, дохідлива мова викладу і вдало вибудована структура роблять книгу з промовистою назвою “Подорож Златокраєм” особливо привабливою для читачів. Безумовно, вона сприятиме розширенню їхніх знань про рідний край, виховуватиме повагу до власної історії, формуватиме в них високі громадянсько-патріотичні почуття.

Це вже друге видання цього комплексного краєзнавчого дослідження, значно доповнена й осучаснена версія книги, яка була видана у 2008 р. У цій фундаментальній праці поряд із попередньою інформацією усебічно висвітлено як події останнього десятиріччя, так і сучасного динамічного життя Золотоніщини.

Дуже добре, що вихід у світ цієї книги — не епізодичне явище в громадсько-культурному житті Золотоніського району. Ним продовжуються підтримувані районною владою славні традиції краєзнавців району й міста попередніх часів. Безумовно, робота з підготовки і видання книги заслуговує не тільки найвищої оцінки, а й є добрим прикладом для наслідування.

Висловлюючи вдячність авторам за їх подвижницьку працю і представляючи читачам книгу “Подорож Златокраєм”, бажаю, щоб вона сповна служила справі виховання у людей, передусім представників молодого покоління золотонісців, гордості за свій рідний край і Україну, поваги до власної історії і людей, які її творять.

Олександр ПЕЧЕНТ,

*Голова Національної спілки краєзнавців
України, член-кореспондент НАН України*

СЛОВО ДО ЧИТАЧА

*Можна все на світі вибирати, сину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.
В. Симоненко*

Ми народжені українцями, і нашою Батьківщиною є Україна — найкраща у світі земля. Та в кожного з нас святе почуття синівської любові до Вітчизни має, так би мовити, конкретно-місцеву прив'язку. Дійсно, коли примхлива життєва доля закидає нас далеко від рідного дому, то кожний ностальгійно згадає про свій рідний край: місто, село чи хутірець, вулицю свого дитинства. У тому наймилішому куточку землі, де чи ліски-переліски, а чи яри-байраки, пагорби-узвишся, чи степ-рівнина, ріки-озера, чи болота-стави, ми з'явилися на світ Божий, зростали, вийшли на хрещату дорогу життя. Там живуть (чи жили) наші батьки й родичі, близькі люди та земляки, а в могилах лежать близькі й далекі предки. Тому спомин про рідну землю, її людей незмінно відлунює солодким щемом у серці, викликає чисті сльози, пробуджує щонайщиріші емоції й почуття.

Великий мислитель Франціск Скорина, розмірковуючи над проблемами патріотизму, підкреслював, що риби знають свої глибини, птахи — свої гнізда, бджоли — свої вулики, тому цілком природною для людини є любов до рідного краю. Так, знати своє родове коріння, минувшину і сьогодення краю — то моральна потреба, право й обов'язок кожної нормальної людини, яка не хоче перетворитися на Івана Безрідного чи Пилипа Перекотиполе. Прикро, але факт: у сьогоденній Україні святе почуття патріотизму, схоже, виходить із “моди”, а відтак, з'явилося багато безбатченків і забудьків, які живуть за принципом: де ситно й комфортно — там і Батьківщина. Тож у зв'язку з цим великої актуальності набувають краєзнавчі дослідження, які мають пробудити інтерес читачів до рідного краю, його минулого і сучасного, а відтак, сприятимуть формуванню патріотичних почуттів.

За статистикою в Україні налічується 29722 населених пунктів, у тому числі 1344 міських поселень (міст та селищ міського типу) та 20507 сільських (сіл і селищ). Вони входять до складу 490 районів, понад 400 міських і 8283 сільських рад та 648 (станом на 2018 р.) об'єднаних територіальних громад. У цьому переліку — й 63 поселення Золотоніського краю (місто, 48 сіл, 14 селищ і одна заселена станція). Вони об'єднані в міську раду, 33 сільські ради та одну ОТГ.

Золотоніщина — це справді унікальна територіально-адміністративна складова України, справжня природна перлина Середнього Подніпров'я, край славного козацького минулого, багатющих бойових і трудових традицій, непересічного сьогодення. Золотоніська земля виколисала таких відомих достойників, як М. Максимович і С. Шелухін, О. Бах і О. Баранников, О. Нарвоцький і К. Думитрашко, Ю. Гедзь і М. Терещенко, І. Дробний і А. Гончар,

Ю. Гамова і В. Перевальський та багатьох інших. Тут жили і творили Г. Скорохода та І. Котляревський, розпочала свою сценічну діяльність Н. Ужвій.

На суд читацькому загалу ми виносимо нашу скромну дослідницьку працю, яка присвячена історії та сучасності Золотоніщини. Це вже друге її видання, виправлене й доповнене. Час, що минув від першого видання книги, виявився досить динамічним і ущент наповненим бурхливими подіями. Політичні крутозлами й революція Гідності, російська агресія на Півдні та на Сході країни й гіркота непоправних втрат, трансформації соціально-економічного та духовного життя й суспільні потрясіння — усе це вмістилося в останнє десятиріччя. Відтак, з'явилася нагальна потреба в доповненні й осучасненні інформації, приведення її у відповідність з інформаційними викликами сьогодення.

Запропонована книга оповідає не лише про Золотоніський край загалом, але й містить інформацію про кожний його населений пункт: від адміністративних центрів до найменших селищ. Звісно, кожне поселення заслуговує щонайдетальнішого опису у вигляді солідного самодостатнього видання. Проте нам довелося обмежувати формат окремих розвідок і подавати лише найсуттєвішу інформацію. Спеціальний сюжет присвячений помітному духовному центру України — Красногірському Свято-Покровському монастирю. Незважаючи на нестачу відомостей, автори подають також стисло інформацію й про ті поселення, які через ті чи інші причини в різний час зникли з карти України.

Творці цього проекту намагалися охопити якомога повніше всі хронологічні відтинки історії та найрізноманітніші сторони життя мешканців населених пунктів Золотоніщини (соціально-економічні відносини, духовне життя, повсякденність, політичні перипетії, довкілля тощо). Зрозуміло, виконання цього надзавдання виявилось украй нелегкою справою, тому це видання не претендує на вичерпність і залишає ще чимале поле для пошуків майбутніх дослідників. На загал слід підкреслити, що це видання носить швидше презентаційний характер. Книга щільно заповнена відомостями про людей, які творили історію краю у різні її періоди. Адже свого часу французький просвітник й енциклопедист Д'Аламбер писав, що "історія — це наука про людину". Про найвизначніші постаті Золотоніщини подана стисла біографічна інформація.

Для зручнішого орієнтування читачів у тексті видання його структура містить іменний та географічний покажчики, а задля узагальнення інформації в часовому вимірі пропонується хронологічна таблиця найважливіших подій історії краю. Текст супроводжує понад 600 світлин та ілюстрацій, як архівного походження, так і сучасного виробництва, чорно-білі і в кольорі. Вони ілюструють різні історичні періоди та сучасне життя населених пунктів, репрезентують туристично-рекреаційні об'єкти Золотоніщини, є також чимало портретів відомих постатей краю.

Як і попереднє, видання насамперед базується на зібраних авторами упродовж багатьох років найрізноманітніших документальних джерел.

Зокрема, тут використано матеріали Центрального державного історичного архіву ім. М. Пшенишного, Центрального кінофотофоноархіву (м. Київ), державних архівів Полтавської та Черкаської областей, газетного фонду та колекції стародруків Національної бібліотеки ім. В. Вернадського тощо. Чільне місце в джерельній базі праці належить спогадам учасників подій, результатам інтерв'ювання та анкетування жителів поселень Золотоніщини. Діяльну й зацікавлену участь у створенні цього науково-популярного проекту взяли сільські голови та працівники сільських рад, ветеранські організації, освітяни, культармійці, функціонери владних структур районного рівня. Вони надали необхідні відомості про сучасне життя населених пунктів краю, за що їм велика вдячність. Редакційна рада вдячна також співробітникам Золотоніського краєзнавчого та директорам народних музеїв сіл Благодатного, Гельмязова, Домантова, Піщаного, які всіляко сприяли авторам у написанні книги.

Звісно, це видання з'явилося не на голому місці. Йому передували сотні публікацій патріарха українського краєзнавства М. Ф. Пономаренка, внесок якого в дослідження історії краю справді неоціненний. Своє вагоме слово в золотоніському краєзнавстві сказали й відомі ентузіасти місцевої історії П. Т. Герман (Гельмязів), Т. М. Москаленко (Богуславець), О. Г. Нагаєвський (Нова Дмитрівка), В. Г. Побиванець (Золотоноша), В. Ф. Почепцов (Домантів), Л. Л. Різник (Коврай), О. М. Толкушин (Черкаси), С. О. Чайка (Піщане), С. В. Черненко (Гельмязів), В. М. Ямборська (Золотоноша), а також автори цієї книги (Благодатне) та ін.

Запропонований краєзнавчий проект не був би реалізований без спонсорської допомоги місцевої влади. Автори та члени редакційної ради щиросердно вдячні за всеохопне фінансування видавничих витрат голові Золотоніської районної держадміністрації О. А. Лісовому та голові районної ради В. П. Саранчі.

Книга адресована широкому читацькому загалу: ветеранам війни і праці, молодому поколінню краян, освітянам, працівникам культури та всім, хто посправжньому любить свій рідний край і хоче знати більше про його минуле й сучасне. Сподіваємося, що ця спроба провести подорож справді унікальним краєм не залишить байдужим жодного читача.

*Від редакційної ради
Т. І. Гончаренко, Г. М. Голиш*

НАШ КРАЮ ЗЛОТИЙ

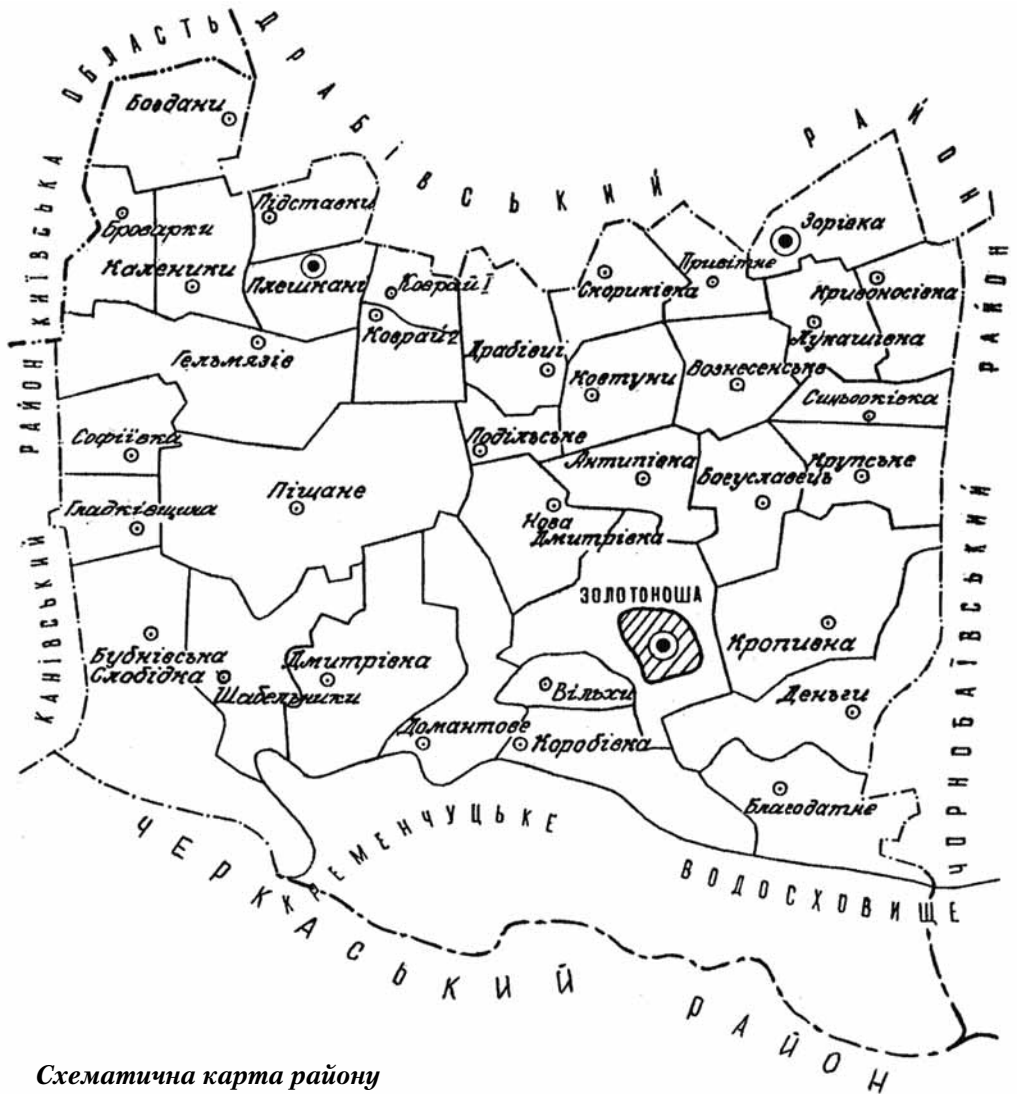
Географічна довідка

*Золотоніщина – земля гостинна,
Невтомних трударів славетний край,
Привітні люди з прадіда до сина,
І на столі духмяний коровай.*

В. Озірський

Золотоніський район розташований у північно-східній частині Черкаської області. На півночі він межує з Драбівським, Переяслав-Хмельницьким (Київщина), на сході – з Чорнобаївським, на заході – з Канівським районами. Південно-західні і південні терени Золотоніщини омиваються водами Кременчуцького водосховища, яке відділяє її від Черкаського району. Географічні координати – 49° пн. ш. і 32° сх. д. Край лежить у межах Лівобережно-Дніпровської лісостепової фізико-географічної провінції.

Загальна площа Золотоніського району — близько 1,5 тис. км², протяжність його території зі сходу на захід — 50,6 км, з півночі на південь — 53 км. Населення району на 1 січня 2008 р. становило 44,5 тис. осіб (без м. Золотоноша)*, щільність залюднення — близько 50 осіб на 1 км². Природний приріст населення упродовж останніх років залишається від'ємним: наприклад, у 2007 р. народилося 327, а померло 1066 (-739) осіб.

У Золотоніському районі нині налічується 62 населені пункти (49 сіл, 12 селищ і 1 станція**), підпорядковані 33 сільським радам, одній ОТГ. Районний центр — м. Золотоноша.

Геологічна будова. У геологічній будові території району подекуди трапляються кристалічні породи археозойської, протерозойської і палеозойської ер. Уся поверхня Золотоніщини заповнена піщаними відкладами кайнозойської ери. За неогенового періоду долина Дніпра сягала аж до нинішнього Пирятина. З плином віків ріка звужувалася. Уже за антропогенового періоду кайнозойської ери Дніпро виробив сучасну долину. Звідси можна стверджувати, що Золотоніщина лежить на березі пра-Дніпра.

Останні сторінки геологічного літопису краю заповнені наступом Дніпровського льодовика. Він залишив моренні відклади, покриті товщею лесу або піску. Близько 10 тис. років тому льодовик остаточно зник із теренів краю і відтак почалося післяльодовикова епоха, яка триває й донині.

Рельєф. Край розташований на Придніпровській низовині, яка відповідає Дніпровсько-Донецькій западині. Це злегка хвиляста, погорблена рівнина, абсолютні висоти якої не перевищують 150 м (найменші показники — 80—90 м — характерні для території, що прилягає до Кременчуцького водосховища). Поверхня південно-західної частини району — низовинна, полого-

Біля с. Богдани

* Тут і далі статистичні дані, які стосуються м. Золотоноша, подано окремо, оскільки з набуттям статусу міста обласного підпорядкування з 1993 р. Золотоноша є самостійною адміністративно-територіальною одиницею, не підпорядкованою району.

** Ст. Панське, яка є її поселенням.

ПОДОРОЖ ЗЛАТОКРАЄМ

хвиляста, тут поширені піщані пагорби і пасма борової тераси; на лесових рівнинах більш давніх терас трапляються западини (блюдця) та болота. Заплавна тераса займає вузьку смугу вздовж Дніпра, лучна проходить лінією розташування поселень Дмитрівка — Коробівка — Золотоноша — Благодатне. Надлучна тераса піднімається невеликим уступом по лінії Гельмязів — Коврай — Золотоноша. Східна частина краю — полого й менш розчленована. Уся територія району похила на південний захід, до долини Дніпра.

Корисні копалини. Поклади корисних копалин у районі незначні, вони тісно пов'язані з його геологічною будовою. У надрах Золотоніщини залягають переважно мінеральні ресурси нерудної групи, основне місце серед них займають будівельні матеріали. Зокрема, промислове значення мають поклади піску, червоно-бурої глини. Свого часу болота Златокраю були багатими на торф.

Клімат. У краї панує помірно-континентальний клімат із пануванням вітрів західного, східного та південно-східного напрямків. Характерною особливістю є відносно м'яка зима і тепле сонячне літо. Річні температури коливаються від мінус 5,9° у січні до плюс 19,9° у липні. Період з температурою понад плюс 10° триває 165 днів, безморозний — близько 200 днів. Мінімальна температура року — мінус 30°, максимальна — плюс 37°.

Річна кількість опадів — близько 500 мм, вони випадають здебільшого в теплий період року. Висота снігового покриву, що має нестійкий характер, — 7–10 мм. Сума тепла за вегетативний період перевищує 3000°, що цілком достатньо для дозрівання сільгоспкультур.

Спостереження за кліматичними умовами краю здійснює одна з найстаріших на Черкащині Золотоніська метеорологічна станція, роботу якої започатковано земською управою ще в 1895 р.

Кременчуцьке водосховище біля ст. Панське

Став біля с. Броварки

(26 км), Самозванка (12 км) та ін. Усі річки належать до рівнинних із добре виявленим сніговим і дощовим живленням. Узимку та в посушливе літо вони повністю переходять на ґрунтове живлення. На загал теренами району протікає 9 середніх і малих річок сумарною протяжністю 230,4 км. Природний мікроклімат краю поліпшують 74 штучних та природних ставків і озер. Загальна площа їх водного дзеркала — близько 750 га. На жаль, підземні води в районі характеризуються високим ступенем забрудненості.

Ґрунти. На території Золотоніщини переважають чорноземні ґрунти, які займають майже 79 % його площі. Типовими є малогумусні чорноземи, трапляються також болотні (8,1 %), дерново-підзолисті, лучні, дернові, супіщані та інші ґрунти. Свого часу в краї було досить багато болотистих та перезволожених ґрунтів. У результаті широкомасштабних осушувальних робіт площі таких ґрунтів зведено до мінімуму, а край нині належить до недостатньо вологої агрокліматичної зони.

Рослинність. Неоднорідність рельєфу та ґрунтів зумовлює досить значну строкатість рослинного світу. На території краю ліси займають площу 15,7 тис. га, їх представлено трьома типами: листяними, хвойними

У листяному лісі

* Кременчуцьке водосховище — найбільше за площею водосховище в Дніпровському каскаді та загалом в Україні.

та мішаними. Серед листяних порід переважають дуб, вільха і береза, хвойних — сосна (51 % площі лісів), мішаних — сосна, вільха, дуб, лісовий горіх. Дніпровська долина заліснена на 16,3 % (по Черкащині — 14,9 %).

У заплавах переважає лучно-болотна рослинність (лоза, вологолюбні злаки, осока, очерет тощо). На території краю ростуть також тополя, акація, берест, граб, осокор, клен та різноманітна трав'яниста рослинність. Зелену картину Золотоніщини доповнюють численні лісосмуги (12 % орних угідь), на них особливо багата степова зона краю.

Тваринний світ. Для краю характерна досить різноманітна фауна. У лісах водяться лосі, олені, козулі, лисиці, зайці, дикі свині. На водоймах багато водоплавної птиці — качок, вальдшнепів, куликів, чапель, чайок, лебедів, трапляються бобри та ондатри. У степах — чимало гризунів (хом'яки, миші). Досить розмаїтий земноводний світ. Річки та ставки багаті на рибу (щука, судак, карась, окунь, сом, плітка, жерех, короп, лящ, линок, верховодка та ін.).

Природно-заповідний фонд. Златокрай досить багатий на об'єкти природно-заповідного фонду, усього їх налічується 25, загальною площею 5176,5 га. Зокрема, це Липівський орнітологічний заказник загальнодержавного значення, 10 заказників місцевого рівня, 8 пам'яток природи, 4 парки — пам'ятки садово-паркового мистецтва, 2 заповідні урочища (усі місцевого значення). Серед них слід виділити липу Максимовича, Хвилів дуб, озера Горіхове та Святе (пам'ятники природи), урочище Бакаївське (Красногірський монастир), природно-історичний комплекс Г. С. Сковороди (с. Коврай) та ін.).

Шляхи сполучення. Край має досить розвинені транспортні комунікації. Територією району пролягає залізниця Бахмач — Одеса, її станції є в Золотоноші, Пальмірі, Благодатному, Панському.

Золотоніщиною проходить дві автодороги національного значення (Бориспіль — Дніпро — Запоріжжя та Золотоноша — Черкаси — Сміла — Умань), а також три територіальні шосівки: Канів — Ліпляве — Домантів, Золотоноша — Дрaбів і Софіївка — Дрaбів).

ПОМАНДРУЙМО В МИНУВШИНУ

З історії Золотоніщини

НА СВІТАННІ

Історія Златокраю сягає своїми коріннями у сиву давнину, до незапам'ятних часів кам'яного віку. Як засвідчують археологічні знахідки, найбільш інтенсивно край залюднювався за неоліту* та енеоліту** — прикінцевої епохи кам'яного віку (VI—III тис. до н. е.). Тоді люди поступово переходили від присвоювальних форм господарювання (збиральництво,

Знаряддя праці та посуд доби кам'яного та мідно-кам'яного віку

полювання, рибальство) до відтворювальних (скотарство, мотичне землеробство). Переважали кам'яні, кістяні та дерев'яні знаряддя праці, в побут почав уходити глиняний посуд, виникло прядіння і ткацтво. У долині Дніпра та Супою на території Золотоніщини археологами виявлено кілька неолітичних поселень (стоянок), вони належать здебільшого до так званої дніпро-донецької археологічної культури (IV—III тис. до н. е.). Залишки таких поселень знайдено біля Благодатного, Домантова, Коробівки¹. Так, у 1989 р. було досліджено неолітичне поселення в урочищі Пруському неподалік с. Коробівка і виявлено

значне скупчення характерної для дніпро-донецької культури кераміки та кам'яні й кістяні знаряддя праці².

На території краю мешкали й скотарські племена середньостогнівської культури (середина IV — середина III тис. до н. е.). У могильниках виявлено поховання того часу у формі трупопокладення на спині з підігнутими ногами. Поблизу Домантова та в урочищах Бурдоносівка й Хрести знайдено гостродонні посудини з гребінцевим, шнуровим та іншими орнаментами, бойові молоти з рогу оленя, тесла, мотики, псалії***, наконечники стріл і списів, мідні прикраси тощо³.

* Неоліт — новокам'яний вік.

** Енеоліт — мідно-кам'яний вік.

*** Псалія — елемент збруї коня.

Уздовж Дніпра виявлено свідки контактів середньостогнівської культури з трипільською (IV–III тис. до н. е.). Залишки поселення трипільського типу виявлено в Хрестах, а кераміку — в Домантові та Бурдоносівці.

У III — поч. II тис. до н. е. на території Золотоніщини жили скотарські племена, їх поселення знайдено біля сіл Благодатне, Домантів та Піщане. Ці племена належали до так званої ямної культури: небіжчиків ховали в ямах під курганними насипами в скорченому положенні на спині чи на боці й посипали вохрою⁴.

У добу бронзи (II — поч. I тис. до н. е.) край заселяли землеробсько-скотарські племена середньодніпрянської культури та культури багатоваликової кераміки. Пам'ятки цих культур (зброя, знаряддя праці, посуд, прикраси) відкрито в Благодатному, Домантові, Кединій Горі, Новій Греблі та Піщаному⁵.

Трапляються на території Золотоніщини і сліди життя за скіфської доби. Зокрема, біля Гладківщини та Софіївки виявлено кургани, а біля Домантова, Хрестів, Залізьок — скіфську кераміку⁶.

У 1961 р. в долині Супою біля с. Піщане знайдено рештки човна, кістяк людини і 15 високохудожніх античних бронзових посудин для вина з рельєфним орнаментом. Ця унікальна знахідка*, відома в Україні як Піщанський скарб, датується V — поч. IV ст. до н.е.**⁷ Про торговельні і культурні зв'язки наших земляків з античним світом засвідчує знайдена біля Благодатного амфора з Тири та лутерій (грецька посудина, с. Піщане)***⁸. В урочищі Мальоване Ближнє (с. Піщане) виявлено поселення зарубинецької культури.

Амфора з Тири

СЛОВ'ЯНСЬКИЙ ПЕРІОД

Сліди життя на території краю залишили й ранньослов'янські племена. Зокрема, археологами виявлено поселення черняхівської культури (II–V ст. н. е.) поблизу Бакаївки, Залізьок, Коробівки, Липівського, Піщаного та Шабельників. В урочищі Липівське досліджено наземні житла із дерев'яним каркасом та стінами з лози і глини. Знайдено жорна, уламок серпа, ножі, наконечники стріл, фрагменти кераміки, а також шлак — свідчення залізобного виробництва.

* Ця знахідка надихнула поетесу Л. Костенко на створення поеми-балади “Скіфська Одисея”.

** Зберігається в музеї історичних коштовностей України.

*** Лутерій, який оцінений фахівцями у 250 тис. грн. був викрадений із експозиції Археологічного музею м. Переяслав-Хмельницький (нині цей експонат знайдено).

Археологічні знахідки, датовані XII – поч. XIII ст.

Античний світ і в цю епоху продовжував впливати на економічне життя наших далеких предків. Так, у **1894 р.** біля с. Ковтуни було виявлено скарб з 104 срібних римських монет, датованих II ст. н.е. Знайдено також і одиночні екземпляри античних монет біля сіл Благодатне, Деньги та Піщане⁹.

У краї виявлено рештки матеріальної культури киеворуської доби (IX–XIII ст.). По берегах річки Супій проходила допоміжна Надсупійська лінія оборони. Її опорними пунктами були фортеця Пісочен (перша згадка – **1169 р.**), городище поблизу сучасних Калеників, а також Ташань. На цій богатирській заставі зустрічали ворогів (печенігів, половців) при прориві Надсулянської лінії оборони (головний форпост – місто-фортеця Воїнь).

Археологи виявили та дослідили городища киеворуської доби біля Бубнова, Гельмязова, Домантова, Золотоноші, Кропивни, Піщаного*, а також селище поблизу Комарівки¹⁰. Наші предки були насамперед землеробами, вирощували просо, жито, пшеницю, гречку, овес, ячмінь, льон. Землю обробляли ралом, бороною з використанням живого тягла. Займалися й тваринництвом: розводили велику рогату худобу, коней, овець, кіз, свиней. Значну роль у господарстві відігравали промисли (мисливство, рибальство, збиральництво, бортництво), а також ремесла (метало- та деревообробка, гончарство, ткацтво). Пісочен та городище біля сучасних Калеників стали помітними центрами торгівлі.

Під час монголо-татарської навали 1239–1240 рр. край було сплюндровано. Загарбники стерли з лиця землі місто-фортецю Пісочен, городища та багато селищ. Руська земля потрапила в залежність до Золотої Орди, а людність було обкладено тяжкою даниною та численними повинностями.

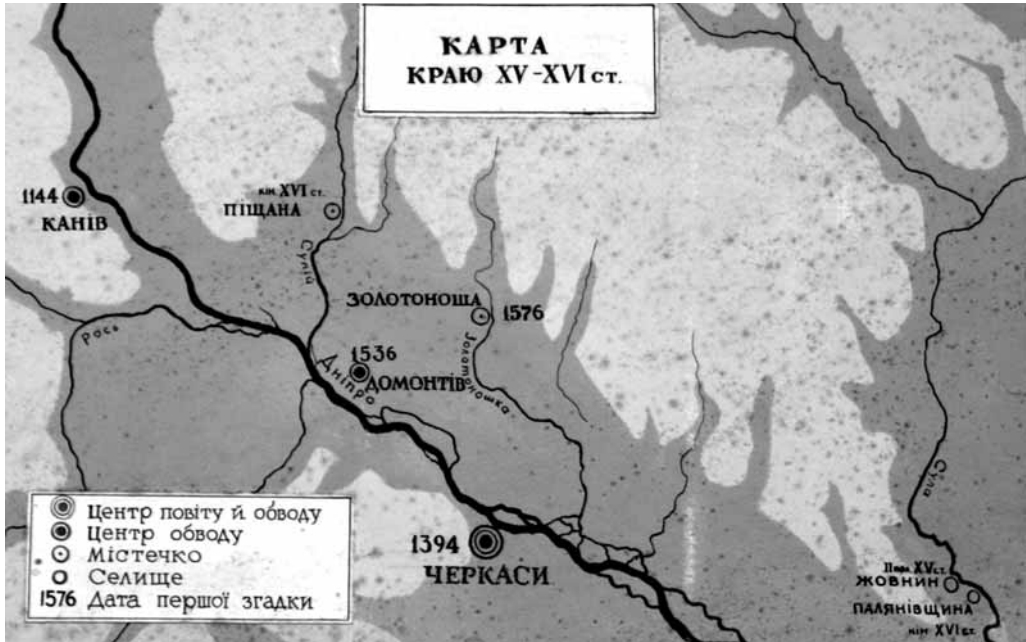
ПІД ЛИТВОЮ ТА ПОЛЬЩЕЮ

У другій половині XIV ст. край став складовою частиною Великого князівства Литовського. Зростання суспільного поділу праці, розвиток ремесел та торгівлі сприяли виникненню нових міст. Так, у першій половині XVI ст. було засновано Домантів, у другій – Золотоношу. Піднімався з руїн і Пісочен. Землі краю увійшли до складу Черкаського староства – адміністративно-територіальної та господарської одиниці в державних володіннях Литви¹¹.

Зросло велике землеволодіння за рахунок освоєння вільних та захоплення общинних земель. Обабіч Дніпра розрісся феод** князів Глинських, так звана Глинщина (друга пол. XV – третя чверть XVI ст.) з опорним пунктом

* Більшість названих городищ дослідив переяславський археолог О.О. Прядко.

** Феод – земельне володіння, що надавалося за службу монарху.

Карта краю XV–XVI ст.

Домантовим. З другої половини XVI ст. земельні володіння Глинщини почали переходити до князя Довмонтів, а відтак, утворилася Домантівщина (Домантів, Золотоноша, Піщане, Антипівка, Мошни та ін.)¹².

У **XV ст.** зароджується козацтво; однією з його колісок стала Золотоніщина. Чимало козацьких слобід* і хуторів виникло на території біля річок Дніпро, Супій, Золотоношка, Кропивна. Козаки мужньо боронили рідну землю від спустошливих турецько-татарських набігів, які стали систематичними після утворення в 1449 р. Кримського ханства. Особливо руйнівним для нашого краю став похід на Київщину кримського хана Менглі-Гірея у **1482 р.**

Після Люблінської унії **1569 р.** й утворення Речі Посполитої польські магнати та шляхтичі поширили своє панування на Золотоніський край. Вони захоплювали селянські землі, посилили визиск місцевої людності. Масове заселення краю втікачами від панської сваволі та дальший розвиток господарства сприяли виникненню нових поселень. Так, до **1615 р.** відноситься перша писемна згадка про Кропивну, **1616 р.** — Гельмязів, **1619 р.** — Богушкову Слобідку**.

Річ Посполита мала трирівневий адміністративний поділ: воеводство — повіт — волость. Золотоноша, зокрема, стала центром волості у складі Черкаського староства. Південна частина Київського воеводства, до якого входила й Золотоніщина, наприкінці XVI — поч. XVII ст. була степовим прикордонням, тут містилися козацькі форпости боротьби з усілякими зайдами.

На Боплановій карті (40-ві рр. XVII ст.) загалом позначено 25 поселень нашого краю, насправді ж їх було набагато більше. Їхній соціальний склад був досить строкатим, проте переважали вільні люди. Так, у Кропивні налічувалося

* Слобода — сільське поселення, жителі якого тимчасово (на 15–30 р.) звільнялися від феодальних повинностей.

** Стара назва Благодатного.

ПОДОРОЖ ЗАТОКРАЄМ

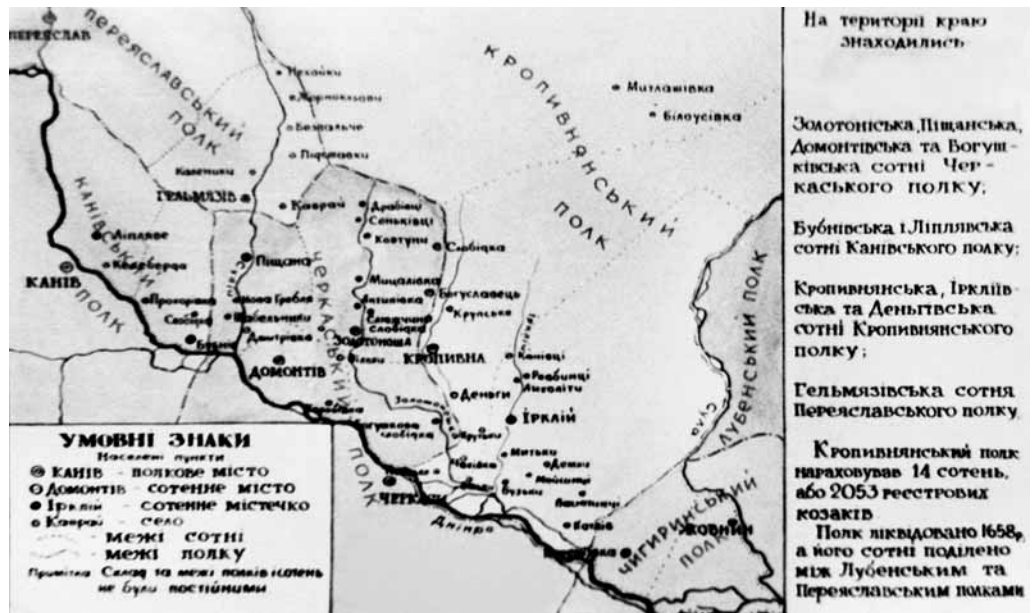
лише 60 т. з. “послушних дворів” (залежних) і понад 200 — “непослушних” (вільних). Куруківська угода (1625 р.) між козацтвом і польською короною значно розширила реєстрове військо та затвердила полково-сотенний устрій. У загальних рисах він співпадав із існуючими адміністративними кордонами, де межі полків відповідали староствам, а сотень — волостям.

У 1635 р. коронний стражник С. Лац здійснив розбійний напад на Домантівщину, пограбувавши і перебивши сотні тамтешніх людей. Через чотири роки на прохання княгині П. Довмонт панцерний загін Я. Вишневецького вигнав лашцевих челядників, а через рік князь придбав Домантівщину у свою власність. Величезні володіння Вишневецьких, так звана Вишневещина, налічувала 50 поселень і 40 тис. підданих, які виконували всілякі повинності¹³.

Наші країни взяли активну участь у козацько-селянських повстаннях кінця XVI — першої пол. XVII ст. Селяни покозачувалися і вступали до повстанських загонів С. Наливайка, Т. Федоровича, П. Бута, Я. Острянина. У 1637 р. повстанське військо (близько 3 тис.) на чолі з полковниками К. Скиданом і С. Биховцем з'явилося на Золотоніщині, перейшовши Кропивну та Гельмязів. Згодом у Домантові зупинився 4-тисячний загін сотника Кизими. Це сприяло посиленню антипольської боротьби в краї.

Проте сили були нерівними, і польське військо зуміло цього разу здобути перемогу. Біля р. Росава під час церемонії капітуляції козацьких військ корогви сотень Золотоніщини лягли до ніг польських комісарів¹⁴.

Ймовірно, що саме під завісу цих визвольних змагань і виникли (1638 р.) Гельмязівська, Домантівська, Золотоніська та Піщанська сотні* у складі Черкаського полку і Бубнівська** — Канівського.

Адміністративно-територіальний поділ краю. 1649 р.

* Деякі дослідники відносять появу цих сотень до початку Національно-визвольної війни.

** Згідно з “Ординаціями війська Запорозького”.

У ПОЛУМ'І ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ

“Золотий спокій” (за висловом польських істориків) — десятиріччя після придушення повстань у 1638 р. — став лише затишшям перед бурею. У **1648 р.** спалахнула Національно-визвольна війна українського народу проти польських поневолювачів, її очолив Б. Хмельницький. У ході війни було сформовано Кропивнянський полк та нові сотні, зокрема Богушковослобідчанську* та Денезьку**. За новим адміністративним (сотенно-полковим) поділом Кропивна стала полковим містом, а Богушкова Слобідка, Бубнів, Гельмязів, Деньги, Домантів, Золотоноша, Піщане — сотенними центрами.

Козаки Золотоніщини брали участь у всіх найбільших битвах визвольної війни. У травні 1648 р. повстанські загони громили шляхетські маєтки на території краю. Активізації повстанського руху сприяла поява на Золотоніщині знаменитого соратника гетьмана — полковника М. Кривоноса. Золотоніська козацька сотня виявила беззавітний героїзм при облозі Збаража. У Пилявецькій битві (вересень 1648 р.) відзначився осавула Кропивнянського полку, народний герой Н. Морозенко. Незабаром він загинув у бою¹⁵.

Одним із найближчих бойових побратимів гетьмана був кропивнянський полковник Ф. Джеджелій (Джалалій). Під час драматичних подій битви біля Берестечка (червень 1651 р.) його було обрано наказним гетьманом¹⁶.

Представники Золотоніщини брали участь у Переяславській раді (**8 січня 1654 р.**). Свою негативну позицію щодо неї висловили козаки Кропивнянського полку. Гетьман Б. Хмельницький прямував до Переяслава нашим краєм, його шлях проліг через Домантів, Шабельники, Піщане і Гельмязів. З метою приведення місцевого люду до присяги московському цареві в полкові та сотенні центри було надіслано представників уряду Московії, зокрема, Д. Тургенева — до Кропивни, Т. Спасителява — до Домантова, Золотоноші та Піщаного, М. Лодиженського — до Гельмязова, С. Волконського — до Бубнова. Кропивняни побили та вигнали з містечка представників Московії¹⁷. Не сприйняв промосковську позицію гетьмана і його сподвижник Ф. Джеджелій.

Згідно з ухвалою Переяславської ради та українсько-московським договором (“Березневі статті”) територія Війська Запорозького, в тому числі й наш край, опинилося в складі Московської держави як її (до певного часу) автономна частина.

Та непересічна доба історії України характеризувалася подальшим розвитком культури. Поширювалася освіта, в тому числі й народна. Відомий достойник П. Алепський, який у 1654 р. мандрував через Гельмязів, Золотоношу й Богушкову Слобідку, помітив в Україні “прегарну рису... всі вони, за невеликими винятками, навіть більшість їхніх жінок і доньок, уміють читати”¹⁸. Дехто з краян навчався у вищих школах, серед них — дідичі Богухвал та Олександр Олексичі. Поширювався фольклор, зокрема народні думи й пісні.

* У складі Черкаського полку.

** У складі Кропивнянського полку.

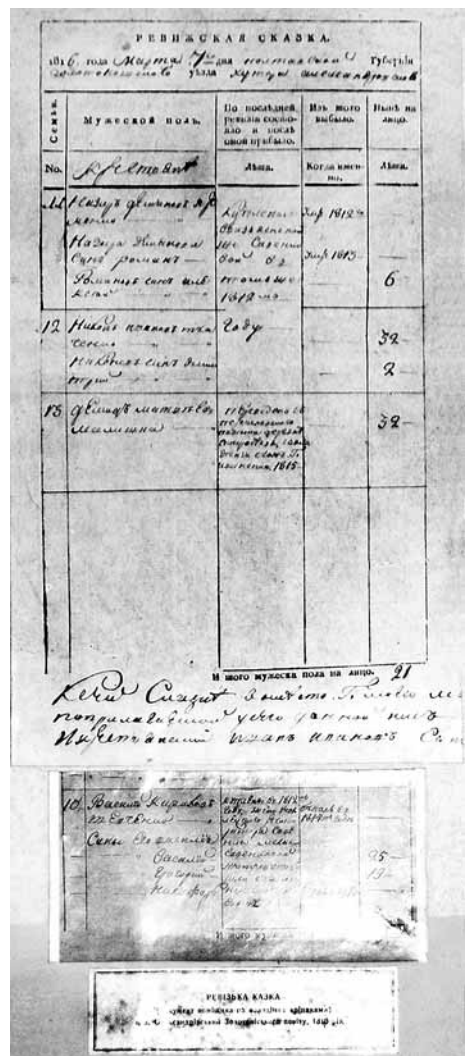
Розвивалася архітектура: в старому українському стилі збудували Микільську та Успенську церкви в Золотоноші. Саме місто стало помітною фортецею: його оточував земляний вал, а дві брами – Кропивнянська і Переяславська – були оббиті залізними стулками¹⁹.

ПІСЛЯ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ

У результаті Національно-визвольної війни було ліквідовано велике землеволодіння, а система визиску значно ослабла. Поряд зі старими (Богушкова Слобідка, Гельмязів, Деньги, Домантів, Золотоноша, Кропивна, Піщане) з'явилися нові, так звані вільні військові містечка і села (Богдани, Богуславець, Дмитрівка, Дривівці, Залізьки, Ковтуни, Панське, Підставки, Плешкані, Сеньківці, Шабельники)²⁰.

Краєня взяли участь у повстанні 1659 р. під проводом І. Безпалого та І. Богуна проти гетьмана І. Виговського та його пропольської політики. Посилювався гніт козацької старшини і свавілля царських воевод. Це й викликало антимосковський виступ у краї, відомий під назвою Переяславського повстання 1666 р. 18 липня повстанці убили в Богушківій Слобідці полковника Д. Єрмоленка і на козацькій раді обрали нову старшину. Повстання охопило Бубнів, Гельмязів, Домантів, Золотоношу, Кропивну, Піщане та багато інших містечок і сіл. Спроби повстанців захопити Переяслав не увінчалися успіхом. Для придушення виступу гетьманська адміністрація спорядила кілька полків, а царський уряд – 2-тисячне військо. Біля Гельмязова, Піщаного та Золотоноші точилися великі бої між повстанцями та каральниками.

8 і 9 серпня відбулися завершальні двобої під Богушковою Слобідкою та Домантовим. Богушкову Слобідку було зруйновано, а в Домантові повстанці трималися кілька днів. Сили були нерівними, і повстання зазнало поразки. Завдяки цьому виступу було значно затримано юридичне оформлення кріпацтва на Лівобережжі²¹.

Генеральний опис Лівобережної України. Середина XVII ст.

Після сумнозвісної Андрусівської угоди 1667 р., коли Лівобережжя остаточно опинилося під юрисдикцією Московського царства, усі козацькі сотні Золотоніщини увійшли до складу Переяславського полку.

Як і раніше, край був об'єктом спустошливих набігів кримської та ногайської орд. У **1692 р.** кримчаки вдерлися до Кропивни, Золотоноші, Домантова і Бубнова, захопили сотні полоняників та сплюндрували десятки поселень. Наступного року орда знову з'явилася в нашому краї, закликана, як і попереднього разу, претендентом на гетьманство Петриком. Ця похмура і трагічна епоха в історії України (60–70-ті рр. XVII ст.) дістала назву "Руїни".

Період кінця XVII – першої половини XVIII ст. характеризується зростанням великого землеволодіння й посиленням визиску селян. Золотоніському сотнику Я. Леонтовичу, наприклад, належали великі земельні масиви та сотні підлеглих у Мелесівці, Згару. На В. Томару працювали кріпаки в Богушківій та Бубнівській Слобідці, Ковраї та Підставках, на Києво-Печерський монастир – в обох названих Слобідках, Деньгах, Кропивні та Панському, на Красногірський – у Слюжчиній Слобідці.

Політика закріпачення і нещадного гноблення спричинила загострення соціальних конфліктів. У 1687 р. селяни Бубнова та Домантова виступили проти землевласника Л. Полуботка. Домантівчани відібрали рухоме й нерухоме майно в місцевого сотника С. Томари²².

КРАЙ У XVIII СТ.

Козацтво Золотоніщини брало участь у Кримських (1687 і 1689 рр.) та Азовських (1695–1696 рр.) походах, у Північній війні (1700–1721 рр.), зокрема в бою під Ерестфером (1701 р.). У складі Переяславського полку золотоніські козаки мужньо боронили від шведів білоруські землі. Біля Ляховичів частина козаків потрапила в полон, багато бранців загинуло в Готтенбурзі (Швеція). Лише три сотники – золотоніський Л. Шульга, домантівський С. Колобоженко і бубнівський Д. Деркач зуміли вирватися з неволі. Брали участь козаки Золотоніщини і в Полтавській битві (**червень 1709 р.**), вони були в авангарді тих полків, які гнали шведів до Дніпра²³. Вже на поч. XX ст. до 200-річчя Полтавської битви козаків Золотоніщини було нагороджено ювілейними медалями.

У XVIII ст. поживляється економічне життя. Наприклад, козаки Золотоноші мали 5 олійниць, 3 водяні млини і 2 вітряки, у місті щороку відбувалося 4 ярмарки.

Жалувана грамота Катерини I. 1726 р.

У містечку Домантів працювали лодейний, виноробний, ткацький цехи. Ремесло поступово втрачало середньовічні риси й перетворювалося в дрібнотоварне (кустарне) виробництво. У домантівському маєтку полковника С. Томари на 1715 р. випасали 1400 коней, 350 голів великої рогатої худоби, 2100 овець²⁴.

Одним із найважливіших занять у краї був чумацький промисел. Щороку десятки возів, запряжених волами, рушали на кримські соляні озера чи на Дон по рибу. Особливо багато чумакувало мешканців Кропивни та Золотоноші.

Продовжується залюднення краю, виникають нові поселення. Зокрема, документи XVIII ст. уперше фіксують згадки про Бакаївку, Богуславець, Вільхи, Зорівку, Канівщину, Коврай, Коробівку, Кривonosівку, Лукашівку, Львівку, Малинівщину, Маліївку, Синьооківку, Скориківку, Софіївку, Хвилівку та ін.²⁵

У XVIII ст. зберігався полковий устрій до його ліквідації царизму **1782 р.** Територія Золотоніщини входила до складу Переяславського полку, який ділився на сотні. Сотенними центрами на той час були містечка Золотоноша, Бубнів, Гельмязів, Домантів, Кропивна, Піщане. До складу сотенної адміністрації поряд із сотником належали писар, осаул, хорунжий, їх, як правило, призначали царські чиновники.

З ліквідацією полково-сотенного устрою уводився загальноросійський поділ спочатку на намісництва, а потім на губернії, які, у свою чергу, ділилися на повіти²⁶. З **1782 р.** Золотоноша стала центром однойменного повіту* Київського намісництва, з 1797 р. Малоросійської, а з 1802 р. — Полтавської губернії. Золотоніський повіт включав у себе території нинішніх Золотоніського, Драбівського, Чорнобаївського й лівобережну частину Канівського районів (території колишніх Бубнівської, Гельмязівської, Домантівської, Іркліївської, Кропивнянської, Ліпльавської та Піщанської сотень). Територіально повіт був найбільшим у губернії.

На час створення повіту на його території налічувалося 7 містечок, 48 сіл, 171 хутір. Загальна кількість господарств становила 12878, а населення зросло з 27832 у 1764 р. до 41778 у 1780-х рр.²⁷

Значний відгомін у краї мав гайдамацький рух, учасниками якого стало багато уродженців Золотоніщини. Гайдамацький загін І. Подоляки, уродженця Кропивни, громив панські маєтки на півночі Київщини (1750 р.). Ватажка гайдамаків було поранено під час бою, унаслідок чого він потрапив у полон. Краєни брали участь і в Коліївщині (**1768 р.**). Зокрема, на півдні Черкащини діяв загін С. Головацького, котрий був родом з Дмитрівки. Після поразки повстання цього ватажка було четвертовано в м. Кодні. Там же стратили і шість його побратимів. В. Сагатенко із Домантова гайдамакував у загоні В. Шелеста, В. Усатенко з Бубнова — у загоні Д. Бандурки. Рештки повстанської групи І. Вовка після поразки переховувалися в 1769 р. у Коробівському монастирі²⁸.

Посилення кріпосницького гніту (узаконення кріпаччини 1783 р. та встановлення 3-денної панщини 1797 р.) викликало в краї антифеодальні виступи. Вони виражалися в масових утечах, захопленні поміщицької землі,

* Ще до ліквідації полкового устрою з 1770-х рр. Золотоноша вже була центром повіту із сотенним поділом.

підпалах маєтків. В історичних джерелах другої половини XVIII ст. загалом у краї зафіксовано 18 випадків виклику військових команд для придушення селянських виступів.

У досить складних суспільних умовах розвивалася культура краю. Зменшувалася кількість шкіл, а відтак, зростала чисельність неписьменних. Елементарні знання давало декілька шкіл, створених при церквах та монастирях. Жоден із шести сотників Золотоніщини не зміг вивести свого прізвища під документом за 1729 р. Тут, зокрема, знаходимо таке: “Вместо Сави Тоцкого, сотника Гельмязівского, писати неумеючого, Григорій Зубченко... подписалса”.

Лише діти заможних (виборних) козаків навчалися в Переяславському колегіумі. У 1745 р. з 66 його вихованців 26 походили із Золотоніщини.

Наші земляки зробили помітний внесок у розвиток науки XVIII ст. Зокрема, лікар Х. Тихорський із Домантова був почесним членом Петербурзької академії наук, а богослов, перекладач, мовознавець С. Тодорський* (архієпископ Симон) із Золотоноші – викладачем Києво-Могилянської академії²⁹.

У 1754–1759 рр. у с. Коврай проживав, навчаючи грамоти сина місцевого поміщика С. Томари, відомий український поет і мандрівний філософ Г. С. Сковорода. Тут він створив значну частину своїх поезій до знаменитої збірки “Сад божественних пісень”. Неподалік Золотоноші розпочав писати свою всесвітньовідому поему “Енеїда” перший письменник нової української літератури І. П. Котляревський, який учителював в одній з поміщицьких родин³⁰.

Справжнім шедевром архітектури стала Преображенська церква Красногірського монастиря (1771 р.). Її було збудовано в стилі українського бароко, автором проекту став відомий зодчий І. Г. Григорович-Барський.

Г. С. Сковорода

ДО РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Перша половина XIX ст. характеризується кризою пануючої економічної системи. Незважаючи на це, продовжувало зростати дворянське землеволодіння. Напередодні селянської реформи, наприклад, поміщикам Томарам належало понад 14 тис. десятин** землі, Лукашевичам – понад 6 тис., а княгині Кочубей лише в районі Золотоноші – 4,6 тис. дес. Великими землевласниками були також Кантакузени, Неплюєви, Тоцькі та ін. За соціально-становою структурою людність Золотоніщини дещо різнилася від населення Правобережжя. Переважали козаки: вони на той час налічували 64,5 тис. осіб, кріпаків було 55,5 тис. (40 %), державних селян – 8,1 тис., міщан і цехових – 3,2 тис., дворян – 1,6 тис.³¹

* С. Тодорський був законовчителем Петра III і Катерини II.

** 1 десятина дорівнювала 2400 кв. сажням (близько 1,1 га).

Провідною галуззю економіки залишалося сільське господарство. Його характеризував рутинний стан техніки та відстала система землеробства. Господарювали дідівськими методами: переважали плуг, соха, серп, коса, граблі. Урожайність зернових та інших культур була досить низькою: близько 4–5 ц із десятини*. Прогресивні для того часу технології виробництва сільгосппродукції застосовувалися хіба що в маєтку Тоцького (на х. Дубинка), де впроваджувалася багатопільна система та вирощувалися цінні породи сільськогосподарських тварин³².

У краї розвивалося промислове виробництво, зокрема, його спиртова та борошномельна галузі. На початку позаминулого століття в повіті працювали 48 гуралень, 6 броварень, 6 солодовень, 623 вітряки, 168 водяних і 180 лодейних млинів. Було започатковано цукроварництво: невелике підприємство такого типу відкрилося в Гладківщині. У Панському займалися сукнарством. Поширювалися різноманітні ремесла, зокрема, в Золотоноші працювало 107 ремісників, у Бубнові та Піщані — по 24, у Домантові — 11; також функціонувало 49 кузень³³.

Не втрачало свого значення й чумацтво, зокрема, чумакувало багато мешканців Золотоноші, Гельмязова та Кропивни. Загалом у Золотоніському повіті було зареєстровано 2443 чумацькі фури, хоча, напевно, їх було набагато більше³⁴.

Населення Золотоніщини брало участь у війні з наполеонівськими військами (1812 р.) Місцеве дворянське ополчення формувалося в Золотоноші, а козацьке — в Кропивні. У формуванні останнього активну участь узяв І. П. Котляревський. Деякий час (з 1773 по 1776 р.) у Золотоноші мешкав уславлений герой війни проти наполеонівського нашествия Д. П. Невіровський*, дивізія якого виявила героїзм під Красним та на Бородинському полі. На ратному полі відзначилися посланці Золотоніщини Д. Юзефович, А. Іванов, С. Томара, М. Томара, брати Кантакузени. А. Кочубей (Софіївка) був нагороджений золотою шаблею “За хоробрість” та орденом Св. Володимира 4-го ст.³⁵.

Криза кріпосницьких відносин вилилася в розгортання селянського та ліберально-демократичного руху. Стали типовим явищем селянські виступи проти свавілля поміщиків. Так, у 1851 р. відбулося заворушення селян Синьооківки, які протестували проти жорстокої їх експлуатації місцевим землевласником І. Лукашевичем. У тому ж році селяни Коробівки своєю худобою спасли посіви поміщика Я. Деркача. Активними діячами Кирило-Мефодіївського братства стали наші краяни О. Навроцький та М. Гулак, вони належали до революційно-демократичного напрямку цієї антиурядової нелегальної організації³⁶.

Очевидна віджилість старої системи та наростання соціальних конфліктів змусили царат піти на скасування кріпосного права в лютому 1861 р. Реформа не принесла селянам полегшення, адже в них було відрізано 18 % землі, а середній наділ на ревізку душу (особу чоловічої статі) становив у повіті лише 2,5 дес. 1/5 селянських господарств не мали орної землі. Поміщикам належало 34,5 % ґрунтів, а кільком десяткам тисяч селянських родин — лише 43,6 %.

* Загинув у бою під Лейпцігом (вересень 1813 р.).

Карта Золотоніського повіту. 1895 р.

І все ж завдяки реформуванню аграрного сектору селяни отримали кращі можливості для господарювання, а товарно-грошові відносини — потужний імпульс для свого розвитку. У пореформений період у Гельмязові та інших селах цієї волості працювали 2 млини з паровими двигунами, 34 вітряки, 7 олійниць, 6 кузень, 250 ткачів, 46 кравців та ін.³⁷ Далеко за межами краю був відомий маєток Ф. Мерінга “Великої Коврай” площею 2200 дес., де застосовувалася 18-пільна система і був кінний завод³⁸.

Помітні зрушення відбулися і в промисловості. У **1896 р.** став до ладу Золотоніський лікєро-горілчаний завод, цим було започатковано харчову фабричну промисловість краю. Розвитку торгівлі сприяло спорудження **1897 р.** вузькоколійної залізниці Бахмач — Красне, яка пролягала Золотоніщиною. Цією залізницею хліб із повіту відправлявся до північних губерній Російської імперії.

Той динамічний час характеризується позитивними демографічними процесами. Як впливає з додатка до звіту полтавського губернатора імператорові, за 1878 р. у повіті народилося 8275 дітей (4189 хлопчиків і 4086 дівчаток), в т. ч. 222 немовлят було віднесено до т. з. “незаконнонароджених”. Померло в тому році 5755, отже, за рахунок природного приросту людність збільшилася на 2520 осіб³⁹.

У другій половині XIX ст. виникають нові села та хутори. Документи того часу фіксують Дібрівку, Кедину Гору, Ковтунівку, Комарівку, Нову Дмитрівку,

Снігурівку, Чернещину та Шкодунівку⁴⁰. Після реформи 1861 р. було запроваджено волосний поділ, і на території Золотоніщини (в її нинішніх межах) утворилося 5 волостей*: Вознесенська, Гельмязівська, Золотоніська, Кропивнянська, Піщанська. Волості підпорядковувалися повітовій владі на чолі зі справником.

На хвилі ліберальних реформ у **1865 р.** постало Золотоніське земство як орган місцевого самоуправління.

Культура Золотоніщини розвивалася досить мляво, адже царизм усіляко гальмував духовні процеси. Перші державні початкові школи було відкрито в Золотоноші (1820 р.), Кропивні (1842 р.), Гельмязові (1848 р.). Значно зросла чисельність шкіл у результаті ліберальних реформ 1860-х рр. Поряд із церковно-парафіяльними школами у великих селах почали функціонувати земські початкові та подекуди — двокласні школи⁴¹. У 1873 р. в Золотоноші було відкрито жіночу прогімназію, а в 1897 р. — нижчу сільськогосподарську школу. Незважаючи на ці зрушення, у 1885 р. на 4598 мешканців повіту припадала одна школа, а письмєнними були лише 4,5 % населення.

Зразки народного одягу XIX ст.

Тимківських, усі вони були відомими вченими, державними діячами, майстрами слова. Питання фінансового права розробляв золотонісець І. Ю. Патлаєвський. Одним із перших докторів філософії України став уродженець Деньгів П. П. Канівецький. Його земляки Василь Григорович та Григорій Васильович Демченки започаткували наукову школу права, були професорами університету св. Володимира (м. Київ). Видатним математиком був М. Є. Ващенко-Захарченко, родом із Маліївки. Відомий учений-історик В. Г. Ляскоронський (м. Золотоноша) мав у своєму творчому доробку чимало глибоких досліджень з минулого України та нумізматики**.

* Волость — орган селянського самоврядування, проміжна адміністративна ланка між сільськими поселеннями та повітом. Найвищі органи — волосний сход, правління (волосний старшина і писар) та суд. Волосному старшині підпорядковувалися сільські старости.

** Нумізматика — наука про монети.

Певну роль у становленні нового українського письменства відіграв поет К. Д. Думитрашко (Копитько), відомий як автор слів знаменитої пісні “Чорнії брови, карії очі”. Водевілі і фарси А. Є. Ващенко-Захарченка (Маліївка) ставилися на сценах багатьох театрів. У 1897 р. у Золотоноші відкрився аматорський театр, на сцені якого грали не лише місцеві аматори, але й багато заїжджих знаменитостей.

Як засвідчують документи та спогади, теренами району проїжджав великий український поет Т. Г. Шевченко.

Започаткувалася система охорони здоров'я. Завдяки зусиллям ліберальних діячів Золотоніського земства в **1866 р.** було відкрито повітову лікарню на 25 ліжок⁴². Наприкінці XIX ст. розпочала свою роботу й Гельмязівська лікарня. Проте на загальний стан охорони здоров'я у краї залишався на низькому рівні.

Наші країни брали участь у російсько-турецьких війнах XIX ст. Деньгівчанин Д. К. Бузунар за подвиги у війні з Туреччиною 1877–1878 рр. був нагороджений Георгіївськими хрестами 3-го і 4-го ступенів.

НА ПОЧАТКУ СТОЛІТТЯ

На початку XX ст. край залишався аграрним, але помітними були й зрушення в розвитку промисловості. Здійснювалося технічне переоснащення діючих підприємств та з'являлися нові. Зокрема, від 1902 р. у м. Золотоноша розпочав роботу паровий млин Зархина-Рабиновича із застосуванням більш передового вальцового (замість жорнового) помолу*. Згодом у місті з'явилися ще два такі млини.

Було споруджено також 3 чинбарні, 3 махоркові фабрики та інші дрібні підприємства. Невеликі промислові об'єкти, переважно гуральні, цегельні та парові млини, працювали також і в селах району, наприклад у Гельмязові, Домантові, Крупському, Піщаному, Хрущівці тощо. У 1911 р. найбільші підприємства Золотоноші дали продукцію на 415 тис. крб.

Пожвавленню економічного життя краю сприяло завершення в **1912 р.** будівництва залізниці Бахмач — Одеса, що пролягала територією Золотоніщини. Прикметою нових часів стало виникнення низки банково-кредитних установ, зокрема в повітовому центрі — торговельно-промислового і сільськогосподарського товариства взаємного кредиту, банківської контори М. Я. Майліса (1910 р.), земського банку (1912 р.)⁴³.

Значна частина населення краю займалася кустарними промислами, причому Золотоніський повіт був лідером у цій виробничій сфері. Зокрема, у 1912 р. в повіті працювали 5941 кустар із 19500, облікованих на Черкащині (понад 30 %) ⁴⁴. Традиційними заняттями кустарів були гончарство, ткацтво, шевство, кравецтво, бондарство, ковальство, візництво та ін.

Селянство страждало від безземелля та малоземелля. На 1910 р. 6,2 % селян краю не мали землі, а 62 % — робочої худоби⁴⁵. Це змушувало багатьох покидати насиджені місця і шукати заробітки на економіях Таврії, шахтах Донбасу, копальнях Кривого Рогу, рибальських шаландах Азовського та Чорного морів.

*При вальцовому помолі вихід борошна становить 80 %, при жорновому — менше 70 %.

На початку ХХ ст. на Золотоніщині набувають поширення різні форми кооперативної діяльності, насамперед споживчої та кредитної кооперації. Зокрема, якщо в 1902 р. у Золотоноші було зареєстровано 3 споживчі товариства, то в 1912 р. — уже 24; вони продали товарів на суму 151,8 тис. крб. (по 72 коп. на 1 особу). 17 споживчих кооперацій відпускали товари в кредит⁴⁶.

Для цього часу характерне збільшення виявів соціальних конфліктів, посилення революційної боротьби. У 1902 р. повіт охопив селянський рух. Було виявлено чимало прокламацій Полтавського комітету РСДРП. У січні 1904 р. місцеві соціал-демократи об'єдналися в Золотоніську повітову організацію, її фундатором став М. Равич-Черкаський. На Золотоніщині поширювалася газета “Іскра”, найбільш активним її розповсюджувачем став К. О. Воскресенський⁴⁷. Соціал-демократичні групи виникли в Ковраї, Коробівці, приватній гімназії та друкарні м. Золотоноша. Селянство перебувало під впливом українських соціал-демократів, есерів, а євреї-міщани — Бунду.

Краяни взяли активну участь у народній революції **1905–1907 рр.** На заклик соціал-демократів 7 серпня 1905 р. в Золотоноші відбулася велика демонстрація під гаслами “Хай живе революція!”, “Геть самодержавство!”⁴⁸. З осені 1905 — до весни 1906 р., майже 7 місяців, страйкували робітники парового млина М. Зархина та Я. Рабиновича. Вони висунули економічні вимоги⁴⁹.

Кульмінацією революційних виступів наших краян стало Золотоніське збройне повстання **18 жовтня 1905 р.**, у ході якого молодь та селяни Золотоноші, Коробівки, Вільхів захопили центр міста, розгромили поліцейне управління, волосну управу, поштово-телеграфну контору, звільнили заарештованих. Військова команда відкрила вогонь, кількох повстанців було поранено. Повстання було придушено, а понад 50 його найбільш активних учасників віддали під суд. За вироком Київського військово-округового суду ватажка повстання П. Величка було ув'язнено у Шліссельбурзькій фортеці. Одна з очільниць виступу Яніна Дерсевіль урятувалася втечею за кордон⁵⁰.

Заворушення охопили й армію та флот. Учасником революційного повстання на броненосці “Потьомкін” (червень 1905 р.) став уродженець с. Богушкова Слобідка Г. І. Карпенко⁵¹.

Досить великого розмаху набрав селянський рух. Так, восени 1905 р. селяни Піщаного зажадали від дідача І. Ілляшенка віддати їм землю в оренду. Проте поміщик викликав військову команду, яка втихомирила селян. У 1906 р. аграрні рухи розгорілися з новою силою. Зокрема, в Гельмязові селяни виходили на поміщицьке поле і перешкоджали проведенню сільськогосподарських робіт у їхній розпал.

Посилювалася й боротьба проти національного гноблення. У 1905 р. демократична інтелігенція Золотоніського повіту провела моніторинг 378 осіб з мовного питання. 324 з числа опитаних висловилося за викладання в школах українською мовою⁵².

Г. І. Карпенко

Навчальна команда 61-го Володимирського полку. Серед інших – богушковослобідчанин О. Є. Овдієнко (стоїть 3-й ряд, 5-й зліва). Бл. 1913 р.

Проте перша народна революція зазнала поразки. У 1907 р. було розгромлено Золотоніську повітову організацію РСДРП. Її керівника Л. В. Осинського було заслано на три роки до Єнісейська, Г. І. Бужанського розстріляно, Г. А. Мінциківську кинуто до в'язниці⁵³.

Урядова реакція, що настала після поразки революції, не зупинила народно-демократичних рухів. Боротьбу за національні права народу вела організація “Громада”, створена в 1906 р. і очолювана М. О. Злобинцем. Громадівці створили гурток кобзарів, поповнювали бібліотеки українською літературою, збирали кошти для політкаторжан.

У 1910 р. відновила свою роботу Золотоніська організація РСДРП (Я. Безуглій, Я. Бернштейн, Е. Краснопольська та ін.). Поширювалися антиурядові листівки⁵⁴.

Великі страждання крсянам принесла Перша світова війна. Чоловіче населення мобілізувалося в діючу армію, зросли усілякі побори з селянських родин. Зубожіння, викликане війною, та поразки на фронтах посилили антивоєнні настрої в краї. Наприклад, у 1916 р. золотоніські хористи відмовилися співати гімн “Боже, царя храни” в земському будинку. З 1916 р. на Золотоніщині почали масово з'являтися дезертири, війна дедалі більше ставала непопулярною. З другого боку, чимало наших земляків виявило на фронтах Першої світової війни беззавітну мужність і героїзм, десятки були відзначені Георгіївськими хрестами* та іншими нагородами. Зокрема,

* Георгіївський хрест — знак відзнаки Воєнного ордена, запроваджений в 1807 р. для нагородження за мужність рядових солдатів та унтер-офіцерів. У 1856 р. розділений на 4 ступені з послідовністю нагородження від 4-го до 1-го, найвищого (виготовлявся із золота).

повними Георгіївськими кавалерами стали гетьманівці О. І. Добровольський, С. Ф. Кирдода, плешканівчанин В. Лукашевич. К. Д. Келепа (Бубнівська Слобідка) було нагороджено трьома Георгіївськими хрестами, а В. І. Шевченка (Зорівка), Г. Г. Стороженка (Гельмязів), П. Ф. Кисломедя та Н. М. Цюри (Домантів), Д. І. Шкеліберду (Деньги) – двома.

Керівним органом регіонального самоуправління в Золотоноші було повітове земство, за однастайними оцінками одне з найпрогресивніших на Полтавщині за своїм складом. У різний час у ньому працювали такі відомі люди, як учений-енциклопедист М. О. Максимович, історики І. В. Лучицький, В. П. Науменко, всесвітньо відомий борець І. М. Піддубний, поет А. А. Савич.

Будинок Золотоніської земської управи. Поч. ХХ ст.

Зусилля земців забезпечили позитивні зрушення в системі охорони здоров'я краю. На території Золотоніщини поряд із повітовою (головний лікар Ш. З. Альтшулер) працювали ще три дільничі

лікарні, а саме Гельмязівська (лікар С. Д. Ямпольський), Деньгівська (М. К. Фон-Крузе) і Чернечинська (Т. Д. Вороніна). Упродовж короткого часу лікарем Деньгівської дільниці працював відомий медик і духівник В. Ф. Войно-Ясенецький. До речі, лікування, включаючи медикаменти, було безоплатним. Однак у цілому рівень медичного обслуговування населення був незадовільним, що спричинило значну смертність серед населення. Незважаючи на це, природний приріст населення мав досить пристойні показники: людність повіту в 1908 р. збільшилася на 8788 осіб і сягнула чисельності 265018 жителів⁵⁵.

Певні зрушення сталися і в розвитку освіти й культури. Збільшилася кількість земських та державних (міністерських) шкіл, середніх закладів. У 1906 р. в Золотоноші розпочала свою роботу чоловіча прогімназія (згодом – гімназія), у якій здобували середню освіту

Чоловіча гімназія

Жіноча гімназія

навчалося 7379 учнів (6145 хлопчиків і 1234 дівчинки), у церковно-парафіяльних 3256 (1985 хлопчиків і 1271 дівчинка) і в школах грамоти 917 (614 хлопчиків і 303 дівчинки)⁵⁶.

Розвивалася бібліотечна справа. На поч. ХХ ст. працювала земська публічна бібліотека (платна, завідувачка — М. М. Кононович), міська народна читальня (зав. О. І. Резунов), а також бібліотеки та читальні в селах Богушкова Слобідка (О. Знайкова), Гельмязів (О. А. Борисюкова), Деньги (С. Шелухін), Дмитрівка (Г. Корнієнко), Домантів (Н. Р. Сергієнко). У 1915 р. розпочала свою роботу Піщанська бібліотека з книжковим фондом 204 примірники. Невеликі книгозбірні мала й більшість земських початкових шкіл⁵⁷. Працювали також бібліотеки при церквах.

Пожвавилася видавнича діяльність. Напередодні війни в повітовому центрі працювали дві друкарні, літографія і типографія. Видавалися газети “Вестник” (орган прогресивних сил) і “Золотоношский голос” (рупор консерваторів). Значну видавничу роботу проводило земство, яке загалом видало понад 200 різноманітних документальних збірників (“Доклади”, “Журнали”, “Отчёты”, “Сметы” тощо). Вони є цінним джерелом вивчення історії краю того періоду.

Свій внесок у золотий фонд української літератури зробили майстри слова Золотоніщини. Тяжке життя трудового люду знайшло відображення у високохудожніх поезіях К. О. Білиловського (с. Вознесенське). Протестом проти соціальної несправедливості і поривом до волі пройняті віршовані твори А. О. Худоби (Гельмязів), М. О. Домантовича (М. Злобинця, Домантів). Побут українців відтворювали п'єси О. Т. Грабини.

відомі українські літератори С. Д. Склярєнко та М. І. Терещенко. У 1904 р. жіночу прогімназію було перетворено у 7-класну гімназію.

На 1 січня 1905 р. у Золотоніському повіті працювали повітове училище, 3 міністерські школи, 1 міська парафіяльна, 1 міська початкова та 68 сільських початкових шкіл. У 1908 р. в земських школах

А. О. Худоба

Золотоніський театр. 1910 р.

У 1910 р. коштом місцевих меценатів у Золотоноші було споруджено стаціонарний театр на 500 місць, один із перших на Лівобережжі. У ньому побували з гастроллями корифеї українського театру М. К. Заньковецька (1904 р.), П. К. Саксаганський (1913 р., 1914 р.), Б. В. Романицький (1914 р.).

Кілька разів відвідав місто зі своєю хоровою капелою і основоположник української класичної музики М. В. Лисенко. Саме на сцені Золотоніського аматорського театру й розпочала свій творчий шлях осяйна зірка театрального мистецтва Н. М. Ужвій⁵⁸.

Духовними центрами краю були Красногірський жіночий монастир та понад 30 (на нинішніх теренах Золотоніщини) церков. Серед них — Свято-Успенський собор у Золотоноші та церкви: Свято-Троїцька (Гельмязів, Коврай, Дравівці, Піщане), Воскресенська (Піщане), Параскеївська (Антипівка), Стретенська (Богуславець), Успенська (Богушкова Слобідка), Іоно-Богословська (Крупське), Покровська (Каленики, Ковтуни), Архистратіго-Михайлівська (Бубнівська Слобідка, Деньги, Коробівка, Сеньківці), Ново-Успенська (Кропивна), Іллінська (Вільхи), Вознесенська (Богдани, Вознесенське), Преображенська (Плешкані), Саввінська (Шабельники) та ін.⁵⁹

УКРАЇНЬСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ

У 1917 р. край вступив у новий, досить бурхливий період своєї історії, відомий як доба Української революції (1917–1921 рр.). Повалення царського самодержавства в результаті революційних подій лютого 1917 р. сколихнуло Золотоніщину. На велелюдному мітингу, що був організований в Золотоноші учителем О. В. Овраменком, промовці вітали революцію.

5 (18) березня 1917 р. виник міський громадський комітет — орган Тимчасового уряду. Невдовзі в Золотоноші було створено Раду робітничих і селянських депутатів, більшість у ній належала есерам і меншовикам.

Переважна ж частина людності Золотоніщини визнавала владу Центральної Ради, що виявилось в масових мітингах під жовто-синіми стягами та зливів резолюцій, телеграм і вітань. Відтак, у травні було створено Золотоніську повітову раду як крайовий орган Української Центральної Ради. Як бачимо, у краї діяли відразу три носії владних повноважень, створивши незвичайну ситуацію тривладдя.

Аптека Вербицьких

У повіті посилюється селянський рух. Зокрема, селяни Гельмязова, виконуючи розпорядження волосного земельного комітету, захопили землю, яка належала поміщику М. Здановичу. Прокурор Лубенського округового суду завів кримінальні справи на членів Дмитрівського, Ковтунівського, Коробівського сільських і Золотоніського повітового та волосного земкомітетів, звинувачуючи

їх у сприянні захопленню селянами поміщицьких земель⁶⁰.

Зростають антивоєнні настрої краян. Зокрема, 4 квітня 1917 р. сходка мешканців Слюжчиної Слобідки зажадала від Тимчасового уряду припинення “безцільної бойні” в інтересах “багатіїв”. Таку ж резолюцію напередодні ухвалили й загальні збори в Антипівці. Організатором обох акцій був учитель, соціал-демократ О. Г. Грудницький. Проте есеро-меншовицька повітова Рада закликала люд вести війну “до переможного кінця”, оголосила запис добровольців до “ударного батальйону”.

Українська революція викликала піднесення національного руху. Носіями національної ідеї стали організація “Громада” та численні осередки товариства “Просвіта” (у 24 селах повіту). Саме ці структури разом із представниками українських партій і стали основою Золотоніської повітової ради (органу Центральної Ради). Національно-демократичний рух у краї очолив відомий діяч М. О. Злобинець, голова правління повітової організації товариства “Просвіта”. Від весни 1917 р. розпочалося видання газет “Вільне слово” та “Вісті “Просвіти”, вийшли друком українські книги і брошури. Осередки “Просвіти” діяли в м. Золотоноша та селах Богодухівка, Богушкова Слобідка, Гельмязів, Деньги, Дмитрівка, Домантів, Кропивна, Коробівка, Матвіївка, Слюжчина Слобідка.

М. О. Злобинець

Восени 1917 р. у краї почали поширюватися більшовицькі ідеї, носіями яких були солдати-фронтовики, що поверталися додому. Найбільш активно пропитували програму більшовицької партії О. О. Воскресенський, В. І. Гайдамака, П. Ф. Ємець та ін. У Золотоноші було створено більшовицьку організацію на чолі з матросом В. І. Гайдамакою, проте вона була нечисленною і довірою народу не користувалися. Збройною опорою більшовиків став Золотоніський червоногвардійський загін (командир — І. Лелиця) чисельністю близько 150 осіб.

О. П. Островський

Глухий відгомін жовтневих подій у Петрограді докотився й до Золотоніщини. Проте повітова Рада робітничих і селянських депутатів не визнала перемоги більшовиків, про що заявила в спеціальній резолюції. У ході війни радянської Росії проти Української Народної Республіки (УНР) **16 (29) січня 1918 р.** червоногвардійський загін під командуванням М. Бабенка вступив до Золотоноші, а згодом — до інших населених пунктів повіту. Проте тоді радянська влада не встановилася, бо Золотоніський стрілецький курінь під командуванням О. П. Островського* відновив контроль Центральної Ради над повітом. Невдовзі (18—22 лютого) Конотопський робітничий загін на чолі з М. Вакуленком витіснив національно-патріотичні сили із Золотоніщини. У повітовому, волосних центрах, у селах створюються ревкоми, які продовжили розподіл поміщицьких земель⁶¹.

Радянська влада протрималася у краї лише до березня 1917 р. Під натиском австро-німецьких військ більшовики змушені були відступити. За гетьманату П. Скоропадського на Золотоніщині запрацювали українські школи, було відкрито повітовий краєзнавчий музей. Проте антигетьманські та антинімецькі настрої посилювалися, й згодом край охопила хвиля повстань.

У **травні 1918 р.** спалахнуло Золотоніське збройне повстання на чолі з лівими партіями. 20 травня розгорівся півторагодинний запеклий бій між переважаючим чисельно і добре озброєним каральним загоном та повстанцями. Повстання потерпіло поразку, десятки його учасників було розстріляно, а сотні відправлено на роботи до Німеччини.

Улітку повстанський рух спалахнув з новою силою, проте окупанти та гетьманці зуміли розсіяти його учасників. Восени розгорнув свої бойові дії богушковослобідчанський партизанський загін на чолі з матросом Д. Куксою. У **листопаді 1918 р.** розпочалося друге Золотоніське збройне повстання, дії якого спрямовувала Директорія. Повстанський рух сприяв поваленню окупаційного режиму та влади гетьмана, відновленню УНР.

У січні 1919 р. керівник повстанського руху на Золотоніщині А. С. Богунський заявив про своє несприйняття Директорії. Очолений ним повітревком оголосив про перехід влади в повіті до Рад робітничих і селянських депутатів. Відтак, стався другий прихід радянської влади в краї. Ревком створив повітовий народний комісаріат на чолі з О. Г. Грудницьким. У волостях усю повноту влади мали волревкоми, у селах — комітети бідноти (комбіди).

13 травня 1919 р. у Золотоношу вступили загоми отамана Григор'єва, який повстав проти радянської влади. Проте вже наступного дня полки А. Богунського вибили їх із міста і захопили трофеї, зокрема бронепотяг. Саме під Золотоношею основне угруповання григор'євців зазнало поразки.

* Розстріляний більшовиками в 1919 р.

У червні 1919 р. з наближенням військ денікінців бригада Богунського виступила на фронт, але незабаром відомого військового діяча було розстріляно за наказом Л. Троцького, його обвинуватили в “партизанщині”. Утративши улюбленого командира, бійці цієї бригади залишили фронт.

У **серпні 1919 р.** повіт зайняли денікінці, які проводили антинародну й антиукраїнську політику. Це зумовило нове піднесення партизанської боротьби. Зокрема, проти денікінців мужньо боролися бійці богушковослобідчанського загону. Неподалік Золотоноші у грудні 1919 р. цей загін оточив денікінський Ізмайловський полк і завдав йому відчутного удару. 20 грудня 60-та стрілецька дивізія та 3-тя окрема кавалерійська бригада Червоної армії очистили повітовий центр, а згодом і весь край від денікінців.

Уродженець с. Деньги С. П. Шелухін став Генеральним суддею та міністром юстиції УНР. Його односельчанин генерал-хорунжий А. М. Вовк був одним із організаторів Першого зимового походу військ УНР (грудень – травень 1920 р.).

На території повіту діяли повстанські загони Тютюнника, Келеберди, Марусі, Лопаткіна, Хвиля. Боротьбу з ними вели два загони спеціального призначення⁶².

Українська революція зазнала поразки, загинула й УНР – незалежна українська держава. Настала нова доба історії краю – радянська.

Попри надзвичайно складні суспільні умови не зупинилися культурні процеси в краї. У школах дедалі більше впроваджувалася українська мова навчання. Відкривалися так звані вищі початкові школи (Гельмязів). Золотоніська друкарня видавала політичні та освітні брошури М. О. Злобинця, книжки місцевих авторів. Газета “Вісті” публікувала

вірші Охріма Варнака, “Молоді сили” – фейлетони С. Д. Складенка, “Вільне слово” – поезії М. О. Домантовича (Злобинця). У Гельмязові продовжував творити А. О. Худоба, у Золотоноші розпочинав свою літературну діяльність гімназист М. І. Терещенко. Попри коротке життя залишив свій помітний слід в українській культурі й письменник, драматург, актор і режисер О. П. Островський (Олелько, м. Золотоноша). Золотоніський аматорський театр, який мав у своєму складі тоді ще самодіяльну актрису Н. Ужвій, виступав з виставами на фронтах війни. Золотоніські аматори об’єдналися в Спілку театральних діячів, яку очолив талановитий самодіяльний актор Г. К. Дробницький* (агроном за фахом, пізніше удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці).

А. М. Вовк

Г. К. Дробницький

* Г. К. Дробницький був одружений з Н. М. Ужвій.

РАДЯНСЬКА МОДЕРНІЗАЦІЯ

Після поразки Української революції на території Золотоніщини утвердилася радянська влада, а відтак, розпочалися соціалістичні перетворення. 20-ті – 30-ті рр. ХХ ст. характеризувалися суттєвими змінами в адміністративно-територіальному устрої краю. У липні 1920 р. Золотоніський повіт увійшов до складу новоутвореної Кременчуцької губернії, однак через два роки після її ліквідації повіт знову став територіальною складовою Полтавської губернії*. Населені пункти з кількістю жителів не менше 1 тис. осіб набували статусу центрів сільських рад**.

7 березня 1923 р. було утворено Золотоніський, а у **квітні** – Гельмязівський та Піщанський*** райони у складі Золотоніської (з 1925 р. – Черкаської, 1927 р. – Шевченківської) округи. На середину 1920-х років площа Золотоніського району становила 965,7 км², Гельмязівського – 752,2 км², Піщанського – 524,8 км², кількість сільських рад у них, відповідно – 22, 17 і 12, населених пунктів – 118****, 78 і 28, чисельність господарств – 12106, 8925 і 7119, населення – 72899, 45365 і 32174. До Золотоніського, Гельмязівського і Піщанського районів тоді входила низка населених пунктів Канівщини та Драбівщини. З іншого боку, с. Чернещина опинилося в складі Драбівського району (Мехедівська сільрада).

У 1930 р. відбувся перехід на дволанкову систему управління: центр – район. Через два роки запроваджується обласний поділ, і Золотоніський та Гельмязівський райони увійшли до Київської, а в **1937 р.** – до новоствореної Полтавської області⁶³.

Перехід до мирного життя після громів війни та Української революції супроводжувався значними труднощами. Край перебував у стані господарської розрухи. Так, із 7 винарень уціліли лише 2, з 10 цегелень – 1. Посівні площі скоротилися в повіті на 13 %. Велика засуха 1921 р. призвела до масового голоду та зменшення поголів'я худоби на 38,7 %.

Катастрофічне становище в економіці змусило більшовиків переглянути свою господарську політику. Було запроваджено нову економічну політику – неп. Завдяки непу промисловість відродилася, декілька підприємств було передано в оренду (зокрема чавуноливарну майстерню, млин і махорню в м. Золотоноша). У 1925 р. промисловість краю виробила продукції на 3 млн крб.

Реалізація більшовицької програми індустріалізації зачепила й наш край. Зокрема, в першій пол. 1930-х рр. у м. Золотоноша стали до ладу ремонтно-механічний, м'ятний, маслоробний, крохмале-патоковий, конопляний заводи, швейна фабрика, чинбарня та ін. На 1934 р. обсяг промислової продукції зріс до 8 млн крб.⁶⁴

* У 1925 р. губернський поділ було ліквідовано.

**Таку норму було застосовано не до всіх поселень цієї категорії, наприклад, села Служчина Слобідка та Хрущівка з населенням понад тисяча мешканців центрами сільських рад тоді не стали.

***Ліквідований у 1931 р., його населені пункти увійшли до складу Золотоніського, Гельмязівського та Канівського районів.

****Без малих залізничних станцій.

Млин комуни "Іскра" (Гельмязів). 1927 р. ЦДКФФА

Досить драматично проходив на території краю процес колективізації сільського господарства. Перші паростки колективної праці з'явилися ще в період непу, це були комуни, ТСОЗи*, різні сільськогосподарські артілі, кредитно-збутові товариства тощо. Так, у Гельмязові в 1922 р. було створено комуни "Іскра", у 1924 р. — "Зірка", у

Чапаєвці — спочатку ТСОЗ (1924 р.), а потім артіль "Промінь" (1925 р.).

З початком "великого перелому" (демонтаж непу й перехід до адміністративно-командної економіки) наприкінці 1920-х — на початку 1930-х років колективізація набрала планомірного, суцільного, а відтак, і насильницького характеру. На її піковій хвилі в краї виникло близько 70 колгоспів. Їхні назви віддзеркалювали більшовицьку еру української історії, наприклад: "Червоний брід" (Гельмязів), "Червоний Париж" (Кропивна), "Червоний шлях" (Синьооківка), "Червона зірка" (Крупське), "Червоний поділ" (Подільське), "Червоний партизан" (Маліївка), "Червоний прапор" (Щербинівка), "Червоний орач" (Драбівці), "Червона діброва" (Дібрівка); деякі увічнювали імена вождів — Леніна (Ілліча), Сталіна, Косіора, Ворошилова, Молотова чи радянських міфологізованих "героїв" — Чапаєва, Щорса, Котовського, Фрунзе тощо. На 1 жовтня 1933 р. було колективізовано 84% селянських господарств і 94% землі.

Насильницька колективізація супроводжувалася "розселенням" селян**, у результаті сотні зразкових господарів краю втрачали свою землю і майно та виселялися за межі району чи села, як правило, у нежиті місцини. Для прикладу, згідно рішення місцевого партосередку, у Калениках було знищено 30 господарств, які були віднесені до "куркульських" (Борисенків, Бутенків, Вакк, Нестеренків та ін.). Ці родини було виселено у степ, за 7 км від села, де вони змушені були жити у

Молотьба хліба в Гельмязові. 1934 р.

* ТСОЗ — товариство спільного обробітку землі.

** У ході колективізації провадилося так зване "розкуркулювання".

*Павільйон колгоспу “Пролетарська революція”
(Гельмязів) на районній виставці. 1940 р.*

наспіх споруджених землянках, без будь-яких засобів існування. Більшість цих ізгоїв померла від голоду та побутової невлаштованості.

Одним із страшних наслідків насильницької колективізації стала трагедія голоду **1932–1933 рр.** Особливо постраждала від цієї біди степова Гельмязівщина, тут, за далеко не новими даними станом на березень 1933 р.,

голодувало 2523 дорослих і 2010 дітей, опухло від голоду 576 осіб, померло близько 708. Загалом же за ті два голодні роки в Гельмязові голодною смертю загинув кожен 8-й, у Кривоносівці — 6-й, у Калениках — 5-й, у Піщаному — 4-й, а в Богданах, Плешканях і Підставках — кожен 3-й⁶⁵.

Лише наприкінці 1934 р. було подолано кризу колективізованого сільсько-го господарства, і колгоспи почали поступово спинатися на ноги. Значну роль у налагодженні сільгоспвиробництва відіграли Золотоніська та Гельмязівська МТС. Окремі господарства домоглися помітних виробничих успіхів. Далеко за межами краю линула слава про здобутки колгоспників артілі ім. Чапаєва (с. Чапаєвка), це господарство стало дипломантом Всесоюзної сільгоспвиставки. Вагомих успіхів досягли і піщанські та гельмязівські колгоспники. Наш край став осередком зародження руху доярок-тритисячниць, серед його зачинательок — О. К. Слива (Дмитрівка), М. І. Камша (Гельмязів), О. Н. Заїка (Чапаєвка).

Трактористки. 1930-і рр.

Трактористи Гельмязівської МТС вибороли першість у Всесоюзному змаганні механізаторів. Їхнього директора І. П. Авраменка було обрано депутатом Верховної ради СРСР 1-го скликання, а трактористів Івана та Василя Кив (с. Плешкані) відзначено орденами Леніна⁶⁶. Депутатом Верховної Ради УРСР було обрано знатну дмитрівську доярку О. К. Сливу.

Хор Чапаєвського будинку колективіста

Помітні зрушення відбувалися й у духовній сфері, політика в ній радянської влади дістала назву “культурної революції”. Ліквідувалася неписьменність, розбудовувалася нова система освіти, відкривалися навчальні заклади. Відбувався перехід до обов’язкової семирічної освіти, у Гельмязові, Золотоноші, Піщаному, Домантові, Коробівці, Чапаєвці та інших селах працювали середні школи. У Золотоноші функціонували педагогічний та агрономічний технікуми, медична школа та школа механізації сільського господарства.

Інформацію до жителів краю доносили дві районні газети: “Вісті”, з 1930 р. – “Червоний Жовтень” (Золотоноша) та “Колективіст Гельмязівщини” (Гельмязів). Зростала мережа культурно-освітніх установ. У Золотоноші та Гельмязові працювали районні будинки культури, у селах та на окремих підприємствах – будинки колективіста й клуби. Практично в кожному селі діяли бібліотеки та хати-читальні.

Наші країни залишили свій помітний слід у науці. Уродженець м. Золотоноша О. М. Бах став засновником наукової школи біохімії, його було обрано дійсним членом Академії наук СРСР, а в 1941 р. за унікальні заслуги в науковій діяльності удостоєно звання лауреата Державної премії СРСР. Важливий внесок у розвиток мовознавства зробив відомий індолог, академік О. П. Баранников.

Незважаючи на непрості суспільні умови, тотальний тиск на українську культуру, розвивалася література і мистецтво. На цей час припадає розквіт

Старт велопробігу Чапаєвка – Київ. 1936 р.

таланту відомого письменника Ю. Гедзя (Савицького). Автором талановитих поезій став відомий просвітник М. О. Злобинець (Домантович). У 1920-х рр. змушена була податися в еміграцію (США) молода поетеса Н. А. Ливицька-Холодна (Гельмязів). В еміграції жив і творив видатний державний діяч УНР, поет і публіцист С. П. Шелухін

(Деньги). З'явилися й перші поетичні збірки М. І. Терещенка (Щербинівка). Вагомий творчий доробок залишив талановитий майстер пензля І. М. Шульга (Кропивна). На 1930-ті рр. припадає початковий період творчої біографії відомого художника І. І. Черинька (Деньги).

На Золотоніщині та Гельмязівщині дедалі більшого поширення набували фізкультура і спорт. Правифланговим сільської фізкультури по праву вважався спортколектив с. Чапаєвка. У цьому селі **7 червня 1936 р.** було відкрито перший в Україні типовий сільський стадіон. Восени того ж року чапаєвські фізкультурники вибороли перше місце на Всеукраїнській спартакіаді, яка проводилася на Чапаєвському стадіоні. Футбольна збірна Чапаєвки ставала неодноразовим переможцем республіканських турнірів серед сільських колективів⁶⁷.

Дальшого розвитку набула система охорони здоров'я. Так, Золотоніську районну лікарню на 130 ліжок у 1939 р. обслуговували 112 медпрацівників. Заслуженим авторитетом користувалися головний лікар Золотоніської райлікарні, член наукової ради при Наркоматі охорони здоров'я УРСР С. Л. Малиновський, ветеран охорони здоров'я Я. С. Альтшулер та гельмязівська лікарка Ю. Є. Дубиніна⁶⁸. У 1936 р. була започаткована санітарна служба.

Тридцять роки, особливо їхня друга половина, характеризуються розгулом сталінських репресій, і сотні наших краян стали їх жертвами. Вістря терору було спрямовано насамперед проти інтелігенції: учителів, лікарів, культурних працівників, творчих людей. У катівнях ГУТАБу загинули Ю. Гедзь, М. Домантович, І. Шульга та ін. Лише в Антипівці жертвами незаконних репресій стали 40 осіб, у Гельмязові — 29, у Піщаному — понад 70.

ВОЄННЕ ЛИХОЛІТТЯ

Великі випробування випали на долю наших земляків у роки війни з нацистською Німеччиною та її союзниками 1941–1945 рр. Уже з перших її днів, не чекаючи повісток, сотні краян з'явилися на призовні пункти

*Перед навчальним боєм біля Кединої Гори. Травень 1941 р.
ЦДКФФА, кадр із документальної стрічки*

райвійськкоматів і виявили бажання піти на фронт. Серед перших добровольців були жителі м. Золотоноша Б. І. Берштейн і Ф. В. Тамик, колгоспник із с. Вознесенське М. М. Поляков. Житель с. Дрaбівці С. Я. Зубаньов добровільно пішов на фронт разом зі своїм сином Віталієм. Приніс заяву до військкомату з проханням на-

правити на фронт і учень 8-го класу Золотоніської середньої школи № 5 М. Мониченко.

Дев'ятикласники Гельмязівської школи № 2, які б мали стати її першими випускниками в 1942 р., у повному складі прийшли до військкомату з колективною заявою про вступ у ряди діючої армії. Юнаків було направлено на навчання у військові училища⁶⁹.

Через Золотоніщину проліг один із маршрутів евакуації населення, майна та устаткування із західних районів на схід. Уже 28 червня 1941 р. Золотоніський і Гельмязівський райвиконкоми одержали розпорядження забезпечити безперерйну роботу залізниць, укомплектувати їх необхідними кадрами. Гасло “Усе — для фронту” стало законом для жителів Золотоніщини. Самовіддано працювали залізничники, рух потягів відбувався за військовим графіком. Підприємства харчової промисловості міста відправляли свою продукцію прямо на фронт.

Особливе значення для фронту мало організоване на Золотоніському лікero-горілчаному заводі виробництво протитанкових пляшок із запалювальною сумішшю, розробленою в хімічній лабораторії заводу під керівництвом інженера В. М. Галлака. Випуск цієї бойової продукції розпочався в **липні 1941 р.** Виробництво запалювальних пляшок було виснажливим і багато в чому небезпечним, але робітники заводу працювали понад 12 годин на добу, безперерйно поставляючи фронтові цю вкрай необхідну продукцію. Тільки за 2 місяці було випущено декілька десятків тисяч одиниць цієї альтернативної зброї. Золотоніський лікero-горілчаний завод залишався основним постачальником запалювальних пляшок для військ Південно-Західного фронту⁷⁰.

У приміщенні Золотоніської школи № 4 розташувався евакошпиталь 26-ої армії. Його очолив головний лікар Золотоніської лікарні С. Л. Малиновський. Уже наприкінці червня цей осередок милосердя прийняв перший ешелон із пораненими. Пізніше шпиталь було нагороджено Перехідним Червоним прапором Державного Комітету оборони⁷¹.

Місця масових розстрілів євреїв

У липні 1941 р. в Золотоноші розпочав свою діяльність винищувальний загін для боротьби з диверсантами і шпигунами, сприяння евакуації людей та майна. У районі с. Зорівка бійцями загону було знешкоджено двох ворожих диверсантів, а біля с. Хрести — ліквідовано німецький десант. Золотоніські винищувальники захопили й декіль-

кох шпигунів, які сигнальними ракетами спрямовували удари німецьких бомбардувальників по наших відступаючих частинах⁷².

Після залишення 22 серпня 1941 р. військами 38-ї армії Черкас запеклі бої близько місяця точилися безпосередньо на території Золотоніщини. На Гельмязівщину через залізничний і автошляховий мости відступали частини 26-ї армії. Оборону переправи було доручено 14-й кавалерійській дивізії, її бійці, незважаючи на артилерійський обстріл та бомбові удари противника, утримували позиції впродовж двох днів. У Гельмязові понад місяць розташовувався штаб 26-ої армії⁷³.

У другій половині вересня 1941 р. становище військ Південно-Західного фронту катастрофічно погіршилося, вони з боями відходили на схід, залишаючи Золотоніщину. **19 вересня 1941 р.** гітлерівці вступили в м. Золотоноша і, відтак, над краєм опустилася темна ніч нацистської окупації.

Тисячі наших краян стали жертвами терористичних акцій окупантів. Уже на третій день після свого приходу вони розстріляли 300 мирних жителів. У **листопаді 1941 р.** німецький каральний загін учинив звірячу розправу над єврейським населенням в урочищі Ярки. Там було розстріляно понад 3,5 тис. осіб, серед них — сотні старих, жінок і дітей.

У Золотоноші було створено концентраційний табір, куди окупанти відправляли радянських військовополонених, активістів та націонал-патріотів. З 25 по 30 липня 1942 р. у місті нацисти знищили понад 7 тис. радянських військовополонених та мирних громадян, а в березні 1943 р. вони стратили 63 підопічних Бакаївського будинку для людей похилого віку. Багатьох старих у могили кинули ще живими. Усього ж за час тимчасової окупації нацисти знищили в м. Золотоноша понад 12750 мирних жителів Золотоніського, Драбівського, Гельмязівського, Іркліївського, Чернобаївського районів, біженців та військовополонених⁷⁴.

У масових розстрілах мирних громадян брали участь і місцеві колабораціоністи*. Зокрема, на совісті деньгівських поліцаїв братів Андрія та

* Колабораціоністи — люди, які співробітничали з окупантами.

Василя Носенків понад 100 закатованих мирних жителів села⁷⁵.

Для населення краю було запроваджено загальну трудову повинність. Багато наших земляків розділило гірку долю “остарбайтерів”*. Загалом до рейху було вивезено близько 5550 жителів краю⁷⁶.

Нацисти спочатку розграбували ремонтно-механічний завод (РМЗ) у Золотоноші, а потім намагалися налагодити на ньому виробництво. До війни цей флагман промисловості краю випускав механізми союзного значення, а за окупації РМЗ перейшов на виробництво дріб'язкової продукції: сокир, вил, лопат, відер, плит. З 1942 р. підприємство виконало замовлень на суму всього 300 тис. крб. Лець животили м'ятний завод, меблева фабрика та інкубаторна станція, по суті не працювали молокозавод, цегельня та інші підприємства⁷⁷.

Зручною ширмою для пограбування продовольчих ресурсів краю стали реорганізовані колгоспи — так звані “громадські двори”. Урожаєм у громадському секторі розпоряджалася німецька влада. Безсоромно грабували окупанти й індивідуальні селянські господарства. Характерним щодо цього є наказ коменданта м. Золотоноша від 15 січня 1942 р.: “Хто не здає молока на маслозавод, того буде оштрафовано до 10 тис. крб., а хто продає молоко — того буде розстріляно”. 7 листопада 1941 р. начальник Золотоніської округової управи по сільському господарству заборонив молоти зерно до виконання плану засипки посівного і страхового фондів.

Повідомлення про відправлення до Німеччини

* Остарбайтер — особа, яка була вивезена ітлерівцями зі східних окупованих територій на примусові (переважно) роботи до Німеччини.

Об'ява окупаційної влади

Знищивши в краї попередню систему освіти і культури, нацисти намагалися створити свої навчально-виховні осередки. Ось кілька розпоряджень окупаційної влади: “дозволити заняття в школі в молодших 4-х класах з квітня 1942 року”, “у зв'язку з обмеженістю викладання частину вчительського персоналу звільнити”, “всіх інспекторів, директорів, які працювали раніше, звільнити”, “використання навчальних

Знищивши в краї попередню систему освіти і культури, нацисти намагалися створити свої навчально-виховні осередки. Ось кілька розпоряджень окупаційної влади: “дозволити заняття в школі в молодших 4-х класах з квітня 1942 року”, “у зв'язку з обмеженістю викладання частину вчительського персоналу звільнити”, “всіх інспекторів, директорів, які працювали раніше, звільнити”, “використання навчальних

планів, підручників, вчительської літератури, наочного приладдя, виданих за більшовиків, забороняється”, “припинити організацію будь-яких гуртків та товариств” і т. п. Багато культурно-освітніх установ було спалено чи перетворено на склади, стайні, казарми, а в приміщенні районного будинку культури розташувалося гестапо⁷⁸.

Для відповідної ідеологічної обробки жителів краю колабораційні кола налагодили випуск газет “Золотоніські вісті” та “Українське слово”, які стали органами маріонеткової міської управи. Тут позитивно висвітлювалася діяльність окупаційної влади, на всі лади розхвалювався “новий порядок”, широко рекламувалися “принади” життя в німецькому рейху⁷⁹.

Незважаючи на жорстокі репресії, жителі краю не стали на коліна перед окупантами. Уже від початку окупації край охопило полум’я антинацистської боротьби. Ще у серпні – вересні 1941 р. було сформовано 4 партизанські загони: Деньгівський (командир – В. Гук), Дмитрівський (М. Лелека), Коробівський (П. Строкань), Піщанський (А. М. Білоус), Чапаєвський (Д. Воскобійник). Проте вже восени ці загони, навіть не розпочавши ніяких бойових дій, розпалися, а їх бійці розійшлися по домівках. Це було фатальною помилкою: за допомогою зрадників гестапівці встановили списковий склад загонів, майже всіх партизанів було схоплено і згодом розстріляно⁸⁰.

Ф. Д. Горєлов

Кращі умови для боротьби з ворогом було створено в Гельмязівському районі. Ще до окупації краю тут було сформовано партизанський загін, для якого у Свининських лісах створено базу із запасами провіанту, боеприпасів, теплої одягу. Особовий склад бійців загону добирався доволі ретельно, до нього спочатку увійшло 65 осіб. Командиром Гельмязівського загону став перший секретар РК КП(б)У Ф. Д. Горєлов, комісаром – голова Гладківщинського колгоспу М. І. Ілляшенко, а начальником штабу – голова райвиконкому І. С. Тютюнник.

Згодом Гельмязівський загін ім. Чапаєва поповнився воїнами відступаючих радянських військ, а кількість його бійців зросла до 90. Виходячи із оточення, до загону потрапив і відомий російський письменник А. Гайдар. Він потрапив у засідку гітлерівців і загинув біля с. Ліпляве 26 жовтня 1941 р.

Партизани загону Ф. Горєлова розгорнули активні бойові дії на територіях Гельмязівського та Канівського районів. Вони висадили в повітря понтонний міст через Дніпро, розгромили німецькі комендатури в селах Богдани, Ліпляве, Прохорівка та Озерище, знищили 2 автомашини з ворожими солдатами, розповсюджували серед населення зведення Радінформбюро, перешкоджали окупантам грабувати край.

Проте, на жаль, недовгою була бойова біографія цього партизанського загону. В листопаді 1941 р. його було вщент розгромлено переважаючими силами карателів⁸¹.

Наприкінці 1941 р. підпільники Золотоніщини поширили перші антинацистські листівки. Їх розповсюджували С. К. Гармаш у Золотоноші, М. Г. Ярмола в Дмитрівці і С. І. Шиятенко в Хрущівці. Друкування листівок здійснювала М. Ф. Демко, а обов'язки зв'язкової виконувала Г. І. Шморгун.

На початку 1942 р. патріоти Золотоніщини почали створювати перші підпільні групи. У лютому на квартирі В. Елланського було проведено організаційну нараду золотоніських підпільників. У ній взяли участь Г. Р. Ніколаєв, М. І. Савран, О. М. Соловійов, І. П. Назаренко. Незабаром підпільна організація зросла до 378 осіб⁸². Та в лютому-березні 1943 р. фашистам вдалося завдати відчутних ударів по підпільниках. Натрапивши на слід організації, вони провели масові арешти і розстріляли підпільників Г. Ніколаєва, О. Лукомську, І. Айкала, І. Коломійця. У список смертників, який було опубліковано в місцевій газеті за наказом гебітскомісара О. Гайдемана, потрапило 75 підпільників⁸³.

Уцілілі від розправ підпільники пішли в ліси, де створили партизанський загін. Він розпочав свої бойові дії з лютого 1943 р. Командиром загону став М. І. Савран, комісаром – П. М. Потапов, а начальником штабу – О. М. Соловійов. Золотоніський партизанський загін розгорнув бойові операції, застосовуючи рухливу тактику, в районах Яготина, Золотоноші, Драбова й Ліплявого. За нетривалий час існування цього партизанського загону з лютого по вересень 1943 року його бійцями було знищено 500 гітлерівців, 13 ворожих автомашин, 2 паровози, 8 вагонів, 3 міномети, 6 ручних кулеметів, висаджено в повітря 2 залізничні мости⁸⁴.

У с. Чапаєвка на початку 1943 р. було утворено підпільну антифашистську групу на чолі з колишнім штурманом морської авіації С. О. Кривицьким, до неї увійшли колишні військовополонені та молодь села. Улітку того ж року чапаєвські підпільники налагодили зв'язок із командиром Черкаського партизанського загону С. Н. Пальхою і відтоді узгоджували із черкаськими партизанами свої дії⁸⁵.

Після переможного завершення історичної битви на Курській дузі радянські війська розпочали загальний наступ з метою визволення Лівобережної України. У

Льотчики 662-го близькобомбардувального авіаполку

другій половині вересня 1943 р. розгорнулися запеклі бої на території Золотонощини.

У визволенні нашого краю безпосередню участь узяли війська 3-го гвардійського Сталінградського механізованого корпусу, 23-ї і 218-ої стрілецьких дивізій, 138-ої стрілецької дивізії резерву ставки ВГК, 662-й близькобомбардувальний авіапункт та інші підрозділи. Ці формування належали до Воронежського фронту.

21 вересня 1943 р. 7-ма і 8-ма бригади 3-го ГСМК вибили німців із с. Бойківщина, перерізавши залізничний шлях на м. Золотоноша. Наступного дня вони повели наступ на райцентр, а 9-та бригада — на с. Вознесенське, значний опорний пункт противника. Воїни 7-ої бригади, переслідуючи відступаючих німців, зайняли с. Деркачівка, Драбівці та хутори Вершинозгарський і Андріївський. Запеклий кількогодичний бій розгорівся в районі с. Скориківка, де перебували значні сили противника, проте опір ворога було зламано, і село стало вільним.

Тим часом командир 9-ої бригади полковник С. Д. Кремер доповідав командуванню корпусу: “Веду запеклий бій за Вознесенське. Противник чинить упертий опір”. Водночас корпусна розвідка повідомила про рух відступаючих сил противника із с. Драбів на м. Золотоноша. Для того, щоб не допустити об’єднання ворожих підрозділів, наші війська посилили натиск і рішучим фланговим ударом 9-ї бригади вибили ворога із с. Вознесенське, села та ст. Пальміра.

На світанку **22 вересня 1943 р.** воїни 3-го мехкорпусу зав’язали бої на підступах до Золотоноші. Надвечір місто було очищено від загарбників. В оперативному зведенні Радінформбюро від 22 вересня 1943 р. повідомлялося про визволення нашими військами м. Золотоноша й залізничного вузла.

23 вересня 1943 р. наші війська з боями визволили с. Піщане і районний центр с. Гельмязів. У визволенні Гельмязова відзначилася 23-я стрілецька дивізія під командуванням генер-майора О. Г. Корольова, який згодом загинув.

Визволивши м. Золотоноша, гвардійці 3-го Сталінградського мехкорпусу у взаємодії з іншими підрозділами повели наступ на м. Черкаси. У ході бою за с. Кропивна 25 вересня 1943 р. героїзм і високу бойову підготовку проявив навідник гармати 1593-го винищувального протитанкового полку А. Т. Зеленин. Влучними пострілами своєї гармати він змусив відступити підрозділ противника, що оточив і на деякий час захопив батарею реактивної артилерії наших військ. У жовтні 1943 р. за цей подвиг мужній сержант був удостоєний звання Героя Радянського Союзу.

Вістряма трьох клинів бригади 3-го Сталінградського мехкорпусу протаранювали оборону противника, пробиваючись до Дніпра. Уже 25 вересня мотоциклетний батальйон корпусу вийшов на лівий берег Славути. Частина 8-ї бригади обходили вузли оборони противника біля сіл Кедина Гора і Хрести. Гвардійці 9-ї бригади, не зупиняючи навалного наступу після визволення с. Деньги, буквально на плечах противника опівдні 26 вересня увірвалися у с. Чапаєвка. А вже наступного дня підрозділи бригади оволоділи с. Красне.

28 вересня 1943 р. наші війська визволили від загарбників с. Бубнівська

Слобідка, Домантів, Коробівка, Матвіївка⁸⁶. Отже, на кінець **вересня 1943 р.** усю територію Золотоніщини було очищено від гітлерівських загарбників.

Світлий день визволення принесли золотонісцям сини багатьох народів: росіяни — Герої Радянського Союзу Г. І. Прутко, О. С. Степанов і Т. Г. Соловйов, грузини Г. Г. Гоцерідзе і В. К. Мадебурі, вірменин О. А. Нанав'ян, удмурт В. Н. Коробов, узбек Ж. Махамбетов, татарин Ф. А. Зайнулін та багато інших⁸⁷. Понад півтори тисячі бійців загинули в боях за визволення краю.

Упродовж двох місяців Золотоніщина перебувала на передовій лінії грандіозної наступальної операції, котра дістала назву битви за Дніпро. Уже 26 вересня передові загони корпусів 52-ї армії вийшли до Дніпра: у районі с. Домантів, Коробівка, Чапаєвка. 373-тя дивізія дислокувалася біля с. Домантів, а штаб 52-ї армії перебував у с. Піщане⁸⁸.

Колгоспник с. Коробівка Г. А. Скиба показує визволителям місце переправи через Дніпро

Після визволення Золотоніщини на території краю було оголошено військовий стан, проводилася велика мобілізаційна робота. Так, тільки в с. Чапаєвка було мобілізовано 267 осіб, яких відразу, без належної підготовки, кинули на передову. 80 підлітків із Золотоноші направили на навчання до шкіл ФЗН⁸⁹.

Восени 1943 р. воїни 15-го окремого залізничного мостобудівельного батальйону розпочали роботи по відбудові моста в районі м. Черкаси. Виконання цього завдання ускладнювалося постійними обстрілами і бомбардуванням противника та нестачею підсобної робочої сили. Сотні жителів с. Чапаєвка, Панське, Залізки здебільшого добровільно брали участь у будівництві мосту. Поряд із чоловіками працювали жінки й підлітки. Міст було зведено в гранично короткі терміни. Завдяки цьому мостовому переходу через Дніпро було задіяно єдину відбудовану залізницю, що забезпечувала просування наших військ на цьому важливому стратегічному напрямі.

У м. Золотоноша та селах Коробівка й Чапаєвка розташувалися прифронтові шпиталі, які забезпечували лікування поранених бійців та повернення їх у стрій. Місцеве населення всіляко допомагало в утриманні цих осередків милосердя⁹⁰.

На фронтах священної війни наші земляки демонстрували яскраві зразки героїзму, вірність військовій присязі, здатність до самопожертви. Понад 12 тис. краян-золотонісців одягли солдатські шинелі, близько двох третіх фронтовиків не повернулося до рідних домівок. Широка бойова географія

* ФЗН — фабрично-заводське навчання, професійні школи.

ПОДОРОЖ ЗЛАТОКРАЄМ

земляків: від суворих скель Норвегії до теплих хвиль Середземномор'я, від Ельби до хребтів Великого Хінгану і сопок Курил.

За ратні подвиги на фронтах війни понад 3 тисячі жителів Золотоніщини нагороджено орденами і медалями. Серед 151 жителя області, удостоєного в роки Другої світової війни звання Героя Радянського Союзу, шестеро є уродженцями нашого району. У сузір'ї Героїв воїни-золотонісці Я. Т. Андрющенко, М. О. Лисенко, В. Ф. Педько, В. І. Рибалко, Г. Л. Світличний, М. А. Сукач. Троє з них загинули смертю хоробрих: М. О. Лисенко, В. Ф. Педько, М. А. Сукач. Четверо героїв-земляків були офіцерами, один — сержантом і один ефрейтором. Серед нагороджених уродженців нашого району Золотою Зіркою Героя — представники різних військових спеціальностей: артилерист, льотчик, піхотинець, політпрацівник, мінометник і понтонер.

Ще сім Героїв Радянського Союзу до чи після присвоєння їм цього високого звання жили на Золотоніщині, хоча й не були уродженцями цього краю. Зокрема, це — І. М. Дорофєєв, Ф. М. Зінченко, С. А. Куниця, Л. О. Меншиков, Ю. С. Ороховатський, П. Р. Романчук, І. Г. Чорний.

Земля Золотоніщини дала Україні 4-х повних кавалерів ордена Слави. На цей високий п'єдестал солдатської доблесті було піднято наших земляків М. К. Андрієнка (с. Гельмязів), Г. П. Березу (с. Чапаєвка), А. Л. Дерев'янка (с. Ковтуни), Г. Л. Криворучка (с. Домантів).*

О. Т. Романенко

У літопис безсмертя назавжди вписано ім'я нашого земляка-гастеллівця О. Т. Романенка, який навчався в Чапаєвській школі. Біля м. Опочки Псковської області 12 липня 1944 р. він спрямував свій палаючий літак на ворожу колону і загинув як герой.

Орденом Леніна посмертно нагороджений уродженець с. Гельмязів, командир взводу Д. О. Коробочка. Такої ж високої нагороди було удостоєно воїнів-фронтників О. М. Марченка із Золотоноші, І. І. Велічка (Подільське), Г. П. Прокопенка (Піщане) та ін.

Уродженець с. Піщане Г. К. Чорнобай служив на Північному флоті, був командиром есмінця "Жгучий". Його подвиги на морях відзначено одинадцятьма бойовими орденами: п'ятьма — Червоного

Прапора, двома — Вітчизняної війни, чотирма — Червоної Зірки. Закінчував свою морську службу Г. К. Чорнобай уже у званні віце-адмірала. Сімома орденами, в тому числі трьома Червоного Прапора, відзначено подвиги на фронтах війни піщанця М. Д. Колісника. Командир танкового корпусу Д. Д. Давальченко, родом із Піщаного, пройшов бойовий шлях від Сталінграда до Берліна, нагороджений багатьма бойовими відзнаками.

В ушавленому з'єднанні — 1-й польській дивізії ім. Т. Костюшка — воював наш земляк із с. Пальміра Л. В. Нікель. За мужність і героїзм його відзначено

* Портрети та біографії Героїв Радянського Союзу та повних кавалерів ордена Слави — уродженців Золотоніщини — вміщені далі, в сюжетах про поселення, в яких вони народилися.

Ф. М. Зінченко

Л. О. Менишков

Ю. С. Ореховатський

П. Р. Романчук

С. А. Куниця

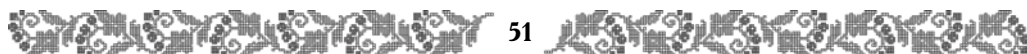
І. М. Дорофєєв

І. Г. Чорний

*І. В. Медвідь
(ліворуч).
1945 р.*

як польськими, так і радянськими нагородами: Золотим Хрестом Заслуги, двома срібними Хрестами Заслуги, срібною медаллю “Заслужений на полі Слави”, медаллю “За Варшаву”, знаками Грюнвальда і Костюшка, орденом Вітчизняної війни 2-го ст. та ін.

Жителька с. Деньги М. О. Зміхновська була на фронті військовим фельдшером, брала участь у Сталінградській битві. Ризикуючи життям, вона врятувала сотні поранених бійців. Її мужність відзначено орденом Червоного Прапора та медалями. Такою ж високою нагородою було нагороджено і її чоловіка-фронтавика О. Ю. Зміхновського.

Декілька наших краян у числі небагатьох стали учасниками параду Перемоги в Москві 24 червня 1945 р. Серед них – фронтовик-золотонісець М. Ф. Люліченко, воїн-танкіст із с. Коврай Г. П. Брус і розвідник, уродженець с. Чапаєвка І. В. Медвідь.

Ковраєць Г. С. Нерух у роки війни пройшов фронтовими дорогами від Кавказу до Відня, брав участь у битві під Москвою, був нагороджений орденами Червоної Зірки, Вітчизняної війни 2-го ст., а його звитяжну працю на хліборобській ниві в післявоєнні роки відзначено високим званням Героя Соціалістичної Праці⁹¹. Подвиги наших земляків у роки війни з нацизмом не померкнуть у віках.

ПОДВИГ ВІДРОДЖЕННЯ

Ще гриміли бої неподалік від Дніпра, а жителі Золотоніщини відразу після вигнання окупантів приступили до мирної праці та відбудови зруйнованого війною господарства. А війна принесла краю багато лиха, заподіяні нею рани були дуже глибокими і болісними. Тисячі наших земляків загинули на фронтах чи стали жертвами нацистського “нового порядку”. На початку війни в м. Золотоноша мешкало 18500 осіб, а на осінь 1943 р. населення міста скоротилося більш ніж наполовину і становило 9000 мешканців. Подібне спостерігалось і в селах району. Так, населення с. Хрущівка становило на червень 1941 – 1514 мешканців, а після окупації – 1121, с. Дмитрівка – відповідно 2503 і 2270, с. Кривоносівка – 1630 і 1180, с. Антипівка – 831 і 605, с. Вільхи – 1214 і 1095⁹².

Десятки тисяч людей залишилися без даху над головою, адже, відступаючи, нацисти піддали тотальному знищенню житловий фонд населених пунктів. Тільки в м. Золотоноша вони спалили 204 помешкання мирних жителів, а в селах тодішнього Золотоніського району пустили за димом 1376 осель. Повністю було спалено села Хрести, Залізьки, Липівське, більш ніж наполовину – Деньги і Чапаєвка⁹³.

У роки війни катастрофічно постраждала промисловість району. Було виведено з ладу понад 30 підприємств, у тому числі завод імені Лепсе, маслозавод, лікєро-горілчаний завод, 3 державні млини, 2 МТС, підприємство “Енергія” (Гельмязів), електростанція, висаджено у повітря 2 залізничні станції, спалено елеватор та зернові склади.

Великої шкоди завдали гітлерівці й сільському господарству. Вони пограбували всі колгоспи, радгоспи, МТС, спалили громадські будівлі. Лише із Золотоніського району окупанти вивезли 43 трактори, 25760 ц хліба, 11170 коней, 10945 голів великої рогатої худоби (ВРХ), 8560 свиней, знищили 67 молочнотоварних ферм, 60 свиноферм, стільки ж птахоферм, 48 вівцеферм. У с. Гельмязів було пограбовано держплемстанцію ВРХ сементальської породи, конярства і свинарства. У населення Гельмязівщини окупанти забрали 1868 голів ВРХ, 3171 свиню, 300 овець. Поля були забур'янені, урожайність зернобобових на Золотоніщині становила всього 7,2 ц з га.

Окупанти перетворили на руїни десятки культурно-освітніх установ: шкіл, лікарень, клубів, бібліотек. Скажімо, на Гельмязівщині вони спалили Гладківщинську, Софіївську, Плешканівську, Коврайську, обидві Гельмязівські школи, а в м. Золотоноша — 2 технікуми, 2 театри, лікарню⁹⁴.

Незважаючи на неймовірні труднощі воєнного часу та тяжкі рани війни, наші земляки були сповнені рішучості в найкоротші строки підняти з руїн Золотоніський край. Вони демонстрували великий ентузіазм, показували зразки справжнього трудового героїзму. Вже наприкінці вересня 1943 р. дала струм міська електростанція, а згодом було пущено й водогін. Всього через місяць після визволення Золотоноші було відновлено роботу ремонтно-механічного заводу ім. Лепсе; його 3 цехи до 7 листопада 1943 р. дали першу продукцію. Завод випускав необхідну продукцію для фронту, конструкції для мостових переправ через Дніпро. У 1944 р. ремонтно-механічний завод виробив продукції на 2600 тис. крб., а в 1945 — на 3800 тис. крб.⁹⁵

Голова Золотоніського райвиконкому В. В. Варич

У тяжких умовах відновлювалося виробництво на Золотоніському маслозаводі, адже його корпуси було майже повністю зруйновано. Розпочавши роботу в пристосованих приміщеннях, робітники цього підприємства виконали план 1944 р. до 1 листопада на 137 % і посіли 3-тє місце в республіці⁹⁶.

Неймовірні труднощі довелося переборювати селянам. Не вистачало тягла, посівного матеріалу, робочих рук, різко скоротилося поголів'я худоби. Понад силу випало працювати жінкам, старим, дітям. Колгоспники запрягали власних корів, а часто й самим доводилося виконувати роль тяглової сили. Трудилися від зорі до зорі, надривалися на роботі, але всі розуміли, що без хліба не буде Перемоги. В умовах нестачі техніки люди використовували на колгоспному полі коси, серпи, ціпи, лопати.

Тяжкої осені 1943 р. жителі Золотоніського району зуміли зібрати уцілілі поля зернобобових культур на площі 33061 га (85 %), при цьому у фонд Червоної армії було здано 337000 ц хліба, а по закупках — 65000 ц. Озимих було посіяно на площі понад 15000 га, на зяб виорано 3192 га⁹⁷. На Гельмязівщині посіяли 6700 га озимини.

Цінний досвід ремонту сільськогосподарської техніки з використанням деталей пошкоджених військових механізмів було нагромаджено в Гельмязівському районі. Упродовж зими 1943–1944 рр. тут у такий спосіб відремонтували 42 трактори, 16 комбайнів, 36 молотарок⁹⁸.

Уже на кінець 1943 р. в Золотоніському районі було відбудовано 19 ферм, зернохосвище і млин. Для відбудови громадських будівель і житла виділили понад 3300 м³ лісоматеріалів. Незважаючи на труднощі, наші земляки успішно провели посівну кампанію 1944 р. За високоякісне виконання плану посіву ранніх зернових рішенням Полтавського обкому КП(б)У та облвиконкому Золотоніський район було занесено на обласну Дошку пошани.

Не відставали й гельмязівці. В оптимальні терміни навесні 1944 р. вони посіяли 6000 га соняшника, 1400 га кукурудзи, 1800 га картоплі. У 1944 р. з

На збиранні конопель. ЦДКФФА

кожного гектара тут було зібрано 100-пудовий урожай хліба⁹⁹.

Селянство Золотоніщини успішно працювало над збільшенням посівних площ. Уже на весну 1945 р. всі посівні площі Золотоніського району становили 76 % довоєнних, а під зерновими — 84 %¹⁰⁰.

В авангарді відбудови сільського господарства були трудівники сіл Чапаєвка та Піщане. Ланка

О. Вакули з піщанського колгоспу “Нове життя” виконала план весняних сільгоспробіт на 130 %, і їй було занесено на районну Дошку пошани. Далеко за межами району були відомі імена піщанських ланкових М. Брус, О. Гальченко, М. Нестеренко (колгосп ім. Шевченка), ланки яких добилися значних результатів у Всесоюзному змаганні молодіжних колективів¹⁰¹. Зразки ударної праці на колгоспних полях і фермах демонстрували й чапаєвські колгоспниці Х. А. Вареник, М. А. Пилипенко, Н. О. Ткаченко, К. Є. Чуйкевич.

Значних успіхів було досягнуто у відновленні освітньої мережі краю. Уже на грудень 1943 р. навчання проводилося у 46 школах Золотоніського району з контингентами 8238 учнів. Тоді ж відновилися заняття у Золотоніських педагогічному та агрономічному технікумах. У 1944 р. почала працювати школа механізації сільського господарства, а через рік — технікум рільництва й обласна школа техніків-садівників. Щороку ці заклади випускали сотні фахівців для народного господарства.

Уставала з руїн і освіта Гельмязівщини. Тут навчання в 23 школах було відновлено уже 13 жовтня 1943 р. Школярі навчалися в однозмінному

режимі, за що виконком Гельмязівської райради було відзначено Грамотою облвиконкому¹⁰².

Швидко відроджувалася медицина краю. На кінець 1944 р. відновили свою роботу всі довоєнні медичні заклади м. Золотоноша і с. Гельмязів. Поступово була відбудована й медична мережа сіл нашого краю.

Мов Фенікс із попелу, відроджувалася й культура. На кінець 1944 р. у Золотоніському районі працювали районний будинок культури, 15 сільських клубів, районна бібліотека з фондом 16432 книги, 2 дитячі бібліотеки, 33 читальні. Усі культосвітні установи було укомплектовано кадрами кваліфікованих працівників. У Золотоніському районі в той час працювало 33 гуртки художньої самодіяльності, із них 15 драматичних (173 учасники), 8 танцювальних (67 учасників), 5 співочих (117 учасників). 28 жовтня 1944 р. було проведено районний огляд художньої самодіяльності, у якому першість виборів колективів Чапаєвського клубу¹⁰³.

Жителі Золотоніщини та Гельмязівщини надавали велику допомогу фронту. Краяни збирали кошти на будівництво танкової колони “Визволена Полтавщина” та повітряної ескадрильї “Полтавщина – переможцям”. Зокрема, в 1944 р. внесли робітників заводу ім. Лепсе на будівництво танкової колони становили 16178 крб., Золотоніського держмлина № 1 – 3800 крб.

Жителька с. Хрущівка М. Д. Шевченко передала до фонду перемоги 35000 крб. своїх особистих заощаджень. А всього на території Золотоніщини на будівництво танкової колони було зібрано 2170230 крб. Керівництво району одержало за цей значний внесок його жителів у наближення перемоги подяку Верховного Головнокомандувача Й. Сталіна.

Колгоспники сільгоспартілі “Червона Діброва” (х. Дібрівка) зібрали 3000 крб. для будівництва повітряної ескадрильї¹⁰⁴. Жителі Золотоніського району підписали воєнну позику 1943 р. на суму 950000 крб., придбали грошових лотерей фонду оборони на 1400 тис. крб.¹⁰⁵

Капітуляція гітлерівської Німеччини відкрила нові можливості для відбудови й розвитку господарства та налагодження повсякденного життя. Із фронту до рідних домівок поверталися демобілізовані воїни, які відразу, без перепочинку, включалися

в роботи з відродження краю. У 1945 р. Золотоніський РМЗ виборів першість у Всесоюзному соціалістичному змаганні. За 1945 р. 12 підприємств Золотоноші, на яких працювало 1265 робітників, випустили продукції на суму майже 6 млн крб., а 6 промислово-кооперативних артілей (350 робітників) – 2 млн крб.

Обробка птиці вручну на Золотоніській птахофабриці. 1949 р.

Продовжувався й процес відродження сільського господарства. Поступово відновлювалися посівні площі, збільшувалося поголів'я громадської худоби. Так, від 1944 до 1948 р. поголів'я ВРХ зросло на 850 %, овець і кіз — на 430 %, свиней — на 625 %. На кінець 40-х рр. урожайність зернових культур досягла довоєнного рівня¹⁰⁶.

З руїн і попелу вставали й об'єкти побутової й соціально-гуманітарної сфер. Застрільниками руху за якнайшвидше відновлення житлового фонду виступили жителі с. Чапаєвка, які працювали під гаслом: “Жодного погорільця!”, “Жодної землянки!” У стислі терміни більшість чапаєвців переселилася із землянок та пристосованих приміщень у новозбудовані оселі. Ця ініціатива дістала схвалення Полтавського обкому КП(б)У, була підхоплена жителями сіл краю¹⁰⁷. Проте житлової проблеми, звісно, повною мірою вирішено не було і більшість краян потерпала від побутової невлаштованості.

Процес відбудови Золотоніщини та Гельмязівщини значно ускладнився голодом **1946–1947 рр.**, який був викликаний як засухою, так і антинародною продовольчою політикою сталінського керівництва. Люди їли траву, коріння очерету, варили бутвину в чавунах, тисячі опухли від голоду. Це нове випробування принесло нашим землякам неймовірні фізичні та моральні страждання.

Незважаючи на труднощі й негаразди, відбудова краю в основному завершилася на кінець 40-х рр. У 1950 р., наприкінці повоєнної п'ятирічки, деякі промислові підприємства і колгоспи навіть перевершили довоєнний рівень виробництва. Подвиг відродження, який здійснили наші земляки, став основою для подальшого розвитку краю.

ПЕРІОД “ВІДЛИГИ”

50-ті — початок 60-х рр. характеризуються суттєвими змінами в адміністративно-територіальному устрої краю. Згідно з Указом Президії Верховної Ради СРСР **7 січня 1954 р.** утворилася Черкаська область, до складу якої було включено Золотоніський та Гельмязівський райони (раніше підпорядковані Полтавській області)¹⁰⁸.

У другій половині 50-х рр. у краї значно зменшилася чисельність населених пунктів. Це було пов'язано насамперед із будівництвом водосховища Кременчуцької ГЕС і затопленням деяких поселень, а також з політикою радянського уряду, спрямованою на ліквідацію так званих “неперспективних” сіл. Через ці причини рішенням виконкому Черкаської обласної ради від **12 липня 1958 р.** було знято з обліку чи об'єднано з більшими поселеннями села Головатівка, Залізьки, Липівське, Миколаївка, Пальміра, Слюжчина Слобідка, Сотниківка, Суха Згар, хутори Бакалівка, Бондарівка, Бурдоносів, Верещаківка, Гаврилівка, Галатівка, Голубки, Дубинка, Кропиви, Манжаківка, Новоселиця, Раківка, Рогозівка, Соколи, Сотницька Гребля, Тимківка (Тимківщина), Чугуївка (Благовіщенське), Шкурківка, а також залізнична станція Супій та ін., усього понад 30 населених пунктів¹⁰⁹.

У контексті хрущовських реформ (у галузі управління), **1963** року було ліквідовано Гельмязівський район, а його населенні пункти включено до

Одна з вулиць нового села. 1957 р. ЦДКФФА

складу спочатку Драбівського, а з 1965 р. — Золотоніського району.* Тоді ж було уточнено територіальне розмежування із сусідніми районами, частину поселень колишнього Гельмязівського району було передано до Драбівського та Канівського районів.

То був час правління М. С. Хрущова, цікава доба нашої історії, відома як “відлига”**. Відбувався процес десталінізації життя, який, однак, характеризувався непослідовністю й частковістю. Сотні наших незаконно репресованих земляків було реабілітовано, багатьох із них, на жаль, посмертно.

Усі важелі політичного впливу та керівництва різними сферами життя району зосереджувалися в райкомах КПУ, які були провідниками партійної лінії. Золотоніський райком КПУ в той час очолювали (послідовно) Ф. Г. Ткаченко та І. В. Кубишев. Певний вплив на перебіг справ мав і виконком Золотоніської районної ради, його очільниками були Л. Л. Снісаренко, П. І. Федоренко, А. Я. Нечаєнко, Г. М. Ткач, В. Ф. Резніченко. Першими секретарями Гельмязівського райкому КПУ працювали З. Я. Архипенко, Ю. П. Коломієць, П. Р. Мурашко та ін., а головами райвиконкому — Г. С. Яценко, С. В. Пустовойт, О. Ю. Гноєвой, Г. Й. Чуйко, В. С. Карпенко.

У структурі економіки краю переважав аграрний сектор. 1950 рік приніс укрупнення колгоспів, у результаті їх кількість зменшилася більш, ніж удвічі. Так, на початок 1950 р. у районі налічувалося 68 господарств, а на кінець року — 25. Формально така реорганізація була спрямована на поліпшення умов використання сільгосптехніки, проте насправді досить часто об’єднані господарства були некерованими. Наприкінці 1950-х рр. Золотоніську та Гельмязівську МТС було реорганізовано в ремонтно-технічні станції, а техніку було передано колгоспам і радгоспам.

* Села Чопилки і Горбані були передані до складу Переяславського району.

** Так історики назвали період десталінізації та лібералізації суспільно-політичного життя.

Л. Л. Сuisаренко

В. Ф. Резніченко

Г. М. Ткач

Незважаючи на труднощі та прорахунки, сільське господарство в ті роки розвивалося динамічно. За 1950–1956 рр. посівні площі в Золотоніському районі збільшилися на 15 % (100 тис. га), поголів'я ВРХ зросло до 18150 голів (у т. ч. корів – 6150), свиней – до 20190. Сільськогосподарськими лідерами були колгоспи “Більшовик” (Дмитрівка), ім. Шевченка (Піщане), ім. Сталіна, згодом держплемзавод (Коробівка), ім. Чапаєва (Чапаєвка) та ін. Почин кіровоградського механізатора О. В. Гіталова підтримали працівники Золотоніської МТС, вони виконували по півтори-дві норми. Прибуток дмитрівського колгоспу “Більшовик” у 1955 р. становив 8 млн крб. Доярка цього господарства Є. А. Кириченко надоїла по 7328 кг молока на кожну корову, Н. В. Рева – 7780, В. М. Левчик – понад 7 тис. кг. Усіх трьох знатних тваринниць було удостоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

До 13 млн крб. зріс у 1955 р. прибуток колгоспу ім. Шевченка (Піщане). Ланка О. Гальченко з цього господарства отримала врожай кукурудзи по 55 ц/га, а ланка В. Рошиної – по 380 ц/га цукрових буряків.

Контроль якості зерна врожаю 1955 р. ЦДКФФА

Досить вагомими були й успіхи коробівського господарства, яке було реорганізоване на держплемрадгосп. У 1963 р. тут відгодувалося понад 10 млн голів водоплавної птиці (качок). А колгосп ім. Чапаєва славився однією з найбільших у районі свинотоварних ферм¹¹⁰.

Проте більшість сільгоспартілей району вирощувала низькі врожаї

зернових і технічних культур та не забезпечувала належної продуктивності громадського тваринництва через нестачу техніки та слабку організацію праці.

Певні зрушення сталися і в промисловому розвитку краю. Ставали до ладу нові підприємства, зокрема в Золотоноші — м'ятний завод (1952 р.), пивзавод (1953 р.), комбінат комунальних підприємств (1955 р.), кукурудзокалібрувальний завод (1959 р.), у Гельмязові — хлібобулочний завод (1955 р.). Золотоніський ремонтно-механічний завод налагодив виробництво продукції для новобудов. Його баштові крани, пилорами, трайлери, кюветокопачі доставлялися в різні кінці СРСР. Лише промисловими підприємствами Золотоноші на кінець 1950-х рр. було випущено продукції на суму 11,5 млн крб. Кількість робітників зросла до 2803 осіб¹¹¹.

Деякі позитивні зміни відбулися в повсякденному житті мешканців краю. Поступово вирішувалася житлова проблема: шляхом індивідуального будівництва на селі та зведенням малогабаритних будинків ("хрущовок") у райцентрі. Проте чимало родин жило в комуналках чи навіть бараках.

У 1950-х рр. продовжилася електрифікація населених пунктів шляхом встановлення місцевих дизельних електростанцій потужністю 25–150 кВт. Таку першу електростанцію було збудовано в с. Піщане (1950 р.), потужністю 150 кВт. У 1955 р. вона стала міжколгоспною і забезпечила електрострумом сусідні села Шабельники, Нова Гребля, Подільське, Коврайські хутори.

У 1951 р. з'явилася й перша ГЕС у с. Матвіївка, її потужність становила лише 25 кВт. На 1956 р. колгоспні електростанції працювали в 10 селах району¹¹². З початку 1960-х рр. край одержував електрострум від Кременчуцької ГЕС.

Розпочалася масова радіофікація населених пунктів, на середину 1950-х рр. на Золотоніщині налічувалося 2500 точок. У другій половині 1950-х рр. у Піщаному працювало 7 телевізорів, у Дмитрівці — 9.

Позитивні зміни сталися в розвитку освіти. Відкривалися нові середні школи, відбувся перехід до обов'язкового 8-річного навчання. У Золотоніській школі механізації сільського господарства (згодом ПТУ №10) навчалися юнаки з "острова Свободи" — Куби. Вагомі успіхи в підготовці спеціалістів мав і Золотоніський ветеринарний технікум.

Розширилася мережа культурно-освітніх установ, споруджувалися сільські клуби. У Піщаному в 1956 р. відчинив двері перший у регіоні типовий будинок культури. Проте більшість осередків сільської куль-

Прополвання кок-сагізу в приміському колгоспі ім. Баха

*Ранкова фіззарядка на тракторному стані.
Чапаєвка, 1951 р. ЦДКФФА*

П. Ф. Пилипенко, краща спортсменка району. Кадр із документального кінофільму “Фізкультурники одного села”. ЦДКФФА

тури працювала в пристосованих приміщеннях.

У травні 1959 р. у районному центрі було відкрито добротний стадіон з футбольним полем, біговими доріжками, ігровими майданчиками, трибунами та стаціонарними приміщеннями.

Життя краю висвітлювалося на шпальтах двох районних газет: “Радянська Золотоніщина”, згодом — “Під прапором Леніна” (редактори — А. С. Геращенко, Г. П. Чубаха, О. Є. Щербина та ін.) і “Соціалістична Гельмязівщина”, пізніше — “Ленінська правда” (до 1963 р., редактори А. О. Бондар, Г. М. Пономаренко та ін.). Про Золотоніщину в 1950-х — поч. 1960-х рр. було знято й чимало документальних стрічок, зокрема “Передовики” (Дмитрівка), “Спільна справа” (Золотоноша), “У далекому селі” (Піщане), “Фізкультурники одного села” (Чапаєвка) та ін.¹¹³

КРАЙ У 1960–1980-х рр.

Наступне 25-річчя історії краю було позначене подальшим зростанням економіки. З’явилися нові промислові об’єкти, проводилася реконструкція діючих. Зокрема, в 1970 р. було пущено першу чергу промислового гіганта — Пальмірського цукрозаводу. Його потужності були розраховані на переробку 3 тис. солодких коренів на добу. Цукрозавод неодноразово ставав переможцем Всесоюзного соціалістичного змагання серед підприємств харчової промисловості, і його було занесено на Всесоюзну дошку пошани ВДНГ, нагороджено перехідним Червоним Прапором ЦК КПРС, Ради міністрів СРСР, ВЦРПС і ЦК ВЛКСМ.

Нові технології виробництва було запроваджено на Золотоніському маслокомбінаті. З другої пол. 1970-х рр. він поряд із традиційною продукцією почав випускати заміник цільного молока — цінну кормову добавку для годівлі сільськогосподарських тварин. Нарощували промислове виробництво

ремонтно-механічний завод, птахо-комбінат, швейна та парфумерна фабрики, завод продтоварів (Золотоноша). З 1968 р. у місті розпочав свою роботу консервний завод, який щороку виробляв 8 млн умовних банок. Одним із найбільших підприємств краю став Золотоніський комбінат хлібопродуктів, який одним із перших в Україні перейшов на напівавтоматизовані технології¹⁴.

Певні зрушення відбулися й у сільському господарстві. Кілька господарств, зокрема колгоспи “Більшовик” (Дмитрівка), ім. Леніна (Домантів), ім. Жданова (Кропивна), ім. Калініна (Примісто), ім. Постишева (Бубнівська Слобідка), “Комуніст” (Зорівка), радгоспи “Росія” (Гельмязів), “Маяк” (Піщане), “Каневщанський” (Привітне) та ін., демонстрували досить високі виробничі показники. У зв’язку з партійною лінією на концентрацію і спеціалізацію сільгоспвиробництва виникають потужні тваринницькі комплекси. Зокрема, в Антипівці, Домантові, Ковраї, Новій Дмитрівці та Хрущівці — молочні комплекси, у Гельмязові та Піщаному — свино-відгодівельні, Бубнівській Слобідці, Вознесенському та в Кропивні — з відгодівлі м’ясних порід ВРХ, Калениках — виробництва курячих яєць,

Бурова установка БТС-150-А, випущена на РМЗ. 1975 р.

Лінія з розфасовки масла. 1983 р.

Комбикормовий завод, с. Піщане

Коробівці — з вирощування качок, Подільському — бройлерів. У с. Піщане було споруджено найбільший в Україні свино-відгодівельний комплекс, розрахований більш ніж на 60 тис. голів свиней. Поруч із ним піднялися корпуси потужного комбикормового заводу. Проте, як показав час, ця гіганто-

*Урочисте відкриття свиновідгодівельного комплексу,
с. Піщане, 1987 р.*

манія поглинула колосальні кошти, але очікуваного результату не дала.

Згідно з державною програмою меліорації земель у 1966 р. розпочало свою роботу Черкаське управління меліоративних систем, основна виробнича й управлінська база якого перебувала в с. Чапаєвка. Ця організація забезпечувала осушувально-зрошувальні роботи практично в усіх колгоспах та радгоспах району.

У Х п'ятиріччі (1976–1980 рр.) середньорічне виробництво м'яса по району сягало 11,6 тис. т, молока — 44,5 тис. т, яєць — 17519 тис. шт., зерна — 125,45 тис. т, цукрових буряків — 293,819 тис. т. Зростання сільськогосподарського виробництва спостерігалось і в наступні роки. Так, у 1990 р. було вироблено валової продукції в аграрному секторі району на суму 142586 тис. крб., а рентабельність господарств виросла від 40,4 % у 1966 р. до 92,2 % у 1990 р. У той період у Золотоніщині не було жодного збиткового господарства. Продуктивність праці у 1990 р. зросла в 1,5 разу. Золотоніський район постійно був серед обласних лідерів із більшості показників аграрного виробництва¹¹⁵.

У той відносно успішний в економічному відношенні час славна когорта передовиків сільгоспвиробництва отримала гідне поповнення. Звання Героя Соціалістичної Праці були удостоєні доярки М. О. Марченко (Чапаєвка) і М. Д. Слюсар (Піщане), механізатори Г. С. Нерух (Коврай) і М. А. Собко (Хрущівка), бригадир тракторної бригади О. Т. Салогуб (Мелесівка). Механізатор з Хрущівки Ю. О. Беляков став першим і єдиним у районі повним кавалером ордена Трудової Слави. Сотні кращих трудівників ланів і ферм були нагороджені високими державними відзнаками.

Удосконалювалася транспортна мережа. Через Золотоніщину пролягла державна автодорога Київ — Дніпропетровськ. Стали до ладу асфальтівки Золотоноша — Черкаси та Золотоноша — Шрамківка. Дороги з твердим покриттям сполучили з райцентром більшість сіл, було налагоджено регулярне автобусне сполучення.

У другій половині 1970-х рр. через край проліг газопровід Уренгой — Помари — Ужгород, а перекачування газу на Золотоніській ділянці здійснювала потужна Софіївська газокompресорна станція. Це уможливило газифікацію сільських населених пунктів. Першими селами, до яких прийшло блакитне паливо, стали Антипівка, Дмитрівка, Домантів, Гельмязів, Піщане.

Будівництво нових корпусів райлікарні

характеризувалися великим розмахом будівництва об'єктів виробничого і соціально-культурного призначення: зводилися сучасні тваринницькі комплекси, капітальні зерносховища, кормоцехи тощо. Поряд із цим лише за роки XII п'ятирічки (1986–1990 рр.) у селах району було введено в експлуатацію 71,3 м² житла, 4 будинки культури, 9 дитсадків, 7 лазень, 151 км газопроводу (газифіковано 960 помешкань). У більшості сіл функціонували типові приміщення шкіл та будинків культури¹¹⁷. Визнаними лідерами в соціально-культурному будівництві були радгоспи “Маяк”, “Росія”, “Каневщанський”, “Подільський”, колгоспи ім. Чапаєва, “Більшовик”, ім. Леніна, ім. Жданова та ін.

Основну частку будівельно-монтажних робіт виконували ПМК-231 (начальник – заслужений будівельник УРСР Ю. Д. Грановський), ПМК-271 (М. Є. Кліменков, І. В. Товстенко), золотоніський (Г. Д. Грановський) та гетьманівський (А. І. Ніцак, П. Г. Павлусь, О. О. Курбет) “Міжколгоспбуди”, ПМК-216 тресту “Черкасиводбуд” (заслужений будівельник УРСР О. Г. Перехрест). Поряд із цим чимало будівельних об'єктів споруджувалося господарським способом.

Ще в першій половині 1960-х рр. були започатковані дружні зв'язки між Золотоніським та Вурнарським (Чувашія) районами. Відтоді на довгі роки став систематичним обмін делегаціями між двома районами. Взаємну користь приносило й економічне співробітництво: на золотоніських полях високі врожаї давала чуваська картопля, а на Вурнарщині щедро заколосилася пшениця зі Златокраю. Певний час із Вурнарського хімкомбінату на Золотоніщину поставлялися гербіциди за пільговими цінами¹¹⁸.

Ю. Д. Грановський

Поліпшувалася система охорони здоров'я. У Золотоноші піднялися нові, сучасні корпуси центральної районної лікарні, де лікувалося чимало мешканців сусідніх районів. Районна лікарня, яку довгі роки очолював

А. В. Дашківський

очолювали В. В. Руденко, В. С. Гришина, В. Х. Мкртичев, В. М. Єсін.

У той час на березі Кременчуцького водосховища розташувалися десятки баз відпочинку, де проводили своє дозвілля сотні трудівників Золотоніщини. У 1960–1970-х рр. було започатковано роботу піонерських таборів для дітей – “Гайдарівець”, “Чапаєвець”, “Лісова казка” (Чапаєвка), “Сосонка” (Вільхи) та ін. Турбаза “Придніпровська” (с. Чапаєвка) приймала відпочиваючих із найвіддаленіших куточків СРСР.

кавалер орденів Жовтневої революції та “Знак Пошани” А. В. Дашківський, постійно була в числі правофлангових серед медичних закладів Черкащини. Терапевт І. П. Хорошун був нагороджений орденом Леніна та удостоєний почесного звання “Заслужений лікар УРСР,” головний лікар Денгівської дільничної лікарні М. О. Лапа – відзначений орденом Трудового Червоного Прапора, а завідувач хірургічним відділенням ЦРЛ В. С. Кононець – “Знак Пошани”.

У 1969 р. санвідділ райлікарні було реорганізовано у райСЕС. Санітарну службу в різні роки

І. П. Хорошун (ліворуч)

У піонерському таборі “Чапаєвець”

В. Ф. Клименко

Далеко за межами Золотоніщини вивчали та впроваджували досвід роботи освітян району. Трудові досягнення золотоніського вчительства схвалило Міністерство освіти СРСР. Упродовж понад 30 років освітню галузь району очолював талановитий педагог і організатор, заслужений учитель УРСР, кавалер орденів Жовтневої революції та “Знак Пошани” В. Ф. Клименко. Звання “Заслужений учитель УРСР” удостоїлися В. Ф. Харченко (Домантів) та Г. І. Карпенко (Гельмязів). Заступника завідувача райвно М. М. Нікогду було нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора, а багаторічного голову райкому профспілки працівників освіти І. І. Могилу — “Знак Пошани”. Поряд із цим про русифікаторську політику центру промовисто свідчив той факт, що з шести золотоніських шкіл 33 % були з російською мовою навчання.

Вагомих успіхів було досягнуто в культурній сфері. Кращим колективом художньої самодіяльності було присвоєно звання “народний”. Серед них — Піщанський, Дмитрівський, Чапаєвський та Гельмязівський хорові колективи, Піщанський танцювальний. Бубслобідський дитячий танцювальний ансамбль виборов звання “зразкового”. Лауреатами Всесоюзного фестивалю народної творчості стали заслужена хорова капела та народний театр РБК, народні ансамблі “Калина” (Гельмязів) і “Господарочка” (Коробівка). А Скориківський дитячий фольклорний ансамбль “Світлячок” виборов звання лауреата Всеукраїнського конкурсу автентичної* пісні. Великою популярністю користувався також ансамбль пісні і танцю “Дружба” Золотоніського технікуму ветеринарної медицини.

Високохудожні полотна створювали художники-аматори — М. Д. Сапієнко з Чапаєвки і В. І. Дрючило із Щербинівки. Чимало відомих митців гідно репрезентувало Золотоніщину далеко за її межами. Серед них — лауреат Шевченківської премії, народний артист А. Гончар (Деньги), народні артисти М. Голубович, В. Нечипоренко (Золотоноша).

Виступ агітбригади РБК перед працівниками колгоспу “Україна”. 1972 р. ЦДКФФА

М. Д. Сапієнко

* У цьому контексті — періоджерельної народної пісні.

Кращі можливості для обслуговування читачів з'явилися у зв'язку з об'єднанням бібліотек у центральну бібліотечну систему (1976 р.) та спорудженням нового спеціально обладнаного приміщення районної бібліотеки (1972 р.). Оперативну інформацію про життя краю доносила до читачів районка "Прапор Леніна", її редакцію понад 23 роки очолював І. С. Хорошун.

Ще на поч. 1960-х рр. стараннями відомого краєзнавця М. Ф. Пономаренка було відкрито Золотоніський краєзнавчий музей, якому згодом було надано статус державного. Працювали також народні музеї в Гельмязові, Дмитрівці, Домантові, Піщаному, а також десятки залів і кімнат бойової та трудової слави при школах і будинках культури.

Свій рідний край високохудожнім словом оспівували майстри пера. Три поетичні збірки в ті часи видав талановитий поет І. С. Дробний (Золотоноша). Лауреатом республіканської премії ім. П. Г. Тичини стала поетеса Т. О. Коломієць (Гельмязів). У галузі документальної прози сказав своє вагоме слово Г. П. Карпенко (Чапаєвка). Розпочали літературну діяльність і відомі поети Г. Ю. Діхтяренко (Золотоноша), М. Г. Василенко (Драбівці), М. Я. Шамрай (Згар).

Проводилася значна пам'яткотворча робота. З нагоди 20-річчя Перемоги (1965 р.) у всіх селах з'явилисяobelіски на честь полеглих односельчан. У 1970-х рр. у Золотоноші та Піщаному було зведено пам'ятні знаки на честь воїнів 3-го Сталінградського гвардійського мехкорпусу. А в 1988 р. в райцентрі було відкрито меморіальний комплекс жертвам фашизму. Пам'ятник повному кавалеру ордена Слави Г. П. Березі з'явився в Чапаєвці, а Героям Радянського Союзу О. Г. Корольову та К. К. Єрмішину – в Гельмязові.

Масовим характером відзначався розвиток фізкультури і спорту. У районі активно діяли осередки ДСТ "Колос", згодом міжгосподарського фізкультурно-оздоровчого клубу "Темп", а від 1980 р. районного клубу "Колос". Майже в усіх селах працювали спортінструктори, які утримувалися коштом господарств. Збільшилася кількість стадіонів, спортмайданчиків, спортивних залів, стрілецьких тирів. Користувалися популярністю такі змагання, як

*Переможці змагань з гирьового спорту.
Другий праворуч – М. О. Кривоніс*

Усією бригадою – на стадіон", "Тато, мама, я – спортивна сім'я", "Шкіряний м'яч" тощо. Неодноразовими переможцями змагань різного рівня ставали фізкультурні колективи Гельмязова, Дмитрівки, Кропивни, Новодмитрівки, Чапаєвки. Гідно була представлена Золотоніщина і в спорті високих результатів. Майстер спорту М. О. Кривоніс (пізніше удостоєний звання "Заслужений тренер УРСР") та його учні Ю. П. Євсейчик, С. В. Зарецький, С. В. Власенко ставали переможцями всесоюзної і європейської першості з греко-римської боротьби та гирьового спорту. Високі спортивні результати демонстрували і лучник, майстер спорту

В. М. Пеліщенко

К. О. Полатайло

І. М. Міщенко

В. П. Хвиль (Хвильово-Сорочин), важкоатлет Г. Ю. Береза та легкоатлет С. І. Даник (Чапаєвка). Райспорткомітетом керував В. Г. Нор.

Районну партійну організацію в 1960–1980-х рр. очолювали О. П. Тимошенко, Л. Н. Ткачук, В. М. Пеліщенко, Герой Соціалістичної Праці К. О. Полатайло та Г. Ю. Діхтяренко. Головами райвиконкому в ті роки працювали М. Л. Павленко, В. Н. Шаповал та І. М. Міщенко.

27 років очільницею Золотоніського народного (районного) суду була учасниця бойових дій О. Я. Бельтюкова. Її праця на правоохоронній ниві відзначена орденами Жовтневої Революції та Трудового Червоного Прапора. Районним прокурором понад десять років працював кавалер орденів Червоної Зірки та “Знак Пошани” А. П. Кирик.

М. Л. Павленко

Учасники районного семінару очільників молодіжних організацій. 1965 р.

У лютому 1987 р. була створена районна організація ветеранів війни і праці. У різні роки її очільниками були І. В. Батир, А. Ф. Третяк та С. О. Кривицький.

Незважаючи на очевидні успіхи соціально-економічного та духовного розвитку краю в цей період, усе було далеко не безпроблемним. Наростаюча криза партійно-радянської системи зачепила й Золотоніщину та викликала негативні суспільні процеси, які виявилися у товарному дефіциті, подвійній моралі, зростаючих суперечностях між народом та владою.

373 уродженці Золотоніщини пройшли через полум'я війни в Афганістані. 6 воїнів-афганців загинули в тих далеких краях: Ю. М. Корзун (Хвильово-Сорочин), С. О. Нос (Домантів), В. М. Харина (Піщане), М. І. Ясир (Вознесенське), О. Є. Воронович та О. О. Невмивака (Золотоноша). 18 учасників афганської війни нагороджені орденом Червоної Зірки (з них 6 – посмертно, І. Г. Ситников – двома), 15 – медаллю “За відвагу”, 35 – “За бойові заслуги”. Багато наших краян брало участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС 26 квітня 1986 р.

НА РУБЕЖІ ТИСЯЧОЛІТЬ

Початок 1990-х рр. ознаменувався глибокими змінами в житті краю. Навесні 1990 р. виборці Золотоніщини на альтернативній основі обрали народним депутатом України голову кривоносівського колгоспу В. І. Поляха. За кількістю голосів виборців йому поступився тодішній перший секретар райкому КПУ Г. Ю. Діхтяренко. Через два місяці після цієї події змінилося керівництво району: очільником районної парторганізації було обрано В. І. Поляха. У краї наростали опозиційні настрої. Усе відчутніший вплив на громадську думку мали позацензурні видання, зокрема націонал-демократи Золотоноші видавали нелегальну газету самостійницького спрямування “Воля” (редактор – М. Ф. Пономаренко). У 1990 р. виник районний осередок Народного руху України за перебудову, згодом – Української республіканської партії. Спроба державного перевороту в Москві та рішення Верховної Ради про тимчасове припинення діяльності КПРС (серпень 1991 р.) мали своїм наслідком ліквідацію Золотоніського райкому КПУ, а влада зосередилася у виконкомі районної ради. Уже 4 вересня 1991 р. Золотоніський райвиконком прийняв рішення про підняття над адмінбудинком

Г. Ю. Діхтяренко

В. М. Скидан

національного прапора України поруч з державним прапором (червоно-синім).

Подією великої історичної ваги для жителів краю став Всеукраїнський референдум **1 грудня 1991 р.** Понад 95 % голосуючих підтвердили правочинність Акта незалежності України. Розпочалася нова ера в житті Золотоніського краю.

Із введенням інституту представника Президента України в районах (1992 р.) ним було призначено В. В. Павліченка (згодом — голова райдержадміністрації, перебував на цій посаді до 1998 р.). Головою районної ради в 1992 р. було обрано В. М. Скидана (працював головою ради трьох скликань, відзначений Почесними грамотами Верховної Ради України та Кабінету міністрів). Після 1998 р. у різні роки районну адміністрацію очолювали Д. О. Лисун, Б. Г. Євмина, В. Ф. Овдiєнко, В. В. Буркацький.

Від **січня 1993 р.** Золотоноша набула статусу міста обласного підпорядкування і відтоді стала окремою адміністративно-територіальною одиницею, яку було виведено зі складу Золотоніського району. На облік у районі було взято хутір Бакаївку (раніше — в складі Золотоніської міськради), а також селище Пальміра.

Краяни брали активну участь у виборчих кампаніях. На парламентських виборах **1994 р.** народним депутатом України по Золотоніському виборчому округу було обрано Г. Ю. Діхтяренка (позапартійний), **1998 р.** — О. Ф. Юхимець (КПУ), **2002 р.** — Б. В. Губського (блок “За єдину Україну”).

Будинок районної ради і райдержадміністрації

Б. Г. Євмина

В. В. Буркацький

У першому турі президентських виборів (**осiнь 1999 р.**) більшість голосів краян було віддано за кандидата від СПУ О. О. Мороза, в другому — кандидата від КПУ П. М. Симоненка. Антикучмівські настрої у краї були очевидними, вони виявилися і в підтримці більшістю жителів краю Помаранчевої революції.

Саме через ці причини на президентських виборах **2004 р.** більшість

золотонісців проголосувала за В. А. Ющенка. Новий склад райдержадміністрації очолив В. В. Павліченко, згодом В. В. Буркацький (“Наша Україна”). Під час парламентських виборів навесні 2006 р., які проводилися на пропорційній основі, симпатії більшості жителів краю опинилися на боці блоку Ю. Тимошенко.

У народному музеї “Пам’ять” Чапаєвської ЗОШ І-ІІІ ст.

Районну раду очолив представник цього блоку І. М. Соколан.

На позачергових виборах до Верховної ради України у вересні 2007 р. переважна більшість золотонісців проголосувала за БЮТ та блок “Наша Україна – Народна самооборона”.

Рішенням районної ради від 15 листопада 2000 р. було запроваджено Герб і Прапор Золотоніського району. Автором проектів символіки Золотоніщини став відомий художник В. І. Дрючило.

Кінець ХХ – поч. ХХІ ст. характеризувався значною політизацією життя Золотоніського краю. З’явилися осередки нових партій та рухів, зокрема ДемПУ, СПУ, НДПУ, СДПУ(о), АПУ, ЛПУ, КПУ, ПДС, ПЗУ, УНП та ін.

На 2007 р. у районі було зареєстровано 66 організацій політичних партій різного спрямування та 32 громадські організації. Найчисельнішими були організації ВО “Батьківщина” (близько 700 членів), Народної партії (380), Соціал-демократичної партії України (об’єднаної) (293), Партії реабілітації народу України (245), Народно-демократичної партії України (243), Комуністичної партії України (159), партії “Демократичний союз” (157), Соціалістичної партії України (143), Української народної партії (114), Партії “Народний Союз наша Україна” (42).

Біля лупи Максимовича. 2004 р.

Поряд з цим 48 районних партійних організацій були малочисельними і нараховували у своїх лавах від 3 до 16 членів. Зокрема, такими були організації Всеукраїнського об’єднання “Жінки за майбутнє” (16 членів), партії “Відродження” (15), Патріотичної організації України (13), Конгресу українських націоналістів (11), Кому-

ністичної партії робітників і селян (10), “Солідарність жінок України” (9), “Реформи і порядок” (7), “Третя сила” (5), “Єдина Україна” (4), “Со-
вість України”, Української партії честі, боротьби з корупцією та організованою злочинністю, “Народна влада”, Республіканська партія України – по 3, Народна партія “Нова Україна” (1) та ін.

Серед громадських організацій провідне місце належало профспілкам. Найчисленнішими були районні організації профспілки працівників агропромислового комплексу (25 осередків, 5 тис. членів), освіти (відповідно – 48 і 1,5 тис.), охорони здоров’я (15 і 1,3 тис.)

296 членів об’єднувала районна організація “Союз організації інвалідів” (21 осередок, голова – В. Ф. Почепцов). Помітну роль у громадському житті району відігравали також організація “Спілка жінок” (34 осередки, В. Г. Шморгун), Товариство сприяння обороні України (16 осередків, М. І. Новіков), “Союз Чорнобиль” (2 осередки, С. М. Цимбал) та міськрайонна спілка ветеранів Афганістану (379 членів, Г. М. Шкурко). Серед молодіжних громадських об’єднань виділялася спілка дитячих та юнацьких організацій “Дивосвіт” (голова – Л. І. Глоба, 32 осередки, 6220 членів).

С. Л. Лобода

Багатогранну діяльність проводила громадська районна організація ветеранів війни і праці, яка налічувала у своїх лавах 16092 члени (38 первинних осередків). Довгі роки її очолював кавалер орденів Червоної Зірки, Трудового Червоного Прапора та “Знак Пошани” С. О. Кривицький. За великі заслуги в організації ветеранського руху його було нагороджено орденом “За заслуги” 3-го ст. Успішно працювала районна ветеранська організація й під орудою Л. М. Буркової, яка була відзначена Почесною грамотою Верховної ради України. Очілницю управління пенсійного фонду в Золотоніському районі С. Л. Лободу нагородили орденом княгині Ольги 3-го ст.

Економіка золотоніського краю в початкові роки незалежності України перебувала в стані глибокої кризи. Спостерігалось різке падіння виробництва промислової продукції, багато підприємств зменшило обсяги випуску товарів, а деякі з них взагалі припинили свою роботу. Зокрема, не витримали нещадних ударів ринкової стихії заводи “Супутник”, залізобетонних конструкцій, консервний та фабрика художньої вишивки. Скоротили своє виробництво РМЗ, цукрозавод, маслоробний комбінат, ледь животів птахокомбінат. Лише з початку нинішнього століття промисловість краю почала потроху одужу-

Члени президії районної ради ветеранів війни і праці. Ліворуч Л. М. Буркова

Виробничі агрегати Пальмірського цукрозаводу

вати, а на кількох підприємствах було проведено реконструкцію та структурну перебудову. Поряд із цим залишилося й чимало збиткових підприємств. У 1990-х рр. активно проходив процес приватизації підприємств, усіх їх (за винятком хлібкомбінату) було перетворено в акціонерні товариства.

За 2007 р. підприємствами краю вироблено промислової продукції на суму 110,4 млн грн. Флагманом цукрової промисловості Черкащини по праву називали Пальмірський цукрозавод, який входив у структуру агропромислової асоціації – групи компаній “Укррос” (президент – С. М. Федоренко). Цей промисловий гігант мав найбільшу питому вагу в загальних обсягах промислового виробництва району: наприклад, у 2007 р. тут було перероблено 320,4 тис. т солодких коренів і вироблено майже 36,2 тис. т цукру на суму 96,5 млн грн, що становило майже 87 %.

Гельмязівський хлібокомбінат забезпечував жителів нашого краю хлібо-булочними та макаронними виробами (усього – близько 28 видів продукції), ВАТ «Млин» – борошном, крупами та соняшниковою олією. Гладківщинське ХПП здійснювало прийом, осушення та зберігання зібраного зерна, Гельмязівське РТП проводило технічне обслуговування і ремонти сільськогосподарських та лісогосподарських машин, а Пальмірське РТП окрім ремонтів, виробляло вузли та деталі до машин і механізмів для садівництва, сільського і лісового господарства. ВАТ “Агропостач” займався постачанням сільгоспвиробникам техніки та матеріальних ресурсів. Чапаєвський шпалопросочувальний завод поряд із виробництвом своєї основної продукції – шпал – забезпечував відповідні будівельні організації дерев’яними електроопорами. На ТОВ ПКВ “Золотоноша” (с. Маркизівка) вироблялася парфумерно-косметична продукція.

Серед підприємств лісотехнічної промисловості Черкащини провідне місце належало державному підприємству “Золотоніське лісове господарство”. Йому були підпорядковані Вільхівське, Деньгівське та Прохорівське лісництва (у межах району).

У районі діяло декілька будівельних організацій, зокрема ВАТ “Газмонтаж-сервіс”, КП “Газбуд, КП “Будівельник”, Золотоніський міжгосподарський комбінат сільського комунального господарств, дорожньо-експлуатаційна дільниця та районне дорожнє підприємство. Названі організації здійснювали будівельно-монтажні роботи з газифікації населених пунктів, зведення житла та виробничих об’єктів, ремонту доріг тощо. Однак обсяги будівництва значно

зменшилися. За 2007 р., наприклад, уведено в експлуатацію 23 житлових будинків загальною площею 3639 м². На індивідуальне житлове будівництво жителями району витрачено 10,8 млн грн. Дещо зріс обсяг прямих іноземних інвестицій: за 2007 р. він становив 1848 тис. доларів США (40,5 дол. на особу).

Особливо разючими були наслідки кризи в сільськогосподарському виробництві. Про це переконливо свідчить порівняння показників господарювання за 1990 і 2000 рр. За десятиріччя виробництво зерна скоротилося в 1,2 рази, цукрових буряків — майже у 3, овочів — майже у 10, молока більш ніж у 2, м'яса — у 4, яєць — у 6,8 разу. Поголів'я ВРХ зменшилося удвічі, свиней — у 4 рази, птиці — у 5 разів¹⁹.

Незважаючи на неймовірні труднощі й негаразди, динамічно проходив процес реформування аграрного сектору, вдосконалення земельних і майнових відносин. Колгоспи та радгоспи було реорганізовано в колективні сільгоспідприємства, проводилося роздержавлення земельного фонду, і селяни ставали власниками земельних та майнових паїв. Другий етап аграрних трансформацій розпочався від 1999 р., коли на селі остаточно утвердилися приватно-орендні відносини: створювалися господарства нового типу — сільгосптовариства з обмеженою відповідальністю (СТОВ), приватні сільгоспідприємства (ПСП), дочірні підприємства (ДП), відкриті акціонерні товариства (ВАТ) тощо. Процес дроблення і реорганізації сільгоспідприємств продовжився і на поч. ХХІ ст. Зникли з аграрної карти району КСП “Промінь”, ДП “Лан”, СТОВ “Підставки”, КСДГ “Україна” та ін.

Частина господарств втратила свій самостійний статус і перетворилася в дочірні підприємства. На деякий час припинили своє функціонування такі агропромислові гіганти, як свиновідгодівельний комплекс “Золотоніський” та комбікормовий завод. З другого боку, зберегли свою цілісність і успішно господарювали СТОВ агрофірма “Маяк” (Піщане), ПСП “Плешкани”, СТОВ “Прогрес” (Богуславець), “Воля” (Бубслобідка), “Пальміра-відгодівля”, “Чапаєвське”, “Перемога (Хрущівка), “Нива” (Зорівка), АТ “Русь” (Гельязів). Проте більшість сільгоспідприємств району залишалася збитковою.

Певний час в с. Кедина Гора доволі успішно працювали ТОВ звіроплемгосподарство “Еліта”, а також ТОВ Золотоніське звірогосподарство, які займалися вирощуванням тварин із цінним хутром. Проте згодом вони припинили господарську діяльність.

Загальна площа сільськогосподарських угідь на Золотоніщині становила 98,5 тис. га, в т. ч. орної землі — 83,3 тис. га. Дедалі більших обертів набирало фермерське господарство, на 2007 р. їхня численність у районі сягнула за 40. Для господарювання фермерів у районі було надано 3124,7 га земель запасу та резервного фонду (в т. ч. — у постійне користування 826,2 га, в оренду — 2298 га). Проте через низьку технічну оснащеність фермерські господарства залишалися малорентабельним. У розрахунку на одне господарство такого типу пересічно припадав лише 1 трактор, 0,37 автомобіля, 0,28 комбайна.

У цей непростий для аграріїв період справжньою школою передового досвіду залишався СТОВ АФ “Маяк” (с. Піщане). Його директора М. С. Ва-

Ю. В. Пономаренко,
депутат обласної ради
4-х скликань

працювала Центральна районна лікарня (ЦРЛ), 3 дільничні лікарні, 9 лікарських амбулаторій та 34 фельдшерсько-акушерські пункти. Почесного звання “Заслужений лікар України” був удостоєний завідувач хірургічним відділенням В. П. Калина, а заступника головного лікаря ЦРЛ Л. І. Федоровську нагородили орденом “За заслуги” 3-го ст. Головного лікаря Гельмязівської дільничої лікарні Л. О. Насальську було відзначено Почесною грамотою Верховної Ради України.

Мужньо долали негаразди доби українського державотворення освітяни району (начальник відділу освіти М. О. Сень). Освітня мережа складалася тоді з 28 загальноосвітніх шкіл I—III ст., 2 — I—II ст., 1 — I ст. (с. Бакаївка), 4 навчально-виховних комплексів, ЗОШ інтенсивної педагогічної корекції, районного будинку школяра (Гельмязів) та Центру технічної творчості (Піщане). У 2001 р. відкрилося нове приміщення

У читальному залі районної бібліотеки

лення: на січень 2001 р. в районі (без м. Золотоноша) налічувалося 18228 пенсіонерів (35,7 %) ¹²⁰.

На території району в той період проживало 1260 осіб, які постраждали від наслідків Чорнобильської катастрофи, проте передбачених законодавством належних їм виплат і пільг вони по суті не отримували.

У великій скруті перебувала медична галузь, яка потерпала від нестачі матеріальних засобів та медикаментів. У той непростий час її очолював відомий організатор охорони здоров'я Ю. В. Пономаренко. Незважаючи на об'єктивні труднощі, мережу медичних закладів було збережено: у районі

Л. І. Федоровська

Кропивнянської школи і туди було переведено вихованців Бакаївської школи-інтернату. Освітня Золотоніщини продовжували бути лідерами в області. Учителів-новаторів О. О. Василенка (Піщанська школа) та В. М. Макаренка (Вознесенська школа) було удостоєно почесного звання “Заслужений учитель України”. Незважаючи на

Районний будинок культури

значні матеріально-фінансові труднощі, розпочався процес комп'ютеризації навчально-виховного процесу.

Особливо боляче суспільна криза вразила сферу культури, яка традиційно фінансувалася за залишковим принципом. У середині 1990-х рр. чимало сільських осередків культури по суті призупинили свою діяльність.

Лише з початком економічної стабілізації (2000 р.) духовна галузь поступово почала спинатися на ноги.

У 2000 р. на Золотоніщині працював районний будинок культури, 42 сільські будинки культури та клуби, 40 філіалів центральної бібліотечної системи, 5 народних музеїв, дитяча музична школа та її філіали в 5 населених пунктах. 13 колективів художньої самодіяльності району станом на 2007 р. носили почесне звання “народних”.

Продовжували розвиватися література та мистецтво. Лауреатом літературно-публіцистичної премії “Берег надії” ім. В. Симоненка став поет І. С. Дробний. Опублікував свої нові збірки та отримав членство в Національній спілці письменників самобутній поет Г. Ю. Діхтяренко. Лауреатом краєзнавчої премії імені М. Максимовича за № 1 став відомий краєзнавець М. Ф. Пономаренко. Інформацію про перебіг життя у краї доносила до читачів районна газета “Вісник Золотоніщини” (редактор — М. Ф. Ярош, з 2000 р. — Л. І. Патлаха).

Виступають аматори співу з Бубнівської Слобідки

Економічні негаразди боляче вдарили й по сфері фізкультури та спорту. Було зліквідовано посади спортінструкторів, по суті за нульовими ставками здійснювалося фінансування масових фізкультурних заходів. Однак, незважаючи на це, фізкультурний актив району не опустив рук. Тоді було започатковано проведення масових змагань на звання “Найспортивніше село”.

Чотири рази (від 2000 р.) цей титул виборювали фізкультурники с. Гельмязів, тричі — Вознесенського, один раз — Кропивни. У 2003 р. гельмязівські спортсмени здобули перемогу у вказаній номінації на обласних змаганнях. Двічі (2001 і 2005 рр.) збірна Золотоніського району захищала спортивну честь Черкащини на Всеукраїнських літніх спортивних іграх.

Великою популярністю серед жителів району користувався футбол. Упродовж 2000—2007 рр. переможцями футбольних турнірів ставали збірні сіл Вознесенського, Гладківщини, Кривоносівки, Софіївки та Пальмірського цукрозаводу. Районна команда “Златогор” у 2004 р. виборола чемпіонський титул на обласних змаганнях і два роки володіла Кубком області з футболу.

Поряд з ігровими видами та “королевою спорту” — легкою атлетикою в районі культивувалася й спортивна боротьба, гирьовий спорт та стрільба з лука. Майстер спорту А. М. Полінкевич (с. Коробівка) став переможцем Всеукраїнських змагань з вільної боротьби, м. с. М. Д. Моргун (Деньги) — чемпіоном України з гирьового спорту, а м. с. Д. П. Шевчук (Щербинівка) — греко-римської боротьби.

Школу лучного спорту започаткував у районі м. с. В. П. Хвиль (с. Хвильово-Сорочин). Норму майстра спорту з цього виду виконали його сини Геннадій і Роман, а також чапаєвські спортсмени О. Трюхан та К. Кутявін.

Став на старт у районі й інваспорт (спорт для інвалідів). Уродженця с. Дмитрівка Л. В. Павленко завоювала срібну та три бронзові медалі з біатлону на ІХ зимових Параолімпійських іграх в італійському Турині (2006 р.).

Підтримання спортивної слави Золотоніщини на гідному рівні забезпечували своєю самовідданою творчою працею десятки тренерів та вчителів фізкультури. Серед кращих були Б. Артеменко (Чапаєвка), М. Береза (Домантів), О. Денисенко (Гельмязів), а також В. Поліщук, О. Бут, М. Хлипа (Золотоноша).

*На районних змаганнях за звання
“Найспортивніше село”*

У зв'язку з поступовою гармонізацією відносин між державою і церквою збільшувалася кількість парафій та общин різних релігійних конфесій. На 2000 р. у районі діяв жіночий монастир, 14 парафій Української православної церкви (УПЦ), 4 общини євангельських християн-баптистів, 2 – Української автокефальної церкви (УАПЦ).

В умовах незалежної України край, оговтуючись від руйнівних наслідків суспільної кризи, почав поступово виходити на нові рубежі.

*Митрофорний протоієрей
Ярослав (Івануса)*

Сільські голови – гості місцевої військової частини

БУРХЛИВЕ ДЕСЯТИЛІТТЯ (2008–2017 рр.)*

Досить насиченим подіями політичного, соціально-економічного й духовного життя виявився наступний період сучасної історії району. На президентських виборах 2010 р. виборці м. Золотоноша та Золотоніського району, що входили до виборчого округу №200, віддали перевагу чинному на той час прем'єр-міністру Ю. В. Тимошенко, яка першому турі набрала 45,8 % голосів, тоді як головний опозиційний кандидат В. В. Янукович – лише 18 %. Наступні учасники президентських перегонів розташувалися так: С. Тігіпко – 12 %; А. Яценюк – 6 %; В. Литвин – 4,6 %; П. Симоненко – 4 %; А. Гриценко – 2,8 %; В. Ющенко (тодішній Президент) – 2,5 %; О. Мороз і О. Тягнибок – по 1 %. У повторному голосуванні Ю. Тимошенко підтримали 68,4 % виборців, а В. Януковича – 31,6 %. Удвічі проти першого туру виросла кількість тих, хто не підтримав жодного із кандидатів – 5 %.

Новий Президент В. Янукович своїм Указом від 15 червня 2010 р. призначив на посаду голови Золотоніської райдержадміністрації О. Ю. Криницьку – директора сільгосп підприємства зі Шполянщини. Так уперше було порушено традицію призначення очільників району з місцевих господарників і в подальшому ця тенденція збереглася. У вересні 2013 р. очільником Золотоніської РДА став чиновник із Корсунь-Шевченківського району О. А. Манчук, а від лютого 2015 р. – заступник генерального директора ПРАТ “Експоінвест” (м. Черкаси) О. А. Лісовий.

О. А. Лісовий

Місцеві вибори 2010 р. до районної ради відбувалися за зміненою пропорційно-мажоритарною системою. Активність виборців помітно упала. Якщо на аналогічних виборах 2006 р. явка досягала 75, на президентських – 67, то цього разу на дільниці прийшло лише 54 відсотки виборців.

За пропорційною системою перевагу отримали партії, що не позиціонувалися як провладні. Однак, через розпорошеність опозиції, за рахунок використання адміністративного ресурсу та залучення до лав мажоритарників місцевих керівників господарств і бізнесменів “партія влади” отримала абсолютну більшість. У підсумку представники Партії Регіонів у раді нового скликання мали 26 депутатських місць, “Батьківщини” – 13; Народної Партії – 8, “Нашої України” – 6; “Сильної України” – 4; партії “Союз. Чорнобиль. Україна”. і “Фронту Змін” – по 3; Комуністичної партії України – 2, партії “Діти війни”, Європейської та Соціалістичної партій – по 1. Головою ради було обрано М. Г. Собченка, його заступником – П. О. Косюка, згодом В. І. Ярош. У сільських радах переважну більшість голів та депутатів було обрано з числа самовисуванців.

Якщо місцеві вибори пройшли відносно спокійно, то вибори до Верховної Ради в 2012 р. відзначилися гучним скандалом. У 197-му окрузі з центром у

* Інформаційні матеріали до цього розділу надані помічником-консультантом голови Золотоніської районної ради О. Г. Нагаєвським.

Засідання виборчої комісії 197-го округу. 2012 р.

Каневі, серед 20 кандидатів приблизно з однаковими результатами лідували представник об'єднаної опозиції, журналіст Л. Даценко та самовисуванець, народний депутат України Б. Губський.

У зв'язку із невинуватою повільною роботою ОВК та заявами опозиції про намагання влади фальсифікувати волевиявлення громадян,

ЦВК через три доби замінила половину складу ОВК. Процес підрахунку голосів прискорився, і станом на 4 листопада до ІАС “Вибори” було введено вже 88,35 % протоколів. На той час із результатом 32,96 % лідував Л. Даценко, його суперник відставав на 2,2 % голосів. Проте, на ранок 5 листопада на сайті ЦВК несподівано з'явилися дані про обробку 100 % протоколів, за результатами яких переможцем було оголошено Б. Губського. Між тим альтернативний підрахунок голосів, проведений громадськими організаціями (КВУ, “Чесно”, “Спільна справа” та ін.) засвідчив, що переможцем виборів з перевагою у понад 4 тис. голосів став Л. Даценко.

Звірка даних протоколів дільниць з даними, переданими в ЦВК, показала, що на 18 дільницях округу (в т. ч. на восьми у м. Золотоноші та на одній – у Золотоніському районі) було змінено показники на користь Б. Губського, внаслідок чого він і отримав на 5 тис. голосів більше. Перерахунок голосів не проводився, оскільки за нез'ясованих обставин архів ОВК було розгромлено. У підсумку ЦВК визнала, що встановити результати виборів у 197-у окрузі неможливо.

У загальнодержавному багатомандатному окрузі симпатії виборців беззастережно були на боці опозиції: 43 % голосів набрала “Батьківщина”, 13 % – УДАР, 6 % – “Свобода”. Правляча Партія Регіонів набрала лише 18 %, союзна їй КПУ – 12 %. Решта 18 партій взяли один і менше відсотка голосів кожна.

Оскільки проведення виборів у п'яти “проблемних” округах, (включаючи 197-й) увійшло до т. зв. “списку Фюле” – переліку вимог, котрі Євросоюз висунув Києву для підписання угоди про асоціацію, Верховна Рада України прийняла рішення про проведення повторних виборів у **2013 р.** Передвиборча кампанія і вибори співпали з початком Революції Гідності. Активність виборців була найнижчою за всі часи (близько 40 % виборців). Впевнену перемогу на виборах отримав Л. Даценко – 63,5 % голосів.

Від листопада 2013 до лютого 2014 р. чимало золотонісців стали учасниками подій Революції Гідності в Києві та Черкасах. В обороні Майдану

Золотоніщани на Майдані під час революції Гідності

Р. Швидкий на палаючому Майдані

під час грудневих та січневих штурмів брали участь В. Шестак, П. Головня, Р. Яковенко, Р. Швидкий, Н. Крупка, Д. В. Шандра. Волонтерами Майдану стали В. Магайський, М. Євстігнеєва, Т. Синьоок, А. Данчишен та багато інших. На загал важко підрахувати кількість золотонісців, які за зиму 2013–2014 рр. відвідали Майдан чи надали допомогу його захисникам.

У розпал подій на Майдані 18–21 лютого 2014 р., на віче в м. Черкаси було прийнято рішення встановити блокпости на головних дорогах регіону, щоб не впустити та не випустити «тітушок» і силовиків за межі Черкащини. 21 лютого під керівництвом прибулих з Києва П. Головні та В. Шестака золотоніські й чорнобаївські активісти звели блокпост поблизу с. Нова Дмитрівка. За допомогою місцевих підприємців активісти спорудили на дорозі перешкоди з великих шин і організували пропускний пункт, на якому оглядали підозрілі автівки та автобуси. Всього за дві доби діяльності блокпоста там несли чергування понад 100 осіб. Революційний порив, щоправда, був зать-

Блок-пост біля с. Нова Дмитрівка. Лютий 2014 р.

марений трагічною подією: під час спроби втечі було вбито одного із затриманих антимайданівців, який повертався з Києва до Дніпропетровської області.

24 лютого 2014 р. відбулася позачергова сесія Золотоніської районної ради, на яку прибули кілька десятків активістів — учасників Майдану, волонтерів та тих, хто чергував на блокпостах. Голова ради та його заступник добровільно склали свої повноваження, а фракція Партії Регіонів у раді оголосила про саморозпуск. Активістами висувалися вимоги написати заяву про звільнення голови Золотоніської РДА, керівникам силових структур та обрати нове керівництво ради з числа депутатів, які не заплямували себе фінансуванням загонів “тітушок”, підтримкою Антимайдану і схваленням “диктаторських законів” та інших дій режиму щодо переслідування майданівців.

Після ряду самовідводів на посаду голови районної ради більшістю голосів було обрано В. П. Саранчу. Заступником голови ради депутати обрали О. Г. Нагаєвського. Обов’язки голови РДА майже рік, з травня 2014 по лютий 2015 р. виконував А. М. Ляпкало.

В. П. Саранча

На хвилі революції піднялася суспільна активність: створювалися громадські організації, проводилися велелюдні збори та мітинги. Розпочався тотальний “ленінопод”: у всіх населених пунктах району демонтували пам’ятники більшовицькому вождю. Початок неоголошеної війни Російської Федерації проти України навесні 2014 р., який ознаменувався “повзучим” захопленням, а потім і анексією Криму, заворушеннями сепаратистів у південних та східних областях України, сприяв консолідації населення.

Новостворена “Самооборона” (керівники В. Лисенко, О. Пауль) організувала спільне патрулювання з міліцією, встановила й місяць утримувала блокпост на Золотоніському КП для контролю за підозрілими авто, що рухалися зі Сходу. Організація “Народна рада” (координатор О. Фюдр) взялася за налагодження громадського контролю за діяльністю органів влади і правоохоронців.

**Демонтаж пам’ятника
В. Леніну в Золотоноші**

Зародився волонтерський рух із допомоги Збройним силам України. Поступово лідерство в цьому русі як у районі, так і на Лівобережжі Черкащини перебрала на себе золотоніська “Самооборона”.

Золотоніщина мобілізувалася: чоловіки та жінки йшли служити в різні підрозділи Збройних Сил України, загони національної гвардії, добровольчі батальйони та інші формування, які відстоювали єдність України в зоні антитерористичної операції. Уже від її початку

Активісти Самооборони після вручення нагород

війна на Сході почала брати свою криваву данину. 14 червня 2014 р. на околиці Маріуполя загинув оршанецький прикордонник С. Єпіфанов із Львівки, 3 липня місто проводжало в останню дорогу бійця батальйону “Айдар” В. Чуруту, 5 жовтня трагічна звістка прийшла у Піщане — загинув Р. Шеремет, 26 листопада в Золотоноші поховали М. Харченка, загиблого у серпні під Іловайськом, влітку вдома трагічно пішов із життя героїчний боець Є. Чуйченко з Гельмязова. Віддали своє молоде життя за честь і незалежність України бійці В. Вергай (с. Чапаєвка), В. Хорошковський (с. Вознесенське), С. Гага (с. Плешкані), С. Лазенко (с. Нова Дмитрівка). У 2016 р. загинув Н. Крупка із с. Коробівка. У 2017 р. загинув В. Жиденко (с. Вознесенське).

Громади купували бронезилети та амуніцію для своїх земляків, збирали продовольчі вантажі, влітку — відвантажували воду, взимку — теплі речі та

Складення присяги мобілізованими першої хвилі мобілізації. 7 березня 2014 р.

все, що могло зігріти. Господарники віддавали для потреб військових автомобілі, переказували кошти, діти виготовляли обереги й писали листи. Самооборонівці, нехтуючи небезпекою, доставляли вантажі й поштові відправлення в найгарячіші точки АТО.

Воїни-золотоніщани, які загинули під час війни на Сході країни

Олександр Бугаєнко

Віталій Вергай

Вячеслав Гага

Сергій Єпіфанов

В. Г. Жиденко

Євген Коваленко

Олександр Коломієць

Назар Круппка

Сергій Лазенко

Євген Півень

Сергій Риженко

Максим Харченко

*В'ячеслав
Хорошковський*

Євген Чуйченко

Валентин Чурута

Руслан Шеремет

Волонтери на передовій (стоять В. Шестак, Ю. Третьяк, І. Ямборський, О. Слюсар)

На позачергових виборах до Верховної Ради України (26 жовтня 2014 р.), що відбулися в умовах війни на Донбасі, жителі Золотоніщини підтримали політичні сили патріотичного спрямування: партію “Народний Фронт” (24 %), блок Петра Порошенка (23 %), Радикальну партію О. Ляшка (11 %), “Самопоміч” (10 %), “Батьківщину” (6,6%), “Свободу” (6,3 %) і “Громадянську позицію” (5 %). В одномандатному окрузі переміг В. В. Голуб, на час виборів — заступник голови Київської МДА.

Місцеві вибори 2015 р. пройшли за новою виборчою системою, де було поєднано мажоритарну та пропорційну системи та скорочено кількість депутатів рад. До Золотоніської районної ради було обрано 34 депутати від шести політичних партій: 11 — від Аграрної партії України, 7 — від партії

Волонтери — члени спілки “Патріот” і о. Юрій (УГКЦ) перед поїздкою в зону АТО. Січень 2015 р.

Нова назва Чапаєвки. 2016 р.

“Черкашани”, по 5 – від Блоку Петра Порошенка та Радикальної партії Ляшка, по три – від “Батьківщини” та партії “Укроп”. Головою районної ради знову було обрано В. П. Саранчу, його заступником – Т. І. Гончаренко. Переважна більшість сільських депутатів і голів сіл вже за традицією обиралися шляхом самовисунення, як позапартійні.

На виконання закону про декомунізацію у районі було перейменовано два населені пункти (2016 р.). На пропозицію місцевих громад рішенням Верховної Ради України с. Чапаєвка було перейменовано на Благодатне, а селище Петровського прибрало назву Степове. Поряд з цим нові назви отримали сотні вулиць і провулків у населених пунктах Золотоніщини.

Варті уваги події відбулися і в економічній сфері району. Визнаним лідером аграрного виробництва залишалася агрофірма СТОВ “Маяк” (с. Піщане), в якій на 2010 р. надої молока сягнули 8,4 тис. літрів на корову, виробництво м’яса збільшилося у 4,5 разу, свинини – в 9 разів, а вал зерна зріс від 13 тис. до 27 тис. т. Вражаючі виробничі успіхи демонструвало й ПСП “Плешкани”. ТОВ “Золотоніський бекон” (с. Крупське) виділявся потужним відгодівельним комплексом та репродуктором на 1560 свиноматок і згодом увійшов до 20-ти найбільших виробників свинини в Україні. У ТОВ “Золотоніські сади” (с. Гладківщина) було введено в експлуатацію холодильник з регульованим середовищем потужністю 1710 т. Від 2011 р. у с. Антипівка узяв прописку доволі потужний Красногірський олійний завод. У с. Деньги за-

Фермер Том ван Гої (ліворуч) з послом Бельгії

працювало успішне господарство на чолі з бельгійським інвестором Томом ван Гої. У 2009 і 2014 р. тут побував посол Королівства Бельгії Люк Якобс, який обговорив з керівництвом району нові аграрні проекти, зокрема – розвитку картоплярства.

Помітною подією 2012 р. став пуск пташника ПП “Золотоніська птахофабрика” в с. Ковтуни на

Демонтаж Пальмірського цукрозаводу

180 тис. голів. У СТОВ “Перемога” (с. Хрущівка) у 2016 р. розпочато будівництво молочного комплексу на 1450 голів дійного стада.

Водночас припинив свою виробничу діяльність флагман районної промисловості – Пальмірський цукрозавод. У 2017 р. змінився його власник і відтак розпочався демонтаж заводського обладнання, будівель і комунікацій підприємства. Тоді ж розпочалася й процедура санації СГЦ “Золотоніський” (с. Піщане), який збанкрутував.

У 2016 р. район першим в області розпочав реалізацію програми ремонту державних доріг загального користування.

На співфінансування робіт район отримав 40 млн грн. із державного бюджету та виділив власних 13 млн грн., що є найбільшим показником по Черкащині й у 2,5 рази перевищило сумарний показник двох попередніх років.

У 2009 р. сталася аварія на очисних спорудах м. Золотоноша, що призвела до екологічної катастрофи на річках Суха Згар і Золотоношка. Лише в 2013 р. розпочалися роботи по будівництву нових міських очисних споруд на р. Суха Згар, проте проблему із забрудненням річкових вод повністю так і не було вирішено.

1 липня 2017 р. район та місто вразило стихійне лихо – буревій, який завдав шкоди 90 % населених пунктів. Господарській та соціальній інфраструктурі було нанесено збитки на загальну суму 140784 тис. грн. Відбудова

Наслідки буревію в с. Привітне

Ремонт дороги біля с. Гладківщина

виробничих, соціальних об'єктів та житла, що проводилася спільними зусиллями влади й місцевих громад, частково на волонтерських засадах, завершилася протягом трьох тижнів. Із резервного фонду, районного бюджету на ліквідацію наслідків надзвичайної ситуації було спрямовано 1932,5 тис. грн.

У терапевтичному відділенні Золотоніської центральної районної лікарні. Справа наліво: заступник міністра Мінрегіонбуду Л. Паріхаладзе, голова Черкаської ОДА Ю. Ткаченко та голова Золотоніської РДА О. Лісовий

У 2013 р. розпочалася реорганізація Золотоніської ЦРЛ і дільничних лікарень у селах Гельмязів, Домантів, Пальміра, результатом якої стало скорочення кількості стаціонарних ліжок. Задля реалізації програми енергозбереження в Золотоніській ЦРЛ у 2015 р. було збудовано коштом інвестора котельню на пелетах, суттєво скорочено енерговитрати на теплопроводі, переведено

обробку білизни з пару на електрику. Тоді ж було уведено в експлуатацію локальні очисні споруди. В 2016 р. розпочато комплексні ремонти приміщень відділень районної лікарні та їх переоснащення. Протягом 2016–2018 рр. тут було створено відділення невідкладних станів, трансфузіології, діагностичне, Центр “Здоров’я жінки”, відремонтовано терапевтичне, приймальне, фізіотерапевтичне, пологове, хірургічне відділення та операційний блок. Також було оновлено обладнання та інформатизовано облік пацієнтів.

У рамках медичної реформи 2016 р. започатковано роботу районного та міського центрів первинної медико-санітарної допомоги. На базі Золотоніської ЦРЛ відбулася виїзна колегія Мінрегіонбуду (2017 р.), на якій було відзначено позитивний досвід закладу щодо створення сучасного центру вторинної медичної допомоги. У 2017 р. було створено районний геріатричний центр у с. Пальміра.

У 2010 р. вперше за багато років було проведено комплексні капітальні ремонти з придбанням меблів та повною заміною вікон і дверей на енергозберігаючі на об’єктах соціально-культурної сфери в с. Богуславець.

Активно проводилася оптимізація закладів освіти району. В 2011–2013 рр. було знижено ступінь трьом навчальних закладах. Поряд із цим, за цей же час було придбано 7 шкільних автобусів. У 2017 р. завершено реалізацію програми енергозбереження у навчально-виховних закладах (у частині заміни вікон і дверей на склопакети). Впродовж 2015–2018 рр. уведено в експлуатацію 8 шкільних котелень на альтернативних видах палива.

Певні позитивні зрушення відбулися в культурній галузі району. Коштом сільських рад та базових підприємств у 40 % закладів культури було відновлено систему опалення, у багатьох відремонтовано дахи та внутрішні приміщення, придбано лаштунки, сценічні костюми, сучасну озвучувальну техніку. В 2015–2017 рр. кардинально оновлено приміщення та обладнання

районного будинку культури. Районна та 20 сільських бібліотек були оснащені комп'ютерною технікою, в т. ч. 12 підключено до мережі Інтернет.

У цей час ще три колективи отримали звання народних: аматорський жіночий ансамбль “Дивоцвіт” (РБК), самодіяльний духовий оркестр Піщанського СБК та аматорський фольклорний колектив “Спадщина” Бубнівсько-Слобідського СБК. Аматорському колективу танцю “Ритм” Гельмязівської музичної школи присвоєно звання зразкового.

Поряд із цим, у 2016 р. було реорганізовано Золотоніську районну бібліотеку, й відтак дитяча бібліотека зникла як окрема структура.

Продовжували розвиватися фізична культура і спорт. Щорічно проводилися змагання на звання “Найспортивніше село”. Переможцями цих районний змагань шість разів ставала команда Вознесенського, чотири — Гельмязова, двічі — Нової Дмитрівки, і по одному — Кропивни, Піщаного та Шабельників. Команди сіл Вознесенське, Кривonosівка, Нова Дмитрівка, Піщане, Шабельники ставали призерами обласних змагань, а команда с. Вознесенське у 2009 р. брала участь у Всеукраїнських змаганнях. Популярним видом спорту залишався футбол. Зокрема, команда “Ураган” с. Кривonosівка в 2013 р. стала срібним призером кубка Черкаської області з футболу та дебютувала в кубку України серед аматорів. А в 2014 р. гравці з Кривonosівки стали півфіналістами кубка області з футболу. Збірна ветеранська команда району “Спартак — Колос” двічі поспіль — у 2015 та 2016 роках здобувала бронзові нагороди чемпіонату Черкаської області з футболу серед ветеранів.

Поряд з ігровими видами та “королевою спорту” — легкою атлетикою в районі культивувалася спортивна боротьба, гирьовий спорт та стрільба з лука.

Золотоніщани залишили свій помітний слід і в інваспорті (спорт для інвалідів). Уродженниця с. Дмитрівка, параолімпійка Л. В. Павленко продовжила

свої успішні виступи з біатлону. На Параолімпійських іграх у Сочі 2014 р. вона здобула три медалі (золото, срібло і бронзу) та була визначена прапороносцем на церемонії її закриття. Спортивні подвиги Л. Павленко відзначені орденом княгині Ольги 3-го ст. Ще одна наша землячка із с. Підставки Ольга Прилуцька дебютувала на міжнародній арені 2011 р. у складі параолімпійської збірної команди України з біатлону, виборола срібну медаль на Чемпіонаті світу (2013 р.). Вона стала учасницею Параолімпійських ігор 2014 р.

Як впливає з наведених фактів, десятиліття від 2008 до 2017 р. відзначалося в житті району помітним динамізмом і ознаменувалося як позитивними зрушеннями, так і непоправними втратами та проблемами.

О. Прилуцька та її нагороди

- ¹ Телегін Д. Я. Дніпрово-донецька культура. — Київ, 1968. — С. 83–90.
- ² Мельниченко В. М. Моя Черкащина : навч.-метод. посіб. — Черкаси, 2006. — С. 30.
- ³ Телегін Д. Я. Середньостогнівська культура епохи міді. — Київ, 1973. — С. 13, 14, 204–205.
- ⁴ Археологія Української РСР. — Київ, 1977. — Т. 1. — С. 221–229, 281.
- ⁵ Там само. — С. 240–241, 336–337.
- ⁶ Радянська Золотоніщина. — 1957. — 28 липня.
- ⁷ Ганіна О. Д. Античні бронзи з Піщаного. — Київ, 1970. — С. 3–79.
- ⁸ Черкаська правда. — 1977. — 13 листопада.
- ⁹ Радянська Золотоніщина. — 1957. — 11 жовтня; Прапор Леніна. — 1961. — 16 листопада.
- ¹⁰ Пономаренко М. Ф. Золотоніщина. — Черкаси, 1991. — С. 15.
- ¹¹ Історія міст і сіл УРСР. Черкаська область. — Київ, 1972. — С. 16.
- ¹² Прапор Леніна. — 1963. — 28 лютого.
- ¹³ Пономаренко М. Ф. Назв. праця. — С. 19–20; Воссоєдиненіє України с Росією: документи и матеріали : в 3 т. — М., 1954. — Т. 1. — С. 38.
- ¹⁴ Пономаренко М. Ф. Назв. праця. — С. 21 — 22.
- ¹⁵ Прапор Леніна. — 1978. — 30 грудня.
- ¹⁶ УРЕС. — К., 1967. — Т. 2. — С. 253.
- ¹⁷ Прапор Леніна. — 1978. — 16 листопада.
- ¹⁸ Путешествіє Антиохійського патріарха Макарія в Росію в половині XVII в., описанное его сыном архидіаконом Павлом Алеппским. — М., 1897. — Вып. 2. — С. 100–102.
- ¹⁹ Пономаренко М. Ф. Назв. праця. — С. 25.
- ²⁰ Генеральное следствіє о маєтностях Переяславского полка // Сборник Харьковско-го филологического общества. — Харьков, 1896. — С. 269–271, 276, 281, 285–287.
- ²¹ Історія Української РСР : у 8 т. — Київ, 1983. — Т. 3. — С. 153–154.
- ²² Стецюк К. І. Народні рухи на Лівобережній та Слобідській Україні у 50–70-х роках XVII ст. — Київ, 1960. — С. 277–278.
- ²³ Пономаренко М. Ф. Назв. праця. — С. 28.
- ²⁴ Почепцов В., Почепцова Т. Домантів. — С. 24.
- ²⁵ Генеральное следствіє о маєтностях Переяславского полка. — С. 276; Описи Київського намісництва 70-х — 80-х рр. XVIII ст. — Київ, 1989. — С. 265.
- ²⁶ Мельниченко В. М. Назв. праця. — С. 80.
- ²⁷ Описи Київського намісництва ... — С. 110, 112.
- ²⁸ Черкаська правда. — 1967. — 20 травня; Прапор Леніна. — 1968. — 18 травня.
- ²⁹ Пономаренко М. Ф. Назв. праця. — С. 30.
- ³⁰ Наш рідний край : хрестоматія з історії Черкащини. — Київ, 1993. — С. 169, 199.
- ³¹ Мельниченко В. М. Назв. праця. — С. 92.
- ³² Россия. Полное географическое описание нашего отечества / Под ред. В. П. Семёнова. — С Пб, 1902. — Т. 8. — С. 485.
- ³³ Пономаренко М. Ф. Назв. праця. — С. 31.
- ³⁴ Бодянский П. Памятная книга Полтавской губернии на 1865 г. — Полтава, 1865. — С. 179.
- ³⁵ Пономаренко М. Ф. Назв. праця. — С. 32; Почепцов В., Почепцова Т. Домантів. — С. 17.
- ³⁶ УРЕС. — Київ, 1966. — Т. 1. — С. 533.; Радянська енциклопедія історії України. — Київ, 1971. — Т. 3. — С. 191.
- ³⁷ Мельниченко В. М. Назв. праця. — С. 111.
- ³⁸ Россия. Полное географическое описание нашего отечества. — С. 370.
- ³⁹ Центральний державний історичний архів у м. Києві (далі — ЦДАК), ф. 1191, оп. 1, спр. 63, арк. 43.
- ⁴⁰ Сборник по хозяйственной статистике Полтавской губернии. — Полтава, 1887. — Т. 6. — С. 82.

- 41 ЦДІАК, ф. 707, оп. 41, спр. 95, арк. 2–27.
- 42 Пономаренко М. Ф. Назв. праця. — С. 34–35.
- 43 Золотоношский голос. — 1912. — 22 ноября.
- 44 Підраховано за: Мельниченко В. М. Назв. праця. — С. 125.
- 45 Пономаренко М. Ф. Назв. праця. — С. 36.
- 46 Архів Золотоніського районного споживчого товариства.
- 47 Прапор Леніна. — 1961. — 4 травня.
- 48 ЦДІАК, ф. 230, спр. 378, арк. 1–2, 6–7, 12, 17.
- 49 Журнал Золотоношского уездного земского собрания XIII очередной сессии заседаний 20, 21, 22 и 23 сентября 1906 р. — Золотоноша, 1907. — С. 89–90.
- 50 ЦДІАК, ф. 315, оп. 2, спр. 499, арк. 1–168.
- 51 Черкаська правда. — 1975. — 9 грудня.
- 52 Пономаренко М. Ф. Назв. праця. — С. 37.
- 53 ЦДІАК, ф. 320, оп. 3, спр. 906, арк. 106.
- 54 Пономаренко М. Ф. Назв. праця. — С. 38–39.
- 55 Приложение к отчёту Золотоношской уездной земской управы за 1908 годъ. — Золотоноша, 1909. — С. 12.
- 56 Там само. — С. 164–165.
- 57 Справочная книжка по Полтавской губернии за 1908 годъ. — Полтава, 1908. — С. 13.
- 58 Голиш Г. М. Золотоніський аматорський театр і Наталія Ужвій // Вісник Черкаського університету: Серія “Історичні науки”. — Черкаси, 1999. — Вип. 12. — С. 95–97.
- 59 Клировая книга Полтавской епархии за 1902 годъ. — Полтава, 1902. — С. 2–50.
- 60 Пономаренко М. Ф. Назв. праця. — С. 42.
- 61 Трудящі Черкащини в боротьбі за владу Рад. 1917–1920 рр. — Черкаси, 1957. — С. 42, 50.
- 62 Історія міст і сіл УРСР. Черкаська область. — Київ, 1974. — С. 264–265.
- 63 Адміністративно-територіальний устрій України: Історія та сучасність. — К., 2002. — С. 49–50; Список поселень Черкаської округи. — Черкаси, 1926. — С. 9, 11–13, 18–22.
- 64 Історія міст і сіл УРСР. Черкаська обл. — С. 267.
- 65 Червоний Жовтень. — 1930. — 22 листопада.
- 66 Колективіст Гельмязівщини. — 1939. — 29 січня.
- 67 Поліщук В. Т., Поліщук М. П. Черкащина літературна. — Черкаси, 2001. — С. 109–112.
- 68 Червоний Жовтень. — 1936. — 29 січня; 18 червня.
- 69 Там само. — 1941. — 22 червня; Прапор Леніна. — 1981. — 27 червня.
- 70 Прапор Леніна. — 1970. — 9 травня.
- 71 Там само. — 1975. — 14 червня.
- 72 Там само. — 1985. — 14 травня.
- 73 Гречко А. Годы войны. — М., 1978. — С. 33.
- 74 Німецькі окупанти на Полтавщині (1941–1943) : Зб. докум. — Полтава, 1947. — С. 24–26.
- 75 Вісті з України. — 1972. — 20 січня.
- 76 Велич подвигу народного : тези матеріалів обласної науково-практичної конференції. — Черкаси, 1995. — С. 89.
- 77 Золотоніські вісті. — 1943. — 27 травня.
- 78 Німецькі окупанти на Полтавщині... — С. 40–41.
- 79 Державний архів Черкаської області (далі — ДАЧО), ф. Р. — 2421, оп. 1, спр. 1, арк. 9, 13.
- 80 Там само, ф. П.-4619, оп. 8, спр. 45, арк. 13–14.
- 81 Там само, оп. 8, спр. 8, арк. 78.; спр. 45, арк. 20.
- 82 Там само, спр. 13, арк. 28, 32.

- ⁸³ *Золотоніські вісті*. — 1943. — 2 травня.
- ⁸⁴ ДАЧО, ф. П-4619, оп. 8, спр. 45, арк. 19.
- ⁸⁵ Там само, спр. 46, арк. 4 — 9.
- ⁸⁶ Самсонов А. *От Волги до Балтики*. — М., 1973. — С. 163, 168—170.
- ⁸⁷ *Прапор Леніна*. — 1979. — 22 вересня.
- ⁸⁸ *Фонди народного музею с. Домантів*. — № 380.
- ⁸⁹ ДАЧО, ф. Р-681, оп. 1, спр. 2, арк. 11—12.
- ⁹⁰ *Прапор Леніна*. — 1983. — 13 грудня.
- ⁹¹ *Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни. 1941—1945 рр. Документи. Спогади. Статті*. — Черкаси, 2000. — С. 127—131.
- ⁹² ДАЧО, ф. Р-624, оп. 1, спр. 32, арк. 25, 27.
- ⁹³ *Радянська Золотоніщина*. — 1948. — 19 вересня.
- ⁹⁴ ДАЧО, ф. Р-87, оп. 1, спр. 25, арк. 4 — 7.
- ⁹⁵ *Радянська Золотоніщина*. — 1948. — 19 вересня; ДАЧО, ф. Р-624, оп. 1, спр. 17, арк. 3.
- ⁹⁶ *Історія міст і сіл УРСР. Черкаська область*. — С. 269; ДАЧО, ф. Р-624, оп. 1, спр. 36, арк. 174.
- ⁹⁷ *Радянська Золотоніщина*. — 1943. — 1 грудня.
- ⁹⁸ ДАЧО, ф. Р-87, оп. 1, спр. 25, арк. 4—7.
- ⁹⁹ Там само, спр. 20, арк. 1—2.
- ¹⁰⁰ *Зоря Полтавщини*. — 1944. — 30 квітня; ДАЧО, ф. Р-87, оп. 1, спр. 20, арк. 1—2.
- ¹⁰¹ *Історія міст і сіл УРСР. Черкаська область*. — С. 287; *Прапор Леніна*. — 1979. — 20 листопада.
- ¹⁰² *Радянська Золотоніщина*. — 1943. — 1 грудня.
- ¹⁰³ ДАЧО, ф. Р-630, оп. 2, спр. 23, арк. 7.
- ¹⁰⁴ *Центральний державний кінофотофоноархів (далі — ЦДКФФА)*. — № 1987, 826, 3239, 2712.
- ¹⁰⁵ ДАЧО, ф. Р-647, оп. 1, спр. 6, арк. 15.
- ¹⁰⁶ Пономаренко М. Ф. *Назв. праця*. — С. 59.
- ¹⁰⁷ *Зоря Полтавщини*. — 1947. — 20 травня.
- ¹⁰⁸ *Адміністративно-територіальний устрій України: Історія і сучасність*. — К., 2002. — С. 52.
- ¹⁰⁹ *Черкаська область. Адміністративно-територіальний устрій на 1 січня 1999*. — Черкаси, 1999. — С. 96—106.
- ¹¹⁰ *Архів управління агропромислового розвитку Золотоніської РДА*. — № 380. — С. 5—6.
- ¹¹¹ *Історія міст і сіл УРСР. Черкаської обл.* — С. 270; Пономаренко М. Ф. *Назв. праця*. — С. 60—61.
- ¹¹² *Архів Золотоніського району електричних мереж*. — № 411. — С. 8—10.
- ¹¹³ ЦДКФФА. — № 1987, 826, 3239, 2712.
- ¹¹⁴ *Зоря Полтавщини*. — 1947. — 1 травня.
- ¹¹⁵ *Архів управління агропромислового розвитку Золотоніської РДА*. — № 391. — С. 8—11.
- ¹¹⁶ *Архів Золотоніського РЕМ*. — № 21. — С. 5—8.
- ¹¹⁷ *Архів управління агропромислового розвитку*. — № 410. — С. 9—12.
- ¹¹⁸ Голиш Г.М. *Магістралями дружби // Златокрай*. — 1997. — 31 грудня.
- ¹¹⁹ *Архів управління агропромислового розвитку*. — № 410. — С. 20—24.
- ¹²⁰ *Бюлетень соціально-економічного розвитку Золотоніського району Черкаської області за 2000 рік*. — *Золотоноша, 2001*. — С. 61—62.*

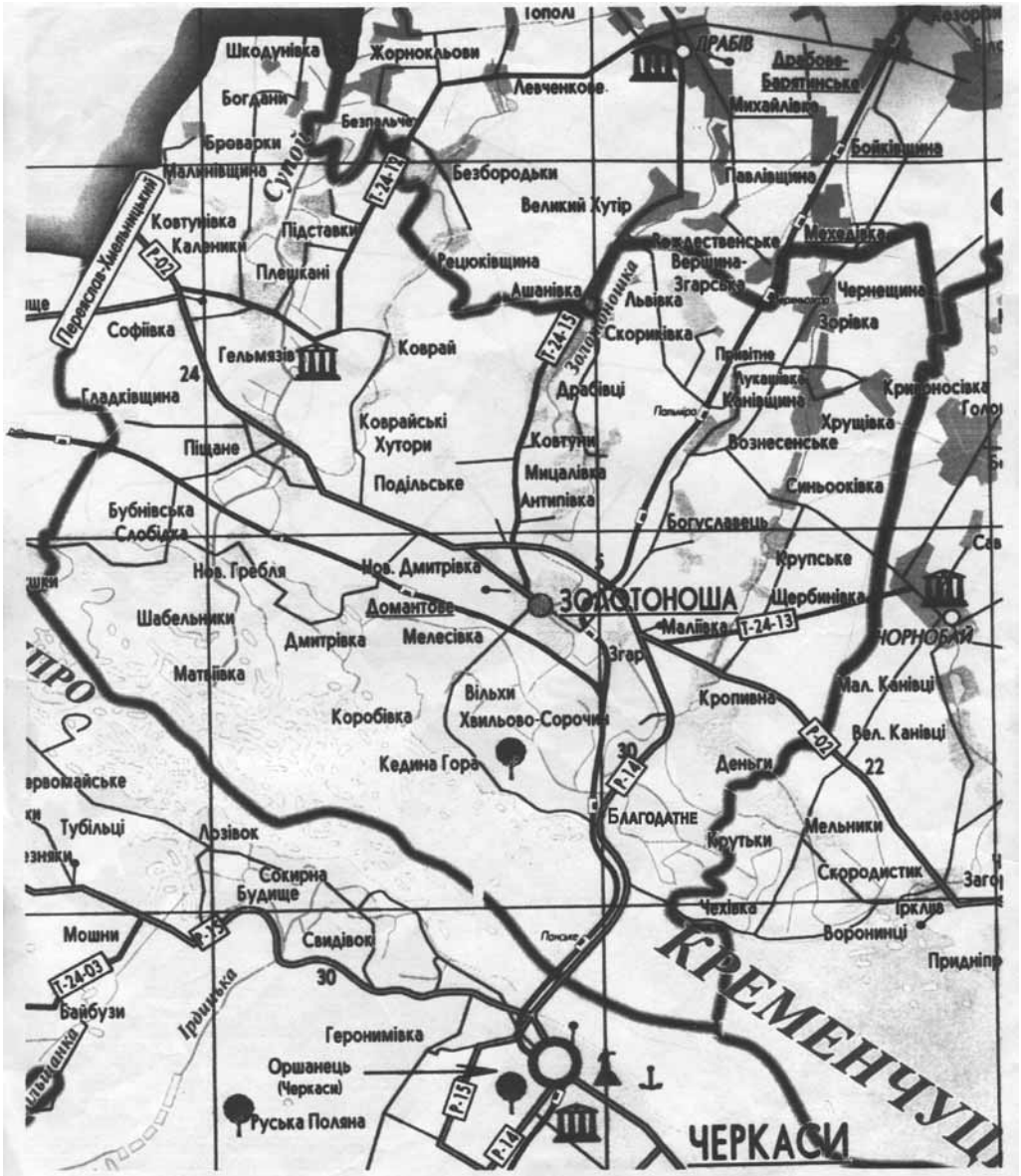
* Тут і далі відсутні посилання стосовно даних (переважно сучасних), які отримані в результаті польових досліджень авторів, опитування населення, а також наданих владними структурами району, сільськими головами, громадськими об'єднаннями тощо.

ДЕНЬ СЬОГОДНІШНІЙ І ПРИЙДЕШНІЙ

Сучасність району

Золотоніський район

Агропромисловий комплекс. Сьогодні агропромисловий комплекс Золотоніщини сформувався завдяки давнім хліборобським традиціям та в значній мірі формує соціально-економічний розвиток регіону. Він був і залишається найважливішою стратегічною й бюджетоутворюючою галуззю, що забезпечує продовольчу безпеку, і саме в цій галузі зайнята більшість самодіяльного населення району. Основними напрямками розвитку сільського господарства району є виробництво зерна на продовольчі та фуражні цілі, олійних культур, картоплі, овочів і продукції тваринництва.

Сільськогосподарські угіддя Золотоніщини становлять 100,4 тис. гектарів і складаються з 85,0 тис. га ріллі, 13,8 тис. га сінокосів і пасовищ, 1,6 тис. га багаторічних насаджень. Аграрне виробництво представляють 70 сільськогосподарських підприємств різних форм власності та 55 фермерських господарств, які обробляють 74,4 тис. га сільськогосподарських угідь, в тому числі 65,6 тис. га ріллі.

Найбільшими підприємствами сільськогосподарської галузі, що з року в рік демонструють високі виробничі показники, є СТОВ АФ “Маяк”, ПСП “Плешкані”, СТОВ “Придніпровський край”, ТДВ “Русь”, СТОВ “Прогрес”, СТОВ “Нива”, СТОВ “Перемога”, ДП АФ “Іскра”, ТОВ “Золотоніський бекон”.

Свій вагомий внесок в розвиток аграрного сектору економіки роблять ПП “Крупське”, СТОВ “Чапаєвське”, ТОВ “Силікат-1”, СТОВ “Богданівське”, ТОВ “Красногірське”, ТОВ Барішівська зернова компанія, відділок “Драбівці”, ПАТ ПЗДГ “Золотоніське”, СТОВ “Пальміпавідгодівля”.

Ефективному виконанню технологічних операцій в рослинництві й тваринництві сприяє в значній мірі модернізований парк сільськогосподарських машин та механізмів і причіпних комбінованих ґрунтообробних агрегатів, що налічує 519 тракторів різних модифікацій, 92 зернозбиральні комбайни, 59 одиниць кормозбиральної техніки. На 3788 га відновлено зрошення ґрунтів, закуплено сучасні поливальні машини та установи.

Природно-кліматичні умови та родючі ґрунти сприяють вирощуванню практично всіх сільськогосподарських культур і дозволяють отримувати високі

урожаї. За останні п’ять років середньорічне виробництво зерна в сільськогосподарських підприємствах становило 208,7 тис. т, соняшнику – 26,3 тис. т, сої 11,9 тис. т.

СТОВ “Воля” та ТОВ “Гранекс Черкаси” спеціалізуються на вирощуванні картоплі й овочів. Завдяки впровадженню новітніх технологій вирощування,

А. Лисун, П. Бобков і Л. Лисун на полі

Зерносушарка у фермерському господарстві М. Ткалича

ради успішно розвивається унікальне садівниче господарство – ТОВ “Золотоніські сади”, що на промисловій основі, з використанням крапельного зрошення, на площі 102 га вирощує яблука та суницю. Підприємство збудувало сховище з регульованим газовим середовищем місткістю 3,3 тис. тонн.

Тваринницька галузь району представлена скотарством, свинарством, птахівництвом та займає чільне місце серед районів області з чисельності поголів'я й показників продуктивності. В районі утримується 17 % великої рогатої худоби Черкаської області та 21 % свиней. Середньорічне поголів'я великої рогатої худоби за останні роки становить 19722 голови, в тому числі 7822 корів, 47068 свиней, 326720 птиці. Найбільшими підприємствами з поголів'я ВРХ є

базованих на використанні зрошення, господарства отримують урожаї картоплі на рівні 400 ц/га. У ТОВ “Домантівському” та СТОВ “Агро Колос-05” вирощують овочеві культури (овочевий горошок і цукрову кукурудзу) на площах, що перевищують 1,4 тис. га.

На території Гладківщинської сільської

Сад у Гладківщині

Свинокомплекс у Крупському

СТОВ АФ “Маяк”, ПСП “Плешкані”, СТОВ “Нива”, СТОВ “Перемога”, СТОВ “Прогрес”, СТОВ “Придніпровський край”, а з поголів'я свиней – ТОВ “Золотоніський бекон”. Птиця утримується на ТОВ “Золотоніська птахофабрика” та СТОВ “ППЗ Коробівський”.

У районі налічується 5 племінних заводів із вирощування телиць української червоно-рябої та чорно-рябої молочної породи ВРХ (СТОВ АФ “Маяк”, ПСП “Плешкані”, ПАТ ПЗДГ “Золотоніське”, СТОВ “Нива”, ТДВ “Русь”), 4 племінні репродуктори з розведення цих же порід (СТОВ “Богданівське”, ПрАТ НВО “Прогрес”, ТДВ “Русь”, СТОВ

Пташник у Ковтунах

“Придніпровський край”). Два племінних заводи займаються вирощуванням свиней (СТОВ АФ “Маяк”, ТОВ “Золотоніський бекон”), а СТОВ птахоплемзавод “Коробівський” є репродуктором з розведення качок. У 2017 р. вироблено 57,5 тис. тонн молока (продуктивність дійного стада – 7355 кг на корову), 13,2 тис. тонн м’яса, 58 млн штук яєць.

Частка реалізованої продукції рослинництва становила 52,6 %, а тваринництва – 47,4 %. Принагідно зазначимо, що десять років тому ці цифри становили відповідно 49 % і 51 %.

Доїльний цех с. Піщане

Лівобережному міжрайонному управлінню водного господарства (проведення меліоративних робіт – начальник В. А. Вовк, у Золотоніському районі – 8,7 тис. га зрошуваних і 14 тис. га осушених земель).

Успішно працюють переробні підрозділи в СТОВ АФ “Маяк” та ФГ “Мрія”. Гельмязівський хлібокомбінат змінив власника і тепер виробляє свою продукцію з зерна, зібраного на полях, що обробляються ПСП “Плешкані”.

Важливе місце у сприянні господарській діяльності сільгоспвиробників належить

Промисловість та будівництво. Промислову галузь району представлено 5 підприємствами: ПрАТ “Гельмязівське РТП” та ПрАТ “Пальмірське РТП”, ТОВ “Красногірський олійний завод”, ДП “Золотоніське лісове господарство”, РКП “Райтеплоенергія”. 2 підприємства мають статус приватних акціонерних товариств (ПрАТ), 1 – товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ), 1 – державне підприємство і 1 – комунальне.

У структурі промисловості району – підприємства харчової, енергетичної, ремонтно-механічної та лісової галузей. За 2017 р. ними вироблено промислової продукції на суму 208,8 млн грн.

Серед підприємств лісотехнічної промисловості Черкащини провідне місце належить державному підприємству “Золотоніське лісове господарство”, яке очолює М. В. Бас. Йому підпорядковані Вільхівське, Деньгівське та Прохорівське лісництва (у межах району). Поряд із охороною лісових насаджень та планомірною заготівлею деревини, згідно з сучасною концепцією розвитку галузі, основну увагу на підприємстві приділено відновленню лісового фонду.

ТОВ “Красногірський олійний завод” уведений в експлуатацію у 2011 р. й став одним із перших виробників, які почали виготовляти ріпакову олію в Україні. Це підприємство виробляє продукцію для жителів нашого краю, зокрема: олію соняшникову нерафіновану, олію ріпакову нерафіновану, макуху соняшникову, макуху ріпакову, лушпиння, фуз олійний.

Красногірський олійний завод

Гельмязівське РТП виробляє чавун, сталь та феросплави, а Пальмірське РТП надає послуги з лиття сталі. Комунальне підприємство “Райтеплоенергія” виробляє пар та гарячу воду, крім того, забезпечує технічне обслуговування (теплових мереж, газового обладнання). За 2017 рік введено в експлуатацію житла загальною площею 675 м².

Транспорт та зв'язок. Теренами району пролягає 1170 км автошляхів, серед них – шляхи комунальної власності (сільські вулиці) – 718 км, державної власності та територіальні – 171 км та дороги місцевого значення – 281 км. Краєм проходять державні автомобільні автодороги національного значення Н-08 Бориспіль – Кременчук – Дніпро – Запоріжжя (вона забезпечує сполучення краю зі столицею та великими містами України) та Н-16 Золотоноша – Черкаси – Сміла – Умань. Функціонують територіальні дороги, що сполучають із сусідніми районними центрами, зокрема, Канів – Ліпляве – Домантів, Золотоноша – Драбів і Софіївка – Драбів.

Через населені пункти району пролягає 15 автобусних маршрутів. Надання послуг пасажирського автомобільного транспорту в районі здійснюють:

Ремонт дороги біля с. Вознесенське. На передньому плані перший заступник Черкаської ОДА В. В. Коваль та голова Золотоніського РДА О. А. Лісовий

ПАТ “Золотоніське АТП-17112”, ФОП Хвиль С. В., ФОП Кузьменко В. В., ФОП Семенюк С. К., ПП “Еліт-Транс”. Більшість рейсів, на приміських маршрутах, здійснюються щоденно по 2–3 рази на день. На території району налічується 124 автобусні зупинки. У 2017 р. перевезено 52,4 тис. пасажирів.

Залізничне сполучення в краї забезпечується залізницею

Бахмач — Одеса. Шість населених пунктів мають залізничне сполучення — с. Благодатне, с. Хвильово-Сорочин, с. Богуславець, с-ще Пальміра, ст. Панське та с. Привітне. Залізнична гілка Золотоноша — Ліпляве, яка проходить мимо селища Гладківщина, забезпечує регіональні господарські перевезення.

Господарський комплекс та населення району обслуговує 40 телефонних станцій ємністю 7050 номерів, що знаходяться на обслуговуванні ЦЛД № 1 районного центру телекомунікацій № 251 ЧФ ПАТ “Укртелеком”. У селищі Пальміра функціонує автоматична телефонна станція з ресурсом 900 номерів. Поштовий зв’язок забезпечується сільськими відділеннями Золотоніського вузла поштового зв’язку ЦПЗ № 2. Підключення до мережі Інтернет наявне в усіх населених пунктах району, послуги надають понад 10 провайдерів з різних міст України.

Мале підприємництво. Сфера малого підприємництва є невід’ємною складовою частиною економіки району і зрізом усіх видів економічної діяльності. Нині в районі зареєстровано 111 одиниць малого підприємництва, а кількість фізичних осіб-підприємців становить 1003 особи. Сума надходжень від суб’єктів малого та середнього бізнесу до бюджетів усіх рівнів становить 39,4 млн грн.

Як і в попередні роки, основними видами діяльності зареєстрованих підприємств, які відкрили власну справу, є торгівля, побутові послуги, ремонт автомобілів та механізмів, вирощування грибів тощо.

Торгівля та послуги. На 2017 р. у районі налічувалося 275 закладів торгівлі та 49 об’єктів громадського харчування. При цьому 15 % закладів належать до мережі Золотоніського районного споживчого товариства (голова правління — В. О. Давиденко), а 85 % — це торговельні об’єкти малого та середнього бізнесу. Найбільше торговельних закладів розташовано в селах Гельмязів (40 об’єктів), Благодатне (26), Вознесенське (26), Піщане (19),

Софіївка (18). На території Гельмязівської та Софіївської сільських рад діють 3 ринки із продажу продовольчих і непродовольчих товарів, а в селах Благодатне, Бубнівська Слобідка, Дмитрівка, Домантів працюють торговельні майданчики.

У 2017 р. обсяг роздрібного товарообігу по району становив 203 млн грн. На території 10 сільських рад працюють 25 суб'єктів господарювання, які надають місцевому населенню послуги з ремонту взуття, годинників, побутової техніки, ремонту та пошиву одягу, обробки деревини, ремонту автотехніки, інтернет-послуги та ритуальні послуги. До послуг жителів району – кілька сільських перукарень, фотоательє та лазень. Проте кількість стаціонарних побутових майстерень недостатня.

Послуги з водопостачання, водовідведення й вивозу сміття надаються сільськими комунальними підприємствами. В 2017 р. обсяг реалізованих послуг становив майже 49 млн грн., у тому числі населенню – 5,3 млн грн., що становить 131 грн. на одного жителя району. У результаті активної газифікації району нині переважна більшість жителів населених пунктів користується блакитним паливом. Електрозабезпечення приватних помешкань та господарських об'єктів здійснюється працівниками Золотоніського РЕМ. На території району діє 14 автозаправних станцій, які забезпечують роздрібну торгівлю паливно-мастильними матеріалами.

Зовнішньоекономічна та інвестиційна діяльність. Обсяг експорту товарів у районі в 2017 р. становив 4,9 млн дол. США, імпорту – 2,2 млн дол. Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі товарами сягнуло 2,7 млн дол.

У 2017 р. підприємствами району було освоєно 354 млн грн. капітальних інвестицій, на кожного мешканця району припало 8533,6 грн. У структурі капітальних інвестицій області обсяг району становить близько 5 %.

Щодо прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу), унесених в економіку району, то на кінець 2017 р. їх обсяг становив 14,4 млн дол. США. Це на 808,4 тис. дол. більше, ніж на початок року. В структурі прямих іноземних інвестицій області Золотоніський район займає 2-е місце в області.

Охорона здоров'я. Галузь охорони здоров'я в результаті її реформування нині репрезентована двома структурами. Від **травня 2016 р.** розпочав свою діяльність комунальний заклад “Золотоніський районний центр первинної медико-санітарної допомоги” (РЦ ПМСД), основною функцією якого є надання медичної допомоги на первинному рівні безпосередньо на місцях. Його очолює лікар вищої категорії Л. О. Насальська. В складі РЦ ПМСД – районна базова амбулаторія загальної практики – сімейної медицини, а також 12 відповідних амбулаторій у селах району (Благодатному, Бубнівській Слобідці, Гельмязові, Деньгах, Дмитрівці, Домантові, Драбівцях, Коробівці, Лукашівці, Новій Дмитрівці, Пальмірі, Піщаному). У решті населених пунктів медичне обслуговування здійснюють 9 фельдшерсько-акушерських та 25 фельдшерських пунктів. Щодо Зорівського ФАПу та Чернешинського ФПу, то їх передано на баланс Зорівської об'єднаної територіальної громади. В районній системі первинної медико-санітарної допомоги задіяно близько 40 лікарів (сімейних

лікарів, терапевтів і педіатрів) та 106 представників середнього медперсоналу (фельдшерів, медичних сестер). Для організації виїзної медичної допомоги ця структура має у своєму розпорядженні 17 одиниць автомобільної техніки.

Медичну допомогу на вторинному рівні забезпечує Золотоніська центральна районна лікарня під орудою хірурга вищої категорії С. В. Примака. Це заклад першої акредитаційної категорії, який надає профільну кваліфіковану допомогу жителям Золотоніського та сусідніх районів, а також м. Золотоноша. В його структурі є сучасний діагностичний центр та стаціонарне відділення на 319 ліжок.

Л. О. Насальська під час обласного семінару на базі центральної амбулаторії Золотоніської "первинки"

С. В. Примака з народним депутатом В. В. Голубом у створеному відділенні трансфузіології

скопом, цифровим мамографом, новітнім лабораторним устаткуванням, комп'ютерною мережею з програмою "Доктор Елекс" тощо).

У хірургічному відділенні, яке очолює заслужений лікар України В. П. Калина, крім інших, виконуються всі види органозберігаючих реконструктивних операцій при захворюваннях органів кишково-шлункового тракту. Щорічно проводиться понад 200 лапароскопічних втручань.

Травматологічне відділення працює під керівництвом заслуженого лікаря України В. М. Сержука. Травматологи щорічно виконують понад 500 артроскопій кульшового суглоба, проводять ендоскопом,

20 стаціонарних ліжок терапевтичного відділення ЦРЛ розгорнуто в Гельмязові, й по 8 – у Домантові й Пальмірі. Високу місію милосердя здійснюють 115 лікарів ЦРЛ (з них 29 мають вищу категорію, 48 – першу), 281 представник середнього медперсоналу та 150 – молодшого. Заклад оснащений сучасним обладнанням та медичною апаратурою (цифровим рентгеном та флюорографом, артроскопом, лапароскопами, апаратами УЗД, фіброскопам, колоноскопом, ендоскопом,

В. П. Калина

В. М. Сержук

тезування тощо. За допомогою в травматологічне відділення звертаються хворі з різних регіонів України, у т. ч. й відомі спортсмени. Робота хірургів та травматологів проводиться у співпраці з американськими колегами клініки Мейо (м. Рочестер, штат Менісота).

Кандидат медичних наук С. І. Луценко організовує роботу жіночої консультації ЦРЛ. В організаційно-методичному кабінеті патології шийки матки проводиться обстеження жінок за допомогою фотофолькільпоскопічного обладнання та проводяться втручання із застосуванням кріодеструктора й апарату радіохвильової хірургії. На базі Золотоніської ЦРЛ відкрито скринінговий центр “Здоров’я жінки”, в якому здійснюється профілактичне обстеження жінок трьох районів лівобережної Черкащини.

Донедавна районними лікарями-офтальмологами щорічно проводилося понад 100 оперативних втручань за допомогою лазерної техніки із відновлення зору. Нині надання таких послуг призупинено.

Пункти швидкої медичної допомоги розгорнуто у селах Благодатне, Гельмязів, Пальміра, Піщане.*

Після ліквідації районної санепідемстанції її основні контрольно-наглядові функції перейшли до управління Держпродспоживслужби в Золотоніському районі, яке очолював Є. Г. Дозорець. Дослідницько-лабораторну діяльність здійснює Золотоніський міжрайвідділ ДУ “Черкаський обласний лабораторний центр Держсанепідемслужби України” (керівник — Л. П. Скиба).

С. І. Луценко

Освіта. Освітню мережу району (начальник райвідділу освіти — В. В. Денисенко) становлять 35 загальноосвітніх навчальних закладів, у тому числі 2 школи I ступеня (початкові), 6 — I — II ст. (дев’ятирічні), 27 — I—III ст. (дванадцятирічні). Із загальної кількості закладів 26 діють як навчально-виховні комплекси (у своїй структурі вони мають як загальноосвітню школу, так і дошкільну установу), 8 — заклади загальної середньої освіти. Загалом у цій системі навчається 3418 учнів. Окрім цього, функціонують ще 8 самостійних дошкільних установ (Благодатне, Гельмязів, Зорівка, Кропивна, Львівка, Нова Дмитрівка, Пальміра, Піщане). Дошкільною освітою охоплено 1326 дітей відповідного віку (98 %). У с. Кропивна працює дитячий будинок, який має обласне галузеве підпорядкування.

* Станція швидкої допомоги знаходиться у смт Чорнобай.

До послуг сільських учнів району — три заклади позашкільної освіти. При районному будинку дитячої та юнацької творчості (с. Гельмязів) працюють 60 об'єднань та гуртків, у них навчається 1050 учнів. На базі центру технічної творчості і підприємництва (с. Піщане) розгорнуто діяльність 42 гуртків, членами яких є 475 учнів. Золотоніська районна комплексна дитячо-юнацька школа охоплює 431 юного спортсмена в 32 гуртках і секціях.

У кожному закладі середньої освіти працюють кабінети інформатики, в яких встановлено 1170 одиниць сучасної комп'ютерної техніки. 35 освітніх закладів району підключено до мережі Інтернет.

До регіонального рівня дослідно-експериментальної роботи залучено 6 закладів загальної середньої освіти: Коврайський імені Г. Сковороди, Богуславецький імені М. Максимовича, Коробівський навчально-виховні комплекси, Гельмязівська та Пальмірська загальноосвітні школи, а також районний будинок дитячої та юнацької творчості. До цільової обласної програми “Інноваційні школи Черкащини” включено як опорний та інноваційний заклад Пальмірську загальноосвітню школу І–ІІІ ступенів, що працює за моделлю “Школа новітніх інформаційних технологій”.

У загальноосвітніх школах Золотоніщини активно впроваджують одну із найсучасніших педагогічних систем — “LEGO”, яка передбачає використання моделей реального світу і створює предметно-ігрове середовище навчання й розвитку дитини. Нині здійснюється поетапне забезпечення шкіл відповідними наборами “LEGO” (конструктори, робототехніка тощо). Такі набори вже є в розпорядженні педколективів та учнів Гельмязівської, Пальмірської, Піщанської ЗОШ та Коробівського НВК. Учні з Гельмязова, Коробівки й Пальміри ставали переможцями всеукраїнських та регіональних фестивалів із робототехніки.

На міжнародних форумах “Інноватика в сучасній освіті” та міжнародних виставках “Сучасні заклади освіти” за останні роки заклади освіти району здобули 6 золотих та 3 срібні медалі, в тому числі Коврайський, Богуславецький, Подільський навчально-виховні комплекси, Пальмірська загальноосвітня школа — по дві медалі, Драбівський навчально-виховний комплекс — одну. Серед найталановитіших та успішних учнів слід назвати Ростислава Не-

*Віце-прем'єр В. Кириленко (у центрі)
в Пальмірській ЗОШ І–ІІІ ст.*

тудихатку (Ковтунівський НВК) та Ярослава Станіславського (Гельмязівська ЗОШ І–ІІІ ступенів), які у складі команд представляли Черкаську область на ІІІ етапі всеукраїнського конкурсу-захисту МАН України з астрономії

та IV етапу все-української олімпіади з географії.

Влітку на території району працюють 3 заміські оздоровчі табори, у них торік було охоплено оздоровленням та відпочинком 1282 дитини: в ДОТ “Придніпровський” – 600 дітей, ДОТ “Журавлик”-2017 – 142 дитини та в ДОТ “Гайдарівець” – 540 дітей.

Дитбудинок у Кропивні

Активно в районі розвиваються такі форми виховання, як прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу. Нині функціонують 4 дитячі будинки сімейного типу: Маковей (с. Подільське), Назаренків (с. Драбівці), Раджабових (с. Крупське), Раєвських (с. Щербинівка), в яких виховується 35 дітей – сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. 12 дітей виховується у 7 прийомних сім'ях, зокрема, Моторних (с. Хрущівка), Щербатюків (с. Маліївка), Дахно, Теницьких, Присівко, Балут, Ніцаків (усі – с. Драбівці).

Навчально-виховний процес у районі забезпечують 660 педагогічних працівників. Серед них – 3 заслужених учителів України (В. М. Макаренко, О. Г. Мала, Т. М. Москаленко), 39 – зі званням “Учитель-методист” і 79 – “Старший учитель”, 41 педагог нагороджено значком “Відмінник народної освіти УРСР” та знаком “Відмінник освіти України”. За вагомий внесок у розвиток загальної освіти директор Гладківщинського НВК М. В. Коваленко нагороджена орденом княгині Ольги 3-го ст. У 2012 р. засновано районну премію ім. В. Ф. Клименка, якою упродовж шести років відзначено 12 педагогічних працівників.

Культура. У Золотоніському районі функціонує 94 заклади культури, зокрема районний, 31 сільський будинок культури, 12 сільських клубів, 42 бібліотечні установи, 5 народних краєзнавчих музеїв, дитяча музична школа та її філіали в 5 населених пунктах. У системі культури задіяно 190 штатних працівників. При клубних установах діє 347 гуртків художньої самодіяльності, які охоплюють 3120 учасників. Найпоширенішими профілями творчих аматорських колективів є вокально-хоровий, театральний, хореографічний та оркестровий.

На Золотоніщині працюють 16 колективів зі званням «народний» та 7 колективів – «зразковий», з них 7 вокальних, 6 фольклорних, 3 драматичних, 3 хореографічних, 3 інструментальні, 2 літературних і один – бісероплетіння. Зокрема, це ансамблі: чоловічий української пісні “Чумацький шлях” (РБК, кер. Д. С. Фурса), жіночий “Дивоцвіт” (РБК, К. М. Фурса-Білецька), хорові колективи Бубново-Слобідського, Гладківщинського (керівник обох – В. М. Ковтун), Піщанського (О. В. Запора), Шабельниківського (В. М. Ков-

тун) сільських будинків культури; фольклорно-етнографічні ансамблі “Діброва” Богданівського (Н. В. Жгут), “Спадщина” Бубново-Слобідського (К. Я. Гладка), “Калина” Гельмязівського (В. М. Лобунець), “Надвечір’я” Коробівського (І. С. Горелова) СБК; драматичні колективи: народний театр “Плеяда” РБК (В. Д. Озірський), театри малих форм “Хлібодари” РБК (Л. В. Ткаченко) та Піщанського СБК (О. Г. Запора); духові оркестри Вознесенського (кер. І. І. Новак) та Піщанського СБК (С. М. Нестеренко); хореографічний колектив “Любава” Піщанського СБК (Л. П. Шеремет).

Зразковий дитячий ансамбль “Світлячок” с. Скориківка

7 дитячих самодіяльних колективів здобули звання “зразкових”. Зокрема, це фольклорно-етнографічний ансамбль “Світлячок” Скориківського СБК (В. М. Пономаренко), фольклорний ансамбль “Кропивнянчик” (О. І. Пузеев), духовий оркестр Пальмірської ЗОШ I – III ст. (І. І. Новак), літературні студії “Вікторія” (Л. В. Переясловець) та “Зорепад” (Н. М. Камша), ансамбль сучасного танцю “Фантазія” РБК (Б. І. Сліпощон) та хореографічний колектив “Ритм” Гельмязівської музичної школи (С. М. Козачок), гурток бісероплетіння “Чарівна намистинка” (В. І. Воропай). На загал у 2017 р. на Золотоніщині було проведено 6423 масових культурно-освітніх заходів.

У районі функціонує Золотоніська централізована бібліотечна система, куди входить 41 бібліотека: центральна районна бібліотека, районна бібліотека для дітей, 39 сільських бібліотек-філіалів та один бібліотечний пункт у с. Щербинівка. 20 книгозбірень мають комп’ютери, 12 з яких підключені до мережі

Колектив “Спадщина” с. Бубнівська Слобідка

У народному музеї с. Піщане

Інтернет. Загальний бібліотечний фонд становить 364 тис. примірників. У фондах сільських книгозбірень, зокрема, 29211 примірників літератури та періодичних видань.

Змістовне дозвілля користувачів забезпечують 30 об'єднань за інтересами, які працюють при бібліотеках. Майже 25 років при

Коробівській СБФ працює дитячий клуб “Писаночка” і 15 років жіночий клуб “Розрада”. Єдиний в області клуб земляцтва “Дніпрова чайка”, що об'єднує переселенців затоплених сіл у зоні Кременчуцького водосховища, функціонує при Новодмитрівській СБФ. Більше десяти років працюють клуби “Золота осінь” (СБФ с. Львівка), “Надія” (Скориківська СБФ), “Господарочка” (Плешканівська СБФ). Для дітей працюють 11 гуртків, 3 літературно-творчі студії та майстерня творчості.

Осередками духовності та пам'яті є народні музеї в селах Благодатне, Гельмязів, Дмитрівка, Домантів, Піщане. В районі налічується близько 200 пам'ятників історії та культури.

У 2017 р. запроваджено районну краєзнавчу премію ім. М. Пономаренка. Її лауреатами стали поет І. С. Дробний та краєзнавець В. Ф. Почепцов. Від 2018 р. в районі присуджується літературна премія ім. М. І. Терещенка (в галузі літературного перекладу), її вручено поету М. Г. Василенку.

Фізкультура і спорт. На Золотоніщині функціонують 2 стадіони: районний “Колос” та Чапаєвський сільський. Також до послуг жителів Золотоніщини 33 спортивні майданчики, 26 футбольних полів та 33 спортзали. На районному стадіоні “Колос” проведено великий комплекс робіт — побудовано свердловину для поливання газону, виконано ремонти адміністративного приміщення та роздягалень, покращено стан футбольного поля, облаштовано тенісний корт, для надання оперативної (у режимі он-лайн) інформації про перебіг спортивних заходів, зокрема, футбольних матчів, встановлено сучасне LED-табло.

Одним із найкращих масових фізкультурних об'єднань Черкащини є Золотоніський фізкультурно-оздоровчий клуб “Колос” (керівник — кандидат у майстри спорту О. І. Бут). Сільські колективи фізкультури діють у всіх 33 сільських радах та одній ОТГ, а в 12 з них уведено посади інструкторів зі спорту.

Протягом останніх років зросла як кількість спортивно-масових заходів, так і їх масовість. Як і в попередні роки проводяться змагання серед сільських колективів “Найспортивніше село”, чемпіонати району з футболу (по двох

лігах), волейболу, настільного тенісу (в обох видах серед чоловіків і жінок), легкої атлетики, гирьового спорту, армрестлінгу, шахів та шашок, спартакіади школярів та інвалідів.

Від 2017 р. відновлено районну спартакіаду серед сільських колективів, яка не проводилася майже 30 років. Завдяки цьому значно збільшилася кількість команд – учасниць змагань районного рівня. Зокрема, за кількістю учасників: настільний теніс – 19 команд (57 учасників), шашки – 18 (54), волейбол (чоловіки) – 19 команд (190), волейбол (жінки) – 14 (140), легка атлетика – 21 (145), міні-футбол – 23 (230), армспорт – 13 (36), шахи – 16 (44), гирьовий спорт – 10 (34). А найчисельніший загальний спортсменів та їхніх прихильників зібрали змагання “Найспортивніше село” – 26 команд та близько 600 учасників.

Започатковано низку спортивних змагань, присвячених пам’яті полеглих земляків-героїв. Зокрема, у 2016 р. – обласний шашковий турнір пам’яті Назара Крупки (с. Коробівка), а також відкритий обласний турнір з греко-римської боротьби, присвячений пам’яті В’ячеслава Гаги (с. Плешкані). У 2017 р. проведено першість району з легкої атлетики на честь Сергія Єпіфанова та міський футбольний турнір пам’яті Героїв АТО.

Великою популярністю серед жителів району користується футбол, з цього виду спорту постійно проводяться змагання на першість та кубок району. Упродовж останніх років переможцями футбольних турнірів ставали збірні сіл Вознесенського, Кривоносівки, Піщаного, Шабельників і Нової Дмитрівки. За підтримки райдержадміністрації та районної ради було створено футбольний клуб “Златокрай 2017”, який бере участь у чемпіонаті області (вища ліга). У минулому сезоні він провів серію успішних матчів і став півфіналістом кубка області з футболу. Районна команда “Златокрай 2017” входить до п’ятірки кращих футбольних колективів області. Спортивний колектив військової частини “Зеніт”, у складі якого грають і наші спортсмени, в 2016 р. став чемпіоном України в Лізі учасників АТО, а в 2017 р. – володарем “Суперкубка захисника” серед захисників України.

Футбольна команда “Златокрай 2017”

Протягом останніх років О. Тертишний, І. Гвоздь, Пашенко (всі – футбол), І. Малий, В. Масюк (обое – шахи), І. Салкуцан (настільний теніс) залучалися до складу збірної Черкаської області на Всеукраїнські змагання серед депутатів і сільських голів.

На першості району з легкої атлетики пам'яті С. Єпіфанова

У масових обласних змаганнях “Найспортивніше село Черкащини” постійно беруть участь наші сільські колективи. У 2018 р. команда с. Кривonosівка посіла почесне 3-є місце в області. Команда держслужбовців Золотоніщини на обласній спартакіаді стабільно входить до числа лідерів і це дозволило їй у 2017 р. посісти друге командне місце на цих змаганнях.

У районній комплексній дитячо-юнацькій спортивній школі (директор О. В. Шевченко, суддя національної категорії з греко-римської боротьби) в 32 групах займається 431 учень (села Благодатне, Гельмязів, Домантів, Драбівці, Коробівка, Кропивна, Нова Дмитрівка, Пальміра, Піщане, Плешкані). Під керівництвом досвідчених тренерів вони формують навички спортивної майстерності з греко-римської боротьби, боксу, кікбоксингу, стрільби з лука, волейболу та футболу. Лише протягом останніх років із вихованців районної ДЮСШ підготовлено майстра спорту України (стрільба з лука), 4-х кандидатів у майстри спорту України (2 – греко-римська боротьба, 2 – бокс) 17 спортсменів 1-го розряду (14 – греко-римська боротьба, 2 – стрільба з лука, 1 – бокс). Одна юна спортсменка потрапила до Національної збірної України з боксу для участі в міжнародних змаганнях.

О. О. Денисенко

Підтримання спортивної слави Золотоніщини на гідному рівні забезпечують своєю самовідданою творчою працею десятки тренерів та вчителів фізкультури. Серед кращих – А. І. Гриб (Софіївка), Ю. І. Кошик (Пальміра), С. М. Литовченко (Гладківщина).

Золоту медаль на XV літніх Параолімпійських іграх у Ріо-де-Жанейро (2016 р.) завоював майстер спорту Б. Г. Кулинич із Кропивни (воротар параолімпійської збірної України з футболу). Відомим параолімпійцем став і його односельчанин О. О. Денисенко, майстер спорту міжнародного класу, неодноразовий переможець і призер міжнародних турнірів з кульової стрільби.

Життєвий рівень та зайнятість населення. За 2017 р. у районі обліковано 4900 штатних працівників різних галузей виробничої і невиробничої сфери (тут не враховано працівників, які задіяні на об'єктах ФОП). Середньомісячна заробітна плата працівників загалом по району становила в 2017 р. 6431 грн. У промисловості ці показники зафіксовано на рівні 6000 грн (лідерами є КП “Райтеплоенергія” та Красногірський олійний завод). У працівників аграрної сфери винагорода за працю пересічно становить 5783 грн. (найбільші її розміри – у СТОВ “Нива”, АФ “Іскра”, СТОВ “Красногірське”, ТОВ СП “Нібулон”, ТОВ “Золотоніський бекон” та ін.)

В установах охорони здоров'я середній заробіток працівників становить 3926 грн, у освітян – 5438 грн. Набагато менший розмір зарплати у культурармійців та будівельників.

Загальна кількість пенсіонерів у районі – 13582 особи (в тому числі – 1902 працюючих), а середньомісячний розмір пенсійного забезпечення становить 2103 (у працюючих – 1987) грн. У 2017 р. 11592 особам було призначено субсидії на загальну суму 123360 грн. 4515 громадян отримували соціальну допомогу різних видів і розмірів.

Психоневрологічний диспансер у Гельмязові

За статистичними даними нині в районі проживає 2856 осіб з інвалідністю, частина з них потрапила в цю соціальну категорію внаслідок бойових дій на Сході країни. На соціальному обслуговуванні в селах району нині знаходиться 985 одиноких, самотійно проживаючих громадян та осіб з інвалідністю. Ними опікуються працівники територіального центру соціального обслуговування. У селищі Пальміра діє стаціонарне відділення РКУ

“Територіальний центр соціального обслуговування та надання соціальних послуг Золотоніської районної ради” (будинок престарілих). Функціонують психоневрологічні інтернати в Бакаївці та Гельмязові.

На початок 2018 р. у районі зареєстровано 509 безробітних. Лідерами працевлаштування населення є СТОВ АФ “Маяк”, СТОВ “Придніпровський край”, ППЗ “Коробівський” (85), АФ “Іскра”, ТОВ “Шапл”, СТОВ “Перемога”.

Частка сільського населення, що має доступ до системи централізованого водопостачання та водовідведення, становить лише 20,2 % від загальної чисельності населення (мешканці сіл Благодатне, Гельмязів, Домантів, Пальміра).

Демографічна ситуація. Сучасність району характеризується погіршенням демографічної ситуації. Станом на 1 січня 2018 р. населення району становило 40,7 тис. жителів. Порівняно з відповідним періодом 2001 р. людиність Золотоніщини зменшилася на 7900 осіб. У 2007 р. народилося 315 дітей (на 27 менше порівняно з попереднім роком), а померло 797 осіб (у попередньому році – 886). У зв'язку з від'ємними показниками природного приросту населення краю лише за один рік зменшилося на 482 особи.

За 2017 р. у районі зареєстровано 201 шлюб (на 42 більше, ніж у попередньому році). У цьому ж році розпалося 92 сім'ї, що на 20 менше, порівняно з минулим роком. Від жовтня 2014 р. управлінням праці та соціального захисту населення обліковано 352 внутрішньо переміщені особи, з яких 19 осіб прибули до району із АР Крим та 333 особи зі східних регіонів України. Найбільша кількість зареєстрованих осіб цієї соціальної категорії у селах Благодатне, Коробівка, Вознесенське, Деньги, Дмитрівка, Домантів, Кропивна, Нова Дмитрівка та Піщане.

Відповідно до урядових постанов за фактичним місцем проживання (перебування) призначається та виплачується щомісячна адресна допомога особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення операції об'єднаних сил, для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг. На сьогодні таку допомогу отримують 149 сімей (224 особи).

Осередки політичних партій та громадських організацій.

Золотоніський район характеризується великою кількістю інститутів громадянського суспільства. На території сьогоденної Золотоніщини зареєстровано 75 організацій політичних партій різного спрямування та 44 громадські організації. Найчисельнішими є такі районні організації: ВО "Батьківщина", Аграрна партія України, Радикальна партія О. Ляшка, "Солідарність", Укроп, "Черкащани". Поряд з цим понад 40 районних партійних організацій є малочисельними і нараховують у своїх лавах від 3 до 20 членів. Зокрема, це організації Всеукраїнського об'єднання "Жінки за майбутнє", партії "Відродження", ВО "Свобода", Ліберальної партії, "Реформи і порядок", партії промисловців і підприємців України, Морської партії, "Удар", Партії українських націоналістів, Партії зелених та ін.

Серед громадських організацій чільне місце належить профспілкам, які проводять активну роботу із захисту законних прав та інтересів працівників. Найчисленнішими є районна профспілкова працівників агропромислового комплексу (3 тис. членів), освіти (1,8 тис.), охорони здоров'я (641).

Багатогранну діяльність проводить громадська районна організація ветеранів війни і праці, яка налічує у своїх лавах понад 11 тис. члени (40 первинних осередків), голова ради – Т. А. Любаненко (нагороджена Почесною

Виступ ансамблю ветеранів, на передньому плані – Т. А. Любаненко

грамотою Верховної Ради України). 296 членів об'єднує районна організація "Союз організації інвалідів" (голова — В. Ф. Почепцов). Помітну роль у громадському житті району відіграють також міськрайонне товариство Українського козацтва (2800 членів, голова — А. А. Мельник), міськрайонна спілка ветеранів Афганістану (воїнів-інтернаціоналістів, близько 200 членів, М. М. Добреля) та організація "Союз. Чорнобиль. Україна" (81, М. М. Некоз). Серед молодіжних громадських об'єднань виділяється спілка дитячих та юнацьких організацій "Дивосвіт" (голова — Л. В. Редька), у її лавах налічується 6220 представників учнівської молоді.

Релігійні відносини. На Золотоніщині зареєстровано общини 5 релігійних конфесій: Української православної церкви (Московського патріархату), Української православної церкви Київського патріархату, адвентистів 7-го дня,

Освячення Свято-Михайлівської церкви у с. Деньги митрополитом Софронієм

євангельських християн-баптистів, християн віри євангельської, єговістів (загалом — 55 релігійних організацій). Найбільшу кількість вірян представлено Українською православною церквою. На загал це близько 40 парафій, вони розташовані майже у всіх центрах сільських рад (крім Вільхів, Гладківщини, Ковраю Другого, Калеників, Подільського, Привітного, Софіївки та Шабельників), а також у селах Кедина Гора, Хвильово-Сорочин та селищі Пальміра. Усі вони підпорядковані Золотоніському благочинню (благочинний — митрофорний протоієрей Ярослав), яка входить до структури Черкаської єпархії, її очолює митрополит Черкаський і Канівський Софроній. Помітним духовним центром України є Красногірський жіночий монастир, який також належить до УПЦ (с. Бакаївка, ігуменя — Агнія). Серед культових споруд монастиря й парафій УПЦ виділяється Преображенська та Покровська церкви Красногірського монастиря (пам'ятки архітектури XVIII–XIX ст.), Троїцька церква (пам'ятка архітектури першої пол. XIX ст., Гельмязів), а також дерев'яні церкви: Миколаївська (1910 р., Скориківка), Михайлівська (XVIII ст., Лукашівка), Троїцька (1791 р., Драбівці). В інших селах церковна служба проводиться у пристосованих та новозбудованих культових при-

євангельських християн-баптистів, християн віри євангельської, єговістів (загалом — 55 релігійних організацій). Найбільшу кількість вірян представлено Українською православною церквою. На загал це близько 40 парафій, вони розташовані майже у всіх центрах сільських рад (крім Вільхів, Гладківщини, Ковраю Другого, Калеників, Подільського, Привітного, Софіївки та Шабельників), а також у селах Кедина Гора, Хвильово-Сорочин та селищі Пальміра. Усі вони підпорядковані Золотоніському благочинню (благочинний —

Освячення храму св. Луки в Золотоніській ЦРІ

міщеннях. Серед новобудов виділяється своєю ошатністю Іоанно-Богословська церква (Скит, с. Бакаївка).

На Золотоніщині налічується й 4 общини УПЦ Київського патріархату. Вони розташовані в селах Вільхи, Вознесенське, Подільське, Шабельники.

Церкву євангельських християн-баптистів представлено 10 сільськими общинами. Вони є в селах Благодатне, Богуславець, Вознесенське, Дрaбівці, Зорівка, Кедина Гора, Коробівка, Лукашівка, Підставки, Щербинівка. Лише три общини має церква християн віри євангельської (Богдани, Домантів, Крупське), одну – свідків Єгови (Бубнівська Слобідка). На теренах Золотоніщини є віруючі й інших релігійних конфесій, осередки яких зареєстровано поза межами регіону (зокрема, буддизму, ісламу та юдаїзму).

Влада та управління. Відповідно до Закону України “Про місцеві державні адміністрації” виконавчу владу в районі здійснює місцева державна адміністрація (голова О. А. Лісовий), на яку покладено повноваження із забезпечення виконання Конституції України та інших нормативно-правових актів, законності і правопорядку, додержання прав і свобод громадян, підготовки та виконання місцевих бюджетів, виконання державних і регіональних програм, реалізації інших наданих державою, а також делегованих районною радою повноважень.

Виконання покладених на державну адміністрацію завдань здійснюють такі управління: фінансове, праці та соціального захисту населення, агропромислового розвитку, а також відділи: освіти, культури й туризму, економічного розвитку й торгівлі, з питань надання адміністративних послуг, сектори: у справах молоді та спорту, житлово-комунального господарства, містобудування та архітектури, архівний сектор, державні реєстратори. Координує діяльність структурних підрозділів апарат райдержадміністрації.

Органом місцевого самоврядування, що представляє спільні інтереси територіальних громад сіл району є Золотоніська районна рада (голова В. П. Саранча), яка вирішує питання місцевого значення в межах Конституції України, інших актів законодавства, а також повноважень, переданих сільськими радами. Свою роботу районна рада проводить сесійно у рамках пленарних засідань та засідань постійних комісій ради.

У межах терміну повноважень районної ради діють, зокрема, такі постійні депутатські комісії, як з питань регламенту, депутатської діяльності та етики,

Сільські голови та депутати. 2015 р.

законності, правоохоронної діяльності, свободи слова та інформації; з питань бюджету, фінансів і цін та комунальної власності; з питань агропромислового розвитку, соціального розвитку села, земельних відносин, природокористування, екології, охорони навколишнього природного середовища; з питань охорони здоров'я, соціального захисту населення та праці; з питань освіти, молодіжної політики, культури і туризму, фізичної культури і спорту; з питань соціально-економічного розвитку, підприємництва, інвестицій, обслуговування населення, захисту прав споживачів.

Засідання колегії Золотоніської РДА

Організаційне, правове, інформаційне, статистичне, матеріально-технічне забезпечення діяльності районної ради, її органів і депутатів здійснює виконавчий апарат районної ради, який упродовж останніх чотирьох скликань очолює керуючий справами С. О. Стрижак.

Органи місцевого самоврядування базового рівня Золотоніщини представлені 33 сільськими радами (432 депутати), яким підпорядковано 59 сільських населених пунктів.

У рамках законодавства України про добровільне об'єднання територіальних громад утворено Зорівську об'єднану територіальну громаду, до якої увійшли громади сіл Зорівка та Чернечина Золотоніського району та сіл Богданівка, Квітневе, Вершина-Згарська, Мехедівка сусіднього Драбівського району. Нині завершується процес створення Плешканівської ОТГ, до складу якої поряд з Плешканями мають увійти села Коврай, Підставки та Безпальче (Драбівщина).

Виконавчі органи, утворені сільськими радами, безпосередньо на місцях у рамках власних та делегованих державою повноважень опікуються соціально-економічним і культурним розвитком, комунальною власністю, житлово-комунальним господарством, регулюванням земельних відносин, благоустроєм населених пунктів, виконанням місцевих бюджетів та іншими питаннями забезпечення життєдіяльності територіальних громад.

Виконання повноважень органів державної влади у районі здійснюють їх територіальні підрозділи. Серед них – управління Державної казначейської служби, управління Держгеокадастру, об'єднана державна податкова інспекція, міськрайонний центр зайнятості, управління Держпродспоживслужби, управління пенсійного фонду та інші структури.

В районі видається громадсько-політична газета “Вісник Золотоніщини” з накладом 3152 примірники (редактор В. В. Кавун). Жителі району в 2017 р. передплатували 27387 тис. примірників періодичних видань суспільно-політичного і державного спрямування. Нині серед газет найбільше передплатників у районі мають газети всеукраїнського рівня “Сільські вісті”, “Пенсійний кур’єр”,

“Факти і коментарі”, “Голос України”, “Урядовий кур’єр”, а також обласного – “Черкаський край”, “Нова доба”, “Вечірні Черкаси” тощо.

Правоохоронні органи

Забезпечення громадської безпеки та публічного порядку, охорона та захист прав і свобод людини й громадянина, інтересів суспільства і держави, протидія злочинності, зміцнення основ демократичного устрою державної влади, правового статусу місцевої демократії, а також здійснення особливої функції державної влади – правосуддя покладено на систему правоохоронних органів, які мають свої територіальні структури й на Золотоніщині. Вона представлена відділом поліції, місцевою прокуратурою, міськрайонним судом, міжрайонним відділенням управління СБУ та ін.

Це насамперед Золотоніський відділ поліції ГУНП в Черкаській області (за штатним розписом – 99 осіб), який утворено 7 листопада 2015 р. у зв’язку з набуттям чинності Закону України “Про національну поліцію”. Очолює цю структуру полковник поліції О. В. Охріменко. У квітні 2018 р. відкрито поліцейську станцію у с. Гельмязів, яка обслуговує жителів цього села, а також Богданів, Броварок, Калеників, Підставок, Плешканів і Софіївки.

На загал у 2017 р. на території району скоєно 783 злочини, в тому числі 369 тяжких і особливо тяжких. 320 злочинів було розкрито, що становить 41 %.

Єдина державна система органів прокуратури представлена Золотоніською місцевою прокуратурою, очільницею якої є радник юстиції В. Ю. Танцюра. Діяльність прокуратури в сучасних умовах спрямована на утвердження верховенства закону, зміцнення правопорядку і має своїм завданням захист від неправочинних посягань на незалежність держави, політичний і державний лад, політичну та економічну системи, права громадян і територіальних утворень.

Судову гілку влади представляє Золотоніський міськрайонний суд Черкаської області, який є першою й основною ланкою системи судів загальної юрисдикції. На місцевий суд припадає основне судове навантаження, оскільки він розглядає абсолютну більшість кримінальних, цивільних та адміністративних справ. Очолює міськрайонний суд В. О. Таратін.

Відкриття поліцейської станції в с. Гельмязів. 2018 р.

Золотоніське міжрайонне відділення управління Служби безпеки України в Черкаській області на чолі з начальником відділення О. В. Олійником, є державним правоохоронним органом спеціального призначення, що забезпечує державну безпеку України і підпорядкований Президенту України.

Діє районна програма “Про програму забезпечення правопорядку в районі на 2016–2020 роки”.

СЕРЦЕ ЗЛАТОКРАЮ

м. Золотоноша

*Маленька та хороша
Моя Золотоноша.*

К. Думитрашко

За 30 км на північний схід від обласного центру (м. Черкаси) обабіч р. Золотоношка (допливу Дніпра) привільно розкинулося м. Золотоноша. Це місто обласного підпорядкування і центр однойменного району, воно розташоване у лівобережній частині Черкащини, на перехресті залізничної лінії Бахмач — Одеса та шосейних доріг національного й регіонального значення: Бориспіль — Дніпро, Золотоноша — Умань, Золотоноша — Драбів, Черкаси — Шрамківка. Тамтешня місцевість — рівнинно-горбиста, багата на декоративну та фруктову рослинність.

Найближчими сусідами Золотоноші є села Бакаївка, Вільхи, Нова Дмитрівка та селище Холодне. До речі, це єдине місто черкаського лівобережжя, а тому воно виконує роль своєрідного організуючого центру цієї територіальної складової області. Забудова міста включає в себе як багатоквартирні будинки

Вид на місто

(близько 800), так і індивідуальні помешкання, які переважають (понад 6 тис.). Загальна площа Золотоноші — 2,2 тис. га, тут налічується один майдан (площа героїв Небесної Сотні), 266 вулиць сумарною протяжністю майже 150 км. 87,5 % міських вулиць мають тверде покриття.

Назви мікрорайонів міста зберігають пам'ять про колись самостійні поселення (наприклад, Згар, Ярки, Гришківка) чи віддзеркалюють історичну традицію (Кузні, Струнківка, Затройця, Зозулівка, Хитрий хутір, Хобата). Нині населення Золотоноші становить 28,8 тис. жителів. Показники його природного приросту, як і в інших населених пунктах, останнім часом стабільно від'ємні. Так, у 2017 р. за цими параметрами людинність міста

Весняна повінь біля Золотоноші. 1950-ті рр.

зменшилася на 172 особи (народилося 251, а померло 423). Не вселяють оптимізму й міграційні показники: за рік до Золотоноші на постійне місце проживання прибуло 143 особи, а вибуло 390 (-247). Лише 154 родини мають статус багатодітних. Майже 43 %

містян належать до категорії молодих людей (до 35 років), а це відкриває певні перспективи розвитку Золотоноші.

В місті крім українців мешкають представники інших національностей, зокрема, азербайджанці, білоруси, вірмени, грузини, євреї, поляки, роми, росіяни та ін. У Золотоноші проживає одна із найчисельніших в Україні общин асирійців, їх тут налічується 172 особи.

Найпоширеніші прізвища в місті: Бондаренко, Вовк, Кобець, Коваленко, Кравченко, Марченко, Мірошніченко, Носенко, Овчаренко, Петренко, Пономаренко, Руденко, Серeda, Ткаченко, Шевченко. До місцевих мешканців слід звертатися *золотонісці*.

У ГЛИБИНІ ВІКІВ

На території міста свого часу було віднайдено чимало свідків сивої давнини. Зокрема, тут виявлено знаряддя праці доби бронзи, могильник зарубинецької та поселення черняхівської культур, а також городище Київської Русі¹.

Перша ж писемна згадка про Золотну, або Глинщину* Київського воеводства, міститься в духівниці князя Б. Корецького і датується **1576 р.**² Власником містечка тоді був князь Б. Глинський.

Пам'ятки археології в районі м. Золотоноша

* Приватне володіння князів Глинських у XVI ст.

Назва міста викликала цілу низку “золотих” легенд. Перша оповідала про татарську флотилію, що поверталася до Криму, а її судна були ущент навантажені награбованим золотом. Здійнялася неймовірної сили буря, і стихія поглинула човни. Ця трагедія сталася біля нинішнього міста, і хвилі прибили до берега

Зуби викопної тварини. Урочище Ярки

багато золотих речей, звідси начебто й пішла назва “золотоносного поселення”. Інша легенда нагадує, що Золотоноша була опорним пунктом і збірним місцем податків у т.з. Вишневецьчині — величезному володінні Я. Вишневецького, тому тут осідало багато золотих грошей. Третій переказ свідчить про якесь козацьке золото, яке сховали черкаські козаки у напівпрохідних заплавах річки.

Проте подане вище — то не більше, ніж міфи. Науковці міркують тверезіше й подають реальну версію походження назви міста. Вони пов’язують її з гідронімом* “Золотоношка”. Походження ойконімів** від назв річок є досить поширеним явищем. На думку вчених, своєю золотавою назвою Золотоноша завдячує природним особливостям свого дна: воно має у своїй піщаній структурі багато домішок слюди золотой барви і тому погожої днини іскриться золотом. Отже, своє осяйне наймення місто отримало не від тих скарбів, які, ймовірно, проходили через нього, а від золотаво-блискучих розмивів скромної річечки.

Після смерті бездітного Б. Глинського-Боровського (1571 р.) поселення перейшло під владу князя Довмонта, що був одружений з О. Глинською — двоюрідною сестрою померлого власника Золотоноші³.

Зручне положення з оборонного огляду (майже неприступний острів) та розташування на чумацькому і водному шляхах сприяли швидкому зростанню Золотоноші. У документах, датованих 1616 р., уже фіксується місто, обнесене валом, у ньому щотижня відбувалися торги і щороку ярмарки⁴.

На вимогу містян власник Золотоноші звільнив їх від найбільш обтяжливих податків і надав право створити ремісниче братство в складі шевського, кравецького та кушнірського цехів. Це об’єднання проіснувало майже 225 років⁵.

Наприкінці XVI — у першій третині XVII ст. жителі Золотоноші взяли активну участь у козацько-селянських повстаннях. Після поразки козацтва на Масловому Ставі золотонісці змушені були покласти свою сотенну коругву до ніг польських комісарів.

У 1635 р. коронний стражник С. Лаш захопив зі своєю озброєною ватагою Золотоношу, пограбувавши її та перебивши багато людей. Лише через чотири роки Лашцевих челядників було витіснено з міста загонами Вишневецького, що прибули сюди на прохання княгині П. Довмонт.

* Гідронім — назва річок та інших водойм.

** Ойконім — назва населеного пункту.

Очевидно, втративши надію утримати свої володіння, княгиня продала їх (разом з м. Золотоноша) Я. Вишневецькому. Тоді в місті налічувалося 273 господарства з 1235 мешканцями⁶. Як бачимо, то в посаг, то за гроші, а то й за допомогою меча Золотоноша побувала у великих латифундіях: Глинщині, Домантівщині, Вишневещині.

Ймовірно, в **1638 р.**, наприкінці козацько-селянських повстань було утворено Золотоніську сотню у складі Черкаського полку.

У ПОЛУМ'І ВІЙНИ ТА РУЇНИ

У вирі Національно-визвольної війни середини XVII ст. Золотоніська козацька сотня (9168 козаків, Черкаський полк) на чолі з сотником Остапом Зайцем та осавулою Ференсом Золотоніським, б'ючися у військові Богдана Хмельницького, покрила незмерклою славою свій бойовий стяг⁷. Золотоніські приєдналися до повстання **1659 р.** під проводом наказного гетьмана І. Безпалого та полковника І. Богуна. Після Андрусівського перемир'я місто Золотоноша як центр однойменної військово-адміністративної одиниці (сотні) увійшло до складу Переяславського полку⁸.

Тривалий час (1660—1670-ті рр.) Золотоноша була одним із найзначніших укріплених пунктів своєїрідної “Наддніпрянської республіки”, яка не визнавала московського панування. Вона була частиною повстанської території, де царсько-гетьманська влада фактично не існувала. Тому воєвода доносив цареві, що Золотоноша — “изменничье местечко”⁹.

У 1666 р. було проведено перепис Гетьманщини і на її людність накладено тяжкі повинності. З 355 містечок, які згадано в Переписних книгах, Золотоношу було віднесено до 36 найбільших поселень з розвинутими ремеслами і торгівлею (двічі на рік — великі ярмарки)¹⁰.

Саме в Золотоноші зосередилися сили учасників повстання Переяславського полку (**1666 р.**). Понад 2000 козаків, замкнувшись у Золотоніський фортеці, упродовж кількох тижнів чинили запеклий опір гетьманським та російським військам під командуванням Л. Горленка та І. Щербатова. Тільки після обстрілу з гармат і довгої облоги карателям вдалося захопити місто¹¹.

Тоді Золотоноша була помітним укріпленням поселенням. М. О. Максимович у 1848 р. писав, що місто по суті лежало на острові, утвореному р. Золотоношка та її допливом (Максимович М. Спогад про Золотоношу. — М., 1859). Замкові укріплення мали дві брами із залізними стулками — Кропивнянську та Переяславську, на земляному валу були встановлені гармати. Уміле поєднання фортифікаційних споруд та особливостей місцевості робили Золотоношу майже неприступною. Проте в 1680 р. Золотоноша, яка мала переважно очеретяно-солом'яну забудову, майже дотла була спустошена пожежею¹².

У 1670-х рр. золотоніським сотником був Вуйця Сербин, який пізніше очолив Переяславський полк. Саме Сербин відіграв провідну роль у заснуванні Красногірського монастиря. У Золотоноші побував відомий достойник П. Алепський (1655 р.) і висловив своє захоплення розмахом торгівлі та рівнем письменності тамтешнього населення¹³.

ПІД ГНІТОМ ЦАРАТУ

Козаки Золотоніської сотні брали участь у Північній війні (1700—1721 рр.). Вони відзначилися в бою під Ерестфером у грудні 1701 р. та в наступних битвах. Під час оборони польської фортеці Ляховичі Золотоніська сотня майже в повному складі потрапила в полон, більшість її козаків загинула у Швеції від епідемії чуми. Серед небагатьох уцілілих був золотоніський сотник Л. Шульга, якому вдалося повернутися на батьківщину¹⁴.

Друга половина XVIII ст. позначена подальшим зростанням старшинського землеволодіння та посиленням залежності золотонісців. Так, у 1752 р. золотоніський сотник К. Леонтович володів 20 дворами (328 родин) та 10 хатами (з 38 родинами). 20 землевласників із козацької старшини володіли 71 двором; на той час майже половина золотонісців потрапила в кріпосницьку залежність¹⁵.

Значне поширення товарно-грошових відносин сприяло розвитку ремесел та торгівлі. У 60-х рр. XVIII ст. у місті працювали 5 олійниць, 3 водяні млини, 2 вітряки, 6 крамниць, шинок, проводилися 4 щорічні ярмарки¹⁶. Приїжджі купці продавали шовкові тканини, дерев'яний і скляний посуд, кримську сіль, а місцева людність — усіляку живність, збіжжя, горілку тощо.

Згідно з “Описами Київського намісництва” у Золотоноші на 1780-ті рр. налічувалося 592 господарства, зокрема 26 дворянських, 57 різночинських, 252 козацьких (у т. ч. 109 належали виборним козакам*, а 143 — козакам-підпомічникам**), 340 залежних (посполитих коронних і власницьких, козацьких підсусідків), а 14 належало духовенству і церковникам. Людність міста на 1787 р. сягнула 2092 мешканців¹⁷.

У XVIII ст. виборність сотника стала формальністю, заможні козаки захоплювали цю дохідну посаду на багато років. Так, А. Чарушинський та Я. Лукашевич сотникували в Золотоноші по 11 років, а К. Леонтович — майже 40¹⁸.

У 1781 р. Золотоноша набуває статусу центру однойменного повіту. З ліквідацією полкового устрою вона входить спочатку до складу Малоросійської (1797 р.), а потім — Полтавської губернії (1802 р.).

Набуття Золотоношею ролі великого адміністративного центру сприяло зростанню місцевої людності. На 1803 р. у місті проживало вже понад 4,5 тис. мешканців (99 чиновників, 205 дворян, 122 військовослужбовці у відставці, 105 купців, 1841 міщанин, 1358 козаків, 195 казенних і 600

* *Виборні козаки — заможна верства козацтва.*

** *Козаки-підпомічники — збіднілі, перебували на службі у виборних козаків.*

поміщицьких селян)¹⁹. Зростало поміщицьке землеволодіння. Так, при Золотоноші був маєток В. О. Кочубея, який включав у себе 4600 дес. землі.

Понад 100 золотонісців займалися різноманітними ремеслами, у тому числі 20 — кравецтвом, 19 — ткацтвом, 16 — шевством, по 10 — ковальством, кушнірством, візництвом і пекарництвом, по 3 — слюсарством і столярством тощо. Багато жителів чумакувало, займалося рільництвом та промислами чи ходило на заробітки в інші губернії²⁰.

Золотоноша була типовим торгівельно-рільничо-ремісничим поселенням. Промисловість, базована на ручній праці, була представлена лише трьома невеликими підприємствами: свічкарнею та двома чинбарнями, вони виробляли продукції на суму 10 тис. крб. у рік. У містечку щотижня відбувалися торги і 4 рази на рік — ярмарки, працювали 22 крамниці і 4 шинки²¹.

Людність Золотоноші взяла участь у війні з наполеонівською Францією 1812 р. До 5-го козацького полку, який формував у Горошині І. П. Котляревський, влилося й 600 золотоніських козаків. У самій Золотоноші формувалося дворянське ополчення. У складі Полтавського ополчення наші земляки із Золотоноші визволяли від загарбників м. Могилів (Білорусія)²². З 1783 по 1786 р. у Золотоноші жив майбутній герой війни з наполеонівськими військами Д. П. Невіровський.

Пам'ятник Д. П. Невіровському

Міське господарство та громадські справи перебувала в руках магістрату (від 1781 р.), а зі скасуванням його — ратуші (з 1824 р.). У 1782 р. містові було надано герб: золотий хрест (бойовий, згідно із законами геральдики*) у сьайві на пурпурному полі — символи сили та багатства²³.

У жалюгідному стані перебувала в ті роки охорона здоров'я. У 1803 р. було відкрито шпиталь, і лише в 1840-х рр. — лікарню та аптеку. Недолуга медична система не змогла належним чином протистояти епідеміям. Так, коли в першій половині 1848 р. у місті спалахнула епідемія холери, з 114 хворих нею золотонісців 40 померло²⁴.

Духовними центрами міста були Благовіщенський (Зозулівський) жіночий монастир, переведений сюди з с. Коробівка у 1761 р., а також декілька церков. Однією з найстаріших була Микільська церква (перша пол. XVII ст.). Біля неї поховано батьків І. Малашевича — кошового отамана Олешківської та Нової Січі. Відомий козацький очільник подарував церкві Євангеліє

* Геральдика — наука про герби (гербознавство).

Герб м. Золотоноша

Микільській церкві. Лише в 1820 р. було відкрито перший державний навчальний заклад — повітове початкове училище, а в 1831 р. — церковно-парафіяльну школу. У другій чверті XIX ст. розпочав роботу приватний пансіонат Бондаревської²⁶. У школі при Благовіщенському монастирі здобули початкову освіту майбутній учений-енциклопедист М. О. Максимович та п'ятеро його дядьків Тимківських, відомих державних діячів та подвижників духовності.

Інтерес до народної творчості привів у Золотоношу видатного поета і філософа Г. С. Сковороду (1750-ті рр.) та зачинателя української літератури І. П. Котляревського. Побував у місті, збираючи перлини фольклору, і національний пророк Т. Г. Шевченко. Тут народився відомий поет К. Д. Думитрашко (Копитько, 1814—1886 рр.). Серед найбільш популярних його творів — бурлескно-травестійна поема “Жабомишодраківка”, де в пародійному плані зображуються бурхливі події української історії XVII ст. К. Д. Думитрашко став автором слів шедевр пісенної лірики — романсу “Чорнії брови, карії очі” (“До карих очей”)²⁷.

Вигляд тодішнього міста був убогим. Переважали солом'яні покрівлі на будівлях, за що Золотоноша поплатилася глузливым статусом “солом'яного міста”. Заболочена місцевість, нестача питної води, віддаленість від транзитних шляхів — усе це посилювало провінційність міста, створювало великі незручності для тамтешнього життя. Золотоноша була типовим “ведмежим закутком” імперії.

Місто оточувалося підвірками, тобто передмістями. Головним із них була Струнківка, названа прізвищем козака Струнки. Там же, лівобіч річки, розлягалися Хобата та Верзліївка. З другого боку Золотоношки були розташовані Троєщина, Радькове та Згурівка.

К. Д. Думитрашко

київського друку. З першої пол. XVIII ст. проповідувалося слово Боже і в Успенській соборній церкві, тоді ще дере-в'яній, спорудженій, як і Микільська, у старому українському стилі з конічними верхами (на кшталт індійських пагод). У XIX ст. на міському кладовищі було зведено й дере-в'яну (без жодного цвяха) церкву Жінок Мироносиць²⁵.

Архієпископ Симон (Тодорський) став відомим богословом, проповідником, перекладачем.

Наприкінці XVIII — поч. XIX ст. уся освітня мережа міста складалася зі шкілок при Благовіщенському монастирі та

ПОРЕФОРМЕНА ДОБА

Селянська реформа 1861 р. викликала певне пожвавлення економічного життя. Ще в 1878 р. у Золотоноші працювало лише три підприємства кустарного типу: свічкаря, чинбарня і цегельня, на них було задіяно 8 робітників, а річне виробництво ледь перевищувало 7 тис. крб.²⁸

На 1885 р. у місті налічувалося вже 30 дрібних промислових і ремісничих підприємств та 28 вітряків. Харчову промисловість фабрично-заводського типу започаткувало відкриття в **1896 р.** лікєро-горілчаного заводу.

Важливий вплив на подальший розвиток промисловості й торгівлі справило спорудження **1897 р.** вузькоколійки Бахмач — Красне, яка пролягла через Золотоношу. У 1912 р. було прокладено ширококоліїну залізницю Одеса — Бахмач, що перетворило Золотоношу в помітний залізничний вузол.

Поступово Золотоноша набирає промислового вигляду. На початку ХХ ст. розпочав свою роботу паровий млин Зархина — Рабиновича, 1910 р. — чавуноливарний завод²⁹ (Майліса і Двоскіна), згодом — броварня, махоркова фабрика та три шкірзаводи. Це були досить дрібні підприємства напів-кустарного типу, на них тоді працювало близько 300 робітників, тобто на кожне припадало пересічно менше 6 працюючих. Напередодні Першої світової війни в промисловості було задіяно всього 8 інженерів і техніків³⁰.

У загальному економічному балансі міста досить високою була питома вага сільського господарства. З 13850 мешканців Золотоноші на 1910 р. 10330 (75,5 %) займалися рільництвом. Тоді ж у місті налічувалося 2034 господарства, із них 506 козацьких, 193 селянських, 639 єврейських, 484 міщанських і 212 привілейованих. Загалом золотонісці обробляли 3776 дес. землі. Земельний голод змушував 26 % господарів удаватися до оренди землі.

Землю тоді обробляли 191 плугом, 125 сохами і 485 боронами. У 1910 р. золотонісці посіяли (на своїй землі, без орендованої) 301 дес. жита, 345 — пшениці (в основному — ярої), 79 — ячменю, 159 — вівса, 204 — гречки, 84 — проса, 7 — конопель, а 118 дес. було відведено під городину.

Золотонісці утримували різноманітну худобу: 658 голів ВРХ (у т. ч. — 513 корів і 40 волів), 655 коней, 188 — овець, 628 — свиней, 4393 — курей, 550 — качок, 82 — гусей. 32 жителі Золотоноші пасічникували, збираючи мед з 528 вуликів (у т.ч. 105 — рамкових)³¹.

Повільний, проте впевнений розвиток ринкових відносин у місті викликав до життя появу грошово-кредитних установ, зокрема товариства взаємного кредиту, банківської контори Майліса (1910 р.), банку (1912 р.). Щороку на початку ХХ ст. у місті відбувалося 6 ярмарок, міцніли економічні зв'язки з іншими регіонами. Так, наприклад, у 1911 р. станція Золотоноша відправила 4085 тис. пудів хліба, що надійшов здебільшого до Миколаєва³².

Розвивалася роздрібна торгівля та сфера послуг. У місті працювало 185 торговельних закладів, 18 шинків, 2 харчевні, буфет, 2 фотоательє, 11 готелів і номерів, 4 “постоялі” двори. Транспортні послуги надавали 46 візників.

Своєю забудовою Золотоноша, як і раніше, скидалася на село. На 1910 р. у місті налічувалося 25 вулиць і провулків загальною протяжністю 18 верст.

*Вид на місто з пожежної каланчі.
Переяславо-Кременчуцька вулиця, 1905 р.*

У буремні 1905—1907 рр. Золотоноша стала помітним центром революційної боротьби. **7 серпня 1905 р.** у місті відбулася велика антисамодержавна демонстрація, у якій узяло участь понад 200 учасників. Демонстрація пройшла під лозунгами “Геть самодержавство!”, “Геть поміщиків!”, “Хай живе революція!”³⁴

18 жовтня того ж року в Золотоноші відбулося велике повстання, учасниками якого стала революційна молодь Золотоноші та прибулі до міста жителі навколишніх сіл (Коробівка, Вільхи). Повстанці розгромили поліцейське управління та деякі інші установи, звільнили заарештованих. Надіслані сюди війська придушили повстання, а його ватажка П. Величка було заарештовано і за вироком військово-польового суду кинуте до Шліссельбурзької фортеці³⁵.

Майже 7 місяців, до весни **1906 р.**, тривав страйк на паровому млині М. Зархина та Я. Рабиновича. Придушивши революцію, царизм посилив репресії. Лише в серпні 1907 р. у місті було проведено 20 обшуків,

Усього 44 % з них були забруковані, інші ж під час негоди потопали в багнюці. Вулиці міста в темний час доби освітлювалися 6 газовими та 46 газовими ліхтарями (на 1 ліхтар — майже 200 сажень* вулиць). Із понад 3000 будинків лише 12 були мурованими. За кількістю будівель з очеретяною та соломяною покрівлею і мазаними стінами (“мазанок”) Золотоноша посідала 3-тє місце серед повітових центрів Полтавської губернії. Лише після зведення 2-поверхових приміщень земства, банку, двох гімназій та забудови Хрещатика (поч. ХХ ст.) Золотоноша стала поступово набирати міського вигляду. І все ж у довіднику за 1913 р. зазначалося таке: “щодо благоустрою вона (Золотоноша — *авт.*) стоїть на найнижчому місці в Полтавській губернії”³³.

Порядок у місті та спокій його мешканців забезпечували співробітники Золотоніської поліцейської дільниці, на якій було задіяно 84 поліцейських. Пересічно на 166 жителів Золотоноші припадав один поліцейський.

* 1 сажень дорівнював 213,36 см (3 аршини).

конфісковано багато нелегальної літератури, тоді ж було розгромлено й Золотоніську організацію РСДРП³⁶.

Боротьбу за національні права українського народу проводила демократична “Громада”, створена в Золотоноші 1906 р. Її очолив відомий у краї громадський діяч, викладач Золотоніської гімназії М. О. Злобинець. Золотонісці брали участь у догляді за могилою Т. Г. Шевченка, виступили ініціаторами спорудження першого в Україні пам’ятника літературному генію та видання повної версії його безсмертного “Кобзаря”³⁷.

У 1910 р. жандармерія констатувала відновлення діяльності Золотоніської групи РСДРП. До неї входили Я. Безуглий, Я. Бершштейн, брати Гальперини, Є. Краснопольська, М. Фельдгандлер та ін.

На фронтах Першої світової війни “за царя и отечество” хоробро билися з ворогом понад тисяча золотонісців, сотні з них загинули, десятки відзначено бойовими нагородами.

Війна суттєво погіршила становище трудового люду, і це викликало посилення антивоєнних та антиурядових настроїв. У 1916 р. хористи відмовилися співати гімн “Боже, царя храни” під час концерту в земському будинку. За це місцевих жителів П. Білошанку, В. Воропая та П. Носяру було заарештовано й засуджено до 3 місяців ув’язнення³⁸.

У пореформений час дещо поліпшилося медичне обслуговування жителів міста. Основним медичним осередком була стаціонарна лікарня на 120 ліжок, функціонували також 2 аптеки. У них працювало 9 лікарів (із них 2 дантисти*), 9 аптекарів, 27 фельдшерів та акушерок, 2 сестри-жалібниці. На 1 лікаря тоді припадало 1725 жителів.

У місті на початку минулого століття було досить багато культових споруд. Православні, яких була більшість (97 %), відправляли культ у 5 церквах — Соборно-Успенській (засн. у 1845 р.), Микільській (1747 р.), Кладбищенській (1865 р.), Благовіщенській (1764 р.), Свято-Троїцькій (1859 р.). 393 євреї, які сповідували іудейську віру, мали у своєму розпорядженні синагогу та молитовні будинки³⁹.

Деякі позитивні зрушення відбувалися у сфері освіти. У місті з’явилися нові освітні заклади різного типу, у тому числі середні й фахові. На 1910 р. освітня мережа складалася з 8 початкових (590 учнів) та 2 середніх шкіл — чоловічої і жіночої класичних гімназій (728 учнів), а також нижчої сільськогосподарської школи та комерційного училища. Навчальний процес здійснювали 77 учителів. Для дітей-сиріт працював дитячий притулок Золотоніського благодійного товариства. Незважаючи на деякий освітній поступ, чисельність письменних у місті все ще становила лише 45 %⁴⁰.

Земська публічна бібліотека, відкрита в 1903 р., була платною. На 1915 р. її книжковий фонд становив 18 тис. томів, а послугами бібліотеки користувалося не більше 200 осіб. Згодом відкрили ще одну міську бібліотечку, користування якою було для читачів безоплатним⁴¹.

У 1887 р. у місті розпочала свою роботу друкарня, а на 1910 р. тут уже працювали 2 друкарні й типографія, видавалися дві газети — “Весник” (1908—1914 рр.) і “Золотоношский голос” (1911—1915 рр.).

* Дантист — зубний лікар.

У Золотоноші народився і здобув середню освіту один із найвизначніших українських юристів, доктор фінансового права, професор Новоросійського університету* І. Ю. Патлаєвський (1838–1883 рр.). Його наукові праці “Про надходження податків”, “Теорія грошового обігу Рікардо та його послідовників”, підручник “Курс фінансового права” та ін. увійшли в золотий фонд правничої та економічної науки⁴².

Свято-Успенський собор

Загальне визнання здобули й наукові праці уродженця Золотоноші, відомого українського історика, археолога і нумізмата, професора В. Г. Ляскоронського (1860–1928 рр.). Перу цього видатного вченого належать такі дослідження: “Історія Переяславської землі з найдавніших часів до половини XIII ст.”, “Гійом-Левассер де Боплан і його історико-географічні праці про Південну Росію”, “Знахідки римських монет в області Середнього Придніпров’я”, “Римські монети, які знайдені на території Києва” та ін.

Уродженець Золотоноші М. І. Сагарда став відомим істориком, перекладачем, геологом і бібліографом.

У міській гімназії навчалися відомі майстри пера — прозаїк С. Д. Скляренко і поет М. І. Терещенко. Упродовж двох років викладачем Золотоніського комерційного училища працював О. К. Богомазов — український художник, один із засновників національного кубофутуризму.

У 1897 р. було засновано Золотоніський аматорський театр, один із найстаріших на Черкащині. Його фундаторами стали ентузіасти сцени Л. Д. Жигадло, Д. П. Кравчинський та В. І. Марченко. Двічі, у 1897 і 1899 рр., золотонісці слухали виступ хорової капели М. В. Лисенка під орудою самого композитора, а в 1909 р. у місті гастролювала уславлена артистка М. К. Заньковецька. У 1910 р. місцеві шанувальники Мельпомени** отримали стаціонарне приміщення театру, і на його сцені виступали корифеї української сцени П. К. Саксаганський і тоді ще юний Б. В. Романицький (пізніше — народний артист СРСР). Саме на Золотоніській аматорській сцені розпочала свій творчий шлях і зіграла понад 60 ролей зірка українського театру і кіно, Герой Соціалістичної Праці, тричі лауреат Державної премії СРСР Н. М. Ужвій⁴³.

*Н. М. Ужвій,
м. Золотоноша, 1917 р.
(вистава “Бондарівна”)*

Уродженець Золотоноші М. С. Ріттер став першим із українських спортсменів — учасників Перших Олімпійських ігор (1896 р., Афіни), де він виступав у змаганнях з боротьби та стрільби. Є припущення, що він був єдиним представником на Олімпіаді від усієї Російської імперії. У 1897 р. цей відомий спортсмен узяв участь у роботі міжнародного олімпійського конгресу в Гаврі⁴⁴.

Уродженець Золотоноші М. С. Ріттер став першим із українських спортсменів — учасників Перших Олімпійських ігор (1896 р., Афіни), де він виступав у змаганнях з боротьби та стрільби. Є припущення, що він був єдиним представником на Олімпіаді від усієї Російської імперії. У 1897 р. цей відомий спортсмен узяв участь у роботі міжнародного олімпійського конгресу в Гаврі⁴⁴.

* Нинішній Одеський національний університет ім. І. Мечникова.

** Мельпомена — (за грецькою міфологією) муза, покровителька театру.

ДОБА РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОТЯСІНЬ ТА РАДЯНСЬКОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Навесні 1917 р. у м. Золотоноша встановилося фактичне тривладдя. Органом Тимчасового уряду став міський громадський комітет, який складався переважно з денационалізованого чиновництва. Поряд із цим виникла Рада робітничих і селянських депутатів, а в травні 1917 р. з ініціативи “Громади” було утворено Золотоніську повітову раду як крайовий орган Центральної Ради⁴⁵. У червні 1917 р. постав міський осередок товариства “Просвіта” (220 членів, голова – М. Злобинець).

Членом Української Центральної Ради став уродженець Золотоноші, один із лідерів сіоністського руху, публіцист Бер Борохов.

Восени 1917 р. у місті поширюються більшовицькі ідеї, їх носіями були О. О. Воскресенський, В. І. Гайдамака, П. Ф. Ємець та ін. Тоді ж було утворено Золотоніську більшовицьку організацію, яка, однак, була нечисленною і довірою мас тоді не користувалася.

У ході радянсько-української війни кінця 1917 – поч. 1918 рр. 16 січня червоногвардійський загін М. Бабенка витіснив війська Центральної Ради із Золотоноші. Але з його відходом Золотоніський стрілецький курінь під командуванням О. П. Островського, члена Центральної Ради, відновив її владу в місті. 18 лютого Золотоноша знову опинилася під контролем більшовиків, проте ненадовго, бо вже 17 березня 1918 р. вони змушені були залишити місто під натиском австро-німецьких військ.

Золотоноша стала центром 1-го (**травень 1918 р.**), а також 2-го (**листопад 1918 р.**) збройного повстання, яке увінчалася вигнанням кайзерівців з міста 27 листопада. Проголошена в Полтаві Директорія поширила свій вплив і на Золотоношу. Проте через кілька днів контрольований більшовиками 1-й Золотоніський повстанський полк оточив і роззброїв посланий сюди Директорією Чорноморський кіш, і влада опинилася в руках ревкому на чолі з більшовиком П. Ф. Ємцем⁴⁶.

У травні 1919 р. Золотоношу захопили загони отамана Григор'єва, проте вже в ніч на 15 травня бійцями Задніпрянської бригади григор'євців було вибито з міста. І цього разу більшовицька влада була відновлена ненадовго: 17 серпня в Золотоношу вступили денікінські війська. Лише 26 грудня 1919 р. 60-та стрілецька дивізія та 3-тя окрема кавалерійська бригада Червоної армії очистили місто від денікінців. І відтак тут утвердилася радянська влада⁴⁷.

Помічником командира 1-го кінного полку Чорних запоріжців був золотонісець, підполковник М. О. Янчевський. Після Української революції (1917–1921 рр.) в адміністративному статусі Золотоноші відбулася ціла низка змін. Місто спочатку стало повітовим центром новоствореної Кременчуцької губернії, а з її ліквідацією у 1922 р. – Полтавської. Від **1923 р.** Золотоноша – центр однойменного району у складі спочатку Золотоніської, а пізніше Черкаської і Шевченківської округ. Із запровадженням обласного поділу в 1932 р. місто спочатку було підпорядковано Київській, а в 1937 р. – Полтавській областям⁴⁸.

З 1920 р. Золотоноша виконувала ще й роль центру приміської сільради, якій були підпорядковані село Нова Дмитрівка та хутори Винників, Гринця, Єлизаветин, Єщенків, Згар-Дараганщина, Згар-Слюсарівка, Любарський, Мелесівка, Саранчи, Суровців, Тетянівка, Троя, Яркі. За переписом 1926 р. у Золотоноші налічувалося 1932 господарства з населенням 16233 мешканці (7778 чоловіків і 8455 жінки)⁴⁹.

Після революції економіка міста перебувала в стані руїни, а населення потерпало від нестачі найнеобхіднішого. Через відсутність сировини, енергетичних ресурсів і коштів майже всі підприємства Золотоноші по суті припинили свою роботу. Неп значною мірою пожвавив економічне життя міста і сприяв відбудові господарства. Уже наприкінці 1920-х рр. було відновлено роботу майже усіх довоєнних підприємств – двох млинів та чинбарень, лікєро-горілканого та пивного заводів, махоркової фабрики, трьох цегельнь, електростанції. Розпочалися інтенсивні роботи з видобутку торфу на прилеглих до Золотоноші болотах⁵⁰. Непманом Двоскіним було відбудовано чавуноливарну майстерню.

На початок 1930-х рр. припадає досить інтенсивна індустріалізація міста, яка перетворила його в помітний промисловий центр. Найпотужнішим підприємством Золотоноші став ремонтно-механічний завод, на якому в середині 1930-х рр. працювало понад 400 робітників, а щорічна продукція випускалася на суму 1,6 млн крб. Новий цегельний завод виробляв 12 млн штук цегли щорічно. Реконструйована міська електростанція вдєсятеро збільшила виробництво електричної енергії.

У 1930–1932 рр. стали до ладу кілька нових підприємств: м'ятний, масло-робний, конопляний, крохмале-патоковий заводи, швейна фабрика та чинбарня, а в 1937 р. – м'ясокомбінат. Кустарі об'єднувалися в промислово-кооперативні артїлі, зокрема “Червоний харчовик”, “Ощадність”, “Коопшвей” (1930), “Перемога” (1931), “Кооперація” (1932), ім. 16-річчя Жовтня (1933), “Новий побут”, “Змички”, “Червоний візник”, “Керамік” (1934) та ін.

5 жовтня 1930 р. була відкрита залізнична лінія Золотоноша – Миронівка. Відновлення ролі залізничного вузла сприяло господарському піднесенню міста⁵¹.

Радянська модернізація докорінно змінила й сільське господарство, яке залишилося пріоритетною формою зайнятості місцевого населення. Ще в 1922 р. золотонісці організували першу сільгоспартіль. У ній об'єдналося 7 учительських родин, які почали господарювати на 135 дес. землі. Згодом на околицях міста виникли 4 земгромади – Струнківська, Загреблянська, Затроїцька та Миколаївська. У 1927 р. Струнківську земгромаду було перетворено в ТСОЗ, а навесні 1928 р. на її базі утворився колгосп “Надія” (голова правління – П. М. Матюша). Згодом виникли й інші колгоспи, зокрема “Вільний шлях” (Загреблянська земгромада, голова – О. Чайка), ім. Шевченка та ім. Петровського (Затроїцька, І. Бур'ян), ім. Будьонного (Загреблянська, О. Орел), ім. Калініна та ім. Баха (х. Згар). Уже на початок 1930-х рр. насильницьку колективізацію було завершено⁵². Певну роль у розвитку сільськогосподарського виробництва відіграла створена у 1930 р. Золотоніська МТС.

Золотонісці, як і інші їх країни, пережили жах Голодомору 1932–1933 рр., близько трьох тисяч померло голодною смертю. Сотні жителів міста стали

жертвами незаконних сталінських репресій. Серед них — відомі письменники О. Островський, Ю. Гедзь (Савицький), просвітник М. Злобинець, учитель О. Денисенко та багато інших.

Попри труднощі й негаразди місто зростало: його людність на 1939 р. сягнула 18351 мешканця. Розгорнулося житлове будівництво: якщо у 1935 р. було споруджено 50 будинків, то в 1937 — вже 200. За цей час виріс новий житловий масив міста (у центрі), а 1940 р. відкрита майстерня пошиття одягу.

У довоєнні роки певних успіхів було досягнуто в поліпшенні системи охорони здоров'я. Лікарню на 130 ліжок обслуговували 112 медичних працівників. У місті функціонували 3 поліклініки, електроводолікарня, 2 дитячі консультації, кілька аптек.

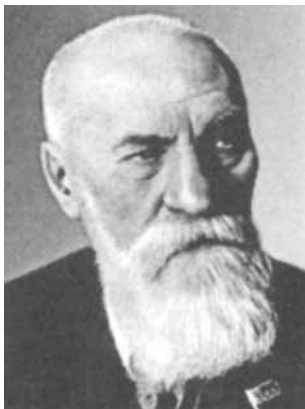
Позитивні зрушення спостерігалися і в галузі освіти. Уже на 1930 р. у місті було повністю ліквідовано неписьменність, а на кінець першої п'ятирічки впроваджено обов'язкове 7-річне навчання. У 1934 р. 2400 міських дітей та підлітків навчалися у трьох середніх і одній неповно-середній школі. Фахову освіту давали педагогічний та агрономічний технікуми, медична школа, школа агротехніки та механізації сільського господарства.

Культурне обслуговування жителів міста здійснювали працівники міського будинку культури та клубу ремонтно-механічного заводу ім. Лепсе. Від 1935 р. діяла звукова стаціонарна кіноустановка⁵³.

Золотоніська районна бібліотека на кінець 1930-х рр. мала фонди 18900 примірників. Для маленьких читачів відчинила свої двері дитяча книгозбірня.

У Золотоноші працювали відомі українські майстри слова І. Ле (Мойся) та Ю. Гедзь (Савицький).

У сузір'ї найяскравіших представників світової науки чільне місце належить уродженцю Золотоноші, засновнику світової вітчизняної школи біохімії, академіку О. М. Баху. Розквіт його наукової діяльності припав саме на 20—30-ті рр. ХХ ст. Видатним ученим-індологом став золотонісець, академік О. П. Баранников.

Бах Олексій Миколайович народився 29 березня 1857 р. в місті Золотоноша. Навчався в Київському університеті. За участь у революційному русі був на засланні (1878 — 1881 рр.); після повернення продовжував діяльність як член організації “Народна воля”. Автор широко відомої антиурядової книжки “Цар-голод” (1883). Після розгрому “Народної волі” емігрував за кордон і повернувся на батьківщину в 1917 р. О. Бах — засновник школи радянських біохіміків. Розробив теорію повільного окислення у тваринних і рослинних організмах (1897 р.). Теоретичні праці О.М. Баха про ферменти стали основою розвитку радянської харчової промисловості. О. Бах був ініціатором створення Фізико-хімічного інституту ім. Карпова, Біохімічного інституту Наркомздоров'я СРСР та Інституту біохімії АН СРСР. Академік (з 1929 р.), Герой Соціалістичної Праці, нагороджений чотирма орденами Леніна, депутат Верховної Ради СРСР 1-го скликання, лауреат Сталінської премії 1941 р. Помер 13 травня 1946 р.

Баранников Олексій Петрович народився 9 березня 1890 р. в м. Золотоноша. Закінчив Київський університет (1914 р.). Працював професором Ленінградського університету (з 1922 р.). Досліджував індуські мови й літературу, мову, побут, фольклор циган. Перший вивчав діалекти циганської мови. Основні праці: “Українські цигани” (1931), “Гіндустані /урду, гінді” (1934), “Флексія й аналіз у новоіндуських мовах” (1949). Переклав з гінді російською “Гіреши Сягар” Лаллу джі Лана і “Рамаяну” Тулсідаса. О.П. Баранникову належать перші переклади українською мовою з новоіндійської літератури. Від 1939 р. — академік АН СРСР. Помер 5 вересня 1952 р.

ЧАСИ ВИПРОБУВАНЬ

Великі страждання принесла золотонісцям війна з нацистською Німеччиною (1941–1945 рр.). Уже в перший її день 22 червня 1941 р. близько тисячі мешканців міста зібралося на мітинг у Літньому театрі (нині — меморіальний парк) і заявило про свою готовність стати на захист Батьківщини. Не чекаючи повісток, сотні жителів Золотоноші з’явилися у військкомат і написали заяви з проханням направити на фронт. “Довідавшись про віроломний напад фашистів на недоторканні кордони СРСР, — написав, наприклад у своїй заяві працівник міського колгоспу ім. Петровського Ф. В. Тамик, — я, як патріот соціалістичної країни, прошу прийняти мене добровольцем у Червону Армію”⁵⁴.

У липні 1941 р. на Золотоніському лікєро-горілчаному заводі було налагоджено випуск пляшок із запальною сумішшю для боротьби з ворожими танками, що в умовах нестачі протитанкових гранат мало велике значення. Лікєро-горілчаній завод упродовж двох місяців залишався головним постачальником цих особливих боєприпасів для військ Південно-Західного фронту. Першого вересня разом із технологічним обладнанням завод було евакуйовано⁵⁵.

Наприкінці червня 1941 р. перший ешелон із пораненими бійцями прийняв евакошпиталь, що розташувався в приміщенні міської школи №4. На чолі шпиталю став головний лікар Золотоніської лікарні С. Л. Малиновський, а лікарями працювали Я. С. Альтшулер, Б. М. Гольдфельд, В. М. Дробницький, Я. С. Коткін, Л. О. Малиновська, Ф. Д. Шевченко, О. Г. Сіваков та ін. Сотні бійців були повернені в стрій завдяки самовідданій праці золотоніських медиків⁵⁶.

Десятки золотонісців записалися до складу місцевого винищувального батальйону для боротьби з ворожими диверсантами та шпигунами. Зокрема, серед бійців цього підрозділу були жителі Золотоноші М. І. Драка, М. Г. Лебов, В. Д. Машкін та ін.⁵⁷

У другій половині вересня становище військ Південно-Західного фронту катастрофічно погіршилося, тому вони змушені були відступати. **19 вересня**

1941 р. (п'ятниця) нацисти вступили до Золотоноші. Розпочалася окупація міста, яка тривала 2 роки і 3 дні.

Золотоноша стала місцем масових розправ окупантів над мирним населенням та військово-полоненими. Знищення сотень приречених проводилося на території міського бурякопункту та військового містечка. Багатьох нещасних вішали, кидали в колодязі, забивали прикладами, нацьковували на них собак-вівчарок тощо. Золотоніським Бабиним Яром було названо урочище Ярки, де німецький каральний загін **22 листопада 1941 р.** розстріляв понад 3,5 тис. євреїв. Усього ж у Золотоноші в період тимчасової нацистської окупації було знищено понад 12750 радянських громадян⁵⁸.

Окупанти запровадили загальну трудову повинність, пограбували промислові підприємства. Вони намагалися налагодити виробництво на ремонтно-механічному заводі, проте спромоглися організувати тут випуск лише дріб'язкової продукції: сокир, вил, лопат, відер, плит. За 1942 р. підприємство виконало замовлень на суму всього 300 тис. крб. Інші підприємства або забезпечували мізерні обсяги виробництва, або зовсім не працювали⁵⁹. Понад 433 мешканців міста нацисти погнали на підневільні роботи до Німеччини.

Невдовзі після свого приходу окупанти зруйнували в центрі міста пам'ятник Т. Г. Шевченку. На центральній вулиці Золотоноші вони замінили табличку “вул. Шевченка” на “Гітлерштрассе” – вул. А. Гітлера.

Золотоноша стала центром Золотоніського “гебіту” (області) і резиденцією гебітскомісара О. Гайдемана. У місті працювало й відділення гестапо. Була знищена довоєнна система освіти, і навчання обмежалося лише початковою ланкою. Для відповідної ідеологічної обробки жителів міста широко використовувалися матеріали газет “Золотоніські вісті” та “Українське слово”⁶⁰.

Та окупантам не вдалося зламати волі золотонісців до опору. Антинацистська боротьба в місті почала розгортатися наприкінці 1941 р. Тоді в місті з'явилися перші антинацистські листівки, їх, зокрема, розповсюджував С. К. Гармаш. На початку 1942 р. виникає Золотоніська підпільна група на чолі з І. Назаренком та І. Айкалом. Незабаром ця група виросла в підпільну організацію чисельністю 378 осіб, активними її членами були В. І. Елланський, Г. Р. Ніколаєв, О. М. Соловйов, Г. Я. Кобець, О. І. Лукомська та ін. Підпільники діставали через 2 радіоприймачі та розповсюджували зведення Радінформбюро, вчиняли диверсії, запасалися зброєю⁶¹.

Проте в лютому 1943 р. гестапівці вислідили золотоніських підпільників і провели масові арешти. 75 учасників боротьби було розстріляно, про що гебітскомісар повідомив у газеті “Золотоніські вісті”⁶².

Пам'ятник євреям – жертвам нацистського терору

Золотоніські підпільники, яким вдалося уціліти, пішли в ліси і створили партизанський загін, він розпочав свої бойові дії з лютого 1943 р. Очолив народних месників М. І. Савран. На бойовому рахунку золотоніських партизанів сотні убитих ворожих солдатів і офіцерів та десятки одиниць знищеної військової техніки і комунікацій⁶³.

Ранком **22 вересня 1943 р.** воїни 9-ї бригади 3-го гвардійського Сталінградського мехкорпусу (командувач корпусу генерал-лейтенант В. Т. Обухов) вибили ворога з Золотоноші. Проте, напруживши всі сили, гітлерівці провели шалену контратаку і знову завладіли містом. Лише надвечір, при сприятливих умовах інших бригад корпусу, гвардійці зуміли завдати ворогові поразки й остаточно визволити місто.

Визволення райцентру оплачено кров'ю сотень наших бійців і командирів. Під час боїв у Золотоноші загинули підполковники М. В. Тюлін, О. М. Ніколаєв, майори О. І. Шашкін та С. І. Ляхович, капітан М. М. Горбунов, старші лейтенанти М. С. Лапушкін та І. І. Кунда, лейтенант А. О. Степанов, молодший лейтенант І. М. Блошенко, старшина Н. К. Грабаренко та десятки сержантів і рядових.

На фронтах війни з нацизмом хоробро билися тисячі золотонісців, понад половина воїнів загинула, бойова звитяга багатьох жителів міста відзначена високими бойовими нагородами. Зокрема, піхотинець О. М. Марченко за мужність і героїзм був нагороджений орденом Леніна, військфельдшер Т. Б. Кононенко – Червоного Прапора, Вітчизняної війни 1-го ст., Червоної Зірки, розвідниця М. Є. Калина – Вітчизняної війни 1-го ст. та Червоної Зірки, сапер М. О. Первушин – двома Червоної Зірки та трьома медалями “За відвагу”, авіатор М. Д. Суховаров – орденом Червоного Прапора, артилерист М. Г. Ки-

В. Т. Обухов, 1972 р.

Бій під Золотоношею. Художник С. Ф. Дядюшенко

сіль — Вітчизняної війни 1-го ст. та Слави 3-го ст., піхотинець О. В. Кондрасій — Вітчизняної війни 1-го ст., фронтова медсестра О. Ф. Артеменко, артилерист І. І. Пестич — Вітчизняної війни 2-го ст.*, танкіст І. Ю. Пузеєв, розвідник П. Я. Ляпкало та піхотинці П. Є. Архипов, Г. А. Липа, А. Ф. Маренич, П. П. Проваторов — Червоної Зірки та багато ін.** Піхотним полком командував Й. П. Гвоздь, за бойові заслуги він був нагороджений орденом Вітчизняної війни 1-го ст. та двома орденами Червоної Зірки. Орденами Слави 2-го і 3-го ст. відзначена мужність П. О. Овчаренка. Фронтовик-золотонісець М. Ф. Люліченко був удостоєний честі взяти участь у параді Перемоги 24 червня 1945 р. Звання Героя Радянського Союзу удостоїлися 6 воїнів, які хоч і не були уродженцями Золотоноші, проте тісно пов'язали свою життєву долю з цим містом. Зокрема, це І. М. Дорофєєв (жив у Золотоноші до війни), С. А. Куниця (секретар Золотоніського райкому комсомолу у 1930-х рр.), П. Р. Романчук (директор Золотоніського педтехнікуму до війни), а також перший комендант рейхстагу, легендарний Ф. М. Зінченко, Л. О. Меншиков та Ю. С. Ороховатський (жили в місті у повоєнний час)⁶⁴.

Пам'ятний знак воїнам-визволителям

Т. Б. Кононенко

М. Є. Калина

М. О. Первушин

Відразу після визволення міста його мешканці взялися заліковувати рани, нанесені війною. А вони були дуже масштабними. Людність Золотоноші скоротилася більш ніж наполовину і на осінь 1943 р. становила близько

* Тут і далі названі імена лише тих кавалерів ордена Вітчизняної війни, які стали ними у воєнні роки. У 1985 р. з нагоди 40-річчя Перемоги цим орденом було нагороджено всіх учасників бойових дій.

** Дані про орденосців — неповні.

М. Д. Суховаров

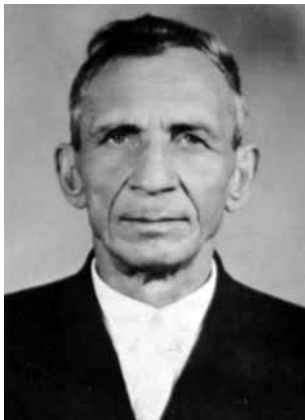
О. М. Марченко

М. Г. Кисіль

9 тис. осіб (проти 18,5 тис. у 1941 р.). Вийшли з ладу практично всі 30 промислових підприємств міста, були перетворені на руїни культурно-освітні заклади, багато жителів втратило дах над головою. Загальні збитки, завдані місту у воєнні роки, становили 963 млн крб.⁶⁵

Проте золотонісці були сповнені рішучості відбудувати зруйноване війною місто і здійснили справжній подвиг відродження. Уже наприкінці вересня 1943 р. дали струм кілька електростанцій, а згодом запрацював і водогін. Усього через місяць після визволення відновив роботу ремонтно-механічний завод ім. Лепсе, вже тоді на цьому флагмані промислового виробництва Золотоніщини було задіяно понад 700 робітників. Просто неба, у напів-

М. М. Батальонок

П. І. Мокряк

зруйнованих корпусах заводу, його робітники забезпечували високу продуктивність праці. У 1944 р. РМЗ виробив продукції на суму 2,6 млн крб., а в 1945 р. – 3,8 млн крб. Машинобудівники М. М. Батальонок, М. Ф. Бердник, Д. І. Коваленко, Г. А. Костюк, П. І. Мокряк, П. І. Перепада виконували по півтори норми.

Успішно долали труднощі й працівники Золотоніського маслозаводу, які в гранично короткі терміни відбудували його зруйновані корпуси. Робітники цього заводу виконали план 1944 р. до 1 листопада на 137 % і посіли 3-тє місце в республіці серед підприємств своєї галузі⁶⁶.

Гідними подиву темпами ішла відбудова й інших підприємств. Уже в першій половині 1944 р. стали до ладу нафтобаза, пекарня, швейна фабрика, птахокOMBінат і харчокOMBінат. На осінь 1944 р. у місті працювало 19 підприємств. Відразу після визволення відновила роботу хлібопекарня. У її незатишних приміщеннях, які продувало з усіх боків, робітниці щодня випікали не менше 1 т хліба. Буханці вагою 3 кг, випечені із суміші горохового, ячмінного, кукурудзяного й житнього борошна, доставляли в магазини міста та військові підрозділи⁶⁷.

М'ятний завод. 1947 р.

Успішно продовжувалася відбудова промисловості міста і в роки повоєнної 4-ї п'ятирічки. На 1946 р. у Золотоноші вже працювало 29 підприємств і 12 промислових артілей. У 1947 р. Золотоніський РМЗ виробив продукції в півтора рази більше, ніж до війни. На кінець 1940-х рр. економіка міста в цілому досягла довоєнного рівня.

Відразу після визволення запрацювала Золотоніська лікарня, у ній лікувалися поранені бійці. Уже на кінець 1944 р. уся мережа охорони здоров'я міста була відновлена: тоді функціонували лікарня, поліклініка, аптека, 2 диспансери, пологовий будинок.

Уставала з руїн і освіта Золотоноші. Уже через місяць після визволення сіли за парти учні всіх міських шкіл, відновилися заняття в педагогічному та агрономічному технікумах. З 1944 р. розпочала свою роботу школа механізації сільського господарства, через рік — технікум рільництва та обласна школа техніків-рільників⁶⁸.

Відроджувалися й заклади культури. Зокрема, на кінець 1944 р. у місті працював районний будинок культури, клуб РМЗ, 2 кінотеатри, бібліотека для дорослих та 2 дитячі бібліотеки. На огляді художньої самодіяльності, проведеному в жовтні 1944 р., відзначився творчий колектив клубу заводу ім. Лепсе⁶⁹.

Золотонісці взяли участь у мобілізації коштів для потреб фронту. Зокрема, внески на будівництво танкової колони “Визволена Полтавщина” робітників РМЗ становили 16178 крб., а держмлина № 1 — 3800 крб.⁷⁰

У ті непрості відбудовчі роки міськвиконкомом від 1943 до 1950 р. очолював М. М. Богма.

РОЗГІН

У 1950–1960-ті рр. продовжувала зростати промисловість міста. Зводилися нові корпуси цехів на ремонтно-механічному, лікеро-горілчаному заводах, на цегельнях і млинах. З'явилися й нові підприємства: завод

Міська вулиця. 1957 р. ЦДКФФА

залізобетонних конструкцій, хлібозавод, завод калібрування гібридного насіння кукурудзи, фабрика художньої вишивки, 2 цегельні, промислові бази “Міжколгоспбуду” та “Спецбудтресту”. Дрібні підприємства і промартілі об’єднувалися в комбінати: хлібопродуктів, побутового обслуговування тощо. Комбінат хлібопродуктів став одним із

найбільших в Україні (у своїй галузі) механічним напівавтоматизованим підприємством.

На Золотоніському РМЗ було розроблено та випробувано перший у СРСР оригінальний крокуючий баштовий кран “КТС-35” вантажопідйомністю близько 5 т, згодом було освоєно виробництво козлових кранів “ККТС-20”, які використовувалися для будівництва метрополітенів, та траверсів-рейковкладачів. Великою популярністю користувалася також й інша продукція РМЗ – пилорами, кюветокопачі, трейлери, запасні частини до екскаваторів та ін.

З 1960-х рр. на повну силу запрацював завод парфумерних виробів та ефірних олій, фундатором

І. П. Хоменко

якого і багаторічним директором був І. П. Хоменко. Автором розробки рецептури і технологічних умов виробництва став сам колектив цього підприємства. У 1968 р. став до ладу консервний завод, який тоді щороку виробляв 8 млн умовних банок овочевих та фруктових консервів. Це підприємство довгі роки очолював В. П. Бонь. Значно розширив асортимент своєї продукції лікєро-горілчаний завод, його директором у 1970-х рр. був колишній фронтовик, кавалер ордена Червоної Зірки І. С. Гончаров. Розпочав свою роботу й Золотоніський виноробний

БТС-500 – бурова установка (РМЗ)

*А. Я. Нечаєнко,
директор швейної
фабрики, 1965 р.*

комбінат. Золотоніська швейна фабрика випускала на 1970-й р. 186 тис. костюмів. У крамницях великих міст можна було бачити чудові вишиванки, створені руками золотоніських майстринь із міської фабрики художньої вишивки. Значних виробничих успіхів досяг птахокомбінат, яким у 1970-х рр. керував О. П. Опря.

Зростали міжнародні економічні зв'язки. Продукція золотоніських підприємств експортувалася в Чехословаччину, Югославію, НДР, на Кубу. Показники економічного зростання міста в післявоєнні роки були справді вражаючими: порівняно з 1946 р. кількість працюючих на підприємствах зросла у 2,8 рази (5 тис. осіб), а вартість виробленої продукції — у 42 рази (59,1 млн крб.)⁷¹.

У 1970-х рр. розпочав свою роботу завод “Супутник” (виробництво предметів побуту), меблева фабрика, була проведена докорінна реконструкція маслозаводу, який перетворився у комбінат, нові технології застосовувалися на заводі продтоварів та РМЗ. Потужним підприємством харчової промисловості став Золотоніський птахокомбінат. Значно зріс пасажиро- й товарообіг через станції Золотоноша-1 і Золотоноша-2.

У ті доволі успішні для економічного життя міста роки чимало кращих трудівників було удостоєно високих державних нагород. Званням лауреата Державної премії УРСР було відзначено заступника директора млина П. В. Перетятка. Кавалером орденів Трудової Слави 2-го і 3-го ст. стала В. Д. Щасливець, “Знак Пошани” — М. С. Різник та В. Г. Ярмілко (комбінат хлібопродуктів), Трудового Червоного Прапора — Т. Д. Власенко, Трудової Слави 3-го ст. та “Знак Пошани” — Л. І. Ванюхова, “Знак Пошани” — В. А. Ковтун (швейна фабрика), Трудового Червоного Прапора — І. М. Косякін, В. К. Лада, І. С. Лада, М. О. Озірський, Г. К. Пилипенко, А. М. Путілін, Є. І. Семенов, Л. М. Хох-

На міському ринку. 1963 р.

лінський, Трудової Слави 3-го ст. — В. П. Кармазін, Б. Ф. Олексенко, Г. Д. Пономаренко, “Знак Пошани” — Л. Д. Богуславський, С. А. Букшпун, О. Д. Гугля, Я. І. Нагорний, М. С. Паришка, В. Д. Ярмоленко (ремонтно-механічний завод), Леніна та “Знак Пошани” — Р. Т. Кайгородова, Трудового Червоного Прапора та “Знак

Н. Ю. Шарова

Г. Ю. Марсакова

Р. Т. Кайгородова

Пошани” – М. П. Соколенко (ПМК-231), “Знак Пошани” – П. М. Макаренко та О. О. Щербаченко (лікєро-горілочний завод), Трудового Червоного Прапора та Трудової Слави 3-го ст. – Н. П. Пурдич, “Знак Пошани” – В. П. Орєхова (парфумерно-косметична фабрика), Трудового Червоного Прапора – О. І. Носальська, Трудової Слави 3-го ст. – Г. Ю. Марсакова, “Знак Пошани” – Н. Ю. Шарова, П. Н. Левченко, І. С. Пономар (м’ясокомбінат), “Знак Пошани” – М. Ф. Марченко (ст. Золотоноша-1) та ін.

Проте наприкінці 1970-х рр. темпи промислового виробництва почали уповільнюватися. Дедалі більше виявлялися ознаки застійних явищ в економіці міста, знижувалася якість продукції.

У 1950–1970-х рр. поліпшувався благоустрій міста. Лише за роки 8-ї п’ятирічки (1966–1970 рр.) у

Орден Трудового Червоного Прапора

Золотоноші збудовано 40 комунальних та 900 індивідуальних будинків. Центр міста прикрасився 13 багатоповерхівками. Стали до ладу приміщення універмагу “Ювілейний”, автовокзалу, вузла зв’язку, банно-прайльного комбінату, шкіл №3 і 6. Було заасфальтовано 20 км вулиць і прокладено 35 тис. м² тротуарів. Міські автобуси курсували по 16 маршрутах.

М. П. Соколенко

У ті роки значно поліпшилося медичне обслуговування населення міста. Стали до ладу нові приміщення районної та дитячої лікарень із новітнім медичним устаткуванням. Мешканців міста обслуговували 74 лікарі та 285 фахівців із середньою медичною освітою.

Хор швейної фабрики

нат), В. В. Лічман (СШ №2), І. Р. Ручко (СШ №5), А. Ф. Третьак (СШ №1), О. С. Устьян (ПТУ №10). У Золотоніській школі механізації сільсько-го господарства (ПТУ №10) на початку 1960-х рр. здобували кваліфікацію сільського механізатора юнаки з Республіки Куба.

У 1960-ті — 1970-ті рр. став до ладу новий кіно-театр “Мир”, було збудовано стадіон, нове приміщення бібліотеки. У 1960 р. зусиллями М. Ф. Пономаренка відкрився Золотоніський краєзнавчий музей, який згодом набув статусу народного, пізніше — державного. Своє дозвілля золотонісці любили проводити в Парку культури та відпочинку ім. Т. Г. Шевченка, який було опоряджено в 1970-х рр.⁷²

Центральний майдан міста. Поч. 1970-х рр.

Футбольна команда “Локомотив” (РМЗ) — чемпіон області 1962 р.

Керівництво господарським та соціально-культурним життям міста здійснювала Золотоніська міська рада. Її виконком у 1950–1980-х рр. очолювали (попередньо) І. П. Рибцов, П. Г. Нікулін, В. Д. Зуєв, М. Д. Косар, В. П. Кучеренко, В. І. Сивобород, Л. Г. Горьова та ін. М. Г. Олійник працював головою міськвиконкому понад 10 років (1977–1987 рр.).

М. Д. Косар

У ті роки прославили своє рідне місто видатні вчені – уродженці Золотоноші: доктор геологічних наук М. І. Безбородько, доктор філософських наук В. Ф. Безпальчий, доктор біологічних наук О. І. Бершова, доктор технічних наук В. Я. Білецький, доктор медичних наук, заслужений діяч науки і техніки РСФСР, лауреат Державної премії СРСР І. Й. Rogozin та ін.

Золотоноша подарувала світовому музичному мистецтву відомого композитора, диригента й педагога В. К. Шутя (з 1951 р. – у США).

НА ПЕРЕХРЕСТІ ЕПОХ

На початку 1990-х рр. суспільно-політична ситуація в місті значно ускладнилася, і це віддзеркалювало відповідні процеси в нашій державі. Ще в 1989 р. виник осередок Народного руху України за перебудову на чолі з М. Ф. Пономаренком. Незабаром золотонісці отримали й друкований орган цієї антикомуністичної і національно-зорієнтованої сили – позацензурну газету “Воля”. Опозиційні настрої опанували дедалі більшою кількістю жителів міста. Під час першотравневої демонстрації 1990 р. кілька десятків націонал-патріотів вийшли під синьо-жовтими прапорами, з часом коло прихильників ідеї української незалежності значно розширилося.

Після серпневих подій 1991 р. у Москві та проголошення Акта про державну незалежність України переважна більшість мешканців міста утвердилася у своїх самостійницьких поглядах. Тому понад 92 % золотонісців на Всеукраїнському референдумі висловилося за незалежність України.

О. В. Корпань

У той непростий для міста час його виконавчу владу очолювали спочатку О. О. Саранюк, а потім упродовж майже 10 років поспіль – О. В. Корпань.

Ще з кінця 1980-х рр. районна влада з огляду на вагоме місце райцентру в господарському балансі області та з суто практичних міркувань (вигоди продовольчого постачання мешканців, перспектив кращого фінансування) ініціювала надання Золотоноші статусу міста обласного підпорядкування.

Починаючи з 1990 р., цю ідею активно лобював у парламенті народний депутат В. І. Полях. Зрештою, **21 листопада 1992 р.** Верховна Рада прийняла відповідну постанову, а з 1 січня 1993 р. вона вступила в силу⁷³. Відтоді Золотоноша як місто обласного підпорядкування стало окремою адміністративно-територіальною одиницею. Розподіл сфер впливу та майна між районом та містом проходив далеко не безпроблемно й супроводжувався певними непорозуміннями. Через об'єктивні причини не прийшов до Золотоноші й очікуваний від зміни статусу “постачально-фінансовий рай”.

На виборах міського голови 2002 р. перемогу здобув В. М. Бобровський, а в 2006 р. під час чергової виборчої кампанії золотонісці знову віддали перевагу “владному довгожителю” Золотоноші О. В. Корпаню.

В. О. Войцехівський

Вибори у **листопаді 2010 р.** принесли перемогу директору лікєро-горілляного заводу В. О. Войцехівському, він очолює міську раду й дотепер.

Суспільна криза, пов'язана з труднощами початкового етапу державотворчого процесу, негативно позначилася на господарському комплексі міста. Ціла низка підприємств не витримала ударів ринку і збанкрутувала. Зокрема, припинили свою роботу завод “Супутник”, консервний завод, коноплезавод, побутокмбінат, РТП, фабрика художньої вишивки. Різко зменшили обсяги виробництва на РМЗ, лікєро-горілляному заводі, птахофабриці, заводі залізобетонних виробів, маслоробному комбінаті. У районне підпорядкування на певний час перейшли маслоробний комбінат, комбінат хлібопродуктів та частково відроджений консервний завод – “Універсал”. Утім, згідно з чинним законодавством, у 2005 р. вони були повернуті місту.

Зрештою, порівняно нещодавно було припинено й виробництво на колись потужному підприємстві легкої промисловості ТОВ “Золотоніська швейна фабрика”.

У цеху лікєро-горілляного заводу

В 1990-х рр. відбувся процес приватизації промислових об'єктів, а відтак, усі золотоніські підприємства (крім ДП “Златодар”) набули статусу акціонерних товариств, товариств з обмеженою відповідальністю, приватних чи дочірніх підприємств.

Проблеми, пов'язані з переходом до ринкових відносин, призвели до суттєвого зниження обсягів виробництва, і лише з поч. ХХІ ст. спостерігається певне промислове пожвавлення. Нині Золотоноша утримує одноособове лідерство з виробництва промислової продукції на черкаському лівобережжі. Машинобудівну галузь продовжує

ДП “Златодар”

гідно репрезентувати багаторічний правофланговий промисловості регіону — ВАТ “Золотоніський машинобудівний завод ім. Лепсе” (колишній РМЗ), який понад 10 років очолював В. М. Дятченко. Нині підприємство (директор С. В. Лимар) зосереджується на виробництві прохідницьких та бурильних машин, вузлів та деталей для них, а також устаткування для комунального господарства (чавунні люки).

В. М. Дятченко (праворуч)

Користується попитом і продукція заводу залізобетонних виробів (І. В. Шматко).

Підприємства харчової промисловості міста, якій належить провідна роль, виробляють хлібопродукти, алкогольні та безалкогольні напої, крупи, молочні та м'ясні вироби, консерви тощо. Особливо виділяються

старійшина промисловості — ТОВ Золотоніський лікєро-горілочаний завод “Златогор” (В. Т. Бевза), на якому виробляється великий асортимент алкогольних напоїв та розливаються мінеральні води. Одним із провідних підприємств Черкащини є ПАТ “Золотоніський маслоробний комбінат”, продукцією якого є поряд з маслом тверді і м'які сири, кисломолочні вироби, сухе молоко тощо. Упродовж понад 20 років його незмінним керівником є заслужений працівник промисловості України В. В. Кулініч. Вагомі виробничі показники демонструє державне підприємство “Златодар”, його

В. В. Кулініч

В. Л. Лук'янець

очолював відомий організатор і громадський діяч В. Л. Лук'янець*. Нині директором цього підприємства є заслужений працівник сільського господарства В. В. Буркацький.

Давні виробничі традиції має й ПАТ “Продтовари” (керівник – О. М. Ярош). Тут випускається хлібобулочна продукція, кондитерські вироби, виноградні вина та безалкогольні напої. Нарощують також потужності золотоніська філія ПП “Агро-спецпроект” (консервний завод, В. В. Козлов), ДП “Роял Фрут Гарден Іст” (виробництво вин та фруктових соків, В. В. Зайченко), ТОВ ПП «Еко-нія» (розлив мінеральних вод, І. Ю. Варагаш), ПП “Сільвер Фуд” (рибна продукція, А. М. Закусило), ТОВ “Фесукр” (фасування розчинної кави, С. О. Четверов), ТОВ “Агросвіт” (борошно, макаронні вироби, В. Г. Зінченко), ТОВ “Златоміт” (яловичина, телятина, А. В. Мельник). ТОВ “Агроскорм” (комбікормовий завод, О. В. Заїкун) працює над забезпеченням тваринницької галузі якісними комбікормами.

Відома у всій Україні і продукція ПрАТ “Золотоніська парфумерно-косметична фабрика” (Я. В. Дубчак). Туалетні парфумовані води розливають на ТОВ “ПКВ Золотоноша” (М. В. Коронова). Продукція промислових підприємств Золотоноші експортується в США, Францію, Голландію, Німеччину та інші країни.

На загальний річний обсяг реалізованої промислової продукції в 2017 р. становив близько 267 млн грн., а прямих іноземних інвестицій в економіку міста (на жовтень 2017 р.) – 12,8 млн.

Ще в 2009 р. мав стати до ладу завод із виробництва паливного біоетанолу з

Маслоробний комбінат

Завод продтоварів

* В. В. Лук'янець обирався головою Черкаської обласної ради, працював головою Черкаської ОДА. Кандидат сільськогосподарських наук, заслужений працівник сільського господарства України. Нагороджений Почесною грамотою Верховної Ради України, орденом Миколи Чудотворця 1-го ст., медаллю “Захиснику Вітчизни” та ін. Помер у 2014 р.

проектною потужністю 150 тис. т пального і 75 тис. т комбікормів для худоби на рік (300 робочих місць). Проте через відсутність обігових коштів у інвестора це перспективне будівництво призупинено.

У місті зареєстровано 127 малих підприємств і 1569 фізичних осіб підприємців, які через сплату податків наповнюють бюджет міста. Транспортне обслуговування підприємств та мешканців міста забезпечують ПАТ “Золотоніське АТП-17112” (керівник В. В. Кузьменко), а також приватні підприємці-перевізники.

Наданням житлово-комунальних послуг та благоустроєм міста займаються ПрАТ “Янтар”, ПрАТ “Золотоношарембуд”, ПП УК “Янтар”, ПП КФ “Дорбуд”, ТОВ “380В” та КП “Міський водоканал”. Діє 11 житлово-будівельних кооперативів та зареєстровано 17 ОСББ. Мережа вуличного освітлення міста становить майже 110 км і налічує 1983 світлові точки.

Середньомісячна зарплата працівників на кінець 2017 р. становила 5710 грн. Водночас по місту зафіксовано 270 безробітних.

Золотоніська гімназія ім. С. Д. Скляренка

школи (№ 3, 5, 6), професійний ліцей (колишнє СПТУ), державний технікум ветеринарної медицини Білоцерківського національного аграрного університету, філія Центру професійного розвитку персоналу ПАТ “Українська залізниця” та Черкаський навчальний центр. Лише в системі загальноосвітньої підготовки навчається понад 3 тис. учнів.

Допрофесійну підготовку неповнолітніх здійснює міжшкільний навчально-виробничий комбінат, а позашкільну роботу з учнями — Будинок дитячої та юнацької творчості,

Золотоноша має досить розвинену освітню мережу. Нині в місті функціонують 11 навчальних закладів, у тому числі гімназія ім. С. Д. Скляренка (641 учень), спеціалізована школа № 1 з поглибленим вивченням економіки та правознавства (453), спеціалізована школа № 2 інформаційних технологій (425), санаторна (266) та спеціальна (85) школи-інтернати, 3 загальноосвітні

Школа № 6 – переможець міжнародної виставки

В. Веремієнко

Золотоніська станція юних техніків і ДЮСШ. Дошкільною освітою в 7 установах охоплено понад 1 тис. дітей (89 % віком від 3 до 6 років). Учень міської школи №1 В. Веремієнко став переможцем всеукраїнського конкурсу з усного математичного рахунку Прангліміне та всеукраїнської олімпіади з економіки. Неодноразовими лауреатами всеукраїнських конкурсів та виставок ставали колективи дошкільних установ “Сонечко” та “Струмочок”.

За вагомий внесок у розвиток освіти кілька педагогів було відзначено державними нагородами. Серед них – заслужені вчителі України М. В. Галат (міська школа №6), Г. Л. Сизько (№3), заслужені працівники освіти України В. Ф. Рогатюк (колишній директор МНВК) і Л. І. Денисюк (директор міської гімназії). Орденом княгині Ольги 3-го ст. відзначена вчителька міської гімназії З. Г. Куриленко.

Мережу закладів культури міста становлять будинок культури, центр дозвілля молоді, клуб мікрорайону “Гришківка”, дитяча музична школа (505 учнів), краєзнавчий музей ім. М. Пономаренка (15,5 тис. експ.), 2 бібліотеки (20426 примірників) та парк культури і відпочинку ім. Шевченка.

Вісьмом аматорським колективам міста присвоєно почесне звання “народний”. Серед них – камерний хор духовної музики “Воскресіння”, який гастрював у Польщі, ФРН (керівник Т. П. Журба), театр пісні “Золоті ворота” (В. І. Долгушина), ансамбль пісні і танцю “Задніпряни” (удостоївся

Заслужений учитель України М. В. Галат з учнями

Хор “Воскресіння”

Ансамбль “Задніпряни”

честі виступати на сцені Національної опери, керівник — В. В. Степаненко), вокальні ансамблі “Лебідка” (С. В. Іванілюк) та “Срібна кварта” (Є. О. Гонза), ансамбль народних українських інструментів “Лад” (І. Ю. Путинець), зразкова студія бального естрадного та спортивного танцю (С. М. Величко). Славні театральні традиції Золотоніші гідно продовжує народний аматорський театр (режисер — О. І. Лада).

На всеукраїнському фестивалі чорнобривців

Полюбилися золотонісцям і виступи муніципального духового оркестру (кер. С. М. Щербатюк). У 2013 р. в місті започатковано мистецький фестиваль чорнобривців, який через рік отримав статус всеукраїнського.

Соціально-економічне та духовне життя міста висвітлюється на сторінках міської газети “Златокрай” (редактор Н. М. Алюкова).

Медична галузь міста репрезентована двома основними структурами. До первинної ланки охорони здоров'я належить створене міськрадою КП “Золотоніський міський центр первинної медико-санітарної допомоги (сімейної медицини)”, що має у своїй структурі три амбулаторії (головний лікар В. О. Антонова). У штатному розписі цього Центру 16 лікарів та 37 медичних сестер. Медичну допомогу вторинного рівня містяни, як і жителі району, отримують у Золотоніській центральній районній лікарні.

Формування духовності жителів міста значною мірою пов'язане з релігійною сферою. Нині в місті є кілька релігійних конфесій, найчисленнішою з яких є парафія УПЦ.

Амбулаторія №1 Золотоніського міського центру ПМСД (сімейної медицини)

церкви: “Міцна вежа” (В. О. Деев) та “Відродження” (С. В. Скиба). Є також і нечисельні громади української греко-католицької церкви (Св. Духа), адвентистів сьомого дня, церкви “На скалі”, церкви повного Євангелія “Слово віри”, незалежної церкви ЄХБ, протестанської церкви, іудейського віросповідання та ін.

Вагоме місце в житті золотонісців займають фізкультура й спорт. Нині в місті функціонують два стадіони, декілька спортивних майданчиків. У Золотоноші проживає заслужений тренер України, майстер спорту з грекоримської боротьби та гирьового спорту М. О. Кривоніс, який підготував 4-х майстрів спорту міжнародного класу, десятки майстрів спорту і першорозрядників, переможців та призерів змагань високого рівня. Серед них – майстри спорту міжнародного класу, чемпіони міжнародних турнірів В. В. Арсенєв, О. П. Євсейчик, С. В. Зарецький, Ю. В. Цой та ін. Майстер спорту міжнародного класу Ю. М. Мієрович став чемпіоном Європи з боротьби дзюдо. Високі результати у класичній боротьбі продемонстрував майстер спорту міжнародного класу О. В. Чанкотадзе, майстри спорту А. О. Горожанкін, В. О. Джус, П. М. Злидар, В. А. Качурін, М. І. Коваленко, М. С. Коваленко, А. М. Полінкевич, В. С. Тіщенко; у гирьовому спорті – майстри спорту В. І. Гребенчиков, М. Д. Моргун, Л. Д. Моцар, С. П. Нечитайло, І. О. Пікінер; у боротьбі дзю-до – майстер спорту Д. О. Волощук. Волейбольна команда “Златогор” стала неодноразовим чемпіоном області, учасницею міжнародних змагань, а Б. О. Артеменко ви-

Православні слухають церковну службу в Свято-Успенському соборі (настоятель – митрофорний протоієрей Ярослав) та Благовіщенській церкві (протоієрей Іоан Мазка). УПЦ КП представлена парафією Святителя Луки Кримського (настоятель протоієрей Олександр Косенко). Досить велелюдна община євангельських християн-баптистів має у своєму розпорядженні дві

Команда “Златогор”

ПОДОРОЖ ЗЛАТОКРАЄМ

конав норму майстра спорту з цього виду. Міська збірна “Профіспорт” виграла цьогорічний Кубок Черкащини з футзалу. Понад 50 років пропрацював тренером та вчителем фізкультури Г. Х. Капля (колишній директор Золотоніської ДЮСШ).

Рекорд довголіття в місті встановила Є. Д. Штефан, яка прожила 109 років.

Кілька десятків золотонісців гідно виконували свій військовий обов’язок під час війни в Афганістані. Двоє з них загинули при виконанні бойових завдань: випускник міської школи № 1, рядовий О. Є. Воронович та випускник школи № 5, капітан О. О. Невмивака. Обоє нагороджено орденом Червоної Зірки (посмертно). Чимало жителів міста взяло участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

Золотонісці підтримали революцію Гідності й чимало з них взяли участь у подіях на майдані 2013–2014 рр. 12 листопада 2014 р. в Золотоноші відкрито пам’ятник Небесній Сотні.

Мітинг непокори у Золотоноші. 2014 р.

Сотні жителів міста стали на захист української незалежності на Сході країни. У боях із російськими агресорами та їхніми ставлениками загинули М. Харченко, Є. Півень, С. Риженко. За виявлену мужність і героїзм орденом Б. Хмельницького 3-го ст. нагороджено полковника Г. Побиванця, орденом “За мужність” 3-го ст. — молодшого сержанта О. Фесюру, солдатів Я. Платміра й М. Юхименка. Г. Путинець отримав тяжке пора-

*Відкриття пам’ятника Героям Небесної Сотні.
Зліва праворуч: голова Золотоніської міськради
В. Войцехівський, голова Черкаської обласної ради
В. Коваленко, голова Золотоніської райради
В. Саранча та народні депутати України
В. Голуб і Л. Даценко. 2014 р.*

М. Харченко

Є. Півень

С. Риженко

нення під Дебальцевим і дві доби виходив з ворожого оточення. Його нарекли “золотоніським Мересьєвим”, а його стійкість була відзначена медаллю “Захиснику Вітчизни”.

Г. Ю. Побиванець

О. В. Фесюра

Багато жителів міста беруть участь у волонтерському русі й кращі із них удостоїлися відзнаки Президента України “За гуманітарну участь в антитерористичній операції”. Серед нагороджених – Н. Грешнікова, В. Магайський, В. Мірошнік, Т. Мірошнік, Т. Нестеренко, О. Семиліт, В. Степаненко.

Я. Л. Платмір

Г. О. Путинець

У 2015 р. до м. Золотоноші було передислоковано 156-й зенітний ракетний полк. Відтак, місту було відновлено статус гарнізонного (його було тимчасово втрачено через ліквідацію бригади ППО).

Золотоніщина зустрічає воїнів зі Сходу

Уродженці Золотоноші гідно репрезентують своє рідне місто в Україні та за її межами. Л. М. Уланова — відома радянська льотчиця, рекордсменка повітряних трас — удостоєна високого звання Героя Соціалістичної Праці.

Уланова Любов Михайлівна народилася 24 жовтня 1917 р. в м. Золотоноша. Після закінчення льотної училища працювала на Далекому Сході. У 1944 р. Уланову направили в санітарну авіацію (Вільнюс), а згодом перевели в Уральське управління цивільної авіації. Там вона однією з перших освоїла турбовинтовий літак ІЛ-18, інші пасажирські літаки, стала командиром ескадрильї. У 1967 р. екіпажем Уланової на літаку ІЛ-18 було встановлено відразу два світових рекорди: дальності та висоти польоту. Льотчиці було присвоєне звання “Заслужений майстер спорту СРСР”. Упродовж 27 років праці в Аерофлоті вона налітала понад 3 млн км небесної дороги. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 15 серпня 1966 р. удостоєна звання Героя Соціалістичної Праці. Померла 7 вересня 2007 р. у м. Рига.

На весь світ уславив свою рідну Золотоношу геніальний український шахіст, міжнародний гросмейстер, претендент на світову першість, заслужений майстер спорту І. Є. Болеславський. Нині в Золотоноші проводяться міжнародні шахові турніри пам'яті видатного спортсмена.

Ю. Г. Лега

У другій половині ХХ — поч. ХХІ ст. золотонісці зробили вагомий внесок у розвиток вітчизняної науки. Серед відомих учених — доктор технічних наук, професор, колишній ректор Черкаського технологічного університету, заслужений працівник освіти України Ю. Г. Лега, доктор технічних наук, професор, ректор Миколаївського аграрного університету, заслужений діяч науки і техніки України В. С. Шебанін, доктор медичних наук, професор Н. Г. Борсиник, доктори технічних наук, професори А. І. Воркут і О. Л. Левченко, доктори економічних наук, професори Т. М. Качала (обіймала посаду ректора ЧДТУ), Л. О. Кібальник (була деканом економічного факультету ЧНУ ім. Б. Хмельницького) і О. Д. Заруба, доктор фізико-математичних наук, лауреат Державної премії України Я. Б. Файнберг, доктор медичних наук, професор М. І. Нелін, доктор геолого-мінералогічних наук, професор Ю. П. Антипчук, доктори історичних наук, професор О. Г. Перехрест (фундатор і багаторічний декан історико-філософського факультету Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького) та О. З. Силка (Медалієва), доктор юридичних наук І. В. Рогатюк (заслужений юрист України). Наукові ступені кандидата наук за різними спеціальностями здобули уродженці м. Золотоноша О. М. Бакум, Я. О. Барибіна, І. Г. Єресько, В. М. Король, С. В. Лелека, І. А. Миндра, В. М. Пасенко, Л. О. Радченко, О. А. Строкань, А. А. Таран, А. В. Ярмілко та ін. Ю. Т. Мітулінський очолював спеціальне конструкторське бюро Інституту кібернетики АН УРСР

і був відзначений почесним званням “Заслужений машинобудівник УРСР” та державною премією у галузі науки і техніки.

Архімандрит Кирило (С. М. Говорун) є кандидатом богослов'я і викладає у Стокгольмській школі теології.

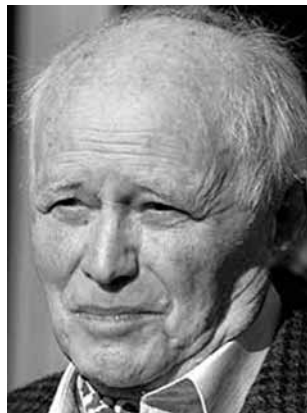
У Золотоноші розпочав свої наукові студії доктор філології, професор, академік Нью-Йоркської академії, колишній декан факультету лінгвістики ЧДТУ В. К. Шпак (в 1970-х рр. працював учителем Золотоніської санаторної школи-інтернат). У місті пройшли дитячі та юнацькі роки доктора біологічних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України В.С. Лизогуба, доктора педагогічних наук, професора С. П. Архипової, а місцевий технікум ветеринарної медицини закінчив доктор філософських наук, професор, заслужений працівник освіти України М. П. Іщенко.

У місті проживав відомий український поет І. С. Дробний, лауреат літературно-публіцистичної премії “Берег надії” ім. В. Симоненка. Саме в Золотоноші вагомо заявив про себе самобутній поет і письменник Г. Ю. Діхтяренко. Уродженцем міста є відомий російський письменник і сценарист Я. А. Костюківський, автор сценаріїв популярних кінофільмів “Операція И та інші пригоди Шурика”, “Кавказька полонянка”, “Діамантова рука”. Членами Національної спілки письменників України стали поет М. Я. Шамрай (х. Згар), письменник і поет В. П. Бубир та письменник-гуморист, лауреат премії і Почесної грамоти “Золоте перо” журналу “Перець” В. М. Буткевич.

Нині також чимало золотонісців творять літературне слово. У Золотоноші мешкає відома журналістка, поетеса-піснярка, авторка художньої та документальної прози Н. Г. Жук*. Шість книг поезій та прози видав А. Скрипник. Про життя ромів оповідає твір В. Бамбули, а перу М. Олексенка належить 7 книг прози. Правдою життя дихають і книги нині покійного афганця І. Нерівного. Поклали свої душі на папір В. Побиванець, Федосєєв. Мужніє й молода літературна поросль: одинадцятикласник міської школи № 1 Д. Грановський уже має у своєму творчому активі повість “Той, хто не скорився долі”, яка видана в м. Харків. Відомою тележурналісткою і лауреатом 1-го Всеукраїнського конкурсу “Людина року” стала наша землячка Н. В. Кондратюк, яка поцінована почесним званням “Заслужений журналіст України”. Таке ж звання має й В. Ф. Макєєв, автор книги “100 днів полону”, секретар НСЖУ.

В Золотоноші народилися відомі майстри пензля, зокрема Д. М. Гринєць, Л. М. Доценко, М. О. Донцов (товаришував зі знаменитою художницею К. Білокур). Почесним званням “Народний художник України” відзначено вагомих внесок у розвиток образотворення уродженця міста В. О. Приходька. Відомим скульптором став учень В. Бородая Г. Ю. Чуєнко, який, до речі, створив пам'ятник воїнам-афганцям у Золотоноші.

* Н. Г. Жук народилася у с. Богодухівка Чорнобайвського району

Я. А. Костюківський

Почесним званням “Заслужений діяч мистецтв України” поціновано заслуги земляка-мистецтвознавця Г. М. Шибанова.

Пишаються золотонісці й тим, що їхнім іменитим земляком є народний артист України, член-коресподент Академії мистецтв, генеральний директор Національного академічного театру опери і балету ім. Т. Г. Шевченка, кавалер орденів “За заслуги” усіх трьох ступенів та Ярослава Мудрого 4-го та 5-го ст. П. Я. Чуприна. Місто дало старт у високі мистецькі світи народним артистам України М. В. Голубовичу, В. М. Нечипоренку, заслуженим артистам Л. В. Доброноженко, М. Різниченко та ін.

П. Я. Чуприна

А колишній золотонісець, кандидат військових наук, генерал-полковник П. А. Шишолін обіймав посаду першого заступника Голови Державного комітету у справах охорони державного кордону України. Його військові заслуги відзначено орденом Б. Хмельницького усіх 3-х ступенів та іменною

П. А. Шишолін

вогнепальною зброєю*. В Золотоноші народився відомий дипломат, генеральний консул України в ряді міст Німеччини, заступник директора департаменту кадрів Міністерства закордонних справ України Ю. А. Ярмілко**, голова Бориспільської райдержадміністрації О. В. Жук, голова Черкаського обкому працівників нафтової, хімічної та газової промисловості В. П. Волик, директор Виконавчої дирекції Черкаського обласного відділення фонду страхування України А. П. Ярмілко та ін. В. М. Корсак працював на відповідальних посадах в Адміністрації Президента України,

Нечипоренко Володимир Макарович народився 14 листопада 1949 р. в м. Золотоноша. Фахову освіту здобув у Київському інституті театрального мистецтва ім. Карпенка-Карого (1972 р.). З 1972 по 1976 р. працює актором у Київському театрі юного глядача, а з 1976 р. — провідний актор Київського театру ім. І. Франка. Одночасно керує навчальним курсом дикторів і ведучих у Київському національному університеті культури і мистецтв. Найвідоміші ролі, зіграні актором — Павло (“Планета Надії” О. Коломійця), Михайло Гурман (“Украдене щастя” І. Франко), Дем’ян Суденко (“Конотопська відьма” Г. Квітки-Основ’яненка), Сава Чалий (однойменна п’єса І. Карпенка-Карого), граф Кент (“Король Лір” В. Шекспіра) та ін. У 1997 р. йому було присвоєння звання народного артиста України.

* Іменна вогнепальна зброя (9-мм револьвер “Форт-12” і боекомплект із 16 патронів) належить до категорії державних нагород України.

** Ю. А. Ярмілко працював генеральним консулом у Мюнхені, Гамбурзі, Франкфурті-на-Майні.

Кабінеті Міністрів та Посольстві України в Чеській республіці.

Кільком достойникам присвоєно звання “Почесний громадянин м. Золотоноша”. Серед них – визволителі міста від нацистської окупації В. Н. Коробов, Герої Радянського Союзу В. Т. Обухов, Т. Г. Соловйов, Д. М. Бєлий, голова ради ветеранів 3-го СГМК генерал-лейтенант М. Г. Орлов, секретар цієї ради, ветеран зовнішньої розвідки Ю. І. Рудченко, професор Ю. Г. Лега, поет І. С. Дробний, краєзнавець М. Ф. Пономаренко та ін.

Назавжди в анналах Золотоноші залишаться імена відомих достойників – заслужених працівників промисловості України А. П. Жуковського (колишній директор лікерогорілочного заводу) та В. В. Кулініча (директор маслоробного комбінату), заслуженого працівника сфери послуг Ф. Ф. Овдієнка (директор Коопзаготвиробторгу), заслужених лікарів В. П. Калини (завідувач хірургічним відділенням ЦРЛ) та В. М. Сержука (завідувач травматологічним відділенням ЦРЛ), заслужених учителів В. Ф. Клименка (колишній зав. райвідділом освіти), М. В. Галата, Г. Л. Сизько, заслуженого працівника професійно-технічної освіти В. М. Овсієнка (колишній директор Золотоніського СПТУ № 40), заслужених працівників освіти В. Ф. Рогатюка й Л. І. Денисюк, заслуженого працівника транспорту О. В. Козоріза (колишній начальник станції Золотоноша-1), заслуженого працівника сільського господарства С. О. Кривицького (колишній керуючий Золотоніським РТП), заслуженого меліоратора І. І. Комара, заслужених будівельників Ю. Д. Грановського (колишній начальник Золотоніської ПМК-231), Р. Т. Кайгородової, Г. М. Коновалова, М. П. Соколенка (ПМК-231) та ін.

А. П. Жуковський

Міський голова В. М. Бобровський (ліворуч) вручає нагороди колишнім фронтовикам. Сидить у першому ряду перший ліворуч – М. Г. Олійник. Травень, 2005 р.

Золотоноша багата на різноманітні пам'ятники історії і культури. У центрі міста знаходиться меморіальний парк, де височить величний ансамбль жертвам нацизму, а також є пам'ятник воїнам-афганцям, пам'ятний знак учасникам ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС та прикордонникам, пам'ятник Героям Небесної Сотні. Вхід до міського парку вінчає пам'ятник національному пророку Т. Г. Шевченку, споруджений у 1993 р. На вулиці академіка Баха біля міської школи №5 встановлено погруддя цьому геніальному вченому. Вулицю Шевченка прикрашає пам'ятник герою війни 1812 р. Д. П. Невіровському. Чимало монументів нагадує про буремні роки Другої світової війни, зокрема Братська могила, пам'ятний знак на честь воїнів-визволителів 3-го Сталінградського мехкорпусу, меморіальна плита на стіні лікеро-горілчаного заводу тощо. З нагоди 100-річчя Української революції споруджено пам'ятний знак чорним запорожцям.

Міська рада

У місті – 5 пам'ятників архітектури загальнодержавного значення: приміщення аптеки Вербицьких (1908, нині крамниця), земської управи (1909–1911 рр.), нині приміщення районної ради й райдержадміністрації), Церква Успіння Богородиці (1909 р.), чоловіча гімназія (1910 р., будинок дитячої та юнацької творчості), приватний театр (1910 р., районний будинок культури), будинок жіночої гімназії (нині технічна школа).

В. І. Цибенко

У місті зареєстровано 33 громадські організації. Найчисельнішою серед них є міська організація ветеранів війни і праці, яка налічує у своїх лавах понад 8 тис. членів (55 первинних осередків). Від часу її створення в 1995 р. незмінною очільницею цієї організації була кавалер ордена “Знак Пошани” В. І. Цибенко (26 років працювала секретарем та керуючою справами Золотоніського райвиконкому). Нині її роботою керує Р. М. Мотрич (ветеран педагогічної праці, колишній директор міської школи №5).

Місцевий політикум представлений 74-ма осередками політичних партій. Найбільшу кількість членів у своїх лавах налічують організації Блоку ПП “Солідарність” (874 члени), ВО “Батьківщина” (341) та “Черкашани” (224). На виконання закону про декомунізацію понад 20 вулиць і провулків міста отримали нові назви (наприклад, Луки Кримського, С. Шелухіна, О. Навроцького, В. Симоненка, М. Пономаренка, Монастирська тощо). У лютому 2014 р. було демонтовано пам'ятник більшовицькому вождеві В. І. Леніну.

Золотоноша має лише одного тезка з аналогічною назвою, знаходиться він в Узбекистані (Кокчетавська обл.). У Драбівському районі та Башкирії є по

одному селу, що носять ймення Золотоношка. На карті зустрічається чимало поселень із “золотими” назвами: Золотава, Золотанка, Золотарівка (8), Золотарево (4), Золотарі, Золота Балка (2), Золота Гора, Золота Грива, Золота Долина (2), Золота Коса, Золота Нива (2), Золота Слобода, Золота Сопка, Золотий степ (2), Золотеево, Золотинка, Золотієвка, Золотілово, Золотковичі, Золотково (4), Золотковський, Золотна, Золотники, Золотницький, Золотнишино, Золотовка, Золотово, Золоте (4), Золоте Поле, Золоте Руно, Золотий (2), Золотий Ключ, Золотий Колодязь, Золотий Пляж, Золотий Потік, Золотолін, Золотомино, Золоторунна, Золоторунне, Золотуха (8), Золотухи, Золотухино (4), Золотухинський цукрозавод, Золотушка (2), Золоті Стави (2) тощо.

Пам'ятник жертвам нацизму

- ¹ Археологічні пам'ятки Української РСР. — Київ, 1952. — Т. 4. — С. 297–259.
- ² Архив Юго-Западной России (АЮЗР). — Київ, 1859. — Ч. 1. — Т. 1. — С. 108.
- ³ Там само. — Ч. 8. — Т. 6. — Київ, 1911. — С. 330–332.
- ⁴ Там само. — Ч. 7. — Т. 1. — С. 259.
- ⁵ Киевская старина. — 1885. — №2. — С. 744–746.
- ⁶ АЮЗР. — Київ, 1886. — Ч. 6, Т. 1. — С. 520–521.
- ⁷ Максимович М. Собрание сочинений. — Київ, 1887. — Т. 2. — С. 367–369.
- ⁸ Українська Радянська енциклопедія (УРЕ). — Київ, 1961. — Т. 5. — С. 312.
- ⁹ Акты относящиеся к Южной и Западной России. — СПб, 1869. — Т. 6. — С. 156.
- ¹⁰ Костомаров Н. Руина. — СПб, 1882. — С. 138.
- ¹¹ Історія Української РСР. — Київ, 1983. — Т. 3. — С. 153–154.
- ¹² Максимович М. А. Собрание сочинений. — Т. 2. — С. 366–367.
- ¹³ Історія міст і сіл УРСР. Черкаська обл. — Київ, 1972. — С. 658.
- ¹⁴ Максимович М. Собрание сочинений. — Т. 1. — С. 753–755.
- ¹⁵ ЦДІАК, ф. 51, оп. 1, спр. 1174, арк. 4 зв — 6.
- ¹⁶ Історія міст і сіл УРСР. Черкаська обл. — С. 258.
- ¹⁷ Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст. — Київ, 1989. — С. 104–234.
- ¹⁸ ЦДІАК, ф. 57, оп. 1, спр. 221, арк. 82 — 160.
- ¹⁹ Павловский И. Статистические сведения о Полтавской губернии столетие назад. — Полтава, 1905. — С. 43.
- ²⁰ Історія міст і сіл УРСР. Черкаська обл. — С. 260.
- ²¹ Экономическое состояние городских поселений Европейской России в 1861 — 1862 гг. — СПб, 1863. — Ч. 2. — С. 123.
- ²² Народное ополчение в Отечественной войне 1812 г. — М., 1962. — С. 434.
- ²³ Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст. — С. 317.
- ²⁴ Історія міст і сіл УРСР. Черкаська обл. — С. 260.
- ²⁵ ЦДІАК, ф. 127, оп. 1009, спр. 8, арк. 44 — 46.
- ²⁶ Бодянский П. Памятная книга Полтавской губернии на 1865 годъ. — Полтава, 1911. — С. 208 — 216.
- ²⁷ Історія міст і сіл УРСР. Черкаська обл. — С. 260.

- ²⁸ ЦДІАК, ф. 1191, оп. 1, спр. 63, арк. 12.
²⁹ Весник. – 1910. – 5 ноября.
³⁰ Золотоношский голос. – 1912. – 22 ноября.
³¹ Третья подворно-хозяйственная земская перепись въ Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. – Полтава, 1913. – С. 8, 12–17, 260.
³² Золотоношский голос. – 1913. – 1 января.
³³ Вся Золотоноша и уезд: справочник. – Золотоноша, 1913. – С. 85.
³⁴ ЦДІАК, ф. 320, оп. 1, спр. 378, арк. 1, 2, 6, 7.
³⁵ Там само, ф. 315, оп. 2, спр. 499, арк. 1 – 185.
³⁶ Слово. – 1917. – 17 листопада.
³⁷ Киевская старина. – 1906. – №3, 4. – С. 77–78.
³⁸ ЦДІАК, ф. 320, оп. 1, спр. 73, арк. 16.
³⁹ Справочная книга по Полтавской губернии за 1908 годъ. – Полтава, 1908. – С. 6.
⁴⁰ Приложение къ отчёту Золотоношской земской управы за 1908 годъ. – Золотоноша, 1909. – С. 176–196.
⁴¹ Там само. – С. 141.
⁴² Павловский И. Ф. Краткий биографический словарь учёных и писателей Полтавской губернии съ половины XVIII в. – Полтава, 1912. – С. 150.
⁴³ Голиш Г. М. Золотоніський аматорський театр і Наталія Ужвій // Вісник Черкаського університету. – 1999. – С. 95–96.
⁴⁴ Кієвлянин. – 1896. – 28 мая.
⁴⁵ Голос труда. – 1917. – 24 мая.
⁴⁶ Пономаренко М. Ф. Золотоніщина. – Черкаси, 1991. – С. 42–47.
⁴⁷ Історія міст і сіл УРСР. Черкаська обл. – С. 265.
⁴⁸ Адміністративно-територіальний устрій України. Історія та сучасність. – Київ, 2002. – С. 41–50.
⁴⁹ Список поселен Черкаської округи. – Черкаси, 1926. – С. 19–20.
⁵⁰ Матеріали до опису округ УРСР. – Київ, 1930. – С. 262.
⁵¹ Червоний Жовтень. – 1933. – 12 липня; 18 серпня; 1931. – 5 квітня; 1934. – 16 листопада.
⁵² Там само. – 1930. – 6 листопада.
⁵³ Історія міст і сіл УРСР. Черкаська обл. – С. 267–268.
⁵⁴ Червоний Жовтень. – 1941. – 24 червня.
⁵⁵ Прапор Леніна. – 1970. – 9 травня.
⁵⁶ Там само. – 1975. – 14 червня.
⁵⁷ Там само. – 1985. – 14 травня.
⁵⁸ Німецькі окупанти на Полтавщині (1941–1943): зб. докум. – Полтава, 1947. – С. 25, 26.
⁵⁹ Золотоніські вісті. – 1943. – 27 травня.
⁶⁰ ДАЧО, ф. Р-2421, оп. 1, спр. 1, арк. 9, 13.
⁶¹ Там само, ф. П. 4619, оп. 8, спр. 13, арк. 28–32.
⁶² Золотоніські вісті. – 1943. – 2 травня.
⁶³ ДАЧО, ф. П-4619, оп. 8, спр. 45, арк. 18.
⁶⁴ Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни. Документи. Спогади. Статті. – Черкаси, 2000. – С. 127, 130, 131.
⁶⁵ ДАЧО, ф. Р-624, оп. 1, спр. 32, арк. 27; спр. 1, арк. 109.
⁶⁶ Там само, спр. 17, арк. 3.
⁶⁷ Прапор Леніна. – 1983. – 24 вересня.
⁶⁸ Історія міст і сіл УРСР. Черкаська обл. – С. 269.
⁶⁹ ДАЧО, ф. Р-630, оп. 2, спр. 23, арк. 7.
⁷⁰ Там само, ф. 647, оп. 1, спр. 6, арк. 15.
⁷¹ Історія міст і сіл УРСР. Черкаська обл. – С. 269, 270.
⁷² Там само. – С. 271, 273.
⁷³ Відомості Верховної Ради України. – 1993. – №5. – С. 26.

ЗІГРІВАЄ ДУШУ СЕЛО

сільські поселення краю

АНТИП ОЗНАЧАЄ “ПІДПОРА”

*Хай місто ревниво кличе,
Та рідне моє село –
Моєї душі обличчя
І серця мого весло.*

В. Шпак

Село Антипівка, центр однойменної сільської ради, розташоване за 9 км на північ від райцентру в басейні р. Золотоношка. У межі населеного пункту входять колись окремі поселення – село Слюжчина Слобідка та хутір Голубки. Тамтешня місцевість – рівнинно-низовинна, місцями заболочена і погорблена, багата на різноманітну рослинність.

Поруч розкинувся Хрущівський ліс, вкритий буйнолистими дубами, ясенями, вільхами. На одній із галявин б'є з-під землі неміліюче цілюще джерело, назване Чивельчиною криницею. Вода в ній має цілющі властивості й до криниці прямують мало чи не з усієї області. Цікавим екологічним об'єктом є й урочище Морквина Лука – порізана глибокими ярами рівнина з буйною рослинністю. Тамтешні жителі та їхні гості люблять відпочивати й біля двох ставків під назвами Забара та Біле Глинище.

Найближчими сусідами Антипівки є села Мицалівка, Богуславець, Ковтуни, Подільське, Нова Дмитрівка, а також Бакаївка, яка підпорядковується Антипівській сільській раді. За 6 км на захід від села пролягає автодорога Черкаси – Шрамківка.

Село розташоване на площі 233 га, тут 11 вулиць і 8 провулків загальною протяжністю 12 км. Назви сільських вулиць та кутків віддзеркалюють історію Антипівки та особливості місцевості: Голубки, Дворець, Слюжчина.

Антипівка – це село середньої руки: нині тут налічується 412 госпо-

дарств з населенням 706 жителів. Як і в інших поселеннях демографічна ситуація невтішна: у 2016 – 2017 рр., наприклад, народилося 13, померло – 27 (-14). Близько 36 % місцевої людності – пенсіонери. Найпоширенішими прізвищами в селі є Каневський, Ковтуненко, Різник, Сень. До місцевих жителів слід звертатися *антипівці, антипівчани*.

Чивельчина криниця

Антипівка належить до старих населених пунктів нашого краю, їй уже близько 390 років. Село вперше згадується в історичному документі “Тарифі подимного податку Київського воеводства”, датованому **1631 р.** За даними станом на 1628 р. повідомляється про Антипівку як про слободу, тяглові селяни якої виплачували шляхтичу Богухвалу Олексичу подимний податок (93 злотих на рік)¹. Оскільки село не згадується в документах ревізії Черкаського староства (1622 р.), можна припустити, що воно виникло між 1622 і 1628 роками.

Щодо походження назви села, то з'являється спокуса пов'язати її з грецьким словом “антипас”, що тлумачиться як “заступник батька”. Однак, на нашу думку, все набагато простіше. Як і багато інших ойконімів, назва села має антропонімічне* походження і пов'язана з іменем його першопоселенця, якогось Антипа. Особове ім'я Антип має грецьке походження й означає “упертий”, “міцний”, “підпора” (за словником) і “за всіх” (за церковним календарем)².

Залишається загадкою, чому французький інженер Г. Л. де Боплан не позначив Антипівку на своїй карті, адже на той час вона стала помітним поселенням. Козаки Антипівського куреня Золотоніської сотні взяли участь у багатьох битвах Національно-визвольної війни середини XVII ст.

У 1730 р. в Антипівці було зафіксовано 11 козацьких дворів³, а за так званим “Румянцевським переписом” (1767 р.) – 79 дворів з населенням 610 жителів. Місцеві жителі утримували багато живності: 88 голів коней, 186 – волів, 135 – корів, 1035 – овець і 457 – свиней⁴.

За описами Київського намісництва (80-ті рр. XVIII ст.) у селі** було вже обліковано 274 двори, а людність становила 940 мешканців. При цьому

* Антропонімічний – пов'язаний із власними іменами людей.

** У документі помилково – Антонівка, статистичні дані подані разом із прилеглими хуторами

1 господарство було дворянським, 3 — різночинськими, 3 — належали церковникам, 65 — виборним козакам, 141 — козакам-підпомічникам, 68 — залежним селянам (посполитим і козацьким підсусідкам). На той час значна частина земельного фонду села потрапила в руки можновладців. Як зазначено в документі, “оныє владения” належали полковому судді Василевичу, відставному підпоручику С. Стеблинському та прапорщику П. Леонтовичу⁵. Історичні джерела фіксують надзвичайну ситуацію, в яку потрапила Антипівка у результаті природної стихії. Потужний градобій (градини завбільшки з куряче яйце), який випав 18 липня 1759 р., ущент знищив посіви й городину, пошкодив сільські оселі⁶.

Реформа 1861 р. викликала в селі значні зміни та поживавлення економічного життя. На 1900 р. в Антипівці (Золотоніської волості) налічувалося 185 дворів і проживало 826 жителів⁷. За переписом 1910 р. кількість господарств збільшилася до 217 (з них — 191 козацьке і 8 селянських), а населення становило вже 1111 мешканців. Антипівчани загалом володіли 1853 дес. землі, її розподіл був украй нерівномірним. Так, тоді як 3 господарства мали понад 50 дес. землі, 6 господарств зовсім були позбавлені орних угідь, а 43 засівали менше 1 дес. Землю тоді обробляли 114 однолемішними плугами, 149 сохами, 223 дерев'яними боронами, в упряжі було 185 коней і 41 віл. У 1910 р. посівні площі Антипівки мали такий вигляд: 204 дес. — жито, 264 — яра пшениця, 90 — ячмінь, 128 — овес, 192 — гречка, 75,5 — просо, 11 — соняшник, 6 — льон та коноплі, а 34 дес. відвели під городину*.

Збільшилося поголів'я худоби та птиці. У той період антипівчани утримували 305 голів ВРХ (в т.ч. 94 корови), 205 — овець, 136 — свиней, 1568 — курей, 133 — качок, 128 — гусей. 19 жителів села пасічникували, вони мали сумарно 332 вулики.

Зібране збіжжя селяни переробляли на 8 місцевих вітряках та олійниці. Замовлення антипівчан виконували 9 теслів, 6 кравців, 4 шевці, 2 ковалі, 17 ткачів⁸.

Духовним центром Антипівки стала споруджена в **1890 р.** завдяки клопотам протоієрея І. Дроздовського (пізніше — депутат IV Державної Думи)

Церква Св. Параскеви

* Тут і далі дані про площі посівів подані без врахування орендованих земель.

Навроцький Олександр Олександрович народився 28 липня (9 серпня) 1823 р. у сім'ї безпомісного дворянина. Навчався в Золотоніському повітовому училищі, Полтавській гімназії та на історично-філологічному відділенні філософського факультету Київського університету. Разом з Т. Шевченком та М. Гулаком входив до революційно-демократичного крила Кирило-Мефодіївського товариства. У 1847 р. був заарештований, перебував на засланні у В'ятці, Єланбурзі. Після звільнення від нагляду поліції служив у державних установах міст України та Кавказу. Талановитий поет, перекладач, літературознавець. Його перу належать поетичні збірки та понад 140 перекладів творів Гомера, Байрона, Міцкевича, Міллера, Гейне та ін. Помер 10 (22) жовтня 1892 р. у Дагестані.

дерев'яна церква Святої Параскеви (на місці раніше згорілої)⁹. У **1874 р.** була відкрита земська початкова школа, в якій станом на 1 січня 1908 р. навчалося 120 учнів (хлопчиків). Дівчатка, очевидно, навчалися в розташованому неподалік на х. Дача єпархіальному жіночому училищі. Рівень писемності тамтешніх жителів був дещо вищим, ніж в інших селах — 34 %. Проте в жіночому середовищі він залишався невисоким — 15 %. 13 мешканців мали інтелігентні* заняття. Народна бібліотека при земській школі, яка окрім учнів обслуговувала й доросле населення, мала фонд із 3530 найменувань книг¹⁰.

В Антипівці народився видатний поет і перекладач, активний діяч Кирило-Мефодіївського товариства, соратник Т. Г. Шевченка О. О. Навроцький¹¹.

Сотні антипівчан взяли участь у подіях Першої світової війни. Між тим у селі наростали антивоєнні настрої, і **4 лютого 1917 р.** місцеві жителі зібралися на загальні збори та надіслали на адресу Тимчасового уряду резолюцію з вимогою “розпочати мирні переговори, щоб покласти край безцілній бойні”¹².

З установам радянської влади місцевий ревком та комнезам провели перерозподіл землі. У 1920 р. Антипівка стала центром сільської ради, до якої входили села Слюжчина Слобідка** та хутори Бакаївка, Голубки, Дача, Котлюбівка, Моркви. За переписом середини 1920-х рр. в Антипівці налічувалося 298 господарств з населенням 1116 мешканців (542 чоловіки і 574 жінки)¹³.

У **1929 р.** сільські незаможницькі господарства об'єдналися в ТСОЗ, а наступного року на базі цієї структури було створено колгосп “Шлях до соціалізму”. Його правління очолив Л. Федина¹⁴. Антипівський колгосп домагався досить пристойних виробничих показників. За спогадами старожилів, сільські “ударниці” О. Бокова та Х. Дентга вирощували по 400–500 ц цукрових буряків з гектара.

* До інтелігенції тоді відносили представників духовенства, учителів, медиків.

** У 1927 р. створена окрема Слюжчино-Слобідська сільрада з підпорядкуванням їй усіх хуторів Антипівської сільради.

Голодний апокаліпсис 1932–1933 рр. боляче вразив Антипівку: у ті страшні роки померло 212 жителів села (кожний шостий). 41 антипівчанин став жертвою сталінських репресій.

Наприклад, у 1930 р. було проведено судовий процес у справі “шкідницької куркульської організації” в Антипівці. У матеріалах суду зазначалося, що цю “організацію” створили “куркулі М. Петруша, П. Морква та піп Балецький” начебто з метою зриву колективізації і навіть підготовки антирадянського повстання. Документ завершується типовим для тих часів підсумком: “антипівські бідняки й середняки, довідавшись про змову, вимагають негайно розстріляти їх керівників”.

Учасниками війни з німецьким нацизмом стали 176 жителів Антипівки, 122 не повернулися до рідних домівок¹⁵. За мужність і героїзм орденом Слави 3-го ст. були нагороджені фронтовики М. Г. Дорошенко, А. В. Петруша, Я. О. Савицький, І. І. Трощин, та М. Ф. Федина, Червоної Зірки — І. Д. Кононець, М. Ю. Пархоменко, А. М. Строкань, О. Ф. Сень (двома), С. Ф. Степаненко, Л. І. Федина, І. Г. Чимис, М. Ф. Чубар, Ф. П. Щербина. Бойова звитяга 11 антипівчан відзначена медаллю “За відвагу”.

На хвилі укрупнення сільгоспартілей у 1950 р. відбулося об’єднання антипівського колгоспу “Шлях до соціалізму” із Слюжчино-Слобідським “Серп і молот”. Відтак, виникло єдине господарство, спочатку воно носило ім’я Шверника, а з 1957 р. — колгосп “Дружба”, правління якого очолював Л. С. Замига. Рішенням Черкаського облвиконкому від 12 липня 1958 р. село Слюжчина Слобідка та хутір Голубки увійшли в територіальні межі с. Антипівка¹⁶.

У 1969 р. колгосп “Дружба” був реорганізований у радгосп “Золотоніський”, його директором став П. М. Гамоцький, потім Г. О. Величко. Господарство, за яким було закріплено 1975 га сільгоспугідь, спеціалізувалося на вирощуванні зернових культур і розведенні ВРХ м’ясо-молочного напрямку. Економічні успіхи радгоспу дозволили значно збільшити свої прибутки і розгорнути соціально-культурне будівництво. У 1970–1980-х рр. було збудоване нове приміщення школи, будинку культури, впорядковано центр села та сільські дороги. Понад 20 років місцеву сільраду очолював Ф. З. Здоровий.

У цей найуспішніший період розвитку місцевого господарства його кращі трудівники були поціновані високими державними відзнаками. За високі виробничі досягнення орденами Трудового Червоного Прапора та “Знак Пошани” нагородили свинарок П. М. Ілляшенко, О. В. Каневську, Трудового Червоного Прапора — свинарку Н. Й. Ілляшенко, Трудової Слави 3-го ст. — доярку П. Ф. Шкурко, “Знак Пошани” — механізаторів Г. М. Здорового,

П. М. Гамоцький

М. Г. Дорошенко

І. Д. Кононець

М. Ю. Пархоменко

О. Ф. Сень

П. М. Ілляшенко

Г. О. Величко

Н. Й. Ілляшенко

М. М. Різник

П. Ф. Шкурко

У цеху Красногірського олійного заводу

набуло статусу дочірнього підприємства ЗАТ “Золотоніський маслоробний комбінат” під попередньою назвою, а потім було реорганізоване в ТОВ “Красногірське” (директор – В. П. Шестопал). В останні роки це господарство демонструє пристойні результати своєї виробничої діяльності. Є в селі й фермерське господарство, яке належить В. Л. Колоханіну. Порівняно нещодавно у селі взяло прописку ТОВ «Красногірський олійний завод», виробничі приміщення якого були споруджені на кошти міжнародного холдингу “АЛВІГО” (генеральний директор В. О. Полозов). Тут виробляється соняшникова та ріпакова олія, яка не має аналогів за якісними характеристиками.

Юні антипівчани здобувають знання та виховуються у місцевому НВК, особовий склад якого становить 48 учнів та 26 дошкільнят (12 педагогів). Самодіяльний творчий колектив при сільському будинку культури довгі роки очолював великий ентузіаст аматорського мистецтва А. П. Таванець.

М. О. Сень

До послуг місцевих мешканців бібліотека та фельдшерсько-акушерський пункт, а душі свої вони лікують у церкві св. Параскеви. До речі, старе церковне приміщення спопелила пожежа в 2014 р. За сприяння місцевого сільгоспідприємства храм Божий було відроджено й освячено уже в 2015 р.

Науковий ступінь кандидата наук здобув антипівчанин А. О. Тарановський. Авторкою 9 книг стала письменниця Л. П. Старокожка.

Понад 15 років очолював райвідділ освіти Золотоніської райдержадміністрації уродженець Антипівки М. О. Сень. А його

земляк О. Г. Величко керував роботою районного управління агропромислового розвитку.

У селі проживає майстриня-килимарка В. І. Жиденко, яка має своїх учнів та послідовників. Художнім вишиванням захоплюються А. Л. Колісник та Г. І. Карюк. Понад 100 років прожила Є. Й. Ілляшенко.

Шість антипівчан взяло участь в антитерористичній операції на Сході країни.

У нашої Антипівки є лише один тезко, він знаходиться у Волгоградській обл. (РФ). Окрім цього, 9 населених пунктів мають спільнокореневі назви: Антипаюта (Ямало-Ненецький АО), Антипина (Пермська обл. РФ), Антипінка (Чувашія), Антипино (Алтайська, Тверська, Пермська, Тюменська (2) області РФ), Антипиха (Читинська обл. РФ), Антиповський (Ростовська обл. РФ).

¹ Пономаренко М. *Осади Золотонощини*. – Золотоноша, 2004. – С. 5.

² Голиш Г. М., Голиш Л. Г. *Антип означає “підпора”* // Вісник Золотонощини. – 1996. – 25 травня.

³ *Генеральное следствие о маестностях Переяславского полка (1729–1731)*. – Харьков, 1896. – С. 269, 287; ЦДІАК, ф. 51, оп. 3, спр. 7790, арк. 22.

⁴ *Материалы для истории землевладения в Полтавской губернии в XVIII в. Козачьи владения, Золотоношский уезд*. – Киев, 1883. – С. 2, 4–5.

⁵ *Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст.* – Київ, 1989. – С. 104, 237.

⁶ ЦДІАК, ф. 51, оп. 3, спр. 12330, арк. 207.

⁷ *Список населённых мест Полтавской губернии за 1900 годъ*. – Полтава, 1903. – С. 214.

⁸ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд*. – Полтава, 1913. – С. 66, 72–81, 260.

⁹ ЦДІАК, ф. 707, оп. 41, спр. 95, арк. 19.

¹⁰ *Приложение к отчёту Золотоношской земской уездной управы за 1908 годъ*. – Золотоноша, 1909. – С. 150, 158.; *Третья подворно-хозяйственная земская перепись*. – С. 66.

¹¹ *Энциклопедический словарь / Ф. Брокгауз, И. Ефрон*. – СПб, 1897. – Т. 20. – С. 418.

¹² *Трудящі Черкащини в боротьбі за владу Рад 1917–1920 рр.* – Черкаси, 1957. – С. 42.

¹³ *Список поселень Черкаської округи*. – Черкаси, 1926. – С. 18.

¹⁴ *Червоний Жовтень*. – 1930. – 7 листопада.

¹⁵ *Золотонощина в роки Великої Вітчизняної війни*. – С. 265.

¹⁶ *Черкаська область. Адміністративно-територіальний устрій (на 1 січня 1999 р.)*. – Черкаси, 1999. – С. 100.

БІЛЯ СВЯТИНИ

*Не віднайдеш ні на жодній карті,
Де колише тишу гомінку
І чолом схилився до асфальту,
Хутір наш в бузковому вінку.*

О. Лищенко

Усього за 3 км на схід від райцентру в басейні р. Золотоношка, обабіч автодороги Київ — Дніпро розкинулося село Бакаївка, адміністративно підпорядковане Антипівській сільраді. Тамтешня місцевість низовинна, місцями заболочена, укрита листяною рослинністю. Неподалік цієї низовини — пагорб “Червона гірка”. Біля Бакаївки знаходиться природний заповідник “Чаплівщина”, де оселилася велика колонія сірих чапель та міститься резерват реліктової трав’яної рослинності. Найближчими сусідами хутора є м. Золотоноша, с. Антипівка, а також Красногірський жіночий монастир.

Сільська забудова вмістилася в площу 21 га, тут лише чотири вулиці загальною протяжністю 1 км. Сільські кутки і вулиці історично називаються Дача, Котлюбівка, Кропиви (це назви колись окремих населених пунктів).

Нині у селі обліковано лише 37 господарств, тут проживає 61 мешканець. Понад третина місцевого населення — це люди пенсійного віку. Через цю причину знелюднення цього населеного пункту йде природним шляхом. Спостерігається й певний механічний рух населення, який є урівноваженим. Найпоширенішим прізвищем серед місцевих жителів є Кропива. Форми звернення до місцевих жителів — *бакаївці, бакаївчани*.

Ще з незапам’ятних часів ці щедрі на природні дари землі приваблювали людей. За даними археологічних досліджень у першій половині I тис. н.е. біля сучасної Бакаївки знаходилося ранньослов’янське поселення черняхівської культури.

Перша згадка про Бакаївку (але не як про поселення, а урочище) відноситься до 1699 р.¹ Уже з кінця XVIII ст. вона фігурує в документах як населений пункт (хутір). Щодо походження назви хутора, то, згідно з місцевими переказами, вона пов’язана з іменем засновника поселення Бакая, який відзначався дивовижною силою. Дійсно, прізвище Бакай — досить поширене в Україні, а донедавна і в українському політикумі (згадаймо олігарха й урядового функціонера І. Бакая). Та навряд чи можна в даному випадку погодитися з версією про антропологічне походження назви осад.

Треба врахувати ту обставину, що раніше від неї виникло урочище. Саме його назва й була присвоєна поселенню. Ось чому логічніше ув'язувати топонім “Бакаївка” з особливостями тамтешньої місцевості. Адже поняття “бакаї” у народі часто вживається у розумінні “калюжа”, “вибій”, “баюра” і т. п. Принагідно зауважимо, що місцеве населення часто називає тамтешній відтинок р. Золотоношка Бакаївкою.

За переписом 1787 р. згадується “хутір при пасіці в урочищі Бакаївка”, де проживало три посполиті полковника Й. Товбича². Значними земельними масивами біля Бакаївки заволодів Красногірський монастир, у залежність від якого потрапила частина хуторян.

У другій половині XIX та на поч. XX ст. людність хутора Бакаївки (Золотоніської волості) значно збільшилася. Тоді як у 1859 р. тут проживало 27 осіб, то в 1885 р. — 37, а в 1900 р. — 43 (при 6 господарствах)³. Переписом 1910 р. на хуторі було зафіксовано вже 10 господарств (з них — 8 козацьких і 2 селянських) з населенням 58 жителів. Бакаївчани тоді володіли 43 дес. землі (в т.ч. 21 дес. — орної). Більшість хуторян страждала від безземелля та малоземелля, троє постійно заробляли собі на хліб поденщиною⁴. Близькість до повітового центру та осередку духовності — монастиря мало впливала на рівень освіченості місцевих жителів: переважна більшість з них була неписьменною. На хуторі Дача розташувалося засноване Красногірським монастирем єпархіальне училище для дівчаток.

На початку 1920-х рр. Бакаївка увійшла до складу Антипівської сільської ради. За переписом 1926 р. на хуторі налічувалося 16 господарств, а населення становило 78 мешканців (34 чоловіки і 44 жінки)⁵. У **1927 р.** Бакаївку підпорядкували новоутвореній Служчино-Слобідській сільській раді⁶.

Згодом до Бакаївки були приєднані хутори Дача, Котлюбівка і Кропиви, в результаті її людність збільшилася приблизно на 120 осіб. На початку 1930-х рр. місцеві селяни вступили до Служчино-Слобідського колгоспу “Серп і молот”. Жорстокий дух того непересічного часу радянської модернізації доносять до нас матеріали тогочасної періодики. Так, в одному з номерів районки “Червоний Жовтень” були вміщені публікації без підпису під заголовком “У

Бакаївці милують глитая”. Тут ідеться про “пасивність” місцевих активістів, які зволікали з виселенням родини М. Кузьменка — власника 50 га землі, “глитая і експлуатора”. Його простору хату передбачалося перетворити в громадське приміщення⁷. Таке було типовим явищем “соціалістичної перебудови села”.

Житлові приміщення закрито за розпорядженнями радянських владних структур

Приміщення єпархіального училища

Красногірського монастиря були використані для Бакаївського будинку інвалідів, перетвореного 1933 р. в будинок пристарілих. Функціонував у Бакаївці й дитбудинок для безпритульних дітей⁸.

Багато горя в Бакаївку принесла жорстока воєнна пора 1941–1945 рр. 27 березня 1943 р. розігралася “Бакаївська трагедія”: окупанти вдерлися в місцевий будинок інвалідів, схопили 63 пристарілих, вивезли їх у Золотоношу і розстріляли⁹. 15 бакаївчан взяло участь у боротьбі з ворогом, 10 не повернулися до рідних домівок. Мужність В. І. Ковальова, В. І. Семеренка та В. Г. Шепеля відзначена орденом Вітчизняної війни, а Н. І. Бондаренка — медаллю “За відвагу”.

Після звільнення від окупантів на колишньому хуторі Дача було відкрито спеціальний дитбудинок для сиріт, батьки яких загинули на фронті чи в партизанських загонах. Під основний корпус цієї установи було відведено приміщення колишньої жіночої єпархіальної гімназії. У спецдитбудинку знайшли свій прихисток 300 знедолених дітей. Від 1944 р. у Бакаївці відновилася робота будинку пристарілих. У лютому 1948 р. його перетворили в районний психоневрологічний диспансер (згодом інтернат) з належною лікувальною базою та підсобним господарством.

У 1950 р. в результаті об’єднання Слюжчино-Слобідського та Антипівського колгоспів утворилася сільськогосподарська артіль ім. Шверника (згодом — “Дружба”), членами якої стали й бакаївчани. Наприкінці 1950-х рр. Бакаївку чекала ще одна, не дуже втішна зміна: рішенням Черкаського облвиконкому (**липень 1958 р.**), хутір ліквідувався, а його територія була включена в межі міста Золотоноша¹⁰. На деякий час Бакаївка опинилася в ролі “пасинка” райцентру, втративши своє ім’я. Лише в **1988 р.** Бакаївка була відновлена на карті Черкащини. Рішенням Черкаського облвиконкому від **23 березня 1988 р.** було взято на облік село Бакаївку з підпорядкуванням Антипівській сільській раді.

А Бакаївський дитбудинок наприкінці 1950-х рр. був реорганізований у школу-інтернат, пізніше — допоміжну школу-інтернат для дітей із затримкою інтелектуального розвитку. Згодом його було перепрофільовано в заклад соціального типу, де утримувалися діти, через різні причини позбавлені батьківського піклування (з 1990-х рр. — школа-інтернат інтенсивної педагогічної корекції). Цей заклад довгі роки очолював В. О. Литовченко.

Дитбудинок для дітей-сиріт

Оскільки контингент школи-інтернату скорочувався і виникли значні труднощі з фінансуванням, у 2001 р. установу було закрито і 148 її вихованців перевели до с. Кропивна. Цим і закінчилася історія Бакаївської школи-інтернату, яка свого часу була znana далеко за межами Золотоніщини.

Нині на хуторі продовжує свою роботу районний психоневрологіч-

Вхід до школи-інтернату. 1990 р.

Бакаївка має лише одного двійника за назвою, він знаходиться в Чернігівській обл. На карті України та пост-радянських країн є також кілька поселень з однокореневою назвою: Бакаєве (Чорнобаївський район на

Психоневрологічний інтернат

ний інтернат. Тут знаходиться на державному утриманні і лікується понад 100 психічно хворих людей (вони мають місцеву прописку), їх обслуговує 78 штатних працівників.

Поруч з Бакаївкою знаходиться Красногірський жіночий монастир — свята обитель і місце паломництва віруючих та всіх бажаючих полікувати свою душу, замолити гріхи. В селі нині розташовані монастирські приміщення та добротна церква Іоанна Богослова.

Учасниками антитерористичної операції на Сході країни став бакаївчанин, прапорщик Д. О. Терещенко.

Монастирські приміщення

Черкащині, Оренбурзька та Ростовська обл., Башкирія Російської Федерації, Актюбинська обл. Казахстану).

¹ ЦДІАК, ф. 57, оп. 1, спр. 221, арк. 219.

² *Описи Київського намісництва 70–80 років XVIII ст.* — Київ, 1989. — С. 266.

³ *Список населённых мест Полтавской губернии за 1900 годъ.* — Полтава, 1902. — С. 16.

⁴ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд.* — Полтава, 1913. — С. 260.

⁵ *Список поселень Черкаської округи.* — Черкаси, 1926. — С. 18.

⁶ ДАЧО, ф. Р-184, оп. 1, спр. 65, арк. 81.

⁷ *Червоний Жовтень.* — 1931. — 10 січня.

⁸ Толкушин О. *Свет земли антиповской.* — Черкасы, 2006. — С. 91.

⁹ *Німецькі окупанти на Полтавщині (1941–1943): Збірник документів.* — Полтава, 1947. — С. 28.

¹⁰ *Черкаська область. Адміністративно-територіальний устрій (на 1 січня 1999 р.).* — Черкаси, 1999. — С. 100.

ВІД БОГУШКОВОЇ СЛОБІДКИ ЧЕРЕЗ ЧАПАЄВКУ ДО БЛАГОДАТНОГО

*Моя прабатьківщино сива,
Зерника в колосі України,
Богушківка, свята земля:
Козацький рід, Дніпро, поля...*

Б. Артеменко

Благодатне (колишня Чапаєвка), центр однойменної сільської ради, розташована в живописній придніпровській місцевості, на березі Кременчуцького водосховища, серед соснових і мішаних лісів. Село називають своєрідними південними “воротами” Златокраю, адже воно першим зустрічає усіх, хто подорожує теренами району з Півдня. Обабіч населеного пункту – шосейна дорога Золотоноша – Черкаси – Умань та колія Одеської залізниці, до райцентру – 18 км. Через село протікає колись повноводна, а нині зовсім вузька і зміліла річка Золотоношка, а сусидить Благодатне з селами Деньги, Хвильово-Сорочин, Кедина Гора та Крутьки (Чорнобаївщина). З огляду на територіальну близькість до обласного центру (всього 15 км дорогою) Благодатне часто називають “черкаською Дарницею”.

Загальна площа села становить 538 га, в Чапаєвці один майдан, 36 вулиць, 18 провулків, протяжність сільських доріг – понад 54 км. Планомірна забудова новітніх часів, яка включає в себе й понад 10 багатоквартирних будинків, поєднується з хаотичною. Сільські кутки зветься Борик, Завгороддя, Заячий, Здешева, Курятник, Новоселиця, Обдулівка, Підварок, Трубівка, Щиглівка.

Нині в селі налічується 1481 господарство із населенням 3217 мешканців. За 2017 р. народилося 16, померло ж 56

Біля р. Золотоношка

(-40). Отже, природний приріст населення продовжує впевнено мінусувати. Зручне розташування села приваблює до себе переселенців: за останні два роки сюди прибуло 294 нових мешканців. Щоправда, й вибуло з села 107. 30 % сільських мешканців – молоді люди до 35 років, але, з іншого боку, такий же відсоток мешканців пенсійного віку.

Найпоширенішими прізвищами жителів Благодатного є Береза, Веремій, Гусак, Пилипенко, Труба. Узагальнюючі форми звертання до місцевих мешканців – *благодатнівці, благодатненці*.

Сліди життя на нинішній території села відносяться ще до сивої давнини і про це засвідчують численні археологічні знахідки. Виявлено, зокрема, уламки кераміки новокам'яного віку (неоліт), залишки матеріальної культури доби енеоліту (міднокам'яного віку), бронзи та скитських часів. Досить часто трапляються знахідки, що відносяться до Черняхівської культури (II ст. н.е.) та киеворуської доби. Про економічні зв'язки наших пращурів з античними містами-державами Північного Причорномор'я переконливо свідчать виявлені на око-

*Археологічні знахідки, виявлені на околицях села.
Поч. I тис. н. е.*

лицях села антична посуда – амфора та римська монета (II ст. н.е.). Є навіть версія, висловлена в позаминулому столітті сільським священиком В. Знайковим, про започаткування населеного пункту біля р. Золотоношка в районі нинішнього центру села, ще перед монгольською навалою, проте наукового підтвердження досі ця думка не дістала¹.

Благодатне – то новітня назва, котру село носить всього 3 роки. Упродовж же перших 387 років своєї історії село позначалося на картах як Богушкова Слобідка. Перша згадка про нього датується в історичних джерелах **1619 р.**²

Походження назви села, очевидно, пов'язане з іменем засновника, першопоселенця, якогось Богушка (похідне від імені Богуслав, здрібніла, ужитково-народна форма). Є версія й про те, що Богуш – Богушко був можновладцем і “моцно і гвалтом”, як відзначено в документі XVII ст. (що означає – силою), загарбав це поселення³. Утім, поняття “Слобідка” означає,

що населення новоствореної осади були вільними від виконання повинностей на деякий час. Осаджено село на королівських землях Черкаського староства. На Боплановій карті (40-ві рр. XVII ст.) Богушкова Слобідка позначена під перекрученою назвою – “Юоговська”⁴.

У середині XVII ст. село стало центром Богушковослобідчанської козацької сотні спочатку Черкаського, а пізніше Переяславського полку. На чолі з сотником Ю. Киянченком богушковослобідчани брали участь у подіях Національно-визвольної війни, зокрема, відзначилися під Збаражем.

Саме в Богушківій Слобідці розпочалося антистаршинське повстання козаків Переяславського полку (липень 1666 р.). Спільними зусиллями козацької старшини та більш ніж двотисячного загону царських військ повстання було придушено, а село вщент зруйновано⁵.

Як впливає з описів Київського намісництва, у 80-х роках XVIII ст., в Богушківій Слобідці було 285 дворів із населенням 850 мешканців. Соціальний склад населення був досить строкатим: у селі було двоє дворянських маєтків, 5 господарств належали різночинцям, 4 – служителям церкви, 118 – виборним козакам, 72 – козакам-підпомічникам. Окрім цього, у 95 хатах проживали представники різних категорій залежних селян (посполитих-кріпаків та козацьких підсусідків, що зовсім не мали землі). Кращі землі Богушкової Слобідки належали великим землевласникам – колезькому раднику С. Томарі (наділ виділено універсалом гетьмана І. Скоропадського у 1715 р.), колезькому асесорові І. Синьоокову та секунд-майору С. Леонтовичу⁶.

У XIX ст. більшість мешканців села займалася землеробством, скотарством, ремеслами, досить розвиненим був і чумацький промисел. Часом спалахували земельні конфлікти місцевих селян із поміщиками. Так, упродовж 1839–1841 рр. тривала судова тяганина за общинні землі між козаками Богушкової Слобідки і поміщицею М. Коломойцевою, при цьому остання зверталася навіть за допомогою до самого царя Миколи I⁷. У липні 1871 р. у Богушківій Слобідці в результаті великої пожежі згоріло понад 120 осель.

У селі народився відомий церковний діяч, професор богослов'я, ректор Казанської духовної академії, єпископ Воронежський і Черкаський Єпифаній (Є. С. Канівецький, 1775/76–1825 рр.).

На 1910 р. Богушкова Слобідка виступає в статусі містечка Кропивнянської волості з 737 господарствами (з них 573 козацьких і 116 селянських) та населенням 3942 мешканці. Отже, порівняно з кінцем XVIII ст. людність села зросла у 4,6 разу. Богушківці сумарно володіли 4473 дес. землі (2284 – орної). Шість господарств були досить заможними, маючи у своєму розпорядженні понад 50 дес. землі. Поряд з цим 237 господарів вдовольнялося земельними наділами менше 3 дес. Під посівами у 1910 р. було 590 дес. жита, 147 – ярої пшениці, 101 – ячменю, 172 – вівса, 199 – гречки, 94 – проса, 73 – конопель, 8 – соняшника. На 46 дес. було посаджено баштан, а 164 – городина. У господарствах богушківців утримувалося 397 голів коней, 2004 – ВРХ (в т. ч. 378 волів, 616 корів), 1236 – овець, 680 – свиней, 2178 – курей, 152 – качок, 224 – гусей. 50 місцевих мешканців пасічникувало, вони мали 1308 вуликів. Господарське життя в містечку було ключем: у 1910 р.

працювали 3 кузні, 36 вітряків, 5 олійниць, 10 крамниць, 3 шинки, відбувалися щотижневі базари та щорічні ярмарки. Місцевих жителів обслуговували 19 теслів, 22 кравців, 12 шевців, 16 ткачів, 2 столяри, 3 ковалі⁸.

Духовним центром Богушкової Слобідки стала збудована в 1871 р. Успенська церква (священики – В. Знайков та М. Данилевський). Її прихожанами було понад 3,5 тис. осіб⁹.

У містечку працювали тоді три школи – церковно-парафіяльна (відкрита в 1861 р.), земська початкова (1874 р.), земська двокласна (1908 р.), бібліотека з фондом 523 примірники, а мешканці передплачували чотири газети. Проте в Богушковій Слобідці лише третина населення вміла читати і писати, 66 % мешканців були неписьменними. Інтелігенція села налічувала 13 осіб¹⁰.

Учасником революційного повстання на броненосці “Потьомкін” став уродженець Богушкової Слобідки Г. І. Карпенко. У 1955 р. з нагоди ювілею Першої народної революції його було нагороджено орденом Червоної Зірки.

Десятки жителів села пішли на fronti Першої світової війни, мужність декількох із них була відзначена нагородами. Зокрема, Георгіївським хрестом 4-го ст. було нагороджено богушківця Д. М. Трубу.

Чимало богушковослобідчан взяло участь у буремних подіях Української революції 1917–1921 рр. У червні 1917 р. патріотично налаштовані жителі села об’єдналися в товариство “Просвіта” (150 членів, засновник Ф. Калашник, голова – Г. Романенко). Створений у січні 1918 р. сільревком на чолі з С. М. Клименком розпочав розподіл поміщицької землі між незаможними селянами.

Богушковослобідчанський партизанський загін, очолюваний А. Прокопенком і Д. Куксою, боровся з австро-німецькими окупантами, гетьманцями та денікінцями. Взимку 1920 р. Київська група Армії УНР під командуванням генерала Ю. Тютюнника захопила містечко після бою з червоноармійцями. 310 мешканців Богушкової Слобідки стало до лав Червоної армії, воювали на різних фронтах.

У 1920 р. повертаючись із польського фронту, у Богушковій Слобідці зупинялася на відпочинок 25-та Чапаєвська дивізія. Це послужило підставою для перейменування села в 1923 р. на Чапаєвку, до речі, це був один із перших

Свідчення про закінчення церковно-парафіяльної школи

сільських населених пунктів СРСР, названих на честь міфологізованого воєначальника. До речі, на загал понад 100 населених пунктів на теренах СРСР носило ім'я В. І. Чапаєва.

У 1920 р. Богушкова Слобідка стала центром сільської ради, якій був підпорядкований хутір Чобітки (Чобітьки). За переписом 1926 р. у селі налічувалося вже 947 господарств із населенням 4329 мешканців (2106 чоловіків і 2223 жінки)¹¹.

Першою ластівкою колективного господарювання стало Товариство спільного обробітку землі (ТСОЗ) у складі всього півтора десятка селянських господарств (1924 р.). Ненабагато більше селян об'єдналося і в організованій **1925 р.** сільгоспартілі “Промінь”. Із демонтажем непу на хвилі “великого перелому” й суцільної колективізації восени у **1929 р.** утворився колгосп ім. Чапаєва, першим головою його правління був Л. Х. Колісник. До колективної праці далеко не всі селяни перейшли відразу: на весну 1931 р. було усуспільнено лише 67 % дворів¹².

Голод 1932–1933 рр. не викликав у Чапаєвці таких демографічних втрат, як в інших селах, жертвами стало близько 5 % населення. Пояснення цього феномену слід шукати як у придніпровському розташуванні села, так і ймовірному прагненні вищої партійної влади зберегти якомога менш ушкодженим маяк “нового колективного життя” та зразковий полігон соціалістичних експериментів. Саме тоді партійно-комсомольським активом була дощенту зруйнована Свято-Успенська церква.

І. Д. Вовк

У 1930-х рр. колгосп ім. Чапаєва перетворився на передове господарство республіки. За колгоспом було закріплено 8440 га землі, її обробіток спочатку вели переважно живим тяглом: в упряжі було 392 коней і 112 волів. З часом прийшла і техніка: на чапаєвських полях стали працювати трактори і комбайни Золотоніської МТС. Наприкінці ж 1930-х рр. колгосп мав уже 2 власні трактори, 6 вантажних автомобілів, 128 плугів, 41 культиватор.

Збільшувалося поголів'я продуктивної худоби. На середину 30-х рр. господарство утримувало понад 1000 голів ВРХ, 900 овець, 400 свиней, декілька тисяч курей. Гордістю господарства стала й пасіка на 880 бджолосімей¹³.

Колгосп став одним із осередків зародження руху доярок, які брали зобов'язання надоювати не менше 3 тис. кг молока на корову. Передова тваринниця О. Н. Заїка була обрана делегаткою VII Всесоюзного з'їзду Рад і II Всесоюзного з'їзду колгоспників-ударників, брала участь у розробці Примірного статуту сільгоспартілі¹⁴. А колгоспний бригадир І. В. Медвідь став переможцем Всеукраїнського конкурсу бригадирів.

Неабияке працелюбство колгоспників та вмiле керiвництво мiсцевої влади (голова правлiння колгоспу – I. Д. Вовк, секретар партосередку А. К. Прокопенко, голова сiльвиконкому С. М. Клименко) дали плiднi результати. Колгосп став мiльйонером, його прибутки становили 1785468 крб. З колгоспної каси у 1937 р. на спорудження об'єктiв господарчого призначення було витрачено 27 тис. крб., а на соцiально-культурне будiвництво – 60 тис. крб.

Центр села. 1930-ті рр.

Вiдкриття сiльського стадiону. 7 червня 1936 р.

примiщення середньої школи, аптеку, лазню, будинок пiонерiв, крамницю. 7 червня 1936 р. став до ладу перший в Україні типовий сiльський стадiон, споруджений методом народної будови за сприяння київських пiдприємств. З приводу цієї подiї голова ВУЦВК Г. I. Петровський надiслав жителям Чапаевки вiтальну телеграму. Стадiон став ареною обласних та всеукраїнських змагань, а чапаевський

Наприкiнцi другої п'ятирiчки за фiнансового сприяння центру розпочалася планова забудова Чапаевки згiдно з проєктами столичних архiтекторiв О. Тацiя i Г. Шлаканьова. У результатi реконструкцiї центру села воно у другiй половинi 1930-х рр. стало взiрцем благоустрою¹⁵.

Було збудовано будинок культури на 700 мiсць,

Танцювальний колектив. 1938 р.

фізкультурний колектив постійно посідав призові місця в республіканських турнірах. Шефство над сільською футбольною збірною взяв колектив київського “Динамо”.

При сільському будинку культури працювала низка колективів художньої самодіяльності. Сільський хор виступав по всесоюзному радіо, танцювальний колектив став лауреатом республіканських та дипломантом всесоюзних конкурсів.

А. Чапаєв (у центрі) серед учасників сільського духового оркестру. 1938 р.

Загальне визнання дістав драматичний колектив та сільський духовий оркестр, один із перших на Черкащині.

З перебігом справ у колгоспній Чапаєвці був добре обізнаний компартійний лідер України С. В. Косіор. У березні 1936 р. у селі побував секретар ЦК КП (б)У П. П. Постишев. Гостем Чапаєвки у січні 1938 р. був і син В. І. Чапаєва, льотчик винищувальної авіації Аркадій Чапаєв.

Досвід Чапаєвки в другій пол. 1930-х рр. дістав загальне схвалення і рекомендувався до поширення на теренах СРСР. Для його вивчення в селі неодноразово побували делегації Російської Федерації, Грузії, Молдавії, Білорусії та більшості областей України.

Свої досягнення Чапаєвка демонструвала на всіх довоєнних експозиціях Всесоюзної сільськогосподарської виставки. У 1939 р. виставком ВСГВ

Перед футбольним матчем на сільському стадіоні (ліворуч – збірна Чапаєвки). 1940 р.

присудив Чапаєвській молочно-товарній фермі Диплом 2-го ст. і нагородив її колектив премією в сумі 5 тис. крб. та мотоциклом¹⁶.

Проте ці беззаперечні успіхи розвитку села затьмарювалися репресіями другої половини 1930-х рр. Їх жертвами стало десятки чапаєвців, зокрема, вчителі М. Гороховський та В. Ковальов, бібліотекар М. Тимченко, випускник школи Я. Кривицький та ін.

Мирне життя Чапаєвки було перервано початком німецько-радянської війни. Нацистська окупація села тривала з 19 вересня 1941 р. по 26 вересня 1943 р. У результаті терористичних дій окупантів за цей період було знищено понад 80 мирних жителів. Окупанти спалили школу, будинок культури та зруйнували стадіон, кілька сот чапаєвців були вивезені до нацистського рейху. З січня 1943 р. у селі діяла підпільна патріотична група на чолі з С. О. Кривицьким, члени її згодом влилися в партизанську групу під командуванням М. Р. Соболева-Кузьміна¹⁷.

26 вересня 1943 р. силами бійців 3-го Сталінградського гвардійського механізованого корпусу та 138-ї стрілецької дивізії резерву ставки ВГК Чапаєвка була визволена від окупантів. Визволення було оплачено життям 42 воїнів — представників п'яти національностей.

Понад 600 чапаєвців пішло на fronti Другої світової війни, 386 з них не повернулося до рідних домівок (64 %), 214 за мужність нагороджено орденами і медалями.

Колишній учень Чапаєвської школи О. Т. Романенко біля м. Опочки Псковської області спрямував свій палаючий літак на ворожу колону (посмертно відзначений орденом Вітчизняної війни 1-го ст.). Чапаєвчанин Г. П. Береза — повітряний стрілець штурмовика ІЛ-2 — здійснив 105 бойових вильотів і за свої подвиги нагороджений орденами Слави всіх трьох ступенів.

***Береза Григорій Пантелеймонович** народився в лютому 1922 р. у с. Богушкова Слобідка (Чапаєвка). Після закінчення з відзнакою у 1940 р. Чапаєвської середньої школи навчався в Харківському військовому авіаучилищі штурманів. 3 грудня 1942 р. — на фронті. Служив повітряним стрільцем літака-штурмовика ІЛ-2, брав участь у Сталінградській битві, визволенні Донбасу, Криму, Білорусії, Прибалтики. Воював у складі 1-ї гвардійської штурмової авіаційної орденна Леніна двічі Червонопрапорної орденів Суворова і Кутузова дивізії. Загинув під час штурму Кенігсберга 7 квітня 1945 р. За подвиги в небі війни нагороджений орденами Червоної Зірки (грудень 1943 р.), Слави 3-го ст. (листопад 1944 р.), 2-го ст. (лютий 1945 р.), 1-го ст. (квітень 1945 р. — посмертно). Його іменем названа Благодатнівська школа та одна з вулиць села.*

Уродженець села, кавалер чотирьох бойових орденів І. В. Медвідь був удостоєний честі взяти участь у параді Перемоги 24 червня 1945 р.¹⁸. Шістьма орденами, в т. ч. трьома — Червоного Прапора відзначена мужність штурма-

на літака Пе-2Р Ф. Т. Кулика, чотирма — командира полку Ф. М. Пилипенка, трьома — військового фельдшера Ф. Л. Коваленка та О. М. Шевчука. Мужня жінка К. Ф. Орел повернулася з фронту кавалером орденів Вітчизняної війни 1-го ст. та Червоної Зірки. Орденом Червоного Прапора було нагороджено чапаєвців П. К. Калашника, Вітчизняної війни — Ф. Г. Дикуля, Ф. Л. Коваленка, П. І. Корчажинського, С. О. Ткаченка. Кавалерами ордена Слави стали фронтовики В. І. Пилипенко (2-го і 3-го ступенів), С. Г. Береза, К. А. Величко, О. А. Веремій, Д. М. Воскобійник, Т. І. Даник, В. Г. Дволучанський, І. Ю. Заболотний, Й. А. Кулик, І. І. Панков, Г. П. Угаров, Б. П. Стасько, І. С. Ткаченко (3-го ст.). Понад 20 чапаєвців відзначено орденом Червоної Зірки, кілька десятків — медаллю “За відвагу”.

Ф. М. Пилипенко

У повоєнні роки Чапаєвка та її жителі були в авангарді відродження господарчих, культурних об'єктів та житлового фонду. Залікувавши нанесені війною рани, чапаєвці йшли до нових рубежів. Колгосп ім. Чапаєва постійно знаходився серед районних лідерів, господарство у 1940-х — поч. 1950-х рр. очолював А. П. Войццох, а у 1950—1960 рр. біля його керма знаходився талановитий організатор В. Н. Шаповал (пізніше — багаторічний голова Черкаського облвиконкому, депутат Верховної ради України 1-го скликання). У 1970-х рр. господарство очолював П. А. Заїка.

В. Н. Шаповал

За досягнення високих виробничих показників чимало колгоспників одержало високі державні нагороди. Звання Героя Соціалістичної Праці була удостоєна доярка М. О. Марченко, орденом Леніна нагороджені доярка Н. К. Марченко та свинарка М. І. Вовк, орденом Жовтневої революції — завідувач свиноферми В. Г. Вовк та бригадир тракторної бригади В. Я. Понятовський, Трудового Червоного Прапора — голова правління В. Н. Шаповал, бригадир будівельної бригади А. С. Заїка, пташниця Г. М. Воскобійник та механізатор М. Ф. Денисенко, Трудової Слави 3-го ст. — механізатор М. М. Береза, бригадир тракторної бригади О. В. Шевченко та доярка М. Й. Нагорна, “Знак Пошани” — головний агроном М. І. Голиш та ін.

У 1960-х рр. у Чапаєвці з'явилися нові підприємства: Черкаське управління меліоративних систем (начальник — А. В. Попель) та Чапаєвський завод із просочування деревини (директор — А. Ф. Зацеркляний). Бульдозерист Черкаського УМС І. Ю. Заболотний за доблесну працю був нагороджений двома орденами Трудового Червоного Прапора. Таким же орденом було відзначено й багаторічного очільника управління меліорації

Марченко Марфа Олексіївна, народилася 16 червня 1925 р. в с. Чапаївка. У період окупації була примусово вивезена до Німеччини. Після повернення в рідне село в 1945 р. до 1983 р. працювала дояркою на молочно-товарній фермі. За високі удої молока (понад 4,5 тис. кг на корову) 23 березня 1966 р. була удостоєна звання Героя Соціалістичної Праці. Нагороджена орденами Леніна, Жовтневої революції і Трудового Червоного Прапора. Обиралася депутатом обласної та районної рад, брала активну участь у громадському житті краю. Померла 28 вересня 2001 р.

А. В. Попеля, а орденом Трудової Слави 3-го ст. — екскаваторника С. Н. Шаповала. Екскаваторнику П. В. Пасічнику було присвоєно звання “Заслужений меліоратор УРСР”, а екскаваторника Лівобережного МУВГ* О. М. Різника відзначили орденом “За заслуги” 3-го ст.

З 1985 р. колгосп ім. Чапаєва очолив А. В. Марченко, який керує господарством і донині (нагороджений відзнакою “Народний герой України”). Відбулася низка реорганізацій: спочатку колгосп був перетворений у колсільгосп, а з 1999 р. набув статусу сільськогосподарського товариства з обмеженою відповідальністю (СТОВ “Чапаєвське”), має у господарському використанні понад 1,5 тис. га сільгоспугідь. Це господарство з багатьох питань виробничої діяльності знаходиться серед сільськогосподарських лідерів. Частина благодатних земель знаходиться в оренді у ТОВ “Гранекс-Черкаси”. Працюють і 3 фермерські господарства:

М. І. Голиш

А. В. Попель

Н. К. Марченко

М. І. Вовк

* Міжрайонне управління водного господарства (нова назва Черкаського УМС).

“Савір” (С. А. Войцешук), “Айріс” (І. А. Миргородська) і Т. Г. Погосяна. Управління меліоративних систем отримало назву Лівобережного управління водного господарства, його очолює В. А. Вовк. На околицях Благодатного розташувалося понад 7,5 тис. дач.

У селі працює загальноосвітня школа І—ІІІ ступенів ім. Г. П. Берези (302 учні, 29 учителів, директор М. В. Саєнко), дошкільний заклад “Берізка” (108 дітей, 11 вихователів, завідувача Г. І. Обушна), амбулаторія, добротний будинок культури, сільський спорткомплекс із типовим стадіоном, понад 17

торговельних осередків. О. Г. Білик, яка народила та виховала вісьмох дітей, відзначена почесним званням “Мати-героїня” та орденом “Материнська слава”

О. Г. Білик

3-го ст.* Таким же високим званням поціновані й В. І. Ламтева, А. В. Малафеева та Г. Д. Третяченко. Свого часу радість спілкування з пісню дарував людям місцевий народний хор (керівник — заслужений працівник культури Г. Добжанський). Нинішній сільський голова В. В. Янчий — відомий співак-вокаліст, лауреат міжнародних (“Доля”, “Оберіг”, “На хвилях Свितязя”) і всеукраїнських конкурсів. Нещодавно розпочав свою творчу діяльність фольклорно-обрядовий колектив “Надвечір'я”, який удостоївся честі виступати на Першому національному телеканалі та виборов 1-ше місце в конкурсі “Фольксмузик”. Полюбилися благодатнівцям і виступи вокального ансамблю “Горлиця” (керівник

О. В. Харченко). Довгі роки сільським кіномеханіком працював І. В. Стеблина, нагороджений за свою працю орденом Трудового Червоного Прапора. Важливим духовним осередком села є музей “Пам'ять” при місцевій школі, який носить звання народного (директор — Р. М. Дорош). Високохудожні полотна створили місцеві художники-аматори І. І. Дорош та В. В. Кравченко, які вже записали у свій актив персональні виставки (в т. ч. обласного рівня). Зберігають жителі села пам'ять про кавалера ордена Червоної Зірки Г. В. Реву, який понад чверть століття очолював місцеву сільську раду.

Віруючі Чапаєвки розділені між двома конфесіями: діють православна церква УПЦ (Успенська церква) та молитовний будинок євангельських християн-баптистів. На околицях села біля Кременчуцького водосховища розташувалася розгалужена мережа об'єктів відпочинку: добротна туристична база “Придніпровська”, осередок для дозвілля незрячих людей, пляжі, а також кілька літніх оздоровчих дитячих таборів.

А. В. Марченко

* Орденом “Материнська слава” 3-го ст. нагороджували матерів, які народили й виховали сім дітей.

Близько 12 уродженців села здобули науковий ступінь (у тому числі 6 — доктори наук). Серед них — доктор біологічних наук, член-кореспондент Академії наук, колишній директор Інституту ботаніки АН УРСР Г. І. Білик, доктор сільськогосподарських наук Б. Ф. Пилипенко, доктор технічних наук М. М. Пилипенко, доктори медичних наук Д. І. Кривицький, І. Н. Ляшенко, доктор фізико-математичних наук О. І. Пурський, кандидат історичних наук Л. Г. Голиш (Лисиця), кандидат юридичних наук В. В. Масюк, кандидат технічних наук В. П. Карпенко, кандидат педагогічних наук М. П. Гусак, кандидат філологічних наук О. Я. Кресан, кандидат медичних наук Г. П. Акименко та ін. У Благодатному пройшли дитячі та юнацькі роки доктора технічних наук, професора А. А. Тимченка, а місцеву школу закінчив доктор геолого-мінералогічних наук І. В. Вовк*.

Г. І. Білик

Членами Національної спілки письменників України стали С. Л. Носань** (відомий прозаїк та драматург, лауреат премії ім. В. Симоненка) та Г. П. Карпенко — письменник-документаліст. У царині журналістики вагомий слід залишив заслужений журналіст І. О. Корнієнко, до речі, тесть відомого українського вченого-історика І. О. Гуржія²⁰. Кохаються в поезії та пишуть свої власні твори Б. Д. Артеменко та Г. Ф. Фесенко.

В. М. Гавриленко — колишня солістка Рязанської філармонії — стала заслуженою артисткою Російської Федерації. За виняткові заслуги на освітянській ниві звання заслуженого вчителя України отримала уродженця села Т. І. Бойко. Звання заслуженого лікаря було присвоєно вихідцю з села І. П. Кібальнику. Родом із Чапаєвки — колишній керуючий Золотоніським РТП С. О. Кривицький, заслужений працівник сільського господарства.

Почесним званням “Заслужений будівельник” поціновано трудові досягнення уродженців села М. О. Юрченка, В. П. Стрижака. Заступником міністра автомобільного транспорту України працював Ю. Г. Тертишник. Заслуженим працівником сільського господарства України є колишній начальник Правобережного МУВГ А. А. Вовк.

Одним із відомих фундаторів митної служби в незалежній Україні став випускник місцевої школи Е. А. Мірошніченко. У 1992—1995 рр. він обіймав високу посаду першого заступника голови Державного митного комітету України, йому було присвоєно звання дійсного державного радника державної митної служби 1-го рангу***. А житель села В. І. Бойко, радник митної служби 1-го рангу****, очолював службу боротьби з контрабандою та митної варті Черкаської митниці.

Понад 10 уродженців села здобули почесне звання майстра спорту з різних його видів (легка та важка атлетика, лижі, плавання, лучний спорт). А

* І.Ф. Вовк народився у с. Литівське, навчався в Чапаєвці. Упродовж 15 років був співробітником МАГАТЕ (м. Відень).

**С. Л. Носань народився в с. Дубинка, але молоді роки провів у Благодатному, закінчив місцеву школу.

*** Прирівнюється до звання генерал-полковника.

**** Прирівнюється до звання полковника.

Я. М. Хвиль став заслуженим тренером Білорусії з біатлону²¹.

Справжньою “живою історією” села називали М. М. Івахницьку. Ця жінка здолала 102-річний віковий рубіж. 100-річчя від дня свого народження нещодавно відзначила М. Г. Еркенова.

У квітні 2016 р. на хвилі декомунізації село вчергове змінило назву і стало Благодатним (постанова ВРУ №4468 від 19.04.2016 р.). Тоді ж у центрі села було відкрито пам'ятник Матері (скульптор — заслужений художник України І. В. Фізер).

26 благодатнівців стали учасниками сучасних бойових дій на Сході України. Мужність Б. В. Кузика відзначена медаллю “Захиснику Вітчизни”.

В Україні є ще 37 Благодатних, поселень з такою назвою суттєво побільшало в 2016 р. Вони розташовані переважно в південно-східних регіонах: Харківській області — 7, Одеській — 6, Донецькій та Херсонській — по 5, Дніпропетровській, Запорізькій, Миколаївській — по 3, Кіровоградській — 2. По одному поселенню з такою назвою є в АР Крим, у Волинській та Луганській областях.

Пам'ятник Матері

¹ Знайков В. Местечко Богушковая Слободка // Полтавские епархиальные ведомости. — 1872. — № 19. — С. 698.

² Архив Юго-Западной России. — Киев, 1986. — Ч. 7. — С. 7.

³ Вільховий Г. Чапаєвці. — Київ, 1937. — С. 8.

⁴ Боплан Г. Л. Карта України // Фонди Золотоніського державного краєзнавчого музею.

⁵ История Украинской ССР: В 2 т. — Киев, 1969. — Т. 1. — С. 259.

⁶ Описи Київського намісництва 70–80-х рр. XVIII ст. — Київ, 1989. — С. 107, 241.

⁷ ЦДАК, ф. 1571, оп. 1, спр. 47, арк. 53–54.

⁸ Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. — Полтава, 1913. — С. 98, 109–111, 263.

⁹ Клировая книга Полтавской епархии. — Полтава, 1902. — С. 8.

¹⁰ Приложение к отчёту Золотоношской уездной земской управы за 1908 год. — Золотоноша, 1909. — С. 28, 31.

¹¹ Список поселень Черкаської округи. — Черкаси, 1926. — С. 22.

¹² Червоний Жовтень. — 1931. — 23 березня. — № 32.

¹³ Більшовик Полтавщини. — 1938. — 30 січня.

¹⁴ Колгоспниця України. — 1936. — № 8.

¹⁵ Архитектура Советской Украины. — Киев, 1986. — С. 52.

¹⁶ Більшовик Полтавщини. — 1939. — 28 грудня.

¹⁷ ДАЧО, ф. П-4619, оп. 6, спр. 13, арк. 1.

¹⁸ Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни. Документи. Спогади. Статті. — Черкаси, 2000. — С. 74, 144, 149, 164.

¹⁹ Фонди народного музею “Пам'ять” Благодатнівської ЗОШ І–ІІІ ст. ім. Г. П. Берези.

²⁰ Голиш Г. М., Голиш Л. Г. Чапаєвська ЗОШ І–ІІІ ст. ім. Г. П. Берези — складова частина ННВК “Перспектива” при Черкаському національному університеті: історія та сьогодення // Черкаський національний університет: історія і сучасність: Матеріали конференції, присвяченої 85-річному ювілею ЧНУ ім. Б. Хмельницького. — Черкаси, 2007. — С. 119–120.

²¹ Голиш Г. М. Крізь роки й епохи. Історія і сучасність Чапаєвської школи / Г. М. Голиш. — Черкаси, Вертикаль, 2010. — С. 187–188, 191–193, 228–229.

БОГОМ ДАНЕ

с. Богдани

*Чужих країв ніколи я не бачив,
Принад не знаю їхніх і окрас,
Та вірю серцем щирим і гарячим:
Нема землі такої, як у нас.*

В. Симоненко

Є села, котрі уособлюють благословення вищих сил уже в своїй назві. До таких належить с. Богдани, яке розкинулося на горбистій рівнині за 42 км на північний захід від райцентру в долині річки Супій. Село потопає в розкішному буянні верб і тополь, які є екологічними символами України. Улюбленим місцем відпочинку місцевих жителів та їхніх гостей є сільський став.

Сусідами Богданів є села Броварки, Каленики та хутір Шкодунівка, котрий віднесений до Богданівської сільради. Землі Богданів упритул підходять до Драбівщини (с. Безпальче) і до Київської області (с. Горбані Переяслав-Хмельницького р-ну). Дехто з дотепників називає Богдани золотоніським “краєм світу”, та місцеві жителі париують: “зате ми ближче до Києва!”

Загальна площа Богданів — 157 га, тут 5 вулиць, причому головна, найдовша, за конфігурацією нагадує літеру Г. Сумарна протяжність сільських доріг — 6 км. Традиційні назви вулиць та кутків — Беркути, Винокурня, Край, Кут, Міська, Яр.

Нині в селі налічується 290 дворів, тут проживає 390 жителів. Порівняно з початком минулого століття населення скоротилося майже вчетверо. У 2017 р. народились всього дві дитини, а в 2016 р. — одна, померло ж за ці два роки 21 житель (-18). Про невпинне старіння села свідчить той факт, що понад 30 % його жителів — люди пенсійного віку. Цю

Сільський став

Вид на село

невтішну демографічну картину доповнює й той факт, що за останні роки із Богданів виїхало 45 мешканців.

Найпоширеніші прізвища тамтешніх мешканців – Дубенець, Артеменко, Романенко, Кобзар, Канівець. Правильною формою звертання до жителів села є *богданівчани*, *богданівці* (ужитково).

Богдани — то козацьке село, котре має більш ніж 350-річну історію. Уперше воно згадується в історичних документах **1666 р.** (рік повстання Переяславського полку) під назвою “Село Богданов”¹. Тільки від 1728 р. село отримало новітню назву. Щодо походження назви села, то дехто ув'язував її з іменем Богдана Хмельницького. Проте достеменно відомо, що цей видатний державний і військовий діяч ніколи не бував у цих краях, та й події Національно-визвольної війни розгорнулися ще до офіційного виникнення села. Більш вірогідно, що ойконім “Богдани” має антропонімічне походження і пов'язаний з іменем першопоселенця осади, якогось Богдана. До речі, це доволі популярне слов'янське ім'я, котре означає “даний Богом”.

На 1768 р., за так званими “Рум'янцевськими описами”, в селі налічувалося лише 50 хат². Інформацію про Богдани кінця XVIII ст. можна почерпнути з описів Київського намісництва (1787 р.). Тоді в Богданах було 169 господарств із населенням 468 мешканців. Ця козацька осада належала до Гельмязівської сотні. У ті часи по одному двору належало дворянам, різночинцям, духовенству і церковникам, 68 — виборним козакам, 69 — козакам-підпомічникам, 32 — посполитим і козачим підсусідкам. Переважною частиною богданівських чорноземів володіли лейб-гвардії капітан Порутченко, граф Безбородько і військовий товариш Вертипокол³. У XIX ст. значними земельними масивами заволоділи поміщики Кочубеї. Перед селянською реформою 1861 р. у богданівському маєтку П. Кочубея оброблялося понад 1000 дес. землі⁴.

У пореформену добу в селі поживалося економічне життя, а відтак, це позитивно вплинуло на демографічні процеси. За переписом 1900 р. у с. Богдани налічувалося 230 дворів із населенням 1469 жителів⁵. Як бачимо, порівняно з кінцем XVIII ст. людність зросла більш ніж утричі.

На 1910 р. у Богданах було обліковано 186 козацьких і 96 селянських дворів, а населення сягнуло 1630 мешканців. Богданівчани володіли тоді 2243 десятинами землі, при цьому 6 господарств мали понад 25 десятин (у тому

числі 3 – понад 50 дес.). Поряд із цим у Богданах налічувалося 55 безземельних господарств, 98 мали менше 3 дес. землі, 46 – 3-6 дес., 47 – 6-9, 34 – 9-15, а 15 – до 25 дес. Землю в той час обробляли 115 однолемішними плугами, 139 сохами і 261 дерев'яною бороною, в упряжі було 75 волів, 217 коней, 254 вози. У 1910 р. 386 дес. було засіяно житом, 46 – озимою пшеницею, 115 – ярою, 117 – ячменем, 175 – вівсом, 101 – гречкою, 144 – просом, 15 – льоном та коноплями, 68 дес. було відведено під городину та картоплю. Жителі села мали в приватній власності 434 голови ВРХ (з них 165 корів), 664 овець, 231 свиней, 2075 курей, 141 качок і гусей. На місцевих пасіках стояло 116 вуликів. У селі працювало 23 вітряки, 2 кузні, 2 крамниці, шинок. Серед людей ремісничих занять було 4 кравці, 7 шевців, 1 тесля, 3 ковалі, 3 ткачі, 2 чинбарі⁶.

Богдани зачепили й події революційних 1905–1907 рр., зокрема, тут відбувся антипоміщицький виступ селян: вони спалили Кочубееву економію⁷.

Духовним центром села стала споруджена в **1845 р.** Вознесенська церква – місцева пам'ятка дерев'яної архітектури⁸. Освіту започаткувала школа грамоти, а наприкінці ХІХ ст. була відкрита й земська початкова школа. Проте далеко не всі місцеві діти відвідували школу. На 1909 р. у земській початковій школі навчалося лише 98 учнів (84 хлопчики і 14 дівчаток). Усього 15,8 % богданівчан були письменними. Особливо незадовільним був цей показник серед жінок: лише 18 з них уміли читати й писати (2,2 %) ⁹.

У **1918 р.** біля Богданів діяв місцевий партизанський загін. Він розгорнув збройну боротьбу проти австро-німецьких окупантів. Богданівчани С. П. Руденко та О. М. Фесан воювали в бригаді Г. Котовського¹⁰. У роки Української революції (1917–1921 рр.) сільревком провів розподіл поміщицької землі між незаможниками. За деякими даними в селі народився очільник Генерального штабу армії УНР, генерал-хорунжий Є. В. Мишковський (загинув у бою з червоноармійцями).

На початку **1920-х рр.** Богдани стали центром однойменної сільської ради (Гельмязівський район), у її адміністративному підпорядкуванні знаходилися хутори Дубрівка й Шкодунівка. На середину 1920-х рр. у Богданах налічувалося 270 дворів із населенням 1713 жителів (797 чоловіків і 916 жінок)¹¹.

Наприкінці **1920-х рр.** бідняцькі господарства об'єдналися у ТСОЗ, його очолив В. М. Артеменко. Згодом у Богданах утворилося кілька колгоспів: “Мрія” (згодом – “Заповіт Ілліча”), “Широкий лан” (пізніше – ім. Блюхера, Чкалова), “Вільне життя” (ім. Постишева, Калініна). Першими головами їх правліль були вже згаданий В. М. Артеменко, Г. М. Дубенець, В. І. Третьак та С. І. Царенко¹².

У 1932 р. місцевий колгосп було занесено на “чорну дошку за зрив плану хлібозаготівель”. Це означало смертний вирок селу, адже дало старт насильницькому вилученню усіх запасів хліба¹³. Наслідки, як і в інших селах, були фатальними: позбавлені засобів до життя богданівчани почали масово вимирати. У ті два голодні роки загинуло близько 586 жителів села, у

ПОДОРОЖ ЗЛАТОКРАЄМ

відносних вимірах людські втрати від голоду були одними з найбільших у Гельмязівському районі: помер кожний третій селянин. Близько 27 богданівчан стали жертвами сталінських репресій.

У роки війни з нацизмом 184 жителі Богданів піднялися на захист Вітчизни, 98 загинуло, в тому числі 28 були розстріляні окупантами. 77 богданівчан розділили долю “острабайтерів”. Мужність 74 воїнів було відзначено бойовими нагородами¹⁴. Кавалером ордена Червоного Прапора став уродженець села І. Т. Артеменко, ордена Вітчизняної війни – І. І. Гончаренко, Г. А. Протасенко, В. С. Прохоренко. Медалями “За відвагу” нагороджено фронтовиків І. І. Гончаренка, В. Г. Скоробагатька, В. Г. Протасенка, П. О. Романенка, М. Л. Тараненка.

Після війни місцеве господарство декілька разів змінювало свою назву: ім. Хрущова, “Україна” і, зрештою, “Радянська Україна”. Колгосп у різні роки очолювали А. І. Марченко, Ф. Ф. Теремило. Досить довго, у 1970–1990-х рр. господарством керував І. М. Ковейна. Саме тоді воно

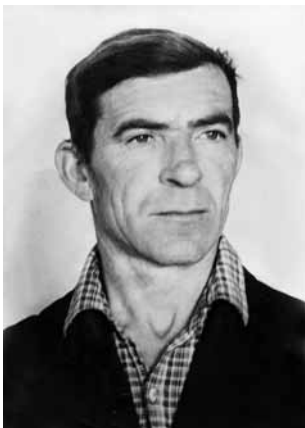
О. Д. Бутенко

О. Г. Кулик

Г. Г. Різник

О. Т. Федоренко

П. О. Романенко

І. М. Ковейна

Виступ ансамблю “Діброва”

опинилося в авангарді вирощування тваринницької продукції.

Колгосп “Радянська Україна” у 1970-х рр. став спеціалізуватися на вівчарстві, поголів’я овець тоді сягнуло близько 15 тис. Про успіхи богданівчан досить часто розповідали матеріали місцевої преси. Кращі трудівники Богданів були удостоєні високих держав-

них нагород. Зокрема, доярка О. Д. Бутенко була нагороджена орденами Трудового Червоного Прапора та Трудової Слави 3-го ступеня. Кавалером ордена Трудової Слави 3-го ст. став комбайнер О. Г. Кулик, а доярка П. О. Романенко, ділянкові Г. Г. Різник, О. Ю. Гончаренко та механізатор О. Т. Федоренко — “Знак Пошани”.

Економічні труднощі новітнього часу боляче вразили Богдани, тому місцеве господарство наприкінці ХХ ст. дещо втратило свої попередні позиції. Відбулася його реорганізація у СТОВ “Богданівське”, господарство має зерново-тваринницький напрям, в обробітку — понад 2,4 тис. га землі. Поряд із СТОВ функціонують й фермерські господарства “Надія” (Н. О. Ковейна) та “Калита” (О. О. Онопрієнко).

У місцевому НВК (ЗОШ І–ІІІ ст. — дошкільна установа) навчається 29 учнів та виховується 13 дошкільнят, ними опікуються 13 педагогів. Працюють у Богданах і будинок культури, бібліотека, ФАП. Десятки років дарує людям радість спілкування з піснею Богданівський фольклорно-етнографічний ансамбль “Діброва”, він має звання народного аматорського колективу (керівник — Н. В. Жук).

Поряд із православною парафією (церква святого Вознесіння) частина богданівчан створили місцеву общину євангельських християн-баптистів.

П’ять уродженців села здобули науковий ступінь. Серед них — доктори економічних наук, академік А. Г. Покритан і П. М. Калініченко, доктор медичних наук В. Ф. Нако-

Церква Святого Вознесіння

нечний, кандидат фізико-математичних наук В. Г. Корніч, кандидат історичних наук В. В. Васенко.

Рідну землю у своїй збірці “Я пахну травами степними” оспівав поет-богданівчанин В. М. Кліменко. Жительки села К. П. Євтушевська та Г. М. Протасенко – відомі майстрині-вишивальниці.

Четверо богданівчан взяло участь у протидії російській агресії на Сході країни, зокрема – О. В. Омелян, В. Ю. Пшеничний, В. П. Щерба і А. М. Якимчук.

У Богданів є два однойменні тезки, вони знаходяться в Київській області та Курганській (Росія). Зустрічається багато населених пунктів із спільно-кореневими назвами, зокрема, Богданівка (41), Богданове (10), Богданівське (2), Богданів (2), Богдан (2), Богданівці (2), Богданівка-Кам’янка, Богданівщина, Богданове-Колодязі, Богданне, Богданович, Богдано-Надеждівка, Богданчики та ін. – по одному. Ці населені пункти розташовані крім України також у Російській Федерації (в т. ч. Мордовії та Башкортостані), Білорусі, Грузії¹⁵.

Обеліск на честь полеглих односельчан

¹ Переписні книги 1666 р. – Київ, 1931. – С. 210.

² Козаки Золотоношского уезда по данным Румянцевской описи. 1767. – Полтава, 1911. – С. 12.

³ Описи Київського намісництва 70–80-х рр. XVIII ст. – Київ, 1989. – С. 108, 237.

⁴ Полтавские епархиальные ведомости. – 1861. – 29 ноября.

⁵ Список населённых мест Золотоношского уезда Полтавской губернии за 1900 года. – Полтава, 1903. – С. 6.

⁶ Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. – Полтава, 1913. – С. 50, 54, 56, 60–65, 260.

⁷ Історія міст і сіл УРСР. Черкаська область. – Київ, 1972. – С. 290.

⁸ Клировая книга Полтавской епархии. – Полтава, 1902. – С. 4.

⁹ Приложение к отчёту Золотоношского уезда земской управы за 1908 годъ. – Золотоноша, 1909. – С. 150, 158.

¹⁰ ДАЧО, ф. Р-4178, оп. 1, спр. 147, арк. 2.

¹¹ Список поселень Черкаської округи. – Черкаси, 1926. – С. 11.

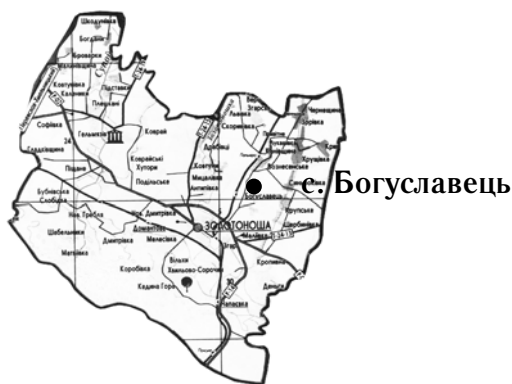
¹² ДАЧО, ф. Р-4178, оп. 1, спр. 147, арк. 2.

¹³ Колективіст Гельмязівщини. – 1932. – 20 серпня.

¹⁴ Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни. Документи. Спогади. Статті. – Черкаси, 2000. – С. 166, 176.

¹⁵ Голиш Г. М., Голиш Л. Г. Село, Богом дане // Вісник Золотоніщини. – 1998. – 6 червня.

ПЕНАТИ МАКСИМОВИЧА

*Село, село! Сказати мушу:
Через тривог і літ рої
Завжди витьохкують у душу
Твої травневі солов'ї.*

І. Дробний

Хоча наш уславлений земляк, учений-енциклопедист М. О. Максимович і народився на хуторі Тимківщина, його маленькою Батьківщиною слід вважати село Богуславець. Адже з плином історичного часу Тимківщина зникла з географічних карт, і згідно з нинішнім адміністративно-територіальним поділом вона стала частиною цього населеного пункту. Село Богуславець, центр однойменної сільської ради, розташоване за 14 км на північний схід від м. Золотоноша та за 10 км від найближчої залізничної станції Пальміра на р. Сухий Згар (басейн Золотоношки). Місцевість тут погорблена, порізана глибокими ярами, а село розділяється на кутки ще й кількома ставками, які потопають у зеленому різноманітті рослинності.

Найближчими територіальними сусідами Богуславця є села Крупське, Синьооківка, Антипівка, Вознесенське. Загальна площа Богуславця нині становить 284,7 га, у селі налічується 15 вулиць і один провулок загальною протяжністю 15 км. Сільські кутки мають назву Манжаківка, Комунар, Носівка, Верещаківка, Собківка, Кононівка, Товбинівка і, зрозуміло, Тимківщина.

Нині у селі налічується 278 господарств, а населення становить 832 мешканці. У 2017 р. тут народилося лише 6, померло ж 11 мешканців (-5). Поряд з цим у Богуславці таки є майбутнє, бо майже 63 % його людності — молоді люди до 35 років.

Найпоширенішими прізвищами в Богуславці є Батир, Верещака, Головка, Кобець, Носенко, Рідько. До місцевих мешканців слід звертатися *богуславці, богуславчани*.

Вік Богуславця уже досить поважний — близько 350 років, а його історія започаткована в непересічну добу Руїни. Перша писемна згадка про село датується **1660 р.**¹ З приводу походження назви села слід згадати два перекази. У першому, доволі романтичному, йдеться про те, що задніпрянські козаки перебиралися через річку Згар і загрузли в болоті, а потім,

налічувалося 123 двори з населенням 984 мешканці (516 чоловіків і 468 жінок)⁶, то третій подвірно-господарський перепис (1910 р.) фіксує вже 249 дворів з населенням 1398 осіб (715 чоловіків і 683 жінки). Як бачимо, всього за 10 років населення зросло на 414 осіб, а в порівнянні з кінцем XVIII ст. — більш ніж у п'ятеро.

На початку минулого століття Богуславець адміністративно відносився до Вознесенської волості. 130 місцевих господарств були козацькими, 112 — селянськими, а 3 — привілейованими. Тоді богуславчани мали у своєму розпорядженні 1721 десятину землі. Переважали безземельні та мало-земельні господарства (148), середняцькими були 52 господарств, а відносно заможними — 34.

Посіви у 1910 р. займали площу 1635 десятин, при цьому під жито було відведено 257, яру пшеницю — 165,6, ячмінь — 108,5, овес — 112,7, гречку — 169,1, просо — 99,5, під картоплю та інші городні культури — 74,4, під інші культури — 547,6 десятин.

Земля оброблялася переважно дідівськими методами, у розпорядженні селян було 132 однолемішні плуги, 292 дерев'яні борони, 106 сох, 44 ручні віялки. Лише в заможних господарствах було 14 кінних молотарок, 4 сівалки та 4 жатки. На поля Богуславця навесні 1910 р. було вивезено 4587 возів гною.

Широко використовувалося живе тягло: в користуванні богуславчан знаходилося 232 коней, 66 волів. Вони утримували 175 корів, 198 бичків і телят, 734 вівці, 327 кіз, 164 свині. 27 господарств мали пасіки, загальна кількість вуликів становила 494 шт. 28 господарств взагалі не мали ніякої живності.

Вирощене збіжжя селян переробляли на 24 сільських вітряках, а насіння соняшника — на 2 олійницях. У селі тоді працювало 4 телі, 9 кравців, 2 шевці, 1 коваль, 8 ткачів. 25 знаходилося на поденних роботах⁷.

Духовним центром Богуславця була Стретенська церква. Ця пам'ятка дерев'яного зодчества була споруджена в **1871 р.** без єдиного цвяха⁸.

У другій половині XIX ст. у селі була відкрита спочатку церковно-парафіяльна, а згодом — земська початкова школа. На початок 1909 р. у земській школі навчалося 78 учнів (52 хлопчики і 26 дівчаток)⁹.

Історичні джерела донесли до нас відомості про те, що в 1867 р. зусиллями Золотоніського земства у Богуславці поряд з іншими селами були організовані народні читання, що стало важливою формою позашкільної освіти¹⁰.

Проте й на початку XX ст. рівень неписьменності богуславчан залишився досить високим, він становив у 1910 р. близько 70 %. Лише 432 богуславчан знали грамоту, серед них 80 жінок¹¹.

Ще в XIX ст. прославив Богуславець — Тимківщину її уродженець, людина-академія, перший ректор Київського університету М. О. Максимович.

Максимович Михайло Олександрович народився 3 (15) вересня 1804 р. на х. Тимківщина Золотоніського повіту. Початкову освіту отримав у школі при Благовіщенському монастирі (м. Золотоноша). У 1819 р. закінчив Новгород-Сіверську гімназію. Навчався на філологічному та природничому факультетах Московського університету, у 1827 р. захистив магістерську дисертацію. Деякий час викладав у Московському університеті, був директором ботанічного саду; з 1833 р. — професор кафедри ботаніки. У 1834-1835 рр. — перший ректор Київського університету св. Володимира, одночасно декан філософського факультету. У 1845 р. під тиском реакційних сил та за станом здоров'я, вийшов у відставку і оселився на своїй садибі Михайлова Гора біля с. Прохорівка, займався науковою роботою. Учений-енциклопедист широкого діапазону: ботанік, історик, археолог, мовознавець, фольклорист, літературознавець, краєзнавець. Автор низки книг, брошур, статей з різних наукових галузей, засновник і видавець альманахів "Денница", "Киевлянин", "Украинец". Відомий поет, автор віршованого перекладу "Слова о полку Ігоревім" українською та російською мовами. За наукові заслуги був обраний членом Київського, Московського, Петербурзького, Новоросійського університетів, а з 1871 р. — член-кореспондент Петербурзької академії наук. Помер у Прохорівці 10 (22) листопада 1873 р.

Звучної слави зажили і його рідні дядьки, відомі достойники — Тимківські. Ілля Федорович Тимківський — доктор права і філософії, один із фундаторів Харківського університету і Новгород-Сіверської гімназії. Іван Федорович — знаний літератор і перекладач. Василь Федорович — відомий російський державний діяч, цивільний губернатор Бессарабії, Роман Федорович — професор грецької і римської літератури, дослідник стародруків, Єгор Федорович — прославлений дипломат, кавалер орденів Анни II ст. та Володимира 3-го ст.¹²

Фрагмент меморіального знака на місці садиби М. Максимовича

У роки Української революції створений у 1918 р. ревком на чолі з Г. Я. Верещакою організував розподіл поміщицької землі між місцевими незаможниками. На поч. **1920-х рр.** була організована Богуславецька сільрада, якій було підпорядковано села Манжаківка і Гришківка, а також хутори Буславець та Верещаки. За переписом 1926 р. у Богуславці (разом з прилеглим хутором) налічувалося 389 дворів з населенням 1696 мешканців (823 чоловіки і 873 жінки)¹³.

На піковій хвилі насильницької колективізації **1930 р.** в Богуславці було організовано відразу 3 колгоспи – “Комунар”, “1-ше травня” і “Нове життя”¹⁴.

Голодний апокаліпсис 1932–1933 рр. скоротив населення Богуславця приблизно на 387 мешканців. Зовсім зникли роди Братушенків та Вишенських. Близько 16 богуславчан стали жертвами сталінських репресій, серед них – Іван, Андріян і Лаврентій Кобці, Микола і Феодосій Собки,

Дем'ян і Сергій Тулуби, Г. Івженко, Петро та Йосип Носенки, Г. Орехов, А. Груша, А. Падалка та ін.

Г. О. Головка

У роки війни з нацизмом 290 богуславчан пішли на її fronti. 267 з них загинуло (90 %), ще 30 було розстріляно під час окупації, 160 фронтовиків за мужність і героїзм нагороджені орденами і медалями. Полеглий на фронті уродженець Богуславця гвардії майор Г. О. Головка був заступником командира 317-го гвардійського мінометного полку, за свої бойові подвиги нагороджений орденами Червоного Прапора та Вітчизняної війни 1-го ст. (по-смертно). Серед учасників оборони Севастополя – богуславчанин В. С. Кобець. А мужність фронтовика В. С. Ївженка була відзначена орденом Слави 3-го ст.

Після війни, у 1950 р., три богуславецькі артілі об'єдналися в єдиний колгосп ім. Маленкова. Від 1957 р. господарство прибрало нову, досить промовисту назву – “Прогрес”. Упродовж понад 20 років очільником цього колгоспу, який славився в районі своїми високими виробничими показниками, був талановитий організатор М. П. Гунько. Згідно з відповідним рішенням облвиконкому у **1958 р.** до Богуславця були приєднані населені пункти, які виключили з обліку хутори: Верещаківка, Манжаківка і Тимківщина (Тимківка).

Скиртування соломи

Згодом з підпорядкування місцевої сільради було виведено х. Гришківка, його віднесли до Золотоніської міської ради¹⁵.

Лідруючі позиції зберігає богуславецьке господарство й під орудою його нинішнього керівника — В. Ф. Лисенка, якому притаманні кращі риси організатора. Господарство перебуває у статусі товариства з обмеженою відповідальністю і, маючи у своєму розпорядженні понад 2 тис. сільгоспугідь, 150 одиниць техніки, утримує близько 2 тис. голів великої рогатої худоби (з них 400 голів становить дійне стадо), 1000 свиней. Основний виробничий напрям цього господарства — виробництво зернових культур, м'ясо-молочне тваринництво.

В. Ф. Лисенко

Добру славу Богуславця творять його працюючі люди. Значна частина богуславчан за звитяжну працю удостоїлася високих урядових нагород. Серед них — бригадир тракторної бригади М. Ф. Приходько, кавалер орденів Леніна, Жовтневої революції та Трудового Червоного Прапора. Орденом Трудового Червоного Прапора нагороджені механізатори І. А. Йосипака, Д. П. Кобець, І. В. Кобець, доярка К. А. Бурда. Кавалерами ордена “Знак Пошани” стали механізатор І. О. Кобець, слюсар І. М. Калина, ланкові М. П. Косенко та Г. П. Грищенко. Тракторист В. М. Бардик удостоєний орденів Трудової Слави 2-го і 3-го ступенів. Обліковцю Р. Є. Вороні присвоєно звання “Заслужений працівник сільського господарства”.

М. Ф. Приходько

по 1963 р. місцева школа функціонувала як середня, у 1960 р. реорганізована в неповну середню, у 1995 р. їй було повернуто статус середньої, а з 2001 р. цей освітній заклад став навчально-виховним комплексом “дошкільна установа — ЗОШ I—III ступе-

ня М. О. Максимовича увічнює місцева школа, яка стала іменною згідно з Постановою Кабінету Міністрів України у вересні 1998 р.¹⁶ До речі, з 1937

У музеї М. Максимовича

Т. М. Москаленко

культури та бібліотека. Місцеві віряни відвідують службу у Стретинській церкві, нове приміщення якої освячено в 2013 р.

У Тимківщині, що є нині знелюдненим сільським кутком, розкинула свої могутні віти стара липа, яка, за твердженням авторитетних дендрологів, має понад 200-річний вік, отже, є ровесницею нашого уславленого земляка М. О. Максимовича. До 200-річчя великого достойника на місці його садиби встановлено пам'ятний знак. У місцевій школі розгорнута експозиція кімнати-музею М. Максимовича, нею опікується

нів". Цей знаний освітній осередок уже понад 30 років очолює В. М. Бондар. Її заступник з навчально-виховної роботи Т. М. Москаленко поцінована почесним званням "Заслужений учитель України". У 2015 р. Богуславецький НВК став переможцем XII міжнародного форуму "Інноватика в сучасній освіті", а в 2016 — заклад отримав Золоту медаль на міжнародній виставці "Сучасні заклади освіти". Почесним званням "Мати-героїня" відзначено материнський подвиг Л. Є. Батир (10 дітей), К. С. Верещаки (7), Н. В. Батир, О. Г. Бауер, Г. П. Грищенко (по 5 дітей).

У селі працюють фельдшерсько-акушерський пункт, будинок

Л. Є. Батир

Дробний Іван Семенович народився 16 січня 1931 р. у с. Богуславець, зростав у селянській родині, закінчив місцеву школу. Закінчив із відзнакою філологічний факультет Черкаського педінституту (1954 р.). Від 1962 р. — в м. Золотоноша, де працював учителем, інспектором райвно, а потім упродовж 18 років — заступником директора з навчально-виховної роботи міської школи № 6. Літературно творчістю займається з студентських років, пише поезії, прозові, літературознавчі та публіцистичні твори. Автор 15 книг, серед них поетичні збірки "Добрідень, люди", "Білий світ", "Троїсті музики", "Блакитне дерево Дніпра", "Груша серед поля", автобіографічна повість та літературні портрети краян «Хата з лободи», вибрані твори "Вереснева золота печаль" та "За пагорбами літ", вірші для дітей "В Златокраї жито половіє", "Котить заець кавуна", "В Златокраї Назарчик їде", двокнижжя "Школа на Зозулівці" та публіцистичний нарис "На світанковій землі Михайла Максимовича" (дві останні у співавторстві) та ін.

Член Національної спілки письменників України від 1977 р. Лауреат літературно-публіцистичної премії "Берег надії" ім. В. Симоненка (1998 р.) та районної краєзнавчої премії ім. М. Пономаренка (2017 р.). Відмінник народної освіти, Почесний громадянин м. Золотоноша. Помер 22 жовтня 2018 р.

Т. М. Москаленко. У Богуславці впродовж десятків років діє один із найкращих у нашому краї сільський жіночий клуб “Лілея”*.

Богуславець дав Україні чимало відомих людей, чия творча праця прославила батьківщину великого вченого-енциклопедиста. Залишили свій слід у науці земляки Максимовича — доктор технічних наук В. С. Побиванець та кандидат сільськогосподарських наук В. В. Носенко. Пов’язане з цим селом й ім’я відомого українського прозаїка й драматурга В. М. Собка: родом з Богуславця його батьки.

Уродженцем села та випускником місцевої школи був яскравий представник сучасного поетичного слова І. С. Дробний. Його земляк П. М. Рідько поцінований почесним званням “Заслужений працівник профтехосвіти України”. На відповідальних керівних посадах районного рівня понад 30 років перебував М. Г. Грищенко.

Богуславчани С. В. Мішенков та В. В. Степаненко взяли участь у подіях на Майдані у 2013–2014 рр. 11 богуславчан захищали незалежність України в сучасній війні на Сході. І. В. Некрасов та А. М. Яблоновський отримали поранення в бою.

Богуславець має лише одного стовідсоткового тезка, а знаходиться він у далекому Приморському краї Російської Федерації. Зустрічаються поселення з однокореневою назвою: Богуславця (Київська і Дніпропетровська області), Богуславка (Харківська обл., Приморський край РФ), Богуславський (Дніпровщина).

¹ ЦДАК, ф. 57, оп. 1, спр. 221, арк. 16.

² *Генеральное следствие о маетностях Переяславского полка (1729–1731)*. — Харків, 1896. — С. 269.

³ *Козаки Золотоношского уезда по данным Румянцевской описи*. — Полтава, 1911. — С. 12.

⁴ *Описи Київського намісництва у 70–80-х роках XVIII ст.* — Київ, 1989. — С. 105, 240.

⁵ *Наш рідний край: хрестоматія з історії Черкащини*. — Київ, 1998. — С. 263.

⁶ *Список населенных мест Золотоношского уезда Полтавской губернии за 1900 годъ*. — Полтава, 1902. — С. 45.

⁷ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года*. — Золотоношский уезд. — Полтава, 1913. — С. 34, 40, 41, 46–48, 266.

⁸ *Клировая книга Полтавской епархии*. — Полтава, 1902. — С. 4.

⁹ *Приложение к отчету Золотоношской земской управы за 1908 годъ*. — Золотоноша, 1909. — С. 150, 158.

¹⁰ *Наш рідний край*. — С. 303.

¹¹ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись*. — С. 34.

¹² *Энциклопедический словарь / Брокгауз, Ефрон*. — СПб, 1896–1902. — Т. 35. — С. 422; Т. 65. — С. 183–184.

¹³ *Список поселень Черкаської округи*. — Черкаси, 1926. — С. 18.

¹⁴ *Червоний Жовтень*. — 1930. — 7 листопада.

¹⁵ *Черкаська обл. Адміністративно-територіальний устрій*. — Черкаси, 1999. — С. 96, 99.

¹⁶ *Голиш Г. М. Школа носить ім’я видатного земляка // Черкаський край*. — 1998. — 6 листопада.

¹⁷ *Голиш Г. М. Богуславець — мала батьківщина М. О. Максимовича: спроба соціоісторичного портрета // Збірник праць Всеукраїнських максимовичівських читань: 14–15 вересня 2004 року*. — Черкаси, 2004. — С. 186–192.

* Лілея — назва клубу в абрєвіатурі, яка розшифровується як “Любима, Інтелігентна, Лагідна, Емансипована Я”.

У ГЛИБИНЦІ

с. Броварки

*Я з вами довіку зостанусь,
Поля мої, рідні до сліз...
Навколо така первозданність
І кимось полишений слід.*

В. Бас

У глибинці Златокраю за 49 км на північний захід від райцентру лежить село Броварки, центр однойменної сільської ради. Тут рівнинна місцевість, поселення віддалене від природних водоймищ, та місцеві жителі не переймаються: до їх послуг рукотворний ставок. Далеко від Броварок шум автомагістралей і залізниць, тут особлива аура, позначена благословенною тишою. А за чистотою повітря, котре стає п'яним під час цвітіння численних садів, то годі й шукати гідного конкурента.

Сусідять Броварки із Богданами, Калениками, Підставками та Малинівщиною, остання віднесена до місцевої сільради. Рукою подати й до сіл Тарасівка та Світанок Київської області, та й до самої столиці Броварки розташовані ближче, ніж інші поселення Золотоніщини.

Площа села — 102 га, його забудова вмістилася усього на 4 вулицях, загальною протяжністю 3,5 км. Традиційні назви сільських вулиць — Степова, Підгірна.

Нині в Броварках налічується 156 дворів з населенням 289 жителів. У 2017 р. не народилося жодної дитини, а померло 9 (-9), отже, процес знелюднення продовжується. Майже 40 % місцевих мешканців — люди пенсійного віку. Найпоширеніші прізвища у селі — Буряк, Зражевський, Левченко. До тамтешніх мешканців прийнято звертатися *броварківці*, *броварківчани*.

Сільський ставок

Броваркам понад 150 років, вони вперше згадуються як хутір у 1850 р.¹ Єдиної думки щодо походження назви цього населеного пункту немає. Певний час існувало припущення, що засновниками осади були переселенці з Броварів під Києвом. Але воно хибне, бо тоді новостворене поселення звалось б Броварці (як Канівці, Дунаївці, Хорольці). Інше твердження ґрунтується на етимології* поняття “бровар”, “броварня”, яке похідне від німецького brau (пиво), brauer (пивовар). Відтак, виникла думка про те, що назва хутору походить від функціонування тут пивоварні (броварні) чи переважного роду занять місцевих мешканців (броварів). Однак подібні підходи не видаються достатньо переконливими. Швидше за все, ойконім Броварки походить від прізвища першопоселенця осади – якогось Броварка (тут застосовано демінутивний суфікс – ко; порівняймо: Семенко, Пилипко, Романко).

За переписом 1910 р. на хуторі Броварки Гельмязівської волості було обліковано 21 двір: 13 козацьких і 8 селянських. А проживало тут на той час лише 120 жителів, серед них усього 1 представник інтелігенції. На початку століття броварківчани володіли 165 десятинами землі (з них 141 дес. – орної). На одне господарство пересічно припадало понад 7 дес. землі, однак чимало місцевих жителів страждало від малоземелля та безземелля. Більшість хуторян була неписьменною².

На початку 1920-х рр. хутір був адміністративно підпорядкований Калениківській сільраді Гельмязівського району. Неп стимулював тамтешнє економічне життя, а це сприяло поліпшенню демографічної ситуації на хуторі. За переписом середини 1920-х р. тут налічувалося 56 господарств з населенням 330 мешканців (141 чоловік і 189 жінок)³. Як бачимо, попри суспільно-політичні кризи за 15 років місцева людність зросла в 2,8 разу. У 1929 р. незможницькі господарства Броварок об'єдналися в колгосп ім. Крупської.

Голодомор 1932–1933 рр. обірвав життя майже третини броварківчан. Сучасники того старшого лиха згадують про непоодинокі випадки людоїдства на хуторі. Декілька хуторян було репресовано. У роки Другої Світової війни 60 хуторян вступили у двобій із загарбниками, 40 з них не повернулося до рідних домівок. Десятки спізнали нелегкої долі остарбайтерів⁴.

За мужність і героїзм, проявлені на фронтах війни з нацизмом, десятки броварківчан були нагороджені бойовими орденами і медалями. Серед них – кавалер ордена Слави 3-го ст. О. О. Сидорець.

Правління КПС “Іскра”. Поч. 1980-х рр.

* Розділ мовознавства, що вивчає походження слів.

І. М. Соколан

У 1951 р. Гельмязів, Каленики, Броварки, Малинівщина об'єднали свої землі в єдине колективне господарство, котре, зрозуміло, було некерованим. Тому через два роки цей колективний монстр розпався і на його руїнах виник колгосп “Ленінський шлях”, до якого увійшли землі Броварок, Малинівщини, і Гаптарівщини, його очолив О. М. Дідусенко. У березні 1965 р. сільгоспартіль отримала назву “Іскра”. Господарство спеціалізувалося на вирощуванні овець, і на 1993 р. поголів'я цих вовноносних тварин було доведено до 9200 голів. Упродовж 20 років, з 1983 по 2003 р. колгоспом, а згодом СТОВ (ДП) “Іскра” керував знаний організатор аграрного виробництва І. М. Соколан (від

2006 до 2010 р. перебував на посаді голови Золотоніської районної ради, має почесне звання “Заслужений працівник сільського господарства України”).

Ще в 1959 р. хутір Броварки отримав статус села. 1980-ті рр. запам'яталися броварківчанам як вагомим господарським піднесенням, так і значним соціально-культурним будівництвом. Броварки тоді скинули з себе прилизливий ярлик “неперспективного села”. З 1991 р. село вийшло з підпорядкування Калениківської сільради і стало самостійним адмінцентром (перший голова – В. В. Левченко). Господарським способом було збудовано добротний будинок культури, проведено благоустрій центральних вулиць. Наприкінці 1980-х рр. сільські дітлахи нарешті змогли навчатися у відновленій місцевій школі, бо раніше їм доводилося ходити в Каленики (перший директор – В. О. Кавун, пізніше – С. І. Дахно).

Чимало трудівників господарства було відзначено державними нагородами. Зокрема, орденом “Знак Пошани” нагороджено вівчаря О. Н. Коноваленко.

О. Н. Коноваленко

В. Г. Розум

Економічна криза 1990-х рр. негативно позначилася на виробничих показниках “Іскри”. Зменшилося поголів'я овець: у колективній отарі залишилося трохи більше тисячі голів. Господарство стало багатогалузевим, нині воно орендує понад 1,5 тис. га землі. Змінився і його статус: спочатку “Іскра” стала дочірнім підприємством ЗАТ “Золотоніський масло-робний комбінат”.

64 броварківчани після розпаювання землі віддали перевагу індивідуальному господарюванню, в їхній приватній власності сумарно перебуває 230 га землі (від 3,7 до 14 га на одне господарство). Нині базовим господарством Броварок є ДП АФ “Іскра” (директор

Будинок культури

С. М. Кикоть). Нещодавно доярка цього сільгоспприємства В. Г. Розум нагороджена орденом княгині Ольги 3-го ст.

До послуг підростаючого покоління – Броварківський НВК, тут нині навчається 32 учні і виховується 15 дошкільнят (працюють 8 учителів та вихователів). Г. А. Нікішіна та О. Б. Лихоліт, які народили й

виховали по 5 дітей, відзначені почесним званням «Мати-героїня». У селі функціонують типовий будинок культури, бібліотека, спортзал, фельдшерсько-акушерський пункт.

Уродженець села І. І. Гармаш довгий час працював прокурором Канівського району. Вже майже 25 років сільським головою Броварок є В. М. Півень.

У селі та на його околицях є чимало живописних місць. Люблять броварківчани та гості села урочище Дубровка, де росте гарний березовий гай. А попід березами ранньої весни виглядають сині китиці пролісків та молочно-білі пелюстки підсніжників. У квітні-травні встеляється Дубровка фіолетовим килимом дзвоникоподібного квіту сонтрави, а горицвіт випромінює свою сонячну барву. Принагідно зауважимо, що ці рослини занесені у Червону книгу, отже, Броварки є одним із наших екологічних об'єктів⁵.

Дубровка

Учасником Революції Гідності та бойових дій на Сході став броварківчанин М. О. Тараненко. Його мужність відзначена низкою відомчих та громадських нагород.

У Броварок всього двоє тезок, вони розташовані у Глобинському та Гадяцьському районах Полтавської області. Однокореневий побратим села – єдиний, це місто Бровари поблизу нашої столиці.

¹ Арандаренко Н. *Записки о Полтавской губернии*. – Полтава, 1850. – Ч. 2. – С. 75.

² *Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд*. – Полтава, 1913. – С. 260.

³ *Список поселень Черкасской округи*. – Черкаси, 1926. – С. 11.

⁴ *Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни. Документи. Спогади. Статті*. – Черкаси, 2000. – С. 168, 178.

⁵ Голиш Г. М., Голиш Л. Г. *У глибинці // Вісник Золотоніщини*. – 1999. – 15 травня.

ЗВУЧНА НАЗВА, ЗВУЧНА Й СЛАВА

*Ген, за обрій стежина-лебідка
Повилася... Коли то було...
Бубслобідко моя, Бубслобідко,
Найгарніше у світі село!*

Ф. Руденко

Про це село, а вірніше, про його історію, козацьку славу, писав у свій час сам М. О. Максимович, наш іменитий земляк, людина-академія. Мова йде про Бубнівську Слобідку, центр однойменної сільської ради. Село розкинулося на південно-західних теренах Златокраю за 36 км від райцентру, неподалік Кременчуцького водосховища в межиріччі річок Дніпра та Супою. Тут типовий для придніпровської низовини живописний ландшафт із хвойними та мішаними лісами, болотами. Тамешні мисливські угіддя приваблюють багатьох шанувальників полювання, в тім числі й столичних. Бубнівська Слобідка сусидить із селами Гладківщина, Шабельники та Сушки (Канівського району). До найближчої залізничної станції (Гладківщина) — 9 км.

Площа села становить 621 га, тут 10 вулиць, загальна протяжність сільських доріг — 40 км. Сільські кутки та вулиці віддавна мають такі назви: Басівка, Грапова, Злодіївка, Калоша, Капустянка, Карпівщина, Кути, Лан, Мисюрівщина, Підгірна, Тамарівщина.

Нині в селі 564 двори з населенням 1142 жителі. Порівняно із серединою 1920-х років людність скоротилась утричі. Природний приріст постійно мінусує, наприклад, у 2017 р. народилося 7, а померло 36 жителів (-29). У віковій структурі населення села багато людей пенсійного віку, їх кількість становить майже 34 %.

Найпоширенішими прізвищами в Бубнівській Слобідці є Засенко, Кудря, Комишний, Стецюк, Хилько, Фесун. До жителів села слід звертатися *бубслобідчани* або *слобідчани* (скорочено-ужиткова форма).

Вїзний знак

Сліди життя на нинішній території села сягають у глибину віків. У киево-руську добу тут існувало городище з кільцевим валом та селище. Довкола осад височіли кургани, і М. Максимович припускав, що це були язичницькі поховання.

Село, ймовірно, осаджене ще в **першій третині XVII ст.** На Боплановій карті (40-ві рр. XVII ст.) воно позначене під назвою “Слобода”¹. У документі, датованому 1704 р., зустрічаємо “в слободце Бубновской”².

Слободи, як тип поселення, були досить поширені у XVII ст., населення таких осад було звільненим від різноманітних повинностей. “Слобідське місце” було синонімом “вільного”. Чому ж ця слобода (здібніле – слобідка) була названа Бубнівською? Очевидно, ця слобідка виросла із одного з хуторів біля містечка Бубнів і це відобразилося в назві нового поселення.

Сама ж назва “Бубнів” похідна від антропоніма “Бубон” (“голий, як бубон”). До речі, таких прізвищ та однокорених із ними досить багато зустрічається в козацьких реєстрах XVII–XVIII ст.³

У період Національно-визвольної війни середини XVII ст. село належало до Бубнівської сотні Канівського полку, її козаки брали участь у багатьох битвах з шляхетсько-польськими військами. А в **1666 р.** вони приєдналися до антимосковського повстання Переяславського полку⁴.

Бубслобідські козаки на чолі із сотником Д. Деркачем хоробро билися з татарами на річці Кодимі в 1693 р. у складі 3-тисячного загону С. Палія, а наступного року – разом з 20-тисячним козацьким загonom на Білгородщині⁵.

Селу дошкуляли турецько-татарські набіги, і місцеві козаки мужньо боронили рідну землю від цих зайд. У першій половині XVIII ст. згідно з планами царського уряду через Бубнівську Слобідку пролягла придніпровська лінія фортифікаційних споруд. Тут було споруджено сторожові редути і форпост із сигнальним маяком⁶.

Універсалом гетьмана Д. Апостола від **5 лютого 1729 р.** право на володіння значною частиною земель Бубнівської Слобідки було надано бунчуковому товаришу В. Томарі⁷.

З описів Київського намісництва дізнаємося, що у 80-х роках XVIII ст. у селі було 174 двори із населенням 524 жителі. Людність села була досить строкатою в соціальному плані: 7 дворів належало різночинцям, 2 – представникам духовенства; 36 – виборним козакам; 41 – козакам-підпомічникам; 97 – посполитам і козацьким підсусідкам. Кращими землями Бубнівської Слобідки володіли колезький радник С. Томара, поручик О. Товбичев, бунчуковий товариш А. Деркач⁸. У різні часи також господарювали на бубслобідській землі дідичі Гурський, Малюта, Пиріг, Сулима та ін. Наприкінці XVIII – поч. XIX ст. у Бубнівській Слобідці неодноразово побував майбутній герой війни з наполеонівською Францією Д. П. Невіровський.

XIX ст., особливо його друга половина, позначена швидким зростанням людності села. У книзі “Россия. Полное географическое описание нашего Отечества” зустрічаємо стислу інформацію про село кінця XIX ст.: “Верстахъ въ 5 къ Северу от пристани (Прохорівка – *авт.*) находится село Бубновская Слободка с населением около 2,5 тыс. душ”⁹.

За переписом 1910 р. в Бубнівській Слобідці, яка належала до Прохорівської волості, налічувалося 548 дворів (в т.ч. 320 козацьких і 201 селянський), а населення сягнуло 2975 жителів. Бубслобідчани мали у своєму володінні 3423 десятини землі, при цьому 4 господарства були заможними, розпоряджаючись понад 50 дес. Землю тоді обробляли 262 однолемішними плугами, 458 сохами і 384 дерев'яними боронами. В упряжі було 109 волів і 355 коней. У 1910 р. було посіяно 721,5 десятин жита, 68 — пшениці (переважно ярої), 60 — ячменю, 115 — вівса, 311 — гречки, 114 — проса, 48 — конопель, 28 — соняшника, а 161 десятину відвели під баштан.

Тваринницьку продукцію давала різноманітна живність, яку вирощували місцеві жителі: 1225 голів ВРХ (в т.ч. — 416 корів), 1184 вівці, 506 свиней і 2730 курей. 51 родина в селі пасічникувала: тоді загалом налічувалося 1724 вулики (в т.ч. — 30 рамкових).

Зібране збіжжя місцеві жителі переробляли на 35 сільських вітряках та 3 олійницях. У селі працювала кузня, цегельня, 4 крамниці, 2 шинки. Чимало мешканців села займалося ремісництвом: тоді налічувалося 12 теслів, 2 столярів, 6 кравців, 5 шевців, 8 ткачів, 27 розпиловщиків, 7 грабарів. 10 осіб забезпечували місцеве населення рибою¹⁰.

Свою душу лікували бубслобідчани в місцевому храмі Божому — Миколаївській церкві. Ця дерев'яна культова споруда була освячена ще в 1777 р.¹¹

На хвилі ліберальних реформ 60–70-х рр. XIX ст. у Бубнівській Слобідці 1871 р. була відкрита земська початкова школа¹² (дівчатка навчалися в ЦПШ). У 1909 р. у цій школі навчалося 98 учнів — усі хлопчики. Лише 19,4 % місцевих жителів були письменними. На особливо низькому рівні була жіноча освіта: на 1910 р. грамоту знали лише 88 бубслобідчанок (6,3 %). У селі проживало тоді 8 осіб інтелігентних занять¹³.

Селяни Бубслобідки у революційному 1905 р. виступили проти місцевого поміщика, найактивнішу участь у цьому заворушенні взяли В. Горовий, А. Масько і Н. Хакало. Чимало місцевих жителів пішло на фронти Першої світової війни. З трьома Георгіївськими хрестами повернувся до рідного села герой цієї війни К. Д. Келеп (помер у 1933 р.).

Відчувався в селі й відгомін буремних подій революційного 1917 р. У квітні цього року відбулися збори місцевої громади, які прийняли таку ухвалу: “Ми вирішили звернутися до Тимчасового уряду, а також до Петроградської, Московської, Київської та Полтавської Рад робітничих і солдатських депутатів з пропозицією розпочати якнайшвидше мирні переговори, щоб покласти край безцільній бойні (війні), яка розпочата і продовжується виключно в інтересах багатіїв...”¹⁴ Уродженець села В. Н. Шнурко став активним учасником лютневих подій у Петрограді.

У районі села діяв повстанський загін отамана Кудрі, а після його загибелі — Садового і Бабича.

К. Д. Келеп

У роки непу Бубслобідка набула статусу центру сільської ради у складі новоствореного Піщанського району. Бубнівськослобідській сільраді були підпорядковані хутори Карпівщина і Тамарівщина. На середину 1920-х рр. у селі налічувалося 746 дворів з населенням 3456 жителів (1730 чоловіків і 1726 жінок)¹⁵. Як бачимо, всього за 15 непростих, багато в чому екстремальних років людність зросла на 500 осіб.

З початком “великого перелому” на селі у листопаді 1929 р. слобідчани об’єдналися в колгосп “Перемога”, його першим головою став В. Г. Кузєбний (пізніше очільниками господарства були П. С. Бакум, Ф. І. Воронченко, Ф. І. Фесун).

На початку 1931 р. в селі було створено ще один колгосп, який прибрав назву “П’ятирічка за 4 роки” (голова правління – І. Т. Шнурко, пізніше – Г. І. Луцик, О. С. Фесун, С. В. Петренко, Ф. І. Воронченко).

Жертвами Голодомору 1932 – 1933 рр. стало близько 800 жителів села. Це означає, що в результаті голодної смерті загинув кожний четвертий слобідчанин. У 1937 р. було незаконно репресовано П. В. Кудрю, І. С. Луцика, П. Л. Чухна, С. М. Яроша та ін.

568 жителів Бубнівської Слобідки стали учасниками Другої світової війни, 172 загинули, 250 спізнали нелегкої долі “остарбайтерів”. Мужність і героїзм 213 уродженців села відзначена бойовими нагородами. Серед них – кавалери ордена Слави 3-го ст. І. В. Бондаренко, С. М. Євтушенко, П. П. Журавель, Г. П. Молодик і О. М. Шнурко, ордена Червоного Прапора та двох орденів Червоної Зірки Т. В. Комишний, Г. К. Темченко, К. А. Фесун. За мужність на фронтах війни 17 слобідчан нагороджені орденом Червоної Зірки, понад 10 – медаллю “За відвагу”.

Село стало одним із форпостів Червоної армії під час битви за Дніпро. У Бубнівській Слобідці похований полеглий під час цієї битви Герой Радянського Союзу О. А. Бичковський.

Після війни влітку 1950 р. бубслобідські колгоспи об’єдналися в єдину артіль ім. Ілліча. У 1958 р. місцевий колгосп було перейменовано: він дістав ім’я П. П. Постишева. Спочатку колгосп очолював О. І. Луцик, а з 1965 р. упродовж 20 років – М. М. Лисенко. Тоді колгосп ім. Постишева спеціалізувався на відгодівлі ВРХ і став провідним виробником яловичини в нашому краї.

Від 1987 р. до 2012 р. господарство очолював знаний організатор аграрного виробництва П. П. Олійник. У 1992 р. господарство прибрато назву “Воля”, а в грудні 1999 р. реорганізовано в СТОВ “Воля”. Це сільгосп-підприємство зерново-тваринницького напрямку мало 2567 га сільськогосподарських угідь.

Група колгоспників, 1940 р.

Бубслобідське господарство стабільно демонструвало високі виробничі показники і знаходилося в аграрних лідерах району.

Багато кращих трудівників села удостоєно високих державних нагород. Серед них — кавалер ордена Леніна — трактористка В. Г. Лисенко, Трудового Червоного Прапора — механізатор Г. Я. Комишний, агроном І. М. Стецюк, свинарка Т. М. Фесун та продавець К. М. Лисенко, Трудової Слави

Керівники області й району на відгодівельному комплексі. На передньому плані М. М. Лисенко

Перший секретар ЦК КПУ В. В. Щербицький у Бубнівській Слобідці. 1982 р.

2 і 3-го ст. — телятниця М. А. Євтушенко, 3-го ст. — бригадир тракторної бригади Г. Ф. Шнурко, ордена “Знак Пошани” — голова правління М. М. Лисенко, його заступник М. М. Блажієвський, ланкова С. Д. Петренко.

У селі з’явився новий виробничий об’єкт — приватне підприємство “ЦЕХ і К”, яке спеціалізується на виготовленні автомобільних

килимків. Тут задіяно понад 50 працівників.

У Бубнівськослобідському НВК здобуває освіту під керівництвом 25 педагогів 134 учні та виховуються 37 дошкільнят. Довгі роки школу очолював А. Г. Сегеда. У селі працює лікарська амбулаторія сімейної медицини. Понад 30 років життя віддав благородній справі зцілення земляків місцевий лікар В. В. Скорина.

Художнім керівником місцевого будинку культури працював І. О. Шматко, який ще в 1956 р. організував сільський хор. У 1999 р. цьому колективу присвоєно звання народного. Таке ж почесне звання має й фольклорний колектив “Спадщина”. З 1990 р. започаткувалася історія знаного далеко за межами Златокраю дитячого танцювального ансамблю “Віночок”, якому у

П. П. Олійник

В. Г. Лисенко

Дитячий танцювальний ансамбль “Віночок”

ветеран праці К. Д. Гладка. А місцеві віряни мають можливість помолитися Богу в Свято-Миколаївській церкві, нове приміщення якої було освячено в 2011 р.

Родом з Бубнівської Слобідки багато знаменитостей, які уславили Золотоніський край. Помітне місце в галузі радіоелектроніки належить уродженцю села, доктору технічних наук, професору, заслуженому діячеві науки і техніки, автору понад 270 наукових праць В. П. Сігорському (1922— 2007). Відомим вченим-істориком і археографом став уродженець села професор В. С. Шандра. У високі мистецькі світи пішла з Бубслобідки народна артистка України, лідер тріо бандуристок “Дніпрянка” Ю. П. Гамова (нар. 1936 р.). В. Є. Перевальський — відомий український художник-графік, заслужений діяч мистецтв України.

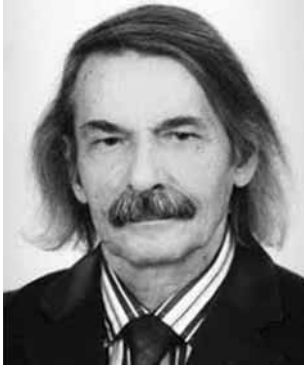
В. П. Сігорський

Тріо бандуристок “Дніпрянка”.
Ліворуч – Ю. Гамова

Гамова Юлія Петрівна народилася 25 листопада 1935 р. у с. Бубнівська Слобідка. Закінчила Київське музичне училище ім. Р. Глієра (1956 р., викл. В. Кабачок) та консерваторію (1966 р., кл. А. Бобиря). Була лідеркою знаменитого тріо бандуристок «Дніпрянка» (разом з В. Пархоменко та Є. Пилипенко), яке гастролювало в усіх республіках колишнього Радянського Союзу та понад 50 зарубіжних країнах. Викладала на кафедрі народних інструментів Київської консерваторії. У 1969 р. їй було присвоєно звання заслуженої артистки, а в 1979 р. — народної. У складі «Дніпрянки» стала лауреаткою Всесоюзного конкурсу (Москва, 1957 р.) та Міжнародного фестивалю молоді та студентів (Відень, 1959 р.).

В історії медичної галузі Черкащини назавжди залишиться ім'я заслуженого лікаря України, багаторічного головного лікаря обласної лікарні А. І. Фесуна, уродженця Бубнівської Слобідки. Його ім'я занесено в Золоту Книгу України. А його земляк І. Г. Зорін обіймав посаду заступника Міністра сільського господарства УРСР. Родом із села Н. Ю. Силка (Черненко), яка понад 20 років очолювала наукову бібліотеку Черкаського національного університету

Перевальський Василь Євдокимович народився 13 червня 1938 р. в с. Бубнів. Освіту здобув у Київському художньому інституті (1968). Працював у творчих майстернях Академії мистецтв у М. Дерезуса. Відомий графік, автор ілюстрацій до книг А. Малишка, М. Рильського, В. Сосюри, Д. Бедзика та ін. Учасник сотень персональних виставок. Заслужений діяч мистецтв України (1990), народний художник України (1999), лауреат премії ім. І. Нечуя-Левицького (1993), член-кореспондент Академії мистецтв України (2001).

ім. Б. Хмельницького. У с. Бубнів народився відомий поет, лауреат літературних премій Ф. М. Руденко.

14 бубслобідчан взяли участь у сучасних бойових діях на Сході країни.

На карті України немає жодної осади під назвою “Бубнівська Слобідка”. Отже, село має справді унікальну назву, що прийшла до нас із незапам'ятних часів. Зустрічаються населені пункти з однокореневою назвою, всього їх 11. Це Бубнів (Волинська обл. – 2), Бубнівка (Вінницька, Хмельницька – 2, Іркутська РФ), Бубнове (Белгородська, Псковська – 2, Смоленська РФ), Бубнівський (Волгоградська РФ), Бубнівщина (Чернігівська).

А. І. Фесун

- ¹ Боплан Г. Л. Карта України // Фонди Золотоніського державного краєзнавчого музею.
- ² ЦДАК, ф. 57, оп. 1, спр. 193, арк. 2.
- ³ Голиш Г. М., Голиш Л. Г. Село зі звучною назвою // Вісник Золотоніщини. – 1996. – 2 листопада.
- ⁴ Наш рідний край : хрестоматія з історії Черкащини. – Київ, 1993. – С. 146.
- ⁵ Історія міст і сіл УРСР. Черкаська область. – Київ, 1972. – С. 290.
- ⁶ Історія Української РСР. – Київ, 1983. – Т. 2. – С. 360–361.
- ⁷ ЦДАК, ф. 59, оп. 1, спр. 509, арк. 4–5.
- ⁸ Описи Київського намісництва 70–80-х рр. XVIII ст. – Київ, 1989. – С. 106, 216.
- ⁹ Россия. Полное географическое описание нашего отечества. – СПб, 1903. – Т. 7. – С. 411.
- ¹⁰ Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. – Полтава, 1913. – С. 130, 136, 140–143, 145, 261.
- ¹¹ ЦДАК, ф. 127, оп. 1009, спр. 6, спр. 99.
- ¹² Там само, ф. 707, оп. 41, спр. 95, арк. 19.
- ¹³ Приложение к отчету Золотоношской земской управы за 1908 годъ. – Золотоноша, 1909. – С. 150, 161; Третья подворно-хозяйственная перепись... – С. 130.
- ¹⁴ Духовна спадщина Черкаського краю: Хрестоматія з історії культури Черкащини. – Черкаси, 1997. – С. 95–96.
- ¹⁵ Список поселень Черкаської округи. – Черкаси, 1926. – С. 45.

СЕРЕД СОСОН І ВІЛЬХ

*Палають вічні зорі над селом,
Земним теплом і місяць паленіє
О роде мій, чолом тобі, чолом,
Ти з вічним плугом на стерні надії!*
Ю. Кириченко

Усього за 6 км на південний захід від райцентру біля шосейної дороги Золотоноша — Коробівка в низовинній місцевості розташоване село Вільхи. Це невелике поселення начебто загубилося серед соснового бору й утопає в зелені старезних дубів, нижніх берізок і прозаїчних вільх. Найближчими сусідами Вільхів є м. Золотоноша, села Коробівка та Дібрівка, а ще — селище Холодне, підпорядковане Вільхівській сільраді.

Село займає площу 61,9 га, тут 16 вулиць і 1 провулок, сумарна протяжність сільських доріг — 12 км. Тамтешні кутки зветься Грядя, Загатка, Вовчий Хутір, Липихи, Пеньки.

Нині в селі налічується 450 дворів з населенням 865 жителів. Вільхи — один із небагатьох населених пунктів Золотоніщини, котрий може похвалитися деяким зростанням населення, принаймні в порівнянні з початком ХХ ст. Нинішня ж демографічна ситуація невтішна, бо, наприклад, у 2017 р. народилося 3, а померло 11 вільхівчан (-8). Дещо кращі показники механічного руху: за останні 3 роки людність зросла на 8 осіб. Майже 34 % місцевих мешканців — пенсіонери. Найпоширенішими прізвищами жителів села є Гонза, Луцій, Озирський, Циганник. Прийнята форма звернення до місцевих мешканців — *вільхівець, вільхівчанин*.

Вільхи мають уже кількасотрічну історію, бо виникло це село ще в козацьку добу. В історичних документах Вільхи зустрічаються від другої чверті ХVІІ ст., отже, село є ровесником Хмельниччини. На Боплановій карті (40-ві рр. ХVІІ ст.) воно

Вид на село Вільхи

позначене під перекрученою назвою “Ольокі”, як осада біля річки Золотоношка¹. У документі, датованому 1693 р., зустрічаємо: “село Ольхи”. Топонім “Вільхи” вказує на особливості географічного середовища, в якому виникло село. На низовинних берегах річки Золотоношка були великі зарослі вільхи, і саме цій обставині село завдячує своєю назвою. У даному випадку топонім ужитий у множині з переміщенням наголосу — вочевидь, для розрізнення назв поселення та рослини².

Історичне джерело 1765 р. фіксує “Ольховці село”³, а поруч з ним — хутір Вільхівський⁴. У переписних документах останньої чверті XVIII ст. село прибирає сучасну назву.

Вільхи належали Золотоніській сотні. Наприкінці XVIII ст. за описами Київського намісництва у Вільхах налічувалося 69 дворів із населенням всього 82 мешканці. Чому на двір пересічно не припадало навіть 2 жителі — є загадкою для авторів. Один двір належав різночинцям, 1 — духовенству, 31 — різним категоріям залежних селян (посполитим, козацьким підсусідкам). Більшістю земель у тодішніх Вільхах володів сотник Д. Петров⁵.

Пореформений період позначений зростанням чисельності населення Вільхів. На 1885 р. у селі проживало вже 500 мешканців⁶, а в 1900 — 533⁷.

Господарський земський перепис 1910 р. зафіксував у Вільхах, які тоді належали до Золотоніської волості, 144 двори (з них 128 селянських і лише 6 козацьких) з населенням 732 жителі. Як бачимо, порівняно з кінцем XVIII ст. людність зросла в 9 разів. Місцеві жителі володіли тоді 364 дес. землі, отже, на один двір пересічно припадало лише 3 десятини землі. Щодо орної землі, то її було ще менше через заболоченість та залісненість тамтешньої місцевості. 94 господарства мали менше 3 дес. землі (в т.ч. 47 — менше 1 дес.), 19 господарств, які володіли 6—15 дес. землі, можна було віднести до середняцьких, а лише 2 місцеві господарі були відносно заможними, оскільки мали понад 15 дес. Землю обробляли 42 однолемішними плугами, 95 сохами, 91 дерев'яною бороною, а роль живого тягла виконували 38 волів і 100 коней. Посівний клин був на порядок меншим, ніж у інших селах: 26,5 дес. жита, 21 — ярої пшениці, 10 — ячменю, 11 — вівса, 24 — гречки, 3 — проса. 30 дес. було відведено під городину, 7 — коноплі. Вільхівчани утримували у своїх приватних господарствах 369 голів великої рогатої худоби (в т.ч. 144 корови), 728 — овець, 344 — свині, 348 — курей. Чотири місцеві пасічники збирали мед з 115 вуликів.

У селі був лише один вітряк, 14 вільхівчан займалося теслюванням, 4 — кравецтвом і стільки ж швецтвом, 5 — ткацтвом. Понад 30 жителів села плели кошики, вільхівчани тоді володіли монополією на забезпечення цим товаром золотоніського ринку. До речі, вільхівські кошикарі одержали в 1909 р. Велику срібну медаль на губернській виставці в м. Полтава⁸.

Духовним центром Вільхів була Іллінська церква. Вона була споруджена з дерева ще в **1761 р.** на кошти графа І. Безбородька⁹. У другій половині XIX ст. була відкрита школа грамоти, яка давала лише елементарні знання.

Рівень письменності тамтешніх жителів становив 21 %. Лише 23 жінки вміли читати й писати (6,4%). У селі тоді налічувалося 9 жителів, що мали інтелігентні заняття¹⁰.

Вільхівські селяни приєдналися до Золотонісько-Коробівського збройного повстання у жовтні 1905 р.¹¹. Кілька десятків місцевих жителів взяло участь у Першій світовій війні.

Буремні події Української революції особливого відгомону у Вільхах не мали. Місцевий ревком розділив поміщицькі землі між біднотою. До початку непу село стало центром сільської ради, їй тоді були підпорядковані хутори Дібрівка, Мости, Побиванця та Холодний. На середину 1920-х рр. у Вільхах налічувалося 189 господарств із населенням 865 мешканців (425 чоловіків і 440 жінок)¹².

Наприкінці **1929 р.** сільська біднота Вільхів об'єдналася в колгосп “1-ше травня”¹³. Тогочасна місцева преса не приділяла цьому господарству ніякої уваги на своїх шпальтах, що дає підстави зробити припущення про середньостатистичні показники вільхівського колгоспу.

230 вільхівчан стали учасниками Другої світової війни, 188 не повернулося до рідних домівок. За мужність і героїзм 80 жителів села були нагороджені бойовими орденами та медалями. Зокрема, кавалером орденів Слави 2-го і 3-го ст. став сапер Д. П. Луцій, а ордена Вітчизняної війни 2-го ст. — К. В. Беркут, Г. П. Середя, І. Я. Циганник¹⁴.

Правління колгоспу “1-е Травня”. 1933 р.

Після війни місцевий колгосп, який об'єднував селян Вільхів та Мелесівки, носив назву “Перебудова”, згодом — “Україна”. Пізніше Вільхи приєдналися до новодмитрівського господарства ім. Калініна. У 1954 р. була зліквідована й Вільхівська сільрада, село було підпорядковане Новодмитрівській сільраді. Лише в **1996 р.** на прохання місцевих мешканців місцеву сільраду було відновлено з підпорядкуванням їй селища Холодного (голова — А. Г. Циганник).

У Вільхах знаходиться центральна садиба державного підприємства “Золотоніське лісове господарство”, знаного своїми славними трудовими традиціями далеко за межами краю. Це підприємство впродовж багатьох років очолював умілий та ініціативний організатор, заслужений працівник сільського господарства М. Г. Собченко (2010—2014 рр. обіймав посаду

голови Золотоніської районної ради). Саме на цьому підприємстві працює 70 % зайнятого населення Вільхів. Золотоніський держлісгосп займається відтворенням лісонасаджень та доглядом за лісом. Поряд з цим він має потужну виробничу базу, і його працівники займаються деревообробкою, свого часу поставляючи продукцію не лише на внутрішній, а й на зовнішній ринок. У 1970–1990-х рр. зберігалися тут і давні традиції лозоплетіння: меблі із лози, виготовлені у Вільхах, експонувалися на багатьох виставках.

Біля офісу Золотоніського лісового господарства

М. Г. Собченко

Колишні колгоспники передали свої земельні і майнові паї в ТОВ МТС-2000, яке згодом припинило існування. Нині землі вільхівчан орендує ДП АФ “Іскра”.

Багато вільхівчан за свою звитяжну працю були удостоєні високих державних нагород. Орденами Трудового Червоного Прапора та Трудової Слави 3-го ст. відзначені доярка Г. А. Луцій, ланкова з вирощування багаторічних насаджень Х. І. Озірська, тракторист-машиніст О. Д. Озірський, Жовтневої революції – Н. Я. Циганник, Трудової Слави 3-го ст. – О. М. Циганник, “Знак Пошани” – Г. І. Гонза, Г. І. Гнатко. Крім цього, Г. І. Гнатко присвоєно звання “Заслужений працівник сільського господарства УРСР” (1982 р.).

У місцевому НВК загальноосвітня школа І ст. – дошкільна установа навчається 14 учнів (5 учителів) і виховується 26 дошкільнят (2 вихователі). Званням “Мати-героїня” відзначена І. В. Видря, яка народила й виховала 5 дітей. Працює сільський ФАП, клуб, яким упродовж 35 років завідує Г. М. Циганник. Тривалий час дарує землякам радість спілкування з народною піснею

У місцевому НВК загальноосвітня школа І ст. – дошкільна установа навчається 14 учнів (5 учителів) і виховується 26 дошкільнят (2 вихователі). Званням “Мати-героїня” відзначена І. В. Видря, яка народила й виховала 5 дітей. Працює сільський ФАП, клуб, яким упродовж 35 років завідує Г. М. Циганник. Тривалий час дарує землякам радість спілкування з народною піснею

Навчально-виховний комплекс

місцевий фольклорно-етнографічний ансамбль — неодноразовий переможець районних і учасник обласних конкурсів.

Зусиллями сільської громади та її керівництва (сільський голова В. І. Циганник) акумульовано кошти на благоустрій села та повністю відновлено вуличне освітлення.

Родом із Вільхів М. Ю. Циганник, генерал-майор міліції. До речі, він довгий час жив у одному будинку з компартійним генсеком Л. І. Брежневим. У селі проживає колишній очільник Золотоніського СПМК-2 А. А. Мельник (від 1972 до 2007 р.). Свого часу це підприємство забезпечувало прокладання до 200 км газогонів щорічно.

О. Д. Озірський

12 вільхівчан узяли участь у сучасних бойових діях на Сході країни. У боях отримали поранення С. О. Скорик і М. М. Скутельник.

Нещодавно відкриті пам'ятники жертвам нацизму, а також жертвам голодомору.

Окрім наших, на карті є ще троє Вільхів. Знаходяться вони у Рязанській, Тамбовській і Тульській областях Російської Федерації. Поселень із коренем “вільх” надзвичайно багато, їх понад 60. Це Вільхівка (18), Вільховатка (11), Вільховець (9), Вільхівці (4), Вільхівський (3), Вільхове (2), Вільха, Вільховик, Вільхів Лог, Вільхівці-Лази, Вільхівський радгосп, Вільхівчин та ін. — по одному.

-
- ¹ Боплан Г. Л. Карта України // Фонди Золотоніського державного краєзнавчого музею.
 - ² Голиш Г. М., Голиш Л. Г. Серед сосон і вільх // Вісник Золотоніщини. — 1998. — 11 липня.
 - ³ ЦДІАК, ф. 57, оп. 1, спр. 225, арк. 3.
 - ⁴ Там само, спр. 223, арк. 53–36.
 - ⁵ Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст. — Київ, 1989. — С. 104, 210.
 - ⁶ Сборник по хозяйственной статистике Полтавской губернии. — Полтава, 1887. — Т. 6. — С. 279.
 - ⁷ Список населённых мест Золотоношского уезда Полтавской губернии за 1900 годъ. — Полтава, 1903. — С. 12.
 - ⁸ Третья подворно-хозяйская земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уездъ. — Полтава, 1913. — С. 82, 88, 92, 94, 96, 97, 271.
 - ⁹ Клировая книга Полтавской епархии. — Полтава, 1902. — С. 5.
 - ¹⁰ Третья подворно-хозяйская перепись... — С. 82.
 - ¹¹ ЦДІАК, ф. 315, оп. 2, спр. 499, арк. 5 — 15.
 - ¹² Список поселень Черкаської округи. — Черкаси, 1926. — С. 18.
 - ¹³ Червоний Жовтень. — 1930. — 15 березня.
 - ¹⁴ Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни. Документи. Спогади. Статті. — Черкаси, 2000. — С. 168, 179.

БІЛЯ СУХОГО ЗГАРУ

*Йдуть із Вознесенського дороги,
А сходяться за обрієм вони,
І несуть, несуть свої тривоги,
Як вітри із ранньої весни.*

Ю. Зубаньов

Одним із найбільших сіл Златокраю є Вознесенське – центр однойменної сільської ради. Знаходиться воно у північно-східній частині Золотонощини, за 16 км від райцентру, на р. Сухому Згарі (доплив Золотоношки). Село розкинулося на погорбленій рівнині, до найближчої залізничної станції Пальміра – усього 1 км. Найближчими сусідами Вознесенського є селища Пальміра, Степове та Канівщина, усі вони підпорядковані місцевій сільраді, поруч знаходиться й с. Богуславець.

Загальна площа села – 543 га, тут 25 вулиць і 11 провулків, місцеві дороги простягаються на 36 км. Назви сільських кутків віддзеркалюють історію та особливості територіальних складових села: Гайок, Гуляй-поле, Ледачий Хутір, Лиса Гора, Приблудний, П'ятихатки, Церковний.

Нині в селі налічується 1264 господарства з населенням 2335 жителі. У 2017 р. народилося 16, а померло 43, отже, людність Вознесенського зменшилася на 27 мешканців. Щодо механічного руху, то тут більше підстав для оптимізму: за два останні роки до села прибуло 160, а вибуло 97 (+63). На відміну від інших сіл, у Вознесенському фіксувався чималий відсоток молодих людей до 35 р.: він сягав за 37%. Найпоширеніші прізвища у Вознесенському – Бондаренко, Ворона, Денисенко, Діхтяренко, Дробот, Іванченко, Макаренко, Кир'яченко, Чорнобай. До тамтешніх мешканців прийнято звертатися *вознесенці*.

Сліди життя на території села відносяться ще до незапам'ятних часів. Зокрема, поблизу Вознесенського виявлено кургани доби бронзи. Офіційне

Візний знак

ж народження села належить уже до подій нового часу, вік Вознесенського порівняно молодий — близько 280 років (перша згадка — 1724 р.). Як засвідчують історичні джерела, чужоземець, генерал-квартирмейстер Ф. фон Штофель, який перебував на російській службі, купив у 1724 р. біля р. Сухий Згар чималий шмат землі і населив його селянами (на 1731р. — 15 дворів). Невдовзі заснована генералом осада дістала назву “Слобідка над річкою Згар” (1729 р.), пізніше — Штомпелівка (Стемпелівка), від народного варіанту прізвища засновника¹.

У другій половині XVIII ст. село прибрало новітню назву — “Вознесенське”, хоча жителі ще довго називали його Штомпелівкою. Назва села походить від церкви Вознесіння Христового, що знаходилася тоді в цьому поселенні. До речі, населених пунктів із подібною назвою з’являлося в ті часи доволі багато, що свідчило про велику популярність свята Вознесіння Господнього (відзначається у травні-червні).

У 1751 р. Штофель продав свій вознесенський маєток військовому товаришеві Д. Білусі³. З описів Київського намісництва дізнаємося, що на 1780-ті рр. у Вознесенському налічувалося 96 дворів із населенням 392 жителі. Село на той час було повністю залежним від поміщика, на його користь селяни відбували різноманітні феодалні повинності⁴. Про вияви непокори місцевих селян поміщику свідчать їх масові втечі, про що засвідчує історичний документ, датований 1777 р.⁵

У XIX ст. поряд із Білухами-Кохановськими власниками земель Вознесенського були поміщики грецького походження Капністи. Напередодні селянської реформи 1861 р. дідич М. Білуха-Кохановський мав у Вознесенському та навколишніх селах понад 1000 дес. землі, а графиня У. Капніст — 1600. Певний час у селі жив відомий своїми революційними поглядами О. Капніст — приятель Т. Г. Шевченка.

У пореформений час швидкими темпами зростало населення Вознесенського. Тоді як у 1859 р. налічувалося 209 дворів із населенням 1141 житель, то в 1885 р. відповідно 215 і 1161, а в 1900 р. — 237 і 1361⁶.

У XIX — поч. XX ст. Вознесенське перебувало в статусі волосного центру, якому було підпорядковано 14 сіл та хуторів. За переписом 1910 р. у селі налічувалося 283 двори (з них 273 селянські) з населенням 1598 жителів. Як бачимо, порівняно з кінцем XVIII ст. людність зросла більш ніж учетверо. Вознесенці володіли тоді 631 десятиною землі, отже, на двір пересічно припадало лише 2,2 дес. Чимало родин були повністю безземельними.

Малоземелля та безпробудні злидні місцевих селян спонукали їх до антипоміщицьких виступів за землю і волю. Так, у 1862 р. селяни Вознесенського протестували проти грабіжницької реформи і відмовлялися підписувати уставні грамоти. У революційному 1905 р. у Вознесенському відбулися аграрні заворушення, які очолили місцеві селяни Заярний і Травуцький. Обоє “зачинщиків” було заслано до Сибіру на три роки.

У 1910 р. вознесенці засіяли 100 дес. жита, 160 — ярої пшениці, 68 — ячменю, 58 — вівса, 10 — конопель, а 71 дес. відвели під городину і картоплю. Урожайність тоді була досить низькою: 6 — 8 ц зернових із десятини. Жителі

села утримували 45 коней, 276 голів ВРХ, 193 — овець, 178 — свиней, 1937 — курей. 11 вознесенців пасічникували, маючи у своїй власності 119 вуликів. У селі на той час працювало 11 вітряків, 2 олійниці, кузня, гуральня, 2 крамниці, 2 корчми. Побутові потреби місцевих жителів задовольняли 3 ткачі, 8 кравців, 6 шевців, 6 теслів, 1 коваль⁷.

Пожвавленню економічного життя Вознесенського сприяло спорудження наприкінці ХІХ ст. вузькоколійної залізниці та відкриття поруч із селом станції Пальміра.

Головним духовним центром Вознесенського була церква св. Вознесіння, споруджена з дерева в останній третині ХVІІІ ст.⁸ У **1870 р.** збудували новий храм Божий, також дерев'яний і під такою ж назвою.

Початкову освіту місцева дітвора отримувала в земській школі, відкритій коштом Золотоніської земської управи у **1871 р.** Станом на 1909 р. тут навчалось 134 хлопчики і жодної дівчинки (вони училися грамоті в місцевій ЦПШ). Загальний рівень письменності вознесенців був досить низький: він становив 28 %. Лише 59 місцевих жінок вміли читати й писати (7,8 %). У селі тоді проживало 12 жителів інтелігентних занять⁹.

У 1876 р. розпочав свою літературну діяльність уродженець Вознесенського, відомий поет і перекладач Кесар Білиловський.

Білиловський Кесар Олександрович народився 4 (17) березня 1859 р. у с. Вознесенське в родині сільського фельдшера. Після закінчення університету працював лікарем, переслідувався царизмом за опозиційну діяльність. За радянської влади обіймав відповідальні посади в Наркоматі закордонних справ. Його літературна діяльність розпочалася в 1876 р. Видатний поет, перекладач і видавець, публіцист. Його поезії “Вечірня пісня”, “У чарах кохання” стали популярними народними піснями. Помер 28 травня 1934 р.

У січні 2015 року на адмінбудівлі сільської ради встановлено меморіальну дошку К. А. Білиловському.

Події Української революції 1917–1921 рр. мали у Вознесенському значний резонанс. У **1917 р.** вознесенці розгромили маєток та спалили палац графа Д. Капніста — предводителя дворянства, депутата ІV Державної думи. Згодом селяни захопили та засіяли 300 дес. землі, які належали поміщиці Чичериній. Місцеві жителі брали участь у подіях громадянської війни, зокрема, боролися проти австро-німецьких окупантів та гетьманців.

На початку 1920-х рр. село на деякий час втратило свою історичну назву: за ініціативою місцевих комуністів, рішенням громади воно було перейменовано на Луначарське (на честь радянського і партійного діяча А. В. Луначарського). Проте ця новація не прижилася і вже через два роки селу було повернуто попереднє ймення.

У 1920 р. Вознесенське стало центром сільради, до якої входило ще 2 села (Пальміра і Суха Згар), 5 хуторів (Бурти, Гай, Гуляй-Поле, Лимарський і Новоселиця) та залізнична станція Пальміра. Перепис середини 1920 рр. зафіксував у селі 327 дворів з населенням 1539 жителів (734 чоловіки і 805 жінок)¹⁰.

У 1921 р. виникла Вознесенська сільськогосподарська кооперація, яка забезпечувала селян необхідним інвентарем (голова — Т. Степанчук). На хвилі суцільної колективізації у 1929 р. вознесенці об'єдналися в колгосп ім. Сталіна, першим головою його правління став М. А. Дробний. Згодом господарство прибрало назву ім. Р. Люксембург¹¹. Серед кращих працівників Вознесенського тогочасна преса називає ланкову-п'ятисотенницю Г. Рублевську¹².

Сільськогосподарською технікою місцеве господарство забезпечувала Пальмірська МТС. У селі працювало й хлібоприймальне підприємство (“Заготзерно”).

У голодні 1932–1933 рр. демографічних втрат у Вознесенському по суті не було. Місцеві старожили пояснюють цей факт близькістю до станції, наявністю в селі пункту прийому зерна та належною організацією громадського харчування. Від сталінських репресій 1930-х рр. постраждали родини Василенків, Калашників, Неліп, Саліїв, Саранчів, Чубатів, Цьопок, Шаманських.

Понад 700 вознесенців стали учасниками війни з німецькими загарбниками, 324 загинули у вирі страшного двобою. Газета “Червоний Жовтень” за 27 червня 1941 р. доносить до нас таку інформацію: “У перший день війни з'явився у військкомат (для добровільного запису в лави Червоної армії — авт.) колгоспник з Вознесенського М. М. Поляков”¹³.

Мужність і героїзм 365 фронтовиків із Вознесенського відзначено бойовими нагородами. Орденами Червоного Прапора та Червоної Зірки нагороджено старшого лейтенанта Я. П. Макаренка; Слави 3-го ст. — А. В. Бандаса, М. Г. Дробота, П. Г. Заболотнього, В. Ф. Зубаня, М. Г. Макаровського, М. М. Сіпка, орденом Вітчизняної війни — М. М. Гуйвана та О. Є. Симоненко. Ще 20 вознесенців відзначені орденом Червоної Зірки, в тому числі О. М. Іванов і Я. С. Сенько — двома, а 41 — медаллю “За відвагу”.

Я. П. Макаренко

І. П. Овчаренко

У 1950 р. господарства Вознесенської сільради об'єдналися в один великий колгосп “Червоний прапор”, головами його правління були П. П. Овчаренко, І. П. Овчаренко, а з 1978 р. — І. І. Проценко. Упродовж усіх цих років, аж до горбачовської “перебудови”, вознесенський колгосп, як правило, знаходився в групі аграрних лідерів району.

Стабільні виробничі показники демонстрували й

місцеве хлібоприймальне підприємство, РТП; з 1965 по 1973 р. у селі працювала сільська хлібопекарня. Знаним у районі виробничим осередком була розташована у Вознесенському Золотоніська сортодільниця, її довгі роки очолював Г. І. Морква. Проводилося значне соціально-культурне будівництво: стало до ладу типове триповерхове приміщення середньої школи, добротний будинок культури. Упродовж 27 років очолював місцеву сільську раду, яка кілька років поспіль визнавалася зразковою, колишній фронтовик Я. П. Макаренко. Його успіхи на рутинній управлінській ниві були відзначені орденами Трудового Червоного Прапора та “Знак Пошани”.

У ті зоряні для Вознесенського роки десятки кращих трудівників було нагороджено трудовими відзнаками. Кавалерами ордена Леніна стали бригадир рільників М. М. Дробот, ланкова М. М. Минченко, тракторист Г. Ю. Скороход, Трудового Червоного Прапора – голова правління колгоспу І. П. Овчаренко, Трудової Слави 2-го і 3-го ст. – газоелектрозварювальник С. С. Герасименко, 3-го ст. – ланкова Н. А. Макаренко, “Знак Пошани” – водії РТП С. В. Бузирьов і М. М. Кир’яченко.

М. М. Минченко

Г. Ю. Скороход

У 1990-х рр. місцеве сільгоспідприємство, не витримавши нещадних ударів ринкової стихії, почало занепадати. Стрімко знижувалися і його виробничі показники. Зрештою, на початку ХХІ ст. воно розпалося на дочірнє підприємство Золотоніського маслоробного комбінату “Лан” та СТОВ “Вознесенське”. Нині базовим сільгоспідприємством є СТОВ “Придніпровський край”. Працюють і фермерські господарства О. В. Журби, В. М. Заболотнього і “Дарія-08”.

На території села продовжують функціонувати хлібоприймальне підприємство з борошномельним комплексом (як виробничий підрозділ золотоніського ДП “Златодар”) та ВАТ “Пальмірське ремонтно-транспортне підприємство”.

Пальмірський відгодівельний комплекс

На початку нинішнього століття стала до ладу перша черга філіалу потужного зернотрейдера Миколаївського ТОВ СП “НІБУЛОН”. Це сучасний автоматизований і механізований комплекс з приймання та зберігання зерна з проектно-кошторисною вартістю будівництва понад 5 млн доларів

Вид на виробничу базу філії ТОВ СП "Нібулон"

На урочистому відкритті першої черги філіалу ТОВ СП "НІБУЛОН" у Вознесенському, 2007 р.

США. Завдяки введенню в дію цього підприємства створилося близько 120 робочих місць.

Вознесенські діти навчаються в загальноосвітній школі 1–3-го ст., знаній своїми славними традиціями (130 учнів, 22 вчителі). Понад 25 років очолював навчальний заклад ентузіаст шкільництва А. Й. Борщенко. Нині директором

школи є А. М. Рідько. Педколектив пишається тим, що в його складі є заслужений учитель України В. М. Макаренко, який навчає місцевих учнів рідної мови та літератури. У школі розгорнута експозиція започаткованого ним етнографічного музею.

Почесним званням "Мати-героїня" відзначено В. М. Бойко та В. І. Дерев'янку.

У селі працює будинок культури, бібліотека, фельдшерсько-акушерський пункт (нещодавно проведено його капітальний ремонт). У 2018 році відкрито спортивний майданчик для міні-футболу зі штучним покриттям.

В. М. Макаренко

А. Й. Борщенко

Віруючі жителі села розділені на три конфесії. У Вознесенському є парафії УПЦ (Московського патріархату), Української православної церкви Київського патріархату та община євангельських християн-баптистів.

Уродженцями цього села є кандидати технічних наук С. В. Іванченко, П. В. Овчаренко, В. С. Шепель, кандидат економічних наук Р. В. Тихенко, кандидат сільськогосподарських наук В. В. Кононенко, кандидат юридичних наук Т. О. Кісіль. Професор В. В. Баженов є ректором Московської юридичної академії. Колишній вознесенець В. М. Дудник має почесне звання народного артиста України. У селі народилася українська поетеса Г. В. Цепкова та член НСПУ О. П. Діхтяренко.

В. М. Бойко

На відповідальній посаді заступника завідувача відділу з питань звернень громадян Верховної Ради України довгий час працював О. Б. Кочерга. У Вознесенському народився А. С. Василенко, колишній командир ескадрильї Державіапідприємства України, що обслуговує Державне управління справами Президента України.

Дудник Валерій Миколайович народився 6 травня 1939 р. у с. Божедарівка на Дніпропетровщині, однак його дитячі і юнацькі роки пройшли у с. Вознесенському. Після закінчення місцевої школи здобув вищу освіту у Київському інституті театрального мистецтва ім. і. Карпенка-Карого (1961 р.). Був актором Хмельницького українського драмтеатру, Кишинівського російського драмтеатру, а від 1969 р. — Київського (згодом Національного) українського академічного драмтеатру ім. І. Франка. На театральній сцені зіграв ролі Павелаке ("Каса маре" Й. Друце), Прозорова ("Три сестри" А. Чехова), Просперо ("Буря" В. Шекспіра), Антона ("Пам'ять серця" О. Корнійчука), Чорного ("Голубі олені" О. Коломійця), Урядника ("Тев'є-Тевель" за Шолом-Алейхемом), Опецьковського ("Шельменко-денщик" Г. Квітки-Основ'яненка), Понтія Пілата ("«Майстер і Маргарита» М. Булгакова та ін.). У творчому доробку й кілька ролей у кіно, зокрема: Парамонова ("Інспектор карного розшуку"), Точила ("Пора жовтого листя") та ін. Викладав у Київському інституті театрального мистецтва. У 1990 р. йому було присвоєно почесне звання заслуженого артиста України, у 2010 — народного.

Відповідальні керівні посади районного рівня обіймали уродженці Вознесенського П. М. Степанчук, В. Б. Дудник, П. Н. Потапенко. А. М. Бакум працював заступником начальника Черкаського обласного управління праці і соціального захисту, С. І. Гончар — начальником відділу транспорту ОДА. Райвідділ внутрішніх справ очолювали В. І. Мамчич і О. М. Нижник. А. Г. Снісар довгі роки керував державтоінспекцією Черкаської області. Нинішнім очільником Золотоніської райради є В. П. Саранча. На посаді генерального директора ЗАТ лізингова компанія "Укріккомліз" працював О. С. Зубаньов.

Чимало вознесенців реалізує свої творчі здібності в рідному селі. П. Я. Павленко — був відомим майстром різьби по дереву, В. Д. Чорнобай — знаний за межами села садівник, а сестри Поліна, Катерина та Євдокія Степанчуки — авторитетні знавці українського пісенного фольклору. Закоханий у поетичне слово і сам володіє гострим пером творця місцевий поет, колишній лікар Ю. С. Зубаньов.

З честю виконав свій обов'язок воїна афганець М. І. Ясир, 1962 року народження. Він помер від тяжкого поранення під час бою у серпні 1981 р. й посмертно був нагороджений орденом Червоної Зірки. На честь мужнього солдата названа одна з вулиць його рідного села та встановлена меморіальна дошка на фасаді школи. Родом із Вознесенського воїн-афганець, кавалер двох орденів Червоної Зірки М. Ф. Зоря. А. В. Дудник нагороджений орденом "За службу Батьківщині у збройних силах СРСР" 2 і 3-го ст.

М. І. Ясир

18 вознесенців узяло участь у бойових діях проти російських агресорів на Сході країни. Віддали свої молоді життя за незалежність України В. Г. Жиденко і В. Д. Хорошковський.

В. Г. Жиденко

В. Д. Хорошковський

У Вознесенського є десять стовідсоткових тезок, причому сім із них знаходяться в Російській Федерації (Архангельська, Курганська, Нижньгородська, Пермська області, Красноярський і Хабаровський краї, Республіка Чувашія), два – в Україні (Дніпропетровська і Миколаївська області), один – у Киргизії. Окрім цього, на карті є ще 48 (!) поселень з однокореневою назвою (Вознесенка, Вознесенівка,

Вознесенівське, Вознесени, Вознесіння тощо). Такі населені пункти знаходяться у Росії (30), в Україні (10), Казахстані (4), Башкирії, Калмикії, Чечні (РФ) Молдові (по 1).

- ¹ Генеральное следствие о маетностях Переяславского полка. – Харьков, 1896. – С. 270, 279.
- ² Голиш Г. М., Голиш Л. Г. Вознесися, Вознесенське // Вісник Золотонощчини. – 1996. – 7 грудня.
- ³ ЦДІАК, ф. 51, оп. 1, спр. 2398, арк. 3, 4, 9; ф. 51, оп. 3, спр. 11600, арк. 4.
- ⁴ Описи Київського намісництва 70-х – 80-х років XVIII ст. – Київ, 1989. – С. 105, 260.
- ⁵ ЦДІАК, ф. 54, оп. 1, спр. 2245, арк. 4–5.
- ⁶ Волости и важнейшие селения Европейской России. – СПб, 1882. – С. 65; Список населенных мест Золотоношского уезда Полтавской губернии за 1900 годъ. – Полтава, 1903. – С. 5; Россия. Полное географическое описание нашего отечества. – СПб, 1903. – Т. 7. – С. 367.
- ⁷ Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии за 1910 года. Золотоношский уезд. – Полтава, 1913. – С. 34, 40, 46–48, 261.
- ⁸ ЦДІАК, ф. 127, оп. 1009, арк. 6–48.
- ⁹ ЦДІАК, ф. 707, оп. 41, спр. 95, арк. 19–20; Приложение к отчету Золотоношской уездной земской управы за 1908 годъ. – Золотоноша, 1909. – С. 150, 168; Третья подворно-хозяйственная перепись. – С. 34.
- ¹⁰ Список поселень Черкасской округи. – Черкаси, 1926. – С. 19.
- ¹¹ Червоний Жовтень. – 1934. – 8 березня.
- ¹² Там само. – 1936. – 21 червня.
- ¹³ Там само. – 1941. – 27 червня.

НАПІВМІСТО Й ЕКС-РАЙЦЕНТР

*Колись в нім козаки гуляли,
У трьох церквах тут люд моливсь,
Районом звідси управляли,
Але все те було колись!*

М. Аза

Є в Золотоніському районі село, котре має поважний статус “екс-райцентру” й за багатьма параметрами може називатися напівмістом. Це знаний на Черкащині своїми непересічними традиціями і небуденним сьогоденням Гельмязів, центр однойменної сільської ради. Він привільно розкинувся на степових просторах біля річки Супій, за 19 км на північний захід від райцентру. 12 км відділяють це село від найближчої залізничної станції Гладківщина й усього 3 км – від автодороги національного значення Київ – Кременчук – Дніпро.

Поселення оточене мішаними лісами, які називаються Бурзаки, Дунаєвський, Дубова Шия, Макарєнків, Сосонка та ін. Селом протікає річка Жолобина – доплив Супою, є тут і гарний став – Перетічок. Найближчими сусідами Гельмязова є села Каленики, Коврай, Піщане, Плешкані, Софіївка.

Гельмязів – найбільше село Златокраю. Його площа становить понад 1000 га, тут 63 великі і малі вулиці загальною протяжністю 178 км та просторий центральний майдан. Сільські кутки та вулиці віддавна мають назви Базар, Баранівщина, Голопупівка, Жолобина, Кут, Набережна, Новоселиця, Сахалін.

Нині в селі налічується 1575 господарств з населенням 4575 жителів. Як і в інших селах, демографічна ситуація погіршується: у 2017 р. народилося 22, а померло 71 (-49). 32 % місцевих мешканців – люди пенсійного віку.

Центр села

Найпоширеніші прізвища в Гельмязові — Аза, Андрієнко, Бардашевський, Ілляшенко, Колісник, Копитько, Малимон, Півень, Тесля, Ткаченко, Шепетун. До тамтешніх жителів прийнято звертатися *гельмязівці*.

Історія Гельмязова сягає своїм корінням у давні часи. Найбільш сміливі історики відносять час появи тут перших поселень до XIV, а то й XI ст. Переяславський археолог О. О. Прядко виявив тут сліди укріпленого поселення киеворуської доби. Поруч з сучасним Гельмязовим проходила Надсупійська лінія оборони для захисту від набігів кочівників.

Першу вірогідну згадку про Гельмязів знаходимо в люстрації Київського воеводства за **1616 р.*** У цьому історичному джерелі вказується, що цей населений пункт осаджений (загоном вояків волинського князя Острозького) “три роки тому” і в ньому налічується 40 “послушних” і 100 “непослушних” дворів¹. За переказами, перше поселення розташувалося на Куті.

Щодо походження назви села, то на сьогодні одностайної думки немає, і це питання залишається предметом дискусії. Краєзнавець П. Т. Герман пов’язував назву села зі словами “глей” (глина) і “мазати”, звернувши увагу на вживане серед тамтешніх жителів краю поняття “глем’язів”. На нашу думку, цей топонім пов’язаний із прізвищем першопоселенця, якогось Гельмяза. В основі цього прізвища, вочевидь, похідного від прізвиська, — тюркське слово “елемаз”, що в перекладі означає “алмаз” і вказує на якусь рідкісну рису його носія. До речі, в деяких джерелах зустрічаються варіанти назви “Єлмазов” і “Алмазов”. Утім, вважати проблему тлумачення назви вичерпаною, очевидно, ще зарано.

Французький інженер Г. Л. де Боплан позначив село на своїй знаменитій карті (40-ві рр. XVII ст.) під назвою “Єлмазов”. Ще в 1638 р. утворилася Гельмязівська сотня Переяславського полку, її козаки на чолі з сотниками Я. Ілляшевичем та С. Якубенком брали участь у буремних подіях Національно-визвольної війни середини XVII ст.

Від 1649 р. Гельмязів став військово-адміністративним центром однойменної сотні, до якої входили Безпальче, Богдани, Горбані, Жорнокльови, Каленики, Коврай, Нехайки, Підставки, Плешкані та Чопилки. У містечку на початку 1654 р. побував гетьман Б. Хмельницький, прямуючи на Переяславську раду.

У 1656 р. антиохійський патріарх Макарій III та його син П. Алепський, які мандрували через Гельмязів, записали про нього у щоденнику, що це містечко “з цитаделлю, укріпленнями та церквою на честь Успіння Владичиці”.

Гельмязів постійно терзали набіги кримських татар. Про чергове вторгнення непроханих гостей гельмязівців попереджала козацька варта, яка чатувала на Робленій могилі за Супоєм.

У **1659 р.** козаки під орудою наказного гетьмана І. Безпалого та полковника І. Богуна нанесли біля Гельмязова нищівної поразки військовим підрозділам І. Виговського². А в **1666 р.** містечко стало одним із головних осередків антимосковського повстання козаків Переяславського полку³.

* Існує припущення, що час першої згадки слід віднести до XI ст.

Гельмязівські козаки на чолі з сотником Ф. Азою брали участь у Полтавській битві на боці Петра I (27 червня 1709 р.). Спочатку Гельмязів був вільним військовим поселенням, але з часом частина його людності потрапила в залежність до можновладців.

Як випливає з описів Київського намісництва, на 80-ті рр. XVIII ст. у Гельмязові було 674 двори з населенням 1800 мешканців. При цьому 7 дворів належало дворянству й шляхті, 5 — різночинцям, 5 — духовенству, церковникам, 221 — виборним козакам, 271 — козакам-підпомічникам, 182 — посполитим і козачим підсусідкам (залежним селянам). Лівовою часткою родючих чорноземів Гельмязова володіли таємний радник, сенатор М. Неплюєв, колезькі радники С. Томара та І. Фрідрікевич, колезький асесор Й. Тоцький, гвардії капітан-поручик І. Безбородько та військові товариші С. Базилевич і С. Рева⁴.

Жителі села активно займалися чумацьким промислом: валки чумаків ходили в Крим по сіль та рибу. У другій половині XIX ст. Гельмязів став волосним центром Золотоніського повіту. До складу цієї волості входило близько 15 населених пунктів.

Гельмязівські козаки на чолі з сотником Т. Ілляшенком (згодом генерал від артилерії) та офіцер зв'язку Ф.Ф. Савенко у війні проти нашествия Наполеона 1812 р. виявили неабияку мужність у боях з французами. А фельдфебель У. Ф. Кулик відзначився у боях під час російсько-турецької війни, за що удостоївся нагороди Георгіївським хрестом.

У XIX — на початку XX ст. Гельмязів був людним провінційним містечком, помітним економічним центром нашого краю. Швидкими темпами зростала місцева людність, особливо в пореформену добу. Тоді як на 1900 р. у Гельмязові налічувалося 557 дворів із населенням 2640 жителів⁵, то переписом 1910 р. тут зафіксовано вже 1065 господарств (в т. ч. 576 козацьких, 229 селянських, 91 єврейське, 35 привілейованих), а кількість мешканців сягнуло 5716 осіб*. Отже, порівняно з кінцем XVIII ст. людність зросла утричі.

Гельмязівці загалом володіли 5761 десятиною землі (4527 — орної). Майнова полярність була досить значною. У містечку налічувалося 83 заможні господарства, які мали понад 15 десятин землі. 19 господарів володіли в середньому по 120 десятин на кожного. Поряд з цим 133 господарства були повністю безземельними, а 248 — малоземельними. Землю тоді обробляли 311, переважно однолемішними плугами, 478 сохами і 759 боронами, в упряжі було 806 коней і 162 воли. У 1910 р. гельмязівські поля мали такий вигляд: майже 1000 десятин було відведено під жито, 154 — озиму, 222 — яру пшеницю, 164 — ячмінь, 381 — овес, 292 — гречку, 390 — просо, 30 — льон і коноплі, 136 — соняшник, 61 — тютюн, 155 — городину, 32 — баштан. У гельмязівських господарствах утримували різноманітну живність: 1152 голови ВРХ (в т.ч. 434 корови), 431 — овець, 617 — свиней, 4649 — курей і

* Дані разом з хуторами Тоцького, Берези і Жуковського.

лише 300 — качок та 123 — гусей. Понад 40 гельмязівців пасічникувало, у них було 2026 вуликів (в т. ч. 257 рамкових). У містечку тоді працювало 35 вітряків, паровий млин, 7 олійниць, 8 кузень, пивоварня, 2 миловарні заводи.

Різноманітні замовлення гельмязівців та жителів навколишніх сіл виконували 10 ковалів, 5 чинбарів, 59 теслів, 4 столяри, 57 кравців, 58 шевців, 49 тютюнників.

Гельмязів був і помітним торговим центром, через нього везли зерно до Прохорівської пристані. Брокгауз і Ефрон у своєму енциклопедичному словнику зазначають, що містечко славилося “значительным хлебным рынком”. Тут відбувалися чотири щорічні ярмарки і, як засвідчують історичні джерела, на них спостерігалися “стечение народа от 4 до 5 тыс. душ”. 15 власників приватних крамниць тримали у своїх руках роздрібну торгівлю продуктами та промисловими товарами⁶.

У роки революції 1905—1907 рр. Гельмязів став ареною гострих соціальних конфліктів. Під час жнив **1906 р.** у містечку відбулося заворушення сільськогосподарських робітників, які поставили вимогу підвищити платню. Для приборкання цього виступу полтавський губернатор направив сюди козацьку сотню, з прибуттям якої спалахнула сутичка на базарному майдані. Заворушення було придушено, а чотирьох зачинщиків влада вислала за межі губернії.

Троїцька церква

Служба Божа правилася у трьох православних церквах та єврейському молитовному будинку. З-поміж усіх храмів Божих найпомітнішою була кам'яна Троїцька церква — визначна пам'ятка архітектури першої половини XIX ст. Цей храм споруджений у **1836—1840 рр.** у стилі класицизму за проектом відомого російського зодчого В. П. Стасова*. Фінансування цієї святої будови здійснила місцева громада та меценат — гельмязівський козак-бджоляр Ф. Савенко-Горбатий. Після великої пожежі 1868 р., яка дощенту знищила існуючі дерев'яні храми, парафіяни збудували нові церкви: Успенську (1870 р.) і Миколаївської (1884 р.)⁷.

З відкриттям у **1846 р.** парафіяльного училища та в **1848 р.** школи елементарної грамоти було започатковано освіту Гельмязова.

* Храми за схожими проектами було споруджено в містах Санкт-Петербург та Омськ.

Заможні люди наймали вчителів для навчання своїх отроків. Іноді це були такі відомі вчителі, такі як М. С. Левицький, про котрого розповів Т. Г. Шевченко у своїй повісті “Близнецы”.

У 80-х роках ХІХ ст. меценат С. Терлецький відкрив у Гельмязові за свої кошти гімназію. На початку століття в земській початковій школі навчалося 156 учнів (130 хлопчиків і 26 дівчаток), у двокласній 40 (37 хлопчиків і 3 дівчинки). Грамоту знали 1593 гельмязівці (з них 399 жінок), це становило всього 27,4 %. У 1911 р. було відкрито вище початкове училище імені І. М. Гоптаренка, яке від 1912 р. розташувалося в 2-поверховому приміщенні. Книжковий фонд місцевої бібліотеки становив 651 примірник. 54 жителі села належали до інтелігенції.

Понад століття тому з'явилася в Гельмязові й земська дільнична лікарня. Лікар С. Д. Ямпольський і фельдшер І. Чмихало обслуговували жителів 18 населених пунктів⁸.

Сотні гельмязівських чоловіків воювали на фронтах Першої світової війни, багато з них не повернулося до рідних домівок чи були покалічені. Повними Георгіївськими кавалерами стали гельмязівці О. І. Добровольський та С. Ф. Кирдода. Г. Г. Стороженко за бойові подвиги на передовій був відзначений двома Георгіївськими хрестами, а Г. С. Малимон — одним*.

У ході Української революції було проведено розподіл поміщицької землі. Повітовим кошовим отаманом Золотоніського куреня вільного козацтва став гельмязівець С. Д. Корнієнко, учасник Зимового походу війська УНР. У Гельмязові певний час проживав кавалер багатьох бойових орденів, відомий військовий діяч Гетьманату, генерал-значковий М. О. Романовський. Переживши криваву круговерть війни і революційні бурі, у **квітні 1923 р.** Гельмязів став районним центром, до цієї адміністративної одиниці тоді увійшло 17 сільських рад і 78 населених пунктів. Поряд із цим Гельмязів від 1920 р.

Організатори сільськогосподарської комуні “Іскра”. Зліва праворуч: С. Кирдода, Т. Шульга, Н. Лавріненко, С. Леденьов. 1923 р. ЦДКФФА

виконував і роль центру однойменної сільради з підпорядкуванням їй хуторів Жданкова, Жуковського та Заора. Пізніше, з ліквідацією Піщанського району (1931 р.), до Гельмязівщини було включено й населені пункти Прохорівської зони. Першим секретарем Гельмязівського райкому КП(б)У став Ф. П. Ємельянов (пізніше — Ф. Д. Горелов), а

* Г. Г. Стороженко був розстріляний в роки нацистської окупації.

*Спільний житловий будинок комунарів.
1927 р. ЦДКФФА*

головою виконкому — Г. П. Євтушевський (потім — І. С. Тютюнник).

За переписом середини 1920 рр., незважаючи на поважний статус райцентру, Гельмязів уже зафіксований як село з 1548 господарствами. Попри негативні об'єктивні обставини населення села досягло рекордної чисельності за всі

роки його існування: 6886 жителів (3348 чоловіків і 3538 жінок)⁹.

У другій половині 1920-х р. село охопила насильницько-колективізаторська хвиля, спопеливши паростки господарського піднесення періоду непу. Колективним первістком була комуна “Іскра”, а потім з'явилися ціла низка господарств: комуни “Зірка”, “Незаможник,” “Доля”, “Воля”, промартіль “Енергія”, сільськогосподарські артілі ім. Будьонного, ім. Петровського, “Червоний брід”, “Пролетарська революція”, “Червоний шлях”. Особливо “зачервоніло” в Гельмязові наприкінці 1920-х — початку 1930-х рр., на цей період припадає пік “соціалістичної реконструкції” села.

А потім прийшов жакхливий апокаліпсис 1932—1933 рр. Бригади активістів нищпорили по селянських підвалах, шукаючи зерно з метою його вилучення. Як засвідчує тогочасна преса, особливу затятість виявляла бригада на чолі з Г. Походнею, який для залякування селян використовував і

Група передовиків колгоспу ім. Будьонного. 1935 р.

зброю¹⁰. Штучний голодомор мав жахливі наслідки: він спричинив мученицьку смерть понад 700 гельмязівців, у селі траплялися випадки людоїдства і трупоїдства. Жертвами сталінських репресій стали 29 жителів села. Серед них — місцевий священник і відомий краєзнавець М. М. Богацький, перший секретар РК КП(б)У Ф. П. Єме-

Група жінок-комунарок. 1927 р. ЦДКФФА

льянов, учитель П. І. Згурський, колгоспник М. Я. Палкін, рахівник П. Ф. Поніровський та ін. — усі вони були розстріляні в 1937 — 1938 рр.

1930-ті рр. принесли їй певні позитивні набутки. У **1931 р.** в селі почала працювати відома на всю Україну своїми рекордними показниками Гельмязівська МТС, яку очолив депутат Верховної Ради СРСР І. П. Авраменко. У 1935 р. на базі сільгоспкомуни “Іскра” було створено племінну станцію великої рогатої худоби. Гельмязівські колгоспи неодмінно знаходилися на передових позиціях виробництва сільгосппродукції. У 1939 р. гельмязівські доярки М. Камша і Н. Бондаренко надоїли по 4,2 тис. молока на кожну корову. За видатні трудові успіхи М. Камша була нагороджена орденом “Знак Пошани” і стала першим орденоносцем Гельмязова. Зразки ударної праці показували також доярка О. Півень, свинарки Н. Загреба, Г. Плита, Т. Токар, технік О. Прудько, бригадир жіночої тракторної бригади Л. Семенець та ін. У січні 1940 р. Головвиставком Всесоюзної сільськогосподарської виставки нагородив дипломом 1-го ст., премією 10 тис. крб. і легковим автомобілем колектив молочно-товарної ферми гельмязівського колгоспу “Пролетарська революція”¹¹. А директора місцевої МТС І. П. Авраменка було відзначено Великою золотою медаллю ВСГВ¹².

На поч. 1920-х рр. у селі було відкрито дві семирічні школи. У **1934 р.** здійснила свій перший випуск реорганізована в десятирічну школа №1. Наприкінці 1930-х рр. у Гельмязові відкрилася ще одна середня школа.

У селі працювала районна лікарня, її спочатку очолив уже згаданий С. Д. Ямпольський, а з 1940 р. — Ю. Є. Дубиніна*. Культурне обслуговування мешканців села та району здійснювали художні колективи районного будинку культури.

Мирна праця гельмязівців була перервана віроломним нападом на СРСР нацистської Німеччини. У перші місяці війни в навколишніх лісах розгорнув свою діяльність Гельмязівський партизанський загін (командир — Ф. Д. Горелов). У його складі воював та загинув смертю хоробрих відомий дитячий

* Під час нацистської окупації за сприяння підпільникам і партизанам Ю. Дубиніна була схоплена гестапо і страчена.

письменник А. П. Гайдар. Понад 1500 гельмязівців піднялося на боротьбу з ворогом, 523 не повернулося до рідних домівок. 270 гельмязівських юнаків та дівчат розділило трагічну долю “остарбайтерів”. Близько однієї тисячі фронтовиків було відзначено бойовими нагородами. Гельмязівець І. Г. Чорний* за свої подвиги на фронтах війни удостоєний звання Героя Радянського Союзу, а кулеметник М. К. Андрієнко став повним кавалером ордена Слави.

Андрієнко Микола Карпович народився 15 вересня 1925 р. в с. Гельмязів. Восени 1943 р. добровільно пішов на фронт. Після закінчення школи кулеметників був зарахований у 102-й гвардійський полк, 35-ї гвардійської стрілецької дивізії. Воював у складі 3-го Українського і 1-го Білоруського фронтів. Пройшов з боями від Ковеля до Берліна, гвардій ефрейтор. За мужність і героїзм нагороджений трьома орденами Слави, орденом Вітчизняної війни 1-го ступеня, медалями. Демобілізувався зі Збройних сил, деякий час проживав і працював у рідному селі. З 1951 по 1959 рр. перебував на надстроковій військовій службі. Згодом оселився в м. Полтава і понад 20 років працював в обласному виробничо-технічному управлінні зв'язку. З 1985 р. — персональний пенсіонер. Помер 8 березня 2003 р.

Понад 100 фронтовиків-гельмязівців стали орденосносцями. Уродженець села Д. О. Коробочка, взвод якого відзначився в бою під Смоленськом, був посмертно нагороджений орденом Леніна. Орденами Червоного Прапора, Олександра Невського, Вітчизняної війни 2-го ст. було нагороджено фронтовика А. П. Ілляшенка; О. Суворова, О. Невського, Червоного Прапора, Вітчизняної війни 1-го ст. Д. А. Чепеля; Червоного Прапора, Слави 3-го ст., Червоної Зірки К. Я. Лоху; Червоного Прапора — М. М. Мисюру, І. Ф. Дяконова, В. І. Кошиця, Я. С. Леденьова, М. П. Тимченка, Ф. І. Савченка, чотирма орденами Вітчизняної війни і орденом Червоної Зірки — І. С. Пустовіта, Слави 2-го і 3-го ст. — І. П. Губку. Відомого партизана І. О. Ісаєвича відзначено орденами Вітчизняної війни 1-го ст. та Червоної Зірки. 17 уродженців села стали кавалерами солдатського ордена Слави, 36 нагороджено двома і більше бойовими орденами. У селі було поховано Героїв Радянського Союзу, полеглих у битві за Дніпро, — генерал-майора О. Г. Корольова, командира 23-ї дивізії (воїни цієї дивізії визволяли Гельмязів 23 вересня 1943 р.) та майора К. К. Єрмішина, заступника командира 35-го полку¹³.

У ході воєнних дій та під час окупації у Гельмязові були знищені чи пошкоджені десятки виробничих об'єктів та культурно-освітніх осередків. Гельмязівці, долаючи неймовірні труднощі, зуміли в гранично стислі терміни відбудувати зруйноване війною народне господарство, соціальну сферу і повернути життя у звичну колію. У ті тяжкі роки виконком Гельмязівської районної ради очолював І. С. Тютюнник**.

* І. Г. Чорний народився в с. Березняки Черкаського району, але у зв'язку з переїздом батьків з дитинства і до смерті проживав у селі Гельмязів.

** І. С. Тютюнник за успішне виконання плану хлібозаготівель для фронту у лютому 1945 р. був нагороджений орденом Вітчизняної війни 2-го ст.

І. С. Потюнник

У зв'язку з укрупненням колгоспів у січні 1951 р. усі 5 гельмязівських сільгоспартілей об'єдналися в єдиний колгосп ім. Сталіна. Його правління очолив С. М. Ткаліч, згодом нагороджений орденом. У 1962 р. колгосп дістав нове найменування — “Росія”. Наслідком змін в адміністративно-територіальному устрої області стала ліквідація Гельмязівського району в 1963 р. Гельмязів увійшов до складу спочатку Драбівського, а з 1965 р. — Золотоніського району. У лютому 1971 р. місцеве господарство отримало статус радгоспу з попередньою назвою. Упродовж майже 30 років сільгосппідприємство “Росія” очолював заслужений працівник сільського господарства, кавалер ордена Трудового Червоного Прапора Й. Г. Чуйко. У середині 1970-х рр. господарство отримало тваринницьку спеціалізацію і в селі було збудовано потужний свиновідгодівельний комплекс на 24 тис. голів свиней. Радгосп “Росія” постійно знаходився в авангарді аграрного виробництва району.

Й. Г. Чуйко

Ці славні традиції господарства були продовжені і в новітній період, коли його очільником став (з 1987 р.) знаний організатор, заслужений працівник сільського господарства*, кандидат сільськогосподарських наук С. П. Кир'яченко. У 1995 р. радгосп “Росія” був реорганізований у ВАТ “Русь” (нині — ТДВ «Русь» АПК «Маїс»). Це господарство за земельними площами (понад 4,6 тис. га) — одне із найбільших у Златокраї. Утім, у багатьох селян дороги з “Руссю” розійшлися, частина їх довірила свої паї спільному підприємству “ДАКО”, а кілька десятків — приватному сільгосппідприємству “Плешкані”. У Гельмязові працює й фермерське господарство «Єгор» та ПСП «Гельмязівагротехнологічна група».

Братська могила Героїв Радянського Союзу О. Корольова, К. Єрмішина та 11 воїнів-визволителів

Багато працівників ланів і ферм за свою звичайну працю удостоїлося високих державних нагород, серед них понад 35 стали орденоносцями. Основні відомості про гельмязівців — кавалерів трудових відзнак (орденів) містить подана нижче таблиця.

* Указ Президента України від 21 січня 1996 р.

**Працівники сільськогосподарського виробництва с. Гельмязів,
нагороджені орденами***

№ п/п	Прізвище та ініціали орденосців	Посада	Яким орденом нагороджено
1	Бардашевський П. І.	механізатор	Трудового Червоного Прапора
2	Берданов І. М.	фуражир	“Знак Пошани”
3	Бояр М. М.	садовод	Жовтневої революції, Трудового Червоного Прапора
4	Бородавка Л. З.	свинарка	“Знак Пошани”
5	Буравська Г. К.	завідувачка свиноферми	“Знак Пошани”
6	Буравський О. Г.	шофер	Трудовій Слави 3-го ст.
7	Глухінський М. І.	ланковий	“Знак Пошани”
8	Гриб М. І.	комбайнер	“Знак Пошани”
9	Гринь О.П.	доярка	Трудовій Слави 3-го ст.
10	Гурич С. О.	водій	Трудовій Слави 3-го ст.
11	Дахновський В.М.	механізатор	“Знак Пошани”
12	Дідусенко Л.І.	доярка	Трудовій Слави 3-го ст.
13	Єщенко Н.І.	доярка	Трудовій Слави 3-го ст.
14	Замковий В.В.	бригадир	Трудового Червоного Прапора, Трудовій Слави 3-го ст.
15	Запора К. Ф.	телятниця	Жовтневої революції
16	Ілляшенко М. М.	механізатор	Трудового Червоного Прапора, Трудовій Слави 3-го ст.
17	Карпенко М. П.	свинарка	Трудового Червоного Прапора
18	Кобзаренко М. П.	ланкова	Трудового Червоного Прапора
19	Колісник І. Г.	механізатор	Трудового Червоного Прапора, Трудовій Слави 3-го ст.
20	Кравчук М. О.	заступник директора	“Знак Пошани”
21	Леонтович Н. Н.	доярка	Трудового Червоного Прапора
22	Лобунець Г. В.	садовод	“Знак Пошани”
23	Малимон В.Ф.	будівельник	“Знак Пошани”

* Дані про нагороди керівників господарства подані вище.

24	Маслова Т. І. –	секретар комсомольської організації	“Знак Пошани”
25	Осавул П. І.	чабан	Трудового Червоного Прапора
26	Руденко С. Ю.	механізатор	Трудового Червоного Прапора
27	Северин Г. П.	доярка	Трудового Червоного Прапора
28	Тесля З. Ю.	доярка	“Знак Пошани”
29	Тищенко М. Д.	ланкова	Трудового Червоного Прапора
30	Ткаліч С. М.	голова колгоспу	“Знак Пошани”
31	Хмара А. П.	робітник рілничої ланки	Трудової Слави 3-го ст.
32	Хмара В. С.	механізатор	“Знак Пошани”
33	Хоменко М. В.	головний зоотехнік	“Знак Пошани”
34	Чуприна І. П.	садовод	“Знак Пошани”
35	Шульга С. С.	тракторист	Жовтневої революції

У Гельмязові мешкала знатна доярка, повний кавалер ордена Трудової Слави В. В. Школа (працювала в Магаданській області, Росія).

У 1955 р. розпочав свою роботу Гельмязівський хлібобулочний завод (нині хлібокомбінат). Його очолив Ф. Бурлаков, пізніше Ф. Нетудихата, В. Макошенець, А. Камша. Нині це підприємство є власністю ПСП “Плешкани” і його очолює Н. Я. Січкач. Хлібокомбінат виробляє хлібобулочні та макаронні вироби і забезпечує ними багато населених пунктів Золотоніщини (15 видів продукції).

Наступником Гельмязівської МТС є ремонтно-транспортне підприємство (колишня “Сільгосптехніка”). Його кращі працівники у різний час удостоїлися державних відзнак, зокрема, М. В. Гуру було нагороджено орденом Жовтневої революції, І. Н. Коваленка, О. Д. Волканова, О. Д. Орду М. Ф. Ярмілка – Трудового Червоного Прапора, О. С. Голуба – Трудової Слави 2-го і 3-го ст., М. З. Лобунця – Трудової Слави 3-го ст., а В. О. Нетеку і М. Ф. Сердюка – “Знак Пошани”.

З середини 1950-х рр. розпочалася історія Гельмязівського “Міжколгоспбуду”, його першими директорами стали М. П. Нікогда, М. П. Юрченко, Ф. Ф. Вер’ясов. Згодом це підприємство було реорганізовано в МПМК-2, згодом КП “Будівельник”, яке здійснювало значний обсяг будівельно-монтажних робіт. Його у різні роки очолювали В. Я. Бакум, В. І. Демиденко, В. С. Карпенко, П. Г. Павлусь, О. О. Курбет та ін. На жаль, нині тут працює лише столярний цех. Кращі працівники цього підприємства були відзначені високими державними нагородами. Серед них – заслужений будівельник України, кавалер орденів Трудового Червоного Прапора і Трудової Слави 3-го ст. П. Д. Драгунов, кавалер ордена Жовтневої революції і Трудового

Червоного Прапора В. С. Карпенко, Трудового Червоного Прапора — О. Ф. Попович, Трудової Слави 3-го ст. — О. І. Бардашевський.

Затишок в оселях гельмязівців забезпечують працівники комунального підприємства “Добробут”. Функціонує досить розгалужена торговельна мережа. Місцевий продавець С. Д. Макошенець за високі виробничі показники нагороджена орденом Трудового Червоного Прапора.

Уже понад 100 років налічує історія Гельмязівської лікарні. Спочатку вона перебувала в статусі районної лікарні Гельмязівського району, а після його ліквідації — районної лікарні № 2, яка обслуговувала пацієнтів Гельмязівської зони. Її основні корпуси споруджені гельмязівськими будівельниками в 1959 р., а в 1975 р. стало до ладу нове 3-поверхове приміщення. З **1998 р.** — це дільнична лікарня на 50 ліжок з двома відділеннями (терапевтичне і неврологічне), а нині — терапевтичне відділення Золотоніської ЦРЛ. Різного часу в цій лікарні працювали заслужені лікарі І. А. Булгакова, М. Я. Слюсаревський (головний лікар), І. П. Хорошун та кавалер ордена “Знак Пошани” А. А. Оксамит. Довгий час її очолювала Л. О. Насальська. У селі функціонує й знаний у краї психоневрологічний інтернат (його директором був В. А. Шевчук, нині — С. М. Омелян).

Чільне місце на освітянському просторі Золотоніщини належить Гельмязівській школі. У повоєнні роки в селі функціонувало 2 школи: середня та неповна середня. Спочатку вони працювали в пристосованих приміщеннях, а в 1958 р. стала до ладу двоповерхова, 1974 р. — триповерхова шкільні будівлі. У 1983 р. восьмирічка була закрита; а її контингент включили до особового складу середньої школи. Довгі роки Гельмязівську школу очолював колишній фронтовик, талановитий організатор і мудрий наставник юних гельмязівців Д. А. Ярош. Його подвижницька педагогічна праця була відзначена двома орденами Трудового Червоного Прапора.

Високе звання “Заслужений учитель УРСР” отримали гельмязівці Г. І. Карпенко, П. П. Карпенко (нагороджений ще й орденом “Знак Пошани”), І. Т. Бутенко. Шкільного бібліотекаря Л. К. Тараненко було нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора.

Нині в Гельмязівській загальноосвітній школі І–ІІІ ст. навчається 420 учнів і працює 42 учителі (директор О. В. Денисенко). У дошкільній установі “Барвінок” (завідуюча Г. М. Ступацька) виховується 217 дошкільнят (у штаті — 18 вихователів). Почесне звання «Мати-героїня» отримали гельмязівки В. Г. Кобзаренко, Г. У. Курінна і М. Г. Прогожук, а Є. А. Кузьменко увінчана орденом «Материнська Слава» 3-го ст. (7 дітей).

Від 1971 р. у Гельмязові працює музична школа, яка має низку своїх філіалів у прилеглих населених пунктах. Упродовж багатьох років її очолює М. В. Белей. Майстерності гри на різноманітних музичних інструментах та співу тут навчаються 187 учнів. До послуг юних гельмязівців та дітей інших сіл будинок дитячої та юнацької творчості (директор В. В. Редько), він має статус районного і при ньому працюють найрізноманітніші гуртки за інтересами, які разом із філіалами охоплюють понад 1050 дітей. На його базі створено просвітницько-розважальний етнокультурний центр “Оселя фантазії”. Гельмязівський

БДЮТ став експериментальним майданчиком регіонального рівня.

Служба Божа проводиться у відновленій наприкінці 1980-х рр. знаменитій Троїцькій церкві – єдиному гельмязівському храмі, який уцілів. При місцевому психоневрологічному диспансері віднедавна функціонує каплиця УПЦ Київського патріархату. Частина гельмязівців належать до общини ХВЕ.

Знаний своїми багатими традиціями й Гельмязівський будинок культури. При цьому культурному осередку уже впродовж багатьох років працює фольклорний ансамбль “Калина”, який у 2005 р. удостоєний почесного звання народного колективу. Місцевих книголюбів обслуговує Гельмязівська бібліотека з книжковим фондом майже 18 тис. примірників.

Психоневрологічний диспансер

Фольклорний ансамбль “Калина”

А ще гельмязівці можуть похвалитися одним із найкращих у Шевченковому краї народним музеєм. Цей осередок духовності й пам’яті став дітищем відомого краєзнавця, великого достойника й автора сотень науково-популярних публікацій П. Т. Германа. Чимало розвідок із історії рідного села

належить і перу відомого краєзнавця С. В. Черненка. Авторами краєзнавчих книг, присвячених історії й сьогоденню рідного села стали гельмязівці П. П. Карпенко і М. П. Колісник. Нещодавно в селі відкрито пам’ятник жертвам Голодомору.

Дружать у Гельмязові з фізкультурою і спортом, для тренувань використовується добротна оздоровча база місцевої школи та сільського спортмайданчика. Добрим словом згадують гельмязівці талановитого спорторганізатора, багаторічного вчителя фізкультури П. В. Абаїмова, під керівництвом якого здобуто велику кількість спортивних перемог. Норму майстра спорту з пауерліфтингу виконав Л. О. Кот.

Село дало путівку в життя багатьом відомим людям. Уродженець Гельмязова, багаторічний директор птахоплемзаводу “Ясна Поляна”

Д. С. Півень

(м. Єсентуки) Д. С. Півень за видатні успіхи в аграрному виробництві був удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці. Відомим організатором сільськогосподарського виробництва був і його земляк С. Є. Кирдода, трудова звитяга якого відзначена двома орденами Леніна та орденом Трудового Червоного Прапора.

Заслуженими лікарями України стали уродженці села А. І. Гавриленко та О. Ф. Запорожець. А П. А. Бородавка оримав почесне звання “Заслужений журналіст України”.

Багато гельмязівців здобуло наукові ступені й залишили помітний слід у вітчизняній науці. Серед них — доктор економічних наук О. Г. Лобунець, доктор фізико-математичних наук В. С. Лобко, доктори сільськогосподарських наук В. І. Нікогда та І. С. Хомут, доктор біологічних наук А. Г. Мисюра, кандидат психологічних наук, член-кореспондент АПН України М. М. Слюсаревський, кандидат педагогічних наук, доцент О. І. Кретьова (Корольчук) та ін.¹⁴

Ректором Національного авіаційного університету є доктор технічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України М. С. Кулик. До генеральських звань дослужилися уродженці села В. В. Денисенко (генерал-полковник, обирався заступником голови Верховного суду України), С. Б. Братчик, М. О. Гразіон, В. М. Скидан.

Скульптурний портрет С. Є. Кирдоди

П'ять гельмязівців стали учасниками війни в Афганістані. Два воїни-афганці — Г. В. Макошенець і М. В. Ілляшенко — нагороджені орденами Червоної Зірки.

В. В. Денисенко

Значний внесок зробили гельмязівці в розвиток української літератури. У селі народилися відома майстриня слова — поетеса Н. А. Лівицька-Холодна, лауреатка премії Фондації Антоновичів. У Гельмязові знайшли свій останній спочинок талановитий поет А. О. Худоба, письменник В. І. Погребний, письменник-фантаст І. Г. Рясасов. Випускницею Гельмязівської школи була й відома українська поетеса Т. О. Коломієць*. Місцеві вчителі М. М. Аза, В. Г. Кобзаренко, С. М. Черненко, а також уродженця Гельмязова І. К. Пере-

* Т. О. Коломієць народилася в м. Корсунь-Шевченківський.

Н. А. Лівичка-Холодна

в'язко стали знаними в селі та за його межами аматорами поезії. М. А. Тищенко, заслужений артист України, співав у Національній опері, нині — соліст Державної хорової капели “Думка.” Відомим українським художником-графіком став гельмязівець В. І. Васянович.

Довгі роки Золотоніську районну раду очолював уродженець села В. М. Скидан. А його земляк В. І. Братчик обирався Чигиринським міським головою. Колишній гельмязівець Є. О. Курбет керував роботою обласного військового комісаріату.

Жителі села взяли досить активну участь у подіях революції Гідності. В селі, зокрема, відбулися масові протестні акції проти режиму Януковича, на підтримку євроінтеграції України. Близько 40 гельмязівців відстоювали незалежність України в сучасній війні з російськими агресорами на Сході країни. Активними учасниками волонтерського руху стали щонайменше 30 мешканців села.

На картах Гельмязів залишається самотою, бо населених пунктів з подібною назвою більше немає. Славна історія та непересічність сьогодення села дає його жителям усі підстави для оптимістичного погляду в майбутнє.

¹ *Zrodla dziejowe.* — Warszawa, 1877. — Т. 5. — С. 132.

² *Фонди народного музею с. Гельмязів.* — № 46.

³ *Наш рідний край: Хрестоматія з історії Черкащини.* — Київ, 1993. — С. 146.

⁴ *Описи Київського намісництва 70–80-х рр. XVIII ст.* — Київ, 1989. — С. 108, 245.

⁵ *Список населенных мест Полтавской губернии за 1900 годъ.* — Полтава, 1903. — С. 18.

⁶ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года Золотоношский уезд.* — Полтава, 1913. — С. 50, 54, 56–65, 262; *Энциклопедический словарь / Брокгауз, Ефрон И.* — СПб, 1896.

⁷ *Клировая книга Полтавской епархии.* — Полтава, 1902. — С. 15.

⁸ *Приложение к отчету Золотоношской уездной земской управы за 1908 годъ.* — Золотоноша, 1909. — С. 31, 151, 158, 165; *Третья подворно-хозяйственная земская перепись.* — С. 50.

⁹ *Список поселень Черкаської округи.* — Черкаси, 1926. — С. 10.

¹⁰ *Колективіст Гельмязівщини.* — 1932. — 20 січня.

¹¹ *Там само.* — 1940. — 9 січня.

¹² *Там само.* — 1940. — 29 лютого.

¹³ *Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.: Документи. Спогади. Статті.* — Черкаси, 2000. — С. 129, 141–142, 187–188; *Фонди народного музею с. Гельмязів.* — № 46.

¹⁴ *Голиш Г. М., Голиш Л. Г. Село зі статусом райцентру // Нова доба.* — 2001. — 12 червня.

СЕЛО – САД

*Село, моє рідне село,
Де у вишневому вулиці цвіті
Село, моє рідне село –
Ти накреще у цілому світі!*

П. Веретільник

За 37 км на північний захід від Золотоноші розташоване село Гладківщина. Усього 3 км відділяє його від залізничної станції з однойменною назвою, рукою подати до важливої автомагістралі – дороги національного значення Київ – Дніпро (за 7 км). Неповдалік знаходиться залізнична колія Золотоноша – Ліпляве. Місцевість тут рівнинна, а особливістю цієї степової осади є її віддаленість від природних водойм.

Найближчими сусідами Гладківщини є села Софіївка, Бубнівська Слобідка, Піщане і підпорядковане їй однойменне селище Гладківщина. Забудова села розташована на площі 158 га, тут 8 вулиць загальною протяжністю 8,3 км. Традиційні назви сільських вулиць та кутків – Новоселиця, Піщанська, Прохорівська, Гарбузяна, Одирванка, Хутір.

Нині в Гладківщині налічується 420 дворів з населенням 914 жителів. У 2017 р. народилося 9, а померло 21. Отже, показник природного приросту становив мінус 12, що відображає тенденцію останніх десятиріч. Дещо додає оптимізму механічний рух населення. За два останні роки людність за його рахунок зросла на 18 мешканців. 44 % жителів села належить до категорії дітей, підлітків та молоді. Найпоширеніші прізвища мешканців Гладківщини – Веретільник, Коваленко, Супрун, Тертишний, Титаренко. До жителів села прийнято звертатися *гладківщани, гладківці*.

Сліди життя на території села належать сивій давнині: тут виявлено кургани доби бронзи та скитських часів¹. Офіційна ж дата народження Гладківщини – середина XVIII ст., отже, цьому поселенню майже 270 років. У датованому 1749 р. історичному документі, де йдеться про розподіл громадського лісу, зустрічаємо: “по дорогу, идучую чрезъ Гладковъ хуторъ в поле”².

За переказами назва села походить від його осадчого – діди́ча Гладкого. Проте вірогіднішою версією видається ув’язування ойконіму з першопоселенцем тамтешніх місць якимсь Гладком. Це прізвище, що походить від такого ж прізви́ська, указує на фізичну особливість його носія: повнотілий, угодований, ситий. Тоді як у XVIII та першій половині XIX ст.

Стара хата

зустрічаємо в документах “Гладківський хутір”, то пізніше (третья чверть XIX ст.) поселення прибирає новітню назву, яка включає суфікс -івц- (відображає колективну належність). Спосіб такого словоутворення в географічних назвах досить поширений, наприклад: Голубівщина, Макарівщина, Малинівщина, Прізмовщина, Тмарівщина, Тимківщина тощо.

На 1787 р. у “Гладківському хуторі”, який належав ротмістру В. Лизогубу, проживало всього 26 жителів (посполитих)³. У XIX ст., особливо в пореформену добу, місцеве населення стрімко зростає. У 1840-х рр. в селі з’явилася цукроварня — перша на Золотоніщині.

За переписом 1900 р. Гладківщина подається як “деревня” Піщанської волості. У ній тоді налічувалося 126 селянських дворів. Населення становило 923 мешканці (466 чоловіків і 457 жінок). Зважмо: за 110 років людність села зросла більше ніж у 35 разів.

На 1910 р. у селі налічувалося 144 селянські господарства, які загалом володіли 238 дес. землі. Для порівняння: поміщик Горленко мав понад 820 дес. землі. Місцеві селяни страждали від безземелля і малоземелля: на 1 двір пересічно припадало лише 1,6 дес. землі, це набагато менше, ніж в інших селах. При цьому 42 господарства взагалі не мали землі, 51 — менше 1 дес., 38 — до 3 дес., 9 — до 6 дес., 3 — до 9 дес. Лише один господар був досить заможним, володіючи понад 50 дес. землі. Свою землю гладківщани обробляли дідівськими методами: у 1910 р. у селі налічувалося 62 однолемішні плуги, 117 сох, 164 дерев’яні борони, а в упряжі було 147 коней. У 1910 р. посіяли 31 дес. жита, 43 — ярої пшениці, 24 — ячменю, 28 — вівса, 12,5 — гречки, 26 — проса, 9 — соняшника, а 25 дес. було відведено під городину.

Гладківщани утримували різноманітну живність: 205 голів ВРХ (в т. ч. 87 корів), 39 — овець, 45 — свиней, 628 — курей. У селі тоді працювало 11 вітряків, водяний млин, олійниця, а замовлення місцевих мешканців виконували 1 коваль, 2 теслі, 2 кравці, 2 шевці⁴.

Місцеві селяни боролися за землю і волю. Зокрема, у 1906 р. сусідня Софіївка була охоплена антипоміщицькими заворушеннями, а керували ними гладківщани С. Супрун та С. Веретільник. І в самій Гладківщині було неспокійно: селяни збиралися на таємні збори у місцевого коваля С. Коваленка.

Наприкінці XIX ст. у Гладківщині була відкрита школа грамоти з невеликою кількістю учнів та елементарним обсягом знань, які вони мали отримувати. На початку минулого століття для місцевої дітвори відчинила свої двері земська початкова школа. У 1908 р. у ній навчалося 52 учні (45 хлопчиків і 7 дівчаток). Письменними тоді були 122 гладківщани — 13,2 %, що набагато менше, ніж в інших селах. Ще гіршим був цей показник серед

*Червоноармійці.
Ліворуч – гладківщанин Т. А. Нечипоренко*

який спочатку об'єднував 28 сільських господарств, а на весну 1930 р. — вже 80. Головою правління було обрано І. С. Степіку, якого згодом змінив І. Г. Халиман, а в 1938 р. — М. І. Ілляшенко. Нову назву прибрало й саме господарство — колгосп ім. Молотова.

За спогадами старожилів, далеко за межі Гладківщини линула слава про місцевих трудівників — свинарку П. Черненко, трактористок Г. Супрун та К. Веретільник, шофера П. Коваленка. Прикметою нових часів стало відкриття у 1934 р. семирічної школи, а згодом — колбуду та бібліотеки.

Скиртування соломи. 1934 р.

місцевих жінок: лише 14 на 1910 р. уміли читати й писати (3,3 %)⁵.

Восени 1919 р. в селі було проведено розподіл поміщицької землі. Неодноразово Гладківщину захоплювали повстанські отамани. До початку періоду непу село стало центром сільської ради Піщанського району, їй були підпорядковані три хутори: Голубівщина, Ісаєя та Макарівщина. За переписом середини 1920-х р. у селі налічувався 201 двір з населенням 1111 жителів (540 чоловіків і 571 жінка)⁶. З ліквідацією Піщанського району на початку 1930-х рр. Гладківщинська сільрада увійшла до складу Гельмязівського району.

У 1929 р. на хвилі суцільної колективізації було створено гладківщинський колгосп “Нова громада”,

М. І. Ілляшенко

Не обминув Гладківщину й голодний апокаліпсис 1932–1933 рр. Тоді загинуло від голоду близько сорока гладківщан⁷. Жертвами сталінських репресій стали І. М. Веретільник, С. Є. Степіка, Й. Є. Степіка та ін.

П. П. Воропай

У роки війни з німецьким нацизмом 229 жителів села стали на захист Батьківщини, 136 — загинуло. Понад 100 спізнали долі “остарбайтерів”. Колишній голова місцевого колгоспу М. І. Ілляшенко став комісаром Гельмязівського партизанського загону, загинув у 1943 р. Близько 50 учасників війни нагороджено бойовими відзнаками. Зокрема, орденами Слави 3-го ст. відзначена мужність фронтовиків Г. І. Веретільника, М. П. Гетьмана, І. П. Гетьмана, М. П. Коваленка, І. Г. Проценка, Т. Й. Мицюру, орденами Вітчизняної війни і Червоної Зірки — П. П. Воропая, орденом Вітчизняної війни 1 і 2 ст. — Ф. Н. Коваленка. 6 гладківщан нагороджено медаллю “За відвагу”, в т. ч. А. П. Гетьмана — двома⁸.

У післявоєнні роки гладківщани встигли терміни відбудували зруйноване війною село. Місцевий колгосп ім. Молотова у 1957 р. був перейменований на “Перемога”. Через два роки до нього приєднався софіївський колгосп ім. Щорса, об’єднане господарство дістало ім’я М. І. Калініна. Тоді ж Гладківщинській сільраді була підпорядкована Софіївка. У 1965 р. колгосп було перейменовано на ім. Суворова, а у вересні господарство було реорганізовано в радгосп, який набув садівничої спеціалізації. Це було досить потужне господарство з високими прибутками. Його очолювали талановиті організатори аграрного виробництва І. І. Журило і В. Д. Яценко. Глад-

Гладківщани І. О. Тертишний (у центрі). Берлін, 1945 р.

М. Г. Коваленко

ківщанське село-сад забезпечувало яблуками сотні населених пунктів України. Саме в той найуспішніший в історії Гладківщини час з’явилися нові приміщення школи, будинку культури та ФАПу.

Кращі трудівники господарства були відзначені високими державними нагородами. Серед них — кращий садівник області М. Г. Коваленко, нагороджений орденом Леніна та Трудового Червоного Прапора. За високі трудові досягнення орденом Жовтневої революції відзначено механізаторів Г. Є. Пономаренка та П. І. Титаренка, Трудового Червоного Прапора — Я. О. Тертишного, “Знак Пошани” — механізаторів І. П. Титаренка, П. М. Веретільника, П. І. Тертишного.

Після здобуття Україною незалежності місцеве господарство було реорганізовано в КСП “Яблуневе”, яке згодом перестало виправдовувати свою “садівничу” назву. Дійсно, на той час колективного саду в селі не залишилося й у помині. Господарство зрештою стало дочірнім сільгосп підприємством, потім знаходилося в статусі відділу ТОВ СП “Золотоніський” (свиновідгодівельний комплекс с. Піщане). А в 2007 р. нарешті з’явилися інвестори, які заявили про свій твердий намір відновити в Гладківщині садівництво. Нині ТОВ “Золотоніські сади” (керівник А. В. Рубльов) має 82 га саду, де вирощуються такі сорти яблук як Айдарет, Голден, Ренет, Смиренко. Продукція цього господарства реалізовується по всій Україні. Успішно працюють фермерське господарство “Ярославна-88” і ПП І. Н. Супруна.

У саду

П. І. Пампушко (ліворуч)

Гордістю Гладківщини є місцева школа. Понад 30 років педагогічний колектив цього закладу очолював П. І. Пампушко, і школа завжди була в числі правофлангових⁹. Нині в Гладківщинському НВК навчається 105 учнів (16 учителів) і виховується 32 дошкільнят (2 вихователі). Директор НВК М. В. Коваленко удостоїлася високої нагороди — ордена княгині Ольги 3-го ст.

Не згасає в Гладківщині й вогнище культури: понад 32 роки дарує односельцям і жителям навколишніх сіл свої пісні народний сільський хор, яким довгі роки керував П. Я. Веретільник.

Дружать у селі зі спортом: футбольна збірна неодноразово виборювала районну першість серед сільських колективів. А своє здоров’я поправляють гладківщани в місцевому фельдшерському пункті.

Серед уродженців села — кандидат технічних наук, професор Т. І. Веретільник, кандидат медичних наук І. О. Тертишний, начальник штабу військової частини А. І. Герман, колишній начальник Золотоніського міськрайвідділу внутрішніх справ, полковник міліції

М. В. Коваленко

В. П. Титаренко,
член Національної
спілки журналістів
А. І. Палянічко.

13 гладківщан
взяло участь у
бойових діях на Сході
країни. В. І. Веретільник отримав по-
ранення, І. А. Супрун
та М. Г. Шостаков за
мужність нагородже-
ні орденом Б. Хмель-
ницького 3-го ст.

**Сільська футбольна збірна – переможець
районних змагань. 1970-ті рр.**

У Гладківщини немає стовідсоткових тезок, проте на карті можна віднайти чимало осад з однокореневою назвою, їх 10. Це — Гладкий (Приморський край РФ), Гладкий-Лог (Калінінська область РФ), Гладковичі (Житомирська обл.), Гладківка (Херсонська обл.), Гладкове (Луганська обл. і Красноярський край РФ), Гладковська (Республіка Адигея РФ), Гладковське (Казахстан), Гладкое (Ленінградська і Орловська обл. РФ).

¹ *Фонди Черкаського державного краєзнавчого музею.*

² *Университетские известия. — Київ, 1884. — С. 64.*

³ *Описи Київського намісництва 70 — 80-х років XVIII ст. — Київ, 1989. — С. 245.*

⁴ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. — Полтава, 1913. — С. 114, 118, 120, 121, 124–127, 129, 262.*

⁵ *Приложения к отчету Золотоношской земской управы за 1908 годъ. — Золотоноша, 1909. — С. 158; Третья подворно-хозяйственная земская перепись. — С. 114.*

⁶ *Список поселень Черкаської округи. — Черкаси, 1926. — С. 45.*

⁷ *Колективіст Гельмязівщини. — 1938. — 7 листопада.*

⁸ *Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни. Документи. Спогади. Статті. — Черкаси, 2000. — С. 41, 54, 179.*

⁹ *Голиш Г. М., Голиш Л. Г. Чи все гладко у Гладківщині? // Вісник Золотоніщини. — 1998. — 7 листопада.*

ПОСЕЛЕННЯ-ДВІЙНИК

*Село моє рідне, мій край дорогий,
Знайомі з дитинства стежини.
Де в росах кришталь, де пісок золотий,
Де в небі безмежні хмарини.*

Ю. Прокопенко

За 41 км на північний захід від райцентру обабіч залізничної колії Ліпляве — Золотоноша розташоване селище Гладківщина, яке підпорядковане однойменній сільській раді (центр — с. Гладківщина). Тут рівнинна місцевість без будь-яких природних водойм, оточена лісами. Селище займає порубіжне положення, його територія упритул підходить до Канівського району, зокрема сіл Прохорівка та Келеберда. Окрім названих це поселення сусідить із селом Бубнівська Слобідка та, звісно, зі своїм адміністративним центром — с. Гладківщина.

Забудова селища має переважно прямокутну конфігурацію і включає в себе й кілька багатоквартирних будинків. Площа Гладківщини-2 — лише 8,4 га, тут 6 вулиць загальною протяжністю 2 км.

Нині в селищі налічується 75 господарств, а населення становить всього 73 мешканці. Упродовж трьох останніх років тут народилася лише одна дитина, а померло 13 мешканців. Зменшується тамтешня людність і за рахунок механічного руху: наприклад, за 2016—2017 рр. Гладківщину-2 назавжди покинуло 9 жителів. Майже 40 % тамтешніх мешканців — це люди пенсійного віку.

Найпоширенішими прізвищами у селищі є Засенко, Фесун. До місцевих жителів звертаються *гладківщани*.

Селище Гладківщина — відносно молодий населений пункт. Його історія започаткована в **другій чверті ХХ ст.** як залізничної станції, що було

Хлібопримальне підприємство

пов'язано з уведенням у дію вузькоколійки Ліпляве – Гладківщина – Піщане – Домантів – Золотоноша – Хвилівка. Наприкінці **1920-х рр.** тут було відкрито хлібоприймальне підприємство. До Другої Світової війни у поселенні проживало лише декілька родин, члени яких здебільшого були працівниками залізничної станції та місцевого ХПП.

За мужність на фронтах війни з нацизмом орденом Червоного Прапора нагороджено В. Г. Калмикова, Червоної Зірки – М. С. Шишку (двома), Ф. П. Фесуна і К. К. Семейка.

У повоєнні роки виробнича інфраструктура селища продовжувала розвиватися. З'явився досить потужний бурякопункт, нафтобаза, хімсклад, транзитний склад, електростанція, будівельна організація тощо. Це перетворило поселення в досить помітний економічний центр нашого краю.

Однак в умовах ринкових випробувань кінця ХХ ст. переважна більшість підприємств збанкрутувала і припинила своє існування. Нині єдиним осередком господарського й соціального життя залишається ТОВ “Гладківщинське ХПП”. Його упродовж понад 30 років очолює здібний організатор, ветеран праці М. І. Маймула. Нині на хлібоприймальному підприємстві задіяно 12 зерноскладів, дві сучасні зерносушарки, за рік приймається на зберігання понад 30 тис. т зерна. У ХПП є досить велике підсобне господарство: кілька десятків гектарів землі та мініферма з коровами, бичками, вівцями, свинями, птицею. Візитівкою хлібоприймального підприємства є й розкішні квітники перед його адмінкорпусом, які милують око від ранньої весни до пізньої осені.

Чимало місцевих працівників відзначено нагородами. Зокрема, очільниця підприємства М. І. Маймула стала кавалером ордена “Знак Пошани”. Таким же орденом нагороджено й ветерана праці Ф. П. Фесуна.

Медичні послуги жителі селища отримують у місцевому фельдшерському пункті.

М. І. Маймула в робочому кабінеті

СЕЛО З ГРОШОВИТОЮ НАЗВОЮ

*Тут стільки простору для духу,
Для погляду і для вітрів!
І тут думок твоїх напругу
Вбирає серця тихий спів.*

В. Даник

Кожного, хто вперше подорожує автобусом чи власним авто теренами Златокраю, неодмінно інтригує дорожний вказівник “Деньги”. Переносючи наголос з останнього на перший склад, зросійщений мандрівник починає губитися в різних здогадках, котрі, зрозуміло, крутяться навколо слова “гроші” і поняття “Клондайк”. Ці його міркування посилюються близькістю села до райцентру із “золотою” назвою.

Село Деньги, центр однойменної сільської ради, знаходиться у південно-східній частині Золотоніщини, всього за 10 км від райцентру, біля шосейної дороги Черкаси – Золотоніша. Найближчими територіальними сусідами є села Кропивна, Благодатне, Хвильово-Сорочин (віднесене до Деньгівської сільради) та Крутьки (Чорнобаївщина). Селом протікають річки Кропивна, а його околицями – Самозванка. Останній гідронім є досить промовистим, бо, дійсно, від колись повноводної річки через її інтенсивне зміління згодом залишилося “сама назва”.

З гори Сторожівня, яка височить над Деньгами, відкривається чудова панорама рівнинного українського села, що взяте в оправу густими хвойними та листяними лісами. Загальна площа цього населеного пункту 512,5 га, тут 14 вулиць і 5 провулків сумарною протяжністю 20 км. Промовисто звучать сільські кутки та вулиці: Боцманівка, Броварки, Бухта, Гончарівка, Діброва, Загребля, Косівка, Прізмовщина, Ромашевщина, Слинькова, Яр та ін.

У Деньгах нині 744 двори із населенням 1160 мешканців. Порівняно з початком минулого століття людність зменшилася майже на

Візний знак

півтори тисячі. Природний приріст населення упродовж останніх років має лише від'ємні величини. Наприклад, у 2017 р. народилося 8, померло ж — 14 (-6). Та це й не дивно, адже майже третина населення має пенсійний вік. Зате спостерігається позитивна динаміка механічного руху населення. За два останні роки на постійне місце проживання в село прибуло 94, а вибуло 36 (+58).

Найпоширенішими прізвищами в Деньгах є Валовий, Гончар, Заїка, Кикоть, Шкеліберда. Правильні форми звертання до жителів села — *деньгівці, деньгівчани, денежці*.

Назва населеного пункту має антропонімічне (від власного імені людини) походження. За переказами, перші поселенці на сучасній території села на прізвиська Деньга, Зміхновський і Придня осіли на березі річки Боцман, допливу р. Кропивна. Саме від імені першопоселенця Деньги й походить назва села. Цілком вірогідно, що Деньга був людиною грошовитою або скнарою, за що й заплатив таким прізвищем. Нагадаємо, що “деньга” — це дрібна московська срібна, пізніше — мідна монета (в обігу від XIV до XIX ст.). Цей номінал походить від татарського “таньга” (тенге) — монета, що була обіговою під час монголо-татарського іга. Прізвище Деньга й похідні від нього доволі часто зустрічаються в козацьких реєстрах XVI—XVIII ст. (Деньга, Денезько, Денезький).

Деньги — то давнє козацьке поселення, перша документальна згадка про нього відноситься до **другої чверті XVII ст.** Як козацька осада під перекрученою назвою “Донкі” село позначено на карті Г. Л. де Боплана (40-ві рр. XVII ст.)¹.

З початком Національно-визвольної війни середини XVII ст. село стало центром Деньгівської сотні у складі Кропивнянського полку. У реєстрі за 1649 р. знаходимо: “Сотня Демська, Демко (прізвище Ігнатенко — *авт.*) — сотник”. Тоді сотня налічувала 85 козаків. У її складі були поряд з українцями вихідці з Молдови, Московії та Білорусії. Козаки з Деньгів брали участь у Збаразькій, Берестецькій і Батозькій битвах та в поході на Замостя, виявляючи неабияку мужність та самовідданість².

Вдалося знайти стару книгу середини XVII ст. з характерним дарчим записом: “Сия книга, глаголемая служебник, добытая у войне под Ульвовом за гетмана Хмельницкого... Добув еє Демко Игнатенко с товариством и надали еє селе Деньгах до храму Архистратига Христова Михаила за отпущение грехов своих”³.

Деньгівські козаки приєдналися до антимосковського повстання Переяславського полку **1666 р.**, яке спалахнуло в сусідній Богушківій Слобідці. Частина жителів села потрапила в залежність до вельмож, козацької старшини та монастирів. За переписом 1729 р., Деньги належали до гетьманської диспозиції, а його населення виділяло щомісячні “датки” на утримання “компанійців” (найманих козаків) та на потреби містечка Кропивна.

Детальну інформацію про Деньги містять “Описи Київського намісництва,” датовані 1787 р. З них випливає, що у 80-х рр. XVIII ст. в селі налічувалося 242 двори, а населення становило 726 мешканців. Соціальний склад Деньгів був доволі строкатим: 1 господарство належало дворянам, 130

— виборним козакам, 62 — козакам-підпомічникам, 49 — посполитим та козацьким підсусідкам, 2 — представникам церкви, 12 — різночинцям. “Оные владения”, як відзначено в документі, належали “різного звання казенним людям, козакам”, проте лівова частка кращих земель була власністю таємного радника, сенатора і кавалера М. Неплюєва, колезького радника С. Томари, колезького асесора А. Дарагана і полкового осаула Ф. Тимківського⁴.

Учасником російсько-турецької війни став Д. К. Бузунар. Бойова звитяга деньгівчанина була відзначена Георгіївськими хрестами 3-го і 4-го ст.

З плином років село зростало, збільшувалася чисельність його мешканців. Тоді як путівник В. П. Семенова (1903 р.) визначає людність Деньгів у 2,5 тис. осіб⁵, то третій подвірно-господарський перепис 1910 р. фіксує вже 2864. Отже, порівняно з кінцем XVIII ст. населення зросло майже вчетверо. У Деньгах тоді налічувалося 542 господарства, з них 433 козацькі, 84 селянські, 5 єврейських, 9 привілейованих. 5 господарів були заможними, володіючи понад 50 дес. землі.

Било ключем господарське життя: селяни обробляли понад 2 тис. дес. орної землі, вирощуючи переважно зернові культури, утримували 147 волів, 284 коней, 362 корови, 900 овець, 572 свиней, близько 4000 курей. 20 деньгівців пасічникували, вони збирали мед з 512 вуликів (рамкових — лише 11). Замовлення місцевих жителів виконували 4 теслі, 12 кравців, 2 шевці, 8 ткачів, 1 слюсар, 5 рибалок. На 1910 р. у селі працювало 26 вітряків, олійниця, 2 кустарні підприємства, 3 крамниці, шинок⁶.

Чимало деньгівчан заробляло хліб в економіях Таврії та на шахтах Донбасу. Однак найбільше їх від'їжджало до Керчі та Маріуполя, де вони наймалися рибалками. Як свідчать старожили, деньгівчан визнавали умілими рибалками й багатьох із них навіть обирали ватагами рибальських товариств.

Історичні документи засвідчують наявність у селі трьох шкіл: грамоти, церковно-парафіяльної і земської (перший учитель — П. І. Денисенко). У земській школі, зокрема, у 1908/1909 навчальному році навчалося 142 учні (121 хлопчик і 21 дівчинка). Утім, письменних у селі було не так уже й багато: 876 осіб, а це становило тільки 30 % населення. Всього 194 жінки знали грамоту (13 %). 12 жителів належало до інтелігенції.

На початку минулого століття в селі функціонувала й бібліотека з дводенним режимом роботи і фондом 701 примірник та чотирма періодичними виданнями. У 1908 р. її послугами користувалося 85 читачів (3% населення)⁷.

У Деньгах працювала одна з чотирьох (на сучасних теренах району) лікарських дільниць, яка обслуговувала населення

Сільська хата. Поч. XX ст.

В. Ф. Войно-Ясенецький
(св. Лука)

щонайменше двох десятків сіл і хуторів. Дільницю очолював відомий лікар М. К. Фон-Крузе, а в 1908 р. упродовж трьох місяців земським лікарем у Деньгах працював легендарний В. Ф. Войно-Ясенецький — знаменитий учений-хірург, автор багатьох цінних праць із воєнно-польової хірургії, архієпископ (хрестне ім'я — Лука)⁸.

Центром духовності села була Архистратиго-Михайлівська церква, споруджена ще в **1833 р.** До речі, це був один із небагатьох храмів Золотоніського повіту, що мав цегляні стіни. Збудована в класичному стилі з доричними колонами, ошатними банями, білосніжними стінами, ця церква стала справжньою окрасою і своєрідною візитівкою Деньгів⁹.

Ще в позаминулому та на початку минулого століття чимало деньгівчан висунулося в когорту славних достойників української духовності. У далекому 1812 р. уродженець села П. П. Канівецький здобув учений ступінь доктора філософії, що виділяло його навіть на європейських обширах.

Власну наукову школу права своїми глибокими юридичними студіями створила династія Демченків. Уродженець Деньгів В. Г. Демченко в позаминулому столітті захистив докторську дисертацію з цивільного права, став заслуженим ординарним професором Київського університету. Його син, Григорій Васильович, був доктором кримінального права, професором. Автор популярних брошур з агрономії — брат Демченка-старшого Дмитро Григорович. Ще один Демченко — Яків Григорович — був відомим фольклористом і шевченкознавцем¹⁰.

Чимало деньгівчан стали учасниками бойових дій на фронтах Першої світової війни. Мужність Д. І. Шкаліберди була відзначена Георгіївськими Хрестами 3-го і 4-го ст., а О. Л. Іващенко — 4-го ст.

Події Української революції 1917–1921 рр. знайшли свій відгомін і в Деньгах. У січні 1918 р. на деякий час було встановлено радянську владу та обрано ревком (голова — М. О. Чирка). Деньгівський партизанський загін під командуванням М. І. Зміхновського боровся з австро-німецькими окупантами та гетьманцями (згодом Зміхновського було схоплено і страчено в Золотоноші).

З українським державотворенням тієї буремної доби найтіснішим чином пов'язано ім'я деньгівчанина, відомого юриста, письменника, державного діяча С. П. Шелухіна.

Його земляк А. М. Вовк — відомий військовий діяч УНР, генерал-хорунжий, один із організаторів Першого Зимового походу.

У 1920 р. Деньги стали центром однойменної сільради з підпорядкуванням їй хуторів Гончарівка, Жирків, Новоселівка, Сороки та Хвилів. Пожвавлення економічного життя за непу сприяло поліпшенню демографічної ситуації. За

Шелухін Сергій Павлович (псевд. С. Павленко, С. Кондратенко та ін.) народився в с. Деньги 7 (20) жовтня 1864 р. Відомий громадсько-політичний діяч, учений, письменник, журналіст, історик. Закінчив юридичний факультет Київського університету. Займався юридичною практикою, з 1880-х рр. брав участь в українському національному русі. Належав до Української радикально-демократичної партії. З 1917 р. — член Центральної Ради. У 1918 р. — генеральний суддя УНР, міністр судових справ в уряді В. Голубовича, голова делегації на переговорах з РСФРР. За Директорії виконував обов'язки міністра юстиції. З 1921 р. — в еміграції, де продовжував громадсько-політичну та наукову діяльність. Помер 25 грудня 1938 р. у м. Прага.

переписом 1926 р. у селі було вже 696 господарств із населенням 2994 мешканці (1470 чоловіків і 1524 жінки)¹¹.

Услід за створенням у 1926 р. ТСОЗу найбідніші селяни об'єдналися **1929 року** в колгосп, який дістав модну для того часу “червону” назву — “Червоний дніпровець”. Однак селяни середньої руки і, тим більше, зразкові господарі не поспішали в “гуртове господарювання”. Про їхній спротив колективному насиллю переконливо свідчить чи не найнижчий у районі відсоток усупільнених господарств (35 % на травень 1931р.) та занесення Деньгів на “чорну дошку”, приклеювання їм ярлика “опортуністичного села” тощо¹². Проте з часом партійно-комсомольський актив зламав селянський опір, а хвиля “розкуркулювань” знищила традиційно хазяйновиті Деньги. Доценту були розорені зразкові господарства К. Шкеліберди, Ю. С. Шелухіна (Шелухи) та багатьох інших. Понад 250 мешканців втратило село під час Голодомору 1932–1933 рр. Десятки стали жертвами сталінських репресій, серед них — П. С. Глоба, К. Я. Кикоть, М. В. Наконечний, К. С. Соколан, Є. Я. Тарара, О. І. Черінко та ін.

Жителі села, незважаючи на ці негативні суспільні явища, сумлінно працювали на полях та фермах. Зокрема, успіхи у праці місцевого тракториста П. Сороки були відзначені орденом Трудового Червоного Прапора. Далеко за межі села линула слава про знатного комбайнера Г. С. Киктя.

Понад 300 деньгівчан взяло участь у бойових діях на фронтах війни з нацизмом, 159 з них загинуло, а 45 було розстріляно під час тимчасової окупації. Упродовж двох місяців після приходу окупантів у деньгівських лісах діяв партизанський загін під командуванням В. Н. Гукка і Г. С. Киктя, проте

Група деньгівців. 1920-і рр.

М. О. Зміхнівська

вже в листопаді 1941 р. його діяльність припинилася, а більшість партизанів схопили гестапівці й розстріляли. За мужність і героїзм у боротьбі з ворогом 122 жителі села нагороджено орденами і медалями. Серед звитяжців фронту — кавалери ордена Леніна, Червоного Прапора, двох орденів Червоної Зірки С. Р. Куїовда, ордена Червоного Прапора О. Ю. Зміхновський, М. О. Зміхновська, М. Ф. Валовий, Вітчизняної війни 1-го ст. — І. Д. Шкеліберда, Вітчизняної війни 2-го ст. — С. С. Соколан, Слави 3-го ст. — Я. П. Жовнір, Г. І. Калініченко, С. Л. Кикоть, М. І. Кутир, К. М. Пугач, І. М. Саранча, Червоної Зірки — Г. Я. Бузунар, Г. П. Валовий та ін.¹³

Залікувавши тяжкі рани війни (в ході війни було спалено 460 осель громадян, знищено виробничі об'єкти та громадські будівлі), деньгівчани повернулися до звичної праці. У 1951 р. було перейменовано місцевий колгосп, він почав носити ім'я М. Щорса. З 1963 р. — нова назва: імені Кірова.

Господарський злет господарства припадає на 1980-ті рр., коли колгоспним головою був здібний організатор В. М. Дмитренко, поцінований згодом за свої великі заслуги почесним званням “Заслужений працівник сільського господарства”. Слава про деньгівський колгосп, його високі виробничі показники, вражаючий розмах соціально-культурного будівництва линула далеко за межі Золотоніщини. Чимало колгоспників удостоїлось високих державних нагород: комбайнера М. Я. Короля нагородили орденом Леніна, доярок У. М. Басай і Є. С. Сокур — Трудового Червоного Прапора, а Д. Л. Палаша (колишнього голову колгоспу) — “Знак Пошани”.

Після передчасної смерті В. М. Дмитренка “Деньгівське” (таку нову назву прибрало господарство) очолив В. В. Буркацький, і сільгоспвідприємство ще деякий час зберігало свої позиції.

Однак після звільнення В. Буркацького та подальшої управлінської криго-

С. Р. Куїовда

М. Я. Король

В. М. Дмитренко

верті “Деньгівське” почало інтенсивно занепадати. Колись цілісне й потужне господарство розпалося аж на чотири сільгоспідприємства. Частина деньгівських земель орендують приватні підприємства “Деньгівське-2” (П. В. Лазоренко) та “Зелена Діброва” (І. В. Задорожній). Нині переважна більшість деньгівців пов'язали свою долю з доволі успішним сільгоспідприємством ТОВ “Гранекс-Черкаси” (2100 га землі, директор бельгієць Том ван Гої). ТОВ “ШаПл” займається виробництвом комплектуючих для верстатів (директор Е. Сенін).

Адмінбудинок Деньгівського лісництва

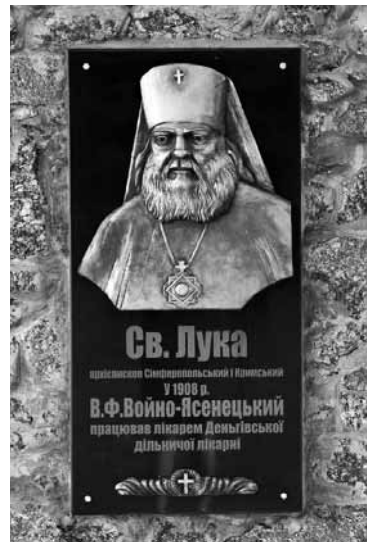
Чимало деньгівчан заробляє собі на хліб і в місцевому лісництві. Це лісогосподарське підприємство — одне з кращих у Золотоніському держлісгоспі (лісничий О. В. Старченко). Деньги оточує чималий дачний пояс: тут понад 165 дач.

У селі нині працюють навчально-виховний комплекс: загальноосвітня школа І—ІІІ ст. — дошкільна установа (89 учнів, 38 дошкільнят, 23 педагоги), будинок культури, амбулаторія загальної практики сімейної медицини*. Близько 50 років сільським фельдшером працював Г. М. Черняков, звитязна праця якого була відзначена орденом Леніна.

Г. Л. Горбуновій, яка народила й виховала 6 дітей, а також О. І. Малишевій та В. А. Трибель (по 5 дітей) присвоєно почесне звання “Мати-героїня”.

На жаль, і сліду не залишилося від прекрасної будівлі Архистратиго-Михайлівської церкви, бо її спіткала типова для культових установ доля. Ще в 1940 р. церковна споруда позбулася своїх прекрасних бань. Під час хрущовського “наступу на мракобісся” початку 1960-х років у ній заборонили правити службу, приміщення стало “вогнищем культури” — сільським клубом. Згодом колишній святий храм перепрофілювали на колгоспну комору, а за лічені роки до запровадження горбачовської політики релігійної толерантності деньгівську церкву було повністю демонтовано.

Уже у 2015 р. було освячено нову будівлю Свято-Михайлівської церкви, спорудженої за

Пам'ятний знак Св. Луки

* У 1950–1960-х рр. у селі працювала дільнична лікарня, її очолював М. О. Лапа.

підтримки ТОВ “Гранекс-Черкаси”. Біля неї встановлено меморіальний знак на честь св. Луки (Войно-Ясенецького).

Новітня доба української історії досить багата на звучні імена вихідців із Деньгів. А. С. Шевченко здобув учений ступінь доктора сільськогосподарських наук і поцінований за

свої видатні наукові досягнення Ленінською премією. До речі, він був референтом М. С. Хрущова. Науковий ступінь мав і знаний діяч аграрної науки А. М. Копил. О. М. Филь – відомий журналіст, кандидат історичних наук, полковник, колишній начальник центрального музею Державної прикордонної служби України.

Щедра деньгівська земля виколисала й славетних діячів мистецтва. Учнем Ф. Кричевського був самобутній художник, заслужений діяч мистецтв Туркменії І. І. Черінько*. Широко знаний серед служителів Мельпомени деньгівчанин, народний артист України, лауреат Державної премії ім. Т. Г. Шевченка А. П. Гончар. Стежкою іменитого брата пішов і В. П. Гончар, актор Одеського театру юного глядача.

Після вінчання у Свято-Михайлівській церкві. 1957 р.

О. М. Филь

Гончар Андрій Петрович народився 10 жовтня 1936 р. в с. Деньги. Після закінчення Київського театрального інституту ім. Карпенка-Карого грав на сценах театрів Чернігова, Криму, з 1963 р. – в Одеському російському драматичному театрі ім. Іванова (артист, режисер, головний режисер). Нині – актор Одеського театру юного глядача ім. Ю. Олєї. Народний артист УРСР (з 1981 р.), у 1982 р. йому присуджено Державну премію ім. Т. Г. Шевченка. На театральній сцені зіграв такі ролі: Росс (“Остання зупинка” Ремарка), Борис, Мамаєв (“Гроза”, “Мудрець” Островського), Тібальт, Дункан (“Ромео і Джульєтта”, “Макбет” Шекспіра), Б. Хмельницький (“Богдан Хмельницький” Корнійчука), Зиков (“Зикови” Горького) та ін. Також зіграв провідні ролі у художніх кінофільмах “Ключі від неба”, “Вигідний контракт” (кіностудія ім. Довженка), “Хутірець у степу”, “Пригоди Електроніка”, “Подвиг Одеси” (Одеська кіностудія), “Спілі вишні” (ДФФА, Німеччина) та ін. Нині актор Одеського ТЮГ ім. Ю. Олєї.

* І. І. Черінько трагічно загинув у 1948 р. під час землетрусу в Аїххабаді.

Відомою тележурналісткою стала деньгівчанка В. В. Рабцун (Душок). Вона отримала почесне звання “Заслужений журналіст України”

Хоча Деньги розташовані далеко від морів-океанів, але це не завадило їм дати путівку у володіння Нептуна відомому морському вовкові, кавалеру численних бойових нагород, віце-адміралу С. С. Соколанові. До речі, Степан Степанович служив заступником командувача Чорноморського флоту, деякий час очолював вище військово-морське училище¹⁴.

Родом з Деньгів і відомий дипломат М. І. Гайовий, який представляв колишній СРСР у різних європейських країнах, США, а також Республіці Шрі Ланка.

ІІ деньгівчан взяло участь у бойових діях на Сході країни. Місцевий священик, протоієрей Роман (Личак) нагороджений медаллю “Волонтер України”.

На географічній картах населених пунктів під назвою “Деньги” більше немає. Отже, доля подарувала цьому селу справді унікальну назву.

С. С. Соколан

¹ Боплан Г. Л. Карта України // Фонди Золотоніського державного краєзнавчого музею.

² Максимович М. Собрание сочинений. — Київ, 1877. — Т. 2. — С. 722.

³ Златокрай. — 1992. — 29 серпня.

⁴ Описи Київського намісництва 70—80-х рр. XVIII ст. — Київ, 1989. — С. 108, 243.

⁵ Россия. Полное географическое описание нашего Отечества / Под ред. В. П. Семёнова. — СПб., 1903. — С. 369.

⁶ Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. — Полтава, 1913. — С. 98, 109, 110, 111, 263.

⁷ Приложение къ отчёту Золотоношской уездной земской управы за 1908 годъ. — Золотоноша, 1909. — С. 151, 160, 182.

⁸ Там само. С. 22, 31.

⁹ Клировая книга Полтавской епархии за 1902 годъ. — Полтава, 1902. — С. 4.

¹⁰ Павловский И. Ф. Краткий биографический словарь учёных и писателей Полтавской губернии с пол. XVIII в. с портретами. — Полтава, 1912. — С. 59—62.

¹¹ Список поселень Черкаської округи. — Черкаси, 1926. — С. 19.

¹² Червоний Жовтень. — 1931. — 5 травня.

¹³ Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни: Документи. Спогади. Статті. — Черкаси, 2000. — С. 109, 110, 158, 168.

¹⁴ Голиш Г. М., Голиш Л. Г. Багатства села з грошовитою назвою // Нова доба. — 2002. — 5 травня.

ПІД ЗЕЛЕНОЮ ДІБРОВОЮ

*За гай ступило сонце і пішло,
І далину покликало з собою...
В туман пірнає росяне село,
І повивається прозорою габою.*
М. Вінгаровський

Усього за 3 км на південний захід від райцентру біля р. Золотоношка розташоване селище Дібрівка Новодмитрівської сільради. Тут рівнинна місцевість, оточена лісовим масивом із хвойних та листяних порід, милують око й два мальовничі ставки. Дібрівка сусидить з м. Золотоноша та с. Вільхи, Мелесівка, Холодне.

Загальна площа селища становить 91 га, тут лише сім вулиць загальною протяжністю 4 км. У Дібрівці — два кутки: Коляківщина та Смагліїщина, — їхні назви несуть у собі світання історії цього населеного пункту.

Нині у селищі налічується 125 господарств із населенням 248 жителів. За останні три роки тут народилося лише 2, а померло 14 (-12). Понад 30 % місцевої людності — люди пенсійного віку. Певний оптимізм викликає механічний рух: наприклад, у 2017 р. на постійне проживання до селища прибуло 17 осіб, а виїхав лише 1 (+16). Найпоширеніші прізвища в Дібрівці — Коляк, Невмивака. До місцевих мешканців звертаються *дібрівці*, *дібрівчани*.

Дібрівка належить до порівняно молодих населених пунктів краю, вона, ймовірно, заселена у третій чверті XIX ст. Ця осада ще не згадується в переписних документах за 1859 р., перші відомості про неї знаходимо в історичному джерелі, датованому 1885 р. (“Дубровка, хутор”)¹. У різні роки зустрічаємо різні варіанти назви: Дубровка, Дібровка, Дібрівка. Назва поселення походить від поняття “діврова”, що означає листяний ліс на родючих ґрунтах із переважанням дуба (порівняймо: Вербівка, Соснівка, Дубівка, Калинівка тощо).

Став біля Дібрівки

Дібрівчани. Поч. ХХ ст.

Дібрівка розростався і залюднювався. Перепис 1910 р. фіксує вже 43 господарства, з них 39 козацьких, три різночинські і лише одне селянське. Населення тоді становило 235 мешканців, вони сумарно володіли 216 дес. землі (в тому числі — 82 дес. орної). Замовлення хуторян та мешканців навколишніх поселень виконували 12 теслів, 1 столяр, 4 ткачі, 1 кравець та 1 швець. Чимало дібрівчан страждало від безземелля та малоземелля, 29 осіб заробляли собі на хліб поденними роботами. Переважна більшість хуторян була неписьменною, тут проживала лише одна людина інтелігентних занять⁴.

Громи Першої світової війни та революційні буревії майже не зачепили Дібрівку, мешканці якої продовжували жити розмірено-хутірським життям. У період непу хутір був підпорядкований Вільхівській сільраді. За переписом середини 1920-х рр. на “хуторі Дібровка” налічувалося 72 двори з населенням 364 мешканці (168 чоловіків і 196 жінок)⁵.

М. Л. Чижик

На початку **1930-х рр.** незаможницькі господарства хутора об'єдналися в колгосп “Червона діброва”⁶. Як і мешканці інших поселень краю, дібрівчани пережили трагедію Голодомору 1932—1933 рр. та страшну хвилю сталінських репресій.

78 хуторян стало на захист Батьківщини від ворогів у роки Другої світової війни, 28 не повернулося до рідних домівок. Близько 30 дібрівчан за мужність і героїзм на фронтах війни було відзначено бойовими нагородами. Назавжди в літопис бойової звитяги вписано ім'я уродженця Дібрівки В. І. Рибалка, який за свої подвиги був

Рибалко Василь Іванович народився 29 серпня 1921 р. на хуторі Дібрівка. Після закінчення школи у 1939 р. розпочав трудову діяльність на залізниці. З жовтня 1943 р. перебував на фронтах Другої світової війни. Був командиром мінометної обслуги 361-го стрілецького полку 2-го Українського фронту. За подвиги в бою з ворогом Указом Президії Верховної Ради СРСР від 13 вересня 1944 р. сержанту В.І. Рибалкові було присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Після війни закінчив Ташикентський політехнічний інститут та ВПШ при ЦК КП Узбекистану, працював на відповідальних посадах. Після виходу на пенсію проживав у Черкасах. Нагороджений орденами Леніна, Жовтневої революції, Трудового Червоного Прапора, Вітчизняної війни 1-го ступеня, двома орденами “Знак Пошани”, медалями. Помер у 2005 р.

удостоєний звання Героя Радянського Союзу⁷. Кавалером ордена Слави 3-го ст. став М. Л. Чижик, Вітчизняної війни 2-го ст. – В. Г. Невмивака.

Після війни певний час колгосп “Червона діброва” господарював самостійно, а на початку 1950-х рр. об’єднався з новодмитрівським колгоспом ім. Калініна (згодом – “Україна”). Тоді ж хутір був підпорядкований Новодмитрівській сільраді. У Дібрівці знаходився відділок колгоспу з тракторною бригадою (бригадир – Г. Д. Булатецький). Дібрівчани зробили гідний внесок у виробничі успіхи ново-

В. Д. Кунчич

Г. Д. Булатецький

Рільнича ланка

дмитрівського колгоспу – одного з сільськогосподарських лідерів краю. Ланкова В. Д. Кунчич нагороджена орденом Трудового Червоного Прапора.

Після низки сучасних аграрних реформ жителі Дібрівки передали свої земельні і майнові паї переважно в СТОВ

МТС-2000. Від 2012 р. місцеві землі знаходяться в оренді ДП АФ “Іскра” та фермерського господарства “Любава”.

Географічна близькість до райцентру уможливила значний відсоток зайнятості місцевого населення на виробничих і невиробничих об'єктах м. Золотоноша.

У Дібрівці лише один осередок цивілізації – сільській клуб, де обладнано й тренажерний зал. Освітні та медичні послуги жителі селища отримують у райцентрі, з яким є регулярне автобусне сполучення.

Двоє дібрівчан узяли участь у сучасній війні на Сході країни.

Наша Дібрівка має п'ять стовідсоткових тезок. Вони розташовані в Закарпатській (2 – Ужгородський, Іршавський райони), Одеській (2 – Котовський р-н) та Київській (Тетіївський р-н) областях. Зустрічаються й поселення з однокореновими назвами – Діброва (6) та Діброве. Такі поселення мають прописку в Дніпропетровській, Закарпатській, Івано-Франківській, Київській, Луганській, Сумській та Харківській областях.

У тренажерному залі

¹ Сборник по хозяйственной статистике Полтавской губернии. – Т. 6. – Полтава, 1887. – С. 279.

² Там само.

³ Список населенных мест Полтавской губернии за 1900 годъ. Золотоношский уезд. – Полтава, 1903. – С. 36.

⁴ Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. – Полтава, 1913. – С. 263.

⁵ Список поселень Черкаской округи. – Черкаси, 1926. – С. 18.

⁶ Червоний Жовтень. – 1930. – 7 листопада.

⁷ Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни. Документи. Спогади. Статті. – Черкаси, 2000. – С. 135.

СЕЛО ГЕРОЇВ

с. Дмитрівка

*Верби й тополі, діброви й гаї,
Стежка між нивами плідними,
Гордо я вас називаю – “мої”,
Щиро вважаю вас рідними.*

В. Симоненко

Достатньо лише звернути вбік з автодороги Київ – Дніпро і проїхати селом Домантів та його околицями якихось 7–8 км, і ви вже в Дмитрівці. Це село, центр однойменної сільради, привільно розкинулося за 18 км на захід від районного центру. Дмитрівка розташована в межиріччі річок Супій і Довгун, а зовсім поруч із селом котить свої води Дніпро. Місцевість тут низовинна, подекуди заболочена, а оправою Дмитрівки є розкішні зелені луки та густі ліси й діброви. Любителі як звичайного полювання, так і “тихого” грибного, а особливо рибалки знають про справді унікальну щедрість тамтешньої природи.

Село розташоване поруч із Домантовим, а ще сусидить із Нового Греблею та Матвіївкою, остання належить до Дмитрівської сільради.

Дмитрівка розташувалася на площі 544 га, її забудова, за винятком хіба що центру, позбавлена планомірності, тамтешні вулиці мають вільну конфігурацію. Загалом у селі 27 вулиць і 7 провулків загальною протяжністю 36 км. Віддавна сільські кутки та вулиці зветься Леванщина, Орляки, Піски, Старе Село, Хмелівка, Ярошівка і навіть Сахалін (така назва – через значну віддаленість від центру села).

Нині в Дмитрівці налічується 469 господарств, а її населення становить 1201 житель. Упродовж останніх десятиріч природний приріст має стійкий знак “мінус” при зростаючих натуральних величинах. За два попередні роки тут народилося лише 9, а померло 59 (-50). Більш втішні показники механічного руху насе-

Центр села взимку

лення: у 2016 р., наприклад, на постійне проживання у Дмитрівку прибуло 30 осіб. Село невпинно старіє: понад 30 % місцевої людності — представники пенсійного віку. Найпоширеніші прізвища у селі — Біличенко, Кириченко, Коваль, Ярмоленко. До місцевих жителів звертаються *дмитрівчани*.

Сліди життя на території села належать ще неолітичній добі (VI—III тис. до н. е.). Виявлено тут і чотири поселення епохи бронзи та селище киеворуських часів¹.

Перша документальна згадка про Дмитрівку відноситься до кінця XVII ст. **1698 рік** документально фіксує, що тоді якийсь А. Гугвиненко продав “батьківський ґрунт на річці Супій під Дмитрівкою Грицьку Бурді за півшоста десяти золотих готових грошей”. Історичні джерела того часу називають Дмитрівку селом Домантівської сотні².

Назва села, поза всякими сумнівами, має антропонімичне походження. За переказами, першопоселенцем став рибалка Дмитро, який втік від панської неволі і оселився на піщаному придніпровському пагорбі, який тепер зветься Старим Селом. Є також версія, що село заснував один із втікачів від дідича Дмитро Дмитренко. Дмитро — це ім'я грецького походження і означає “стосовний до Деметри, належний їй”. Нагадуємо, що в грецькій міфології Деметра — богиня родючості. Отож, дмитрівськими чорноземами “опікується” сама Деметра.

В описах Київського намісництва кінця XVIII ст. знаходимо інформацію й про Дмитрівку. Тоді в селі налічувалося 144 двори, а населення становило лише 445 мешканців. Досить строкатим був соціальний склад населення: 1 господарство належало дворянам, 2 — різночинцям, 4 — церковникам, 62 — виборним козакам, 46 — козакам-підпомічникам, 42 — посполитим і козацьким підсусідкам. Більшість дмитрівських чорноземів була у власності військового товариша І. Платковського³.

Реформа 1861 р. не принесла довгоочікуваної волі. Як засвідчувала уставна грамота між селянами та землевласниками Платковськими від 20 квітня 1862 р., селяни були зобов'язані за отриману землю відпрацювати в поміщицькому маєтку сумарно 2702 літні і 1661 зимовий день. Поміщики зберегли за собою монопольне право на вилов риби, а також на ліси, кращі луки і пасовиська⁴.

Пореформена доба позначена інтенсивним зростанням місцевої людності. Тоді як напередодні реформи у Дмитрівці налічувалося 156 дворів з населенням 1059 жителів, та на 1900 р. ці показники становили відповідно 260 і 1500⁵. Село було підпорядковане Піщанській волості.

За переписом 1910 р. у Дмитрівці було обліковано 445 господарств (в т. ч. 275 козацьких і 156 селянських) з населенням 2294 мешканців. Як бачимо, порівняно з кінцем XVIII ст. місцева людність зросла в п'ять разів. Дмитрівчани тоді володіли 3,4 тис. дес. землі (з них 1,7 тис. орної), при цьому 10 господарств мали у своєму розпорядженні понад 50 дес. землі, а 16 — від 15 до 50 дес. З іншого боку, 98 селянських господарств були повністю безземельними, 111 володіли менш ніж 1 дес. землі, а 124 — від 1 до 3 дес.

Землю тоді обробляли 217 однолемішними плугами, 332 сохами і 435 боронами, а роль живого тягла виконували 300 волів і 117 коней. Серед посівів переважав зерновий клин: у 1910 р. на площі 107 дес. росло жито, 136 – пшениця (переважно яра), 96 – ячмінь, 206 – овес, 102 – гречка, 101 – просо, 18 – соняшник. 108 дес. дмитрівчани відвели під городину, 26,5 – баштан (більше, ніж в інших селах), 37 – коноплі, 1 – тютюн. Жителі Дмитрівки тоді тримали у своїх господарствах чимало худоби та птиці: 1429 голів ВРХ (в т.ч. 448 корів), 837 – овець, 366 – свиней, 2967 – курей, 323 – качок, 153 – гусей. 41 дмитрівчанин займався пасічництвом, збираючи мед із 1069 вуликів.

Потреби жителів села на початку минулого століття задовольняли 11 теслів, 7 покрівельників, 3 ковалі, 14 кравців, 7 шевців, 10 прядильниць, 20 ткачів. У селі працювало аж 32 вітряки і 4 кузні та декілька олійниць⁶.

У 1872 р. у селі було відкрито земську початкову школу, місцеві вчителі Корнієнко та Лавриненко навчали 14 хлопчиків. На 1908 р. спостерігаємо значний прогрес на ниві народної освіти: у Дмитрівській школі навчалося вже 138 учнів (89 хлопчиків, 49 дівчаток). І все ж письменних у селі було не так уже й багато: 447 чоловіків і 150 жінок. Сумарно це становило менше 30 % від загальної кількості населення (серед жінок лише 13,2 %. Нечисельною була інтелігенція села: всього 15 осіб. Фонди місцевої бібліотеки налічували 630 примірників⁷.

Дмитрівські селяни взяли участь у Золотоніському збройному повстанні (жовтень 1905 р.). Мешканець Дмитрівки В. М. Корнієнко у 1906 р. поширював прокламації партій есерів із закликами до антиурядових виступів⁸.

Чимало дмитрівчан пройшло фронтами Першої світової та громадянської воєн, сотні загинули у страшній круговерті бурхливих подій. Від 1918 р. у Дмитрівці діяв партизанський загін на чолі з Г. С. Лучаніновим, який узяв участь у боротьбі проти кайзерівців та гетьманців⁹. У період Української революції 1917–1921 рр. місцеві сільревком та комнезам провели розподіл поміщицької землі між незаможними селянами.

На початку непівського періоду Дмитрівка стала центром сільської ради (з 1923 р. – Піщанського району). За переписом середини 1920-х рр. тут було обліковано 635 господарств із населенням 2930 жителів (1444 чоловіки і 1486 жінок)¹⁰. Радість праці на власній землі супроводжувала дмитрівчан не довго: у 1929 р. було організовано ТСОЗ на чолі з П. К. Стешенком, а наступного року – колгосп “Хвиля Революції,” перейменований у 1930 р. на “Більшовик”. Першим і незмінним головою його правління у всі довоєнні роки був П. Г. Ярмола¹¹.

Чорне крило Голодомору 1932–1933 рр. зачепило Дмитрівку не так відчутно, як інші села (очевидно, цьому сприяло її придніпровське розташування), однак і тут загинуло кілька людей. Дещо оговтавшись від випробувань початкового етапу колективного життя, господарство почало набирати “більшовицьких” обертів. На 1935 р. у колгоспі було об’єднано 657 родин (2371 особа), господарювали тоді на 4474 га колективної землі, працювала молочно-товарна ферма (350 голів), свиноферма, а на артільний

пасіці налічувалося понад 200 вуликів¹². Наприкінці 1930-х рр. урожайність озимої пшениці була доведена до 30 ц з гектара, а жита – 20 ц (рекордні на той час показники). Дмитрівка стала одним з осередків передового досвіду в молочному тваринництві: доярку-тритисячницю (надоювала понад 3000 кг молока на корову) О. К. Сливу за її звитяжну працю було нагороджено орденом Леніна. А в 1938 р. знатну дмитрівську доярку обрали депутатом Верховної Ради України першого скликання¹³. Орденом “Знак Пошани” за високі врожаї конопель було нагороджено ланкову Г. Г. Ярмоленко. Свої досягнення колгосп експонував на Всесоюзній сільськогосподарській виставці (1939–1940 рр.).

Під час тимчасової нацистської окупації жертвами нового порядку стали 45 дмитрівчан. У числі розстріляних були й П. Г. Ярмола та О. К. Слива. Дмитрів-

Бюст О. К. Сливи

ський партизанський загін, командиром якого був М. Лелека, так і не розпочав бойових дій, його бійці з початком окупації краю розійшлися по домівках, згодом їх схопили карателі й розстріляли. 396 дмитрівчан пішли на fronti священної війни з ворогом, 279 загинули, 194 відзначено бойовими орденами й медалями. Уродженець Дмитрівки льотчик-штурмовик Г. Л. Світличний здійснив понад 100 бойових вильотів і за свої подвиги в небі війни був удостоєний звання Героя Радянського Союзу¹⁴. Багато його земляків за мужність і героїзм було відзначено високими бойовими нагородами. Командир батареї, старший лейтенант С. І. Орловський відзначився в боях на р. Одер і був нагороджений орденом Леніна. Дмитрівчани П. І. Андрушко та Д. В. Орловський стали кавалерами орденів Слави 2-го і 3-го ст., М. О. Михайловський, С. С. Дорофій, П. П. Шульга – орденів Слави 3-го ст., І. П. Андрушко – Вітчизняної війни 2-го ст., а С. С. Дзюбка, С. С. Ковтун, Г. Т. Науменко, М. О. Михайловський, О. І. Орловський, Т. С. Ситник, М. А. Тараненко, І. І. Цинда, І. І. Шульга та Г. Г. Ярмоленко – Червоної Зірки. 12 фронтовиків відзначено медаллю “За відвагу”.

У тяжкі повоєнні роки дмитрівське господарство очолив талановитий організатор сільськогосподарського виробництва, кавалер ордена Леніна Г. П. Кисельов. Саме під його керівництвом “Більшовик” набрав розгін і перетворився в передове господарство Черкащини. Колгосп постійно демонстрував свої високі показники на Всесоюзній сільгоспвиставці. Примножувалися започатковані О. К. Сливою традиції рекордних надоїв молока, яскраво засяяли нові зірки в тваринництві. Передові доярки довели

Світличний Григорій Лаврентійович, народився 1 травня 1921 р. в с. Дмитрівка. У 1935 р. його родина переїхала до м. Москва. Навчався в школі ФЗН, відвідував заняття аероклубу, а в 1941 р. закінчив Балашиовську військову школу льотчиків. У жовтні 1941 р. здійснив перший бойовий виліт на штурмовику Іл-2. Під час виконання бойового завдання у листопаді 1941 р. був тяжко поранений, але зумів довести пошкодженій літак до аеродрому і посадити його. У ході 62 бойових вильотів Світличний знищив або вивів з ладу понад 20 танків, 169 автомашин, 24 гармати, 11 залізничних вагонів, 3 автостерни, 5 мінометів, 6 зенітних гармат, 11 літаків та близько 1000 солдатів й офіцерів противника. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 1 травня 1943 р. лейтенанту Світличному було присвоєно звання Героя Радянського Союзу. З 1958 р. — полковник у відставці, персональний пенсіонер. Нагороджений орденами Леніна, Червоного Прапора, Вітчизняної війни 1-го ст., Червоної Зірки, медалями.

надої молока на кожную корову від 4000 до 7000 кг, а відтак, у 1950-х рр. дмитрівське господарство пережило справжній зорепад: званням Героїв Соціалістичної Праці було удостоєно трьох доярок: Є. А. Кириченко, В. М. Левчик та Н. В. Реву. Перша обиралася депутатом Верховної Ради СРСР, а В. М. Левчик — Верховної Ради УРСР, очолювала власну школу передового досвіду. Про вражаючі успіхи дмитрівських доярок розповідала знята ще в 1954 р. документальна кінострічка “Передовики” та кіножурнал “Радянська Україна”¹⁵.

Орденем Леніна було відзначено трудову звитягу Г. Н. Діхтяренка, М. Т. Лучанінової, Г. В. Цинди, Г. І. Ярмоленка, Трудового Червоного Прапора — К. С. Бакум, П. Ф. Василини, Г. С. Діхтяренка, О. А. Зінченка, В. Є. Кириченко, У. М. Коваль, М. І. Коваль, В. В. Ковтун, Г. С. Діхтяренка, М. К. Стешенко, О. М. Малій, Г. І. Марченко, В. М. Роя, Б. Б. Цинди, Г. П. Шульги, Дружби народів — Г. І. Марченко, Трудової Слави

Г. П. Кисельов

Кириченко Євдокія Антонівна народилася 24 березня 1906 р. в селі Дмитрівка. Закінчила місцеву початкову школу. Від 1930 р. працювала дояркою колгоспу “Більшовик”. З 1954 по 1959 р. завідувала молочнотоварною фермою, а потім деякий час працювала на птахофермі та кролефермі. Після досягнення пенсійного віку в 1960 р. продовжувала працювати в колгоспі понад 10 років.

За високі удої молока Указом Президії Верховної Ради СРСР удостоєна звання Героя Соціалістичної Праці (1954 р.). Нагороджена орденами Леніна, Трудового Червоного Прапора, медалями, грамотою Президії Верховної Ради УРСР. Відзначена двома Золотими медалями Всесоюзної сільськогосподарської виставки, обиралася депутатом Верховної ради СРСР (1954 р.). Померла в 1992 р.

Левчик Валентина Миколаївна народилася 20 жовтня 1924 р. в с. Сибіріж Чернігівської обл. Після закінчення семирічки навчалася в медичному технікумі, але не змогла його закінчити через початок війни. Під час окупації була насильно вивезена в Німеччину. З 1945 р. розпочала свою трудову діяльність у колгоспі “Більшовик”, працювала спочатку в рільничій ланці, а з 1953 р. — дояркою. За високі удої молока їй було присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці (1958 р.). Нагороджена двома орденами Леніна, Жовтневої революції, Трудового Червоного Прапора, медалями, Почесною грамотою Президії Верховної Ради СРСР. У 1974 р. їй було присвоєно почесне звання “Заслужений працівник сільського господарства Української РСР”, у 1980 р. — “Заслужений наставник молоді Української РСР”. Очолювала обласну школу передового досвіду доярок. Обиралася депутатом Верховної Ради УРСР, обласної та районної рад. Померла в 1996 р.

Реба (Миценко) Надія Василівна народилася 19 квітня 1929 р. в с. Дмитрівка. Закінчила Золотоніський сільськогосподарський технікум (1958 р.). Трудову діяльність розпочала у 1944 р. на різних роботах у колгоспі “Більшовик”. З 1945 р. працювала дояркою місцевого господарства, а з 1958 р. — завідуючою МТФ. Потім була на посадах агронома колгоспу імені Леніна (с. Домантів), інспектора кадрів колгоспу імені Жданова (с. Кропивна), бібліотекаря Кропивнянської СШ. У 1954 р. за високі удої молока Указом Президії Верховної Ради СРСР їй було присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці. Нагороджена орденом Леніна. Померла в 2010 р.

3-го ст. — Г. Я. Коваль, Г. П. Пилипенко, “Знак Пошани” — П. І. Андрушка, М. А. Зуя, Н. С. Ілюхи, М. Ф. Ілюхи, М. Ф. Луцика, М. О. Хоменко, В. М. Ярмоли та ін. Званням “Заслужений працівник сільського господарства України” поціновано кандидата сільськогосподарських наук, незмінного головного агронома господарства М. Ф. Луцика.

Справді вражаюче розкрилля дмитрівського господарства припало на головування кавалера орденів Трудового Червоного Прапора та “Знак Пошани”, званого на Черкащині сільськогосподарського лідера І. М. Баранника, який прийняв керівний штаб від Кисельова у 1968 р. й упродовж 31 року впевненою рукою вів “Більшовик” до нових вершин. Поруч з ним усі ці роки був його заступник Д. М. Карась. Стараннями Баранника та його команди було споруджено нові господарські приміщення та житло, узяв прописку перший на Золотоніщині сільський консервний завод, з’явилися типові приміщення школи й дитсадка, а дмитрівчани одними з перших у районі одержали до своїх осель природний газ. Довгі роки Іван Микитович очолював і районну раду голів колективних господарств.

Пережили дмитрівчани й усілякі реорганізації, до речі, не завжди виправдані. Ще в 1954 р. “Більшовик” приєднав до себе землі колгоспу “Червоний дніпровець” із сусідньої Матвіївки. А в 1978 р. в руслі тодішньої гігантоманії

до дмитрівського господарства було включено угіддя та живність сіл Нова Гребля та Шабельники. Загальна земельна площа новоутвореного колгоспного гіганта становила понад 5600 га. Щоправда, через 10 років цей колективний монстр розпався, новоприбульці пішли на самостійні хліби, утворивши колгосп “Зоря”.

Реформування аграрної сфери та удари ринкової стихії виявилися для “Більшовика” мало чи не смертельними. Наприкінці минулого століття господарство почало інтенсивно занепадати. Катастрофічно знижувалися виробничі показники, руйнувалася господарча інфраструктура, а головне – втрачалася віра людей у кращу перспективу. Змінювалися керівники, статус господарства і, зрештою, його назви. “Більшовик” з 2000 р. став “Багатирем”, але його безпросвітні злидні і негаразди від “багатого” ймення не зменшилися.

Було припинено роботу сільського консервного заводу, а його потужності продано приватним особам. “Багатир” деякий час перебував у традиційному для більшості господарств статусі сільгосптовариства з обмеженою відповідальністю, інвестиції в нього вкладала потужна агропромислова компанія “Укррос”. Нині базовим господарством Дмитрівки є СТОВ «Придніпровський край», що входить до групи компаній «Кернел».

Пробують дмитрівчани й нові форми господарювання. Одним із перших у районі було утворено фермерське господарство В. П. Драча під золотосайною назвою “Златополь”. Йому довірило свої земельні паї кілька десятків селянських родин. 10 дмитрівчан віддали перевагу індивідуальному господарюванню.

Новітня історія Дмитрівки зафіксувала дві резонансні пожежі, котрі довго були на вустах у регіонального загалу, їх жертвами стали сільські осередки духовності. У 1973 р. вогонь дощенту знищив храм Божий – майже 100-літню Дмитро-Григоріанську церкву. Подією, що тут не обійшлося без нечистої сили. А вже наступного року юні “герострати” – учні місцевої школи – підпалили сільський будинок культу-

І. М. Баранник

На живному полі. 1970-ті рр.

ри (до речі, один із перших типових осередків культури в районі). Щоправда, зусиллями громади та фінансами місцевого господарства його таки було повернуто до життя.

У селі працює навчально-виховний комплекс, у якому навчається 84 учні та виховується 32 дошкільнят, ними опікуються 24 педагоги. До послуг дмитрівчан лікарська амбулаторія. При місцевому будинку культури близько двох

Сільський будинок культури

десятиліть звучав Дмитрівський хор, який за свій неповторний творчий почерк був поцінований званням народного. Проте, на жаль, цей знаний колектив припинив свою діяльність. У селі працює історико-краєзнавчий

На святі першого дзвінка. 1980-і рр.

музей із трьома експозиційними залами, він носить звання народного. На місці демонтованого в 2014 р. пам'ятника В. І. Леніну було встановлено бюст Т. Г. Шевченка (меценат – В. П. Драч).

Колишній дмитрівчанин В. О. Ілюха здобув науковий ступінь кандидата біологічних наук. Дмитрівським Кулібіним

називають сільського раціоналізатора В. І. Бельдія. В. О. Задіда – вправний художник, барвистим пензлем кладе він на полотно синівську любов до рідного села¹⁶.

Колишня дмитрівчанка Л. В. Павленко – багаторазова чемпіонка та призерка чемпіонатів і кубків світу і Європи з лижних гонок та біатлону 2003–2015 рр., одна з лідерок паролімпійської збірної команди зразка 2006 р. Вона завоювала срібну та три бронзові медалі з біатлону на ІХ зимових Параолімпійських іграх в італійському Туріні. На Іграх параолімпійців 2014 р. в Сочі Л. Павленко здобула 3 медалі – золото, срібло і бронзу.

Чимало дмитрівських жінок професійно займається художньою вишивкою. Серед най-

Л. В. Павленко

більш умілих вишивальниць — Н. М. Бурдонос, В. В. Жукова, М. Ю. Ілюха, В. П. Ковтун, Л. Г. Чернявська, Н. І. Щербавічус та ін. Живою історією Дмитрівки жителі села по праву називали свою односельчанку Є. І. Мусієнко, солдатську вдову і трудівницю з піввіковим стажем. Вона прожила понад 101 рік. 100-річний віковий рубіж здолала й У. Ф. Шульга.

Сільський хор. 1980-ті рр.

Учасником Помаранчевої революції та революції Гідності, активним волонтером став дмитрівчанин А. Ф. Данчишен, приватний підприємець і депутат районної ради. 12 дмитрівчан узяло участь у бойових діях на Сході країни, поранення отримали Ю. П. Василина, В. С. Кириченко, В. С. Ліщенко.

Дмитрівка належить до популярних назв населених пунктів: село має 24 стовідсоткові тезки. По чотири Дмитрівки — в Дніпропетровській і Миколаївській, три — в Харківській, дві — в Запорізькій, Полтавській та Черкаській, по одній — у Київській, Кіровоградській, Кримській, Луганській, Сумській, Херсонській областях України та в Тверській і Смоленській областях Російської Федерації. Крім цього, в Україні та інших пострадянських країнах є ще 24 поселення з однокореновими назвами: Дмитрів, Дмитрове, Дмитровичі, Дмитрівське, Дмитрушки та ін.

¹ *Фонди Черкаського державного краєзнавчого музею.*

² *ЦДІАК, ф. 57, оп. 1, спр. 221, арк. 17.*

³ *Описи Київського намісництва 70–80-х рр. XVIII ст. — Київ, 1989. — С. 107, 208.*

⁴ *Волости и важнейшие селения Европейской России. — СПб, 1882. — С. 66.*

⁵ *Список населённых мест Золотоношского уезда Полтавской губернии за 1900 годъ. — Полтава, 1903. — С. 14.*

⁶ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. — Полтава, 1913. — С. 114, 118, 120, 124–126, 129, 263.*

⁷ *Приложение к отчёту Золотоношской уездной земской управы за 1908 годъ. — Золотоноша, 1909. — С. 151, 160.*

⁸ *ДАЧО, ф. Р-4178, оп. 1, спр. 153, арк. 6.*

⁹ *Там само.*

¹⁰ *Список поселень Черкаської округи. — Черкаси, 1926. — С. 45.*

¹¹ *ДАЧО, ф. Р-4178, оп. 1, спр. 153, арк. 6*

¹² *Червоний Жовтень. — 1935. — 1 листопада.*

¹³ *Там само. — 1938. — 22 грудня.*

¹⁴ *Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни. Документи. Спогади. Статті. — Черкаси, 2000. — С. 53, 127, 168, 178.*

¹⁵ *ЦДКФФА. — од. зб. № 3239, 31007.*

¹⁶ *Голиш Г. М., Голиш Л. Г. Історія Дмитрівки знала і піднесення, і занепади // Нова доба. — 2003. — 11 лютого.*

ОДНЕ З НАЙСТАРІШИХ

*Одна Батьківщина і двох не буває
Місця, де родилися завжди святі.
Хто рідну оселю свою забуває,
Той доли не знайде в житті.*

М. Бакай

За 11 км на захід від райцентру в долині р. Супій неподалік шосейної дороги національного значення Київ — Дніпро розташоване село Домантів, центр однойменної сільради. Це поселення розкинулося на придніпровській низовині, тамтешня місцевість оточена хвойними та мішаними лісами і подекуди заболочена. Територія села омивається водами Кременчуцького водосховища, є тут чимало й природних водойм, зокрема озера Бучачик, Горіхове, Джгунова Яма, Старик та ін. Домантів сусидить із селами Коробівка та Дмитрівка, відстань до останнього — лише 1,5 км.

Забудова більшої частини села виникла в другій половині 1950-х рр. у зв'язку з переселенням мешканців зі старого Домантова та інших поселень (стара Коробівка, Бурдоносів хутір), які підлягали затопленню водами штучного моря. Площа села — 487 га, тут 21 вулиця і один провулок загальною протяжністю майже 29 км. Віддавна сільські вулиці та кутки називаються Кошари, Пруська, Рибальська.

Нині в Домантові налічується 815 господарств із населенням 2033 мешканців. Людність села постійно скорочується: наприклад, у 2017 р. народилося 14, а померло — 35 (-21). Більш втішними є показники механічного руху населення, бо за три роки в село на постійне місце проживання прибуло 143 особи, а виїхало 81 (+62). Майже 30 % населення — це люди пенсійного віку. Найпоширенішими прізвищами в Домантові є Карюк, Скорик, Стеблина, Цюра. До місцевих мешканців слід звертатися *домантівчани*, *домантівці*.

Домантів — одне з найстаріших поселень Златокраю, адже старе село виникло ще в **XVI ст.** Утім, сліди життя на території цього населеного пункту відносяться до незапам'ятних часів. Археологічні експедиції Інституту археології АН України на чолі з відомими вченими Д. Я. Телегіним та С. С. Березанською виявили тут 2 стоянки доби палеоліту, 3 поселення і курганний могильник періоду бронзи, кераміку трипільської культури, близько 10 поховань скіфів та багато помешкань ранніх слов'ян¹.

Уперше Домантів згадується в історичному джерелі (скарзі черкаських міщан литовському князю), датованому **1535 р.**² Отже, вік села вже досить

поважний: 483 р. (з них лише 70 у межах сучасного села). Його назва має антропонімічне походження і пов'язана з іменем засновника та власника цього поселення. А ним був досить відомий і багатий землевласник князь Довмот. До речі, в основі цього прізвища – литовське слово “даумантас”, що означає “багата” або “мудра людина”³.

Археологічні знахідки

У документах різних часів зустрічаються незначні варіації в подачі назви села: Домонтів, Домантів, Домантово, Домантове. Це спричинило дискусії з приводу правильного варіанта назви.

У другій половині XVI ст. величезні земельні володіння Глинських перейшли до Довмонтів (цьому сприяло й одруження В. Довмонта на О. Глинській), а відтак, виникла так звана Домантівщина, що включала в себе багато поселень.

Домантівчани взяли участь у козацько-селянському повстанні на чолі із сотником Б. Кизимом. У **1637 р.** вони поповнили його чотирьохтисячний загін, який зупинився на постій саме в Домантові. Між тим у селі змінився власник. Його спочатку захопив королівський стражник С. Лащ і володів ним протягом 3 років. Коли в Домантів повернулася княгиня Довмонт, вона у 1640 р. продала маєток князю Я. Вишневецькому за 666 злотих⁴. Так село стало частиною Вишневецьчини – величезного феода в Наддніпрянщині. Вишневецький піддавав місцеву людинність усіляким утискам, намагався її покатоличити, що викликало неабиякий спротив. На карті Г. Л. де Боплана містечко позначене як “Домунтів”⁵.

Домантів із початком Національно-визвольної війни став сотенним містечком Черкаського полку (сотник С. Цапко). Домантівські козаки брали участь у всіх найважливіших подіях війни. Прямуючи на Переяславську раду, у селі побував гетьман Б. Хмельницький. Домантівські козаки прийняли присягу на вірність московському цареві, його представником у селі був боярин Т. Спасителев.

Герб Домантова

У ході московського повстання 1666 р., до якого приєдналися й домантівчани, біля містечка розгорівся запеклий бій із каральними військами, він тривав кілька днів і завершився поразкою повсталих⁶. Ще в XVII ст. у Домантові була відкрита братська школа, що забезпечило для того часу досить значний рівень письменності тамтешнього населення. За переказами, біля містечка був розташований невеличкий монастир, який у роки війни служив за шпиталь. Ще й донині в Домантові живе назва “Черничий берег”, а неподалік Матвіївки є урочище Монастирище. До річі, ченці обслуговували паромну переправу через Дніпро.

Домантівчани потерпали від турецько-татарських набігів. Так, у липні 1692 р. орда зруйнувала й спустошила містечко. Домантівська сотня взяла участь у Північній війні зі шведами, зокрема, знаходилася в резерві під час Полтавської битви (червень 1709 р.). Домантівський сотник С. Колобоженко побував у шведському полоні⁷.

Згідно з планами царського уряду в першій половині XVIII ст. Домантів став одним з опорних пунктів фортифікаційної системи, яка пролягала уздовж Дніпра⁸. У числі очільників гайдамацьких загонів під час Коліївщини (1768 р.) були й домантівські козаки В. Шелест (убитий у Холодному Яру) та В. Сагатенко (страчений у м. Кодня).

За описами Київського намісництва (1780-ті рр.) в “местечке Домантов” налічувалося 303 господарства, з них 6 належало дворянам, 8 — різночинцям, 5 — духовенству і церковникам, 24 — виборним козаком, 95 — козакам-підпомічникам, а 184 — посполитим і козацьким підсусідкам. Населення порівняно з першою чвертю XVIII ст. зросло майже удвічі і становило на той час 910 мешканців. Тамтешніми землями поряд із козаками володіли колезький радник С. Томара, колезькі асесори М. Велетій і І. Маркевич⁹. З ліквідацією полкового устрою у 1782 р. закінчилася й історія Домантівської сотні.

Уже в той час містечко дало путівку в життя знаменитим людям. Син місцевого козака Х. Тихорський здобув блискучу освіту в Києві, Санкт-Петербурзі та університетах Німеччини і став доктором медицини, почесним членом Петербурзької Академії наук. Деякий час він був лейб-лікарем при імператорському дворі.

Домантівчани взяли участь у війні 1812 р. з наполеонівськими військами. Син місцевого священика Д. Юзефович дослужився до генеральського чину. Відзначилися на ратному полі й генерал-майор А. Иванов, полковники С. Томара і Я. Деркач та ін.¹⁰ Отримав чин генерала й учасник російсько-турецької війни 1877—1878 рр. М. Домантович.

У XIX та на початку XX ст. досить швидко зростала людність Домантова. Тоді як у 1859 р. вона становила 1514 мешканців, у 1885 — 2198¹¹, у 1900 — 2500¹², то перепис 1910 р. зафіксував уже 3364 особи. Як бачимо, за 50 років населення зросло у 2,2 рази.

На початок XX ст. в селі налічувалося 627 господарств, у тому числі 361 козацьке, 218 селянських, 9 єврейських, 7 привілейованих і 32 різночинських.

Одним із найбільших землевласників Золотоніщини був домантівський поміщик С. Томара, який на час селянських реформ володів близько 4,2 тис. дес. землі. Спостерігалася значна земельно-майнова диференціація: 6 господарів мали понад 50 дес. землі кожний, а в той же час у селі налічувалося 195 повністю безземельних господарств, а 306 володіли менше 3 дес. землі. Переважали ручні знаряддя обробітку землі: на 1910 р. використовувалося 180 однолемішних плугів, 322 сохи та 296 дерев'яних борін, роль тягла виконували 358 волів і 208 коней. Під посівами тоді було 242 дес. жита, 55 – ярої пшениці, 59 – ячменю, 134 – вівса, 225 – гречки, 42 – проса, 32 – конопель, 14 – соняшника, а 133 дес. відвели під городину. Домантівчани утримували 1583 голів ВРХ (з них – 447 корів), 2652 – овець, 434 – свиней, 1764 – курей, 533 – гусей, 227 – качок. 40 пасічників збирали мед з 1031 вулика. Збіжжя переробляли на 29 вітряках, у селі працювала кузня, олійниця, 5 крамниць. Замовлення місцевих жителів виконували 32 теслі, 11 розпилувачів, 28 кравців, 15 шевців, 3 столяри, 3 ковалі, 8 прядильниць, 39 ткачів, 19 візників, 110 рибалок¹³.

Місцеві селяни боролися за землю і волю. У **жовтні 1905 р.** домантівчани підтримали Золотоніське збройне повстання. Революційну пропаганду в селі вели члени Золотоніської організації РСДРП.

Провідним духовним центром містечка стала відкрита в 1880 р. дерев'яна церква Різдва св. Богородиці. Раніше (XVII–XVIII ст.) домантівчани відправляли культ в Іоано-Богословській та Свято-Василівській церквах.

Церква Різдва Святої Богородиці

*Сільський вітряк.
Худ. М. Д. Савич*

У другій половині XIX ст. у Домантові з'явилися два осередки початкової освіти: церковно-парафіяльна (1862 р.) і земська початкова (1893 р.) школи. На 1908 р. у земському початковому училищі навчалася 134 хлопчики (дівчатка здо-

бували елементарні знання в ЦПШ) Рівень письменності місцевого населення однак був невисоким, він становив 24 %. Усього 126 місцевих жінок уміли читати й писати (3,8 %). Сільська інтелігенція налічувала 24 особи¹⁴.

Яскравим представником духовного життя Золотоніського краю став уродженець Домантова, відомий освітянин, поет, історик, публіцист, організатор місцевої “Просвіти” М. О. Злобинець, відомий під псевдонімом М. Доманович. Він є автором багатьох розвідок з історії рідного краю, в тому числі й книги “Історія с. Домантів”.

Сотні домантівчан воювали на фронтах Першої світової війни, чимало з них продемонструвало неабиякий героїзм. Героєм Брусилівського прориву став кулеметник, Георгіївський кавалер І. Н. Смаглюк. Двома Георгіївськими хрестами відзначена мужність уродженців села П. Ф. Кисломеда та Н. М. Цюри¹⁵.

У роки Української революції 1917–1921 рр. домантівчани обрали ревком і розділили поміщицьку землю. Вони взяли участь у Золотоніському збройному повстанні проти австро-німецьких окупантів та гетьманців (літо 1918 р.). У 1920 р. с. Домантів стало центром сільської ради, якій було підпорядковано с. Матвіївка та хутори Виноградів, Енків, Молочний, Очекасів, Щура, Яремків. У Домантові за переписом середини 1920-х рр. налічувалося 679 господарств з населенням 3452 мешканці (1700 чоловіків і 1752 жінки)¹⁶.

У 1926 р. сільська біднота об'єдналася в ТСОЗ, його очолив М. Богдан. Наприкінці 1920-х рр. на хвилі масової колективізації був організований колгосп ім. В. Чубаря, головою його правління було обрано А. М. Білоуса.

Понад 800 домантівчан стали жертвами Голодомору 1932–1933 рр., отже, загинув кожний п'ятий. 126 жителів села були незаконно репресовані, серед них – І. Бурій, С. Вовк, М. Злобинець (Доманович), М. Дорофій, Є. Карюк, А. Остапець, М. Шеремет та ін.

Оговтавшись від страшних випробувань, домантівчани своєю самовідданою працею забезпечили значне виробниче піднесення місцевого господарства. З 1938 р. домантівський колгосп дістав нове, почесне для тих часів найменування: ім. Леніна. Він демонстрував свої досягнення на Всесоюзній сільгоспвиставці і відзначався дипломами. З 1931 р. працював рибколгосп “Дніпровець”, який, однак, у 1937 р. згорнув свою роботу (не останню роль тут відіграло звинувачення органами НКВС керівництва колгоспу в “антирадянській діяльності”).

У роки війни з нацизмом 862 домантівчанини стали на захист Батьківщини, 594 не повернулися до рідних домівок. Понад 200 жителів села за мужність і героїзм були відзначені бойовими нагородами. Сапер Г. Л. Криворучко став одним із чотирьох уродженців району, повних кавалерів ордена Слави*.

* У роки війни всупереч передбаченій статуту ордена Слави послідовності нагородження (від 3-го до 1-го ст.) Криворучку було помилково вручено два ордени Слави 2-го ст. Помилку було виправлено вже в 1978 р., коли героя нарешті знайшла заслужена нагорода – орден Слави 1-го ст.

Орден Червоного Прапора відзначена бойова звитяга І. С. Горобця, І. В. Камиша, Ф. Л. Шеремета, Слави 3-го ст. — М. Х. Зіника, К. С. Сала, І. П. Яременка, Вітчизняної війни — Д. М. Зражевського, В. М. Кисломеда, В. О. Коваленка, С. М. Павлова, А. К. Слюсаревського, Б. Б. Строканя. 25 домантівчан нагороджено орденом Червоної Зірки, а 21 — медаллю “За відвагу”.

Криворучко Григорій Лукич народився 7 (20) лютого 1912 р. в с. Домантів. Трудову діяльність розпочав у місцевому колгоспі ім. Леніна, потім узяв участь у спорудженні Магнітогорського металургійного комбінату та Харківського тракторного заводу. На фронті з першого дня війни, потрапив в оточення під Києвом, перебував у полоні. Після втечі з полону — знову в лавах Червоної армії, воював у саперному взводі 38-ї гвардійської стрілецької дивізії. За мужність і героїзм був нагороджений трьома орденами Слави, Вітчизняної війни 2-го ст., Червоної Зірки, медалями. Після демобілізації в 1945 р. працював у місцевому колгоспі на різних роботах. Помер у квітні 1978 р.

“Домантівською чайкою” назвали місцеву жінку Г. І. Черес, яка під час окупації надала притулок 29 сиротам і доглядала їх до повноліття. Її материнський подвиг відзначений Почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР¹⁷.

Самовідданою працею домантівчани залікували тяжкі рани, завдані господарству та соціальній сфері в роки війни. Місцевий колгосп ім. Леніна зберіг позиції районного лідера і в 1950-х рр. став мільйонером. Від 1945 р. відродився й “Дніпровець”, уже в статусі рибартілі. У зв’язку зі створенням Кременчуцького водосховища (друга половина 1950-х рр.) значна частина села мала бути затоплена, а тому переселенню до так званого “Ново-Домантова” підлягало щонайменше 300 господарств. Дисконфортно і морально тяжко велося переселенцям у нових, зовні добротних оселях, зведених для них “Між-колгоспбудом”. Забудова “Ново-Домантова” розташувалася на місці ліквідованого у 1958 р. Бурдоносівського хутора.

Наприкінці 1962 р. відбулося об’єднання колгоспу ім. Леніна з колись самостійним бурдоносівським господарством “Нове життя”. Головою його правління обрали О. Г. Стеблину,

Г. І. Черес (ліворуч)

який уже мав 10-річний досвід роботи такого рівня у своєму рідному селі Коробівка. 17 років він очолював господарство, яке стало справжньою школою передового досвіду. Наступником О. Г. Стеблини став у першій половині 1970-х рр. талановитий керівник М. І. Чабаненко, який був відзначений почесним званням “Заслужений працівник сільського господарства”.

М. І. Чабаненко

У 1970-х рр. став до ладу один із найбільших у районі тваринницький комплекс колгоспу ім. Леніна, де виробництво товарного молока було поставлено на промислову основу.

Розвивалася й соціально-культурна сфера села. Тут було споруджено два типові приміщення школи, добротний будинок культури. Домантів перетворився на помітний центр охорони здоров'я: тут наприкінці 1960-х рр. з'явилася одна з найкращих у краї дільничних лікарень. Її головним лікарем протягом багатьох років був М. О. Мельник. Було відкрито й багатогалузевий сільський будинок побуту.

Вагомих виробничих успіхів досягли й працівники місцевої рибартілі “Дніпровець”, у якій на початок 1970-х рр. працювало 78 рибалок. Обов'язки голови правління цього господарства довгі роки сумлінно виконував М. Ф. Бурдонос. Лише в 1975 р. рибколгосп здав державі 3816 ц свіжої риби.

М. Є. Зуй

У ті кращі, справді зоряні в історії господарства і села 1960–1980-ті рр. багато кращих трудівників удостоїлося високих державних нагород. Кавалерами ордена Леніна стали Г. А. Рясна, О. С. Стеблина, В. М. Проценко, Трудового Червоного Прапора – М. К. Баранник, І. М. Бакай, М. Є. Зуй, І. Я. Дудник, О. Г. Нездолій, В. Ф. Проценко, М. П. Решетнік, А. К. Слюсаревський, І. О. Стеблина, К. С. Шабельник, М. О. Турчин, Г. П. Харченко, Трудової Слави 3-го ст. – Л. Ф. Шелест, а 12 працівників ланів, ферм та голубої ниви були нагороджені орденом “Знак Пошани”. Почесного звання “Заслужений працівник

О. Г. Стеблина

О. С. Стеблина

І. К. Ляшенко

сільського господарства УРСР” був удостоєний агроном І. К. Ляшенко.

Аграрні перетворення кінця ХХ — поч. ХХІ ст. принесли місцевому господарству новий статус та ім'я. Воно стало дочірним підприємством ВАТ “Золотоніський маслоробний комбінат”, що мав назву “Придніпровське”, саме сюди й здала свої земельні та майнові паї переважна більшість колишніх колгоспників. Нині це ТОВ “Домантівське”. На землях Домантова розташувалися й фермерські господарства “Ромашка” та “Марія-Агро”, а також ТОВ “Агро-трейдспик”. Працює й переробне підприємство “Укреспроцес”.

Далеко за межами Златокраю відомі славні традиції Домантівської школи, нині — навчально-виховного комплексу, її довгорічними очільниками були майстри педагогічної справи, кавалер ордена “Знак Пошани” М. П. Шеремет та О. О. Харина. Звання “Заслужений учитель УРСР” була удостоєна В. Ф. Харченко, О. І. Харина стала кавалером ордена Дружби народів, а М. Ю. Циганник — Трудового Червоного Прапора. Нині в закладі навчається 160 учнів і працює 23 учителі, виховується 23 дошкільнят.

Почесним званням “Мати-героїня” відзначено К. І. Дудник та О. В. Язикову, які народили і виховали по 5 дітей.

Своє здоров'я жителі Домантова та навколишніх сіл поправляють у місцевій амбулаторії сімейної медицини, а культурне обслуговування населення забезпечують працівники будинку культури та бібліотеки. Завдяки пошуковим студіям великого ентузіаста місцевої історії, учителя

В. Ф. Харченко

В. Ф. Почепцова, автора книги “Домантів” та багатьох інших краєзнавчих досліджень у селі відкрито один із найкращих на Золотоніщині історико-краєзнавчих музеїв, він удостоєний звання народного (1991 р.)

Група працівників колгоспу ім. Леніна. 1970-і рр.

Свято шанують у Домантові пам'ять про свого земляка, воїна-афганця С. О. Носа. Юнак загинув у бою, посмертно нагороджений орденом Червоної Зірки.

Село дало путівку у життя багатьом іменитим людям. І. Д. Бульда та К. Я. Бульда здобули науковий ступінь доктора медичних наук, В. Г. Ткаченко і М. В. Молодик — доктора технічних наук, А. М. Колодний — доктора філософських наук (очолював Інститут релігієзнавства АН України), Д. М. Дорофій — кандидата історичних наук, В. М. Кисломед — кандидата фізико-математичних наук, І. В. Рубан — кандидата медичних наук, О. В. Рубан — кандидата біологічних наук. Прославив село і його уродженець, чемпіон СРСР з плавання, майстер спорту міжнародного класу О. Ю. Палкін. Норму майстра спорту з легкої атлетики виконав В. С. Куниця та О. К. Сало (академічне веслування) та М. В. Мельник (фігурне катання). Домантівчанину В. Жукову присвоєно почесне звання “Заслужений працівник культури України”. Оригінальні полотна створені пензлем художника М. Д. Савича.

22 домантівчан стали на захист України від російської агресії в сучасній війні на Сході. С. М. Гавриш нагороджений орденом Б. Хмельницького 3-го ст.

У Домантова немає жодного двійника за назвою. Найменування села є дійсно унікальним.

У сільському музеї
(на фото – В. Ф. Почепцов)

¹ Почепцов В., Почепцова Т. Домантів. — Золотоноша, 2000 — С. 6.

² Архів Юго-Западної Росії. — Київ, 1863 — Т. 2, ч. 7. — С. 363.

³ ДАЧО, ф. Р-4170, оп. 1, спр. 155, арк. 6.

⁴ Почепцов В., Почепцова Т. Назв. праця. — С. 10.

⁵ Боплан Г. Л. Карта України // Фонди Золотоніського державного краєзнавчого музею.

⁶ Історія Української РСР: У 7 т. — Київ, 1983. — Т. 3. — С. 154.

⁷ Пономаренко М. Золотоніщина. — Черкаси, 1991. — С. 28.

⁸ Історія Української РСР. — Т. 2. — С. 360.

⁹ Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст. — Київ, 1989. — С. 106, 248.

¹⁰ Почепцов В., Почепцова Т. — Назв. праця. — С. 16–17.

¹¹ Сборник по хозяйственной статистике Полтавской губернии. — Полтава, 1887. — Т. 6. — С. 101.

¹² Россия. Полное географическое описание нашего отечества / Под ред. В. П. Семенова. — СПб., 1903. — С. 369.

¹³ Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. — Полтава, 1913 — С. 82, 86, 88, 89, 92–97, 263.

¹⁴ Приложение к отчету Золотоношской земской управы за 1908 годъ. — Золотоноша, 1909. — С. 160; Третья подворно-хозяйственная земская перепись... — С. 82.

¹⁵ Почепцов В., Почепцова Т. Назв. праця. — С. 21.

¹⁶ Список поселень Черкаської округи. — Черкаси, 1926 — С. 19.

¹⁷ Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни. Документи. Спогади. Статті. — Черкаси, 2000. — С. 107, 147.

ПОБРАТИМ ДРАБОВА

*Нема історії без тебе,
Ти – крапля в ній, моє село,
Мабуть, мене б на білім світі
Без Вас, Драбівці, не було!*

П. Косминіна

В автотуристів, котрі мандрують теренами Черкащини, дорожній вказівник “Драбівці” мимоволі викликає цілком слушне запитання про відношення цього поселення до райцентру Драбів. Дійсно, село розкинулося обабіч шосейної дороги, котра веде до Драбова, проте насправді зв’язок Драбівців із цим далеко більшим за розмірами, хоча й молодшим за віком населеним пунктом зводиться хіба що до однокореневої назви та спільного шляху сполучення.

Драбівці розташовані за 12 км на північ від райцентру в басейні річки Золотоношка, біля шосейної дороги Золотоноша – Шрамківка. Тут плоско-рівнинна місцевість, розчленована глибокими байраками. Найближчими сусідами цієї осади є села Маркизівка і Сеньківці, котрі, до речі, належать Драбівецькій сільраді. А ще від Драбівців рукою подати до залізничної станції Пальміра та сіл Вознесенське, Ковтуни і Великий Хутір (Драбівщина).

Забудова села, яка поєднує архаїчну хаотичність та сьогоденну планомірність, розташувалася на площі 247 га. Тут 9 вулиць і 4 провулки загальною протяжністю 17 км. Ще й досі в народі побутують старі назви сільських вулиць і кутків: Зірка, Новоселиця, П’ятирічка.

Нині в цьому населеному пункті налічується 323 двори з населенням 645 жителів. Природний приріст має стабільні від’ємні показники: наприк-

Візний знак

лад, за два останні роки народилася 1 дитина, а померло 25 жителів (-24). Щоправда, в цей період до Драбівців прибуло на постійне проживання 60, а виїхало 36 осіб (+24). Майже третину населення становлять люди пенсійного віку. Найпоширеніші прізвища в селі – Баранник, Мархоцький, Присівко, Соколенко. До тамтешніх жителів слід звертатися *драбівчани*.

Село, ймовірно, засноване в **другій чверті XVII ст.** і в роки Національно-визвольної війни вже існувало. На Боплановій карті воно подається під дещо перекинутою на західноєвропейський кшталт назвою “Дребосце”¹.

Назва села містить у собі корінь “драб”, це слово означає “обідранець”, “голодранець”, “босяк”, і його вживають у зневажливому значенні.* Можливо, таке прізвисько “приклеїли” першопоселенцю села за його бідність. Не виключена можливість, що засновники осаді переселилися із Драбівки, що на Правобережжі, і саме з цією обставиною і слід пов’язувати походження назви села, яка є суфіксальним витвором².

Як засвідчують історичні джерела, Драбівці спочатку були вільним військовим поселенням (куреном) Золотоніської сотні Черкаського, згодом Переяславського полку. Наприкінці XVII – поч. XVIII ст. значні земельні масиви Драбівців перейшли до полковника Мировича та дружини генерала Кантакузена³. На 80-ті роки XVIII ст. Драбівці стали вже досить помітним поселенням. Тут налічувалося 210 дворів із населенням 577 мешканців. При цьому 8 дворів належали різночинцям, 2 – представникам духовенства, 73 – виборним козакам, 51 – козакам-підпомічникам і 66 – залежним селянам. Кращими землями Драбівців володіли колезькі асесори П. Дараган і Я. Лукашевич та секунд-майор С. Леонтович⁴.

Певний час у XIX ст. Драбівці були центром волості, до якої входили села Ковтуни, Мицалівка, Коврай і Скориківка. Згодом село було віднесене до Великохутірської волості⁵.

Пореформена доба принесла в село пожвавлення економічного життя, а відтак – і зростання місцевої людності. Подвірно-господарський перепис 1910 р. зафіксував у Драбівцях (разом з прилеглим хутором) 211 господарств з населенням 1224 жителі. Порівняно з кінцем XVIII ст. драбівчан побільшало удвічі.

Місцеві жителі володіли 1927 дес. землі (в т. ч. – 1796 дес. орної). У селі налічувалися 3 заможні господарства, кожне з яких мало у своїй власності понад 50 дес. землі. З другого боку, близько 100 господарів були безземельними або малоземельними. Землю обробляли дідівськими методами, а за тяглову силу правили воли й коні (останніх було майже 250 голів). Щороку місцеві ґрунти щедро удобрювали органікою: наприклад, у 1910 р. на полях Драбівців було сумарно вивезено 2145 возів гною. Серед посівів переважали зернові культури. Так, у той час було засіяно 226 дес. жита, 303 – ярої пшениці, 156 – ячменю, 209 – вівса, 161 – гречки, 130 – проса. 65 дес. було відведено під городину, 12 – льон та коноплі, 10 – соняшник.

Тваринницьку продукцію драбівчани мали завдяки утриманню у своїх господарствах 278 голів ВРХ, 332 – овець, 230 – свиней, 2224 – курей, 217 – качок. Лише в 7 господарів були пасіки, на них стояло 84 вулики. У селі

* Інше значення слова “драб” – *війн-піхотинець*.

працювало понад 10 вітряків, олійниця, кузня, а замовлення жителів виконували 3 теслі, 1 коваль, 2 ткачі. Безземельні та мало-земельні селяни змушені були наймитувати, заробляти поденщиною або йти на заробітки на підприємства Донбасу та економії Таврії⁶.

Ще в **1794 р.** була споруджена дерев'яна Троїцька церква, яка стала провідним духовним центром Драбівців⁷. При церкві в 1862 р. було відкрито церковно-парафіяльну школу⁸. Коштом земства в 1893 р. в селі з'явилася земська початкова школа, у ній на 1908 р. навчалося 84 учні (68 хлопчиків і 16 дівчаток). Однак письменних у селі було не так уже й багато: у 1910 р. лише 296 жителів (24 %) уміли читати й писати, з них — 47 жінок (менше 4 %). Інтелігенція села становила тоді 10 осіб⁹.

Свято-Троїцька церква

Близько 100 драбівчан було мобілізовано на фронті Першої світової війни. Мужність І. Падалки була відзначена Георгіївським хрестом 4-го ст. У 1918 р. місцевий партизанський загін боровся з австро-німецькими окупантами та германцями. Обраний з селян-бідняків ревком та комнезам провів розподіл поміщицької землі між незаможницькими господарствами.

У 1920 р. Драбівці стали центром сільської ради, якій були підпорядковані села Сеньківці, Сотницька Гребля та хутори Бондарівка, Воловик, Соколи, Степ-Леонівщина. Перепис середини 1920-х рр. зафіксував у Драбівцях 313 господарств з населенням 1390 жителів (653 чоловіки і 737 жінок)¹⁰. У 1922 р. селяни Драбівців прийняли 52 голодуючих дітей з російського Поволжя і утримували їх понад рік.

У 1928 р. 25 бідняцьких господарств об'єдналися у ТСОЗ, усе “багатство” якого становили 6 коней і кілька возів. Через рік на базі ТСОЗу утворився колгосп “Червона Зірка”, першим головою його правління став І. П. Саранча. У 1933 р. постала сільгоспартіль під більш “сучасним” (на той час) найменуванням: “Друга п'ятирічка” (голова правління П. С. Бульда)¹¹.

Драбівецькі колгоспи обслуговувала Пальмірська МТС, наприкінці 1930-х рр. на їх полях працювали 8 тракторів, 2 молотарки та 1 комбайн. На більшості польових робіт, як і раніше, використовувалося живе тягло.

У ті роки в селі були відкриті 7-річна школа, будинок колективіста, а ще раніше (1922 р.) — фельдшерський пункт. Проте ці позитивні зміни були затьмарені Голодомором 1932 — 1933 рр. та сталінськими репресіями.

У роки війни з нацистами близько 260 жителів села стало на захист Вітчизни, понад 80 загинуло на фронтах та під час окупації. 97 драбівчан спізнали страшної долі “остарбайтерів”. Кілька десятків фронтовиків за мужність і героїзм у боротьбі з ворогом були нагороджені бойовими орденами та медалями. Зокрема, Г. Й. Потеряйка — орденом Червоного Прапора, трьома орденами Вітчизняної війни та Чевоні Зірки, П. А. Баранника — орденом

Червоного Прапора, двома Вітчизняної війни (1-го та 2-го ст.), Олександра Невського та Червоної Зірки, А. В. Минця — двома орденами Вітчизняної війни 2-го ст, колишнього голову сільради В. І. Мархоцького та Л. Т. Гладкого — орденом Слави 3-го ст., П. С. Клименка та П. С. Бульду — Вітчизняної війни 1-го ст. та Червоної Зірки. Я. Я. Нижника — двома орденами Червоної Зірки. Ще 24 драбівчани нагороджено орденом Червоної Зірки, а 25 — медаллю “За відвагу” (С. Я. Воловик — двома)¹².

На кінець відбудовного періоду відбулося об’єднання Драбівецького, Маркизівського і Сеньківецького колгоспів у єдину сільгоспартіль “Здобуток Жовтня”. Об’єднане господарство очолив Ф. О. Ткаченко, дещо пізніше ним керував І. Д. Прохоров.

Новий етап розвитку Драбівецького колгоспу був пов’язаний з іменем талановитого і самовідданого організатора аграрного виробництва В.Т. Нечуйвітра, він був очільником господарства упродовж 23 років. У **1977 р.** колгосп “Здобуток Жовтня” був реорганізований у Драбівецький ефіроолійний радгосп-завод, до речі, це було єдине сільгоспідприємство такого типу на обширах Черкаського краю. У ньому було задіяно понад 660 працюючих. Драбівецьке господарство поставляло сировину для вітчизняної фармацевтичної та парфумерної промисловості. У всій Україні та за її межами славилися драбівецькі м’ятна (вироблялося в середньому 5 т за рік) та кропна (10 т) олія.

У. Ф. Тіщенко

До речі, олію з кропу окрім українського ринку поставляли й для моряків Північного флоту та на експорт, зокрема у Францію. Згодом з’явився ще й цех для розливу одеколону. Поряд з цим, у Драбівцях продовжували виробляти зерно, технічні культури та тваринницьку продукцію.

У 1960—1970-х рр. у селі було збудовано нові приміщення будинку культури, 8-річної школи та впорядковано сільські вулиці. Багато кращих трудівників місцевого господарства було поціновано високими трудовими відзнаками. Кавалерами ордена Трудового Червоного Прапора стали свинарки П. А. Вакула, У. Ф. Тіщенко та П. А. Фурт, Трудової слави 3-го ст. — механізатори В. Д. Гладкий, М. Т. Соколенко та Я. О. Соколенко, “Знак Пошани” — робітниця рілничої ланки Г. Ф. Баранник.

Сучасна доба принесла господарству безкінечні реорганізації та хронічні негаразди. У **1997 р.** радгосп-завод був перетворений на КСПП “Драбівецьке”. Через три роки були створені приватно-орендне підприємство “Юляна” та СТОВ “Драбівці”. У 2006 р. названі виробничі структури перетворилися у відділення ТОВ “Баришівська зернова компанія”, а відтак, господарство здобуло насінницький профіль. Саме в оренді цього товариства знаходяться земельні та майнові паї переважної більшості мешканців села. 26 драбівчан

В. Т. Нечуйвітер

Г. Л. Тамара

віддали перевагу індивідуальному господарюванню. Функціонують також два фермерські господарства “Минцеве” і “Праведник”.

До послуг підростаючого покоління – Дравівецький навчально-виховний комплекс, тут здобувають знання 84 учні і виховується 37 дошкільнят (24 учителі і 2 вихователі). Упродовж багатьох років школу очолював справжній учитель учителів Г. Л. Тамара. Останні 20 років очільницею закладу є знаний у краї педагог Т. Є. Єремеева. Нині місцевий освітній заклад отримав статус школи сприяння здоров'ю (європейський сертифікат з 1997 р.). У п'ятьох сім'ях і дитбудинку сімейного типу знайшли прихисток 19 дітей, позбав-

лених батьківського піклування.

У селі працюють також будинок культури, бібліотека, музейна кімната та лікарська амбулаторія загальної практики сімейної медицини. До послуг молоді – спортзал та тренажерний зал. А душі свої лікують віруючі у Свято-Троїцькій православній церкві, старе приміщення якої збереглося й донині. Є в селі й

община євангельських християн-баптистів. У 2008 р. у селі була відновлена криниця Ікони Казанської Божої Матері з цілющою водою. Нині це досить популярний туристичний об'єкт. Ще від 2011 р. в селі діє громадська організація “Криниця”, яка сприяє реалізації громадських ініціатив, направлених на розвиток соціальної інфраструктури села. Завдяки її діяльності було залучено понад 0,5 млн грн., які спрямовані на реалізацію місцевих проектів (наприклад, ремонт СБК, придбання обладнання для НВК, благоустрій вулиць тощо).

Місцеві парафіяни біля криниці Ікони Казанської Божої Матері

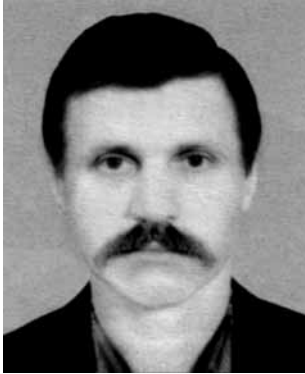

Шкільне свято

Зусиллями громади у 2017 р. було відновлено освітлення всіх вулиць села.

Упродовж двох років у Дравівцях функціонує молодіжна рада “Майбутнє Дравівець”, яка ініціювала багато корисних справ. А місцеві жінки залюбки відвідують засідання жіночого клубу “Ярославна”.

У 2011, 2013 та 2017 р. сільська рада ставала переможцем Всеукраїнських

Василенко Михайло Григорович народився 10 жовтня 1949 р. в с. Драбівці. Закінчив факультет журналістики Київського державного університету, відвідував літературну студію ім. Рильського та “Кобза”. Працював літконсультантом, редактором, головним редактором різних видавництв, а з 1997 р. — головним консультантом прес-служби Президента України. Поет, перекладач, критик, етнолог, літературознавець, член Національної спілки письменників та Спілки журналістів України. Автор збірок “Орії” (1989 р.), “Стрікоко” (1992 р.), “Очарії” (1995 р.), “Ористея” (1997 р.), “Чотиричас” (1999 р.) та ін. Відзначений літературною премією ім. Т. Мельничука, а щогоріч — премією ім. М. Терещенка (в галузі літературного перекладу). Кандидат філологічних наук. Нині мешкає в с. Нова Дмитрівка.

конкурсів “Кращі практики місцевого самоврядування”.

У Драбівцях народилася знатна свинарка, Герой Соціалістичної Праці Г. З. Яковенко (працювала в селі Рацюківщина на Драбівщині). Родом із Драбівців — відомий майстер слова, сучасний український поет і публіцист М. Г. Василенко. Свого часу працював у місцевій школі талановитий публіцист, член Спілки журналістів України В. С. Зоря, який, до речі, здійснив літературну редакцію другої частини роману В. Безпалого “Гомін степів”. А драбівчанин І. П. Соколенко здобув науковий ступінь кандидата сільсько-господарських наук.

Г. З. Яковенко

В. С. Зоря

13 драбівчан взяли участь у антитерористичній операції на Сході країни.

Драбівці не мають стовідсоткових тезок. Зате на карті можна віднайти 5 поселень з однокореневою назвою. Це уже згаданий Драбів, а окрім нього — Драбово-Барятинське, Драбівка (Черкащина), Драбинівка (Полтавщина), Драбеші (Латвія).

¹ Карта Боплана // Фонди Золотоніського державного краєзнавчого музею.

² Голиш Г. М., Голиш Л. Г. Побратим Драбова // Вісник Золотоніщини. — 1997. — 25 жовтня. ЦДАК, ф. 51, оп. 3, спр. 1460, арк. 11; спр. 4167, арк. 178.

³ Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст. — Київ, 1989. — С. 104, 248.

⁵ ЦДАК, ф. 1247, оп. 1, спр. 1, арк. 18.

⁶ Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. — Полтава, 1913. — С. 34, 40, 41, 47–49, 263.

⁷ К्लीровая книга Полтавской епархии. — Полтава, 1902. — С. 14.

⁸ ЦДАК, ф. 707, оп. 41, спр. 95, арк. 19.

⁹ ДАЧО, ф. Р-4178, оп. 1, спр. 156, арк. 3; Приложение к отчету Золотоношской земской управы за 1908 годъ. — Золотоноша, 1909. — С. 151, 160; Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. — С. 34.

¹⁰ Список поселень Черкаської округи. — Черкаси, 1926. — С. 19.

¹¹ Червоний Жовтень. — 1933. — 10 листопада.

¹² Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни. Документи. Спогади. Статті. — Черкаси, 2000. — С. 15, 59, 111, 168, 179.

“АСТРАЛЬНЕ”* СЕЛО

*Село моє, обшарпане вітрами,
З усіх боків розп’яте на хресті,
Ти всім прощаєш, наче дітям мама,
Хоча вони далеко не святі!*

М. Дмитренко

На північному сході Золотоніщини за 30 км від райцентру обабіч шосейної дороги Золотоноша – Драбів розташоване село із зоряною назвою. Це – Зорівка, центр однойменної об’єднаної територіальної громади, до речі, першої в Златокраї. До неї окрім Зорівки входять села Чернечина, а також Богданівка, Квітневе, Вершина-Згарська та Мехедівка сусіднього Драбівського району. Село розкинулося біля р. Кропивна, його окрасою є ставки, береги яких обрамлені плакучими вербами, ці водойми віднесені до заповідної зони. Тут типовий рівнинно-степовий рельєф, а сусидить Зорівка із селами Кривоносівка, Лукашівка, Вознесенське, Чернечина, а також Вершина Згарська.

Загальна площа населеного пункту становить 561,5 га, тут 12 вулиць і 2 провулки, сумарна протяжність сільських доріг – 23 км. Сільські кутки мають назву Новоселиця, Мелесівка, Сотниківка, Чугуївка, колись це були самостійні населені пункти.

Село налічує 403 двори із населенням 748 осіб. Як і в інших населених пунктах очевидним є зменшення місцевої людності. Для прикладу, у 2017 р. народилося лише 6 зорівчани, померло ж 14, отже, показник природного приросту становив мінус 8. Щодо механічного руху, то його баланс є урівноваженим. Утім відкриваються певні оптимістичні перспективи, бо станом на сьогодні понад 42 % тамтешніх мешканців становлять молоді люди віком до 35 років. Для порівняння: десятиріччя тому такий же відсоток належав пенсіонерам. Найпоширенішими прізвищами жителів села є Андрейко, Богма, Гунько, Дикий, Загребельний, Зоря (що цілком логічно), Ковба, Лисенко, Шавлак, Шеремет. Прийнята форма звертання до жителів села – *зорівчани, зорівці*.

Зорівка належить до порівняно молодих за віком населених пунктів; вона ще не згадується в “Генеральному описові” Лівобережної України (1765 – 1769 рр.)¹. За місцевими переказами поселення засноване після ліквідації

* *Астра* (лат. *astra*) – зірка.

М. М. Богма

Уродженець Зорівки А. С. Ковба знаходився під час бурхливих революційних подій осені 1917 р. у Петрограді і став учасником штурму Зимового палацу. У 1919 р. його було обрано членом Золотоніського повітового ревкому⁷.

На початку 1920-х рр. Зорівка набула статусу села і стала центром сільської ради, якій було підпорядковано три села (Благовіщенське, Мелесівка, Сотниківка). У середині 1920-х рр. у селі налічувалося 153 двори з населенням 738 мешканців (360 чоловіків і 378 жінок)⁸.

На гребені суцільної колективізації **1930 р.** в Зорівці утворилося чотири колгоспи: “Червоне поле”, ім. Демченка, “Дніпровець”, “Червона Зірка”. У 1932 р. господарства об’єдналися в єдиний колгосп – “Ясна Зірка”, проте вже через два роки він розпався на три – ім. Ворошилова (згодом “Ясна Зірка”), ім. Чубаря (згодом “Комуніст”) та ім. Демченка. Їх очолювали М. М. Богма, А. П. Лисенко, П. Я. Дробний.

У страшні 1932–1933 рр. голодною смертю померло майже 300 зорівчан, а населення села скоротилося в півтора рази. 12 жителів села стали жертвами сталінських репресій, серед них П. Г. Артеменко, А. К. Герасименко, П. І. Денисенко, Д. Я. Дикий, Д. Є. Коба, Т. З. Шавлак, Н. А. Ярош та ін.

Для того, щоб зрозуміти дух того непересічного часу, звернемося до риторики тогочасних місцевих газет. Ось що знаходимо на сторінках районки “Червоний Жовтень” за 6 квітня 1934 р.: “У колгоспі ім. Чубаря (Зорівка) орудує куркульська зграя... Через притуплення класової пильності підняли голову класові вороги і в колгоспі зривається план весняної сівби... Підкуркульник Ткаченко організовує саботаж розгортання сівби...”⁹

З-поміж зорівських господарств своїми виробничими показниками виділявся колгосп “Комуніст”. У 1940 р. бригада цього господарства, очолювана М. І. Гуньком, збрала на круг понад 122 пуди зернових із кожного гектара¹⁰.

У роки війни з німецьким нацизмом 408 зорівчан виступили на захист Батьківщини, 227 загинули. Бойова звитяга 120 уродженців села відзначена орденами і медалями СРСР. Зокрема, орденами Червоного Прапора і Червоної Зірки нагороджено О. Ю. Загребельного, Вітчизняної війни 2-го ст. і Червоної Зірки – І. С. Андрейка та І. М. Богму, Червоного Прапора – І. І. Ковалевського та С. С. Курятника, Червоної Зірки – І. М. Гунька, Г. Є. Зорю, І. О. Зорю, П. І. Зорю, І. Г. Куліша, А. М. Теслю, М. О. Теслю, В. Д. Шепету, Д. Г. Шеремета, М. П. Шеремета. Близько 10 фронтовиків отримало медаль “За відвагу”¹¹.

У повоєнні роки деякий час зорівчани були розділені між трьома колгоспами: ім. Ворошилова (голова правління – О. Ю. Загребельний), “Комуніст” (І. І. Ковальовський), “Ударник” (Т. Є. Зоря). 1950 р. усі колгоспи злилися в єдине господарство – колгосп “Комуніст”, його довгі роки

В. П. Денисенко

доярку Є. С. Юрченко, чабана І. П. Однорала, водія П. С. Андрейка, фуражира І. М. Ковальовського; Дружби народів – газоелектрозварювальника М. П. Квітку, орденом Трудової Слави 3-го ст. – доярок К. С. Андрейко, Н. А. Гунько, трактористів В. І. Куліша, Ф. М. Курятника, водія О. А. Теслю, “Знак Пошани” – трактористів І. К. Згурю (двічі), В. П. Шелудька, ланкову Г. П. Лисенко, завідувача птахоферми П. І. Дробідька, птахарку О. Г. Загребельну, доярку У. Я. Паливоду та ін. 11 трудівників

В. Г. Лисенко

очолював здібний керівник В. П. Денисенко, а потім М. Г. Олійник, Б. Г. Анацький. Господарство демонструвало виробничу стабільність, а в 1970-х рр. виступило ініціатором впровадження передових технологій вирощування цукрових буряків, проводилося велике соціально-культурне будівництво. Колгосп зберіг свої позиції й за головування К. О. Гладкої, яка 12 років очолювала господарство. Багато працівників зорівських ланів і ферм було відзначено високими державними нагородами. Зокрема, орденом Трудового Червоного Прапора за високі виробничі показники нагороджено трактористів І. К. Згурю, Б. М. Ковбу, І. А. Товстоп’ята, бригадира П. Г. Богму, агронома В. Б. Денисенка,

було відзначено медаллю “За трудову доблесть”. Тракторист І. А. Товстоп’ят нагороджений Срібною медаллю ВДНГ СРСР, а комбайнер Ф. М. Курятник – Бронзовою. Орденом Трудового Червоного Прапора поцінували помітні успіхи в навчально-виховній роботі місцевої учительки історії Т. Я. Богми.

В. П. Шелудько

Ф. М. Курятник

На початку 1990-х років місцеве колективне господарство змінило свій статус і назву на КСП “Нива”, а в 2000 р. було реорганізоване у СТОВ під такою ж назвою (директор – В. Г. Лисенко). Це господарство має 2872 га сільськогосподарських угідь і забезпечує високу врожайність полів і продуктивність ферм. Середня врожайність зернових тут становить понад 40 ц/га, надій на фуражну корову – 5133 кг. Рівень рентабельності

господарства сягнув 50 %. За досягнення високих виробничих показників очільника господарства В. Г. Лисенка було відзначено почесним званням “Заслужений працівник сільського господарства”*

Є в селі й фермерське господарство, його веде Ю. М. Згуровський. Функціонує також ТОВ “Агропром ВТК”, яке має сучасну зерносушарку та виробляє соняшникову олію й паливні брикети. Понад 10 зорівчанських родин обрали самостійну форму господарювання.

Місцеві діти навчаються в загальноосвітній школі I–III ступенів (125 учнів, 16 учителів), а дошкільнята виховуються в дитсадку “Яблунька” (30 дітей, 2 вихователі).

Почесним званням “Мати-героїня” відзначена Г. М. Андрейко, яка народила та виховала 7 дітей.

До послуг жителів села – ФАП, сільський будинок культури, бібліотека. У 2016 р. відкрили тренажерну залу, яку залюбки відвідують шанувальники фізкультури і спорту Зорівки та сусідніх сіл.

Віруючі громадяни розділені на дві конфесії: православна парафія (Свято-Миколаївська) та община євангельських християн-баптистів. У 2009 р. було освячено нове приміщення церкви, спорудженої за сприяння СТОВ “Нива”. За меценатську діяльність із благословення Патріарха Філарета директора місцевого господарства В. Г. Лисенка було нагороджено орденом Святого Князя Володимира 3-го ст.

Пам'ятник І. В. Мічуріну

Поле поблизу с. Зорівка

Декілька уродженців села здобули наукові ступені. Серед них – кандидати військових наук Я. Т. Андрейко і В. Г. Дикий, кандидати ветеринарських наук Л. М. Андрейко та В. І. Журба, кандидат технічних наук

* Трагічно загинув у вересні 2018 р.

В. Г. Зоря, кандидат сільськогосподарських наук С. Ю. Зоря.

Пристрасними збирачами краєзнавчих матеріалів, шанувальниками історії села є І. Н. Богма, Т. К. Андрейко та Т. П. Ткаченко. Кладуть чудові узори на полотно місцеві вишивальниці М. М. Адаменко, К. С. Андрейко, Н. Г. Дика, О. Н. Мозальова, В. В. Пестич, Л. П. Руденко, Н. М. Тетьора.

Здолали 100-річний віковий рубіж зорівчанки П. Д. Полонська та С. В. Зоря.

Учасниками подій на столичному майдані під час революції Гідності стали В. П. Іванча та М. Б. Магдич. 7 зорівчан з честю виконували свій військовий обов'язок під час бойових дій на Сході країни. Від отриманих у зоні антитерористичної операції травм помер боець О. Я. Бугаєнко, пам'ять про нього увічнює меморіальна дошка на фасаді його рідної школи.

На політико-адміністративній карті Зорівка — то єдиний населений пункт з такою назвою. Зате є багато міст і сіл з однокореневою назвою, всього їх близько 27. Зокрема, це — Зорі (Білорусь), Зориківка (Луганська область), Зориле (Молдова), Зорин (Київська обл.), Зорине (Курська, Саратовська — 2, Калінінградська обл., Бурятія Російської Федерації), Зорине-Бикове (Іркутська обл. РФ), Зориківка (Луганська обл. — 2), Зоринськ (Луганська обл.), Зоринський і Зорянський (Саратовська обл. РФ), Зорькине (АР Крим), Зорне (Рівненська обл.), Зорька (Білорусь — 2, Саратовська обл. РФ), Зоркіне (Костромська обл. РФ), Зоряне (Дніпропетровська, Донецька, Хмельницька, Черкаська область (Христинівський р-н).

Меморіальна дошка О. Я. Бугаєнку на фасаді школи

¹ Генеральний опис лівобережної України. — Київ, 1959 — С. 53–57.

² Голиш Г. М., Голиш Л. Г. Зорій, наша Зорівко // Вісник Золотоніщини. — 1997. — 24 травня.

³ Описи Київського намісництва 70-80 років XVIII ст. — Київ, 1989. — С.106, 211.

⁴ Волости и важнейшие селения Европейской России. — СПб, 1882. — С. 65.

⁵ Список населенных мест Золотоношского уезда Полтавской губернии (по обществам сельских сословий). — Полтава, 1903 — С. 23.

⁶ Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. — Полтава, 1913. — С. 50, 56, 60–65, 265.

⁷ Історія міст і сіл УРСР. Черкаська область. — Київ, 1972 — С. 292.

⁸ Список поселень Черкаської округи. — Черкаси, 1926. — С. 20.

⁹ Червоний Жовтень. — 1934. — 6 квітня.

¹⁰ Там само. — 1940. — 7 грудня.

¹¹ Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни. Документи. Спогади. Статті. — Черкаси, 2000 — С. 151, 168.

“ГАРНИЙ ПЕРЕМОЖЕЦЬ”

*На берегах прадавнього Супюю,
Змійкою, повід високою горою,
Ось уже декілька століть –
Велично село наше стоїть.*

Г. Ваченко

Суто українською милозвучністю виділяється з-поміж інших назва села Калеників. Цей населений пункт, центр однойменної сільської ради, розташований у північно-західній частині Золотоніщини за 40 км від райцентру в басейні річки Супій, обабіч шосейної дороги Гельмязів – Богдани. Село розкинулося біля підніжжя високого пагорба, що дістав назву Стінка, тамтешня місцевість порізана ярами, багата на долини та луки. Каленики сусідять із Броварками, Плешканями, Підставками, Гельмязовом та Ковтунівкою, яка віднесена до місцевої сільради.

Загальна площа села становить 171 га, тут лише три, зате довгі вулиці, сумарна протяжність сільських доріг – 7 км. Сільські кутки зветься Заманіївка, Нетягайлівка, Сакунівщина, Свіисля, Стрільківщина.

У Калениках нині 227 дворів із населенням 483 мешканці. За 2017 р. народилося 7, а померло 5 (+2). За останні роки це чи не єдиний у районі випадок додатнього природнього приросту населення. Близько 36 % жителів села це діти і молодь віком до 35 років, що (за цим показником) дещо вирізняє його на фоні інших сільських населених пунктів.

Найпоширенішими прізвищами в Калениках є Вака, Ватченко, Ваченко, Нестеренко, Савченко, Сакун. Усталена форма звертання до жителів села – *калениківці, калениківчани*.

Вїзний знак

Вид на село з пагорба Стінка

Село має давню історію, котра сягає своїм корінням ще в добу Київської Русі. За селом розкидано чимало курганів (майданів) — ймовірно, місць язичницьких жертвоприношень. Дані археологічних досліджень та переконливі наукові аргументи свідчать про те, що в Х—XIII ст. біля сучасного села існувало

городище (укріплене поселення). Археологами в 2015 р. тут виявлено унікальний артефакт — бронзовий дзвін вагою 23 кг. Разом із Пісоченом і Ташанню городище біля Калеників стало важливим опорним пунктом допоміжної Надсупійської лінії оборони. Ця богатирська застава зустрічала кочівників, коли вони проривали Надсулянську лінію оборони (Воїнь — Желни — Кизивер — Боромль). Боротьба з Диким степом стала основним змістом життя місцевих жителів. Городище було стерте з лиця землі під час монголо-татарської навали.

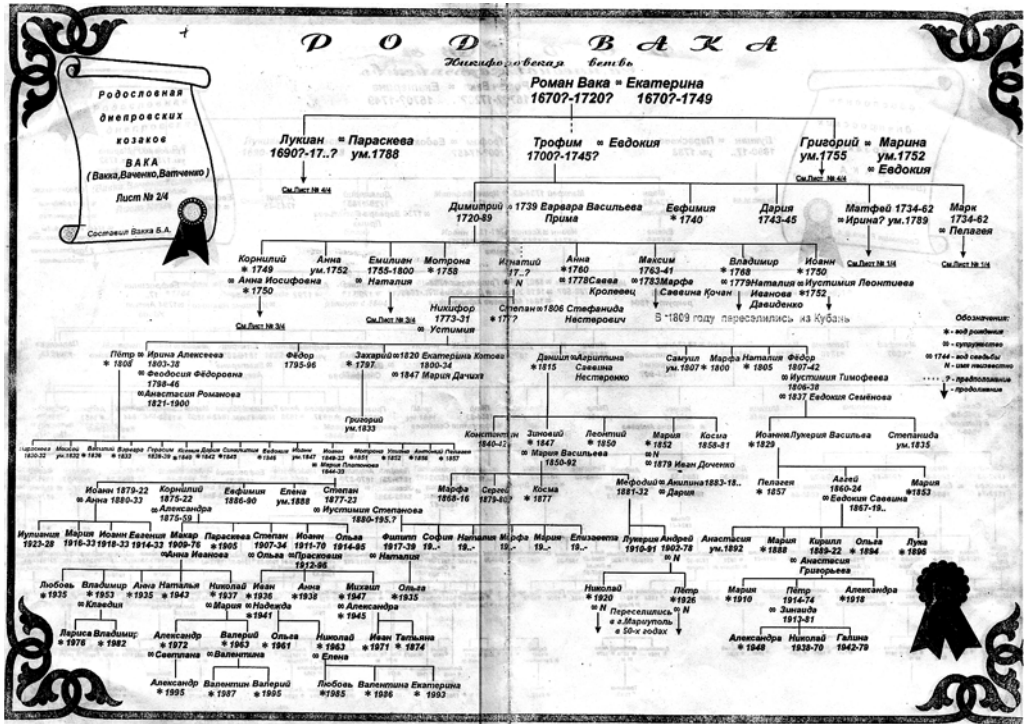
А офіційне народження Калеників датується в історичних документах **1622 р.** Саме тоді це поселення згадується в люстрації староств Київського воєводства як козацьке село Переяславського староства. Щоправда, під дещо іншою назвою — “Каленникове”¹.

Позначене село і на Боплановій карті (40-ві рр. XVII ст.), але під перекрученою назвою “Кальнікі”. До речі, сучасну назву село прибрало вже у XVIII ст.

З приводу походження назви села існує досить красива легенда. Якось прийшла ворожа орда й заблукала серед степів. Та ворогам вдалося захопити в полон місцеву дівчину, і вони вимагали, щоб юна красуня показала їм дорогу до рідного села. І повела ворожих зайд дівчина, та не до села, а прямо в самісіньку страшну трясовину, що звалася Бабине Топило. Чорна прірва багнула проковтнула ворогів. Село було врятовано, проте ціною життя юнки. А згодом обабіч болота виріс розкішний кущ калини, що ряснів добірними, червоними, як дівоче намисто, ягодами. З часом з’явилося багато таких кущів, і люд назвав цю місцину “Калинники”, а з часом — Каленики^{2*}.

Насправді ж є всі підстави твердити про антропонімічне походження назви села, бо утворена вона, швидше за все, від імені першопоселенця — якогось Каленика. Зауважимо, що раніше це ім’я було часто вживане, про це засвідчують козацькі реєстри XVII—XVIII ст. “Каленик” — це видозмінена форма грецького імені “Калінікос”, що означає “гарний переможець”.

¹ На гербі місцевого роду Вакка-Ващенків вміщено гроно калини, що, на думку деяких краєзнавців, посилює аргументи на користь зв’язку назви села з цією легендою.

Родовід Вака-Ваченків

Козаки Калеників під стягами Гельмязівської сотні брали участь у подіях Національно-визвольної війни середини XVII ст., боронили рідну землю від турецько-татарських набігів. У XVIII ст. козацька старшина намагалася заволодіти калениківськими чорноземами. Зокрема, історичний документ за 1750 р. засвідчує земельний спір у селі між козаками та генеральним військовим писарем Безбородьком³.

Наприкінці XVIII ст. у с. Каленики налічувався 191 двір із населенням 588 мешканців. При цьому, 1 господарство належало різночинцям, 3 – духовенству і церковникам, 79 – виборним козакам, 87 – козакам-підпомічникам, а 25 – посполитим і козачим підсусідкам. Найкращими землями Калеників тоді володів військовий товариш Базилович⁴.

У XIX ст. у селі з'явився новий землевласник, поручик Дунаєв. Про це засвідчує купча, датована 1858 р.⁵ За результатами перепису 1910 р. у Калениках Гельмязівської волості налічувалося 288 дворів (з них – 240 козацьких і лише 16 селянських). Населення тоді становило 1451 мешканець, отже, за 130 років воно зросло більш ніж у 2,6 разу. Калениківчани обробляли понад 2 тис. дес. землі, при цьому 82 господарства мали у своїй власності менше 3 дес. землі, а лише 7 – понад 25 дес. Обробіток землі здійснювався 130 однолемішними плугами, 141 сохою та 301 дерев'яною бороною, а в упряжі був 141 віл і 223 коней. Зерновий клин тоді складався з

Після війни місцеве господарство пройшло низку реорганізацій. Зокрема, в січні 1951 р. “Ленінський шлях” об’єднався з трьома сусідніми колгоспами — “Жовтень” (Ковтунівка), ім. Крупської (с. Броварки) та двома гетьманівськими — “Іскра” й ім. Петровського в єдине господарство “Ленінська Іскра”. На початку 1953 р. цей колективний гігант розпався, поділивши калениківців на два колгоспи. У 1959 р. господарство постало як єдине під колишньою назвою (“Ленінський шлях”) і приєднало до себе ковтунівчанський колгосп “Жовтень”.

Суттєва реорганізація господарства відбулася у вересні 1982 р., коли воно було перетворене у птахо-радгосп (директор — В. О. Луцик). Господарство спеціалізувалося на виробництві яєць, довівши його до щорічного показника 10 млн штук. Значно зміцніла виробнича база радгоспу, збільшилися його доходи, розгорнулося широке соціально-культурне будівництво. Багато калениківчан за звитяжну працю були нагороджені висо-

В. П. Киррода

Н. Л. Леонтович

*Хліборобська династія
П. Я. і А. П. Завгородніх*

Працівники птахо-радгоспу. 1980 р.

кими державними відзнаками. Зокрема, знатна доярка Н. Л. Леонтович була відзначена орденами Леніна та Трудового Червоного Прапора, тракторист М. І. Даценко і В. І. Савченко — Трудового Червоного Прапора і “Знак Пошани”, механізатор В. П. Киррода — Трудової Слави 3-го ст., тракторист П. Я. Завгородній — “Знак Пошани”.

Однак на початку 1990-х рр. “Калениківське” (нова назва господарства) почало стрімко втрачати свій високий авторитет флагманського сільгосппідприємства і опинилося у хвості за виробничими показниками. На початку XXI ст. воно розпалося на декілька виробничих об'єктів. Більшість калениківчан віддали свої земельні паї в оренду ПСП “Плешкані”. Працюють і два фермерські господарства “Іква-Супій” і “Нагваль”. Тамтешню живописну місцину облюбували й дачники, проте господарств такого типу через віддаленість у селі не так і багато: близько 25.

Сільська вулиця

У сільському навчально-виховному комплексі навчається 42 учні, виховується 18 дошкільнят, працює 14 педагогів (12 вчителів і 2 вихователі). До послуг калениківчан — фельшерсько-акушерський пункт, будинок культури, бібліотека.

Свято шанують у Калениках пам'ять про льотчика — майора Б. І. Шаматурського. У 1969 р. він здійснював тренувальний політ на бойовому літаку “МІГ”. Раптом відмовили двигуни, залишався єдиний вихід: стрибати з парашутом. Але в такому разі літак із повним боєзапасом упав би на Каленики, а це — десятки безневинних жертв. І Шаматурський приймає рішення: хай ціною свого життя, але врятувати село. На пагорбі — Стінка, куди врізався літак, пролунав потужний вибух: своєрідний салют славному

Б. І. Шаматурський

Пам'ятник Б. Шаматурському

соколу. Подвиг Шаматульського назавжди у вдячній пам'яті калениківців. Для вшанування пам'яті про подвиг майора на місці падіння літака споруджено обеліск¹².

Чимало уродженців села уславили рідний край своїми досягненнями. Почесним званням “Заслужений учитель України” був відзначений колишній калениківець М. П. Сакун. Декілька уродженців Калеників здобули науковий ступінь. Зокрема, І. І. Скиба* став доктором сільськогосподарських наук, Т. М. Скиба та В. Г. Бутенко – кандидатами сільськогосподарських наук, О. І. Замідра – кандидатом технічних наук.

Зробили свій внесок калениківчани і в спортивну славу краю: І. І. Кирдода виконав норму майстра спорту з легкої атлетики, а С. В. Замідра є Генеральним секретарем Ліги змішаних єдиноборств “М-1 Україна” та віце-президентом Української федерації ушу. Його обрано головою смт Немішаєво (Київська обл.).

6 калениківців узяли участь у протидії російській агресії на Сході.

У Калеників – усього один тезко, знаходиться він у Полтавській області. На карті є ще 4 осади з однокореневою назвою: Каленське (Житомирська обл.), Калениковичі (Брестська обл., Білорусія), Каленове (Бурятія), Калений (Уральська обл., Росія).

¹ *Zrodla dziejowe. – Warszawa, 1877. – Т. 5. – С. 132.*

² *Результати польових досліджень у с. Каленики // Особистий архів Г. М. Голиша.*

³ *ЦДІАК, ф. 51, оп. 1, спр. 490, арк. 1 – 5.*

⁴ *Описи Київського намісництва 70–80 років XVIII ст. – Київ, 1989. – С. 102, 251.*

⁵ *ЦДІАК, ф. 426, оп. 5, спр. 381, арк. 81–83.*

⁶ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись въ Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. – Полтава, 1913. – С. 54, 56, 57, 62, 63, 64, 65, 266.*

⁷ *ЦДІАК, ф. 990, оп. 1, спр. 211, арк. 9.*

⁸ *Там само, ф. 707, оп. 41, спр. 95, арк. 19.*

⁹ *Приложение къ отчёту Золотоношской уездной земской управы за 1908 годъ. – Золотоноша, 1909. – С. 151, 160.*

¹⁰ *Список поселень Черкаської округи. – Черкаси, 1926. – С. 11.*

¹¹ *Червоний Жовтень. – 1940. – 15 травня.*

¹² *Голиш Г. М., Голиш Л. Г. Добрий переможець // Вісник Золотоніщини. – 1998. – 11 квітня.*

* Обирався народним депутатом СРСР.

СПІВЗВУЧНЕ З КАНЕВОМ

*Загубилось в долині село,
Закрохмалене в бархатній іній.
По шибки у сніги забрело
І туманіє в млі надвечірній.*

В. Геращенко

За 20 км на північний схід від райцентру на р. Сухий Згар (доплив Золотоношки) лежить селище, назва якого співзвучна з місцем знаходження усипальниці великого Кобзаря – Канівщина.

Селище підпорядковане Вознесенській сільській раді й розкинулося на погорбленій рівнині. Тут майже відсутня декоративна рослинність, хіба що вона представлена лісосмугами, зате багато фруктових дерев у самому поселенні. Найближчими територіальними сусідами є села Вознесенське, Привітне, Лукашівка. Зовсім поруч – лише за 1 км – знаходиться селище Пальміра.

Забудова села, яка поєднує планомірність з хаотичністю, умістилася в 47 га. Тут лише дві вулиці загальною протяжністю 2,7 км. Сільські кутки традиційно називаються Вигін та Хутір.

Нині в селищі налічується 125 дворів, а населення становить 162 мешканці. В останні три роки тут не народилося жодної дитини, померло ж 11 (-11) жителів. Така негативна тенденція спостерігається упродовж останнього десятиліття. Щодо механічного руху населення, то він також не додає оптимізму. Близько 30 % жителів селища – люди пенсійного віку. Найпоширенішими прізвищами в Канівщині є Діхтяренко, Литвиненко, Манжара, Косаренко. До тамтешніх мешканців слід звертатися *канівщини*.

Історія поселення започаткована в третій чверті XVIII ст. Воно вперше згадується як “хутор при р. Згарь” у

Вїзд у селище

1787 р., а згодом прибирає назву “Канівщина”¹. Щодо походження цього ойконіма, то відразу виникає спокуса пов’язати його з Каневом і висловити припущення, що поселення заснували переселенці з цього славного міста. Насправді ж усе далеко простіше: хутір належав вихідцю з козацької старшини І. Каневському. Не виключено, що його предки якоюсь мірою були пов’язані з Каневом. Твірними назви “Канівщина” (нині переважає саме такий ужитковий варіант) поряд з прізвищем її власника є двоморфемний суфікс (-ськ + щ).

З описів “Київського намісництва” дізнаємося, що в 1787 р. на хуторі, який разом із місцевими селянами належав надвірному раднику І. Каневському, проживало всього 22 мешканці².

У ході революційних подій 1917–1921 рр. на хуторі було розподілено поміщицьку землю між місцевими незаможниками. На початку непу поселення набуло статусу села і було підпорядковано Вознесенській сільраді. У 1929 р. бідняцькі господарства села об’єдналися в колгосп ім. Шевченка.

Кілька десятків жителів села взяло участь у боях проти ворога в період Другої світової війни, чимало з них загинуло. На грудях понад 10 фронтовиків засяяли бойові ордени та медалі. Кавалер орденів Слави 2-го і 3-го ст. та Червоної Зірки Ф. М. Богма, хоч і народився в Зорівці, проте більшість свого життя прожив у Канівщині, тому канівщани вважають його “своїм” героєм. Орденом Слави 3-го ст. відзначена мужність хуторянина В. Ф. Зубаня, а Червоної Зірки – А. П. Діхтяренка.

Ф. М. Богма

Селищна вулиця

С. І. Діхтяренко

перевагу СТОВ “Пальміравідгодівля”. Саме цьому господарству вони й передали в оренду свої земельні і майнові паї.

У селищі відсутні будь-які соціально-культурні об’єкти, але з огляду на близькість до Пальміри з її потужною соціальною сферою місцеві мешканці особливого дискомфорту не відчувають. Тамтешня дівтора навчається в Пальмірській школі, а лікуються мешканці селища у відомій на всю Черкащину Пальмірській дільничній лікарні. Немає проблем і з культурними послугами.

**К. М. Стельмах
(Діхтяренко)**

Після війни, у 1950 р. канівщанський колгосп ім. Шевченка був ліквідований, а його землі, поголів’я худоби та виробничі потужності перейшли до об’єднаної артілі “Червоний Прапор” (с. Вознесенське).

Канівщани самовіддано працювали на полях і фермах цього знаного в нашому краї господарства. Чимало з них удостоїлося трудових відзнак, зокрема агроном С. І. Діхтяренко та ланкова М. А. Литвиненко (нагороджені орденом Трудового Червоного Прапора).

Переживши аграрні перетворення кінця ХХ – початку ХХІ ст., жителі селища віддали

М. А. Литвиненко

Уродженка Канівщини – колишній директор департаменту Державного комітету статистики України, заслужений економіст К. М. Стельмах (Діхтяренко). Автором двох поетичних збірок став колишній канівщанин О. П. Діхтяренко.

У сучасних бойових діях на Сході крани взяв участь канівщанин Є. О. Кунін.

У нашій Канівщини – лише один тезко, він знаходиться у Прилуцькому районі Чернігівської області. Серед однокоренових назв – Канів (Черкащина), Канівка (Мурманська область РФ), Канівська (4, усі – республіка Адигея РФ), Канівська-Вокзал (Адигея РФ), Канівське (Запорізька обл.)

¹ *Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII століття.* – Київ, 1989. – С. 266.

² *Там само.*

СТОЇТЬ ГОРА. КЕДИНА

с. Кедина Гора

*Обіч села в озернім кришталі
купаються прадавні осокори,
а на лугах в мажорному мінорі
пісні сюркочуть коники малі.*

Н. Чир

За 15 км на південний захід від райцентру обабіч Кременчуцького водосховища та шосейної дороги Благодатне — Коробівка розкинулося село Кедина Гора. Тут низовинна місцевість, обрамлена хвойними лісами, заплавами та луками. Найближчими сусідами цього поселення є села Благодатне та Коробівка — центр сільської ради, якій підпорядкована Кедина Гора.

Загальна площа села становить 106 га, його забудова вмістилася всього на п'яти коротких вулицях та чотирьох провулках. Протяжність сільських доріг — 9 км.

За останніми переписними даними в селі налічується 205 дворів із населенням 330 жителів. У 2017 р. не народилося жодної дитини, а померло 8 осіб (-8). Близько 70 % тамтешніх мешканців — люди похилого віку, процес старіння людності цього поселення очевидний. Найпоширенішими прізвищами в Кединій Горі є Береза, Вовчанівський, Курилко, Міхновський, Товстоп'ят, Циб. Прийняті форми звернення до місцевих жителів — *кединогірці* (повне), *кедянини*, *кедянці* (скорочено).

Сліди життя на території села відносяться до сивої давнини. Тут знайдені залишки неолітичних поселень, сліди трипільської й черняхівської культур, пам'ятки бронзового віку і скіфської доби. Та офіційне народження села зафіксоване вже у третій чверті XIX ст. У документі, датованому 1885 р., Кедина Гора згадується як хутір Золотоніської волості¹. А звідки ж походить назва цієї осади? Як бачимо, вона складається з двох слів: іменника “гора” та присвійного прикметника “кедина”. У назві насамперед віддзеркалюються особливості розташування села. Адже воно лежить на середній терасі Дніпра, долішній край якої круто спадає до заплави, тому цю місцину віддавна величали “горою”. За переказами, власником чи першопоселенцем тамтешніх земель був якийсь Кед. Таке прізвище, хоч і рідкісне, та воно зустрічалося серед козаків Черкаського полку. Скажімо, в реєстрі Вовченківської сотні за 1649 р. знаходимо козака Я. Кеда. Вочевидь, таке доволі унікальне прізвище пішло від прізвиська, власник котрого частенько вживав у своїй мові

сполучник “кед (ь)” у значенні “коли”. Логічно припуститися думки, що засновник села або його предки походили з Карпатської України. Дійсно, слово “кедь”, “кидь” вживане в мові гуцулів (сполучник, що означає “коли”, “якщо”). Згадаймо уривки з карпатських пісень: “Тоді співала, кед (есь) сина колихала”, “Якби я го зачарувала, кед (ь) чари не видала” і т. под. Отож, за цією версією, Гора Кедина породичалася з горами Карпатськими.

У 1885 р. на хуторі налічувалося 13 дворів із населенням 78², а в 1900 р. — 86 жителів³ (40 чоловіків і 46 жінок). За переписом 1910 р. на х. Кедина Гора при с. Липівське Золотоніської волості було обліковано вже 18 господарств, у тому числі 12 козацьких, 2 селянських і 4 інших непривілейованих. Тоді на хуторі проживало 108 осіб, вони загалом володіли 104 дес. землі (в т.ч. 42 дес. орної). Як бачимо, на один хутірний двір того періоду пересічно припадало лише 2,3 дес. орних ґрунтів.

На хуторі був відсутній будь-який освітній осередок, тому лише невелика кількість місцевих дітлахів опановувала початкові знання в Коробівській земській школі. Через це рівень неписьменності кединогірців сягав за 80 %⁴. Кілька хуторян взяло участь у Першій світовій війні (1914—1918 рр.). У їх числі — молодший унтер-офіцер Г. Д. Скиба та старший унтер-офіцер О. Г. Гвоздь.

Г. Д. Скиба

Стосовно 1917—1921 революційних років, то, за свідченнями старожилів, вони запам'яталися не лише частою зміною влади та земельним переділом, але й тим, що саме тоді й було посаджено сосновий ліс, який і донині прикрашає околиці села та є справді безцінним багатством.

У період непу Кедина Гора набула статусу села й була адміністративно підпорядкована Хрестівській сільраді. За переписом середини 1920-х рр. у с. Кедина Гора було вже 93 двори з населенням 477 мешканців (224 чоловіки і 253 жінки)⁵. Отже, незважаючи на кровопролитну війну і всілякі суспільно-політичні аномалії, людність порівняно з початком ХХ ст. зросла більш ніж у 5,5 разу.

О. Г. Гвоздь

У 1929 р. на хвилі масової колективізації тут утворився колгосп, котрий прибрав типову для того часу назву “Червона Гора”, першим головою його правління став О. Г. Гвоздь. Господарство за своїми виробничими показниками було на хорошому рахунку. Тогочасна преса серед кращих трудівників ферм району називає доглядачів молодняка ВРХ, кединогірців Г. Вовка та Н. Товстоп'ята. Понад 120 кединогірців померло голодною смертю у страшні 1932—1933 рр.

У роки війни з німецьким нацизмом 81 житель став на захист Батьківщини, 46 загинуло в боротьбі з ворогом. 15 радянських воїнів полягло, виганяючи

окупантів із села вікопомного вересня 1943 р. Уродженець села А. Д. Шепель воював у складі партизанського загону імені Громова на Поліссі, був політруком роти, нагороджений орденами Вітчизняної війни 2-го ст. і Червоної Зірки. Орденом Слави 3-го ст. було відзначено мужність і героїзм фронтовика І. Г. Гвоздя, Вітчизняної війни – І. Г. Вовчанівського, О. О. Вовчанівського, Г. І. Вовчанівську, І. І. Литвиненка, Т. С. Товстоп'ята, Червоної Зірки – Д. М. Вовчанівського, О. Г. Кудрявцева та Ф. І. Товстоп'ята.

Г. П. Вовк

Г. І. Вовчанівська

Ф. І. Товстоп'ят

Після війни місцеве господарство “Червона Гора” спочатку працювало як самостійне, а в **1950 р.** було приєднано спочатку до колгоспу ім. Жданова, а пізніше – ім. Калініна. Наприкінці 1950-х рр. Кедина Гора була підпорядкована Чапаєвській сільраді, а від 1960-х – Коробівській. Від 1963 р. Кедина Гора стала складовою частиною спеціалізованого колгоспу “Червона Зірка”, який у 1967 р. був реорганізований на Коробівський держплемптахозавод (з 1981 р. – ім. XXVI з'їзду КПРС). Кединогірці зробили гідний внесок у розвиток цього високопродуктивного господарства, що спеціалізувалося на виробництві качинового м'яса. Саме в Кединій Горі та на його околицях було розташовано значну частину виробничої бази держплемптахозаводу (пташники безпосередньо на воді).

Серед нагороджених за звитяжну працю трудівників цього птахарського господарства було чимало жителів Кединої Гори. Зокрема, орденом Леніна було нагороджено пташницю О. І. Вовчанівську, Трудового Червоного Прапора – тракториста І. А. Вовчанівського, птахарок О. Г. Міхновську, Г. І. Вовчанівську, Л. Г. Циб, а Жовтневої революції – бригадира Г. В. Трубу.

Після реформування господарство прибрало статус ТОВ племптахозавод “Коробівський”. Нині значно погіршилися виробничі показники колись потужного сільгосп підприємства, тому на ньому працює зовсім небагато кединогірців. На території села продовжують свою роботу інкубаторський цех та майданчики з відгодівлі птиці. Впродовж 10 років у селі працювали ТОВ “Золотоніське звірогосподарство” та звіроплемгосподарство “Еліта”, де вирощували цінних хутрових звірів – норок (понад 100 тис. голів). Завдяки

О. І. Вовчанівська

цьому з'явилося близько 90 робочих місць для місцевих жителів. На жаль, нині ці підприємства не функціонують.

До послуг місцевих мешканців — сільський клуб та фельдшерсько-акушерський пункт. Цей райський куточок середнього Подніпров'я приваблює мисливців і рибалок, усіх бажаючих віддатися благодаті тихого відпочинку. Тут 88 дач, а ще 17 добротних баз відпочинку, лише одна база відпочинку належить облспоживспілці, інші віднедавна стали приватною власністю грошовитих громадян, переважно не місцевих.

Свого часу назву “Кедина Гора” прибрала доволі смачна столова вода, котрою тамували спрагу в багатьох куточках України. Проте нині таку воду вже не випускають.

У селі народився відомий матеріалознавець, доктор технічних наук, лауреат премії Ради міністрів СРСР І. Ф. Вовчанівський*. Родом з Кединої Гори — кандидат історичних наук, доцент Л. М. Товстоп'ят, яка нині очолює управління департаменту культури Черкаської ОДА.

Четверо кединогірців взяло участь у бойових діях на Сході країни.

У нашої Кединої Гори на географічних картах немає конкурентів, ця назва є справді єдиною й неповторною. Найбільш співзвучною за назвою є Кведа Гора в Грузії. На карті тієї ж Грузії позначений районний центр Кеда (Аджарська Республіка). Є ще й три “Гори”: село Гора в Київській області, Гора Висока в Свердловській області РФ, Гора Подол у Білорусі⁷.

Л. М. Товстоп'ят

¹ Список по хозяйственной статистике Полтавской губернии. — Полтава, 1887. — Т. 6. — С. 279.

² Там само.

³ Список населенных мест Золотоношского уезда Полтавской губернии за 1900 годъ. — Полтава, 1903. — С. 8.

⁴ Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. — Полтава, 1913. — С. 266.

⁵ Список поселень Черкаської округи. — Черкаси, 1926. — С. 22.

⁶ Червоний Жовтень. — 1934. — 2 квітня.

⁷ Голиш Г. М., Голиш Л. Г. Стоїть гора. Кедина // Вісник Золотоніщини. — 1999. — 18 вересня.

* І. Ф. Вовчанівський — один з авторів створення надтвердих матеріалів “Славутич” і “Твесал”.

ЗЕМЛЯ, ДЕ ТВОРИВ СКОВОРОДА

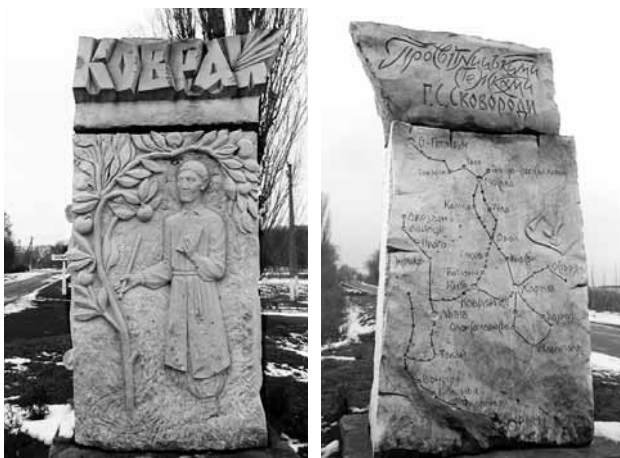
*У дивнім краю, у Ковраї
Дух Мудрості таки витає,
Любові світ такий живий,
Одразу кожний відчуває.*

Л. Рінгіс

Є села, котрим випала висока честь зайняти чільне місце в історії національної культури. До таких належить і, на перший погляд, непомітне село Коврай, яке долучилося до становлення самобутнього таланту одного з найславніших достойників української літератури — Г. С. Сковороди. Коврай розташований за 20 км на північний захід від райцентру в долині річки Ковраець (басейн Супою). Є тут і невелике озерце Довжок. Тут переважно рівнинна місцевість із невеликими пагорбами та глибокими ярами. Найближчими сусідами Ковраю є села Коврай-2-й, Гельмязів та Рецюківщина (Драбівського району).

Село займає площу 107 га, тут налічується 11 вулиць і 8 провулків, загальна протяжність сільських доріг — 18 км. Сільські кутки віддзеркалюють історію і мають назви Забрід, Загребля, Жидівський хутір, х. Леонівщина, Ревівщина.

У цьому населеному пункті налічується 368 дворів з населенням 630 жителів, що в 4 рази менше порівняно з початком минулого століття. Як і в інших селах, природний приріст стабільно мінусує всі роки української незалежності: зокрема, у 2017 р., народилося 3, померло 13 осіб (-10). Щоправда, механічний рух населення в останні роки характеризується додатними показниками: наприклад, за два останні роки на постійне місце проживання прибуло 26 мешканців, а виїхало лише 4 (+22). Всього

Візний знак

певний оптимізм і ще один статистичний факт: 34% місцевих жителів – молоді люди віком до 35 років. Найпоширенішими прізвищами тамтешніх мешканців є Василенко, Гайдай, Різник. Прийнята форма звертання – *ковраєць, коврайчанин*.

Коврай має майже 330-річну історію, перша згадка про цей населений пункт відноситься до 90-х років XVII ст. У **1740 р.** гельмязівець Я. Лесенко розповів у донесенні переяславській полковій канцелярії, що 50 років тому його мати Христина Ансиха “уступила Степану Томаре свои грунта... для устроения футора при речке Каврай во время асаульства его”¹. Назва села походить від гідроніму “Коврай” (назва місцевої річки). Перехід у здрібнілу мовну форму – Ковраєць відбиває зміни, які сталися з цією колись повноводною річкою. До речі, слово “коврай”, швидше за все, має тюркське походження (коурай) і означає “сухий очерет”. Дійсно, свого часу тюрки, розгромлені половцями, облюбували заплави р. Супій.

У **1715 р.** С. Томара помер у ранзі полковника і землі біля р. Коврай стали власністю його сина, бунчукового товариша В. Томари². Тогочасні документи фіксують спочатку хутір Коврайський, згодом цей населений пункт прибрав новітню назву і набув статусу села. У 1731 р. тут налічувалося 35 дворів³.

Льох родини Томар

Описами Київського намісництва (1780-ті рр.) в селі було зафіксовано вже 145 дворів із населенням 481 мешканець. При цьому тут був дворянський маєток, три господарства були різночинськими, 27 належало виборним козакам, 1 – церковнику, а 118 – залежним селянам (посполитим і козацьким підсусідкам). Значними земельними масивами володіли колезький радник С. Томара та військовий товариш К. Рева⁴.

Меморіальна дошка на фасаді школи

До речі, нащадки переяславського полковника Томари широко відомі ще й тим, що геніальний Г. С. Сковорода працював у **1753–1759 рр.** домашнім учителем у цій дворянській родині, навчав і виховував сина коврайського поміщика. Зачарований красою тамтешньої природи, саме у Ковраї він відчув справжнє поетичне натхнення і написав свого першого вірша “Ходя по земле, обращайся на небесах”.

Коли поет прочитав вірша Томарі, той схвильовано сказав йому: “Друже мій, Бог благословив тебе даром духу і слова”. Саме в Ковраї була написана більшість віршів талановитої збірки Сковороди “Сад божественних пісень”. Звідси й почалися довгі шляхи мандрівного філософа, поета, артиста. Принагідно зауважимо, що коврайський період творчості Сковороди описав відомий український історик й етнограф Д. І. Яворницький⁵.

Троїцька церква. ХІХ ст.

Місцеві селяни були об'єктом гноблення та всіляких утисків. Так, у 1739 р. було реквізовано для потреб армії 20 волів, які належали коврайським селянам. Частина селянського майна та худоби тоді було свавільно захоплено драгунами полку, що проходив через село⁶. Однією з форм протесту проти посилення феодального гніту стали масові втечі селян від поміщиків. Так, у 1773 р. з села втекло 29 родин, підлеглих С. Томарі⁷.

Напередодні селянської реформи більшість земельного фонду Коврая належало Томарам — близько 3600 дес. До речі, Л. П. Томара, син коврайського поміщика, обіймав посаду київського губернатора. При селі у другій половині ХІХ і на початку ХХ ст. знаходився маєток М. Ф. Мерінга “Великий Коврай”, площею 2200 дес. Як зазначається у тогочасних документах, у цьому зразковому господарстві були прийняті три сівозміни: вісімнадцяти-, двадцяти- і шестипільна. При маєтку утримувався й невеликий кінний завод⁸.

За переписом 1910 р. у селі, яке належало до Гельмязівської волості, налічувалося 350 господарств (з них — 45 козацьких, 285 селянських, 6 єврейських, 13 привілейованих), а населення становило 1982 мешканці. Як бачимо, порівняно з кінцем ХVІІІ ст. людність зросла більш ніж у чотири рази. Тоді коврайці володіли 1822 дес. землі, отже, на господарство пересічно припадало 5,2 дес. Землю обробляли 138 однолемішними плугами, 187 сохами, 335 боронами, в упряжі було 16 волів і 257 коней. У 1910 р. посівний клин мав такий вигляд: на 366 дес. посіяли жито; 22 — озиму, 240 — яру пшеницю, 123 — ячмінь, 104 — овес, 101 — гречку, 164 — просо, 15 — льон і коноплі, 18 — соняшник, а 64 дес. відвели під городину й картоплю. Тваринницьку продукцію коврайці отримували, вирощуючи 306 голів ВРХ (в т.ч. 136 корів), 379 — овець, 192 — свиней, 2071 — курей, 185 — качок, 50 — гусей і 50 — індиків. 13 коврайців пасічникували, вони мали у своїй власності 504 вулики (з них лише 7 рамкових). Різноманітні замовлення місцевих жителів виконували 2 ковалі, 10 теслів, 4 бондарі, 2 ткачі, 3 кравці, 5 шевців. Збіжжя тоді мололи на 12 вітряках⁹.

Варнак Охрім (Василенко Онопрій Омелянович) народився в с. Коврай 15 (28) червня 1861 р. Брав участь у революційних подіях 1906 р. Друкувався з 1890 р. в журналах “Дзвінок”, “Зоря”, “Літературно-науковий вісник”, “Маяк”, у золотоніській газеті “Вісті”, співробітником якої був від 1920 до 1921 р. Автор віршів, оповідання “Мусії Крипня, або правда кривду переможить”, подорожніх нотаток “Від Севастополя до Золотоноші” та ін. Помер 20 грудня 1921 р.

Духовним центром Ковраю стала збудована в **1803 р.** на кошти В. Томари кам'яна Троїцька церква. Згодом при ній було відкрито церковно-парафіяльну школу¹⁰.

У **1874 р.** відчинила свої двері для сільської дітвори земська початкова школа¹¹. На 1909 р. тут навчалося 93 учні — 74 хлопчики і 19 дівчаток. Незважаючи на ці позитивні кроки в галузі народної освіти, рівень письменності мешканців села становив лише 23 %. Ще нижчим він був серед жінок: всього 683 з них уміли читати і писати (7,2 %) ¹². У селі народився відомий письменник і публіцист Охрім Варнак (Василенко).

Десятки коврайців опинилися на фронтах Першої світової війни. Уродженець села Ю. С. Чижик став кавалером Георгіївського хреста 4-го ст. і взяв участь у стихійних антивоєнних акціях (“братаннях”). У 1918 р. в селі було створено ревком, а наступного року — комітет незаможних селян, ці органи приступили до розподілу поміщицької землі між малоземельними каврайцями.

У 1920 р. Коврай став центром сільської ради (з 1923 р. Гельмязівського району) з підпорядкуванням трьох хуторів (Коврай-Левада, Дубинка і Леонівщина). На середину 1920-х рр. в селі налічувалося 498 дворів із населенням 2654 жителі (1325 чоловіків і 1329 жінок) ¹³.

У **1928 р.** біднота об'єдналася в ТСОЗ, який очолив М. О. Москаленко. Наступного року було організовано колгосп “Дружба”, а в сусідньому хуторі Леонівщина — артіль ім. Шевченка. На полях цих господарств працювала сільськогосподарська техніка Гельмязівської МТС.

У страшні голодні 1932–1933 рр. мученицькою смертю померло близько тисячі коврайців — кожний 3-й житель села. Чимало стало жертвами сталінських репресій, серед них — Х. Борщ, Г. Брус, І. Брус, Ю. Василенко, М. Відмиденко, О. Горобий, М. Зубатенко, А. Лісова, К. Нерух, І. Нечитайло, О. Падалка, О. Рева, В. Різник, І. Різник, Й. Різник, П. Швидак, Я. Щербак та ін.

Понад 500 коврайців стали учасниками Другої світової війни, 196 загинуло, в тому числі 26 під час окупації. За мужність і героїзм 160 жителів села були нагороджені бойовими відзнаками. Танкіст, кавалер орденів Леніна та Червоної Зірки Г. П. Брус став учасником параду Перемоги 24 червня

1945 р. Орденом Суворова 3-го ступеня було нагороджено П. Х. Карася, Слави 3-го ст. — Г. І. Зубатенка і Д. Г. Нечитайла, Вітчизняної війни 2-го ст. — А. І. Василенка, Г. О. Кравченка, О. І. Марченка та В. Г. Стрільця, Червоної Зірки — М. М. Василенка, Ф. І. Марченка, Г. С. Неруха, М. І. Різника, І. К. Савенка, Г. М. Стрільця та Ф. І. Титаренка. Понад 10 коврайських фронтівиків відзначено медаллю “За відвагу”¹⁴.

Г. П. Брус

У 1950 р. коврайський колгосп “Дружба” приєднав до себе артіль ім. Шевченка (Леонівщина). З 1965 р. господарство прибрало назву “Слава”, головою його правління упродовж майже 20 років працював здібний організатор аграрного виробництва, кавалер орденів Трудового Червоного Прапора та “Знак Пошани” М. І. Братчик. Пізніше господарством керували М. Д. Коноваленко, М. П. Василенко та П. І. Мельничук, А. В. Овчаренко.

Нерух Григорій Степанович народився 21 квітня 1919 р. в с. Коврай. Трудову діяльність розпочав у рідному селі 1935 р., де після закінчення курсів працював трактористом. У 1939 р. був призваний до лав Червоної армії, прослужив 7 років, чотири з них перебував на фронті, нагороджений орденом Червоної Зірки.

Після демобілізації у 1946 р. працював механізатором, бригадиром тракторної бригади колгоспу “Слава”. У 1966 р. Указом Президії Верховної Ради СРСР йому було присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці, а в 1973 р. — нагороджено орденом Жовтневої революції. З 1978 р. — на заслуженому відпочинку, помер у 2005 р.

На 1960—1980-ті рр. припадає розквіт коврайського колгоспу. Працівники ланів і ферм добивалися високої врожайності сільгоспкультур та продуктивності ферм. За видатні успіхи у праці колишній фронтвик, механізатор Г. С. Нерух був удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці.

Орденом Леніна, Жовтневої революції та Трудового Червоного Прапора за звитяжну працю було нагороджено механізатора М. І. Бруса, Трудового Червоного Прапора — механізатора М. Д. Омеляна та доярку О. С. Куцюруб, Трудової Слави 3-го ст. — ланкову В. С. Чижик та Г. П. Сергієнко, “Знак Пошани” — механізатора І. М. Колісниченка та бригадира рілляничої бригади — О. І. Марченка.

У той досить плідний в історії Ковраю період соціальна інфраструктура села поповнилася новим приміщенням середньої школи, добротним будинком

М. І. Братчик

М. І. Брус

О. І. Марченко

М. Д. Омелян

культури, житловими будинками громадської забудови. Водночас у першій половині 1980-х рр. у Ковраї було вчинено справжній акт вандалізму. З ініціативи владців зруйновано Троїцьку церкву, яка, щоправда, до цього вже кілька десятиліть не діяла.

На зламі століть місцеве господарство пройшло низку реорганізацій, однак втриматися на плаву не змогло. Воно дедалі більше занепадало і незабаром розпалося. Свої земельні та майнові паї більшість жителів села віддало в ПСП “Плешкані” і саме з цим потужним господарством пов’язують нині свої надії на краще. Частина паїв передано в сусідній СТОВ “Світанок”. Є на коврайських землях і фермерські господарства, зокрема “Юлія”, “Добробут Агро”, “Роса-С” і ФГ Б. А. Салова.

Пам'ятник Г. С. Сковороді

До послуг підростаючого покоління – навчально-виховний комплекс імені Г. С. Сковороди: загальноосвітня школа І–ІІІ ст. (74 учні, 16 учителів) та дошкільна установа (25 дошкільнят, 2 вихователі). У 2012 р. проведено оновлення приміщень НВК, збудовано дитячий ігровий майданчик.

Почесним званням “Мати-героїня” відзначено Г. П. Сергієнко, яка народила й виховала 5 дітей.

У селі працює будинок культури, бібліотека. Ще з 1972 р. тут було започатковано роботу природно-історичного заповідника Г. Сковороди. У його складі – парк, пам'ятник великому поету-філософу, меморіальна дошка на стіні школи, погріб поміщика Томари ХVІІІ ст. та паспортизований музейний комплекс.

У музеї Г. С. Сковороди

Нещодавно зусиллями місцевої громади закладено діброву.

Шкільному музею Г. Сковороди присвоєно звання “зразковий”, а його очільницю, директора НВК, члена НСКУ Л. Л. Різник нагороджено медаллю Інституту філософії НАН України “За розвиток сквородинознавства”.

Родом з Ковраю кандидат філологічних

наук Г. В. Чорновол та кандидат сільськогосподарських наук В. П. Кравченко. Синівську любов до рідного краю висловив поетичним словом ковраєць А. В. Бондар, автор збірки “Літній зорепад”.

У протидії російській агресії на Сході країни взяли участь 6 коврайчан.

Єдиний стовідсотковий тезко Ковраю знаходиться зовсім поруч (с. Коврай-2-й). У нашому районі “родичем” села є Коврайські хутори, а в Чернобаївському – с. Старий Коврай.

¹ ЦДІАК, ф. 57, оп. 1, спр. 199, арк. 73; Генеральное следствие о маетностях Переяславского полка. – Харьков, 1898. – С. 105.

² ЦДІАК, ф. 57, оп. 1, спр. 207, арк. 33.

³ Генеральное следствие о маетностях Переяславского полка. – С. 288.

⁴ Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст. – Київ, 1989. – С. 108, 251.

⁵ Яворницький Д. І. З української старовини. – Київ, 1991. – С. 26.

⁶ ЦДІАК, ф. 83, оп. 1, спр. 8, арк. 70–71; ф. 51, оп. 2, спр. 1, арк. 1–4.

⁷ Там само, ф. 117, оп. 1, спр. 31, арк. 37 – 39.

⁸ Россия. Полное географическое описание нашего Отечества. – СПб, 1903. – Т. 7. – С. 370.

⁹ Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. – Полтава, 1913. – С. 50, 56, 57, 60–62, 65, 266.

¹⁰ Клировая книга Полтавской епархии. – Полтава, 1902. – С. 7.

¹¹ ЦДІАК, ф. 707, оп. 41, спр. 95, арк. 19.

¹² Приложение к отчету Золотоношской земской уездной управы за 1908 годъ. – Золотоноша, 1909. – С. 151, 160; Третья подворно-хозяйственная земская перепись. – С. 50.

¹³ Список поселень Черкаської округи. – Черкаси, 1926. – С. 11.

¹⁴ Золотонощина в роки Великої Вітчизняної війни. Документи. Спогади. Статті. – Черкаси, 2000. – С. 163, 180, 168.

ЛЕВАДА

*Моє село – Коврай-Левада,
Чудові люди тут живуть.
Вони в біді тебе розрадіть,
Пораду мудрую дадуть.*

О. Дьомкіна

Є в Ковряя, осередка літературної слави, свій двійник, який розташований зовсім поруч. Це – село Коврай Другий, а для розрізнення з однойменним населеним пунктом до його назви часто замість числового позначення додають і другу частину найменування – Левада, що узвичаїлася вже досить давно. Коврай-Левада розташований за 22 км на північний захід від райцентру біля р. Ковраєць (допливу Супою). Тамтешній рельєф – переважно рівнинний, подекуди погорблений, з глибокими ярами. Коврай Другий сусідить із селами Гельмязів, Піщане, Коврайськими хуторами і, зрозуміло, зі своїм сіамським братом-близнюком – Ковраєм (Першим).

Площа села – 201 га, тут 5 вулиць і 3 провулки, загальна їхня протяжність – близько 12 км. Сільські кутки мають назву Бурти, Димківщина, Залевада, Левада. Осібно, за 2 км, знаходиться Дубинка – колись окреме поселення.

У Коврай-Леваді налічується 219 дворів з населенням 396 жителів. Природний приріст останніми роками постійно мінусує, бо, наприклад, у 2017 р. народилося троє, померло ж 8 коврайців. Та це й не дивно, адже 30 % місцевої людності – люди пенсійного віку. Найпоширеніші прізвища в селі – Опанасенко, Василенко, Різник. Форма звернення до місцевих жителів практично така ж, як і в сусідньому Ковраї, – *коврайці*. Крім цього, для кращого розрізнення вживається ще й варіант *левадяни*.

Початки історії цього населеного пункту сягають своїм корінням у **80-ті роки XVIII ст.** Зокрема, в описах Київського намісництва зустрічаємо згадку про нього як про хутір¹. Пізніше в документах фіксуються такі сполучення “Коврай із Левадою”, “Левада при Ковраї”. Щодо ойконіма “Коврай”, то, як уже відзначалося, він, швидше за все, походить від тюркського “сухий очерет”. Друга частина назви – “Левада” – є апелятивом, що пов’язаний із грецьким словом “лебадіон” (вода, водойма). Левада – це ділянка річкової долини (заплава), що використовується як сінокіс чи пасовисько.

Місцевими землями в основному володіли Томари, а частина їх була складовою маєткою М. Ф. Мерінга “Великий Каврай”². На 1885 р. у “Леваді при Ковраї” налічувалося 106 дворів, де проживало 584 мешканці³.

З початком ХХ ст. населений пункт виступає вже в статусі села Гельмязівської волості і прибирає назву Коврай-Левада. За переписом 1910 р. у селі було зафіксовано 129 господарств (4 козацьких і 125 селянських), а населення становило 760 жителів. У розпорядженні левадян тоді було 524 дес. землі, отже, пересічно на один двір перепадало по 4 дес. При цьому 27 господарств були повністю безземельними, 51 — мало менше 3 дес. землі, 43 — від 3 до 9 дес., 13 — від 9 до 15 і лише 5 — понад 15 дес. (2 з них — понад 25 дес.). Землю тоді в Ковраї-Леваді обробляли 50 однолемішними плугами, 82 сохами, 120 боронами, а роль живого тягла виконувало 104 коні. Під посівами у 1910 р. було 126 дес. жита, 102 — озимої пшениці, 50 — ячменю, 30 — вівса, 26 — гречки, 51 — проса, по 4 — соняшнику та конопель, а 27 дес. селяни відвели на городину. В господарствах села тоді утримували 83 голови ВРХ (в т.ч. 37 корів), 177 — овець, 72 — свиней, 883 — курей). Усього 6 левадян пасічникували, вони поралися біля 38 вуликів. Зібране збіжжя селяни переробляли на сімох вітряках, а їхні господарські та особисті забаганки задовольняло 32 колесники (вони обслуговували й жителів навколишніх сіл), 6 теслів, 3 кошикарі, по одному ковалю, ткачу, кравцю й шевцю.

У селі не було школи, тому лише невелика кількість місцевих дітлахів училася грамоти в сусідньому Ковраї. Через цю та інші причини рівень письменності жителів села був досить низьким, він становив менше 10 %. Лише 5 сільських жінок уміли читати і писати (1,4 %). У селі тоді проживало два жителі, яких можна було віднести до людей інтелігентних занять⁴.

У роки Української революції 1917–1921 рр. левадяни розподілили між собою поміщицьку землю. Період непу приніс у село пожвавлення економічного життя, а відтак, і зростання людності. Тоді Коврай-Левада мав статус хутора і був адміністративно підпорядкований Коврайській сільраді Гельмязівського району. За переписом середини 1920-х рр. на хуторі налічувалося 224 двори з населенням 1037 жителів (498 чоловіків і 539 жінок)⁵.

Наприкінці 1920-х рр. місцева біднота об'єдналася в сільгоспкомуну “Іскра”. Через деякий час на її базі було організовано колгосп ім. Калініна.

Кожний третій левадянин загинув голодною смертю у страшні 1932 — 1933 рр., в абсолютних вимірах кількість жертв голодомору сягнула за 300 осіб. Близько 10 місцевих жителів було незаконно репресовано, серед них — Б. І. Романовський, Михайло та Мусій Москаленки, Іван, Олександр та Дмитро Різники та ін.

263 левадяни взяло участь у Другій світовій війні, 98 з них загинуло, в тому числі 11 під час нацистської окупації. За подвиг під час форсування Дніпра уродженець села В. Ф. Педько був удостоєний звання Героя Радянського Союзу⁶.

Орденем Слави 3-го ст. та Червоної Зірки була відзначена мужність С. Т. Гуліча, Слави 3-го ст. — фронтовиків Л. С. Горьового, П. П. Чижика. І. І. Івашину нагороджено орденом Слави 3-го ст. та медаллю “За відвагу”,

Педько Василь Федорович народився 1920 р. в с. Коврай Другий. У 1940 р. був призваний до Червоної армії, з червня 1941 р. — на фронтах війни. Служив сапером у 92-му гвардійському окремому саперному батальйоні (81-ша гвардійська стрілецька дивізія 7-ї гвардійської армії). У ніч на 25 вересня 1943 р. біля с. Бородайка Верхньодніпровського району (Дніпропетровська обл.) ефрейтор Педько під вогнем противника переправив передові частини на правобережний плацдарм р. Дніпро, здійснивши 14 рейсів. Загинув під час переправи. 26 жовтня 1943 р. був удостоєний звання Героя Радянського Союзу (посмертно). Нагороджений орденом Леніна та бойовими медалями.

Л. М. Лісового — орденами Вітчизняної війни 1-го та 2-го ст. і трьома медалями “За відвагу”, а Г. П. Сергієнка — Червоної Зірки. Ще п'ять левадян відзначено медалями “За відвагу”.

Після війни місцеве господарство було перейменовано на “Серп і молот”, з 1951 р. йому було повернуто попередню

С. Т. Гуліч

І. І. Івашина

назву, а в 1959 р. місцевий колгосп дістав спочатку ім'я М. І. Калініна, потім — С. М. Кірова, його очолив В. Давиденко.

У 1963 р. колгосп ім. Кірова був приєднаний до сусідньої коврайської артілі “Слава” і перебував у її складі до 1991 р. Левадяни зробили чималий внесок у звучну славу об'єднаного господарства, тому багатьох з них було нагороджено орденами й медалями. Кавалером орденів Леніна та Жовтневої революції став В. В. Різник, ордена Трудового Червоного Прапора — тракторист Л. Ф. Різник, Трудової Слави 3-го ст. — доярка Р. С. Клименко.

На хвилі “самостійницьких” прагнень, що охопили все українське суспільство, з ініціативи місцевої громади 17 вересня 1992 р. постала й наймолодша сільська рада Золотоніщини — Коврайська Друга (голова — В. В. Костенко, працює на цій посаді й донині, вже понад 25 років). Роком раніше відновило самостійність і місцеве сільгосп підприємство, яке прибрало поетичну назву “Світанок”. Рутинні клопоти з його розбудови взяв на себе талановитий організатор аграрного виробництва С. П. Даценко. Після реформування “Світанок” став сільгосптовариством з обмеженою відповідальністю (директор — А. М. Салов). Господарство зберегло свою

В. Давиденко

В. В. Костенко

Л. Ф. Різник

М. П. Лісовий

цілісність і навіть прийняло на “свої хліби” кілька десятків родин пайовиків сусіднього Ковраю. Частина коврайців передали свої паї до СТОВ “Пальміра” (нині – “Придніпровський край”).

Є на землях Ковраю Другого й декілька фермерських господарств, зокрема ФГ “Відродження” (Л. П. Радчук) та П. С. Різника.

До послуг левадян – фельдшерсько-акушерський пункт, сільський клуб та бібліотека. Загальну освіту місцеві діти і підлітки здобувають у навчально-виховному комплексі Коврая (Першого).

Нещодавно було капітально відремонтовано сільську шосейну дорогу, яка сполучає Коврай

Другий з іншими населеними пунктами

Уродженець села – вчений з європейським іменем, доктор біологічних наук, академік, колишній директор Інституту захисту рослин М. П. Лісовий.

Родом з Коврая Другого – М. Л. Лісовий, багаторічний прокурор Черкаської області, державний радник юстиції 3-го класу та В. Г. Гончаренко – голова Асоціації фермерів Черкащини, віце-президент Асоціації фермерів та землевласників України. Земляком місцевих жителів є також відомий краєзнавець С. С. Нехорошев. Назавжди в пам'яті коврайців воїн-афганець Ю. П. Коваленко (трагічно загинув уже після повернення з Афганістану).

М. Л. Лісовий

*На першому святі
врожая колгоспу
“Світанок”,
1991 р.*

*Святкування дня
села. 2004 р.*

- ¹ *Описи Київського намісництва за 1787 р. — Київ, 1989. — С. 251.*
- ² *Россия. Полное географическое описание нашего отечества — Т. 7. — СПб, 1903. — С. 370.*
- ³ *Сборник по хозяйственной статистике Полтавской губернии. — Полтава, 1887. — Т. 6. — С. 283.*
- ⁴ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. — Полтава, 1913. — С. 50, 54, 56, 60–62, 65, 266.*
- ⁵ *Список поселень Черкаської округи. — Черкаси, 1926. — С. 11.*
- ⁶ *Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни. Документи. Спогади. Статті. — Черкаси, 2000. — С. 134.*

ХУТОРЯНИ

*Така глушина – ніби світу кінець
В гаю, мов у казці, стоїть хутирець
З півжмені хатинок. Город. Сіножать
І поруч поховані предки лежать.*

І. Дробний

За 14 км на північний захід від райцентру неподалік шосейної дороги Київ – Дніпро на р. Ковраець розташоване селище Коврайські хутори. Тут рівнинна місцевість і родючі чорноземи, гарні садки, та ще озерце Довжок, де люблять відпочивати хуторяни та їхні гості. Селище входить у територіальні межі Піщанської сільради, а його найближчими сусідами окрім Піщаного є села Коврай Другий, Гельмязів та Подільське.

Забудова цього населеного пункту займає площу 107 га, тут лише одна довга вулиця (Коврайська), загальною протяжністю 9 км. Назви сільських кутків віддзеркалюють історію поселення: Бонецьківщина, Загостра, Мукалівщина, Повстенівщина, Сріблянщина. Нині в селищі налічується 130 господарств з населенням 148 жителів. За три останні роки не народилося жодного мешканця, людність зменшилася на 15 осіб (лише за показниками природного приросту). Всього 48 жителів селища – молоді люди віком до 35 років, 32 % – пенсіонери. Найпоширеніші прізвища в селищі – Айкало, Баранов, Повстен, Проценко. До місцевих мешканців звертаються *хуторянини*.

Коврайським хуторам – близько 200 років. Назва поселення має збірний характер і позначає систему хутірців на р. Ковраець, які, розростаючись, злилися в один населений пункт. Прикметник-означення “коврайський” має гідронімічне походження (від назви річки).

У середині XIX ст. до системи Коврайських хуторів належали хутори Завойка, Мукалів, Повстенів, Проценків, Сріблянський. Згодом виникли Стеблінівщина (власник – Стеблін-Камінський), Вознівщина (Возний), Германів (Герман), Ілляшенків, Петровського¹.

За переписом 1910 р. у Коврайських хуторах Піщанської волості було обліковано 106 господарств з населенням 554 жителі. Хуторяни сумарно володіли 896 дес. землі, при цьому 35 господарств були повністю безземельними, 43 – мали менше 1 дес. землі, а 16 – менше 3 дес. З другого

ПОДОРОЖ ЗЛАТОКРАЄМ

боку, 17 дворів мали у своєму розпорядженні 3 – 9 дес., 12 – від 9 до 15 дес., а 11 – від 15 до 50 дес. Три найзаможніші господарі володіли понад 50 дес. землі кожний. Землю тоді обробляли 45 однолемішними плугами, 93 сохами і 123 дерев'яними боронами. Роль живого тягла виконували 14 волів і 113 коней. У 1910 р. 132 дес. було засіяно житом, 8 – озимою, а 78 – ярою пшеницею, 40 – ячменем, 49 – вівсом, 63 – гречкою, 53 – просом, 7 – коноплями і льоном, 24 – соняшником, а 21 дес. відвели під городину. Хуторяни утримували у своїх господарствах 194 голови великої рогатої худоби (в т.ч. 74 корови), 148 – овець, 134 – свиней, 602 – курей, 97 – качок. Зібране збіжжя мололи на 9 хутірських вітряках. 14 місцевих жителів пасічникувало, вони мали у своїй власності 122 вулики (з них 12 – рамкових).

Школи в Хуторах не було, цим і пояснюється досить низький рівень письменності місцевих жителів – 17,7%. Лише 20 місцевих жінок уміли читати й писати, це становило 7,6 %².

У ході буремних подій 1917–1921 рр. хуторяни поділили поміщицьку землю і були налаштовані на самостійне господарювання. Неп приніс Коврайським хуторам новий статус – вони стали селом і центром сільської ради Піщанського району. Коврайській сільради тоді було підпорядковане село Подільське та хутір Тендитного. За переписом середини 1920-х рр. у Коврайських хуторах налічувалося 159 дворів, а населення сягнуло 728 жителів (350 чоловіків і 378 жінок)³.

У 1929 р. було створено колгосп “Єдність”, у якому об’єдналися селянські господарства Коврайських хуторів. Головою правління була обрана М. В. Марченко. Місцева преса 1930-х рр. відзначає вагомі успіхи трудівників колгоспу “Єдність” у вирощуванні високих урожаїв зернових⁴. Згодом господарство дістало найменування “20 років Жовтня”. Як і в інших селах, у голодні 1932–1933 рр. у Коврайських хуторах спостерігалися масові випадки смертності. Вмирили цілими сім’ями, про що засвідчують спогади. Той трагічний період історії села яскраво описала у своїй книзі О. В. Суярко⁵.

На комсомольському суботнику. 1930 р.

*М. П. Марченко (ліворуч)
з братом Василем. 1951 р.*

Жертвами сталінських репресій стали уродженці села О. І. Денисенко, М. О. Проценко, І. А. Романенко. “Розкуркуленню” під час насильницької колективізації були піддані родини Д. А. Бенецького, В. І. Донецького, К. І. Кодака.

58 хуторян пішло на fronti війни з нацизмом, 36 не повернулося до рідних домівок. Віктор та Іван Айкали стали учасниками антинацистського руху Опору. За мужність і героїзм орденом

Слави 3-го ст. було нагороджено фронтовика Г. П. Баранова, І. І. Марченка, орденом Вітчизняної війни — В. І. Соломаху та Г. Ю. Якименка, Червоної Зірки — М. П. Марченка. 10 жителів Коврайських хуторів було відзначено медалями “За відвагу”.

Після війни місцевий колгосп “20 років Жовтня” був перейменований на ім. Мічуріна. У другій половині 1940–1950-х рр. очільниками колгоспу були А. Ф. Крикун, М. Г. Лушій та М. І. Сотник. У 1959 р. господарство влилося до піщанського колгоспу ім. Шевченка (згодом — колгосп “Маяк”). Відтак, Коврайські хутори перетворилися в бригадне село і тоді ж були підпорядковані Піщанській сільраді. За звитяжну працю бригадир рільничої бригади Т. Є. Капран був нагороджений орденом Леніна, Трудового Червоного Прапора та Почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР.

Т. Є. Капран

Учасники художньої самодіяльності. 1952 р.

Нині місцеві жителі віддали свої земельні та майнові паї в оренду потужному піщанському господарству СТОВ агрофірма “Маяк”. На родючих землях Коврайських хуторів розташувалися й два фермерські господарства — А. Салова та І. Коломійця.

У Коврайських хуторах залишився лише один

Члени рільничої бригади. 1980-ті рр.

“осередок цивілізації” — фельдшерський пункт. За отриманням культурно-освітніх послуг хуторяни прямують до сусіднього Піщаного.

Уродженці Коврайських хуторів — підполковники, брати Олександр та Василь Марченки. Їхній брат А. В. Марченко вже упродовж майже 35 років очолює СТОВ “Чапаєвське”. Відомим геологом став хуторянин М. П. Марченко. Почесним званням “Мати-героїня” має хуторянка З. В. Кравченко, яка народила й виховала 5 дітей.

У сучасних бойових діях на Сході країни взяв участь внук фронтовика Другої світової війни О. Г. Соломаха.

Населені пункти з назвою Коврайські хутори на картах відсутні. Два поселення з однокореневою назвою знаходяться на Золотоніщині (села Коврай і Коврай Другий), один — на Чорнобаївщині (с. Старий Коврай).

¹ Сборник по хозяйственной статистике Полтавской губернии — Полтава, 1887. — Т. 6. — С. 244, 278.

² Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. — Полтава, 1913. — С. 114, 118, 120, 124–129.

³ Список поселень Черкаської округи. — Черкаси, 1926. — С. 45.

⁴ Червоний Жовтень. — 1934. — 8 березня.

⁵ Суярко О. В. Моя Україна — і біль, і надія (спогади старої провінціалки). — Харків, 2006. — С. 15–16.

“КОЛЬТОННЕ”

с. Ковтуни

*Ось і верби схилились над шляхом,
Коси їм заплітають вітри.
Ти на працю і пісню багате,
Моє рідне село Ковтуни.*

О. Мала

Село Ковтуни, центр однойменної сільської ради, лежить за 15 км на північ від райцентру біля р. Золотоношка на погорбленій місцевості. Найближчими сусідами цього населеного пункту є села Дравівці, Скориківка, Подільське, Сеньківці, Мицалівка. Остання, до речі, належить Ковтунівській сільраді. Не так далеко від Ковтунів знаходяться село Вознесенське та станція Пальміра.

Загальна площа села становить 212 га, тут 17 великих і малих вулиць протяжністю 13 км. Сільські вулиці та кутки з діда-прадіда звалися Вольна, Загребля, Низ, Новоселиця.

Нині в Ковтунах налічується 281 господарство з населенням 567 жителів. Уже упродовж понад два десятки років показники природного приросту мінусують. Так, у 2017 р. народилося лише 7 дітей, померло – 12 жителів (-5). Поряд з іншим, причиною такого становища є старіння села: понад 42 % місцевої людності – пенсіонери. Деяка позитивна динаміка спостерігається в механічному русі населення: за три останні роки на постійне місце проживання прибуло 33 мешканці, а виїхало лише 9 (+24). Найпоширенішими прізвищами у Ковтунах є Василенко, Свояк, Яковенко. До місцевих жителів слід звертатися *ковтуняни, ковтунівці, ковтунівчани*.

Ще в сиву давнину на території села жили люди. Про це свідчить курган-на група з 15 насипів, яка свого часу оточувала село, утворюючи начебто напівколо. Ці пам'ятки сягають епохи скіфів та доби черняхівської культури (кінець I тис. до н. е. – поч. I тис. н. е.). Лише два кургани – Гостра могила і Нестериха – зберегли свій первісний вигляд, інші ж були в різні часи розорані. Порівняно нещодавно така ж доля спіткала й цих двох останніх свідків давнини, від них нині залишилися хіба що ледь помітні підвищення на полях*.

* У 2003 р. зусиллями археологічної інспекції було проведено дослідження Гострої могили та Нестерихи і підтверджено їхній вік.

У 1894 р. біля Ковтунів було виявлено скарб із 104 римських монет — денаріїв (загальна вага — 317,8 г), датованих II ст. н. е. Це одна з найпомітніших нумізматичних знахідок ранньослов'янського періоду в Середньому Подніпров'ї¹.

*Денарій.
Рим, II ст. н.е. (збільш.)*

Офіційною точкою відліку історії села є доба Хмельниччини. Поселення позначене на карті Г. Л. де Боплана під перекрученою назвою “Кольтонне”

(40-ві рр. XVII ст.)². Назва села походить від прізвиська (прізвища) першопоселенця — якогось Ковтуна. Саме ж слово “ковтун” указує на ваду зачіски людини, адже воно означає “жмут збитого волосся”, можливо — хворобу шкіри, що викликає сплутування, злипання волосся. Праслов'янське “колтун” походить від слова “колтатісе” — теліпатися, колихатися.

Ковтуни були козацьким поселенням, яке входило до Золотоніської сотні спочатку Черкаського, а з 1667 р. — Переяславського полку. Місцеві козаки брали активну участь у подіях Національно-визвольної війни середини XVII ст. У другій половині XVII ст. село дуже потерпало від турецько-татарських набігів. У грамоті московського царя Олексія Михайловича, датованій тими часами, говориться: “А в Переяславском полку сел и деревень нет, пусто, разорено от неприятельских набегов”.

Деякий час Ковтуни були вільним козацьким поселенням і жили за своїми неписаними законами, управляючись громадою. Проте після 1676 р. значна частина місцевої людності потрапляє в залежність від землевласників. Зокрема, документи першої чверті XVIII ст. засвідчують право власності на значну частину земельного фонду Ковтунів полковника І. Мировича та князя Кантакузена³.

У 80-х рр. XVIII ст. згідно з описами Київського намісництва у Ковтунах був 141 двір із населенням усього 399 мешканців. При цьому 2 господарства були дворянськими, 29 — різночинськими, 3 належали духовенству і церковникам, 19 — виборним козакам, 65 — козакам-підпомічникам, 13 — коронним посполитим і 44 — власницьким посполитим та козачим підсусідкам. Левовою часткою ковтунівських родючих чорноземів володіли бунчуковий товариш М. Лисиневич та капітан І. Петровський⁴.

До кінця XVIII ст. село жило за козацькими звичаями: виборні козаки разом із козаками-підпомічниками складали курінь на чолі з отаманом. У різні часи отаманували М. Легкоступ, Н. Ключенко, В. Галат.

У XIX ст. в Ковтунах, які належали до Золотоніської волості, вершили владу землевласники: спочатку В. Томара, а з 1868 р. — вдова колезького асесора Н. Мерінг, яка придбала маєток у попереднього власника⁵. Ковтунівці намагалися відстоювати свої права на користування общинними угіддями, про це засвідчує актовий документ (1842 р.), де йдеться про конфлікт місцевих козаків із чиновником Метеліциним⁶.

Пореформені роки позначені швидким зростанням місцевої людності. На 1900 р. у Ковтунах налічувалося 138 дворів із населенням 534 жителі⁷. За переписом 1910 р. кількість господарств збільшилася до 209 (в тому числі 141 козацьке і 46 селянських), а проживало вже 1053 особи. Як бачимо, порівняно з кінцем XVIII ст. населення Ковтунів зросло у 2,5 разу. Ковтунівці тоді володіли 1114 дес. землі, при цьому 63 господарства були безземельними, 68 — малоземельними, 63 мали від 3 до 5 дес. землі. 15 господарів були достатньо заможними, в тому числі два мали понад 50 дес. Землю обробляли 90 плугами (з них лише один — багатолемішний), 92 сохами, 173 дерев'яними боронами. Як живе тягло використовували 20 волів і 142 коні. Під посівами у 1910 р. було 198 дес. жита, 179,5 — пшениці (в тому числі 2,5 — озимої), 73 — ячменю, 101 — вівса, 67 — гречки, 55 — проса, по 7 — конопель і соняшнику, а 61 дес. була зайнята городиною. У власності місцевих мешканців знаходилося 235 голів великої рогатої худоби (в тому числі 102 корови), 260 — овець, 169 — свиней, 1728 — курей, 84 — качки.

До послуг ковтунівців було 7 вітряків, 2 олійниці, кузня, цегельня, їхні замовлення виконували 6 теслів, 9 кравців, 2 шевці, 3 ткачі, коваль⁸.

Ще в першій половині XVIII ст. було споруджено Покровську церкву⁹. У 1871 р. стало до ладу її нове приміщення, також дерев'яне. При Покровській церкві працювала школа грамоти та бібліотека¹⁰. Незважаючи на певні позитивні зрушення в опануванні елементарними знаннями, все ж загальний рівень письменності місцевих жителів залишався досить низьким: за переписом 1910 р. в селі було зафіксовано лише 247 письменних (23 %), в тому числі 31 жінку (близько 6 %) ¹¹.

У роки революції 1905–1907 рр. у Ковтунах було досить неспокійно. Зокрема, в донесенні Золотоніського повітового справника полтавському губернаторові від 3 червня 1905 р. йшлося про виявлення в місцевих селян прокламації Катеринославської організації РСДРП “На 1 травня”¹².

Мали в Ковтунах значне відлуння і наслідки подій революційних 1917 — 1921 рр. Обраний у селі ревком провів розподіл поміщицької землі між незаможними селянами. Після революції Ковтуни стали центром сільської ради, якій був підпорядкований Сологубів хутір. За переписом середини 1920-х рр. у селі було зафіксовано 294 господарства з населенням 1291 житель (639 чоловіків і 652 жінки)¹³.

У 1929 р. незаможницькі господарства об'єдналися в Товариство спільного обробку землі. На базі ТСОЗу в цьому ж році утворився колгосп “Змагання”,

Свиноферма колгоспу “Змагання”. 1934 р. ЦДКФФА

головою його правління став І. І. Свояк. З 1939 р. колгосп носив ім'я В. І. Леніна. Місцеве господарство перебувало в міцних районних “середняках”. У 1930-х рр. у селі з'явилися семирічна школа, будинок колективіста (колбуд), бібліотека.

Однак ці окремі позитивні зрушення були затьмарені наслідками голодомору. У страшні 1932–1933 рр. померло від голодного виснаження близько 100 ковтунівців. А в сталінських катівнях загинули безпідставно обвинувачені В. С. Ковтуненко та І. В. Лукирич.

283 ковтунівці стали учасниками Другої світової війни, 125 загинуло в її страшному вирі. За подвиги в боротьбі з ворогом 89 жителів села удостоїлося високих державних нагород. На найвищий п'єдестал суспільного визнання піднявся уродженець села, артилерист А. Л. Дерев'янка, повний кавалер ордена Слави¹⁴. Його земляк К. К. Фурса став кавалером орденів Слави 2-го і 3-го ст., В. Г. Лукирич — Слави 3-го ст. і Червоної Зірки, а Л. С. Довженко, І. П. Лазоренко, В. Г. Хорошун* — Червоної Зірки.

Дерев'янка Андрій Леонідович народився 25 вересня 1921 р. в с. Ковтуни. Навчався в місцевій семирічці. На фронті — з першого її до останнього дня війни. Був навідником, командиром гармати. Старший сержант Дерев'янка воював у складі 1174-ї окремої артилерійської дивізії, 301-ї стрілецької дивізії. Був двічі поранений у боях. Учасник боїв на Північному Кавказі, за визволення України, а також Ясько-Кишинівської, Вісло-Одеської та Берлінської військових операцій. За мужність і героїзм нагороджений орденами Слави усіх трьох ступенів, Червоної Зірки, Вітчизняної війни 1-го ст. та медалями. Після війни понад 30 років працював у рідному селі: бригадиром, завідувачем ферми, механізатором. За трудові успіхи нагороджений орденом Жовтневої революції. Помер у 1998 р.

У 1950 р. на непродуманій хвилі укрупнення колгоспів ковтунівська артіль об'єдналася з скориківським і львівків'янським господарствами, утворивши колективний гігант імені В. І. Леніна. Однак це об'єднання не виправдало економічних сподівань і в 1954 р. усе повернулося “на круги своя”. Відновлений ковтунівський колгосп зберіг ім'я вождя, але в іншому варіанті (ім. Ілліча). Через шість років до колгоспу ім. Ілліча були приєднані й землі Мицалівки. Тоді ж була відновлена й Ковтунівська сільрада (у 1950-х рр. певний час Ковтуни належали Скориківській сільраді).

Від 1962 р. ковтунівське господарство очолював здібний організатор Ф. О. Ткаченко, а його наступниками стали І. Ю. Мельник, М. Б. Шевченко, І. Ф. Ткаченко та В. І. Демиденко. Тоді колгосп ім. Ілліча з низки виробничих показників опинився в числі районних лідерів сільгоспвиробництва. Значні прибутки господарства дали змогу збудувати нове приміщення сільського

* Г. Хорошун нагороджений двома орденами Червоної Зірки.

будинку культури, газифікувати село та провести водогін до осель ковтунівців.

У ті незабутні роки розквіту господарства багато ковтунівців було нагороджено високими трудовими відзнаками. Кавалером ордена Жовтневої революції став уже згаданий іменитий фронтовик, механізатор А. Л. Дерев'яно.

Доярка Н. І. Яковенко була відзначена орденом Трудового Червоного Прапора, її колега Г. П. Зоря – “Знак Пошани”, а секретар сільради О. С. Кроха – Трудової Слави 3-го ступеня.

Весняна сівба в колгоспі. 1954 р. ЦДКФФА

Ф. О. Ткаченко

Зі вступом господарства в смугу новочасних реорганізацій його почало хронічно лихоманити. Сільгосп підприємство прибрало таку сонячно-оптимістичну, але невідповідну його безкінечним негараздам назву – “Промінь”. Калейдоскопічно часто відбувалася зміна керівників. Деякий промінь надії засвітив прихід у село грошовитих інвесторів на чолі з В. П. Плетінем і перетворення господарства у ТОВ “Силікат”.

Проте багато проблем як виробничого, так і соціального характеру залишилися невіршеними. Віднедавна на території села працює досить успішне приватне підприємство з виробництва курячих яєць та м'яса ПП “Золотоніська птахофабрика”, де утримується близько 100 тис. голів птиці. Функціонують два фермерські господарства: “Струмок” і “Надія”.

Сільська дітвора здобуває знання і виховується в місцевому навчально-виховному комплексі (74 учні, 12 дошкільнят, 19 педагогів). Уже впродовж багатьох років педагогічний колектив очолює І. В. Малий. Він знаний за межами краю шахіст, кандидат у майстри спорту з цього виду. Нещодавно почесне звання “Заслужений учитель України” присвоєно місцевій учительці О. Г. Малай.

Материнський подвиг З. П. Гуріної, М. П. Курило, О. І. Нестеровської, Н. М. Правдзівої, В. А. Скорик, Н. М. Строкань та З. Я. Яковенко відзначено почесним званням “Мати-героїня”.

У селі працюють будинок культури, бібліотека та ФАП. Колись ковтунівці могли похвалитися і власним народним музеєм, але нині, на жаль, він припинив свою роботу. У 2012 р. було освячено нове приміщення Покровської церкви, споруджене на кошти мецената О. С. Андрієнка.

О. Г. Мала

Виробничі приміщення птахофабрики

довгого часу очолював редакцію Золотоніської районної газети. Науковий ступінь у галузі фізико-математичних наук здобув О. І. Малий, який нині працює в університеті м. Осло (Норвегія), а також В. І. Строкань (економічних наук). Понад 100 років прожила В. П. Доценко.

7 ковтунівчан стали учасниками бойових дій на Сході.

Р. М. Легкоступ отримав поранення на полі бою, а В. А. Скорик був нагороджений відзнаками Міністерства оборони України.

У Ковтунів є один тезко, він знаходиться в Полтавській області. У Сумській області є село з однокореневою назвою — Ковтунове і, звісно ж, на Золотоніщині — селище Ковтунівка.

Цех з переробки сільськогосподарської продукції

¹ Голиш Г. М. *Основи нумізматики*. — Черкаси, 2006. — С. 43.

² Боплан Г. Л. *Карта України/Фонди Золотоніського державного краєзнавчого музею*.

³ ЦДІАК, ф. 51, оп. 3, спр. 1460, арк. 11.

⁴ *Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст.* — Київ, 1989. — С. 104, 252.

⁵ ЦДІАК, ф. 486, оп. 5, спр. 513, арк. 96 зв.

⁶ *Там само*, ф. 1571, оп. 1, спр. 51, арк. 1–16.

⁷ *Список населенных мест Золотоношского уезда Полтавской губернии*. — Полтава, 1903. — С. 18.

⁸ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд*. — Полтава, 1913. — С. 82, 86, 88, 89, 92–97, 267.

⁹ ЦДІАК, ф. 127, оп. 1009, спр. 6, арк. 97.

¹⁰ *Клировая книга Полтавской епархии*. — Полтава, 1902. — С. 14.

¹¹ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись*. — С. 82.

¹² ЦДІАК, ф. 320, оп. 1, спр. 320, арк. 341.

¹³ *Список поселень Черкаської округи*. — Черкаси, 1926. — С. 20.

¹⁴ *Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни. Документи. Спогади. Статті*. — Черкаси, 2000. — С. 145–146.

МОЛОДША ПОСЕСТРА КОВТУНІВ

*Воно не позначене на картах,
Не відобразила його й кіноплівка,
Та живе вже років півтораста
Моє рідне сільце Ковтунівка!*

П. Таванець

У Надсупійщині за 35 км на північний захід від райцентру, обабіч шосейної дороги Гельмязів – Богдани розкинулося селище Ковтунівка, яке підпорядковане Калениківській сільській раді. Цей населений пункт розташований на рівнинній, не залісненій місцевості біля підніжжя пагорба Стінка. Колись тут протікала невеличка річечка Булатець, проте вона стала прямою жертвою меліоративних робіт і пересохла. Від неї залишився невеликий став, який несе своєю назвою спогад про екс-річечку – Булатиця. У цій водоймі водяться окуні, карасі, а віднедавна – й коропи. Тамтешні луки і заплави багаті на різноманітні польові й лікарські рослини. Найближчими сусідами Ковтунівки є села Каленики, Гельмязів, Броварки та селище Малинівщина.

Забудова селища розташувалася на площі усього 36 га. Тут лише чотири вулиці загальною протяжністю 7 км. Місцеві вулиці та кутки зветься Краковщина, Новоселиця та Мертвецька. Моторошна назва останньої

Вид на селище

пов'язана з тим, що ця вулиця прилягає до селищного кладовища.

Нині в Ковтунівці налічується 63 господарства з населенням 87 мешканців. Понад 30 % місцевої людності становлять пенсіонери. Упродовж останніх десятиріч природний приріст населення стабільно мінусує, наприклад, у 2017 р. народилася одна дитина, померло ж 3

На селищній вулиці

жителі. Найпоширенішими прізвищами в Ковтунівці є Куценко, Сакун, Таванець. До місцевих жителів слід звертатися *ковтунівчани*, *ковтунівці*.

Ковтунівка належить до порівняно молодих осад: її вік — трохи більше за 160 років. Цей населений пункт виник як хутір приблизно в середині XIX ст., він вперше згадується в історичних джерелах, датованих **1856 р.**¹

Щодо назви поселення, то вона варіюється: Ковтунівський хутір, Ковтунівка, Ковтунів. Цей ойконім має антропонімичне походження й тлумачиться як і споріднені з ним Ковтуни. Очевидно, першопоселенцем хутора був якийсь Ковтун. Як уже зазначалося, це прізвище (прізвисько) несе в собі вказівку на хворобу волосся неохайних людей (“ковтун” — жмут збитого, злиплого волосся). Твірною частиною назви поселення є суфікс -івк-. Очевидно, має право на життя і версія про те, що назва хутора пов'язана з тим, що він заснований переселенцем із старших на 150 років Ковтунів. У деяких документах подибуємо й іншу назву осаді: Шандрипин хутір, Шандрипівка. Така назва походить від зневажливого варіанта прізвища Шандра. “Шандру терти” означає м'ятися, вовтузитися, бути вайлуватим. Чимала частка ймовірності зв'язку такого ойконіма з поширеним угорським іменем Шандор. Зустрічається й подвійний варіант назви: поселення хутір Шандрипин-Ковтунів.

Перед селянською реформою в Ковтунівці налічувалося 26 господарств і 122 мешканці, які страждали від малоземелля і гнули спину на місцевого поміщика Вишинського². Ковтунівчанам довелося випасати худобу на найманих пасовиськах, сплачуючи місцевому орендареві по 10 крб. за десятину солонцюватого берегового сінокосу з правом після жнив користуватися стернею на дідицьких полях.

За переписом 1910 р. на хуторі Шандрипин-Ковтунів Гельмязівської волості налічувалося 36 господарств, з них 2 козацькі, 32 селянські і 2 привілейованих. Місцева людність становила тоді 211 мешканців, які сумарно володіли 387 дес. землі, з них 334 — орної. Чимало жителів були

безземельними чи мали менше 1 дес. землі. 33 особи змушені були заробляти на хліб насущний поденними роботами³. Переважна більшість хуторян була неписьменною. За переказами, духовним наставником ковтунівчан був місцевий священик Іоан (Григорович). Його донька Пелагея навчила тамтешню дівчину грамоти.

У ході Української революції поміщицьку землю було розподілено між незаможницькими господарствами. На початку періоду непу хутір прибирає новітню назву і підпорядковується Калениківській сільській раді Гельмязівського району. За переписом середини 1920-х рр. тут налічувався 41 двір з населенням 265 жителів (126 чоловіків і 139 жінок)⁴.

У грудні 1929 р. бідняцькі господарства Ковтунівки та Малинівщини об'єдналися в колгосп “Жовтень”, його правління очолив Д. М. Нерода, згодом В. Я. Савченко (з 1938 р. — А. П. Глущенко). Пережили ковтунівчани й трагедію Голодомору 1932—1933 рр.: тоді голодною смертю загинуло понад 36 жителів хутора. М. Г. Каврайський став жертвою сталінських репресій.

М. Д. Таванець

32 хуторяни взяли участь у боях на фронтах Другої світової війни, 14 загинуло, 13 розділило долю “остарбайтерів”. 16 ковтунівчан за мужність і героїзм було нагороджено бойовими орденами та медалями. Медаллю “За відвагу” було відзначено фронтовиків М. О. Бардашевського, І. А. Кирдоду, П. М. Копитька, М. К. Савченка, М. Д. Таванця.

Після війни ковтунівчанське господарство деякий час зберігало свій самостійний статус. У 1951 р. на хвилі повсюдного укрупнення сільгоспартілей “Жовтень” злився з калениківським, броварківським та двома гельмязівськими господарствами в єдиний колгосп ім. Ленінської “Іскри”. Через два роки це об'єднання розпалося, і ковтунівчани залишилися у складі колгоспу ім. Ленінської “Іскри”. У січні 1959 р. землі й виробничі потужності Ковтунівки увійшли до складу калениківського колгоспу “Ленінський шлях” (з 1982 р. — птахорадгосп).

Вагомий внесок у процвітання цього знаного в області господарства зробили своєю звитяжною працею й ковтунівчани. Чимало кращих трудівників удостоїлося високих державних відзнак. Механізатор В. І. Савченко нагороджений орденами Трудового Червоного Прапора та “Знак Пошани”, ланкова О. В. Куценко — Трудового Червоного Прапора.

В. І. Савченко

Помешкання в Ковтунівці

У період новітніх аграрних реформ калениківський птахорадгосп реорганізовується у селянсько-фермерське господарство, яке з часом збанкрутувало. Від 1990 р. ковтунівчани пов'язали свою долю з потужним сільгосппідприємством “Плешкані”, куди й передали в оренду свої земельні та майнові паї. На землях Ковтунівки

функціонує й фермерське господарство “ІВКА – Супій”.

На жаль, у селищі відсутні будь-які соціально-культурні об'єкти, тому місцеві мешканці отримують освітні, медичні та культурні послуги в сусідніх Калениках. У 1993 р. узяв прописку пам'ятник жертвам Голодомору 1932–1933 рр. Є в селищі й пам'ятник двом безіменним військовослужбовцям, полеглим у роки Другої світової війни.

Родом із села – заслужений лікар України П. М. Савченко та заслужений працівник транспорту В. К. Таванець. Пишаються місцеві мешканці й своїм земляком, відомим українським літератором Т. Я. Прошаком, автором поетичної збірки, роману, документальних видань.

У Ковтунівки немає стовідсоткових тезок. А осад з однокореневими назвами – лише три: вже згадані Ковтуни (на Золотоніщині та Полтавщині) та Ковтунове на Сумщині.

¹ *Список населенных мест Полтавской губернии. – Полтава, 1859. – С. 47.*

² *Там само.*

³ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. – Полтава, 1913. – С. 275.*

⁴ *Список поселень Черкаської округи. – Черкаси, 1926. – С. 11.*

КРАЙ ЛЕЛЕЧИЙ

с. Комарівка

*Хата... Облизаний бовдур... Дим...
Колиска і сволок... Життєві основи...
Ось де мама навчала рідної мови.*

Г. Діхтяренко

У південно-західній частині Золотоніщини за 8 км від райцентру серед соснового та вільхового лісу нібито загубилося крихітне сільце з доволі популярною назвою Комарівка. Тамтешня місцевість низовинна, заболочена й буквально купається у водах Кременчуцького водосховища.

Своєрідною візитівкою Комарівки є лелеки, які звили собі в цьому маленькому селі три гнізда. Цей факт переконливо засвідчує екологічне благополуччя тих місць. Найближчими сусідами цього населеного пункту є центр сільської ради – Коробівка, розташований за 3 км, а також села Вільхи й Домантів. Площа Комарівки – 60 га, вся її забудова вмістилася на одній підковоподібній вулиці й ще на кількох малесеньких житлових острівцях. Тут справжній музей просто неба: чимало помешкань – під солом’яними стріхами та з глиняно-очеретяними стінами. Загальна протяжність сільських доріг – лише 4 км, а сільські кутки мають такі назви: Антонівка, Деркачівка, Злодіївка і власне Комарівка.

Нині в селі налічується 18 дворів з населенням усього 13 жителів. Більша їх половина – літні люди, їм здебільшого далеко за 70. Щоправда останнім часом тут оселилося кілька молодих родин, що дає підстави для стриманого оптимізму щодо подальших перспектив цього поселення. Найпоширеніші прізвища – Кравченко, Рибалко, Комиш, а форми звернення до місцевих мешканців – *комарівці, комарівчани*.

Лелече гніздо

За віком Комарівка належить до відносно молодих сіл Златокраю, адже перший писемний згадці про неї — трохи більше 120 років. Справді, вона ще не згадується в переписних документах, датованих 1859 р., і тільки збірник із господарської статистики **1885 р.** фіксує Комарівку як хутір¹. Виходячи з цього, буде цілком правомірно офіційною точкою відліку історії цього населеного пункту вважати третю чверть XIX ст.

Утім, сліди життя на території села датуються ще епохою бронзи (II тис. до н. е.) та добою Київської Русі (IX—XIII ст.). Археологічні пам'ятки тих далеких часів виявила тут експедиція відомого археолога сучасності Д. Я. Телегіна.

Щодо походження назви села, то її, за однією з версій, пов'язували з величезною кількістю комарів у цій болотистій місцевості, які дошкуляли першим поселенцям. Проте більш вірогідним є твердження про антропонімичне походження цього ойконіма від першопоселенця на прізвище (чи прізвисько) Комар. За переказами, місцева поміщиця Деркач наділила його тут землею. Услід за Комарем та його синами Комаренками на цих землях оселилися родини Кравченків, Кунчичів, Папах. До речі, ойконіми, утворені за допомогою суфікса -івк-, досить поширені (Іванівка, Малинівка, Кавунівка, Деркачівка і т. п.).

В історичних джерелах за 1910 р. зустрічаємо “хутір Комарова при селі Коробовке” Золотоніської волості. У першому десятилітті минулого століття хутір інтенсивно заселявся. Скажімо, якщо в 1900 р. на хуторі було всього п'ять дворів², то третій подвірно-господарський перепис 1910 р. фіксує вже 37 дворів, із них — 7 козацьких, 10 селянських і 20 інших непривілейованих верств. Разюче змінилася демографічна ситуація: населення за 10 років зросло утричі й становило 246 мешканців.

Хуторяни обробляють 76 дес. землі, троє займалися теслярством, четверо — кравецтвом, троє — ткацтвом³. Майже всі вони були неписьменними. Жителі хутора не стояли осторонь подій революції 1905—1907 рр. Коли в жовтні 1905 р. у Золотоноші спалахнуло збройне повстання, в ньому разом із селянами Коробівки взяли участь і комарівці Ю. З. Кравченко і Я. Т. Папах⁴.

За переписом 1926 р. у Комарівці (Коробівської сільради) було вже 74 двори. Незважаючи на революційні й воєнні бурі, голод 1921—1923 рр., населення зросло до 351 мешканця (167 чоловіків і 184 жінки). А в 1927 р. на хуторі з'явилася школа, відкрита, до речі, коштом місцевої громади.

У **1930 р.** хуторяни об'єдналися в колгосп “Нове життя”, головою його правління став О. Г. Паша. Згодом Комарівка набула статусу села. Як і жителі інших сіл, у 1932—1933 рр. комарівці були вкинуті в смертоносний вир голодомору і декілька десятків загинуло мученицькою смертю.

64 жителі села пішло на fronti війни з нацистами, 42 — загинуло в цьому страшному двобої (втрати становили 65,6 %). Страшне горе чорним круком

впало на сім'ю Мини Захаровича й Федули Олексіївни Кравченків. Вони одержали похоронку на всіх своїх шістьох синів: Артема, Григорія, Івана, Михайла, Никифора, Самійла. Зробила вдовами війна й двох їхніх доньок. За мужність і героїзм у боротьбі з ворогом орденами Вітчизняної війни нагороджено уродженців села В. Є. Комиша, І. Ю. Кравченка, Г. Г. Кунчича.

С. П. Кунчич

*В. М. Папаха**

Після війни у 1951 р. місцеве господарство “Нове життя” об’єдналося з коробівським колгоспом ім. Сталіна. У середині 1960-х рр. досі багатогалузеве господарство дістало вузьку спеціалізацію – птахівництво.

Комарівці своєю звитяжною працею зробили значний внесок у звучні виробничі успіхи Коробівського держплемрадгоспу. Декількох із них нагороджено державними відзнаками.

У 1970-х рр. Комарівка потрапила в розряд неперспективних сіл. Пустіли хати, занепадала соціально-культурна сфера, село невпинно старіло. Поширеною тоді стала фраза: “Стопити хату” – старожили здебільшого за безцінь купували новіші оселі, а свої старенькі мазанки пускали на дрова. Отак за димом було пущено декілька десятків хат і колись помітний населений пункт перетворився на висілок.

Нині в цьому знелюднілому селі вже не залишилося й сліду від будь-яких осередків цивілізації. Тут навіть немає крамниці, а найближчий осередок охорони здоров’я знаходиться лише в Коробівці, за 3 км.

Та залишилося головне багатство Комарівки – чисте повітря, первозданна краса тамтешніх місць, багатство водойм і

Утримання відгодівельної групи качок у пристосованому приміщенні. 1963 р.

* С. П. Кунчич та В. М. Папаха – учасники бойових дій періоду Другої світової війни.

лісів. У вихідні дні тут можна бачити багато мисливців, рибалок, грибників чи просто охочих насолодитися спілкуванням із природою.

Попри не дуже втішне сьогоднішнє, Комарівка залишила слід в історії краю завдяки своїм людям — невтомним трудівникам. Провідним лікарем у столичній клініці довгий час працював уродженець села В. Б. Стеблина. А П. Д. Папаха дослужився до високих військових чинів, командував дивізією.

У нашій Комарівці аж 22 стовідсоткові тезки. Ці її посестри розташовані в Корсунь-Шевченківському районі Черкаської, у Вінницькій, Київській, Львівській, Одеській, Полтавській, Тернопільській, Хмельницькій областях України, Курській, Ленінградській, Новосибірській, Пензенській, Саратовській областях, у Красноярському й Приморському краях Російської Федерації, Брестській і Могильовській областях Білорусі, Кустанайській — Казахстану. Окрім цього, на карті знаходимо ще щонайменше 40 населених пунктів зі спільнокореновими назвами. Це — Комарово (10), Комаров (5), Комарівці (4), Комарі (3), Комариха (3), Комар (2), Комаров (2), Комаровичі (2), Комар-город, Комарин, Комариця, Комаричі, Комаринка, Комарно, Комарно-Бучали, Комарівське, Комарівський, Комаріо, Комарихинський, Комарники (по одному)⁵.

¹ *Сборник по хозяйственной статистике Полтавской губернии. — Т. 6. — Полтава, 1887. — С. 278.*

² *Список населенных мест Золотоношского уезда Полтавской губернии за 1900 годъ. — Полтава, 1903. — С. 12.*

³ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. — Полтава, 1913. — С. 267.*

⁴ *ЦДАК, ф. 315, оп. 2, спр. 499, арк. 1–10.*

⁵ *Голиш Г. М., Голиш Л. Г. Комарівка — край лелечий // Нова доба. — 2001. — 25 лютого.*

КОЗАК КОРОБ І ЙОГО НАЩАДКИ

с. Коробівка

*І знов село – душа моя, розрада,
Пракорінь мій, колиска й джерело,
Журлива пісня і колюча правда,
Мій хліб і сіль, добро моє і зло.*

М. Дмитренко

За 10 км на південний захід від райцентру у Дніпровій заплаві розкинулося с. Коробівка — центр однойменної сільради. Тут рівнинно-низовинна місцевість, на якій переважає зелена та голуба барва. Адже село, начебто випроставшись із зелених шат густих хвойних лісів, купається у водах Кременчуцького водосховища. Неподалік центру цього поселення розкинувся чималенький рукотворний став, а околиці села, окрім лісів, оточують великі луки та заплави. Поруч із селом розкинулося озеро Святе — пам'ятка природи місцевого значення.

Найближчими сусідами Коробівки є села Вільхи, Комарівка, Кедина Гора та Снігурівка. Три останні поселення підпорядковані місцевій сільраді.

Забудова села, яка, крім центру, позбавлена планомірності, розташувалася на площі 241 га, тут 1 майдан, 7 вулиць і 3 провулки, а загальна протяжність сільських шляхів — 11 км. З незапам'ятних часів місцеві вулиці та кутки звуться Архимівка, Гаївка, Закладівка, Казенівка, Покудівка, Соснівка.

Коробівка належить до сіл середньої руки: нині тут налічується 519 дворів з населенням 1085 жителів. Як і в інших селах, демографічна ситуація упродовж останніх десятиріч залишається невтішною. У 2017 р. народилося 6, а померло 25 (-19). Дещо кращими є показники механічного руху населення: до Коробівки, для прикладу, у 2017 р., на постійне місце проживання прибуло 49 мешканців, а вибуло — 18 (+31). Вселяє бодай

Сільський став

стриманий оптимізм і те, що майже 35 % тамтешньої людності — це молоді люди віком до 35 років. Найпоширенішими прізвищами в Коробівці є Безкровний, Гмиря, Гай, Марченко, Нетудихатка, Строкань, Цибуля. До місцевих жителів прийнято звертатися *коробівці, коробівчани*.

Центр села

Селу понад 325 років, воно, очевидно, виникло у третій чверті XVII ст. Однак сліди життя на території села та його околицях сягають своїм корінням ще в сиву давнину. Про це переконливо свідчать археологічні знахідки доби неоліту та бронзи, а також виявлені тут залишки поселення черняхівської культури. Перша писемна згадка про Коробівку відноситься до **1681 р.** як про козацьке село Домантівської сотні. Саме цим роком датується скарга якогось Б. Цибулі на Д. Бутенка і Я. Луняка, які захопили в Коробівці його займище¹. За переказами, назва села походить від прізвища (чи прізвиська) його першого поселенця козака Короба. Такі прізвища й однокореневі з ним (Коробенко, Коробка, Коробко, Коробченко та ін.) досить поширені на теренах нашого краю як у козацьку добу, так і нині. Короб означає виріб із лубу, лози, бересту як тара для пакування, зберігання та перенесення чогось².

У **1720 р.** місцева людність потрапила в залежність від полковника А. Ковбаси. Як випливає з описів Київського намісництва, у 1780-х рр. в с. Коробівка Домантівської сотні налічувалося 108 дворів із населенням 360 мешканців. При цьому 10 господарств були різночинськими, 2 належали представникам духовенства, 23 — виборним козакам, 45 — козакам-підпомічникам, 40 — посполитим та козацьким підсусідкам. Левову частку кращих земель Коробівки мали у своїй власності колезькі асесори М. Луста та Я. Рустанович³.

Ще в **1719 р.** ігумен Мошногірського монастиря Йоасаф Ракович разом зі своєю сестрою Анною заснував у Коробівці Благовіщенський монастир (чоловічий), де знайшли собі притулок послушники з Правобережжя, яких переслідували уніати. Після послаблення гонінь і повернення іноків у Мошногірську обитель Йоасаф* залишив у Коробівському монастирі трьох сестер-монашок, одна з яких — Манасія — стала ігуменею. Відтак, монастир став жіночим, згодом у черниці було пострижено ще 15 жінок. У 1750 р. у цій обителі переховувалися уцілілі рештки гайдамацького загону І. Вовка. Через 10 років у результаті великої пожежі Коробівський монастир згорів дотла. З

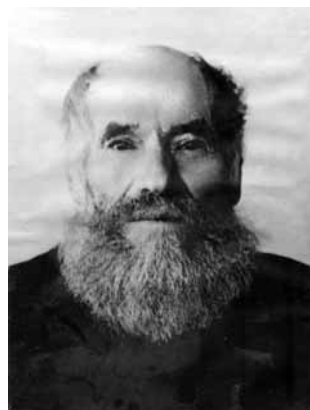
* У 1721 р. за послідовне відстоювання прав та інтересів української церкви Й. Раковича було заслано у Соловецький монастир.

ініціативи ігумені Параскеви свята обитель була відновлена у м. Золотоноша під назвою Зозулівського Благовіщенського Коробівського монастиря. Дозвіл на відкриття обителі в Золотоноші дав сам гетьман К. Розумовський, підписавши відповідний ордер у 1761 р.⁴

У XIX — поч. XX ст. Коробівка належала до Золотоніської волості. Страждаючи від малоземелля та утисків з боку поміщиків, місцеві селяни піднімалися на боротьбу. Так, у 1833 р. вони побили тамтешнього дідича Платковського, а в 1856 р. самовільно вирубали велику ділянку панського лісу⁵.

Пореформений час позначений швидким зростанням місцевої людності. На 1900 р. у Коробівці було зафіксовано 234 двори з населенням 1224 жителі (608 чоловіків і 616 жінок)⁶. За переписом 1910 р. у селі вже було обліковано 415 господарств (з них — 234 козацьких і 131 селянське), а населення досягло 2294 жителі. Як бачимо, порівняно з кінцем XVIII ст. людність зросла більш ніж у шість разів. Коробівчани тоді володіли 3327 дес. землі (1359 дес. — орної). При цьому 91 господарство мало менш 3 дес. землі, 130 — від 3 до 9 дес., 78 — від 9 до 25 дес. 28 господарів були заможними, володіючи понад 25 дес. землі (з них 10 — понад 50). Землю обробляли примітивними знаряддями праці — 183 однолемішними плугами, 349 сохами, 331 бороною, а в упряжі було 244 воли і 323 коні (432 вози). У 1910 р. під посівами було 372 дес. жита, 123 — ярої пшениці, 68 — ячменю, 161 — вівса, 212 — гречки, 53 — проса, 30 — конопель, 12 — соняшнику. 134 дес. було відведено під городину, а 31 — під баштан. Тваринницькою продукцією місцеві жителі повністю забезпечували свої потреби завдяки вирощуванню 1500 голів ВРХ (в т.ч. — 439 корів), 794 — овець, 367 — свиней, 1877 — курей, 145 — качок, 107 — гусей. 19 коробівчан пасічникувало, маючи 386 вуликів (в т.ч. 25 рамкових). У селі працювали 34 вітряки, 2 кузні, 2 олійниці, 2 цегельні. Різноманітні замовлення коробівчан виконували 17 теслів. 3 столярі, 2 ковалі, 1 слюсар, 19 кравців, 7 шевців, 18 ткаць, 35 рибалок⁷.

На початку XX ст. селяни Коробівки продовжували боротьбу проти поміщиків за землю і волю. Саме в цьому селі розпочалося відоме на всю Україну Золотонісько-Коробівське повстання **18 жовтня 1905 р.** Цього дня місцеві селяни знищили портрет імператора, обеззброїли та побили пристава Саєнка і, озброївшись кілками, вирушили до повітового центру, де взяли активну участь у подальших революційних подіях. Після придушення цього виступу найбільш активних учасників повстання було віддано під суд⁸. За його вироком було покарано десятки коробівчан, а ватажка повстання П. Величка було кинуте до Шліс-сельбурзької фортеці. У 1906 р. коробівські селяни

*М. С. Молодик,
один із учасників
революційних подій 1905 р.*

Миколаївська церква

Ф. Бурдонос, К. Семеняга і А. Чмир закликали сільськогосподарських робітників Домантова до страйку, за що їх було затримано і піддано допиту в поліцейському відділенні.

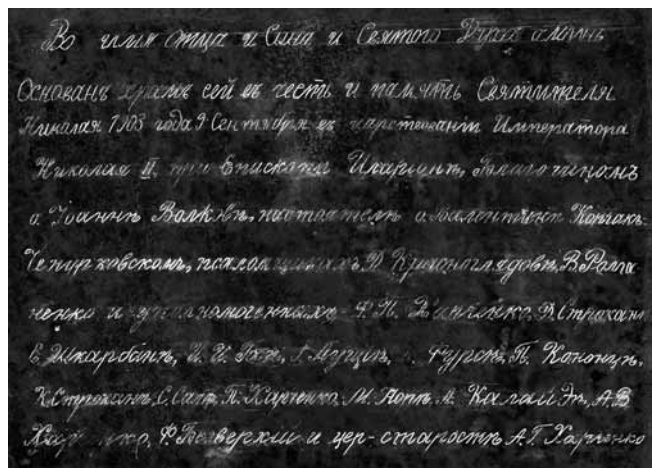
Духовним центром Коробівки була Миколаївська церква, яку освятили в 1903 р.⁹ Елементарні знання місцева дітвора здобувала спочатку в школі грамоти. У 1874 р.

розпочалося навчання в земській початковій школі. Землю під шкільне приміщення передала місцева поміщиця Чичеріна (урожена Капніст)¹⁰. У 1909 р. у Коробівській земській початковій школі опанував знання 151 учень (123 хлопчики і 28 дівчаток). Незважаючи на ці позитивні зрушення в народній освіті, рівень письменності місцевого населення залишався низьким, він становив 25,4 %. Лише 127 місцевих жінок уміло читати і писати (10,5 %). До когорти сільської інтелігенції тоді належало 12 осіб¹¹.

Коробівчани брали участь у подіях Першої світової війни, багато з них продемонструвало в боротьбі з ворогом велику мужність. Георгіївськими хрестами були нагороджені уродженці села А. В. Димарець, П. В. Димарець, В. Б. Куць, С. Ю. Марченко та Л. Д. Нетудихатка.

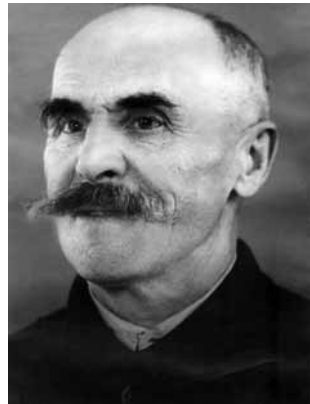
Створені в буремні революційні роки місцевий ревком та комнезам здійснили розподіл поміщицької землі між селянами. У 1920 р. Коробівка стала центром сільської ради (з 1923 р. Золотоніського району), їй були підпорядковані село Снігурівка та ще шість хуторів (Бурдоносів, Вільний, Комарівка, Харченків, Шкарбана). За переписом середини 1920-х рр. у Коробівці налічувалося 552 господарства з населенням 2677 жителів (1294 чоловіки і 1383 жінки)¹².

У другій половині 1920-х рр. місцева біднота об'єдналася у два ТСОЗи. У 1927 р. було створено

Мідна табличка, напис на якій засвідчує про освячення церкви 9 вересня 1903 р.

три артілі: “Незаможник”, “Червоний хлібороб” і “Воля”, — які через два роки об’єдналися в єдиний колгосп — ім. Сталіна. Головою його правління став Л. І. Стеблина. Тогочасна преса співала дифірамби на адресу коробівських активістів, які вже на кінець 1930 р. забезпечили 90 % усупільнення селянських господарств. Тоді колгосп ім. Сталіна мав у своєму розпорядженні 2204 га орної землі, 161 плуг, 135 борін, 12 сівалок, 399 коней і лошат, 32 воли, 50 корів і телят, 54 вівці і 75 племінних свиней¹³. У березні 1934 р. коробівчани уклали договір на “соціалістичне змагання” з трудівниками сусіднього колгоспу ім. Чапаєва¹⁴. Колгосп ім. Сталіна досяг значних виробничих успіхів, і в 1940 р. його трудовий колектив був відзначений дипломом 2-го ст. Всесоюзної сільськогосподарської виставки. Голова правління артілі О. Г. Паша був нагороджений Великою золотою медаллю Виставкому¹⁵. У жовтні 1937 р. трудовому колективу коробівського господарства була надана “честь” висунути кандидатом у депутати Верховної Ради СРСР Й. В. Сталіна¹⁶.

Ф. В. Кокозей,
учасник ВСГВ

М. А. Строкань,
голова сільради

Не обминули Коробівку й голодні мордування 1932–1933 рр. Тоді мученицькою смертю померло близько 300 місцевих жителів. За звинуваченням у “націоналізмі” був незаконно репресований та відбував багаторічне ув’язнення в ГУТАБу коробівчанин Т. П. Семеняга.

268 жителів села у роки війни з нацистами стали на захист Вітчизни, 170 не повернулося до рідних домівок. Коробівчанин А. І. Храпко розділив страшну долю в’язня нацистської катівні — концтабору Маутхаузен. У серпні 1941 р. був сформований Коробівський партизанський загін (командир П. К. Строкань), але він так і не розпочав своєї бойової діяльності, а більшість його бійців було

заарештовано і розстріляно.

Під час боїв за визволення краю у вересні 1943 р. у Коробівці діяв сільський загін самооборони. У приміщенні сільської середньої школи було розгорнуто прифронтний шпиталь. Понад 80 коробівчан за свої подвиги на фронтах війни було нагороджено орденами і медалями¹⁷. Уродженець села О. Г. Паша, начальник політвідділу 33-ї армії, учасник історичної зустрічі на Ельбі, генерал-майор, був відзначений орденом Суворова 2-го ст., чотирма орденами Червоного Прапора та іншими високими нагородами. Фронтвик Ф. А. Кравченко став кавалером ордена Червоного Прапора, К. Г. Гай та Г. П. Харченко —

О. Г. Паша

орденів Слави 2-го та 3-го ст., Д. Ф. Нетудихатка — ордена Вітчизняної війни 1-го ст. (помертено). Десятки коробівчан були нагороджені орденами Червоної Зірки та медалями “За відвагу”.

Після війни упродовж багатьох років правління колгоспу ім. Сталіна очолював П. К. Строкань. У 1962 р. господарство дістало нову назву —

В. П. Павлик

“Червона зірка” і набуло птахівничої спеціалізації. Через два роки колгосп був реорганізований у Золотоніську птахофабрику, пізніше (1967 р.) — у Коробівський держплемрадгосп-репродуктор качок (з 1981 р. — Коробівський ДППЗ ім. XXVI з’їзду КПРС)¹⁸. Упродовж 22 років це потужне сільгосп-підприємство з виробництва качинового м’яса очолював знаний організатор аграрного виробництва, кавалер орденів Леніна, Жовтневої революції (двома), “Знак Пошани”, заслужений зоотехнік УРСР В. П. Павлик.

Коробівський держплемзавод став флагманом сільськогосподарського виробництва Черкаського краю. Поголів’я качок перевершило 1 млн голів, було виведено нову високопродуктивну породу цієї цінної водоплавної птиці — “Коробівську” (на базі схрещення качок “Пекінська” та “Українська степова”). Поряд із галуззю основної спеціалізації

успішно розвивалися й рослинництво, молочне тваринництво, свинарство. Мільйонні доходи господарства уможливили значне виробниче та соціально-культурне будівництво в селі: стали до ладу кілька багатоквартирних жилих будинків, будинок культури з спортзалом, торговельний центр, було добудовано школу.

У ті кращі в історії коробівського господарства роки десятки його трудівників були поціновані високими державними нагородами. Орденами Леніна, Трудового Червоного Прапора та званням “Заслужений агроном УРСР” відзначені трудові досягнення головного агронома господарства М. Г. Солдата, а інженер М. А. Капленко отримав

Біля Коробівського сільбуду. У центрі — І. Ле. 1956 р.

М. Г. Солдат

М. В. Гвоздь

почесне звання “Заслужений інженер УРСР”. Високими нагородами була відзначена пташниця М. В. Гвоздь. Кавалерами ордена Леніна стали О. С. Скібіда, та Я. С. Стеблина, Трудового Червоного Прапора – Г. М. Тимошенко, Г. С. Сало, О. А. Шмигуль, Н. К. Гай, В. Т. Петренко, М. В. Гвоздь, Дружби народів – А. С. Кожем’яко, М. І. Строкань, Трудової Слави 3-го ст. – М. П. Юпна, В. Ю. Колос, В. Г. Нор, І. Ф. Сліпченко, Н. Г. Кононець, “Знак Пошани” – Т. А. Баранник, Н. С. Мартиненко, А. А. Нор, О. Г. Строкань та ін.

Та з настанням непростого періоду ринкових трансформацій в умовах незалежності, порушенням традиційних економічних зв’язків Коробівське господарство почало стрімко котитися в прірву економічних негараздів. Нині воно перетворене у СТОВ племптахо завод “Коробівський” і його потужності та виробничі результати й віддалено не нагадують про славні часи попередніх злетів.

У селі працює навчально-виховний комплекс, в якому навчається 124 учні (21 учитель) та виховується 33 дошкільнят (3 вихователі). Упродовж понад 20 років місцеву школу очолював досвідчений керівник М. М. Циб. Г. І. Коломієць, яка народила й виховала 6 дітей, поціновано званням “Мати-героїня”.

До послуг коробівчан – лікарська амбулаторія загальної практики сімейної медицини (лікар – В. А. Скорик), добротний будинок культури з типовим спортзалом, бібліотека (12 тис. примірників), краєзнавчий музей, торговельний центр. До 325-річчя села встановлено пам’ятний знак.

Родом із Коробівки чимало знатних трудівників і достойників духовності. Майже 20 років очолював хрущівський колгосп “Перемога” кавалер орденів Леніна, Трудового Червоного Прапора і “Знак Пошани”, коробівчанин І. У. Цибуля. А його земляк О. Г. Стеблина довгі роки головував у колгоспі ім. Леніна (Домантів) і за свої видатні заслуги був нагороджений орденами Леніна, Жовтневої революції, Трудового Червоного Прапора, “Знак Пошани”.

Науковий ступінь доктора медичних наук та звання професора здобув уродженець села М. Є. Бабич. Оспівав рідний край у своїх талановитих віршах коробівчанин, поет-шістдесятник М. Б. Семеняга. Пензлем кладуть на полотно свою закоханість у батьківську землю самодіяльні художники Х. О. Паша, О. А. Лізунов, В. Т. Грекало. Свято шанують

Н. К. Гай

М. Б. Семеняга

Н. О. Крупка

коробівчани пам'ять про свого земляка-афганця, випускника місцевої школи М. В. Кононця*. Нещодавно на честь героя відкрито пам'ятну дошку.

14 коробівчан узяли участь у протидії російській агресії на Сході країни. У боях з ворогом поліг смертю хоробрих Н. О. Крупка. Його було посмертно відзначено орденом «За мужність» 3-го ст. На честь героя у селі проводиться обласний шашковий турнір.

У Коробівки є лише один стовідсотковий тезко, і знаходиться він у Липецькій області Російської Федерації. Зате на карті зустрічається багато населених пунктів із коренем “короб”, їх всього налічується близько 30 (Коробейники, Коробейникове, Коробець, Коробівка, Коробино, Коробиха, Коробицине, Коробище, Коробіївка, Коробівщинська, Коробкин, Коробково, Коробівщина, Коробивщанська, Коробчєєво, Коробчиці, Коробки, Коробове, Коробочкіно, Коробчино, Коробкіно, Коробець, Короби та ін.). Ці поселення знаходяться в Кіровоградській, Харківській, Херсонській, Хмельницькій (Україна), Брянській, Владимирській, Курській, Ленінградській, Липецькій, Московській, Нижньогородській, Смоленській, областях та Калмикії (Російська Федерація), Вітебській, Гродненській, Могильовській (Білорусь) областях.

¹ ЦДІАК, ф. 57, оп. 1, спр. 218, арк. 17.

² Голиш Г. М., Голиш Л. Г. Козак Короб і його нащадки // Вісник Золотоніщини. — 1996. — 23 листопада.

³ Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст. — Київ, 1989. — С. 107, 237.

⁴ Полное географическое описание нашего отечества: Настольная и дорожная книга для русских людей / Под ред. В. Семенова. — СПб, 1903. — Т. 7. — С. 368–369.

⁵ ДАЧО, ф. Р-4178, оп. 1, спр. 161, арк. 6.

⁶ Список населенных мест Золотоношского уезда Полтавской губернии 1900 года. — Полтава, 1903. — С. 17.

⁷ Третья земская подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. — Полтава, 1913. — С. 82, 88, 89, 92 — 97, 267.

⁸ ЦДІАК, ф. 315, оп. 2, спр. 499, арк. 55, 168; ф. 322, оп. 1, спр. 648, арк. 1–52.

⁹ Клировая книга Полтавской епархии. — Полтава, 1902. — С. 14.

¹⁰ ЦДІАК, ф. 707, оп. 41, спр. 95, арк. 19.

¹¹ Приложение к отчету Золотоношский уездной земской управы за 1908 годъ. — Золотоноша, 1909. — С. 151, 160–161; Третья подворно-хозяйственная земская перепись. — С. 82.

¹² Список поселень Черкаської округи. — Черкаси, 1926. — С. 20.

¹³ Червоний Жовтень. — 1931. — 7 січня.

¹⁴ Там само. — 1934. — 6 березня.

¹⁵ ДАЧО, ф. Р-4178, оп. 1, спр. 161, арк. 6.

¹⁶ Червоний Жовтень. — 1937. — 29 жовтня.

¹⁷ Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни. Документи. Спогади. Статті. — Черкаси, 2000. — С. 53, 75, 168, 180.

¹⁸ ДАЧО, ф. Р-4178, оп. 1, спр. 161, арк. 6.

* М. В. Кононець помер від ран та хвороби уже після повернення з афганської війни.

У БАСЕЙНІ РОЗСОШІ

с. Кривonosівка

*Тут стежки козацькі йдуть поміж віками,
Люди працьовитими славляться руками,
І наймення селу цьому чарівному –
Кривonosівка, ми живемо в ньому.*

Л. Веремій

Колись у цій місцевості протікала річка Розсоша – доплив Кропивни. Нині ж Розсоша цілком виправдала свою назву: вона вже повністю пересохла і збереглася хіба що в пам'яті місцевих мешканців. У басейні пересохлої річечки за 30 км на північний схід від райцентру і розкинулося село Кривonosівка. Тут типовий рівнинно-степовий ландшафт з єдиною водоймою – ставом. Село сусідить із Лукашівкою, Хрущівкою, Зорівкою, Синьookівкою та Богодухівкою (Чорнобаївського району), воно сполучене з Вознесенським шосейною дорогою.

Площа села становить близько 335 га, тут 5 вулиць і 6 провулків, сумарна протяжність сільських доріг – 11 км. Поряд зі звичними назвами сільських кутків – Великий хутір, Загробне, Козівщина, Малий хутір, Ромашівка, Цвіркуни, є й дещо несподівана – Абіссинія. Чому один із кутків української Кривonosівки поіменований назвою африканської країни – достеменно невідомо.

Нині в селі налічується 328 дворів із населенням 504 мешканці. Порівняно з початком ХХ ст. людність зменшилася майже удвічі. Демографічні показники нині стабільно погіршуються. Так, за останні два роки не народилося жодної дитини, померло ж 22 мешканці. Село невблаганно старіє: третина його мешканців – люди пенсійного віку. Найпоширеніші прізвища в Кривonosівці – Кишка, Курятник, Моторний, Перевертень, Пуха, Рибка. До тамтешніх жителів прийнято звертатися *кривonosівці*.

Назва села співзвучна з прізвищем одного з найближчих сподвижників Б. Хмельницького Максима Кривonosа, і тому логічним видається ув'язати походження цього ойконіма з героєм Національно-визвольної війни. Та ця версія відразу ж спростовується історичними фактами: усередині XVII ст. це місце взагалі було незаселеним. Про Кривonosівку згадують історичні документи, датовані вже XVIII ст. Із писемних джерел дізнаємося, що **1719 р.** мешканці Кропивни Пархім і Павло Скрипниченки продали жителю Богушкової Слобідки В. Кривonosу “луку у вершині ріки Розсоші за двадцять талярів на вічність”¹. Саме від прізвища “Кривоніс”, носій якого почав обживати цю місцину, і походить назва осад, отож, цей топонім має антропонімічне

значення. У документах першої третини XVIII ст. зустрічаємо “хутір Кривоносівський”. А в 1733 р. Василеві сини Дорош і Матвій Кривоноси продали хутір переяславському полковому осаулі Луці Васильовичу за вісімдесят рублів. Згодом у джерелах з’являється назва “Слобідка Кривоносівка”, а 1765 р. осада прибрала новітню назву².

За адміністративним поділом кінця XVIII ст. Кривоносівка належала до Золотоніської сотні. Згідно з даними описів Київського намісництва у 80-х рр. XVIII ст. тут було всього 96 дворів із населенням 205 мешканців. При цьому майже всі кривоносівці знаходилися тоді в підневільному стані: вони були посполитими та козацькими підсусідками. Родючі чорноземи Кривоносівки належали надвірному раднику П. Лукашевичу³.

Лише з проведенням селянської реформи 1861 р. селяни Кривоносівки здобули особисту свободу й невеликі наділи землі⁴. З плином років змінювалося й обличчя маленької Кривоносівки. За переписом 1910 р. тут налічувалося 217 селянських господарств із населенням 1314 мешканців. Отже, за 130 років людність зросла в шість разів. Кривоносівці володіли тоді 1120 десятинами землі. 103 господарства мало менше 3 дес. землі, 37 — були середняцькими, 5 — заможними, в тому числі 3 володіли понад 50 дес. Тоді жителі села сіяли 195 дес. жита, 330 — ярої пшениці, 137 — ячменю, 55 — вівса, 61 — гречки, 95 — проса. 46 дес. було відведено під городину і картоплю, а 6 — під льон та коноплі. Землю обробляли у той час 128, переважно однолемішними, плугами, 132 сохами і 283 дерев’яними боронами, а роль тягла виконували 49 волів і 291 кінь. Кривоносівці утримували у своїх господарствах 396 голів ВРХ (153 корови), 201 вівцю, 368 свиней, 2378 курей, 376 качок, 180 гусей. Медом себе забезпечували з 165 вуликів. Зібране збіжжя селяни мололи на 24 сільських млинах. У селі працювало 9 кравців, 1 швець, 2 ткачі, 1 столяр.

З 70-х рр. XIX ст. частина сільських дітлахів здобувала елементарну грамоту в церковно-парафіяльній школі. Лише з 1914 р. розпочалося навчання в земській початковій школі. Грамоту на початку століття знало 240 осіб, що становило 18% від загальної чисельності населення. Особливо разючою була неписьменність серед жінок: лише 18 з них уміло читати й писати (2,7 %) ⁵.

Кривоносівці воювали на фронтах російсько-японської та Першої світової воен. Мужність учасника війни з кайзерівською Німеччиною А. Г. Іщенка була відзначена Георгіївським хрестом 4-го ст.

У період Української революції 1917–1921 рр. особливо значимих подій у селі не відбулося, хіба що було розділено поміщицькі землі між біднотою. З встановленням радянської влади на початку 1920-х рр. село стало центром

Стара хата в Кривоносівці

сільської ради. На 1926 р. в Кривonosівці налічувався 351 двір, а населення сягнуло 1728 мешканців (823 чоловіки і 905 жінок). За 15 років людність зросла на 414 осіб, отже, середньорічний природний приріст становив тоді +27⁶.

На хвилі масової колективізації в 1929 р. кривonosівські незаможники об'єдналися в три колгоспи під модними тоді назвами: “Жовтнева Зірка” (голова – С. М. Курятник), “Пролетарський степ” (І. Й. Пуха) і “Червона нива” (С. О. Кучеренко). Пізніше створилося єдине господарство – колгосп ім. Косіора (голова М. О. Іванченко).

У 1932–1933 рр. Кривonosівка, як і інші українські села, пережила трагедію голодного геноциду*: тоді померло 305 жителів села (кожний шостий). Жертвами сталінських репресій стали 8 осіб, серед них Я. Грищенко, І. М. Кучеренко, В. В. Лоза, І. Нечай та ін.

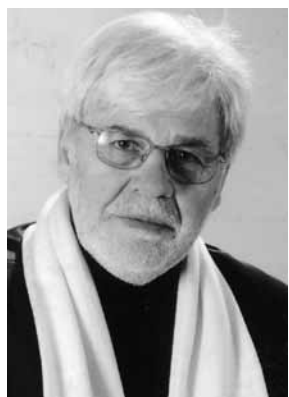

М. З. Рак,
фронтowa медсестра

У довоєнні роки кривonosівський колгосп не належав до передових, проте й не пас задніх. Серед правofлангових сільськогосподарського виробництва району місцева преса назвала кривonosівську ланкову О. Вербу, яка виростила по 500 ц цукрових буряків з кожного гектара⁷.

Значно скоротилося населення Кривonosівки в роки Другої світової війни. Тоді як на 1941 р. воно становило 1630 мешканців, то наприкінці війни – лише 1180⁸. Учасниками війни стало близько 290 кривonosців, 161 нагороджений

бойовими орденами та медалями⁹. Орденами Червоного Прапора та Вітчизняної війни відзначена мужність і героїзм бойового боцмана Г. Ф. Рибки, Вітчизняної війни – І. О. Бурдоноса, В. Я. Грищенка, О. О. Кишки, П. Я. Курятника, О. М. Луценка, М. Г. Пухи. 9 жителів села нагороджено орденами

В. І. Полях

Слави, в тому числі П. І. Курятника і М. В. Лозу – 2-го і 3-го ступенів, а В. І. Поїзника, Г. Д. Пуху, М. Х. Рака, М. М. Рибку, А. Ф. Слинька, В. О. Шепету – 3-го ст. Понад 30 кривonosівців відзначено орденом Червоної Зірки чи медалями “За відвагу”.

Про великі труднощі повоєнних років промовисто свідчить такий факт: у 1945 р. колгоспникам було видано на трудодень по 223 г зерна і по 33 коп. Після війни декілька разів змінювалася назва місцевого колгоспу. Зокрема, 1944 р. він став зватися “Комунаром”, а з 1961 р. – ім. Шевченка. У 1963 р.

Г. Ф. Рибка

* Геноцид – масове знищення людей (в даному випадку через штучний голод).

Серед передовиків сільгоспвиробництва – М. Ф. Золотаренко (у центрі) та голова районного комітету народного контролю М. Д. Сахненко (праворуч)

Дошку пошани ВДНГ. Багато передовиків сільськогосподарського виробництва стало кавалерами високих державних нагород. Зокрема, орденом Леніна було нагороджено тракториста Ф. О. Овчаренка, Трудового Червоного Прапора – К. І. Безгубу, М. Ф. Золотаренка, О. О. Іщенко, М. М. Рибку, Ф. П. Рибку, Жовтневої революції – М. Ф. Коляду, Трудової Слави 3-го ст. – М. О. Гунька, К. М. Рак, “Знак Пошани” – М. Г. Макаренка та Л. А. Нечай. Почесне звання “Заслужений працівник сільського господарства” отримав М. М. Моторний.

Проте згодом СТОВ “Мічуринське” збанкрутувало. Натомість селяни віддали свої паї в оренду СТОВ “Пальміра” (нині – “Придніпровський край”), ПП “ВіПол” та ФГ “Мрія”. 192 родини віддали перевагу одноосібному господарюванню, вони обробляють 641 га землі.

Місцева дівтора навчається та виховується у НВК “ЗОШ I–II ст. – дошкільний заклад” (18 учнів, 3 дошкільнят, 7 учителів та 1 вихователь). Працюють фельдшерсько-акушерський пункт, будинок культури, бібліотека.

М. І. Кучеренко

Дружать у Кривоносівці зі спортом, особливо популярним є футбол. Зокрема, в 2013 р. сільська збірна “Ураган” стала призером Кубка області з футболу та дебютувала в змаганнях на Кубок України серед аматорів. У 2018 р. кривоносівська збірна стала призером обласних змагань “Найспортивніше село”.

Серед уродженців Кривоносівки є знамениті люди. М. І. Кучеренко (1937–1999 рр.) – відомий український зодчий та дизайнер, поцінований званням

господарство прибрало назву ім. Мічуріна (згодом “Мічуринське”), його очолив М. Ф. Золотаренко, а з 1983 р. – В. І. Полях, який пізніше був обраний народним депутатом України I-го скликання й нині керує приватним сільгоспідприємством “ВіПол”.

У 1970–1980-х рр. колгосп ім. Мічуріна був незмінним аграрним лідером краю, демонструючи високі виробничі показники та застосовуючи новітні технології вирощування сільськогосподарської продукції. Господарство було занесено на

Ф. О. Овчаренко

К. М. Рак

заслуженого архітектора України та премією ім. Г. Сковороди. До речі, його дружиною була знаменита українська співачка Алла Кудлай. Заслужений журналіст України М. В. Моторний працював заступником головного редактора республіканських газет “Молодь України” та “Український футбол”, редагував “Спортивну газету”.

Колектив “Берегиня”

Відповідальні посади районного рівня обіймав уродженець села М. В. Луценко. Автором гарних художніх полотен став кривоносівець В. О. Коляда. А колишній директор сільського будинку культури В. В. Рибка захоплюється різьбою по дереву, його роботи експонувалися в м. Київ та Канів.

Двоє жителів села взяло участь у сучасній війні на Сході країни.

У Кривоносівки всього один тезко. Знаходиться він у Середино-Бузькому районі, що на Сумщині. На карті зустрічаються також поселення з одноко-реневою назвою: Кривоносове (Росія), Кривоносівці, Кривоноси (Білорусь)¹⁰.

Команда “Ураган”

¹ *Университетские известия.* – 1884. – №3. – С. 180.

² ЦДІАК, ф. 57, оп. 1, спр. 270, арк. 473–487.

³ *Описи Київського намісництва 70–80 років XVIII ст.* – Київ, 1989. – С. 105, 255.

⁴ ЦДІАК, ф. 486, оп. 5, спр. 403, арк. 7 – 9.

⁵ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд.* – Полтава, 1913. – С. 50, 54, 56, 60–64, 268.

⁶ *Список поселень Черкаської округи.* – Черкаси, 1926. – С. 20.

⁷ *Червоний Жовтень.* – 1936. – 9 липня.

⁸ ДАЧО, ф. Р-623, оп. 1, спр. 32, арк. 25.

⁹ *Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни. Документи. Спогади. Статті.* – Черкаси, 2000. – С. 110, 168, 180.

¹⁰ Голиш Г. М., Голиш Л. Г. *Осада в басейні Розсоші // Вісник Золотоніщини.* – 1997. – 12 липня.

ОСЕРЕДОК КОЗАЦЬКОЇ СЛАВИ

*Там збиравсь перед походом
Мужній Кропивнянський полк,
Дзвін бандури про звитяги
В душах козаків не мовк.*

М. Пономаренко

Село Кропивна не позначене на нинішніх навчальних картах з історії козацької доби й не згадується в підручниках, що є, на нашу думку, нелогічним і несправедливим. Адже ця осада, як одна з колісок козацької слави і знаний форпост Хмельниччини, залишила помітний слід в українській минувшині.

Кропивна, центр однойменної сільської ради, розташована в південно-східній частині Золотоніщини за 9 км від райцентру біля шосейної дороги Київ – Дніпро. Селом протікає річка Кропивна, а окрасою його центру є великий став, що перебуває в статусі орнітологічного заповідника. Кропивна лежить на горбистій рівнині, абсолютні висоти не перевищують 100 м. Найближчі сусіди села – Деньги, Маліївка та Щербинівка. Два останні поселення підпорядковані місцевій сільраді.

Площа села – 386 га, тут 36 вулиць і 9 провулків, загальна протяжність сільських доріг перевищує 46 км. Назви сільських кутків віддзеркалюють не лише особливості їхнього розташування, але й певною мірою сільську історію. Скажімо, куток з дещо несподіваним йменням “Париж” фіксує факт існування в минулому колгоспу ім. Паризької Комуни*. Те ж саме стосується й назви “Промінь” (колгосп у 1930-х рр.). Щодо інших кутків, то походження їхніх назв особливих пояснень не потребує: Базарище, Бомоківщина, Глodosів, Зарічка, Лука, Плиски, Склярівка, Шакунівка.

Сільський став

* Є також версія, що ця назва свідчить про перебування кропивнянських козаків у м. Парижі ще в XVII ст.

У Кропивні налічується 623 двори із населенням 1302 жителі. Порівняно з поч. ХХ ст. людність зменшилася майже на 2 тис. Продовжує стабільно мінусувати природний приріст населення: у 2017 р., наприклад, народилося всього 3 кропивнян, а померло – 29 (-26). Село старіє, нині в складі його населення майже 35 % людей пенсійного віку.

Найпоширенішими прізвищами в селі є Брикун, Джемелинський, Джулай, Іскра, Савісько, Шакун, Шаповал, Шепель. Форми звернення до мешканців села – *кропивняни, кропив'янини* (місцевий уживаний варіант).

Кропивна належить до однієї з найстаріших осад Златокраю, їй нещодавно виповнилося 400 років. Перша писемна згадка про поселення відноситься до **1615 р.** як про містечко-слободу, осаджену на королівських землях Черкаського староства¹. Втім археологами виявлено залишки городища ще киеворуської доби.

Щодо походження назви села, то з цього приводу існує кілька версій. За переказами, засновниками осади були переселенці Кропива та Іскра, за прізвищем першого вона, начебто, й дістала свою назву. За іншою, романтичною версією село назване на честь козака Кропиви, котрий відбив тут напад татар. Проте обидва припущення позбавлені наукового ґрунту і головним доказом цього є те, що ще задовго до виникнення села вже існувала річка з такою назвою. На нашу думку, саме річка Кропивна й дала найменування слободі, котра розташувалася обабіч неї. Цілком зрозуміле й походження гідроніма “Кропивна”, адже біля берегів цієї річки були великі зарослі кропиви.

За люстраціями Київського воєводства (1622 р.) “в местечке Кропивно” було 60 “послушних” (залежних), 200 “непослушних” (козацьких) дворів². Кропивна позначена на Боплановій карті (40-ві рр. ХVІІ ст.).

Особливу роль Кропивна зіграла в період Хмельниччини. З початком Національно-визвольної війни містечко набуло статусу полкового центру. Кропивнянський полк став однією з провідних військово-адміністративних та територіальних одиниць Гетьманщини, резиденцією полкової старшини. Кропивнянським полковником був найближчий сподвижник Б. Хмель-

Пам'ятний знак на честь Кропивнянського полку

ницького Філон Джеджелій (Джелалій). Полк складався з 14 сотень і налічував у своєму складі 2013 козаків, він брав участь у всіх визначних битвах Визвольної війни (Корсунській, Пилявецькій, Зборівській, Берестецькій, Батозькій, облозі Збаража, Жванця та ін.). Осавула цього полку Нестор Морозенко став улюбленим народним героєм, загинув у бою під Збаражем. Під час

Берестецької битви Ф. Джеджелія було обрано наказним гетьманом³. У 1646 р. кропивнянські козаки брали участь на боці Франції у відбитті в іспанців фортеці Дюнкерк.

У 1658 р. Кропивнянський полк було ліквідовано, а місцева сотня увійшла спочатку до Іркліївського, а пізніше — до Переяславського полку. Але в другій половині XVII

*Кропивнянський полк вирушає в похід.
Худ. В. Дрючило*

та XVIII ст. ще збереглася значна роль Кропивни як козацького форпосту. Тут проходила оборонна фортифікаційна система зі сторожовими редурами, сигнальними маяками і гарнізоном козаків. Як засвідчує “Літопис Самовидця”, 1661 р. в Кропивні дислокувалося гетьманське військо на чолі з Ю. Хмельницьким, яке виступило назустріч татарським ордам⁴.

У 1666 р. кропивнянські козаки приєдналися до антистаршинського повстання Переяславського полку. З ліквідацією решток автономії України Кропивна втрачає своє адміністративне та оборонне значення. Гайдамацький загін І. Подоляки, сина козака з Кропивни, громив польську шляхту на Київщині. Пораненим він був захоплений у полон і виданий царській владі⁵.

У 80-х рр. XVIII ст. у “местечку Кропивна” налічувалося 380 дворів із населенням 1031 житель. При цьому 5 господарств були дворянськими, 24 — різночинськими, 8 належало церковникам, 162 — виборним козакам, 90 — козакам-підпомічникам, а 129 — залежним селянам (посполитим і козацьким підсусідкам). Більшість земель була у власності таємного радника і сенатора І. Андрієвського-Синьоокова і полкового осавули О. Левицького⁶.

У другій половині XIX ст. Кропивна стала центром однойменної волості. Проте її статус дещо знизився, у статистичних документах вона вже подається як село. Це відобразилося й на демографічних процесах, адже темпи зростання тамтешнього населення були куди нижчими, ніж в інших селах повіту. Так, за переписом 1910 р. у Кропивні було обліковано 381 двір, що було на рівні кінця XVIII ст. Переважали козацькі господарства (282), населення становило 2160 мешканців (за 130 років зросло лише удвічі). Кропивняни тоді володіли 2364 дес. землі, її обробляли 145 плугами, 170 сохами та 313 боронами, поголів'я живого тягла становило 247 коней і 95 волів. Сіяли переважно ярі культури: під пшеницею сумарно було 453 дес., ячменем — 116, вівсом — 129, гречкою — 319, просом — 96. У господарствах жителів села утримувалося 474 голови ВРХ (в т. ч. — 167 корів), 623 вівці, 365

свиней, 2178 курей. 27 місцевих пасічників збирало мед з 672 вуликів. У селі працювали 6 теслів, 2 столярів, 10 кравців, 6 шевців, 10 ткачів, 6 рибалок⁷.

Зібраний урожай жителі села переробляли на 14 вітряках, водяному млині та декількох олійницях. Близько 2 тис. крб. золотом на рік отримували від розмолу зерна млин, який належав Красногірському жіночому монастирю. У селі двічі на тиждень проводилися базари і чотири рази на рік — ярмарки. Покупки кропивняни робили у п'яťох крамницях, а спиртним пригощали у кількох сільських шинках⁸. Ще з 1855 р. у селі працював пивний завод поміщиці Білокопитової.

Тодішня Кропивна лідирувала серед сіл за кількістю храмів Божих: їх на початку минулого століття було аж три: Кладбищенська Покровська (збудована в 1716 р.), Старо-Успенська (1858 р.) і Ново-Успенська (1885 р.) церкви. Усі вони були дерев'яними і досить довершеними в архітектурному відношенні⁹.

У Кропивні була відкрита одна з перших у повіті сільських початкових шкіл (1842 р.) На початку минулого століття в селі працювали 2 церковно-парафіяльні і одна земська початкова школи¹⁰. У земській школі, зокрема, на 1 січня 1909 р. навчалося 123 учні (87 хлопчиків і 36 дівчаток). Загальний рівень писемності кропивнян був дещо вищим, ніж в інших селах: він становив майже 36 %¹¹.

Є припущення, що в Кропивні, в сім'ї місцевого священика народився та провів тут дитячі роки відомий український поет М. М. Макаровський (1783—1846 рр.), автор поем “Наталя, або дві долі разом”, “Гарасько, або Талан і в неволі” та інших творів.

Десятки кропивнян стали учасниками Першої світової війни. Штабс-капітан С. М. Брикун був відзначений орденом св. Станіслава з мечами.

Події Української революції 1917—1921 рр. Кропивну особливо не зачепили: селяни продовжували жити своїм рутинним життям, стаючи свідками епізодичної появи в селі “червоних”, “білих”, “жовто-блакитних” та ін. Щоправда, у 1919 р. невеликий партизанський загін на чолі з кропивнянином Х. Ф. Брикуном боровся з денікінцями¹². Учасникам білого руху на Півдні став С. М. Брикун.

У 1920 р. Кропивна стала центром однойменної сільради з підпорядкуванням їй села Маліївка та хуторів Гладосів і Підстеп'я. Неп приніс значне економічне пошкваллення, а відтак, збільшилася кількість господарств, їх стало 511 (на 130 більше, ніж у 1910 р.) та чисельність населення (2349 мешканців, зокрема, 1122 чоловіків і 1227 жінок)¹³.

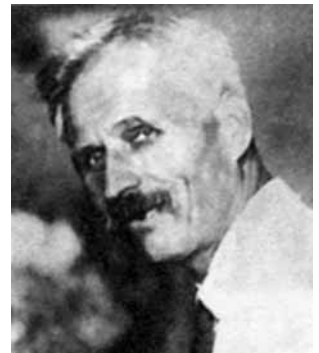
З'явилися й перші осередки колективного господарювання: у 1928 р. кілька десятків селянських господарств об'єдналося у ТСОЗ, а наступного року утворилося три колгоспи — ім. Паризької комуні (голова правління — М. М. Петраш), ім. Сталіна (К. І. Прищепний) і “Червоний промінь” (П. С. Лобода). У 1933 р. колгосп ім. Сталіна припинив своє існування і влився до колгоспу “Паризька Комунa”.

Кропивнянський драматичний гурток. 1929 р.

Страшним горем обернувся для кропивнян голодний апокаліпсис 1932–1933 рр. Тоді мученицькою смертю загинуло близько 480 осіб (майже 20 % населення). Десятки жителів села стали жертвами сталінських репресій 1930-х рр. Зокрема, Ф. П. Ємельянов був засуджений до “вищої міри соціалістичного захисту”*, С. Ф. Сокальський — до 10 років таборів, А. Ф. Босович — до 3 років виправно-трудова колонії. Був незаконно репресований і загинув у сталінських таборах видатний український художник, уродженець Кропивни І. М. Шульга.

Шульга Ілля Максимович народився у с. Кропивна 20 липня (2 серпня) 1878 р. у сім'ї наймита. Навчався в Київській малювальній школі М. Мурашка, потім у Московському училищі живопису, а з 1903 до 1909 р. — у Петербурзькій Академії мистецтв, брав уроки в І. Ю. Рейна. Його краці твори — “Старогодська Вінницька церква”, “Вїзд Б. Хмельницького в Київ”, “Козача розвідка”, “Полковник Джелалій проїжджає через село Кропивну” та ін. Працював викладачем живопису в школах Золотоноші, Вінниці, а з 1934 р. викладав у Київському художньому інституті. Був безпідставно заарештований, у грудні 1938 р., помер в ув'язненні.

Кропивнянські колгоспи у 1930-х рр. вважалися міцними районними “середняками”. Перед війною хороші показники демонстрував колгосп “Червоний Промінь”, який за господарські успіхи 1938/39 рр. був нагороджений дипломом 2-го ступеня Всесоюзної сільськогосподарської виставки¹⁴. У селі тоді працювали семирічна школа, медичний пункт, клуб, аптека.

З 370 кропивнян — учасників Другої світової війни — загинуло 249, це становить понад 67 %. Мужність 167 жителів села відзначена бойовими наго-

* Так у ті часи офіційна влада називала смертний вирок.

родами. Зокрема, орденом Червоного Прапора нагороджено фронтівиків П. В. Брикуна та А. М. Кривенка, Олександра Невського – Г. І. Голінька, Слави 3-го ст. – М. М. Джемелинського та А. І. Миценка, Вітчизняної війни – В. Й. Гавриша, А. П. Дзюбана, А. Н. Котка, А. П. Скляра, десятки кропивнян одержали ордени Червоної Зірки та медалі “За відвагу”.

Під час боїв за визволення села **25 вересня 1943 р.** відзначився навідник гармати протитанкового артилерійського полку, росіянин А. Т. Зеленін. Його подвиг був увінчаний Золотою Зіркою Героя Радянського Союзу¹⁵.

На хвилі кампанії укрупнення господарств у 1950 р. кропивняни об'єдналися в єдиний колгосп “Зоря комунізму” (голова правління – М. І. Приходько). Згодом колгосп дістав ім'я Жданова і переживав значне економічне піднесення в 1960–1970-х рр. Це було насамперед пов'язано з умілим керівництвом талановитого організатора,

Кропивнянський церковний хор. 1956 р.

в подальшому – багаторічного голови Золотоніського райвиконкому, кавалера двох орденів Трудового Червоного Прапора та двох – “Знак Пошани” І. М. Міщенка. З багатогалузевого на поч. 1970-х рр. колгосп перетворився на спеціалізоване господарство з відгодівлі ВРХ, утримуючи одночасно 7,5 тис. голів. Значно зміцніли виробничі потужності колгоспу, був створений зразковий тракторний стан, розгорнулося значне соціально-культурне будівництво. Кропивнянське господарство стало аграрним флагманом не лише району, а й усієї Черкащини, досвід його роботи вивчали та впроваджували десятки сільгосп підприємств краю. Ці передові позиції значною мірою збереглися й за наступника І. М. Міщенка – П. М. Гамоцького.

Чимало кращих трудівників колгоспу було нагороджено високими державними відзнаками. Зокрема, тракторист М. П. Тупота став кавалером орденів Леніна і Жовтневої революції, свинарка О. М. Келеберда – ордена Леніна, тваринниця Л. М. Мовчан, механізатор С. І. Джемеленський,

А. Т. Зеленін

в подальшому – багаторічного голови Золотоніського райвиконкому, кавалера двох орденів Трудового Червоного Прапора та двох – “Знак Пошани” І. М. Міщенка. З багатогалузевого на поч. 1970-х рр. колгосп перетворився на спеціалізоване господарство з відгодівлі ВРХ, утримуючи одночасно 7,5 тис. голів. Значно зміцніли

М. П. Тупота

Л. М. Мовчан

С. І. Джемеленський

О. М. Келеберда

буряківники Г. В. Підручна та Н. М. Шақун – ордена Трудового Червоного Прапора, доярки Є. І. Скороход, К. І. Гула, механізатор В. Ф. Менчик і П. Ф. Гвоздь – Трудової Слави 3-го ст., а доярки О. Я. Чорна і Г. А. Горбатих – “Знак Пошани”.

У 1980-х рр. колгосп був перейменований (ім. Т. Г. Шевченка), його очолювали О. І. Денисенко та А. І. Пащина. Господарство поступово втрачало свій високий імідж аграрного лідера і з великими труднощами деякий час трималося на плаву. Ошукане недоброросівними інвесторами, воно розпалося на початку ХХІ ст., і на руїнах колись потужного та єдиного господарства постали два: СВК “Струмок”. і ТОВ “Кропивна” Згодом останнє припинило своє функціонування і частина господарів передали свої паї в оренду СТОВ «Гранекс-Черкаси» та СТОВ «Пальміра» (нині «Придніпровський край»). Зареєстроване й фермерське господарство (А. В. Ярмола), а кілька десятків родин віддали перевагу самостійному господарюванню.

У 2001 р. стало до ладу нове сучасне приміщення загальноосвітньої школи, нині тут навчається 120 учнів, ними опікуються 18 учителів. Донедавна це був єдиний у районі спеціалізований заклад з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного циклу. Віднедавна у Кропивні працює дитячий будинок*, де утримується 13 вихованців шкільного віку, позбавлених батьківського піклування. Сільська малеча виховується в дошкільній установі “Струмок” (46 дітей, 4 вихователі). Працює сільський будинок культури

Загальноосвітня школа

* У 2002 р. до Кропивни перевели вихованців Бакаївської школи.

П. М. Кузьменко

(300 місць) та бібліотека. Місцевим мешканцям полюбилися виступи зразкового фольклорного ансамблю «Кропивнянчик» (керівник О. І. Пузеєв). При бібліотеці розгорнуто експозицію кімнати-музею історії села. Чудові художні полотна створив місцевий аматор П. М. Кузьменко.

Кілька уродженців села здобуло науковий ступінь. Зокрема, А. І. Завгородній — доктор ветеринарних наук, В. В. Барчан — доктор філологічних наук, М. І. Брикун — кандидат філософських наук, Н. А. Брикун і П. А. Савісько — технічних наук, а М. П. Губочкін — історичних наук. Відомим українським архітектором став колишній кропивнянин П. М. Болюк. Його заслуги в національному зодчестві відзначені Державною премією УРСР.

Кімната-музей історії села

лоту медаль на Паралімпійських іграх у Ріо-де-Жанейро (2016 р.) завоював майстер спорту Б. Г. Кулинич (воротар паралімпійської збірної з футболу). Відомим паралімпійцем став і О. О. Денисенко* — майстер спорту міжнародного класу, неодноразовий переможець і призер міжнародних турнірів з кульової стрільби.

Місцеві віряни відвідують службу в церкві Казанської Божої матері.

На узвишші при в'їзді в село встановлено пам'ятний знак на честь Кропивнянського полку.

Відкриття Обеліска Слави. 1993 р.

* О. О. Денисенко народився у м. Чигирин, але його дитячі й юнацькі роки пройшли у Кропивні.

15 кропивнян взяло участь у протидії російській агресії на Донбасі.

Не так уже й багато населених пунктів мають назву Кропивна. Крім нашої, так зветься лише два українських села, вони знаходяться у Вінницькій та Чернігівській об-

Фольклорний колектив “Кропивняничук”

ластях. Ще чотири Кропивни мають прописку в Російській Федерації (Калужька, Камчатська, Смоленська і Тульська області). Є 15 населених пунктів з однокореневою назвою: Кропивенська, Кропивинська, Кропивенський, Кропивка, Кропивне, Кропивник, Кропивниця, Кропивново, Кропивное, Кропивня.

¹ Архив Юго-Западной России. — К., 1886. — Т. 7, ч. 1. — С. 107.

² Воссоединение Украины с Россией: Документы и материалы. — М., 1954. — Т. 1. — С. 38.

³ Хмара О. Філон Джелалій — полковник кропивнянський. — Черкаси, 2002. — С. 38–39.

⁴ Літопис Самовидця. — Київ, 1971. — С. 84.

⁵ ДАЧО, ф. Р-4178, оп. 1, спр. 162, арк. 2.

⁶ Описи Київського намісництва 80-х рр. XVIII ст. — Київ, 1989. — С. 51, 251.

⁷ Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. — Полтава, 1913. — С. 98, 104, 108, 109, 110, 111, 113, 268.

⁸ Россия. Полное географическое описание нашего Отечества / Под ред. В. П. Семёнова. — СПб, 1908. — С. 369.

⁹ Кшировая книга Полтавской епархии за 1902 г. — Полтава, 1902. — С. 6.

¹⁰ Список населённых мест Золотоношского уезда Полтавской губернии за 1900 годъ. — Полтава, 1903. — С. 14.

¹¹ Приложение к отчёту Золотоношской уездной земской управы за 1908 годъ. — Золотоноша, 1909. — С. 151.

¹² ДАЧО, ф. Р-4178, оп. 1, спр. 162, арк. 3.

¹³ Список поселень Черкаської округи. — Черкаси, 1926. — С. 20.

¹⁴ Червоний Жовтень. — 1940. — 15 травня.

¹⁵ Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни. Документи. Спогади. Статті. — Черкаси, 2000. — С. 73, 88, 168.

“КРОВПІСЕ ЧЕЛО”

*Там дощик з-під сонечка бризка,
І ластівка лине під дах.
Село наше, зелен-колиска,
Гойдається там на вітрах.*

І. Дробний

За 17 км на схід від райцентру в басейні р. Кропивна неподалік шосе Золотоноша—Чорнобай розкинулося с. Крупське, центр однойменної сільської ради. Місцевість тут рівнинна, ландшафт типовий для українського степу. Неподалік центру села є два великі стави з водним дзеркалом 75 га, на яких оселилося кілька лебединих родин. Тут люблять відпочивати з вудкою крупщани та приїжджі. Найближчими територіальними сусідами Крупського є села Синьооківка, Щербинівка, Кропивна, не так далеко й до Чорнобая.

Площа села становить 213 га, у ньому 11 вулиць, загальна протяжність тамтешніх доріг — 17 км. Назви сільських кутків — Калинівка, Косюрівка, Кругле, Новоселівка, Слобода.

Нині в Крупському 203 дворів з населенням 517 осіб. Показово, що за останні 10 років людність села зменшилася майже на 100 осіб. Природний приріст продовжує мінусувати, наприклад, у 2017 р. не народилося жодної дитини, а померло 10. Село невблаганно старіє, третина його населення — люди пенсійного віку. Найпоширеніші прізвища в Крупському — Бесараб, Гетьман, Калина, Косюра, Лук'ященко. До жителів села прийнято звертатися *крупщани*.

Село має досить давню історію, про це свідчать понад 50 козацьких могил, які насипано на його околицях. Приблизний вік Крупського від часів перших згадок про нього в документах — понад 370 років. На Боплановій карті (40-ві рр. XVII ст.) село позначено

Ставки на р. Кропивна

під перекрученою назвою “Кровпсе чело” (“чело” в даному контексті означає село)¹.

Щодо походження назви села, то існує декілька версій. Одна з них пов’язує назву села з прізвиськом переселенця із Кропивни Олекси Крупського. Інша виходить із того, що тамтешні землі начебто належали полковнику Крупському. Деякі краєзнавці переконані, що засновником цього поселення став козак Крупський, виходець із с. Крупа, що на Волині. На іншу думку, прізвисько засновника села походить від частини тіла коня “круп” і свідчить про якісь особливості зовнішності або характеру його власника. Не позбавлена логіки й спроба пов’язати ойконім “Крупське” з апелятивом “круп” (Круп(а)+ський).

Проте, мабуть, правильним буде погодитися з твердженням про антропомічне походження назви села від власного імені його засновника чи першопоселенця. До речі, в козацьких реєстрах XVII ст. зустрічаємо прізвисько Крупський та однокорінні з ним (напр., Крупенко, Круп та ін.)².

Згідно з описами Київського намісництва у 80-х рр. XVIII ст. у Крупському Кропивнянської сотні налічувалося 132 двори з населенням 444 жителі. За соціальним складом село залишалося козацьким, серед жителів переважали виборні (заможні) козаки (61 господарство) та козаки-підпомічники (28 господарств). Окрім цього, 1 господарство належало різночинцями, 2 — служителям церкви, а 43 — представникам різних категорій залежного селянства (посполиті, козачі підсусідки). Як зазначено в тогочасному документі, землю володіли “разного звания, казенные люди и владельцы”, зокрема колезькі асесори І. Андрієвський-Синьооков, А. Дараган і Я. Лукашевич³.

У 1844 р. Я. Лукашевич передав належні йому землі своєму племіннику, губернському секретареві І. Лукашевичу. У його власності опинилося 4500 дес. родючої землі⁴.

Подвірно-господарський перепис 1910 р. зафіксував у селі Крупське, яке належало до Кропивнянської волості, 263 господарства (в т.ч. 144 козацькі і 96 селянських). Разом з х. Тимківщина населення становило 1683 мешканці. Крупщани та мешканці хутора володіли тоді 4966 дес. землі. При цьому 110 господарств мало менше 3 дес., 151 було середняцьким, а 6 належали до заможних, володіючи понад 25 дес. (в т.ч. один господар мав понад 50 дес.). Землю обробляли 8 багатолемішними й 194 однолемішними плугами, 546 переважно дерев’яними бородами і 101 сохою, а роль тягла виконували 98 волів та 343 коні. Під посівами було 350 дес. жита, 33 — озимої, 524 — ярої пшениці, 145 — ячменю, 127 — вівса, 184 — проса. На 61 дес. тоді садили городину й картоплю, 21 дес. займав баштан, 6 — коноплі. Сільські жителі утримували 587 голів великої рогатої худоби (з них 103 корови), 760 — овець, 468 — свиней, 2697 — курей, 248 — качок і гусей. 9 місцевих пасічників збирали мед з 206 вуликів⁵.

У селі тоді працювали 6 кравців, 6 шевців, 3 ковалі, 1 тесля. На початку минулого століття Крупське було помітним економічним центром краю. Вирощений урожай крупщани переробляли на 13 вітряках, 2 олійницях. У селі працював також паровий млин, цегельня і броварня (пивоварний завод),

отже, частина крупщан належали до робітничого класу. “Зелений змії” чатував на крупщан у чотирьох місцевих шинках⁶.

Духовним центром Крупського була Іоанно-Богословська церква, пам’ятка дерев’яного зодчества ХІХ ст. Святу службу на поч. ХХ ст. відправляв священник Ісидор Адамович⁷. Місцевих дітей навчали грамоті у церковно-парафіяльній та земській початковій школах (остання відкрита в **1879 р.**). На 1909 р. у земській школі навчалосся 128 учнів (90 хлопчиків і 38 дівчаток). 504 крупщан та жителів прилеглого хутора були письменними, це становило 30 % населення. Серед жінок цей показник був майже учетверо меншим: лише 127 уміли читати і писати. 15 місцевих жителів земські статисти віднесли до людей інтелігентних занять⁸.

Крупщани взяли активну участь в антикайзерівському повстанні на Золотоніщині у травні 1918 р. Після придушення цього виступу 4 жителів села було засуджено до розстрілу, 4 — до ув’язнення⁹.

У 1920 р. Крупське стало центром сільської ради, якій були підпорядковані с. Щербинівка та хутір Тимківщина. У селі на середину 1920-х рр. налічувалося 333 двори із населенням 1694 мешканці (829 чоловіків і 865 жінок)¹⁰.

У **1928 р.** 60 бідняків об’єдналося в сільськогосподарську комуну. Наступного року було організовано колгосп під модною тоді назвою „Червона зірка”¹¹, його правління очолив Ф. І. Світайло. Близько 165 жителів села (за неповними даними) померло в роки Голодомору 1932–1933 рр. В’язнями ГУТАБу стали незаконно репресовані крупщани Я. Петренко, І. Устич, Федір та Митрофан Черемиси. У 1935 р. було сплюндровано місцевий храм Божий.

250 жителів села взяло участь у Другій світовій війні, близько 160 загинуло. За мужність і героїзм на фронтах війни з нацизмом 106 крупщан нагороджено бойовими орденами та медалями. Зокрема, орденом Вітчизняної війни нагороджені фронтовики Г. Я. Злидар, М. М. Орда, медаллю “За відвагу” — Г. Ю. Шкурко, І. М. Черемис, І. М. Калина та ін.¹².

Після війни колгосп прибрав назву ім. Н. К. Крупської. Його в різні роки очолювали М. Я. Борисенко, П. П. Моторний, І. Д. Ус, В. Ю. Долецький, М. Д. Шавлак. Господарство знаходилося в міцних районних “середняках”, проте в окремі роки демонструвало досить пристойні виробничі показники. Особливо це стосувалося періоду, коли колгоспом керував В. Ю. Долецький (1975–1981 рр.). Чимало сільських трудівників було відзначено високими урядовими нагородами. Зокрема, кавалерами ордена Трудової слави 3-го ст. стали доярки В. Г. Бесараб, М. М. Саранча, бригадир огородньої бригади М. П. Вирвикишка, ланкова Н. Ф. Кириченко, механізатор Ф. Я. Фортуна, “Знак Пошани” — ланкова М. М. Петренко та тракторист В. С. Топорищев.

В. Г. Бесараб

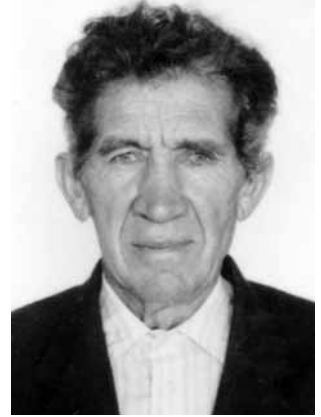
В. С. Топорищев

М. М. Саранча

О. П. Гетьман

М. П. Вирвикушка

На початку ХХІ ст. господарство було реорганізоване у СТОВ “Крупське”, згодом – дочірнє підприємство, нині це приватне сільгосп-підприємство під такою ж назвою (директор – А. Н. Барвет). У спільному обробітку знаходиться 2194 га сільськогосподарських угідь, і саме в це господарство передали свої земельні та майнові паї більшість колишніх колгоспників Крупського. Останні десятиріччя вагомо заявила про себе ще одна потужна виробнича структура – ТОВ “Золотоніський бекон” (директор Г. І. Дубовий). Це господарство нині утримує понад 10 тис. свиней, його керівництво має доволі амбітні плани: довести поголів’я до 20 тис. голів. Працює й комбикормовий завод з щомісячним виробництвом 2,5 тис. ц кормів (директор А. А. Нетовкана).

У селі працює НВК: загальноосвітня школа І–ІІІ ст. – дошкільна установа (56 учнів, 18 дошкільнят, 20 педагогів), фельдшерсько-акушерський пункт, будинок культури. Віруючі відправляють культ у православній церкві Іоанна Богослова. Частина крупщан належать до общини ХВЄ (п’ятидесятники).

У дитячому будинку сімейного типу Григорія та Тетяни Раджабових виховується 8 дітей. В. І. Бузинську, яка народила і виховала 7 дітей, а також Л. Д. Калюжку і З. І. Пилипенко (по 5 дітей) відзначено почесним званням “Мати-героїня”.

Уродженницею села є Герой Соціалістичної Праці О. П. Гетьман, яка працювала пташницею одного з

*Комбикормий завод та “живність”
ТОВ “Золотоніський бекон”*

Виступає сільський хор

Зусиллями місцевої громади та за фінансової підтримки ТОВ «Золотоніський бекон» та ПП «Крупське» проведено значний обсяг робіт з благоустрою центру села та об'єктів соціальної інфраструктури.

У Крупського на теренах України та інших країн є шість стовідсоткових тезок. Ці села знаходяться у Кропивницькій обл., а також у Російській Федерації, Казахстані (2), Узбекистані (2). Окрім цього, 29 населених пунктів мають однокореневу назву з нашим Крупським. Зокрема, це — Крупа (Волинська обл.), ім. Крупської, Крупки, Крупове, Крупський (Білорусія), Круподеринці (Полтавська обл.), Круп, Крупейки, Крупенникове, Крупець, Крупине, Крупиці, Крупиця, Крупська, Крупсько-Ульянівський (РФ), ім. Крупської (Узбекистан, РФ), Крупчанське (Луганська обл.).

сільгоспідприємств біля м. Сімферополь (Крим). Науковий ступінь кандидата педагогічних наук здобула Н. С. Калюжка. Сільськими майстринями-вишивальницями є Н. Бессараб і К. Шкурко. 9 крупщан взяли участь у бойових діях на Сході країни.

Обеліск полеглим односельчанам

- ¹ Боплан Г. Л. Карта України // Фонди Золотоніського державного краєзнавчого музею.
- ² Голиш Г. М., Голиш Л. Г. Не те, що ви думали // Вісник Золотоніщини. — 1996. — 3 червня.
- ³ Описи Київського намісництва 70 — 80-х років XVIII ст. — Київ, 1989 — С. 107, 205.
- ⁴ ЦДІАК, ф. 486, оп. 1, спр. 9868, арк. 1 — 6.
- ⁵ Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уездъ. — Полтава, 1913. — С. 98, 101, 104, 108—111, 269.
- ⁶ Россия. Полное географическое описание нашего отечества / Под ред. В. П. Семёнова. — СПб, 1903. — С. 369; ЦДІАК, ф. 320, оп. 1, спр. 1076, арк. 94.
- ⁷ Клировая книга Полтавской епархии за 1902 годъ. — Полтава, 1902. — С. 8.
- ⁸ Приложение къ отчету Золотоношской уездной земской управы за 1908 годъ. — Золотоноша, 1909. — С. 151, 160.
- ⁹ ДАЧО, ф. 4178, оп. 1, спр. 162, арк. 3.
- ¹⁰ Список поселень Черкаської округи. — Черкаси, 1926. — С. 20.
- ¹¹ Червоний Жовтень. — 1930. — 10 листопада.
- ¹² Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни. Документи. Спогади. Статті. — Черкаси, 2000. — С. 168.

ОЙ ЛУКАШУ, ЛУКАШУ..

*І миліш немає у Черкаській краї
На Лівобережжі, то я добре знаю:
Села у долині, де стоять і нині
Храми православні – совість України.*

Л. Веремій

За 25 кілометрів на північний схід від райцентру, “серед степу широкого” привільно розкинулося село з гарною українською назвою Лукашівка. Його територія навпіл розтинається річкою Кропивною, і на її мальовничих берегах схиляють свої віти до води плакучі верби, ростуть стрункі вільхи й осики. Облюбували цю поетичну місцину й красені-лебеді, вони оселилися в місцевому заповіднику “Стави”. Сусідить Лукашівка із селами Кривonosівка, Зорівка, Вознесенське, Синьооківка, Привітне. А найближчим сусідом є Хрущівка, котра є центром Лукашівської сільської ради.

Лукашівка розташувалася на площі 170 га, тут 3 вулиці й 2 провулки, загальна протяжність сільських доріг – 9 км. Сільські кутки зветься Бажанівка, Вигон, Гостинівка, Лиса Гора, Тарасівка. У селі налічується 195 дворів із населенням 313 жителів. Природний приріст з року в рік має від’ємні показники: за два останні роки тут народилося 5, а померло 12 (-7). Третина місцевої людності – люди пенсійного віку. Найпоширеніші прізвища в Лукашівці – Іщенко, Карпич, Моторний, Сукач. Форма звернення – *лукашівці, лукашівчани*.

Писана історія Лукашівки започаткована майже 290 років тому в другій чверті XVIII ст. Уперше поселення під такою назвою згадується в купчі, датованій 1731 р., на придбання угідь у козака Золотоніської сотні Андрієвича. В універсалі гетьмана Д. Апостола за 1732 р. йдеться про “Слободку Лукашовку”¹.

Сільська вулиця

Засновником цього населеного пункту, ймовірно, був переяславський полковий осавула Лука Васильович. Мабуть, саме з іменем власника і слід ув'язувати походження назви села. Адже Лукаш — це видозмінена форма імені “Лука” (рівноправний варіант Лук’ян). Згадаймо: Григорій — Григораш, Петро — Петраш, Конон — Конаш і т. п. Лука, Лук’ян — це зукраїнізоване латинське Лукіан (“світлий”). Раніше в Україні імена Лука, Лукаш були досить поширеними. В одній із народних пісень співається: “Ой Лукашу, Лукашу! Позич пшона на кашу. — Не позичу, не продам. Прийди, серце, я так дам”. Нині доволі часто зустрічаються прізвища Лукашенко, Лук’яненко, Лук’ященко.

За описами Київського намісництва у 80-х роках XVIII ст. в с. Лукашівка Золотоніської сотні налічувалося 96 господарств і 338 жителів. Усі вони перебували в кріпосницькій залежності від місцевого поміщика, надвірного радника П. Лукашевича (спадкоємця Л. Васильовича)².

У XIX та на поч. XX ст. людність с. Лукашівка, яка належала до Вознесенської волості, зростає досить значними темпами. Так, напередодні селянської реформи 1861 р. в селі налічувалося 116 дворів із населенням 650 жителів, на 1885 р. — відповідно 163 і 821³. Лукашівські селяни взяли активну участь у заворушеннях 1860-х рр. проти грабіжницької земельної реформи⁴.

Досить детальну інформацію про соціально-економічне життя села початку XX ст. подають матеріали третього господарського перепису, який був проведений у 1910 р. Тоді в селі налічувалося 145 господарств (в т. ч. 2 козацькі, 130 селянських і 9 єврейських), а проживало 893 мешканці (459 чоловіків і 484 жінки).

Лукашівчани володіли 826 дес. землі, при цьому 63 господарства вдовольнялося менше ніж 3 дес., а лише 27 були власниками достатнього земельного запасу, маючи понад 15 дес. кожний. Землю обробляли 76 однолемішними плугами, 59 сохами та 179 дерев’яними боронами. За живе тягло служило 170 коней та 14 волів. У 1910 р. лукашівчани засіяли 59,5 дес. жита, 193 — пшениці, 101 — ячменю, 66 — вівса, 26 гречки, 67 — проса, 16 — соняшника, 4 — льону і 2 — конопель, а 31 дес. відвели під городину. Місцеві господарі утримували 236 голів великої рогатої худоби (у тому числі 98 корів), 240 — овець, 184 — свиней, 1488 — курей, 214 — качок і 120 — гусей. Сім місцевих пасічників збирали мед з 77 вуликів. У селі працювали паровий млин, 14 вітряків, кузня, 7 крамниць, 2 шинки. Замовлення місцевих жителів виконували 2 теслі, 2 ковалі, 7 кравців⁵.

Духовним центром Лукашівки стала Свято-Михайлівська церква* — пам’ятка дерев’яного зодчества XVIII ст., а в 1879 р. в селі була відкрита земська початкова школа. На 1909 р. в ній навчалось 117 учнів — 90 хлопчиків та 17 дівчаток. Однак загалом рівень письменності тамтешніх жителів залишався низьким і грамоту знали лише 285 жителів села, що становило 31,9 %. Щодо місцевого жіноцтва, то цей показник був утричі меншим. Інтелігенцію села тоді репрезентувало 10 осіб⁶.

* Приміщення Свято-Михайлівської церкви збереглося й донині.

У буремні роки Української революції 1917–1921 рр. лукашівчани обрали ревком та розділили поміщицькі землі. У 1920 р. Лукашівка стала центром сільської ради (з 1923 р. — Золотоніського району), їй були адміністративно підпорядковані села Хрущівка і Траушино, а також хутори Гаврилівка та Савченко-Бажаний. Непівські роки принесли в село значне поживлення економічного життя та зростання місцевої людності. Тоді в Лукашівці було обліковано 249 господарств із населенням 1137 жителів (546 чоловіків і 591 жінка)⁷.

Свято-Михайлівська церква

Наприкінці 1920-х рр. місцева біднота об'єдналася в ТСОЗ, а незабаром лукашівчани створили колгосп “Доля” (згодом — ім. Молотова)⁸. Фундаторами лукашівського колгоспу стали М. Т. Сукач, М. П. Карпич та Є. Ю. Троценко. Десятки лукашівчан померли в голодні 1932–1933 рр., декілька з них стало жертвами сталінських репресій.

198 жителів Лукашівки стало на захист Батьківщини в роки Другої світової війни, 90 — загинуло. 64 фронтовиків нагороджено бойовими орденами і медалями. Обезсмертив своє ім'я уродженець села М. А. Сукач, який за свої подвиги на фронтах війни отримав звання Героя Радянського Союзу (посмертно)⁹.

Лукашівчанин Ф. Т. Нікішин за мужність нагороджений орденами Слави 3-го ст., Вітчизняної війни 2-го ст., Червоної Зірки. Кавалерами ордена Слави 3-го ст. стали Я. В. Ковба та І. Ф. Строкань, Червоної Зірки — А. Я. Прийма,

Сукач Микола Архипович народився 19 грудня 1919 р. в селі Лукашівка. Після закінчення Великохутірської середньої школи з 1937 по 1939 рр. навчався в Одеському метеорологічному училищі. З 1939 р. — в лавах Червоної армії. На фронтах Другої світової війни — з липня 1941 р., воював на Північно-Західному фронті. У 1942 р. закінчив Устюгське піхотне училище та командирські курси “Постріл”. Після цього став командиром 1-го батальйону 1278-го стрілецького полку. За мужність був нагороджений орденом Вітчизняної війни I-го ступеня і медаллю “За відвагу”. 29 липня 1944 р. батальйон під командуванням майора Сукача з боями оволодів шосейною дорогою біля латвійського міста Резекне, що дозволило нашим військам вибити ворога з цього населеного пункту. У бою комбат не лише вмів командувати підрозділом, але й виявив особисту мужність, підбивши два танки. На жаль, цей бій для майора був останнім, він загинув смертю хоробрих. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 24 березня 1945 р. майору М. А. Сукачу було посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Ф. Т. Нікішин

І. Ф. Строкань

В. Г. Моторний

Г. І. Сукач, В. Т. Тараненко та В. Д. Шепета. 5 фронтників із Лукашівки відзначені медаллю “За відвагу”.

Після війни колгосп ім. Молотова упродовж кількох років функціонував самостійно. У 1950 р. лукашівське господарство об’єдналося з хрущівським колгоспом “Перемога” і відтоді місцеві жителі назавжди пов’язали свою долю з цим лідером аграрного виробництва. Лукашівчани зробили гідний внесок у досягнення високих виробничих показників “Перемоги”, тому чимало з них було відзначено високими трудовими нагородами. Серед них – кавалери ордена Трудового Червоного Прапора комбайнер П. Ф. Бабінець (двічі), доярка М. І. Ковба, фуражир В. Г. Моторний, Трудової Слави 3-го ст. – ланкова Г. А. Карпич, “Знак Пошани” – різнороб В. Ф. Дубок та ін.

У 1972 р. відкрилася Лукашівська дільнична лікарня зі стаціонарним обслуговуванням хворих на 50 ліжок. Її було збудовано на кошти місцевого господарства із залученням фінансових ресурсів інших колгоспів (Зорівки, Кривonosівки, Синьооківки). Довгий час цей осередок здоров’я очолював головний лікар В. М. Панасенко. Від 1996 р. цей заклад функціонує вже як лікарська амбулаторія (тепер – амбулаторія загальної практики сімейної медицини). Нині в Лукашівці знаходиться декілька виробничих підрозділів СТОВ “Перемога”. Зокрема, лукашівчани працюють на розташованих у селі тракторній бригаді та молочно-товарній фермі. На лукашівських землях знаходиться й фермерське господарство В. В. Іщенко-Полях.

З Богом спілкуються лукашівчани у двох духовних осередках: Свято-

П. Ф. Бабінець

Г. А. Карпич

Михайлівській церкві, яка служить віруючим ще з XVIII ст., та молитовному будинку євангельських християн-баптистів.

У Лукашівці живуть прекрасні майстрині-вишивальниці Г. В. Сукач, С. Г. Литовченко та В. І. Моторна. Вишиті їх золотими руками рушники стали окрасою не однієї виставки. Науковий ступінь доктора технічних наук здобув уродженець села В. Г. Тараненко*, кандидата ветеринарних наук — В. Д. Адамець. А кандидат технічних наук, доцент М. В. Титаренко очолював кафедру прикладної механіки Черкаського державного технологічного університету¹⁰. Військовим прокурором працював М. Н. Титаренко, відомим юристом став В. М. Іщенко.

В. Г. Тараненко

Від важкої хвороби помер учасник сучасних бойових дій на Сході України О. М. Карпич.

Лукашівка має 9 тезок, і двоє з них знаходяться в Черкаській області (Монастирищенський і Чернобаївський райони). По дві Лукашівки є у Вінницькій і Харківській областях, по одній — у Миколаївській області, Приморському краї та Курській області Російської Федерації. На карті зустрічаються й однокореневі назви: Лукашеве, Лукашевич, Лукашин, Лукашине, Лукаші, Лукашкин Яр.

¹ ЦДІАК, ф. 57, оп. 1, спр. 270, арк. 457–463.

² *Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII століття.* — Київ, 1989. — С. 105, 258.

³ *Сборник по хозяйственной статистике Полтавской губернии.* — Полтава, 1887. — Т. 6. — С. 286.

⁴ *Фонди Черкаського державного краєзнавчого музею.*

⁵ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд.* — Полтава, 1913. — С. 50, 54, 56, 60–65, 268.

⁶ *Приложение к отчету Золотоношской уездной земской управы за 1908 годъ.* — Золотоноша, 1909. — С. 151, 160; *Третья подворно-хозяйственная перепись.* — С. 50.

⁷ *Список поселень Черкаської округи.* — Черкаси, 1926. — С. 20–21.

⁸ *Червоний Жовтень.* — 1930. — 10 листопада.

⁹ *Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни. Документи. Спогади. Статті.* — Черкаси, 2000. — С. 128, 168.

¹⁰ *Голиш Г. М., Голиш Л. Г. Ой Лукашу, Лукашу // Вісник Золотоніщини.* — 1999. — 3 липня.

* В. Г. Тараненко — дійсний член Академії космонавтики ім. К. Е. Ціолковського, член-кореспондент Академії авіації і повітроплавання ім. М. Є. Жуковського.

МАЛЕНЬКА “ТЕЗКА” ЛЬВОВА

*Село моє, село зеленочубе,
В чім тихої краси твоєї суть?
Тут люди, тут живуть красиві люди,
Тут орачі й філософи живуть.*

В. Шпак

Мешканці західноукраїнського мегаполісу Львова, либонь, і не підозрюють, що за декілька сотень кілометрів від Карпат у лівобережних черкаських степах загубилася крихітна “тезка” галицької столиці — село Львівка. Зрозуміло, Львівка й віддалено не нагадує цивілізованого і супермодерного Львова, та й про якоесь генетичне споріднення навряд чи є підстави твердити. Проте однокореневість назв таких несхожих між собою населених пунктів, безперечно, зближує їх.

Львівка розташована у північно-східній частині Черкаського краю, на межі Золотоношського та Драбівського районів, за 25 км від райцентру. Вона сусідить із селами Великий Хутір і Рождественське (Драбівщина) та, зрозуміло, зі своєю адміністративною “столицею”, центром сільської ради Скориківкою. Поруч зі Львівкою несе свої води до Дніпра річка Золотоношка, береги якої взяли у свою зелену оправу берізки та плакучі верби.

Загальна площа села становить 108 га, тут усього 6 великих і малих вулиць, найдовша з яких простягається на 2 км. Усі вони радіально стікаються до центрального сільського майдану, який своїм розміром не поступається найбільшим майданам Львова. Вільний від забудови і вкритий густою травою, майдан традиційно виконує роль сільського вигону — місця випасання домашньої дрібної худоби і птиці.

Дещо осібно, на відриві від Львівки за кілька сотень метрів розташувався сільський куток Жилівка, колись окремий населений пункт. Утім, від нього залишилася хіба що назва, бо там нині лише одне, щоправда, досить добротне помешкання.

Нині у Львівці 181 двір (разом із дачними ділянками), населення становить 220 меш-

Сільський майдан

коноплі (1,7 дес.), льон (4 дес.), городину садили на 13 дес. Врожайність була досить низькою, наприклад, пшениці збирали не більше 6–8 ц з десятини.

Візитівкою тогочасного села були вітряки, де селяни переробляли зібране збіжжя. Їх на початку минулого століття налічувалося у Львівці шість.

Львівків'яни тримали й чимало живності. Поряд із тягловою худобою вони мали 39 корів, 42 телят, 61 свиню, 117 овець і майже 500 курей. Частина мешканців села пасічникувала: на 1910 р. у Львівці налічувалося 182 вулики. 15 мешканців села заробляли на хліб насущний поденщиною, 7 шукало щастя-долі в далеких краях, 3 займалося теслюванням, 2 — ковальством, 2 — столярванням, 1 — кравецтвом.

Темрява й неучтво супроводжували життя мешканців села. За офіційною статистикою 1910 р. у селі було всього 55 письменних, це становило близько 16 % від кількості населення. Ще разючішою була картина рівня письменності серед жінок, адже лише сім з них вміли читати і писати (близько 5 %). Єдиною людиною інтелігентних занять був місцевий священик³.

Зачепили Львівку й події Української революції. Буремного 1918 р. у селі було створено невеликий партизанський загін на чолі з А. Дорошенком та В. Черновим, який влився у Великохутірське з'єднання А. Лопатки і взяв участь у бойових діях проти кайзерівців. Через цю причину Львівка стала одним із об'єктів каральних акцій німецьких військ влітку 1918 р. Пізніше Дорошенко став бійцем 1-ї кінної армії С. Будьонного, а Чернов воював у бригаді А. Богунського.

Своєрідним демографічним піком в історії Львівки, яка була підпорядкована Скориківській сільраді, стали роки непу. За переписом 1926 р. в селі було вже 118 господарств, а населення становило 490 мешканців (240 чоловіків і 250 жінок)⁴. Суттєво скоротилася місцева людність за часів голодного апокаліпсису 1932–1933 рр., коли вимерли десятки сімей.

На гребені насильницької колективізації у **1929 р.** незаможницькі господарства Львівки об'єдналися у колгосп “Вільне життя”, першим головою його правління став І. Васильченко. Попри труднощі в середині 1930-х рр. колгосп перетворився в одне з передових господарств Златокраю.

У вирі страшної війни з нацизмом загинули десятки жителів села. У Золотоніському гестапо були закатовані сільські активісти І. Васильченко, П. Могила, М. Стадніченко, М. Чернов, карателі розстріляли І. Железняка, Ф. Соболя та багатьох інших⁵. На фронті і в тилу наближали перемогу львівків'яни. Уроженець Львівки, офіцер-оточенець М. О. Куниця воював у знаменитому партизанському з'єднанні С. А. Ковпака.

У 1949 р. львівків'янський колгосп “Вільне життя” об'єднався зі скориківським “Промінь” у єдине господарство ім. Леніна. До нього через рік приєднався й ковтунівський колгосп, однак не надовго, до 1954 р. Після чергової реорганізації Львівка стала бригадним селом скориківського колгоспу “Шлях Леніна”. У 1960-х — 1970-х рр. господарство знаходилося в числі районних правofлангових і неабиякий внесок у цей високий його статус зробили львівків'яни. Чимало з них було відзначено за самовіддану працю високими урядовими нагородами.

Далеко за межі села линула слава про знатного механізатора Ф. Н. Лисенка, нагородженого за звитяжну працю орденами Трудового Червоного Прапора та “Знак Пошани”. Його побратим по святій хліборобській справі П. М. Шевчук, який віддав полю майже 44 роки свого життя, поцінований орденом Трудового Червоного Прапора.

Ф. Н. Лисенко

Проте “Шлях Леніна” не привів львівків’ян до омріяного достатку, а тому почалися пошуки нових шляхів. Деякий час жителі села працювали на полях і фермах скориківського СТОВ “Колос”, а після його банкрутства в 2006 р. вони передали свої земельні й майнові паї в оренду ДП АФ “Іскра” та сільгосптовариствам “Прогрес” і “Придніпровський край”.

На львівківських землях поруч з полями названих сільгосп підприємств розташувалося чотири фермерські господарства: “Левада” (М. І. Кладченко), “Козацьке” (О. І. Матвієнко), “Агрос” (В. І. Скорик) та ФГ О. М. Кадука. За однастайними оцінками, господарюють фермери досить пристойно.

Був колись у Львівці свій духовний центр — церква святого Луки, чудова пам’ятка дерев’яного зодчества початку ХХ ст., оздоблена шоломоподібними ошатними банями і, до речі, збудована без жодного цвяха. Та настали судні 1930-ті рр., і за розпорядженням партійної влади богослужіння в ній припинилося, бані і дзвони були зняті, а згодом розкурочили розкішний іконостас та розібрали амвон.

Після війни храм Божий спіткала типова для тогочасних церковних приміщень доля: тут розташувалася колгоспна комора. Проте й понівечена церковна споруда дуже вже муляла очі партійному начальству, тому на хвилі чергового нападу атеїстичного маразму в середині 1980-х рр. церкву розібрали на дрова.

По суті, єдиним культурним осередком сьогоденної Львівки залишається сільська бібліотека-світлиця, де понад 40 років працювала К. О. Скрипка. Справжньою родзинкою цієї установи є кімната-музей “Вінок рукотворної краси”, тут зібрано понад півсотні вишиваних рушників місцевих майстринь ХІХ — першої половини ХХ ст. Є в селі й добротна дошкільна установа “Світанок”,

На сільському вигоні

де виховуються не лише місцеві, а й скориківські діти (15 вихованців). Долікарняну допомогу львівків’яни отримують на фельдшерському пункті.

Як сім’я славна своїми дітьми, так і село — уродженцями. Чимало львівків’ян стало відомими людьми, заслужили загальну повагу. Зокрема, родом із Львівки колишній заступник голови

В. Ф. Овдієнко

Черкаської облдержадміністрації та колишній голова Золотоніської та Драбівської райдержадміністрацій В. Ф. Овдієнко. Його старший брат Ф. Ф. Овдієнко має високе звання “Заслужений працівник сфери послуг України”.

Понад 30 років керує одним із найпередовіших на Золотоніщині богуславецьким сільгоспідприємством уродженець Львівки В. Ф. Лисенко. Серед освітнянського загалу України загальновідомим є ім'я талановитого педагога,

Ф. Ф. Овдієнко

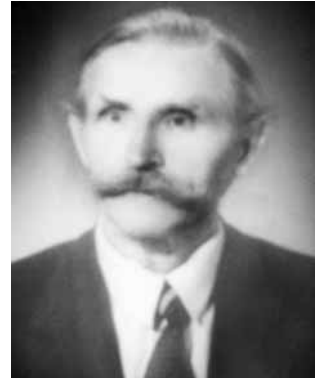
ентузіаста музейництва, методиста-філолога та автора багатьох публікацій О. А. Дорошенка. Кіровоградський медичний коледж очолював В. П. Шевчук. Науковий ступінь доктора фізико-математичних наук здобув львівків'янин М. П. Мороз. Д. П. Шевчук, майстер спорту з вільної боротьби, неодноразово виборював призові місця на всеукраїнських турнірах⁶.

Троє львівків'ян стали учасниками антитерористичної операції на Сході країни. Старшина С. П. Єпіфанов загинув у бою під Маріуполем і за мужність посмертно був нагороджений орденом Б. Хмельницького 3-го ст.*

С. П. Єпіфанов

У нашій Львівки є 8 стовідсоткових тезок. Її посестри розташовані у Белгородській, Омській, Самарській, Саратовській (2), Томській областях Російської Федерації, Кустанайській і Павлодарській областях Казахстану. Разом зі Львовом ще 8 населених пунктів мають однокореневу з Львівкою назву. Це Львове (Херсонська область України та Нижньогородська і Московська Російської Федерації), Львівський (Московська обл., Дагестан – 2 РФ), Львівське (Калінінградська обл., Адигея РФ).

О. А. Дорошенко

¹ ЦДІАК. ф. 57, оп. 1, спр. 242, арк. 342.

² *Описи Київського намісництва 70–80-х рр. XVIII ст.* – Київ, 1989. – С. 257.

³ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд.* – Полтава, 1913. – С. 40, 41, 42, 43, 46, 47, 48, 268.

⁴ *Список поселень Черкаської округи.* – Черкаси, 1926. – С. 22.

⁵ *Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни. Документи. Спогади. Статті.* – Черкаси, 2000. – С. 60.

⁶ Голиш Г. М., Голиш Л. Г. *Маленька тезка Львова // Нова доба.* – 2004. – 25 листопада.

* С. Єпіфанову присвоєно звання “Почесний громадянин м. Черкаси”.

“МАЛИНОВЕ” ПОСЕЛЕННЯ

с-ще Малинівщина

*Село моє, мій дивосвіт –
Колисочка подій,
Лишило ти глибокий слід
У пам'яті моїй.*

В. Геращенко

На степових рівнинних просторах за 50 км на північний захід від райцентру лежить селище з лагідно-солодкою назвою Малинівщина. Це поселення віддалене від природних водойм, не долинає сюди й шум автомагістралей та перестук вагонних коліс. Тут багато вишняків та яблуневих садів. Найближчими сусідами Малинівщини є села Каленики, Броварки (центр сільської ради), Ковтунівка та Світанок (Київщина).

Площа цього населеного пункту – 64 га, тут тільки одна вулиця, зате довга, протяжністю 2 км. Цікаво, що за конфігурацією ця єдина вулиця нагадує літеру Г. При цьому її вертикаль – це Гаптарівщина (господарі 11 дворів на цьому кутку мають прізвище Гаптар), а горизонталь уявної літери – це вже власне Малинівщина. Якщо на Гаптарівщині є ознаки цивілізації у вигляді асфальтної дороги, то на Малинівщині – звичайнісінька ґрунтівка, де в погану дорогу ні проїхати, ні пройти.

Нині в Малинівщині 60 дворів із населенням 130 мешканців. У 2017 р. тут народилася одна дитина, а померло 3 (-2). Понад 30 % населення становлять пенсіонери, а молодих людей тут лише 33. Найпоширеніші прізвища місцевих жителів – Гаптар, Півень, Тараненко, а формою звертання до місцевих є *малинівщани*.

Малинівщина старша своєї адміністративної “столиці” Броварок, їй понад 220 років. Перша писемна згадка про неї відноситься до 1787 р. під назвою “Малинівський хутір”¹. Швидше за все,

На селищному вигоні

назва поселення відбиває прізвище її першого власника — полковника Малиновського, це підтверджується й переказами тамтешніх старожилів. Суфікс -івщ- вказує на приналежність населеного пункту певній людині. Згадаймо: Гладківщина, Макарівщина, Голубівщина, Тамарівщина. У документах зустрічається й інша назва хутора — Крамарівський (очевидно, від особового прізвища Крамар). Топонім “Малинівщина” сформувався не відразу. Документи XIX — поч. XX ст. фіксують назву “хутір Малинівський”. Тільки у 20-х рр. XX ст. хутір прибрав новітню назву — Малинівщина.

У 80-х рр. XVIII ст. на хутірці проживало лише 17 мешканців. Найкращі місцеві ґрунти належали капітану Гайворонському².

Після селянської реформи 1861 р. людність хутора значно зросла. На 1885 р. у Малинівському було 9 господарств і проживало вже 44 мешканці³.

За третім подвірно-господарським переписом (1910 р.) на хуторі Малинівському (Гельмязівської волості) налічувалося 11 господарств, у тому числі 1 козацьке і 9 селянських. За 120 років населення зросло в 4,5 рази і становило 78 мешканців. Хуторяни тоді обробляли 108 дес. землі (97 орної). У 1910 р. на хуторі проживала лише одна людина інтелігентних занять. Більшість місцевих жителів була неписьменною⁴.

На початку 1920-х рр. хутір Малинівщина (в деяких документах — Малянівщина) був підпорядкований Калениківській сільраді Гельмязівського району Черкаської округи. Тогочасний перепис (1926 р.) зафіксував на хуторі 21 двір із населенням 132 мешканці (63 чоловіки і 69 жінок)⁵.

У 1920-ті рр. хуторяни вступили до Гельмязівської комуні “Іскра”, а в **1929 р.** разом із бідняками сусідньої Ковтунівки вони об’єдналися в колективне господарство “Жовтень”. Головою його правління став Д. М. Нерода, згодом — В. Я. Савченко, а з 1938 р. — А. П. Глушенко.

Не обминуло хутора й чорне крило голодомору: страшні 1932—1933 рр. забрали життя десятків мешканців Малинівщини.

Із 40 хуторян, які пішли на fronti війни з нацизмом, 30 не повернулося до рідних домівок. Десятки малинівчан за мужність і героїзм у боротьбі з ворогом були нагороджені бойовими орденами та медалями.

На хвилі гігантоманії 1950-х рр. Малинівщина увійшла до великого колективного господарства, у якому об’єдналися селяни Гельмязова, Калеників, Броварок, Ковтунівки. Після розпаду цього сільгоспгіганта Малинівщина залишилася у складі броварківського колгоспу ім. Крупської, перейменованого в 1965 р. в колгосп “Іскра”.

Більшість працездатного населення хутора була зайнята на єдиному виробничому об’єкті — молочнотоварній фермі колгоспу “Іскра”. За звитяжну працю доярок О. М. Левченко, О. Н. Козловську, Г. К. Тараненко, механізаторів П. М. Сологуба та М. П. Фесенка нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора, ланкову О. М. Власенко — Трудової Слави 3-го ст., а доярок А. П. Гаптар, К. Г. Півень, Н. О. Недавно, бригадира П. М. Головка та механізатора О. Д. Нероду — “Знак Пошани”.

К. Г. Півень

На початку 1990-х рр. Малинівщина вийшла з адміністративних меж Калениківської сільради і була підпорядкована новоутвореній Броварківській сільській раді. Більшість малинівчан здала свої земельні і майнові паї в оренду ТОВ агрофірмі “Іскра” (нині ДПАФ “Іскра”). Два господарі пішли на самостійні хліби, вони обробляють 7,5 га.

Не дуже солодко живеться місцевим мешканцям, небезпідставно нарікають вони на своє безрадісне сьогодення. Давно вже тут немає вогнища культури, та й до найближчого фельдшерського пункту в Броварках треба долати три кілометри.

У Малинівщини немає стовідсоткових тезок. Зате населених пунктів з однокореновими назвами на географічних картах вистачає: їх аж 64. Серед “малинових” поселень – Малинівка (41), Малине (4), Малинове (3), Малиновий (2), Малинки (2), Малинник (2), Малин (2), Малиніне, Малинічі, Малиніщі, Малинкіне, Малинівське, Малинськ, Малиногірка, Малинова Варажка та ін. Розташовані вони в Донецькій, Кіровоградській, Полтавській, Рівненській, Харківській, Чернігівській областях України, Амурській, Іванівській, Іркутській, Курській, Липецькій, Московській, Нижньогородській, Орловській, Рязанській, Саратовській, Сахалінській, Тамбовській, Томській, Тюменській областях, Алтайському, Красноярському, Хабаровському, Башкирській, Бурятській, Карельській, республіках Російської Федерації, а також у Білорусі, Казахстані, Латвії і Молдові⁶.

Святковий концерт у клубі. 1980-ті рр.

¹ *Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст. – Київ, 1989. – С. 259.*

² *Там само.*

³ *Сборник по хозяйственной статистике Полтавской губернии. – Полтава, 1887. – Т. 6. – С. 283.*

⁴ *Третья подворно-хозяйская земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. – Полтава, 1913. – С. 269.*

⁵ *Список поселень Черкаської округи. – Черкаси, 1926. – С. 11.*

⁶ *Голиш Г. М. Голиш Г. М., Голиш Л. Г. Життя в Малинівщині – не малина // Вісник Золотонощини. – 2000. – 19 липня.*

МАЛІЙ – ТО НЕ ПЛАКСІЙ

*Розляглося село аж під хмарами,
тче свої невсипуці марення.
Марить вербами кучерявими,
та пахучими теплими травами.*

М. Сингаївський

Обабіч дороги, котра веде у Чернобай і далі на Полтавщину, за 9 км на схід від райцентру біля річки Кропивна розкинулося село Маліївка. Місцевість тут погорблена (висоти не перевищують 150 м), укрита розкішною рослинністю. Ростуть тут клени й тополі, акації та верби, а ще є багато садків. У найнижчій точці села розташувався гарний став — місце паломництва місцевих і приїжджих рибалок, тут частенько можна бачити красенів-лебедів. Найближчими сусідами Маліївки є села Кропивна, Щербинівка і Богуславець. Село підпорядковане Кропивнянській сільраді.

Площа села становить близько 75 га, його забудова розташувалася на 4 вулицях та 1 провулку, а загальна протяжність сільських доріг становить 12 км.

За новітнім переписом у селі зафіксовано 126 господарств із населенням 195 жителів. У 2017 р. не народилося жодного, а померло 3 мешканці. Понад 60 % місцевої людності — люди пенсійного віку, це не вселяє оптимізму стосовно демографічного майбутнього села. Найпоширеніші прізвища в Маліївці — Вовк, Голубович, Дикий, Молодик. До місцевих жителів прийнято звертатися *маліївці, маліївчани*.

Як засвідчують історичні документи, Маліївка виникла в останній третині XVIII ст. В описах Київського намісництва (1787 р.) згадується Маліївський хутір¹. Отже, вік села вже 220 років.

Назву хутора утворено від прізвища його першопоселенця — якогось Малія. Це прізвище, вочевидь, пішло від прізвиська малої на зріст людини. Адже в українській мові суфікс -ій- служить для утворення прізвиськ і прізвищ людей за певною ознакою з відтінком глузливості. Згадаймо: Стогній, Бабій, Плаксій.

Наприкінці XVIII ст. на хуторі проживав усього 21 мешканець. Тамешні землі належали військовому товаришу Степану Захарченку².

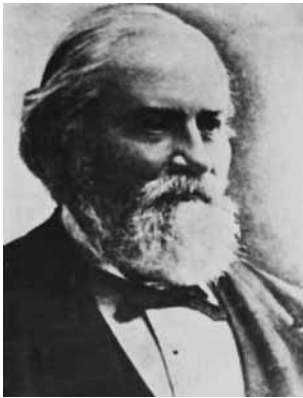
У XIX ст., особливо в пореформені часи, на хуторі спостерігається справжній демографічний бум. Уже на 1885 р. тут налічувалося 50 господарств із населенням 298 жителів³, а в 1900 р. ці показники становили

55 і 421⁴. Як бачимо, порівняно з кінцем XVIII ст. людність Маліївки зросла в 10 разів.

Перепис 1910 р. фіксує в “деревне Малиевка” (друга назва – Кропивка) Кропивнянської волості 72 двори (з них 2 козацьких і 70 селянських). Тоді маліївчани володіли 203 дес. землі, пересічно 2,8 дес. на кожне господарство. При цьому 43 господарі мали менше 3 дес. землі, 23 – володіли від 3 до 9 дес. і лише 3 – понад 9 дес. Землю тоді обробляли 17 однолемішними плугами, 14 сохами, 42 дерев’яними боронами, в упряжі було 40 коней (44 вози). У 1910 р. 46 дес. було відведено під жито, 44 – яру пшеницю, 15 – ячмінь, 6 – овес, 26 – гречку, 7 – просо, 2 – льон та коноплі, 9 – городину і картоплю. Маліївчани утримували різноманітну живність: 56 голів ВРХ (20 корів), 126 – овець, 38 – свиней, 258 – курей. Зерно мололи на сільському вітряку, у Маліївці працювали 6 теслів, 3 шевці і 1 коваль.

У селі не було школи, тому зовсім невелика кількість тамтешніх мешканців володіла грамотою. Письменними були 74 маліївчани – це становило 18,5 %. Лише сім місцевих жінок уміли читати й писати (3,6%). Двоє жителів були віднесені до інтелігенції⁵.

В історію української духовності назавжди увійшли брати Ващенки-Захарченки, родом із Маліївки. Андрій Єгорович – відомий письменник і театральний діяч, автор популярних водевілів і фарсів, які ставилися на сценах багатьох театрів. Його брат Михайло Єгорович здобув науковий ступінь доктора математичних наук, викладав у університеті св. Володимира (м. Київ).

Ващенко-Захарченко Михайло Єгорович – народився 31 листопада (13 грудня) 1825 р. в с. Маліївка. Закінчив університет св. Володимира (м. Київ) (1852 р.). У 1863 – 1902 рр. працював у ньому. Відомий український математик, доктор наук. Вперше подав систематичний виклад операційного числення і застосував його для розв’язування диференціальних рівнянь (1862 р.). Автор 12 навчальних посібників із математики, “Історії математики” (1883 р.) та перекладу “Початків” Евкліда. Помер 27 серпня (9 вересня) 1912 р. у м. Київ.

У роки Української революції 1917–1921 рр. маліївчани поділили між собою поміщицьку землю. За доби непу Маліївка набула статусу села Кропивнянської сільської ради. На середину 1920-х рр. у селі налічувалося 105 господарств із населенням 512 мешканців (239 чоловіків і 273 жінки)⁶.

У 1929 р. маліївські незаможники об’єдналися в колгосп “Червоний партизан”. Головою його правління було обрано П. С. Горяченка, пізніше – господарство очолювали Х. О. Вовк та М. І. Соломаха. Понад 30 маліївчан стало жертвами голодного апокаліпсису 1932–1933 рр.

Сім'я Галаганів

(пізніше ім. Шевченка).

Вісім маліївчан за звитяжну працю на полях і фермах були нагороджені трудовими відзнаками. Зокрема, ланкова О. А. Калина і тракторист М. Г. Голубович поціновані орденом Трудового Червоного Прапора, комбайнер М. І. Дикий — “Знак Пошани”, а механізатор М. З. Извозчик — “Трудової Слави” 3-го ст.

Аграрні метаморфози і розпад кропивнянського господарства на початку ХХІ ст. привели до того, що маліївчани передали свої земельні паї новоствореним ТОВ “Кропивна” і СВК “Струмок”. Саме на виробничих об’єктах цих сільгоспідприємств і задіяна половина працездатного населення села.

50 уродженців села мужньо билосся з ворогом у роки Другої світової війни, 38 загинуло. 15 учасників війни нагороджено бойовими орденами та медалями. Серед них — кавалери ордена Слави 3-го ст. І. М. Апальковський, А. М. Вовк і Г. І. Кулинич.

Після війни у 1950 р. маліївський колгосп “Червоний партизан” об’єднався з щербинівським “Червоний прапор”. Відтак, постало єдине господарство під назвою “Шлях до комунізму”, його очолив Ю. Г. Марченко. У 1959 р. цей колгосп влився до кропивнянської сільгоспартілі ім. Жданова

І. М. Апальковський

Маліївська ланка

О. А. Калина

М. І. Дикий

Чимало місцевих мешканців працює в Золото-ніському райДУ.

Єдиним соціально-культурним об'єктом нинішнього села є сільський клуб⁷.

Уродженець села В. В. Головко став художником-реставратором.

Троє маліївчан взяли участь у сучасних бойових діях на Сході країни.

У Маліївки п'ять тезок, вони розташовані на Миколаївщині та в Курській (2), Московській (2) областях Російської Федерації. На картах Вологодської і Смоленської областей віднаходимо Малієве, а в Казахстані є Маліївське.

¹ *Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст.* – К., 1989. – С. 258.

² Там само.

³ *Сборник по хозяйственной статистике Полтавской губернии.* – Полтава, 1887. – Т. 6. – С. 279.

⁴ *Список населенных мест Полтавской губернии за 1900 годъ.* – Полтава, 1903. – С. 12.

⁵ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд.* – Полтава, 1913. – С. 98, 101, 104, 108–113, 269.

⁶ *Список поселень Черкаської округи.* – Черкаси, 1926. – С. 20.

⁷ Голиш Г. М., Голиш Л. Г. *Не така вже й мала Маліївка* // *Вісник Золотонощини.* – 1999. – 9 жовтня.

СЕЛО З ТИТУЛОМ

*І знову ця знайома стежка в полі
Петля, в'юнить до рідного села,
Що маячить ген-ген на видноколі,
Тут народивсь, тут молодість пройшла.
В. Герщенко*

За 15 км на північ від райцентру біля річки Золотоношка розташоване село з доволі інтригуючою назвою — Маркизівка. Тамтешній рельєф — плоско-рівнинний, на околиці села розкинулося доволі велике водосховище з однойменною назвою, його береги обрамлені буйною рослинністю. Є в селі й заповідний об'єкт — “Тирса”, тут ростуть рідкісні ковила волосиста та будяк Гермера. Маркизівка знаходиться начебто в затінку, далеко від шуму міського. Село сусидить з Дравівцями, своїм адміністративним центром, а також з Ковтунами, Скориківкою та Ашанівкою (Дравівщина).

Забудова села вмістилася приблизно в 40 га площі, тут лише одна, щоправда довга, вулиця (3 км), яка колись називалася Лоярнею. Незважаючи на екзотичну назву, в селі живуть зовсім не нащадки високотитулованих дворян, а звичайні собі люди селянсько-козацького походження. Нині в Маркизівці налічується 82 двори із населенням 150 жителів. Упродовж останніх трьох років тут з'явилися на світ Божий лише четверо немовлят. Зате щороку помирає 4–6 місцевих мешканців. Найпоширенішими прізвищами в селі є

Дороговказ

Балута, Заруба, Лоєнко. Форми звертання до місцевих мешканців — *маркизівці, маркизівчани чи маркизяни* (ужиткове).

Селу майже 280 років, перша згадка про нього відноситься до 1740 р. В архівному документі поселення зафіксоване під назвою Сотницький хутір¹. Назва населеного пункту декілька разів змінюва-

лася. В історичних джерелах XVIII – поч. XIX ст. зустрічаємо “хутір Леонтовича” (80-ті рр. XVIII ст.), “Сотниківка” (1845), “Сотницька Гребля” (1859, 1900, 1910), “Маркизівка” (1900, друга пол. XX ст.). Як бачимо, в цьому різноманітті переважають дві назви – Сотницька Гребля й сьогоденна Маркизівка.

Водосховище цукрового заводу

Назвою Сотницька Гребля поселення завдячує конкретній історичній події: свого часу тут на річці Золотоношка місцевим сотником було споруджено греблю (релятив на -цьк). Щодо нинішньої назви села, то, на нашу думку, вона пов’язана з жартівливим прізвиськом “Маркиз”, котре було дане одному з власників цього поселення (маркиз + суфікс -івк). Таке твердження не розходиться з місцевими переказами. Як відомо, маркиз – це високий дворянський титул періоду середньовіччя та початків нового часу в Англії, Франції, Іспанії та Італії.

Вид на село

В “Описах Київського намісництва” (1781 р.) поселення подається як “хутір Леонтовича”. Тоді тут налічувалося лише 17 господарств².

Друга половина XIX та поч. XX ст. позначені досить швидким зростанням місцевої людності. Так, у 1859 р. на хуторі було 18 дворів з населенням 95 жителів, на 1885 р. ці показники становили відповідно 23 і 137³, а на 1900 р. – 24 і 175⁴.

Переписом 1910 р. в “деревне Сотниковская Гребля” Великохутірської волості було зафіксовано 38 господарств (з них – 35 селянських і лише одне козацьке), а населення становило 235 осіб. Місцеві жителі володіли тоді 442 дес. землі. Розподіл земельного фонду був украй несправедливим: два господарі володіли 392 дес. землі, на інших припадало лише 50 дес. Серед посівів переважав зерновий клин: у 1910 р. 46 дес. було під житом, 12 – озимою, 58 – ярою пшеницею, 17 – ячменем, 33 – вівсом, 9 – гречкою, 20 – просом. На 3 дес. посіяли льон та коноплі, 2 – соняшник, а під городину тоді

відвели 14 дес. У приватних господарствах селян утримувалося 72 голови ВРХ, 66 – коней, 39 – свиней, 417 – курей. Лише в одному господарстві була пасіка на 30 вуликів. У Сотницькій Греблі розташовувався маєток агронома О. М. Красовського, де застосовувалися передові на той час аграрні технології. Зокрема, тут була запроваджена восьмипільна сівозміна, широке застосування дістала травопільна система. Водяний млин із просорушкою перемелював в маєтку 11 тис. пудів зерна за рік. Працювали в селі також і два парові млини, які обслуговували не лише місцевих селян, але й мешканців навколишніх поселень.

Школи в селі не було, цим пояснюється й досить високий відсоток неписьменності тамтешніх жителів (понад 90 %). Тоді лише три жінки (із заможних родин) уміли читати й писати. У Сотниківській Греблі проживала одна особа інтелігентних занять⁵.

У роки Української революції 1917–1921 рр. місцеві ревком і комнезам розподілили поміщицьку землю між селянами-бідняками. 1924 р. 40 бідняцьких господарств об'єдналися в комуну “Червоний орач”, яку очолив М. О. Бахін. Комунари спільно обробляли 250 га землі. За переписом середини 1920-х рр. у селі налічувалося 51 господарство з населенням 240 жителів (118 чоловіків і 122 жінки)⁶.

У 1931 р. в Маркизівці було організовано колгосп “Прогрес”, головою його правління став А. С. Гончар⁷. У цю сільгоспартіль у 1935 р. влилася й комуна “Червоний орач”. Як засвідчують матеріали тогочасної преси, колгосп “Прогрес” був найуспішнішим господарством Драбівецької сільради. Під час голодомору 1932–1933 рр. загинуло понад 10 жителів села.

У роки Другої світової війни полягло 27 жителів села, а 24 розділило нелегку долю “остарбайтерів”. 9 маркизівчан за мужність і героїзм на фронтах війни було нагороджено бойовими відзнаками. Зокрема, орденами Вітчизняної війни та Червоної Зірки відзначили бойову звитягу фронтовика УПА І. П. Ярмоленка.

Кавалерами ордена Червоної Зірки стали й П. І. Заруба, а також Андрій, Павло та Юхим Буряки. 7 учасників війни нагороджено медаллю “За відвагу”, Н. Й. Чижик – двома.

Після війни на хвилі укрупнення господарств, у 1950 р. “Прогрес” влився до Драбівецького об'єданого колгоспу “Здобуток Жовт-

Маркизівські діти. Стоїть ліворуч – майбутній Герой Радянського Союзу С. А. Куниця. 1926 р.

Виробнича база парфумерно-косметичного виробництва

ня”. Маркизівчани пережили разом із драбівчанами та сеньківчанами злет і падіння єдиного господарства. Саме в Маркизівці й була розташована основна виробнича база Драбівецького ефіроолійного радгоспу-заводу та технологічна лінія з виробництва кропної та м’ятної олій, розливу одеколону. Лише за 1964 р. було вироблено 19,6 т м’ятної

олії⁸. Саме тут і була працевлаштована основна частина місцевої людності.

Після розвалу колективного господарства та розпаювання землі маркизівчани передали свої паї в оренду спочатку СТОВ “Драбівецьке”, а згодом ТОВ “Баришівська насіннева компанія”. Упродовж 11 років багато працездатних жителів села задіяно на ТОВ ПКВ “Золотоноша”. Це підприємство мало річний обсяг виробництва у 5 млн умовних флаконів парфумерно-косметичних виробів, проте у 2013 р. воно припинило свою діяльність.

На жаль, у селі відсутні будь-які соціально-культурні об’єкти і єдиним громадським закладом є хіба що місцева крамниця.

Двоє маркизівчан стали учасниками сучасних бойових дій на Сході країни. Нещодавно від кулі снайпера загинув О. О. Коломієць.

Родом із Маркизівки багаторічний керівник прес-служби футбольного клубу “Динамо” (Київ) О. М. Сердюк⁹.

На карті сіл із такою титулованою назвою більше немає. Отож, наша Маркизівка – справді рідкісний населений пункт.

О. О. Коломієць

¹ ЦДАК, ф. 57, оп. 1, спр. 242, арк. 218.

² *Описи Київського намісництва 70–80-х років.* – К., 1989. – С. 105.

³ *Волости и важнейшие селения Европейской России.* – СПб, 1882. – С. 82; *Сборник по хозяйственной статистике Полтавской губернии.* – Полтава, 1887. – Т. 6. – С. 272.

⁴ *Список населённых мест Золотоношского уезда Полтавской губернии за 1900 годъ.* – Полтава, 1902. – С. 16.

⁵ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд.* – Полтава, 1913. – С. 34, 40, 41, 46–48, 274; *Россия. Полное географическое описание нашего отечества.* – СПб, 1902. – Т. 7. – С. 368.

⁶ *Список поселень Черкаської округи.* – Черкаси, 1926. – С. 19.

⁷ *Червоний Жовтень.* – 1933. – 6 листопада.

⁸ ДАЧО, ф. 4178, оп. 1, спр. 156, арк. 2.

⁹ *Голиш Г. М. Село з титулом / Г. М. Голиш, Л. Г. Голиш // Вісник Золотоніщини.* – 1999. – 25 грудня.

ОСАДЧИЙ – БОЖА ЛЮДИНА

*Все найдорожче зберегло,
що діялось-булось –
Моє найглибше джерело –
село, моє село...*

В. Геращенко

Село Матвіївка Дмитрівської сільради лежить за 28 км на захід від райцентру біля р. Супій та Кременчуцького водосховища. Місцевість тут переважно низовинна, місцями заболочена, з луками та заплавами, оточена густими лісами. Тамтешня природа, багата різноманітними щедротами, приваблює до себе численних шанувальників активного та тихого відпочинку. Найближчими територіальними сусідами Матвіївки є села Шабельники та Дмитрівка.

Забудова села, що має дещо хаотичний характер, розташувалася на території 136 га. Тут усього три вулиці загальною протяжністю 7 км. Поряд із новітніми сільськими кутками та вулицями мають і архаїчні назви: Кучани, Селяни, Царина.

У Матвіївці налічується 41 господарство, населення становить лише 61 житель. У зв'язку з переважанням у віковій структурі місцевої людності людей пенсійного віку (таких 62 %) вичерпуються джерела для природного приросту. Три останні роки поспіль тут не народилося жодної дитини, зате померло 5 осіб. У селі налічується лише 6 молодих людей віком до 35 років. Найпоширеніші прізвища в Матвіївці – Бакум, Пономар. До місцевих мешканців звертаються *матвіївці, матвіївчани*.

Вік Матвіївки досить поважний – 320 років. Перша згадка про це поселення датується 1698 р.¹ Оскільки в “Переписі населення 1666 року” село ще не згадано, можна припустити, що воно виникло на хронологічному відтинку між вказаними датами.

Щодо походження назви села, то вона, поза

В'їзний знак

Центральна вулиця

всякими сумнівами, має антропонімічний характер і пов'язана з іменем його першопоселенця, якогось Матвія. Суфікс -івк- здебільшого й застосовується для творення ойконімів, пов'язаних із людьми. До речі, ім'я Матвій має єврейське походження і в буквальному перекладі означає “Божа людина”.

Матвіївський курінь належав до Домантівської сотні, його козаки боронили рідну землю від усіляких непроханих зайд. За “Описами Київського намісництва” (80-ті роки XVIII ст.) у “деревне Матвеевке” налічувалося 24 двори з 95 мешканцями. Переважна більшість місцевої людності на той час уже потрапила в залежність від великих землевласників, зокрема колезького асесора М. Гриневича та військового товариша Платковського².

Із запровадженням нового адміністративного поділу Матвіївка була підпорядкована Піщанській волості. У пореформену добу швидко зростала людність села. Так, тоді як у 1885 р. тут налічувалося 59 дворів із населенням 324 жителі³, то на 1900 р. ці цифри становили відповідно 70 і 430⁴, а на 1910 р. — 82 і 455. Отже, порівняно з кінцем XVIII ст. місцеве населення зросло більш ніж учетверо.

Матвіївці на поч. XX ст. володіли 648 дес. землі, з них лише 267 дес. — орної. У селі налічувалися два заможні господарі, більшість же страждала від безземелля (7 господарств) і малоземелля (36). Землю обробляли примітивними знаряддями праці: у господарствах на той час налічувалося 35 плугів, 88 сох і 77 борін. Як живе тягло використовувалося 53 воли та 58 коней. У 1910 р. під посівами було 127 дес. жита, 20 — ярої пшениці, 11 — ячменю, 31 — вівса, 41 — гречки, 7 — проса. 21 десятину відвели під городину, 4 — соняшник, 8 — льон і коноплі, 12 — баштан. У приватних господарствах місцевих жителів утримувалося 282 голови ВРХ (з них — 77 корів), 237 — овець, 78 — свиней, 267 — курей. Сім сільських пасічників збирали мед з 157 вуликів. Зерно переробляли на 6 матвіївських вітряках, а замовлення матвіївців виконували 2 теслі, 7 ткачів, 4 кравці, 1 швець⁵.

Наприкінці XIX ст. у Матвіївці була відкрита земська початкова школа. У цьому закладі станом на 1 січня 1909 р. навчалось 93 учні (89 хлопчиків і лише 4 дівчаток). Рівень письменності тамтешнього населення залишався низьким — 20 %. Всього 16 місцевих жінок уміли читати й писати⁶.

У роки Української революції 1917–1921 рр. було здійснено розподіл поміщицької землі. На початку непівського періоду Матвіївка була підпорядкована Домантівській сільській раді (Золотоніський район). За переписом середини 1920-х рр. у селі налічувалося 118 господарств з населенням 565 жителів (262 чоловіки і 303 жінки)⁷.

У 1929 р. незаможницькі господарства Матвіївки об'єдналися в колгосп “Червоний Дніпровець”, його правління очолив І. А. Татар. Згодом до нього було втягнуто майже всіх місцевих селян. Матвіївське господарство за виробничими показниками належало до типових “середняків”, цим, напевне, і пояснюється майже повна відсутність інформації про нього на шпальтах місцевої періодици.

Пережили матвіївці й страшні та голодні 1932 – 1933 рр. та період сталінських репресій. Проте найбільшим випробуванням для селян стала війна з німецьким нацизмом. Понад 100 жителів села взяло участь у цьому священному двобої із загарбниками, 43 не повернулося до рідних домівок. Кілька десятків матвіївців за мужність і героїзм на фронтах війни було нагороджено бойовими орденами та медалями. Навіки прославив своє село Я. Т. Андрущенко, який за свої подвиги у боротьбі з ворогом був удостоєний високого звання Героя Радянського Союзу.

Андрущенко Яків Трохимович народився 20 вересня 1920 р. в с. Матвіївка. Після закінчення Шабельниківської семирічки навчався в Золотоніському сільськогосподарському технікумі. У 1940 р. вступив до Красnodарського стрілецько-мінометного училища, яке закінчив у 1941 р.

З березня 1942 р. — у діючій армії. Воював у складі військ Північно-Західного, Західного, 1-го та 2-го Білоруських фронтів, командував мінометною батареєю, дивізіоном, артилерійським полком. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 22 серпня 1944 р. капітану Андрущенко за мужність та уміле командування підрозділом в бою біля м. Княжиця (Білорусія) було присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Нагороджений орденом Леніна, О. Невського, двома — Червоної Зірки, Вітчизняної війни 1-го ст. У 1949 р. закінчив Вищу артилерійську школу, пізніше — центральні артилерійські офіцерські курси. Служив у Збройних Силах, з 1969 р. — полковник запасу. Помер у 2005 р.

У роки повоєнної відбудови матвіївське господарство функціонувало самостійно. Село було забезпечене електрострумом від місцевої ГЕС на Супої. З 1950 р. у зв'язку з укрупненням колгоспів

Працівники рільничої бригади. 1985 р.

“Червоний Дніпровець” припинив своє самостійне господарювання, а його землі та виробничі об'єкти увійшли до складу дмитрівського колгоспу “Більшовик”. Тоді Матвіївка була підпорядкована Дмитрівській сільській раді.

Матвіївчани зробили свій вагомий внесок у

Свято зими у Матвіївці. 1980-ті рр.

феєричні успіхи колгоспу “Більшовик” – визнаного районного лідера аграрного виробництва. Кращі працівники ланів і ферм удостоїлися урядових відзнак. Зокрема, орденом “Знак Пошани” була нагороджена доярка Н. С. Корзун. У 1960–1970 рр. було

збудовано нове приміщення сільського клубу, працювали початкова школа, дитсадок, ФАП.

Разом з дмитрівчанами жителі Матвіївки пережили сучасні аграрні метаморфози 1990-х рр. Майже усі колишні матвіївські колгоспники передали свої земельні паї ТОВ “Багатир”, а зараз їхні землі орендує ТОВ “Придніпровський край”. Декілька матвіївців пов’язало свою долю з фермерським господарством В. П. Драча “Златополь”.

До послуг матвіївців – фельдшерський пункт, клуб, бібліотека. Свого часу на всю Черкащину славилася матвіївська хор-ланка. Цей знаний колектив художньої самодіяльності став дипломантом багатьох конкурсів, йому випала честь взяти участь у Всеукраїнському огляді “Сонячні кларнети” (худ. керівник – М. П. Сідина).

У Матвіївці пройшли дитячі та юнацькі роки народного артиста України Ю. П. Бакума.

Частенько бував у селі та клав на полотно барви його чудових краєвидів відомий художник із Кіровоградщини В. О. Коляда, до речі, уродженець Кривоносівки.

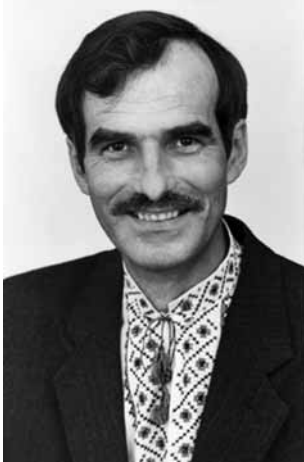

Н. С. Корзун

Матвіївська хор-ланка на огляді “Сонячні кларнети”

У нашій Матвіївці – аж 19 тезок. Села під такою назвою знаходяться в Чигиринському районі на Черкащині, а також у Луганській, Запорізькій (2), Миколаївській, Полтавській, Харківській,

Бакум Юрій Павлович народився в м. Комсомольськ-на-Амурі (РФ) 26 лютого 1952 р. Його дитячі та юнацькі роки пройшли в с. Матвіївка, закінчив Дмитрівську школу. Вищу освіту здобув у Харківському інституті мистецтв ім. І. Котляревського (1979 р.), відтоді — артист Запорізького музично-драматичного театру ім. Магара. Актор характерного плану, зіграв на театральній сцені ролі Богдана Хмельницького («Судна ніч» С. Носаня), Козака («Енеїда» І. Котляревського), Голохвастого («Дамських справ майстер» Д. Шевцова, за М. Старицьким), Редька «В степах України» О. Корнійчука), Миколи («Наталка Полтавка» І. Котляревського), Михайла Гурмана («Украдене щастя» І. Франка), Олексія («Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка), Націєвського («Мартин Боруля» І. Карпенка-Карого), Чуба («Ніч, чарівна ніч» В. Попова, за М. Тоголем). Виступає з власними концертними програмами: «Думи мої, думи мої» за творами Т. Шевченка та «Народження пісні» — І. Франка. У 1994 р. присвоєно звання заслуженого артиста, а в 2009 — народного.

Чернігівській областях, у Криму (Україна), Актюбинській, Кокчетавській, (Казахстан), Курганській, Курській, Новосибірській, Оренбурзькій (2), Саратовській, Симбірській областях та Хабаровському краї (Російська Федерація). Ще 14 населених пунктів мають однокореневі з Матвіївкою назви. Це Матвієво, Матвіїв Курган, Матвіївське (3), Матвіївці, Матвіїха (2), Матвіїщево.

Сільський клуб

¹ ЦДІАК, ф. 57, оп. 1, спр. 216, арк. 16.

² *Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст.* — Київ, 1989. — С. 107.

³ *Сборник по хозяйственной статистике Полтавской губернии.* — Полтава, 1887. — Т. 6. — С. 244.

⁴ *Список населенных мест Золотоношского уезда Полтавской губернии за 1900 годъ.* — Полтава, 1913. — С. 16.

⁵ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд.* — Полтава, 1913. — С. 114, 120, 124–129, 269.

⁶ *Приложения к отчету Золотоношской земской управы за 1908 годъ.* — Золотоноша, 1909. — С. 162; *Третья подворно-хозяйственная земская перепись.* — С. 114.

⁷ *Список поселень Черкаської округи.* — Черкаси, 1926. — С. 19.

БІЛЯ ІРЖАВЦЯ

*Село моє, мій дивосвіт –
колосочка подій,
Лишило ти глибокий слід
у пам'яті моїй.*

В. Геращенко

Село Мелесівка Новодмитрівської сільради розташоване на пересохлій річечці Іржавець (доплив Золотоношки) усього за 4 км на захід від райцентру. Поруч із селом пролягає залізнична колія Золотоноша – Ліпляве. Тут рівнинна місцевість, а рослинність представлена переважно листяними породами. У прилеглому лісі водяться зайці, лисиці, кабани. Є в селі рукотворний став, на березі якого люблять відпочивати місцеві жителі та приїжджі. Найближчими сусідами Мелесівки є м. Золотоноша та села Нова Дмитрівка, Вільхи, Домантів.

Забудова села вмістилася на площі 17,5 га. У Мелесівці налічується 11 вулиць загальною протяжністю 6,8 км. Сільські кутки та вулиці віддавна звуться Гальківка, Паньківщина, Сироцівка, Хрущівка.

Нині в селі налічується 229 господарств з населенням 526 жителів. Природний приріст населення має від'ємні показники: наприклад, у 2017 р. народився лише 1, а померло 6 жителів (-5). Значна частина місцевої людності – люди пенсійного віку, цей показник становить 23 %. Найпоширеніші прізвища в Мелесівці – Кривошей, Лилик, Пузій. До місцевих жителів звертаються *мелесівці, мелесівчани*.

Вік Мелесівки – 270 років, перша документальна згадка про неї датується

На колгоспній кузні. 1930-ті рр.

1748 р. як про “Мелесів хутір на Ржавці (Іржавці)”¹. В історичних документах часто зустрічаються варіанти назви поселення, що прямо вказують на його прирічкове розташування: Іржавець та Іржавецький хутір. Із плином часу цей населений пункт прибрав сучасну назву. Вона має антропонімічне походження і, вочевидь, пов’язана з прізвищем засновника хутора Мелесья. Тут спостерігаємо перехід імені у прізвище. Мелесь — це ужитково-народна форма імені Мелетій, що має грецьке походження (грец. — “турботливий”). Перекази донесли до нас легенду про те, що в 1748 р. заможний січовик А. Пилець, який не мав спадкоємців, подарував землю біля Іржавця Благовіщенському монастиреві, а першопоселенцем став В. Мелесь.

В “Описах Київського намісництва” (1787 р.) Мелесівка згадується як хутір, людність якого разом із місцевими ґрунтами належали бунчуковому товаришеві Д. Білусі². За реформою 1861 р. мелесівці отримали всього 1,8 — 3 дес. землі на одне господарство. Перепис 1910 р. фіксує Мелесівку в складі групи Іржавецьких хуторів Золотоніської волості. Тоді тут налічувалося всього 9 дворів, з них 1 селянський і 8 різночинських. Населення хутора становило 50 мешканців. Вони сумарно володіли 68 дес. землі (з них 35 — орної). Мелесівці ниділи в непросвітних злиднях. Тож не з доброго дива навколишній люд називав хуторян “мелесівськими старцями”. Майже всі мешканці хутора були неписьменними³.

Видатною людиною з роду Мелесів був Ф. Мелесь (у чернецтві — Анатолій). Він блискуче закінчив Київську духовну академію і був висвячений у єпископи (перша пол. XVIII ст.). Національно-патріотична налаштованість о. Анатолія стала підставою для наказу Найсвятішого Синоду про його арешт та заслання на Північ, де він і загинув.

Після Української революції 1917—1921 рр. хутір Мелесівка увійшов до складу При-міської сільської ради, її центр знаходився в м. Золотоноша. За переписом середини 1920-х рр. на хуторі налічувалося 11 господарств із населенням 76 мешканців (34 чоловіки і 42 жінки)⁴.

Наприкінці 1920-х рр. мелесівці об’єдналися в колгосп “Перебудова”. Його правління очолював І. Головка. У роки Голодомору 1932—1933 рр. у Мелесівці загинуло декілька родин.

Великі випробування пережили мелесівці в роки війни з німецьким нацизмом. Кілька десятків хуторян стало на захист Вітчизни, багатьом із них не судилось повернутися до рідних домівок. Понад 20 фронтовиків за мужність і героїзм було відзначено бойовими нагородами. Зокрема, А. І. Лилик став кавалером орденів Слави 3-го ст. та Вітчизняної війни 2-го ст., М. І. Безсмерний, О. К. Ковтуненко та П. О. Петренко — орденів Вітчизняної війни. Троє мелесівчан були нагороджені медаллю “За відвагу”.

А. І. Лилик

Після війни мелесівський колгосп “Перебудова” (згодом — ім. Ворошилова) деякий час функціонував самостійно (голова І. П. Науменко), а в першій пол. 1950-х рр. він припинив своє існування і злився з новодмитрівською артільлю ім. Калініна (згодом — “Україна”).

Мелесівка, населення якої у зв’язку з приміським розташуванням стрімко зростало, набула статусу села і була підпорядкована Новодмитрівській сільраді. Мелесівці самовіддано працювали на колгоспних полях і фермах (на території села розташовувалася свиноферма колгоспу ім. Калініна).

Уродженець села О. Т. Салогуб довгі роки очолював тракторну бригаду колгоспу ім. Калініна (“Україна”). За свої виняткові трудові досягнення був удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці. Мелесівчанку М. К. Левченко, яка працювала дояркою, нагородили орденом Леніна, а її колегу В. О. Кривошею — Трудової слави 3-го ст.

М. К. Левченко

Салогуб Олексій Тимофійович народився 2 травня 1929 р. в с. Мелесівка. Навчався в Новодмитрівській школі, ремісничому училищі № 4 (с. В. Бурімка Чорнобайвського району). Трудову діяльність розпочав у 1946 р. слюсарем артілі “Червоний харчовик” (м. Золотоноша). З 1953 р. працював механізатором мелесівського колгоспу ім. Ворошилова, а потім — новодмитрівської артілі ім. Калініна (згодом — “Україна”). З листопада 1962 р. і до виходу на пенсію (1989 р.) працював бригадиром тракторної бригади колгоспу ім. Калініна (“Україна”). За видатні досягнення в трудовій діяльності Указом Президії Верховної ради СРСР у 1971 р. йому було присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці. Нагороджений орденами Леніна, Жовтневої революції, “Знак Пошани”, медалями, грамотою Президії ВР СРСР. Помер у 1991 р.

Разом із новодмитрівцями жителі Мелесівки пережили аграрні трансформації кінця ХХ — поч. ХХІ ст. Більшість мелесівців передала свої земельні та майнові паї у СТОВ МТС-2000 та ФГ Коломійця. Кілька господарів віддало перевагу індивідуальному господарюванню. Від 2012 р. переважна більшість місцевих земель знаходиться в оренді у ДП АФ “Іскра” (керівник С. М. Кикоть) та фермерського господарства “Агрейн” (О. М. Пузій). Приватний підприємець В. Г. Грицай вирощує на свино-товарній фермі 500 голів свиней. Частина працездатного населення Мелесівки працює на промислових підприємствах та на невиробничих об’єктах районного центру.

До послуг жителів Мелесівки — фельдшерський пункт, клуб та бібліотека. У навчально-виховному комплексі (дошкільна установа — загальноосвітня школа І ст.) виховується та здобуває початкову освіту 33 дітей. Після його

Сільський аматорський ансамбль

закінчення дівтора продовжує навчання в Новій Дмитрівці. Останніми роками впорядковано центр села.

Почесним званням “Мати-героїня” відзначено М. А. Антоненко та К. П. Ковтуненко, які народили й виховали по 5 дітей.

У селі мешкає колишній багаторічний очільник районного відділу культури, віртуоз-баяніст В. В. Панченко (працював заступником голови Золотоніської РДА). Його син Віталій Панченко став відомим вокалістом, лауреатом всеукраїнського пісенного конкурсу, нині — артист Черкаського державного заслуженого українського народного хору та соліст обласної філармонії.

Троє мелесівчан стали учасниками антитерористичної операції. Серед них — капітан Таміла Альбертівна Олексюк (начальник відділення інспекторів державної прикордонної служби).

У Мелесівки немає стовідсоткових тезок. Щоправда, на карті можна віднайти населені пункти з однокореневою назвою. Це Мелески (Естонія) та Мелесниця (Білорусь).

¹ ЦДІАК, ф. 57, оп. 1, спр. 224, арк. 181.

² *Описи Київського намісництва 70–80-х рр. XVIII ст.* — Київ, 1989. — С. 259.

³ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд.* — Полтава, 1913. — С. 269.

⁴ *Список поселень Черкаської округи.* — Черкаси, 1926. — С. 21.

МАЛЕНЬКА І ЄДИНА

*Мое рідне село – світ дитинства чарівний,
Де тополи до неба, де безкрая ріка.
Кожен спогад про тебе такий неймовірний,
Кожна думка про тебе солодка й гірка.*

Л. Ігнатова

За 15 кілометрів на північ від райцентру біля річки Золотоношка розкинулося село Мицалівка. Тамтешня місцевість погорблена, обрамлена листяним лісом, ростуть тут здебільшого вільхи, осики й дуби. Найближчими сусідами цього населеного пункту є села Ковтуни, Антипівка, Вознесенське, Подільське. Мицалівка підпорядкована Ковтунівській сільській раді.

Забудова села розташована на площі 182 га, тут 6 вулиць і стільки ж провулків загальною протяжністю понад 10 км. Сільські кутки зветься Новоселиця і Село.

Нині в селі налічується 185 індивідуальних помешкань із населенням 219 жителів. Упродовж останніх десятиріч спостерігається стійкий процес знелюднення: наприклад, у 2017 р. не народилося жодного, померло ж 6 жителів (-6), у 2016 р. цей показник був таким же. Село невблаганно старіє: 57 % місцевої людності – це люди пенсійного віку. Найпоширеніші прізвища жителів Мицалівки – Костогриз, Кроха, Строкань. До тамтешніх мешканців прийнято звертатися *мицалівчани*.

Вік села – понад 300 років, воно, швидше за все, засноване ще в XVII ст. Перша ж писемна згадка про нього фіксується в історичних документах поч. XVIII ст. Зокрема, 1713 р. датується універсал переляславського полковника С. Томари про передачу права на володіння селом військовому товаришеві О. Сулимі. У “Генеральному

Вид на село

Неподалик Мицалівки

следствии о маетностях Переяславского полка” (1731 р.) відзначається, що “село Мицаловка, по свідельству старожилов тамошних, прежде было войсковое и свободное и надлежало до народа, а потом владел оным значковой товарищ Мирун Гаврищенко, а по нём снова до сотне прислужало, а после владел Александр Сулима, судия полевой Переясловский”¹.

Предметом дискусії залишається походження назви села. Скажімо, деякі перекази доносять до нас версію, що своєю назвою село завдячує прізвищу його засновника Мицуленка. До речі, таке прізвище зустрічається в реєстрах Золотоніської козацької сотні. Проте в такому разі логічнішою була б назва Мицуленківка чи Мицулівка. Та, мабуть, навряд чи може викликати сумнів припущення, що назва села походить від прізвища (чи прізвиська) першопоселенця Мицала. Якийсь час побутувала думка, що “Мицал” — це видозмінене “Михайло”. Хоча така версія й приваблює своєю простотою, проте її істинність не підтверджується мовною практикою. На думку М. Ф. Пономаренка, корінь миц- сягає польських слів — миць, миці (киць-киць), миця (-киця), мицька, мицка (кицька), мицик (кіт). Мабуть, першопоселенець села поплатився саме за свою любов до кішок прізвищем (згодом, можливо, прізвищем) Мицал, що означає “кішколюб” (аналогія — Вергал). У поєднанні з традиційно вживаним суфіксом -івк- назва поселення набула завершеного звучання — Мицалівка.

На 1731 р. у поселенні налічувалося лише шість господарств, які були залежні від зятя О. Сулими — Я. Рустановича. Факт володіння був стверджений універсалом гетьмана Д. Апостола (1733 р.)².

З описів Київського намісництва (80-ті рр. XVIII ст.) дізнаємося, що тоді Мицалівка належала Золотоніській сотні, тут було 96 дворів із населенням 248 мешканців. При цьому 2 господарства належали різночинцям, 1 — духовенству, 21 — виборним козакам, 14 — козакам-підпомічникам, а 61 — залежним селянам (посполитим, козачим підсусідкам). Родючими чорноземами Мицалівки володіли козаки і власники — бунчуковий товариш А. Якимович і військовий товариш Л. Гавриленко³.

Пожвавлення економічного життя в пореформену епоху спричинило зростання місцевої людності. Так, на 1885 р. у селі налічувалося 167 дворів із населенням 843 жителі⁴.

За переписом 1910 р. у Мицалівці (Золотоніської волості) було обліковано вже 189 господарств (з них — 102 козацьких і 81 селянське), а населення

сягнуло 1058 мешканців. Як бачимо, порівняно з кінцем XVIII ст. людність зросла більш ніж учетверо. Тамтешні жителі володіли тоді 882 дес. землі, при цьому, 34 господарства були безземельними, 87 господарів мали менше 3 дес., 96 — від 3 до 15 дес. і лише шість були заможними, розпоряджаючися 15—50 дес. землі. Землю тоді обробляли 108 однолемішними плугами, 148 сохами і 185 дерев'яними боронами. Основу посівів становив зерновий клин: у 1910 р. 208 дес. було відведено під жито, 191 — яру пшеницю, 92 — просо, 77 — овес, 90 — гречку. На 3 дес. сіяли льон і коноплі, на 2 — соняшник, а 38 дес. займала городина. У своїх приватних господарствах жителі села утримували 324 голови ВРХ (в тому числі — 133 корови), 300 — овець, 324 — свиней, 1785 — курей, 53 — качок, 90 — гусей. Пасічництвом займалося 12 господарів, вони сумарно мали 129 вуликів (з них — 53 рамкових). Зерно на борошно мололи місцеві жителі на 14 вітряках та 2 парових млинах. У селі працювала цегельня та кузня, а замовлення мицалівчан виконували 2 теслі, 4 кравці, 2 шевці, 11 ткачів, а також коваль і столяр⁵.

Ще в 1879 р. для мицалівчан відчинив свої двері храм Божий — Архистратиги-Михайлівська церква, дерев'яна, з високою дзвіницею. Старожили твердили, що в ясну погоду з неї можна було побачити й Черкаси. При цьому осередку духовності діяли школа грамоти та бібліотека⁶.

206 мицалівчан були письменними, це становило 19,5 %. Лише 42 місцеві жінки уміли читати й писати (7,8 %). Чотирьох місцевих жителів земські статисти віднесли до категорії інтелігенції⁷.

Перекази донесли до наших днів доволі цікавий факт, що в 50-х рр. XIX ст. у селі побувала видатна українська письменниця Марко Вовчок (М. Вілінська) зі своїм чоловіком, відомим етнографом П. Марковичем. Тут подружжя поповнило свою етнографічну колекцію трьома українськими народними піснями: “Да ходила Варочка по кімнаті”, “На горі куриться, та й куриться” та “Горобейко в садку, в садку”.

Бурхливі суспільно-політичні події перших двох десятиліть XX ст. мало зачепили Мицалівку, її мешканці продовжували жити рутинним життям гречкосіів. За рік до початку непівського періоду Мицалівка стала центром однойменної сільської ради (з 1923 р. — Золотоніського району). Перепис середини 1920-х рр. фіксує пікові величини демографічних показників села за всю його історію й сьогодення. Тоді в Мицалівці налічувалося 263 двори з населенням 1201 житель (587 чоловіків і 614 жінок)⁸.

У 1930 р. на хвилі масової колективізації мицалівчани об'єдналися в колективне господарство під модною на той час назвою “Червоний степ”⁹. Близько 50 місцевих жителів померло в голодні 1932—1933 рр., кілька мицалівчан стало жертвами сталінських репресій 1930-х рр. Серед них — П. П. Артющенко, П. Є. Мірошниченко, М. П. Строкань, О. О. Чубов, усі вони загинули в катівнях ГУТАБу.

Понад 100 жителів села взяло участь у війні з нацизмом, близько 70 не повернулося до рідних домівок. Уже в перший день війни 22 червня 1941 р. у прикордонних боях з ворогом відзначився уродженець села, молодший політрук І. Кроха. Він знищив разом із бойовими побратимами чотири ворожі

бронемашини і загинув героїською смертю у віці 27 років¹⁰. Десятки мицалівчан за мужність і героїзм було відзначено бойовими орденами та медалями. Серед них — танкіст, кавалер ордена Слави 3-го ст. і Червоної Зірки І. І. Кроха. Орденом Червоної Зірки нагороджено фронтовиків О. П. Артюшенка, А. М. Строканя, Г. Д. Строканя, С. І. Харя.

Після війни місцевий колгосп “Червоний степ” деякий час функціонував самостійно¹¹. На початку 1950 р. господарство об’єдналося з антипівським колгоспом імені Шверника. У 1954 р. мицалівське господарство знову відновило господарську самостійність, яка, однак, тривала лише п’ять років (колгосп дістав ім’я А. Мікояна). У 1959 р. мицалівський колгосп приєднався до ковтунівського — ім. Ілліча. Була зліквідована й Мицалівська сільрада, а село підпорядкували Ковтунівській сільській раді.

У розквіт колгоспу ім. Ілліча, який припадає на 1970-ті — першу пол. 1980-х рр. вагомий внесок зробили своєю працею й мицалівчани. Місцевий житель М. І. Строкань за трудові заслуги на ниві аграрного виробництва був нагороджений орденом “Знак Пошани”.

У 1990-х рр. ковтунівське господарство було реформовано у КСПП “Промінь”, а згодом розпалося. Мицалівчани віддали в оренду свої земельні і майнові паї приватним структурам, зокрема фермерському господарству “Спільне” (В. Демиденко). Частина жителів села працює в ПП “Золотоніська птахофабрика”, цей виробничий об’єкт розташований у сусідніх Ковтунах.

У селі діє фельдшерсько-акушерський пункт — єдиний осередок тамтешньої цивілізації.

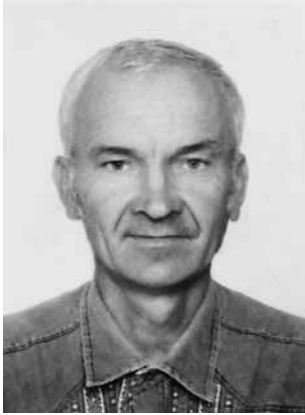
І. І. Кроха

Солдатські вдови

Родом із Мицалівки — доктор технічних наук, професор Національного авіаційного університету І. О. Ластівка, а також доктор сільськогосподарських наук, заслужений працівник сільського господарства М. М. Луценко.

Уродженець села Г. А. Василенко працював у Москві на відповідальній посаді заступника керую-

Б. Остапчук

чого Всесоюзним об'єднанням "Сортнасінеовоч". Останні роки свого життя в селі мешкав самотній поет Б. Остапчук, талановиті вірші якого публікувалися на сторінках місцевої та республіканської преси під псевдонімом Борис Ост¹².

8 мицилівчан взяли участь у протидії російській агресії на Сході країни. І. В. Свінчук та О. В. Шеремет отримали бойові відзнаки.

У Мицалівки немає тезок, відсутні на карті й населені пункти з однокореневою назвою.

Сільська крамниця

¹ *Генеральное следствие о маетностях Переяславского полка (1729–1731). – Харьков, 1896. – С. 27.*

² *Там само.*

³ *Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII століття. – Київ, 1989. – С. 104, 260.*

⁴ *Сборник по хозяйственной статистике Полтавской губернии. – Т. 6. – Полтава, 1887. – С. 31.*

⁵ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. – Полтава, 1913. – С. 82, 86, 88, 89, 92–96, 270.*

⁶ *Клировая книга Полтавской епархии за 1902 годъ. – Полтава, 1902. – С. 14.*

⁷ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись... – С. 82.*

⁸ *Список поселень Черкаської округи. – Черкаси, 1926. – С. 21.*

⁹ *Червоний Жовтень. – 1930. – 7 листопада.*

¹⁰ *Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни. Документи. Спогади. Статті. – С. 151.*

¹¹ *Радянська Золотоніщина. – 1944. – 3 серпня.*

¹² *Голиш Г. М. Маленька та єдина / Г. М. Голиш, Л. Г. Голиш // Вісник Золотоніщини. – 2000. – 12 лютого.*

У ДОЛИНІ СУПОЮ

с. Нова Гребля

*Село моє, для мене ти єдине,
Як мати рідна, як саме життя,
Як хліб землі, як пісня лебедина –
Не стань тебе – впаду у небуття.
В. Геращенко*

У долині річки Супій за 26 км на північний захід від райцентру знаходиться село Нова Гребля, яке підпорядковане Шабельниківській сільраді. Це поселення розділяється водною артерією на дві частини, а їх забудова розташована одна від одної з чималим відривом (близько 1 км). Невисокі пагорби, де й розташовані місцеві помешкання, чергуються з низовинами, заплавами й болотами. Своєрідними рослинними візитівками села є акації, кущі бузку та соковиті трави в долині Супою. Поруч зі шляхом проходить залізнична колія Золотоноша – Ліпляве.

Дорога на Нову Греблю

Найближчими сусідами Нової Греблі є села Дмитрівка та адміністративна “столиця” Шабельники. Від райцентру до Нової Греблі можна втрапити як із шабельниківського, так і з дмитрівського боку, причому шосейними дорогами.

Село розташоване на площі 144 га, тут налічується 7 вулиць та 3 провулки загальною протяжністю близько 6,5 км. Віддавна сільські вулиці та кутки зветься Кедина Гора, Гайки, Четверта бригада, Комунарівський, Табачий та Лелечий хутори.

Вїзд у село

Станом на початок 2018 р. в селі налічується 200 господарств (з них лише 83 – заселені) із населенням 170 жителів. У віковій структурі місцевої людності значна доля пенсіонерів (близько 40 %), тому й природний приріст населення в останні десятиріччя має стійкі від’ємні показники. Так, у 2016–2017 рр. тут не народилося жодної дитини, а померло 16 жителів (-16).

Щодо механічного руху, то в останні роки він має додатний індекс: у 2016–2017 рр. прибуло 9, а вибуло лише двоє (+7).

Найпоширеніші прізвиська мешканців Нової Греблі – Авраменко, Войцох, Тищенко. До місцевих жителів слід звертатися *новогребляни*.

Історія села започаткована за гетьманування І. Скоропадського, тобто, між 1708 і 1722 рр. Нова Гребля згадується в історичному документі “Генеральное следствие о местностях Переяславского полка”, датованому **1731 р.** Поселення виникло на землі, яка була куплена бунчуковим товаришем В. Томарою, і право власності засвідчено купчою та гетьманським універсалом¹.

Ойконім “Нова Гребля” є складеною назвою іменника та прикметника і відображає конкретну подію світланку історії села. Ще на початку XVIII ст. козаки насипали в низовині річкової заплави греблю (взамін старої меліоративної споруди чи поруч із нею, звідси – “нова”) наказному полковнику переяславському С. Томарі.

У XVIII ст. Нова Гребля належала Піщанській сотні Переяславського полку. За описами Київського намісництва на 1780-ті р. тут налічувалося 31 господарство з 82 мешканцями. Усі вони залежали від місцевого землевласника, колезького радника С. Томари².

Згідно з новим адміністративно-територіальним поділом пореформеної доби Нова Гребля була підпорядкована Піщанській волості Золотоніського повіту. Друга пол. XIX – поч. XX ст. позначені значними економічними зрушеннями та динамічним зростанням місцевої людності. Так, тоді як у 1859 р. населення Нової Греблі становило 168 мешканців³, у 1885 р. – 325⁴, у 1900 р. – 410⁵, то згідно з переписом 1910 р. у селі вже проживало 533 жителі. Отже, порівняно з кінцем XVIII ст. людність зросла в 6,5 разів.

На початку минулого століття в “деревне Новая Гребля” налічувалося 89 господарств, з них 85 селянських, 2 єврейських, 1 привілейоване і 1 різночинське. У 1910 р. новогребляни володіли 935 дес. землі (з них 571 дес. – орної). Більшість місцевих жителів потерпала від безземелля та малоземелля: 18 господарств узагалі не мали землі, а 48 володіли менше 3 дес. землі (16 – менше 1 дес.). 21 господар обробляв від 3 до 9 дес. і лише один – понад 9 дес. У місцевого поміщика було понад 100 дес. землі.

Обробіток землі вівся дідівськими методами: в господарствах налічувалося 60 однолемішних плугів, 91 соха і 102 дерев’яні борони. Як живе тягло використовували 25 волів і 101 кінь, у власності було й 111 возів. У 1910 р. під посівами було 62 дес. жита, 29 – пшениці (переважно ярої), 24,5 – ячменю, 21 – вівса, 22 – гречки, 16 – проса. Крім цього, 9 дес. було зайнято льоном та коноплями, 86 – городиною, 5 – соняшником, 8 – баштаними культурами.

У приватних господарствах новогреблян утримувалося 298 голів ВРХ (з них – 108 корів), 74 – свиней, 10 – овець, 739 – курей. Шість місцевих пасічників

Залізнична платформа

збирали мед з 97 вуликів. У селі працювала гуральня з річним виробництвом спирту на 8 тис. крб. золотом. До послуг місцевих мешканців було п'ять вітряків, дві кузні та крамниця. Замовлення селян виконували один тесля і по два ковалі, кравці та шевці. Чимало селян займалося рибальством та візництвом.

У другій половині XIX ст. у селі відкрилася школа грамоти. Проте цей промінчик знань не дуже розсіяв темряву і неучтво, що панували в селі. Рівень письменності місцевої людності становив 24 %. Лише 25 сільських жінок уміли писати й читати (10,6 %). Інтелігенція села в 1910 р. налічувала шість осіб⁶. Службу Божу слухали новогребляни в шабельниківському храмі — Саввінській церкві⁷.

Село продовжувало жити своїм рутинним життям і в буремні роки Першої світової війни та Української революції. Результатом останньої став розподіл поміщицької землі між незаможницькими господарствами.

На початку непівського періоду Нова Гребля була підпорядкована Шабельниківській сільраді Піщанського району. Переписом середини 1920 р. у селі було зафіксовано 146 господарств з населенням 748 жителів (375 чоловіків і 373 жінки)⁸.

У другій половині 1920-х рр. бідняцькі господарства об'єдналися в комуну ім. Чубаря (і нині одна вулиця і два провулки носять назву Комунарівських). У **1931 р.** більшість сільських господарств вступила до шабельниківського колгоспу “Шлях Леніна”. Фундаторами перших осередків колективної праці стали В. Г. Кравченко, П. І. Олефіренко, В. Г. Сорока.

Як і інші села, жителі Нової Греблі в 1932—1933 рр. пережили жахіття голодомору. У ті страшні роки померло голодною смертю кілька десятків новогреблян.

Близько 100 жителів села в роки війни з німецьким нацизмом стало на захист Батьківщини, понад 50 не повернулося до рідних домівок. Бійцем партизанського загону в Прибалтиці став уродженець Нової Греблі В. Ф. Кучеренко. До речі, його партизанські будні знайшли своє відображення у двох документальних кінострічках. Десятки фронтовиків було нагороджено бойовими орденами та медалями. Серед них — інваліди війни Г. О. Тищенко (учасник оборони Ленінграда) та П. І. Цапкаленко.

Після війни переважна більшість новогреблян працювала на полях і фермах шабельниківського колгоспу “Шлях Ілліча”, який з 1951 р. дістав ім'я М. Горького.

З 1978 по 1988 р. шабельниківське господарство знаходилося у складі колгоспу “Більшовик” (с. Дмитрівка). Поряд із цією економічною реорганізацією Нова Гребля отримала й нове адміністративне підпорядкування, опинившись у складі Дмитрівської сільради.

У результаті “цивілізованого розлучення” Шабельників із Дмитрівкою в 1988 р. відновлене господарство, складовою частиною якого була й Новогреблянська бригада, отримало назву (колгосп, згодом — КСП) “Зоря”.

Через рік Нова Гребля була підпорядкована Шабельниківській сільраді. У селі знаходилися важливі об'єкти “Зорі,” зокрема МТФ №2 з відгодівлі молодняка, столярний цех будбригади та млин. Декілька кращих трудівників з

Нової Греблі було відзначено трудовими нагородами, серед них — Н. І. Дідаш.

Новогребляни разом з шабельниківцями пережили низку господарських реорганізацій. На початку ХХІ ст. було створено СТОВ “Шабельники”, а з 2006 р. воно було реорганізовано у ТОВ “Агро-Колос-05”, в оренду якому й здали свої земельні та майнові паї жителі Нової Греблі. Втім чотири родини віддали перевагу самостійному господарюванню.

У селі працює осередок культури — сільський клуб. У минулі роки при ньому працював самобутній самодіяльний колектив — фольклорний ансамбль. До послуг новогреблян і фельдшерський пункт. Тамтешня живописна природа приваблює дачників: нині в селі та на його околицях розташувалося понад 37 дач.

Центральна вулиця

Г. О. Тищенко

П. І. Цапкаленко

У селі народився воїн-афганець Ю. М. Корзун, який загинув у бою. Посмертно його нагородили орденом Червоної Зірки*.

В Україні налічується ще вісім сіл під назвою Нова Гребля. Вони знаходяться у Вінницькій, Київській, Сумській, Тернопільській, Хмельницькій і Черкаській (Жашківський район) областях. У Христинівському районі (Черкащина) є с. Гребля, а в Житомирській обл. — Стара Гребля.

¹ Генеральное следствие о маетностях Переяславского полка. — Харьков, 1896. — С. 269.

² Описи Київського намісництва 70—80-х років XVIII ст. — Киев, 1989. — С. 106, 261.

³ Волости и важнейшие селения Европейской России. — СПб., 1882. — С. 66.

⁴ Сборник по хозяйственной статистике Полтавской губернии. — Полтава, 1887. — Т. 6. — С. 236.

⁵ Список населенных мест Золотоношского уезда Полтавской губернии за 1910 годъ. Золотоношский уезд. — Полтава, 1903. — С. 14.

⁶ Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. — Полтава, 1913. — С. 114, 118, 120, 124—128, 271.

⁷ Кирова книга Полтавской епархии. — Полтава, 1902. — С. 16.

⁸ Список поселень Черкаської округи. — Черкаси, 1926. — С. 46.

* Похований у с. Хвильово-Сорочин, де він до військової служби проживав із батьками.

НОВА, ТА НЕ МОЛОДА

*Потоплені мрії скресали тут знову
І дух відродився згублених сіл.
Батьківські устої і мамина мова
Тамують за втраченим біль.*

В. Салогуб

За 3 км на північний захід від райцентру обабіч автодороги національного значення Київ — Дніпро розташоване село Нова Дмитрівка, центр однойменної сільської ради. Це поселення лежить на рівнині в долині р. Золотоношка. Є тут і гарний став, а шлях, що проходить селом від Золотоноші до вказаної автодороги, взяли у свою зелено-квітучу оправу яблуні та груші.

У центрі села знаходиться дендропарк загальною площею 4,4 га. Тут понад 25 порід дерев та кущів. Зустрічаються в природних масивах Нової Дмитрівки й значні поляни сон-трави та підсніжника, які занесені в Червону книгу. Нова Дмитрівка має своїми найближчими сусідами м. Золотоноша, села Мелесівка, Домантів, Антипівка та селища Холодне і Дібрівка*.

Забудова села, в якій переважає прямокутна конфігурація, розташувалася на площі понад 400 га. Лише останнім часом у Новій Дмитрівці з'явилося понад 100 нових помешкань. Село має 36 вулиць і 1 провулок, а загальна протяжність місцевих доріг становить близько 27 км. Сільські вулиці та кутки своїми традиційними назвами відбивають історію та особливості складових частин поселення: Новоселиця, Сахалін, хутори Іщенків, Куличевський, Мар'янівка.

Нині в Новій Дмитрівці налічується 975 дворів, а населення становить 2362 мешканці. Природний приріст людності упродовж останніх десятиріч має стійкі від'ємні показники. Так, у 2017 р. народилося 21, а померло 31 (-10), у 2016 р. ці цифри становили відповідно 13 і 47 (-34). І

Куточок дендропарку

* Село Мелесівка і селище Дібрівка підпорядковані Новодмитрівській сільраді.

все ж наявна певна позитивна динаміка населення за рахунок його механічного руху, це пов'язано зі зручним географічним розташуванням Нової Дмитрівки, близькістю до райцентру. Наприклад, за два роки на постійне місце проживання сюди прибуло 230 мешканців, а вибуло 138, це дало приріст людності на 92 особи.

Майже третина місцевих жителів — люди пенсійного віку. Поряд із цим близько 40 % людності становить молодь, що дає підстави з оптимізмом оцінювати майбутнє села. Найпоширенішими прізвищами в Новій Дмитрівці є Бражник, Кошіль, Косенко, Циб. До місцевих мешканців слід звертатися *новодмитрівці*.

Неподалік Нової Дмитрівки виявлено залишки поселень доби міді і бронзи. Цивілізована історія села, ймовірно, започаткована вже в 1840-х рр. Перша ж писемна згадка про поселення відноситься до **1859 р.** як про власницький хутір при криниці¹. Назва його походить від імені власника — Дмитра Куличевського. Аби відрізнити цю молодшу осаду від Дмитрівки на Супої, до її назви додали “Нова”. До речі, аж до новітньої доби поселення значилося на картах як Ново-Дмитрівка. Нині це побутовий варіант назви (Новодмитрівка). В окремих історичних документах зустрічається й інша назва поселення — х. Куличевський.

За переказами старожилів, коли Д. Куличевський помер, його син спорудив на могилі батька постамент, де було вирізьблено дату заснування хутора. За радянської влади постамент було демонтовано й перевезено до Золотоноші.

Як впливає з документальних джерел, у 1900 р. на хуторі налічувалося лише 10 дворів з населенням 50 мешканців². Початок ХХ ст. приніс помітне зростання місцевої людності. Так, переписом 1910 р. у “деревне Ново-Дмитровка” Золотоніської волості було зафіксовано вже 33 господарства, з них 24 селянські, 1 єврейське, 5 інших непривілейованих і 3 привілейовані. Населення сягнуло 162 мешканців, отже, за перше десятиліття ХХ ст. місцева людність зросла більш ніж утричі.

Тамтешні жителі загалом володіли 177 дес. землі (з них лише 79 дес. — орної). Більшість селян потерпала від безземелля і малоземелля, тому десятки жителів заробляли собі на хліб поденними роботами в поміщиків чи працювали на золотоніських підприємствах. Один новодмитрівець теслював, один — столярував, а троє займалися кравецтвом³.

У селі панувала темрява і неучтво, близько 90 % населення було неписьменним. Лише в 1909 р. на Іщенковому хуторі було відкрито початкову школу. Інтелігенція становила шість осіб.

Наприкінці ХІХ ст. земський діяч Я. Куличевський подарував Золотоніському земству 60 дес. належної йому землі в Ново-Дмитрівці. На цій земельній площі було відкрито земське сільськогосподарське училище, одне з перших на Полтавщині. Цей заклад став справжньою кузнею кадрів для сільського господарства краю⁴.

У роки революції 1905—1907 рр. в антиурядових заворушеннях узяв участь новодмитрівець В. Г. Козачок. Його було схоплено й кинуте до в'язниці, де він і загинув⁵.

Доба Української революції 1917–1921 рр. принесла в Ново-Дмитрівку й великий земельний переділ. Землі поміщиків Куличевського та Тоцького було передано селянам-біднякам. На початку непівського періоду село було підпорядковане Приміській сільській раді з центром у м. Золотоноша. За переписом середини 1920-х рр. у Ново-Дмитрівці налічувалося 67 дворів, а населення становило 232 особи: 115 чоловіків і 117 жінок⁶.

Первістком колективної праці стала заснована в **1926 р.** артіль “Батрак” (голова – В. Козачок). Наприкінці 1920-х рр. на базі цієї артілі було створено колгосп “Вільний шлях”. Тоді ж біднота об’єдналася в комуну “Дніпровець”, яку очолив Г. Лісовий. Старожили твердять, що трактор “Фордзон” для комуні надіслав соратник Й. Сталіна К. Є. Ворошилов. У 1930 р. комунари одними з перших в Україні виконали план хлібозаготівель. Через чотири роки коммуна була реорганізована в колгосп ім. Ворошилова.

Новодмитрівські колгоспи постійно знаходилися в сільськогосподарських лідерах району, вони експонували свої досягнення на Всесоюзній сільгоспвиставці, нагороджувалися преміями⁷.

Не обминуло Нову Дмитрівку й чорне крило Голодомору 1932–1933 рр. У ті трагічні роки померло від голодного виснаження понад 30 місцевих жителів. Кілька новодмитрівців було незаконно репресовано, серед них – В. М. Ігнат та К. Г. Козачок.

Понад 300 жителів села взяло участь у боях із нацистськими загарбниками, близько 160 не повернулося до рідних домівок. Десятки новодмитрівців були відзначені бойовими нагородами. За мужність і героїзм на фронтах війни орденом Червоного Прапора нагороджено О. Л. Власенка, Слави 3-го ст. – Ю. Ф. Косенка та Ф. С. Коробка, двома медалями “За відвагу” – В. А. Здорового.

Після війни у **1950 р.** усі новодмитрівські колгоспи та артілі з сусідніх сіл об’єдналися у велике господарство, що дістало ім’я М. І. Калініна (з кінця 1970-х рр. – “Україна”). Колгосп ім. Калініна міцно утримував районне лідерство з виробництва сільськогосподарської продукції. Розквіт цього господарства був пов’язаний з іменем талановитого керівника, надзвичайно ініціативної та енергійної жінки А. Т. Вишневської. Її управлінська праця була поцінована орденом Леніна, двома – Трудового Червоного Прапора та почесним званням заслуженого працівника сільського господарства УРСР. У 1960-х роках новодмитрівський колгосп представляв свої досягнення на ВДНГ СРСР і був відзначений Малою золотою медаллю. Бригадира тракторної бригади О. Т. Салогуба удостоїли високого звання Героя Соціалістичної Праці.

Польовий стан тракторної бригади

А. Т. Вишневіська

О. О. Христенко

О. Л. Власенко

За звитяжну працю чимало колгоспників було нагороджено високими державними відзнаками. Серед них — кавалери ордена Леніна О. І. Грищенко, О. Л. Власенко, Трудового Червоного Прапора і Трудової Слави 3-го ст. — І. Н. Телятник, Трудового Червоного Прапора — В. В. Шепетов, “Знак Пошани” — І. Ф. Бережецький, В. І. Савченко.

І. Н. Телятник

О. І. Грищенко

Головний агроном колгоспу О. О. Христенко став лауреатом Державної премії УРСР, а тракторист П. П. В'язовський отримав почесне звання “Заслужений механізатор УРСР”. Новодмитрівець І. П. Лічман, муляр Золотоніської ПМК-231, став заслуженим будівельником України.

У другій половині 1950-х рр. населення Нової Дмитрівки значно поповнилося за рахунок переселенців із затоплених водами Кременчуцького водосховища сіл і хуторів. Зокрема, новодмитрівцями стали колишні мешканці Залізьок, Липівського, Хрестів та ін.

Наприкінці ХХ ст. новодмитрівське господарство “Україна” пережило низку реорганізацій і, на жаль, опинилося у хвості за виробничими показниками. Зрештою, воно розпалося на декілька сільгосп підприємств.

Нині базовим господарством Нової Дмитрівки є ДП АФ “Іскра”, в обробітку якого знаходиться майже 1660 га землі (керівник С. М. Кикоть). Частина селян віддали свої земельні і майнові паї в оренду СТОВ “Спільне”, ТОВ “Фруктова планета”, ТОВ “Агрогазсервіс” та кількох приватних підприємств.

Досить успішно працюють і фермерські господарства Ф. Г. Коломійця, О. В. Хухрева, “Агрейн” (С. М. Пузій), “Ромашка” (Ф. Є. Прейс), “Любава-

2013” (Т. О. Даценко), “Златопіль” (В. В. Драч). Є в Новій Дмитрівці й осередок відомого в Україні науково-виробничого об'єднання – ПрАТ НВО “Прогрес” (племінна справа й прогресивні технології у тваринництві).

Окрім зазначених, у селі розташовані виробничі бази ще цілої низки підприємств, зокрема: Золотоніської філії облавтодору, ВАТ “Золотоноша-агропостач”, ПП НВФ “Імекс” (автохімія), ПП “Золотоніська механізація” (надання послуг важкою автотехнікою), ТОВ “Фесукр” (фасування кави та чаю), ТОВ “Лангрейн” (переробка кукурудзи).

Місцева дитвора здобуває знання у загальноосвітній школі І–ІІІ ст. (183 учні, 23 учителі). Її упродовж двох десятиріч очолював В. О. Салогуб, а нині її директором є О. Г. Тукало. Дошкільнята виховуються в дитсадку “Колосочок” (92 дітей, завідує В. П. Носенко). До послуг місцевих жителів добротний будинок культури, бібліотека, лікарська амбулаторія сімейної медицини. Шанувальники спорту можуть тренуватися на багатофункціональному спортмайданчику і в тренажерному залі. Місцеві віруючі розділені між двома православними конфесіями: московського та київського патріархатів.

А. М. Петренко, яка народила і виховала 5 дітей, відзначено почесним званням “Мати-героїня”.

Нова Дмитрівка славна багатьма достойниками. Уродженець села А. І. Вовк здобув науковий ступінь доктора хімічних наук, обіймав посаду заступника директора Інституту хімії НАН України, О. Д. Каптановський – кандидат сільськогосподарських наук, довгі роки викладав в Українській сільськогосподарській академії (нині – Аграрний університет), а О. В. Вовкодав є кандидатом технічних наук. У селі проживає відомий травматолог, заслужений лікар України В. М. Сержук. Відомим дипломатом став М. Я. Капран, а С. В. Бернадський працював на відповідальній посаді провідного зоотехніка Міністерства сільського господарства України.

А. І. Вовк

Щедра земля новодмитрівська й на майстрів слова, пензля і різця. У Новодмитрівці живе і творить відомий прозаїк, член Національної спілки письменників, колишній редактор районної газети “Вісник Золотоніщини” М. Ф. Ярош. Жителькою села є й відома журналістка Н. Й. Власенко. Оригінальне поетичне слово дарує людям й уродженець села М. Г. Власенко. Віднедавна мешканцем села став відомий письменник М. Г. Василенко.

Своїми талановитими полотнами знань у краї художник А. А. Лада. А родину Дахівників-Резніченків по праву називають мистецькою. Її представник В. Б. Дахівник – професійний скульптор, автор книги “Моє мистецтво скульптури”, а Н. М. Резніченко – художниця-керамік. Вони є постійними учасниками всеукраїнських творчих пленерів, проводили персональні виставки своїх творів.

**Творче подружжя
Дахівників-Резніченків**

Наша Нова Дмитрівка має двох тезок, вони знаходяться в Харківській (Україна) та Сибірській (Російська Федерація) областях. Крім цього є ще сила-силенна (понад 265!) населених пунктів, складовою частиною назви яких є слово “нова”, наприклад, Нова Буда, Нова Басань, Нова Гребля, Нова Дубровка, Нова Єльня, Нова Красавка, Нова Миша, Нова Парафіївка, Нова Порубіжна, Нова Олександрівка, Нова Хмелевка, Нова Царичанка, Нова Чернецьина, Нова Часниківка, Нова Шульба та багато ін. На карті можна віднайти й 24 населені пункти, які мають назву Дмитрівка.

Дружать у селі з фізкультурою і спортом. Два останні роки поспіль сільська команда ставала переможцем змагань “Найспортивніше село Золотоніщини” і торік була першою в районній спартакиаді. А в 2016 р. збірна Нової Дмитрівки посіла призове місце на турнірі “Найспортивніше село Черкащини”.

23 жителі села взяли участь у анти-терористичній операції, а старший сержант О. В. Саранча нагороджений орденом “За мужність” 3-го ст.

У 2014 р. було демонтовано пам'ятник М. Калініну.

О. В. Саранча

- ¹ *Список населённых мест Полтавской губернии. Золотоношский уезд. — Полтава, 1859. — С. 47.*
- ² *Список населённых мест Золотоношского уезда Полтавской губернии за 1900 годъ. — Полтава, 1903. — С. 38.*
- ³ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. — Полтава, 1913. — С. 271.*
- ⁴ *ДАЧО, ф. Р-4178, оп. 1, спр. 159, арк. 2.*
- ⁵ *Там само, арк. 4.*
- ⁶ *Список поселень Черкаської округи. — Черкаси, 1926. — С. 21.*
- ⁷ *ДАЧО, ф. Р-4178, оп. 1, спр. 159, арк. 2 — 4.*

НАРОДЖЕНЕ ДВІЧІ

*Чи на серці втіха, чи зневіра,
Я туди незмінно повертаю,
Де цукрозавод, моя Пальміра,
Найсолодше місце Златокраю...*

В. Денисенко

Є поселення, які відроджують своєю назвою й реальним існуванням уже не існуючі. До таких належить селище Пальміра. Воно розташоване за 18 км на північний схід від райцентру біля р. Сухий Згар, неподалік залізничної станції Пальміра. Селище підпорядковане Вознесенській сільській раді і лежить на погорбленій рівнині. Найближчими територіальними сусідами Пальміри є села Вознесенське, Привітне та селища Канівщина й Степове.

Забудова Пальміри здійснювалася уже в новітню добу, тому вона відзначається планомірністю і складається переважно з багатоквартирних будинків. Власне, панорама селища нагадує собою міську забудову. Загальна його площа становить 32,5 га, тут лише дві вулиці (Заводська й Молодіжна) загальною протяжністю 3 км.

Нині в селищі (разом зі станцією) налічується 541 господарство (переважно — квартири) з населенням 1149 мешканців. Минулоріч тут народилося всього 2, а панахиду відправили по 6 (-4).

Щодо механічного руху населення, то він у зв'язку з певним згортанням економічного життя має від'ємні показники. За три останні роки із селища виїхало 113, а прибуло на постійне місце проживання лише 99 (-14).

Вид на селище

Демографічною особливістю Пальміри є наявність у віковій структурі населення значної кількості молодих людей — понад 34 %. Найпоширенішими прізвищами в селищі є Гриценко, Косенко, Курятник. До місцевого люду слід звертатися *пальмірці, пальмірчани*.

А тепер помандруймо в передісторію нинішньої Пальміри. Відразу ж зауважимо, що стара Пальміра знаходилася зовсім в іншому місці — на нинішніх південних околицях Вознесенського. Коріння історії цього населеного пункту сягає останньої третини XVIII ст.

В “Описах Київського намісництва” (1770—1780-х рр.) віднаходимо згадку про “хутор бунчукового товариша Гайворонского”¹. З огляду на прізвище власника місцеві мешканці назвали цей хутір Гайворонщина (згадаймо, Тамарівщина, Прізмовщина, Канівщина тощо). Під такою назвою поселення зустрічається в історичних документах. З плином часу хутір прибирає нове ймення — Пальміра, доволі поетичне, але багато в чому загадкове.

З приводу походження цієї назви записано один цікавий переказ. “Давно то було. Точився пекельний бій — не день і не два, лилася кров, сотні воїнів загинули, але жодна з ворогуючих сторін не змогла домогтися перемоги. Тоді супротивники вирішили припинити цей багатоденний герць і помиритися. На знак примирення недавні вороги обмінялися пальмами миру. А поселення, яке згодом тут виникло, назвали в честь цієї події Пальмірою”. Проте це не більше, ніж красива легенда, яка не підтверджується ні археологічними розвідками, ані документами.

Куди більше право на життя має версія про те, що син засновника поселення Є. Гайворонський, бажаючи підкреслити красу тамтешніх місць, дав ймення своєму хуторові “Пальміра”. До речі, Пальміра — це стародавнє місто, що понад 3 тис. років існувало на території Сирії. Ассирійці зруйнували його, але у X ст. до н.е. ізраїльсько-іудейський цар Соломон відбудував місто. У добу еллінізму (IV ст. до н.е.) Пальміра відзначалася надзвичайною розкішшю та багатством архітектури. Згодом римські легіонери ущент зруйнували це казкової краси місто.

З часом назва “Пальміра” стала прозивною для міст, які мають неповторний архітектурний ансамбль. Зокрема, Санкт-Петербург величали “Північною Пальмірою”, а Одесу — “Південною”. Щодо назви даного поселення, то вона в різних документах подається як “Пальміра”, “Пальміра-Гайворонщина”, “Пальмира”, а то й (рідше) Пальмир.

У XVIII ст. хутір належав до Золотоніської сотні. На 1781 р. тут налічувалося 24 двори посполитих бунчукового товариша Гайворонського².

У другій половині XIX ст. людність Пальміри (Вознесенська волость) стрімко зростає. Тоді як у 1859 р. тут налічувалося 50 дворів із населенням 275 мешканців³, то на 1900 р. кількість господарств становила 89, а людність сягнула 619 осіб (317 чоловіків і 302 жінки)⁴.

1897 року у зв’язку з введенням у дію вузькоколіїки Бахмач — Красне виникла станція Пальміра. Вона стала транзитним осередком відправки товарного хліба у промислові міста (понад 400 тис. пудів на рік)⁵. Поява в тамтешніх місцях важливої залізничної артерії та станції сприяла пошквалюванню економічного життя, а відтак, і спричинила подальші демографічні зрушення.

За переписом у 1910 р. в “деревне Пальмира” та на станції налічувалося 114 господарств, із них 106 селянських, 4 козацьких, два різночинських і два єврейських. Людність становила 650 мешканців, отже, за півстоліття зросла більш ніж удвічі. Пальмірчани володіли 282 дес. землі (250 — орної). При цьому, 54 господарі мали менше 3 дес., 41 володіли від 3 до 9 дес., а лише троє були відносно заможними. Посівний клин 1910 р. мав такий вигляд: 47 дес. жита, 103 — ярої пшениці, 21 — ячменю, 12,5 — вівса, 25 — гречки, 30 — проса. 17 дес. було відведено під городину. Місцеві жителі утримували 122 голови ВРХ, 83 — коней, 108 — овець, 136 — свиней, 737 — курей. У селі працювало кілька вітряків, олійниця, кузня, а замовлення місцевих мешканців виконували п'ять ткачів, коваль, тесля, столяр і швець. Збиралися дві річні ярмарки та щотижневий базар. У 1912 р. біля села та станції пролягла ширококолійна залізниця Бахмач — Одеса, яка зв'язала край із промисловими центрами Російської імперії.

Пальмірська дівтора навчалася у Вознесенській земській початковій школі. Рівень письменності місцевого люду був невисокий: він становив лише 18 %. Усього 14 пальмірських жінок уміли читати й писати (4,4 %)⁶.

У 1917 р. пальмірська біднота разом з вознесенцями брала участь у розгромі маєтку графа Капніста. Обраний у січні 1918 р. ревком здійснив розподіл поміщицької землі між селянами-незаможниками. На початку 1920-х рр. Пальміра була підпорядкована Вознесенській сільраді. За переписом середини 1920-х рр. у селі та на станції налічувалося 180 дворів з населенням 889 мешканців (430 чоловіків і 459 жінок)⁷.

У 1929 р. незаможницькі господарства Пальміри об'єдналися в колгосп “Згода”. На 1934 р. до нього входило 132 господарства (близько 80 % селянських родин). Місцева преса повідомляла, що пальмірське господарство йде в авангарді реалізації гасла XVII з'їзду ВКП(б) “Зробити усіх колгоспників заможними”. Серед передовиків колгоспного виробництва найчастіше зустрічаються імена П. Ворони та П. Денисенка⁸. Не обминули місцевих жителів сталінські репресії.

Понад 200 мешканців Пальміри стало на захист Батьківщини в роки Другої світової війни, багато з них загинуло. Як засвідчують спогади, в ході визволення Золотоніщини, запеклий бій з ворогом розгорівся 22 вересня 1943 р. біля станції Пальміра. Накривши ворога мінометним вогнем, гвардійці 9-ї бригади 3-го Сталінградського мехкорпусу зуміли вибити ворога зі станції⁹.

Чимало пальмірчан за мужність і героїзм

Вид на стару Пальміру

було удостоєно високих бойових нагород. Зокрема, Л. В. Нікель* воював в ушавленому з'єднанні – Першій польській дивізії ім. Т. Костюшка і відзначений Золотим Хрестом Заслуги, двома Срібними Хрестами Заслуги, знаками Грюнвальда і Костюшка, орденом Вітчизняної війни та медалями¹⁰. Орденом Червоної Зірки було нагороджено Є. І. Тополенка.

Після війни пальмірське колективне господарство певний час зберегло свою виробничу самостійність, а в **1950 р.** було поглинуте вознесенським колгоспом “Червоний Прапор”. Відтак, Пальміра перетворилася в бригадне село, що, як виявилось, стало початком його кінця як окремої територіальної одиниці. Наприкінці 1950-х рр., коли прокотилася руйнівна хвиля ліквідації “неперспективних” населених пунктів, ця невтішна доля спіткала й Пальміру. Рішенням Черкаського облвиконкому від **12 липня 1958 р.** село було зняте з адміністративного обліку і приєднане до Вознесенського¹¹.

Старожили згадують, що пальмірці активно протестували проти ліквідації їхнього села, неодноразово збивали дороговказ “Вознесенське”, міняючи його на “Пальміру”. Проте “верхи” не зважали на думку “низів” і були неблаганними.

Та настали нові часи і цей населений пункт був повернутий із небуття, щоправда, вже в іншому статусі і на іншій території. У полі, за 2 км від старої Пальміри в другій половині 1960-х рр. розпочалося будівництво промислового гіганта – цукрового заводу. Він був зведений у рекордно стислі терміни і вже у жовтні **1970 р.** виробив перші центнери цукру. Згодом цукрозавод вийшов на свою проектну потужність – переробку 3 тис. т солодких коренів за добу.

Фундатором і багаторічним директором цього флагмана цукрової промисловості України був чудовий організатор та людина невгамовної енергії, заслужений працівник промисловості України Ю. Д. Шмагайло. Під його керівництвом завод утримував лідируючі позиції серед цукроварних підприємств на теренах усього СРСР.

Цукрозавод неодноразово ставав переможцем Всесоюзного змагання харчової галузі, заносився на Всесоюзну дошку пошани ВДНГ СРСР.

Паралельно зі спорудженням заводських корпусів розбудовувалася й соціальна інфраструктура, а відтак, було зведено житловий масив із багатоквартирних будинків (понад 500 квартир). Нове поселення довгий час залишалося безіменним та перебувало в статусі “селища при цукрозаводі”. Уже на початку нового століття за клопотанням мешканців цього робітничого селища йому було присвоєно найменування “Пальміра” (постанова Верховної Ради України від 15 травня 2003 р.)¹².

Л. В. Нікель

Ю. Д. Шмагайло

* Л.В. Нікель оселився в Пальмірі у повоєнні роки.

Цукрозавод

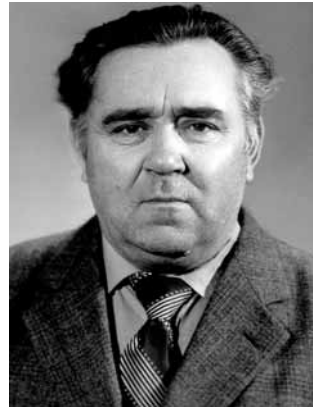
Самовіддана праця багатьох трудівників Пальмірського цукрозаводу була відзначена високими державними нагородами. Зокрема, кавалерами ордена Трудового Червоного Прапора стали Ю. П. Бондаренко, В. П. Волков, М. Т. Зайцева, З. Г. Литвиненко, Л. К. Назаренко, Трудової Слави 3-го ст. — Г. М. Гринько, П. І. Заруба, Г. Г. Маршук, Г. П. Шкіль, “Знак Пошани” — В. П. Вивальнюк,

М. С. Возний та М. М. Черненко. Апаратниця В. Г. Курятник була удостоєна почесного звання заслуженого працівника промисловості УРСР.

Наприкінці ХХ ст. Пальмірський цукрозавод набув статусу відкритого акціонерного товариства агропромислової асоціації “Укррос”. Проте через об’єктивні причини суттєво зменшилися обсяги цукровиробництва. Нині це колись потужне підприємство припинило свою виробничу діяльність.

Ю. П. Бондаренко

Г. Г. Маршук

У місцевій загальноосвітній школі І—ІІІ ст., яку упродовж майже сорока років очолював знаний освітянин О. А. Іскра, здобуває знання 143 учні, яких навчає 19 учителів. Нині це опорний заклад, що включений до обласної програми “Інноваційні школи Черкащини і працює за моделлю “Школа новітніх диформаційних технологій” (директор В. М. Лосіцький). Малюки (в т.ч. й с. Вознесенського) відвідують дошкільну установу “Кристалик” (84 дітей, 10 педпрацівників).

У селищі працювала одна з найкращих на Черкащині дільничних лікарень. Її очільником довгі роки був заслужений лікар України В. М. Потапенко. На хвилі оптимізації мережі медичних закладів району цю лікарню було ліквідовано і нині тут працює амбулаторія загальної практики сімейної медицини. На базі колишньої лікарні розгорнуто й стаціо-

Загальноосвітня школа

нарне відділення Золотоніського територіального центру (будинок пристарілих).

У старому селі народився (1939 р.) відомий український учений П. І. Коваленко — доктор сільськогосподарських наук, професор, віце-президент Академії аграрних наук України, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки. На відповідальних керівних посадах районного рівня працював уродженець старої Пальміри А. І. Шкрюбка.

П. І. Коваленко

В. М. Потапенко

Уже за новітньої доби з Пальміри вийшло чимало відомих людей. Випускником місцевої школи став відомий російський бізнесмен, фундатор і генеральний директор групи компаній “Разгуляй — Укррос” І. В. Потапенко. Родом з селища — професор Л. Д. Лактіонова, кандидат історичних наук Л. Д. Бас (має звання полковника), кандидат філологічних наук І. О. Кошова, кандидат технічних наук С. В. Марченко, кандидат військових наук М. М. Барчан та кандидат геологорозвідувальних наук Г. М. Барчан. А колишня пальмірчанка Т. В. Акс є очільницею столичного видавництва “Атон — Алатон”, відомого гарними книгами для дітей та екологічними виданнями. У селищі проживають й майстрині з вишивки бісером А. Маршук, Т. Кошик, Т. Манжара.

8 пальмірчан взяли участь у бойових діях на Сході країни. В пам'ять про полеглого В. Д. Хорошковського в Пальмірі проводяться районні змагання з військово-прикладних видів спорту.

У нашої Пальміри відсутні тезки. Єдине близьке за назвою поселення (Пальмірка) розташоване неподалік П'ятихаток Дніпропетровської обл.

- ¹ *Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст. — Київ, 1989. — С. 105.*
- ² *Там само.*
- ³ *Список населённых мест Полтавской губернии. Золотоношский уезд. — Полтава, 1859. — С. 65.*
- ⁴ *Список населенных мест Золотоношского уезда Полтавской губернии за 1900 годъ. — Полтава, 1903. — С. 14.*
- ⁵ *Россия. Полное географическое описание нашего отечества / Под ред. В. П. Семенова. — СПб, 1903. — Т. 7. — С. 367.*
- ⁶ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. — Полтава, 1913. — С. 34, 40, 46–48, 271.*
- ⁷ *Список поселень Черкаської округи. — Черкаси, 1926. — С. 19.*
- ⁸ *Червоний Жовтень. — 1934. — 18 квітня.*
- ⁹ *Самсонов А. М. От Волги до Балтики. — М., 1973. — С. 164.*
- ¹⁰ *Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни. Документи. Спогади. Статті. — Черкаси, 2000. — С. 129–130.*
- ¹¹ *Черкаська область. Адміністративно-територіальний устрій на 1 січня 1999 р. — Черкаси, 1999. — С. 99.*
- ¹² *Відомості Верховної Ради України. — 2003. — №36. — С. 286.*

ДОЛЯ В НЬОГО – НЕ ПАНСЬКА

Кожному мила своя сторона.

Г. Скворода

Кожний, хто добирається до обласного центру прямим транзитом на південь, чи у зворотному напрямі — потягом, автобусом або власним транспортом, неодмінно проїжджатиме на своєму шляху мимо станції Панське. Станція — за своїм функціональним призначенням, а разом з тим — це й населений пункт, адже там не лише працюють, а й живуть люди. Це крихітне поселення підпорядковане Благодатнівській сільраді, воно розташоване за 21 км від Золотоноші на дамбі Кременчуцького водосховища. Усього 5,5 км відділяє станцію від обласного центру.

Забудову станції становлять типові для такого роду поселень шість залізничних кількаквартирних будинків, що займають один ряд безпосередньо біля залізничного полотна. Площа Панського — близько 1 га. Нині тут налічується лише 19 господарств з населенням 40 мешканців. У 2017 р. тут не народилося жодної дитини, а помер 1 мешканець. Понад 80 % місцевих мешканців — це люди працездатного та дитячого віку. До місцевого люду слід звертатися *панщани*.

Станція Панське успадкувала назву від колись великого і процвітаючого, а нині вже, на жаль, не існуючого села. Воно розташовувалося приблизно за 1,5 км на схід від нинішньої станції. Існує Панське з кінця першої третини XVIII ст., а перша згадка про нього відноситься до 1729 р.¹

Щодо назви села, то ойконім “Панське” є присвійним прикметником і походить від загальної назви “пан”. Чи це

Дороговказ

У другій половині XIX ст. у Панському з'явилася церковно-парафіяльна школа. Однак рівень письменності місцевого люду залишався досить низьким. На 1910 р. 807 панщан уміли читати й писати, це становило 29 %. Лише 127 місцевих жінок були письменними (4,5 %). У селі тоді проживало 15 осіб, які були віднесені до інтелігенції⁶.

У Панському народився етнограф, дослідник народних художніх промислів В. І. Василенко, який деякий час працював у Полтавському земстві.

З установленням радянської влади Панське було перейменовано на Червоне. На початку непівського періоду село стало центром Червоно-сільської сільради Іркліївського району, їй були підпорядковані хутори Макарів та Журавлів. На середину 1920-х рр. у Червоному налічувалося 692 господарства із населенням 3229 мешканців (1595 чоловіків і 1704 жінки).

Суттєво зменшилася людність села внаслідок Голодомору 1932–1933 рр. Чимало панщан загинуло у вирі війни з німецьким нацизмом*. Та справжній судний день для Панського (йому після війни повернули попередню назву) настав у **липні 1958 р.** Рішенням Черкаського облвиконкому його було знято з адміністративного обліку, оскільки село потрапило в зону затоплення водами Кременчуцького водосховища. Мешканці вже колишнього поселення були змушені покидати свої рідні місця і переселятися в навколишні села. Лише залізнична станція та крихітне поселення при ній зберегли своєю назвою пам'ять про старе Панське.

У Панського є тезко, знаходиться він у Тамбовській області Російської Федерації. Зустрічаються села з однокореневою назвою: Панська на Смоленщині і Панська

Зона відпочинку

Слобода в Сибірській області, а також Панівка (2), Панова, Панове (9), Паново-Осанове, Панівці (2), Панові Кущі, Паноозеро.

¹ *Генеральное следствие о маетностях Переяславского полка. – Харьков, 1896. – С. 281.*

² *Голиш Г. М., Голиш Л. Г. У Панського – доля не панська // Вісник Золотоніщини. – 1998. – 27 червня.*

³ *Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст. – Київ, 1989. – С. 106, 264.*

⁴ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. – Полтава, 1913. – С. 98, 101, 104, 108–112, 271.*

⁵ *Фонди народного музею “Пам'ять” Чапаєвської ЗОШ I–III ст. – № 361.*

⁶ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись. – С. 98.*

* У Панському народився льотчик-гастеллівець О. Т. Романенко. Загинув 12 липня 1944 р.

Є ПІДСТАВА ДЛЯ НАДІЇ?

*Зелене село на Супії
У згадках щодня постає.
Над плином води голубої
Дитинство там бродє моє.*

М. Пономаренко

За 42 км на північний захід від райцентру розташоване с. Підставки, центр однойменної сільської ради. Село лежить у долині річки Супії на надзаплавній терасі погорбленої рівнини. Неповдалік пролягає шосейна дорога Канів – Драбів, а околиці Підставок оточують мішані ліси та зелені луки. Село сусідить із Плешканями, Калениками, Богданами та Ковраєм. Землі Підставок упритул підходять до Драбівщини (села Безбородьки, Безпальче).

Площа села – 216 га, у ньому всього 8 вулиць та 2 провулки, сумарна протяжність сільських доріг – 7 км. Віддавня сільські кутки мають назву Забережки, Козиний Ріг, Царина та ін.

У Підставках нині – 196 дворів з населенням 473 жителів. Показово, що лише за останні десять років людність зменшилася на 124 особи, а порівняно з початком минулого століття – майже утричі. Більш того, за чисельністю населення Підставки нині відкинуті на кінець XVIII ст. У сьогоденному селі показники природного приросту постійно мінусують. Наприклад, у 2017 р. у Підставках не народилося жодної дитини, а померло 13 (-13) осіб. Та це й не дивно, адже майже 40 % місцевих жителів – люди пенсійного віку.

Найпоширенішими прізвищами в селі є Білан, Пустовіт, Романенко, Сергієнко, Ступацький. Прийняті форми звернення до тамтешніх жителів – *підставківці, підставківчани*.

Вид на село

Історія села започаткована ще в XVII ст., перша писемна згадка про нього відноситься до 1666 р.¹ Отже, це поселення є ровесником повстання Переяславського полку, і йому понад 340 років. Щодо походження назви села, то тут є декілька точок зору. Перша гласить, що кілька козаків осіло тут на лузі біля ставків, звідси, начебто, й назва осади Підставки. Інша ув'язує походження назви з Полтавською битвою 1709 р.: на місці села стояла козацька *підстава* як заслін проти шведів. Проте вагомих аргументів на підтвердження названих версій немає. На думку М. Ф. Пономаренка, яку ми поділяємо, все набагато простіше: назва села, як і багатьох інших, походить від прізвища першопоселенця осади — якогось Підставки. Слово “підставка” означає предмет, на який що-небудь ставлять чи підставляють під щось. Таке прізвище зустрічається у козацьких реєстрах XVII—XVIII ст.

Підставки належали Гельмязівській сотні і за гетьманування Самойловича потрапили у підданство до сотника І. Сулими, пізніше — полковника С. Томари².

На 80-ті роки XVIII ст. тут налічувалося 185 дворів, а населення становило 567 мешканців. 27 дворів належало виборним козакам, 24 — козакам-підпомічникам, 134 — різним категоріям залежного селянства (посполитим, козацьким підсусідкам)³.

Реформа 1861 р. не принесла селянам очікуваної волі й достатку. На 1885 р. у селі налічувалися шість повністю безземельних господарств, 25 не мало орної землі, а 67 — худоби⁴.

Селяни Підставок неодноразово виступали проти поміщиків за свої права. Так, 1899 р. сталася кривава сутичка 41 жителя села з холуями поміщика Мерінга в маєтку “Великий Коврай”. Селяни побили представників поміщицької адміністрації і забрали в них коней. У відповідь панські слуги відкрили стрілянину, і двоє селян було поранено (один з них невдовзі помер)⁵. Цей факт історії села згадується в солідних наукових виданнях.

Згідно з третім подвірно-господарським переписом 1910 р. у Підставках, які тоді були підпорядковані Безпальчівській волості, налічувалося 294 двори з населенням 1607 мешканців. Отже, з кінця XVIII ст. людність зросла в 2,8 разу. 47 господарств належало козакам, 235 — селянам. Підставківчани тоді обробляли 1250 дес. землі (пересічно — понад 4 дес. на кожний двір). Для обробітку землі в селі тоді використовували сумарно 125 однолемішних плугів, 158 сох, 279 дерев'яних борін, в упряжі було 89 волів, 170 коней, 272 вози (переважно з дерев'яними вісями). Посівний клин у 1910 р. складався з 258 дес. жита, 59 — озимої та 100 — ярої пшениці, 112 — ячменю, 51 — вівса, 49 — гречки, 126 — проса, 5 — конопель та льону, 6 — соняшника. Молоко, м'ясо, яйця, шкіру та вовну отримували підставківчани завдяки вирощуванню у своїх господарствах 505 голів ВРХ (в т.ч. — 207 корів), 523 овець, 204 свиней, 1707 курей і 114 качок. 11 жителів села пасічникували, маючи загалом 38 вуликів (з них 25 — рамкових). Збіжжя переробляли на 29 вітряках, а

нуло, в тому числі й 30 — під час окупації. Бойова звитяга 160 жителів села була відзначена високими державними нагородами. Зокрема, орденом Червоного Прапора нагороджено фронтовиків І. М. Романенка та М. М. Соломаха, орденами Слави 3-го ст. та Червоної Зірки, В. І. Руденка, орденом Вітчизняної війни — М. Г. Колодько, а медаллю “За відвагу” — В. І. Руденка та О. О. Завідню.

І. М. Романенко

М. М. Соломаха

Після війни колгосп “Паризька комуна” очолював М. Л. Білич. У 1960 р. відбулося укрупнення господарства: воно злилося із сусіднім колгоспом ім. Кірова і дістало ім'я В. І. Леніна (голова — В. Ю. Кабиш). Через 6 років місцевий колгосп отримав нове найменування — “Правда”, його в різні роки очолювали М. П. Юрченко, М. Г. Вовк, В. І. Романюк, Ю. І. Юрченко.

У 1960—1980-х рр. господарство демонструвало досить пристойні виробничі показники. Його трудівники були відзначені державними нагородами. Кавалером ордена Леніна стала ланкова М. Я. Козел, ордена Трудового Червоного Прапора — доглядач овець М. М. Соломаха та шофер Г. М. Романенко, Трудової Слави 3-го ст. — працівниця рільничої бригади Є. В. Сергієнко, “Знак Пошани” — доярка М. В. Сергієнко, механізатор В. А. Федоряка. Чотирма медалями “За трудову доблесть” нагороджено Г. С. Сергієнка.

Та прийшли післяперебудовні часи з їх нелегкими випробуваннями, яких місцеве господарство не витримало і почало занепадати. “Правда” стала надбанням історії, і була реорганізована у СТОВ “Підставки”, яке також лихоманило. У 2005 р. цілісним майновим і земельним комплексом це господарство влилося до потужного сільгоспприємства ПСП “Плешкані”.

У селі працює НВК у складі загальноосвітньої

На мітингу з нагоди 60-річчя колгоспу “Правда”

школи I – III ст. (23 учні, 7 учителів) та дитсадка “Ромашка” (15 дошкільнят, 2 вихователі), а також фельдшерський пункт, будинок культури та бібліотека. Експонати музейної кімнати в Підставках розповідають про традиції старших поколінь.

Почесне звання “Матероїня” мають Г. І. Іщенко та М. М. Чопик, які народили і виховали 5 дітей.

Віруючі села розподілені між двома конфесіями – парафією Української православної церкви (Московського патріархату) і общиною християнської віри євангельської (п'ятидесятники).

Уродженець села С. І. Кравченко – доктор медичних наук, професор. Науковий ступінь кандидатів історичних наук здобули С. І. Пустовіт та М. Д. Сірик, кандидата сільськогосподарських наук – М. М. Колодько.

О. С. Пустовіт

В. А. Федоряка

Пономаренко Михайло Федорович народився 28 листопада 1920 р. у с. Підставки Золотоніського повіту. Із родини священнослужителя та педагога. Закінчив місцеву семірачку й здобув фах учителя у Золотоніському педтехнікумі. Учасник бойових дій у Другій світовій війні, нагороджений орденом Вітчизняної війни 2-го ст. та Червоної Зірки. Вищу освіту здобув у Черкаському педінституті (1947 р.) та Київському інституті іноземних мов (1954 р.). Від 1946 до 1974 р. працював учителем іноземних мов Золотоніської міської школи № 4. У 1963 р. створив районний краєзнавчий музей і очолював його на громадських засадах упродовж понад 20 років (нині цей музей носить ім'я його засновника). Брав участь та очолював археологічні експедиції на теренах Черкащини, відкрив понад 300 пам'яток давнини. На основі артефактів та архівних документів створив краєзнавчу картотеку Черкащини, що складається з 10 тис. одиниць. Зібрані матеріали лягли в основу понад 3 тис. його краєзнавчих публікацій. Автор (співавтор) кількох статей для тому «Історія міст і сіл УРСР. Черкаська область», книг «Золотоноша», «Золотоніщина», «Золотоніщина в осадах», «Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. Документи. Спогади. Статті» та ін. Побачили світ і 5 його поетичних збірок. Брав участь в організаційному відродженні краєзнавчого руху на Черкащині, редагував часопис «Краєзнавець Черкащини», обирався членом правління Всеукраїнської спілки краєзнавців, організовував проведення конференцій з проблем регіоналістики. Один із засновників районних організацій НРУ та УРП. Відзначений почесним званням «Заслужений учитель України», краєзнавчими преміями ім. В. Антоновича та М. Максимовича. Помер 1 січня 2010 р. Запроваджено районну краєзнавчу премію ім. М. Пономаренка.

М. В. Босак

О. М. Кива дослужився до звання генерал-лейтенанта, а О. С. Пустовіт стала знатною ткалею і за свою звитяжну працю удостоєна звання Героя Соціалістичної Праці. Родом з Підставок і відомий український письменник М. В. Босак та патріарх вітчизняного краєзнавства, заслужений учитель України М. Ф. Пономаренко. Колишній підставківець Ю. Г. Федоряка нині є директором Черкаської обласної філармонії. А його землячка й дружина Г. В. Федоряка (Різник) працює в цій поважній мистецькій установі режисером-постановником. У селі проживає відома за його межами майстриня з художньої вишивки К. І. Пустовіт.

Від 2017 р. вулиці села отримали штучне освітлення.

4 підставківчани стали учасниками війни на Сході, сержант В. П. Романенко нагороджений знаком Народної Пошани та медаллю “За відвагу”.

Підставки мають лише одного тезка, він знаходиться в Сумській області (Липоводолинський район). Населені пункти з однокореневими назвами відсутні.

Ю. Г. Федоряка

¹ *Переписні книги Переяславського полку 1666 р. – Київ, 1933. – С. 236.*

² *Генеральное следствие о маетностях Переяславского полка (1729–1731) – Х., 1896. – С. 268.*

³ *Описи Київського намісництва 70–80-х рр. XVIII ст. – К., 1989. – С. 108.*

⁴ *Сборник по хозяйственной статистике Полтавской губернии. – Т. 6. – Полтава, 1887. – С. 114–121.*

⁵ *ДАЧО, ф. Р-4178, оп. 1, спр. 166, арк. 2*

⁶ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. – Полтава, 1913. – С. 8, 12–16, 272.*

⁷ *Клировая книга Полтавской епархии. – Полтава, 1902. – С. 12.*

⁸ *ДАЧО, ф. Р-4178, оп. 1, спр. 166, арк. 4.*

⁹ *Приложение к отчёту Золотоношской уездной земской управы за 1908 годъ. – Золотоноша, 1909. – С. 152, 162.; Третья подворно-хозяйственная перепись... – С. 6.*

¹⁰ *ДАЧО, ф. Р-4178, оп. 1, спр. 166, арк. 2.*

¹¹ *Список поселень Черкаської округи. – Черкаси, 1926. – С. 12.*

¹² *Колективіст Гельмязівщини. – 1931. – 20 травня.*

ВІД ПІСОЧЕНА ДО “МАЯКА”

*Лежить село мое у росяній долині,
Біленькі хати тонуть у садах,
Супій тече в Дніпрові води сині,
Ховає вроду в тихих берегах.*

Н. Верменич

Якщо визначати першість у номінації “мати поселень Златокраю”, то, поза всякими сумнівами, на таке високе титулування заслуговує від його першоджерел село Піщане, яке належить до одного з найстаріших населених пунктів Черкащини, маючи уже понад 800-річний вік. Село розкинулося на рівнині за 16 км на північний захід від райцентру біля автодороги національного значення Київ – Дніпро. Лежить воно при злитті річки Ковраець з допливом Дніпра р. Супій – колись повноводною, а нині змілілою водною артерією. В’їзд у село впродовж кількох сот метрів обрамлює чудовий яблуневий сад. Піщане має своїми найближчими сусідами села Гельмязів, Софіївка, Нова Гребля і Коврайські хутори (віднесені до Піщанської сільради).

У селі 33 вулиці і 6 провулків, сумарна протяжність доріг становить майже 90 км. Поряд з індивідуальною забудовою тут є чимало багатоквартирних будинків. Загальна площа села – 1166 га, сільські кутки зветься Загреба, Кандиба, Замістя, Колоша, Корзуни, Кут, Озера, Підлипове, Новоселиця, Угольчик, Шандрівка.

У Піщаному нині 1580 господарств, а його населення становить 3552 мешканців, що закріплює село за цим показником у групі районних лідерів. Майже 33 % населення – молоді люди віком до 35 років, це відкриває втішні

Центр села

перспективи соціально-економічного розвитку села. Поряд з цим природний приріст населення має стійкі мінусові показники. Для прикладу, в 2017 р. народилося 25 мешканців, померло ж 64 (-39). Найпоширеніші сільські прізвища — Брус, Дахно, Коцар, Лівий, Шандра, узагальнююча форма звернення до місцевих мешканців — *піщанці*.

Історія Піщаного сягає своїм корінням у сиву давнину. На території села виявлені археологічні знахідки новокам'яного, міднокам'яного та бронзового віків, скитської доби та черняхівської культури. У 1961 р. біля урочища Липове було знайдено 15 високохудожніх бронзових (з позолотою) ваз. Цей унікальний комплект грецького посуду кінця VI — поч. V ст. до н.е. засвідчив тісні економічні зв'язки наших предків з античним світом¹.

Перша писемна згадка про населений пункт відноситься ще до третьої чверті XII ст., хоча є вже припущення про ще більш давню точку відліку його історії (X ст.). Знаменитий Лаврентіївський літопис повідомляє про таку подію, датовану **1169 р.**: “Приде множество Половец: разделившесе на двое, один придыша къ Переяславлю и сташа у Песочна”...²

Вигідне географічне місцезнаходження Пісочена на перетині Супою і шляху від Переяслова до Желді визначило помітне стратегічне значення цієї осади вже від часу її виникнення. У киеворуську добу Пісочен став справжньою богатирською заставою в боротьбі з кочівниками як опорний пункт Надсупійської лінії оборони. Це місто-фортецю спіткала доля багатьох інших: у **1239 р.** монголо-татарське військо на чолі з Менгу-ханом стерло його з лиця землі. Відтоді сліди Пісочена загубилися на декілька століть.

Плинув час і, подібно до Фенікса з попелу, повернулося з небуття і це поселення. Щоправда, уже не в ранзі міста і під дещо іншою, однокореневою назвою. Друге народження цього населеного пункту відбулося наприкінці **XVI ст.**, і в тогочасних документах зустрічаємо “село Пісчане”. Отож, ця подія сталася понад 420 років тому.

Щодо походження назви села, то логічною видається думка про віднесення Піщаного до топонімів, які пов'язані з особливостями географічного середовища. Назва села вказує на те, що в структурі тамтешніх ґрунтів є чимало піску. Зрозуміло, це не можна трактувати буквально, бо загально-відомо, що в Піщаному таки переважають родючі чорноземи.

На карті Г. Л. де Боплана (1640-ві рр.) поселення позначене вже як укріплене місто під своєю архаїчною назвою “Пісочин”. Наприкінці XVI — першій половині XVII ст. його власниками були князі Довмонти, потім київські шляхтичі Олекшиші-Герановські й зрештою князь Я. Вишневецький.

У 1649 р. Піщане стало сотенним центром Черкаського полку. Під час Національно-визвольної війни піщанська сотня, у складі якої було 125 козаків (сотник — К. Федорович) відзначилася у битвах під Берестечком, Батогом³.

У 1666 р. піщанці приєдналися до масового повстання козаків Переяславського полку. Саме біля Піщаного в липні відбувся запеклий

шестигодинний бій між повсталими і гетьманськими військами⁴. Багато лиха жителі містечка зазнавали від турецько-татарських набігів. Найбільш руйнівні з них відбулися у 1672, 1678, 1692 рр. Так, історичні джерела доносять до нас інформацію про те, що взимку **1672 р.** у Піщаному татари “людей много в полон поймали и животину отняли”⁵. З припиненням ворожих нападів Піщане поступово втратило своє оборонне значення.

З описів Київського намісництва дізнаємося, що в 80-х рр. XVIII ст. у містечку налічувалося 535 дворів із населенням 1430 мешканців. За кількістю населення Піщане поступилося лише Гельмязову. Соціальний склад людності поселення відображав його козацький статус. Зокрема, 3 господарства були дворянськими, 4 — різночинськими, 7 належали церковникам, 229 — виборним козакам, 209 — козакам-підпомічникам і лише 97 — залежним селянам. До речі, на один двір виборного (заможного) козака тоді припадало пересічно 7,7 вола, 5,2 коня і 33 дес. землі, тоді як на одне господарство козака-підпомічника (збіднілого) — 2,7 вола, 0,7 коня й 11 дес. ґрунтів. Левова частка родючих піщанських чорноземів належала колезьким асесорам М. Гриневичу і С. Гайворонському, полковому хорунжому І. Жилі, прапорщику І. Кандибі⁶.

Після селянської реформи 1861 р. містечко стало волосним центром, тут наприкінці XIX ст. проживало 4,5 тис. мешканців⁷. На 1910 р. у Піщаному налічувалося 996 дворів (зокрема 788 козацьких, 141 селянський), а населення становило 5183 особи. Щороку людність тоді зростала щонайменше на 50 осіб.

У пореформений час значно похжвавилось економічне життя. На початку століття піщанці володіли сумарно близько 4970 дес. землі, причому 8 господарств мали у своїй власності понад 50 дес. Ґрунти оброблялися 323 плугами, 437 сохами і 880 боронами, в упряжі було 90 волів (їх мало 40 господарств) та 873 коні (694 господарства). У 1910 р. під жито було відведено 1172 дес., озиму — 64, яру пшеницю — 602, ячмінь — 234, овес — 509, гречку — 958, льон і коноплі — 105, городину — 211, баштан — 123, соняшник — 159.

Жителі містечка утримували тоді 1300 голів великої рогатої худоби (в т. ч. 600 корів), 800 — свиней, 1050 — овець, 6524 — курей, 578 — качок і 724 — гусей. 58 піщанців пасічникувало: усього в селі тоді налічувалося понад 1540 вуликів. Зібране збіжжя піщанці переробляли на

Піщане на поч. XX ст.

98 вітряках, 2 парових та 2 водяних млинах, 11 олійницях. Працювало чимало ремісників: 34 теслі, 23 кравці, 13 шевців, 23 ткачі, 5 ковалів. У містечку були 9 крамниць і кілька шинків, тут відбувалися три щорічні ярмарки і, як засвідчують документи, на них “стечения очень многолюдные”⁸.

Свої душі лікували піщанці у двох храмах Божих – Троїцькій та Воскресенській церквах. Це були досить ошатні будівлі з чудовими банями та дзвіницями, а чисельність прихожан в них майже збігалася із загальною кількістю населення⁹. У Піщаному народився відомий церковний діяч, пізніше архієпископ УАПЦ Ю. М. Міхновський.

Ю. М. Міхновський

Помітні кроки були здійснені в галузі народної освіти. У **1865 р.** було відкрито церковно-парафіяльну школу, **1868 р.** – земську початкову¹⁰, а в **1878 р.** – двокласне міністерське училище. Одними з перших піщанських вчителів були Самуїл і Олександра Навротські. Втім, освіта була доступною далеко не всім. На 1908 р. у земській початковій школі навчалося лише 47 хлопчиків, а в міністерському училищі – 177 хлопчиків і 13 дівчаток. Загальна ж картина в царині освіти була невтішною: перепис 1910 р. фіксує всього 28 % піщанців, які володіли грамотою, а неписьменність серед жінок становила 85 %¹¹. Уродженець Піщаного М. Л. Тамара – відомий юрист і державний діяч, знавець східних мов, працював російським послом у Персії, написав працю “Економічне становище Персії”¹².

Чимало піщанців стало учасниками російсько-японської та Першої світової війни, було відзначені нагородами. Так, за мужність у війні проти “німецьких супостатів, за царя і Вітчизну” Ф. Н. Шандру нагородили Георгіївськими хрестами 3-го і 4-го ст., а Т. М. Костюченка – 4-го ст. У боях на російсько-німецькому фронті відзначилися та були нагороджені Георгіївськими медалями Д. Мохонько і Я. Романенко.

Під час Української революції восени 1917 р. в Піщаному було створено громадський комітет під орудою М. С. Яценка, який провів конфіскацію поміщицьких земель. За Гетьманату понад 20 піщанців записалося до Державної варти (отаман М. О. Жежелівський). Сільським старостою був О. П. Жежелівський – нащадок Ф. Джежелія. Волосну владу очолив невтомний організатор М. С. Яценко. На поч. 1920-х рр. селом проходили повстанські загони отаманів Махна, Калеберди, Марусі, Чорного та ін.

Боротьбу з гетьманцями, а пізніше з денікінцями розгорнув місцевий партизанський загін на чолі з Ю. Буциком¹³.

У 1920 р. Піщане стало центром сільської ради, що з 1923 р. входила до складу однойменного Піщанського району, центр якого, одначе, знаходився в с. Прохорівці. Піщанській сільраді тоді підпорядковувався хутір Бубели. За переписом 1926 р. у селі налічувалося 1437 господарств, а населення досягло

пікових величин за всю його історію — 6378 жителів (3156 чоловіків і 3222 жінки)¹⁴.

Перші осередки колективного господарювання в Піщаному — ТСОЗи з'явилися у 1928 р. А в 1929–1930 рр. на хвилі суцільної колективізації в селі виникло відразу три колгоспи — ім. Шевченка (голова С. Т. Чмир), “Нове життя” (М. М. Кононенко), ім. Ілліча (М. І. Соломаха)¹⁵.

Масові “розкуркулювання” (понад 30 родин) та виконання нереальних планів хлібозаготівель призвели до трагедії Голодомору 1932–1933 рр., жертвами якої став кожний п'ятий піщанець: тоді голодною смертю померло понад 1650 осіб. Сотні дітей, які в ті роки стали сиротами, вдалося врятувати через створення колгоспних патронатів, де було налагоджено хоч якесь харчування¹⁶.

Оговтавшись від голодного мору, вцілілі піщанці посилили свої трудові зусилля на колгоспній ниві. Усі піщанські колгоспи були серед районних лідерів. На 1937 р. у розпорядженні трьох господарств було 7467 га землі, на 12 товарофермах утримувалося 819 коней, 537 голів ВРХ, тисячі свиней, овець, птахів, а мед збирали з 884 колгоспних вуликів. Функціонували 3 цегельні, водяний та 2 парові млини¹⁷. За виробничі успіхи колгосп “Нове життя” та ім. Шевченка стали учасниками Всесоюзної сільгоспвиставки. Високі трудові досягнення мала ланкова О. В. Гальченко, доярки М. І. Дахно, К. Г. Костюченко та ін.

Перед першим виїздом колгоспників у поле. 1930 р.

Група вчителів Піщанської семирічки. 1930 р.

У 1930-х рр. у селі працювала амбулаторія, пологовий будинок, середня та початкова школи (понад 1000 учнів, 32 учителі), будинок культури. Сільська капела бандуристів завоювала в 1936 р. друге місце на обласній олімпіаді.

Відомим у краї був і сільський осередок ТСОАВІАХІМу. У Піщаному працювали оборонні гуртки, діяла планерна станція, проводилися масові змагання з військово-прикладних видів спорту¹⁸.

Однак ці успіхи затьмарювалися масовими репресіями другої половини 1930-х рр., їх жертвами стало близько 70 піщанців. Серед незаконно репресованих — архієпископ Ю. М. Міхновський, учителі В. М. Скородід і С. Т. Полуда, лікар М. Ф. Мартиненко, ветлікар І. Д. Бойко, бухгалтер О. Г. Дахно, колгоспники Д. П. Брус, М. М. Макаренко, Я. О. Романенко та ін.¹⁹.

1127 піщанців стали учасниками німецько-радянської війни, кожен другий загинув у страшному воєнному вирі, в тому числі 55 (з них 11 партизанів) були розстріляні окупантами. У свининських лісах деякий час діяв партизанський загін під командуванням голови Піщанської сільради А. М. Білоуса. Ф. Г. Шандра і В. Д. Яган стали учасниками партизанського руху в Білорусії. 439 жителів села були удостоєні бойових нагород²⁰. Зокрема, за мужність і героїзм орденом Леніна нагороджено підполковника Г. П. Прокопенка та сержанта А. П. Дахна. 8 піщанців відзначено орденом Червоного Прапора (в тому числі віце-адмірала Г. К. Чорнобай — п'ятьма, льотчика М. Д. Колісника — трьома, танкіста І. В. Харину та авіатора І. Я. Іченського — двома), 18 — Слави 3-го ст. (в т. ч. піхотинця М. М. Шандру — 2-го і 3-го ст.), 19 — Вітчизняної війни, 44 — Червоної Зірки, 57 — медаллю “За відвагу”. Старшину 2-ї статті Д. Ф. Мохонька нагородили медаллю Ушакова²¹, а підполковника М. Д. Колісника — орденом О. Невського.

Г. К. Чорнобай

Г. П. Прокопенко

Пам'ятний знак на честь воїнів-визволителів

У 1950 р. усі три піщанські колгоспи об'єдналися в єдине господарство — ім. Шевченка, до складу якого наприкінці 1950-х рр. було включено й колгосп ім. Мічуріна (Коврайські хутори).

Господарство очолював талановитий організатор М. С. Бонь, а після його передчасної смерті в 1956 р. — І. П. Наумейко. З 1966 р. 9 років у Піщані

*Збір ранніх зернових у колгоспі ім. Шевченка.
1959 р. ЦДКФФА*

реконструйовано центр села, у **1956 р.** відбулося урочисте відкриття одного з перших на Черкащині типових сільських будинків культури. 1962 р. було введено в дію нове приміщення сільської десятирічки. У селі функціонувала одна з перших і найпотужніших у районі дизельна електростанція, струм від якої отримували й інші села. Про успіхи колгоспного Піщаного розповідалося на багатьох сторінках республіканської та обласної преси, трудівникам села присвячувався й повнометражний документальний кінофільм “У далекому селі” (1959, Укркінохроніка)²².

Знаковий етап історії господарства села пов'язаний із керівною діяльністю багатогранної особистості й справжнього лідера М. С. Васильченка, який очолює “Маяк” з 1979 р. Уже наступного року після його приходу господарство було реорганізовано на радгосп, а в роки української незалежності воно набуло статусу агрофірми. Всі останні десятиріччя СТОВ АФ “Маяк” виправдовує свою назву і неодмінно знаходиться в числі правофлангових серед сільгосп-підприємств Черкащини, та й усієї України. Нині це гігантський аграрний комбінат, що розгорнув свою господарську діяльність майже на 9 тис. га землі,

головавав І. В. Колечкін, а в 1975 р. його змінив І. О. Михайловський (трагічно загинув в автокатастрофі 1979 р.). Слід підкреслити, що всі ці роки піщанський колгосп, який з 1962 р. дістав назву “Маяк,” перебував у районних лідерах і володів поважним статусом “мільйонера”.

У 1950–1960-х рр. у Піщаному велося значне соціально-культурне будівництво. Було повністю

Васильченко Микола Семенович, народився 1 січня 1946 р. в с. Франківка Чорнобайівського району. Спеціальну освіту здобув у Золотоніському ветеринарному технікумі та Київській сільгоспакадемії (фах — ветлікар). Трудову діяльність розпочав у колгоспі ім. Суворова (Кіровоградщина), з 1976 р. працював ветлікарем колгоспу “Маяк”, а від 1979 р. — головою його правління, директором радгоспу, агрофірми. У 1995 р. присвоєно звання “Заслужений працівник сільського господарства України”, 2001 р. — нагороджений орденом “За заслуги” 3-го ст., 2002 р. — 2-го ст., а в 2009 р. — 1-го ст. Указом Президента України №1294 від 12 листопада 2003 р. удостоєний звання Герой України. Почесний академік Академії аграрних наук України (2002 р.). У 2015 р. став лауреатом загальнонаціональної програми “Людина року” в номінації “Аграрій року”.

має у своєму розпорядженні сотні одиниць потужної сільськогосподарської техніки (у т.ч. сучасні імпортні комбайни “Домінатор”, “Хольмер”, “Ягуар”, “Ропа”, багатосильні трактори, автомобілі). Введено в дію доїльний зал американського виробництва “Боу-Матік”, зерносушильний комплекс німецького виробництва “Рієла”, голландський комбікормовий завод, продуктивністю 10 т/год. та ін. У господарстві утримується понад 4000 голів ВРХ (в т.ч. 1000 фуражних корів), 7928 свиней (600 свиноматок). Щорічно виробляється близько 34 тис. т зерна (при урожайності понад 70 ц/га), удої молока на кожну корову перевершили 10-тисячний рубіж, а середньодобові привіси ВРХ на відгодівлі становлять 1015 г.

В агрофірмі є і власне переробне підприємство – мінім’ясокомбінат, де виробляється понад 20 видів м’ясної продукції. Вона реалізується в мережі фірмових торгових точок господарства. У 2006 р. чистий прибуток господарства становив понад 12 млн грн, а рентабельність сягнула 46 %.

За унікальні виробничі досягнення в 1991 р. агрофірма “Маяк” була занесена до “Золотої книги українського підприємництва”, а в 2001 р. нагороджена дипломом лауреата загальнонаціонального конкурсу “Вища проба.”

У різні роки кращих трудівників “Маяка” відзначили високими державними нагородами. За високі надої молока звання Героя Соціалістичної Праці була удостоєна доярка М. Д. Слюсар.

Слюсар Марфа Денисівна, народилася 15 листопада 1934 р. в с. Піцане. У 1949 р. після закінчення 5 класів місцевої школи розпочала трудову діяльність, працювала на різних роботах у колгоспі ім. Шевченка. З 1963 р. – доярка колгоспу “Маяк”. За високі надої молока (понад 3 тис. кг на кожну фуражну корову) у 1973 р. Указом Президії Верховної Ради СРСР їй було присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці. Нагороджена двома орденами Леніна, орденом Жовтневої революції, Дружби народів та медалями. Померла в 2000 р.

М. І. Дахно

Орденом Леніна була відзначена трудова звитяга доярки М. І. Дахно, Дружби народів – доярки М. Т. Бакум та механізатора І. П. Шандри. Десять працівників господарства поціновані за свої трудові досягнення орденом Трудового Червоного Прапора, 15 – “Знак Пошани” (ланкова В. К. Роцин – двічі), 8 – орденом Трудової Слави 3-го ст. (доярка А. М. Заярна – 2-го і 3-го ступенів). Два працівники нагороджені Грамотами Верховної Ради України. Почесне звання “Заслужений працівник сільського господарства” присвоєно директору господарства М. С. Васильченку, зоотехнікам Р. П. Лівій та М. Д. Крикун, дояркам М. П. Коваленко та Є. Т. Олексієнко, бухгалтеру Л. В. Васильченко. Нещодавно

Головний корпус комбікормового заводу

Наприкінці 1970-х — поч. 1980-х рр. у Піщаному було зведено свино-відгодівельний комплекс “Золотоніський”, розрахований на вирощування 63 тис. голів свиней, та найпотужніший у Черкаському краї комбікормовий завод*. Очільник свинокомплексу М. А. Деркач був відзначений орденом Дружби народів. Проте ці підприємства не витримали ударів ринкової стихії. Комбікормовий гігант по суті припинив своє існування. З 2005 р. тут розпочалися відновлювальні роботи силами ТОВ “Крокус” (це господарство викупило завод), але реанімувати виробництво так і не вдалося.

Ледь животів і свинокомплекс, на якому утримувалося лише 3 тис. голів. Завдяки іноземним (арабським) інвестором, які набули права власника на початку нинішнього століття, ТОВ селекційний племзавод “Золотоніський” (нова назва свинокомплексу) розпочав нарощування своїх виробничих потужностей. Певний час тут утримувалося близько 10 тис. голів свиней. Нині свинокомплекс по суті не функціонує.

Урядова делегація на молочно-тваринницькій фермі АФ “Маяк”

У загальноосвітній школі I–III ступенів навчається 291 учень (28 учителів). У цьому закладі упродовж 35 років викладав математику відомий педагог О. О. Василенко, відзначений за свою працю почесним званням “Заслужений учитель України”. Учитель географії В. І. Шандра посів почесне друге місце у Всеукраїнському конкурсі “Учитель року 2006” (нагороджений Грамотою Верховної Ради України). 105 малюків виховується у дошкільній установі “Казка”.

З. В. Кравченко, яка народила і виховала 5 дітей, отримала почесне звання “Мати-героїня”.

* Вказані виробничі об’єкти є самостійними і ніякого відношення до СТОВ агрофірма “Маяк” не мають.

При сільському будинку культури (директор – заслужений працівник культури Л. П. Шеремет) працюють 28 гуртків художньої самодіяльності, чотири колективи носять почесне звання народних – аматорський хоровий колектив (керівник О. В. Запора), самодіяльна агітаційно-художня бригада (О. Г. Запора), хореографічний ансамбль “Любава” (Л. П. Шеремет) та духовий оркестр. У селі працює один із найкращих у районі народних краєзнавчих музеїв, який понад 30 років очолював М. Л. Брус. Від 2011 р. ним завідує відомий краєзнавець, автор двох змістовних книг з минувшини Піщаного С. О. Чайка. Медичне обслуговування здійснюють кваліфіковані працівники амбулаторії сімейної медицини. До послуг молоді – сільський фізкультурний майданчик та типовий спортзал.

О. О. Василенко

Чотирнадцять молодих піщанців узяло участь у афганській війні, В. М. Харина 1 вересня 1987 р. загинув у бою. Посмертно його було нагороджено орденом Червоної Зірки, а на фасаді школи встановлено меморіальну дошку. Підполковник танкових військ І. Г. Сердюк узяв участь у бойових діях під час 4-ї арабо-ізраїльської війни і був відзначений єгипетськими нагородами: Золотим та Срібним орденами бойової слави.

Деякі уродженці Піщаного здобули науковий ступінь. Зокрема, М. М. Воропай – доктор технічних наук, відомий український учений у галузі електророзв’язування, один із соратників академіка Б. Є. Патона. Його заслуги відзначені Державною премією УРСР у галузі науки і техніки (1972 р.). Кафедрою українського мовознавства Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького завідує доктор філологічних наук, професор, авторка багатьох оригінальних праць з лінгвістики Г. І. Мартинова (Костюченко). О. А. Шандра – відомий медик, доктор наук, заслужений винахідник УРСР, В. З. Тарасюк здобув науковий ступінь кандидата медичних наук, а І. М. Рева – історичних наук.

Свято-Троїцька церква

З іменем піщанця, заслуженого економіста РРФСР М. М. Кантемира пов’язані становлення і розвиток Новоросійського пароплавства (Російська Федерація). Почесним званням “Заслужений працівник культури” відзначена творча праця Г. М. Чмира. Серед шанувальників живопису визнанням користуються графічні картини колишнього піщанця, члена Національної спілки художників України В. П. Бакала. Відомим подвижником природоохоронного краєзнавства став М. П. Яценко, який упродовж 15 років працював заступником директора Канівського державного заповідника. Дарує

Р. С. Шеремет

землякам своє натхненне поетичне слово Н. Д. Верменич. Має звання майстра спорту з пауерліфтингу О. С. Манжула.

Активними учасниками Помаранчевої революції стали Г. О. Гориниченко й С. О. Чайка, а революції Гідності – В. О. Коцар і Д. В. Шандра.

40 піщанців узяли участь у сучасній війні на Сході країни. Біля м. Сватове загинув боєць Р. С. Шеремет, його іменем названо центральну вулицю села. Один із кіборгів Я. В. Секрет нагороджений орденом “За мужність” 3-го ст. Чимало жителів села взяли активну участь у волонтерському русі.

У Піщаного є 19 стовідсоткових тезок, 10 знаходиться в Україні (Волинська, Київська, Кримська, Одеська, Полтавська, Сумська, Харківська області). Є села з такою назвою у Російській Федерації (Алтайська, Астраханська, Белгородська, Курська, Челябінська області, Приморський край, Карелія), Казахстані (Павлодарська область). Окрім цього, зустрічається ще 45 населених пунктів, що мають однокореневу назву з нашим Піщаним. Це Піщанка (16 поселень), Піщаний (11), Піщаний Брід (3), Піщанське (2), Піщано-Кінське (2), Піщаний Мис, Піщаний Кар’єр, Піщаний радгосп, Піщаники, Піщані Ковалі, Піщано-Коледіно, Піщано-Копська, Піщано-Копське, Піщано-Озеро, Піщано-Озерки, Піщано-Таволжанське та ін. Отож, “піщана” назва населених пунктів є однією з найпопулярніших.

¹ *Історія міст і сіл УРСР. Черкаська область.* – Київ, 1972. – С. 281–282.

² *Полное собрание русских летописей.* – М., 1962. – Т. 1. – С. 357.

³ *Фонди народного музею історії с. Піщане.*

⁴ *Історія Української РСР.* – Київ, 1983. – Т. 3. – С. 153.

⁵ ДАЧО, ф., Р-4178, оп. 1, спр. 167, арк. 6.

⁶ *Описи Київського намісництва 80-х рр. XVIII ст.* – Київ, 1989. – С. 264.

⁷ *Россия. Полное географическое описание нашего отечества / Под ред. В. П. Семёнова.* – СПб, 1903. – С. 369.

⁸ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд.* – Полтава, 1913. – С. 120–121, 124, 128.

⁹ *Клировая книга Полтавской епархии за 1902 г.* – Полтава, 1902. – С. 12.

¹⁰ ЦДІАК, ф. 707, оп. 41, спр. 95, арк. 17.

¹¹ *Приложение к отчёту Золотоношской уездной земской управы за 1908 годъ.* – Золотоноша, 1909. – С. 165.

¹² *Павловский И. Ф. Краткий биографический словарь учёных и писателей Полтавской губернии с пол. XVIII в.* – Полтава, 1912. – С. 42–43.

¹³ *Фонди народного музею історії с. Піщане.*

¹⁴ *Список поселень Черкаської округи.* – Черкаси, 1926. – С. 46.

¹⁵ ДАЧО, ф., Р-4178, оп. 1, спр. 167, арк. 9.

¹⁶ *Спогади М. К. Дахна // Фонди народного музею історії с. Піщане.*

¹⁷ *Червоний Жовтень.* – 1937. – 18 листопада.

¹⁸ *Там само.* – 1941. – 12 березня.

¹⁹ *Фонди народного музею історії с. Піщане.*

²⁰ ДАЧО, ф. Р-624, оп. 1, спр. 1, арк. 3.

²¹ *Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни. Документи. Спогади. Статті.* – Черкаси, 2000. – С. 129, 152.

²² *Центральний кінофотофоноархів (ЦКФФА).* – №1987.

НАД СУПОЄМ

с. Плешкані

*Козак Плешкань, гуляючи простором,
Весною ранньою коня тут зупинив,
Засіяв ниву, посадив садочок,
Цю землю на добро благословив!*

М. Аза

За 42 км на північний захід від райцентру неподалік річки Сутій розташоване село Плешкані. Тут рівнинна лісостепова місцевість, і лише на південних та північних околицях села зустрічаються схили від 6° до 20°. Поруч на площі 122 га розкинувся мішаний ліс. Найближчими сусідами Плешканів є села Гельмязів, Підставки, Каленики, Коврай-2. Загальна площа села — 193 га, у цьому населеному пункті 7 вулиць, 2 майдани і 4 провулки, сільські дороги простягнулися загалом на 10 км. Назви основних сільських кутків — Брід, Кут, Левада, Луки, П'ята бригада, Солонець, Хутірець.

У селі нині налічується 295 дворів із населенням 624 жителів. Тут спостерігаються типові для сучасного українського села тенденції, пов'язані зі скороченням людності. Так, за два останні роки тут народилося лише 13, а померло 28 (-15). Щодо механічного руху населення, то в Плешканях ситуація дещо краща, ніж в інших селах: нині сюди прибуває більше родин, ніж вибуває. Налаштовує на певний оптимізм і те, що майже 37 % населення села — молоді люди віком до 35 років. Найбільш поширені прізвища сільських мешканців — Денисенко, Семенець, Степанець. До жителів села слід звертатися *плешканівчани, плешканівці*.

Історія Плешканів започаткована ще в козацьку добу, вік села — вже понад 350 років. На Боплановій карті це поселення ще не позначене, а вперше згадується воно в

Річка Сутій неподалік Плешканів

Духовним центром Плешканів стала споруджена в **1853 р.** Преображенська церква, пам'ятка дерев'яної культової архітектури⁷. У **1860 р.** тут було відкрито церковно-парафіяльну школу, її фундатором став Ф. Виговський⁸. Лише 463 селяни були письменними, це становило 28%. Ще нижчим був рівень письменності серед жінок: читати й писати вміли всього 105 (13,4%). На той час сім плешканівчан статисти віднесли до людей інтелігентних занять⁹.

Десятки плешканівчан воювали на фронтах Першої світової війни. В. Лукашевич став повним георгіївським кавалером, а І. С. Пустовіт був нагороджений Георгіївським хрестом 4-го ст.

Револьюційна доба вітчизняної історії не позначилася скільки-небудь помітно на перебігу життя в Плешканях. Щоправда тут, як і в інших селах, було проведено перерозподіл місцевого земельного фонду. У період непу спостерігається подальше демографічне зростання села. За переписом середини 20-х років минулого століття у Плешканях, які тоді були центром сільської ради Гельмязівського району, налічувалося вже 418 дворів із населенням 2076 жителів (1022 чоловіки і 1054 жінки)¹⁰. Отже, попри воєнні та революційні лихоліття, людність всього за 15 років зросла на 440 мешканців.

Наприкінці 1920-х рр. у селі з'явилися перші осередки колективної праці, зокрема комуна "Незаможник". Згодом було організовано колгосп ім. Кірова, пізніше він прибирав назви ім. Паризької комуні та "Друга п'ятирічка"¹¹.

За спогадами старожилів плешканівський колгосп демонстрував непогані зразки колективної праці. Родом з Плешканів — І. П. Авраменко, директор Гельмязівської МТС у довоєнні роки, депутат Верховної Ради СРСР першого скликання.

Чорне крило голодомору 1932–1933 рр. накрило Плешкані з особливою жорстокістю. У ті голодні роки село не долічилося кожного третього свого жителя, адже мученицькою смертю померло понад 720 жителів. Траплялися навіть випадки людоїдства й трупоїдства. У 1938 р. було безпідставно репресовано учителя місцевої семирічки А. С. Реву, він помер у таборі 1942 р. Жертвами сталінських переслідувань стали також І. С. Денисенко, В. П. Дядюшкін, Ф. Т. Кошель, І. В. Лукашевич, Д. С. Марченко та ін.

І. П. Авраменко

У **1939 р.** за великі трудові досягнення було нагороджено орденами Леніна плешканівчан, братів Івана* та Василя Кив (вони працювали тоді на плешканівських полях як трактористи Безпальчівської МТС).

182 плешканівчанини захищало Батьківщину в роки Другої світової війни, 115 загинуло. Понад 120 жителів села за мужність і героїзм на фронтах війни нагороджено бойовими відзнаками¹². Орденами Леніна, Червоного Прапора,

* І. К. Кива загинув на фронті в 1942 р.

Вітчизняної війни 2-го ст. та Червоної Зірки була відзначена мужність командира батареї протитанкових гармат П. Г. Харченка. Кавалерами ордена Червоної Зірки стали фронтовики Ф. С. Артюхов, О. М. Боярко, І. Є. Даценко, В. Т. Олексенко та ін. (всього — 14 осіб).

19 плешканівчан нагороджено медаллю “За відвагу”.

Наприкінці 1950-х рр. Плешкані були віднесені до Підставківської сільської ради. У **1958 р.** місцеве господарство ім. Кірова об’єдналося з підставківським і, відтак, постав єдиний колгосп ім. Леніна. Об’єднане господарство проіснувало до лютого **1967 р.**, коли в Плешканях повернулися до свого окремого колгоспу ім. 50-річчя Жовтня. Головою його правління було обрано М. Г. Богданова. Потім упродовж двох років колгосп очолював В. С. Стеблина, а з 1969 по 1986 р. — М. Г. Даценко. За високі виробничі показники кращих трудівників ланів і ферм відзначили високими державними нагородами. У червні 1966 р. звання Героя Соціалістичної Праці був удостоєний плешканівський комбайнер В. К. Кива.

Кива Василь Кузьмович народився 30 грудня 1911 р. (12 січня 1912 р.) в с. Плешкані. У 1933 р. закінчив курси трактористів при Гельмязівській МТС і був направлений помічником бригадира цюїно створеної Безпальчівської МТС. У 1937 р. очолив тракторну бригаду, яка обслуговувала колгосп у с. Плешкані. З 1941 по 1945 р. перебував на фронтах Великої Вітчизняної війни. У 1946 р. очолював тракторну бригаду, а з 1955 по 1970 р. працював комбайнером плешканівського колгоспу. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 23 червня 1966 р. йому було присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці. У 1971 р. вийшов на заслужений відпочинок. Обирався депутатом Верховної Ради УРСР (1947), делегатом III Всесоюзного з’їзду колгоспників (1969). Нагороджений двома орденами Леніна, бойовими та трудовими медалями. Помер 2 вересня 1977 р.

Кавалером ордена Леніна та Трудового Червоного Прапора став бригадир тракторної бригади (пізніше — завідувач майстерень) І. В. Денисенко, Трудового Червоного Прапора — голова колгоспу М. Г. Даценко та механізатор О. М. Лісовий, “Знак Пошани” — ланкові О. С. Боярко, М. О. Лісовий, М. Ф. Малюченко, механізатори М. І. Кива, О. В. Семенець, М. О. Степанець.

І. В. Денисенко

М. Г. Даценко

Лисун Дмитро Олександрович народився 17 жовтня 1955 р. в селі Гірники Рівненської області. Здобув спеціальність інженера-електромеханіка в Українській сільгоспакадемії, працював головним інженером на Рівненщині та в с. Подільське, секретарем парторганізації, інструктором райкому КПУ. У січні 1986 р. був обраний головою колгоспу ім. 50-річчя Жовтня, згодом став директором ПСП “Плешкани”. Працював головою Золотоніської райдержадміністрації, першим заступником голови Черкаської облдержадміністрації. Указом Президента України від 24 серпня 2006 р. за великі заслуги в організації аграрного виробництва йому було присвоєно почесне звання “Заслужений працівник сільського господарства України”. Майстер спорту з вільної боротьби. Помер 30 липня 2010 р. У Черкасах проводиться обласний турнір з вільної боротьби на честь пам’яті Д. Лисуна.

Своє друге дихання господарство і село отримали з приходом 1986 р. ініціативного і талановитого керівника Д. О. Лисуна, який керував господарством до 2010 р. Від жовтня 1987 р. село знову стало центром сільської ради, її першим головою було обрано М. М. Мисана.

Одним із перших в області наприкінці 1990-х рр. плешканівське господарство було реорганізовано в приватне сільгоспприємство. ПСП “Плешкани” — це потужне господарство тваринницько-зернового напрямку,

Л. І. Лисун

щільність ВРХ на 100 га сільськогосподарських угідь тут становить 52 голови (в т.ч. 13 корів). Загалом у господарстві утримується понад 6 тис. голів ВРХ, в тому числі дійне стадо сягнуло 2000 гол. Середня врожайність зернових перевершила 50 ц з гектара, а удої молока — 8 тис. кг на кожну фуражну корову. Господарство перетворилося на школу передового досвіду з вирощування високих врожаїв зернових та досягнення оптимальної продуктивності тваринництва. Нині директором ПСП «Плешкани» є Л. І. Лисун. Її заслуги в організації аграрного виробництва відзначені почесним званням “Заслужений працівник сільського господарства України”.

Нещодавно доярка О. П. Авраменко удостоїлася нагородження орденом княгині Ольги 3-го ст.

У селі працюють навчально-виховний комплекс (76 учнів, 19 дошкільнят, 19 педагогів), будинок культури та бібліотека. Родом із Плешканів — відомий бандурист хору ім. Верьовки, заслужений артист України П. І. Авраменко. Колишній плешканівчанин Ю. В. Беркут обраний Прилуцьким міським головою.

Шість плешканівчан узяли участь у відсічі російській агресії на Сході. У боях загинув В. О. Гага, мужність якого відзначена орденом “За мужність” 3-го та 2-го ст. (посмертно). На честь героя у селі проводиться відкритий обласний турнір з греко-римської боротьби.

На завершальній стадії знаходиться процес створення Плешканівської об'єднаної територіальної громади. До неї, окрім Плешканів, мають увійти села Коврай, Підставки та Безпальче (Драбівщина).

Плешкані – єдиний населений пункт на картах із такою назвою. У Російській Федерації (Алтайський край та Тюменська область) знаходяться два села з однокореневою назвою – Плешкове.

В. О. Гага

¹ *Переписні книги 1666 року. – Київ, 1933. – С. 236.*

² *Голиш Г. М., Голиш Л. Г. Село над Супоєм // Вісник Золотоніщини. – 1997. – 27 вересня.*

³ *ЦДІАК, ф. 51, оп. 3, спр. 1160, арк. 3; спр. 5841, арк. 2.*

⁴ *Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст. – Київ, 1989. – С. 108, 262.*

⁵ *Сборник по хозяйственной статистике Полтавской губернии. – Полтава, 1887. – Т. 6. – С. 283.*

⁶ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. – Полтава, 1913. – С. 50, 54, 56, 60–63, 65, 272.*

⁷ *Клировая книга Полтавской епархии. – Полтава, 1902. – С. 8.*

⁸ *ЦДІАК, ф. 707, оп. 41, спр. 95, арк. 19.*

⁹ *Третья подворно-хозяйственная перепись. – С. 50.*

¹⁰ *Список поселень Черкаської округи. – Черкаси, 1926. – С. 12.*

¹¹ *Колективіст Гельмязівщини. – 1935. – 1 травня.*

¹² *Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни. Документи. Спогади. Статті. – Черкаси, 2000. – С. 168, 180.*

КОЛИШНЯ МОЦОКІВКА

*Багато милих серцю спогадів
пов'язано у мене з “Моцоківкою”...*

О. Вертинський

Село Подільське, центр однойменної сільської ради, розташоване за 14 км на північ від райцентру. Тамтешня місцевість — рівнинна, тут багато яблуневих та вишневих садів. Село віддалене від природних водойм, проте в його центрі є невеликий рукотворний став. Подільське має своїми сусідами села Ковтуни, Драбівці, Коврайські хутори, Нова Дмитрівка.

Площа села становить 151 га, його забудова вмістилася на восьми вулицях. Загальна протяжність сільських доріг — 6,5 км.

За останнім переписом у Подільському налічується 304 господарства з населенням 758 жителів. У 2017 р. тут народилося 8, а померло 14 (-6). Щодо демографічних перспектив, то Подільське знаходиться в дещо виграшнішому становищі на фоні інших сіл, адже близько 43 % місцевих мешканців — це молоді люди віком до 35 років.

Найпоширеніші прізвища в селі — Бараніченко, Бухановський, Гончаренко. До місцевих мешканців слід звертатися — *подоляни, моцокани*.

Вік села не такий уже й великий — понад два з половиною століття. Перша писемна згадка про це поселення відноситься до 1753 р. під назвою “Моцоків хутір”. Цим роком датоване донесення Переяславського хорунжого Г. Моцока гетьманові К. Розумовському про напад на належний йому Моцоків хутір полкового судді Лісеневича та захоплення ним майна¹.

Втім, ймовірно, місцина була заселена набагато раніше. Адже на околицях села височать скіфські кургани та козацькі могили.

У документах третьої чверті XVIII ст. зустрічається “хутір Моцока”. “Описи Київського намісництва”, датовані 1787 р., фіксують назву “Подольский хутор”. Писемні джерела XIX і поч.

Візний знак

XX ст. подають обидві назви поселення: Подільське і Моцоківка. До речі, й нині досить часто серед людей побутує архаїчна назва села — Моцоківка.

Первісна назва — Моцоківка — пов'язана, зрозуміло, з прізвищем першого власника хутора — Моцоки. Слова “моцок”, “моцак”, “моцор” у народному вжитку означає силач, богатир. Сьогоднішнє ймення села вказує на особливості місцевості, де розташоване село: “по долу”, отже, на низовині (релятив на -ськ-), звідси й Подільське.

У 80-х рр. XVIII ст. на хуторі налічувалися лише чотири господарства, належні полковому обозному М. Моцоці. Місцева людність становила 45 мешканців².

У XIX та на початку XX ст. населення хутора Подільського (Піщанська волость) зростало досить значними темпами. Так, у 1900 р. тут було зафіксовано 24 двори з населенням 302 мешканці³, а за переписом 1910 р. — вже 73 господарства (в т.ч. одне козацьке, 43 селянські, одне поміщицьке), у яких проживало 407 осіб. Як бачимо, порівняно з кінцем XVIII ст. людність хутора зросла в 10 разів. Хуторяни тоді володіли 726 дес. землі. Розподіл цього найбільшого природного багатства був украй несправедливим: тоді як два господарства володіли 549 дес. землі, то решті залишалося лише 177 дес. Місцеві селяни страждали від безземелля та малоземелля: 22 господарства не мало ніякої землі, а 48 володіло менше 3 дес. Лише 21 господаря можна було віднести до середняцького стану.

Землю тоді обробляли 39 плугами (переважно однолемішними), 46 сохами і 123 дерев'яними боронами, а в упряжі знаходилося 14 волів і 90 коней. У 1910 р. під посівами було 69 дес. жита, 66 — пшениці (переважно ярої), 31 — ячменю, 54 — вівса, 35 — гречки, 46 — проса, а 18 дес. відвели під городину і картоплю. Тваринницькою продукцією подоляни забезпечували себе завдяки утриманню 139 голів ВРХ (у тому числі 57 корів), 145 — овець, 93 — свиней, 402 — курей, 66 — качок і гусей. П'ять місцевих жителів пасічникували, збираючи мед із 30 вуликів.

У Подільському-Моцоківці тоді працювали чотири вітряки, цегельня, крамниця, а замовлення місцевих жителів виконували три теслі, один столяр, чотири шевці та один кравець.

На хуторі тоді не було школи, тому близько 4/5 населення залишилося неписьменним. Лише 12 жінок знало грамоту, це становило 6,4 %. Тамтешня інтелігенція складалася з чотирьох осіб⁴.

Подільське (Моцоківка) згадується у книзі спогадів відомого співака, композитора й актора О. Вертинського “Дорогой длиною”. Він з теплом говорить про часті гостини у своєї тітки Олександри — моцоківської поміщиці, із захопленням описує розкішний квітник та сад площею понад 50 дес. у її маєтку. “Там росли яблуні усіх сортів, — згадує він, — ранети, антонівка, золотий пармен, кальвіль та інші сорти; груші бера, дюшес, принцдадам, лимонні, бергамоти; була полуниця “вікторія,” ананасна, лісова та ін.; смородина, агрус, малина біла й червона; розова і біла черешня; шпанка...; абрикоси, морелі, персики”. Захоплено говорить Вертинський і про тітчину конюшню, де стояло понад десять породистих скакунів⁵.

У ході буремних подій 1917–1921 рр. подоляни, поділивши поміщицьку землю, стали на деякий час розпорядниками власної долі. У період непу Подільське набуло статусу села і було віднесене до Коврайської сільради (центр – Коврайські Хутори) Піщанського району. Перепис середини 1920-х рр. зафіксував у селі 108 господарств з населенням 481 мешканець (241 чоловік і 240 жінок)⁶.

На хвилі колективізації наприкінці 1920-х років незаможники Подільського об'єдналися в колгосп “Червоний поділ”⁷. Не обминуло село й чорне крило Голодомору 1932 – 1933 рр. У ті страшні роки голодною смертю помер 61 житель села. Повністю загинула родина Є. Тарана, яка складалася з п'яти осіб.

У період війни з нацизмом 83 жителі Подільського взяли участь у боротьбі з ворогом, понад 50 загинули. Уродженець села, заступник командира мотоциклетного полку І. І. Величко за мужність та вміле командування підрозділом був нагороджений орденом Леніна⁸. Подолянин П. Ф. Дубров став кавалером ордена Вітчизняної війни 1-го ст., а І. Н. Руденко та М. Я. Шульга – Червоної Зірки.

Після війни певний час колгосп “Червоний поділ” зберігав свою господарську самостійність, проте згодом він був приєднаний до коврайськохутірського господарства “Червона Зірка”. Від 1964 до 1967 р. у Подільському знаходився відділок птахоплемзаводу “Золотоніський” (с. Коробівка).

Пережило Подільське й типову для багатьох поселень біду: його було віднесено до неперспективних сіл. Дітлахів возили на навчання до Ковтунів, згорнулося культурне життя, не було тут і самостійного господарства.

Перелом стався у другій половині 1960-х рр., коли постановою Ради Міністрів УРСР було утворено племінний радгосп-репродуктор “Подільський” (1967 р.). Господарство спеціалізувалося на виробництві яєць племінних курей м'ясних порід для бройлерних фабрик усєї України. У 1970-х рр. було збудовано потужний птахокомплекс на 72 тис. голів птиці. Розкрилля молодого господарства було вражаючим: прибуток перевищив мільйон карбованців, а відтак виросла потужна соціальна інфраструктура. Стали до ладу дев'ять багатоквартирних будинків, добротний будинок культури, чудова школа, затишний дитсадок, прекрасний ФАП. У 1978 р. було створено Подільську сільраду (раніше село підпорядковувалося Новодмитрівській сільраді)⁹. Її упродовж 20 років очолював М. М. Жолоб. Розквіт господарства і села пов'язаний з іменами талановитих організаторів М. І. Сотника і В. М. Хмеленка.

В. М. Хмеленко

У той зоряний для Подільського час чимало кращих трудівників господарства було відзначено високими державними нагородами. Завідувачу МТФ Г. М. Бараніченку було присвоєно звання “Заслужений працівник сільського господарства УРСР” та нагороджено орденом Трудового Червоного

Г. М. Бараніченко

А. А. Медвецький

М. С. Руденко

Прапора. Технік штучного осіменіння М. С. Руденко та агроном А. А. Медвецький стали кавалерами ордена Леніна, пташниця Н. Я. Ткаченко і директор радгоспу В. М. Хмеленко – Трудового Червоного Прапора.

Та настав новий, далеко не найкращий період історії Подільського. Звикле до постійних фінансових ін'єкцій та опіки з боку держави, господарство не витримало жорстоких ударів ринкової стихії. З 1992 р. воно почало стрімко падати в безодню глибокої кризи.

Пташники деякий час орендувала приватна фірма “Надія”, вирощуючи по 5–6 тис. курей породи “Домінант”. Місцеві жителі змушені були шукати собі заробітки в навколишніх селах та райцентрі¹⁰.

Нині базовим господарством для Подільського стало успішне сільгоспідприємство СТОВ “Придніпровський край”, яке орендує земельні і майнові паї подолян. Та це далеко не єдиний виробничий осередок села. Курей-бройлерів у пташниках попереднього радгоспу вирощують ПП “Золотоніська птахофабрика”. Виробництвом кормів займається Подільський комбикормовий завод (керівник С. С. Капелюшний).

Частину своїх земельних та майнових паїв подоляни передали приватному сільгоспідприємству “Ірина” (керівник О. І. Гончаренко).

У Подільському навчально-виховному комплексі навчається 60 учнів (16 учителів) та виховується 23 дошкільнят (2 вихователі). Працюють сільський будинок культури, бібліотека, фельдшерський пункт. До послуг мешканців села стадіон, тренажери. Нещодавно у Подільському розпочав свою творчу ходу відкритий фестиваль-конкурс мистецтв для педпрацівників та обдарованої молоді “Вертинський стартарт”.

Вид на птахокомплекс

О. В. Нечитайло, яка народила і виховала 5 дітей, відзначена почесним званням “Мати-героїня”.

Кілька подолян здобули наукові ступені. Серед них кандидат економічних наук І. О. Бєлова, кандидат педагогічних наук В. М. Руденко, кандидат сільськогосподарських наук І. О. Супрун та В. П. Костюгова (Олешко). Кандидату педагогічних наук, доценту О. О. Смирновій (Єщенко) присвоєно почесне звання “Заслужений майстер народної творчості України”.

Очільником місцевої сільради є наймолодший сільський голова України А. В. Кухаренко. Останнім часом проведено благоустрій центру села та відновлено вуличне освітлення.

Далеко за межами Подільського відомий місцевий майстер із виготовлення меблів М. І. Бараніченко. А місцеві вишивальниці К. Т. Бухановська та Г. П. Кухаренко експонували свої рушники на багатьох виставках і неодноразово відзначалися грамотами. 100-річний віковий рубіж здолали О. Я. Гнатюк і Є. З. Руденко.

6 подолян взяло участь у бойових діях на Сході країни. Відомим волонтером став О. О. Перепада.

У Подільського є чотири стовідсоткові тезки. Вони знаходяться в Хмельницькій (Україна), Костромській, Вологодській (РФ) та Кокчетавській (Казахстан) областях. Окрім цього, двадцять населених пунктів носять однокореневі назви: Подільськ (4), Поділля (3), Поділ (2), Поділівка (2), Поділець, Поділкі, Поділкове, Подільхи, Поділівське, Подільський пост, Подолень, Подолянка.

Закладено ботанічний сквер

А. В. Кухаренко

¹ ЦДІАК, ф 51, оп. 48, спр. 899. арк. 1.

² *Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст.* – Київ, 1989. – С. 105, 265.

³ *Список населенных мест Золотоношского уезда Полтавской губернии за 1900 годъ.* – Полтава, 1901. – С. 12.

⁴ *Третья подворно-хозяйственная перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд.* – Полтава, 1913. – С. 114, 118, 124–129, 272.

⁵ *Вертинский А. Дорогой длинною...* – М., 1991. – С. 38.

⁶ *Список поселень Черкаської округи.* – Черкаси, 1926. – С. 45.

⁷ *Червоний Жовтень.* – 1930. – 22 листопада.

⁸ *Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни. Документи. Спогади. Статті.* – Черкаси, 2000. – С. 154, 168, 184.

⁹ *Черкаська правда.* – 1986. – 6 квітня.

¹⁰ *Голиш Г. М., Голиш Л. Г. Подільське, або ж Моцоківка // Вісник Золотоніщини* – 1999. – 3 квітня.

НАЙМОЛОДШЕ

*Так в пам'яті ніжно воскресли
Село наше, хата і лан...
Промінь золоті перевесла
У снопики в'яжуть туман.*

І. Дробний

Одним із наймолодших поселень Черкаського краю є село з гостинною назвою Привітне, центр однойменної сільської ради. Цей населений пункт розташований за 24 км на північний схід від райцентру неподалік залізничної станції Пальміра в долині річечки Сухий Згар. Село розташоване на ідеально рівнинній місцевості і, що називається, на семи вітрах, адже довкола нього немає ані лісу, ані навіть переліску. Зате в самому Привітному чимало верб і тополь, багате воно й на фруктові сади. Найближчими сусідами Привітного є села Вознесенське, Зорівка, Верхня Згар (Драбівщина) та селище Роздол (Привітненської сільради).

Через молодість населеного пункту його забудова здійснювалася планомірно, має прямокутну конфігурацію та включає в себе й багатоквартирні будинки. Загальна площа села становить 62 га, тут 6 вулиць загальною протяжністю 4,8 км.

Нині в селі налічується 163 двори, а населення становить 466 мешканців. За два останні роки тут народилася лише одна дитина, а померло 24 (-23). У віковій структурі тамтешньої людності значний відсоток належить людям пенсійного віку (понад 30 %). Найпоширенішими прізвищами в селі є Кушнір, Ластівка, Лисенко, Овдiєнко. До місцевих жителів звертаються *привітняни, привітненці*.

Ще закоротка історія села своєю предтечею мала розвиток місцевого господарства. У далекі і близькі 1920-ті рр. тут серед голого степу з'явилася ферма, а відтак, і люди. У 1928 р. був організований відділок Драбівського бурякорадгоспу ім. Андреева. Довгий час роботи йшли тут вахтовим методом, а працівники жили в бараках¹. За переказами, перша хата з'явилася в майбутньому Привітному **1950 р.** У літопис історії села назавжди вписане ім'я першопоселенця І. Ф. Бойка. Це він на необжитому місці звив затишне сімейне гніздечко, подавши приклад й іншим. А згодом з'явилася перша вулиця, потім друга, третя.

У 1957 р. відділок було відокремлено від радгоспу ім. Андреева і підпорядковано Маркизівському фруктовому заводу. До 1960 р. тут було понад 20 помешкань. **1962 року** був утворений радгосп “Каневщанський”, він входив у структуру Черкаського консервного комбінату. Першим його директором був Б. І. Ратушний.

Становлення господарства і його перші успіхи пов’язані з іменем кавалера орденів Трудового Червоного Прапора та “Знак Пошани” І. І. Грязона, котрий аж 18 років керував радгоспом. Від 1971 р. господарство прибрало новий статус і спеціалізацію: стало радгоспом республіканського об’єднання “Укрсортонасіннеовоч”. “Каневщанський” спеціалізувався на вирощуванні і районуванні насіння овочевих культур — гороху, моркви, шавлю, часнику, буряку, його продукція поставлялася в різні куточки Союзу РСР. Ріс у селі сад площею 380 га, і згодом на прилавках Черкащини та сусідніх областей з’явилися радгоспної прописки запавні яблука й соковиті груші, а ще — сливи, абрикоси, черешні і навіть кизил. Господарство двічі демонструвало свої досягнення на Всесоюзній виставці досягнень народного господарства і за високі виробничі показники було нагороджено срібною і бронзовою медалями.

І. І. Грязон

Село зростало і гарнішало, у ньому з’явилися перші багатоквартирні будинки, ФАП, будинок культури, дошкільна установа.

Проте воно залишилося безіменним і на карті позначалося як радгосп “Каневщанський”. Виходило так, що не радгосп був при селі, а навпаки, село при радгоспові. Анонімний стан села зліквідовано **28 березня 1977 р.**, коли було прийнято Указ Президії Верховної Ради УРСР про присвоєння “новозбудованому населеному пункту Вознесенської сільської ради... найменування — село Привітне”². Отак, село-безбатченко офіційно отримало ім’я і свій день народження. Назва села — це комонім на кшталт Сонячне, Благодатне, Щасливе. Вона утворена штучно і мала відбивати щирість і гостинність місцевих жителів.

Найбільше розкрилля радгоспу і села припадає на директорування талановитого й енергійного організатора В. В. Павліченка, котрий прийняв “Каневщанський” під свою оруду у 1985 р.*

В. В. Павліченко

* В. В. Павліченко від 1990 до 1998 р. очолював райвиконком Золотоніської районної ради, потім — райдержадміністрацію. Обирався головою Черкаської обласної ради (2005—2006 рр.). Від 2000 р. й донині (з перервами) працює директором Пальмірського цукрозаводу.

Тоді господарство стало мільйонером, справжньою школою передового досвіду серед сільгосп-підприємств Черкащини. Поголів'я ВРХ сягнуло за 1400 голів. Успішно вирішувалися соціальні питання: упродовж п'яти років було споруджено добротне приміщення дитсадка, заасфальтовано сільські вулиці, зведено 10 жилих будинків, відкрито початкову школу. Успішно функціонувало господарство й під керівництвом М. П. Колісника (раніше — головний агроном). Було продовжено зведення житла та розпочато будівництво приміщення неповної середньої школи.

Згідно з рішенням Черкаської обласної Ради №191 у 1989 р. було утворено Привітненську сільраду (голова Г. Ф. Плис) з підпорядкуванням їй селища Роздол³. Цим було завершено становлення населеного пункту.

За вагомий внесок у виробничій злет радгоспу “Каневщанський” чимало його працівників було удостоєно високих державних нагород. Серед суцвіття звитяжців праці — кавалери ордена Трудового Червоного Прапора — Н. М. Лесик, Л. В. Піскун та О. А. Минка, Трудової Слави 3-го ст. — К. Ф. Скорик, “Знак Пошани” — Г. І. Бондаренко, М. Ю. Лисенко, О. М. Лісовий та ін. Медалями Виставкому ВДНГ у 1985 р. були нагороджені агроном Г. Д. Колісник, бригадир О. М. Лісовий, механізатори І. М. Вернигора та М. М. Золотухін, працівниці рільництва Г. І. Ластівка, О. О. Ромащенко та О. А. Рябчун.

Г. І. Бондаренко

К. Ф. Скорик

Л. В. Піскун

О. А. Минка

Глибоко шанують у селі й учасників Другої світової війни. У цій славній когорті й доблесна жінка, колишня розвідниця, кавалер ордена Червоного Прапора Л. Д. Дейнега. Орденами Червоного Прапора, Вітчизняної війни 2-го ст. та Червоної Зірки була відзначена мужність фронтовика М. Я. Труша, Слави 3-го ст. — І. В. Герасимова, І. І. Грязона, Р. Г. Радіоненка. 8 було нагороджено медаллю “За відвагу”.

Л. Д. Дейнега

Проте, з приходом нових керівників благополуччя села та звучна слава місцевого господарства, ставали майже безповоротним надбанням історії. “Непривітні” реалії ринкової стихії особливо боляче вдарили по “Каневщанському”, і в другій половині 1990-х рр. цей колишній флагман перетворився в одне з найвідсталіших господарств Золотоніщини. Кількарічний шлейф його боргів досяг тоді астрономічних вимірів, а привітняни упродовж 10 місяців не бачили зарплати. Багатьох мешканців охопила апатія та відчай безнадії. Якось непомітно від старості та недогляду вмер повільною смертю знаменитий привітнянський сад⁴.

На часі була реорганізація господарства, і її провели, щоправда, в дещо запізненому режимі. Лише у **2002 р.** нарешті стало фактом розпаювання земельних угідь. На базі колишнього радгоспу “Каневщанський” було створено ТОВ “Данко-Агро” (нині – “Данко”, директор М. І. Боберенко), куди й здало свої земельні та майнові паї більшість привітнян. Частина колишніх працівників радгоспу віддала перевагу співпраці зі СТОВ “Пальміравідгодівля”. Працює в Привітному і фермерське господарство В. В. Кушнірова. Кілька десятків привітнян працювали на Пальмірському цукрозаводі. У села з’явився підрозділ потужного підприємства ТОВ “Нібулон”, а відтак – і нові робочі місця.

Ще в 1970-х рр. поблизу села було споруджено добротний військовий аеродром. Проте згодом його було демонтовано.

У селі працює навчально-виховний комплекс: ЗОШ І–ІІ ступенів – дошкільна установа. Тут навчається всього 21 учень і виховується 7 дошкільнят, працює 10 учителів та вихователів. До послуг привітнян – фельдшерський пункт, клуб та бібліотека.

У селі є чимало вишивальниць. А визнаним лідером цих майстринь художнього мережування залишається О. Захарчук. Незважаючи на свою молодість, село вже устигло дати путівки в життя іменитим людям. Міжрайонним прокурором довгий час працював колишній житель села В. І. Карпенко. До високих військових чинів дослужилися привітняни

Навчально-виховний комплекс

Ліквідація наслідків буревію. 2017 р.

щини. Однак зусиллями сільської громади за сприяння районної влади наслідки удару стихії були ліквідовані за лічені місяці.

“Привітних” сіл не так уже багато на карті, їх близько п'яти. Окрім нашого, вони розташовані у Вінницькій, Волинській, Тернопільській областях. Є й населені пункти з однокореновими назвами: Привітнинське (Ленінградська обл.), Привітов (Житомирська обл.), Привітовка (Рівненська обл.).

О. А. Поляков і В. Ю. Капустянський. А уродженець Привітного С. В. Марченко нещодавно здобув науковий ступінь кандидата технічних наук.

5 привітненців узяло участь у сучасній війні на Сході країни.

Від буревію 1 липня 2017 р. Привітне постраждало чи не найбільше з-поміж поселень Золотоні-

¹ Архів ТОВ “Данко-Агро”.

² Відомості Верховної Ради УРСР. – Київ, 1997.

³ Прапор Леніна. – 1988. – 28 березня.

⁴ Голиш Г. М., Голиш Л. Г. Непривітне сьогодні Привітного // Вісник Золотоніщини. – 1999. – 14 серпня.

У РОЗДОЛІ ВЖЕ НЕ РОЗДОЛЛЯ

*Тихо село вмирає,
Ні, не кричить, не кляне.
Тихо, як вечір згасає,
І непомітно помре...*

Г. Акулов

Є поселення, які, хоч і не зняті з адміністративного обліку, але вже, по суті, вмерли через знелюднення. Ще є ознаки населеного пункту: стоять оселі, пролягає вулиця, зберігаються і якісь залишки життєдіяльності людей. Проте усе це лякає своїм мовчазним запустінням, пустими зіницями вікон, бур'янами та напівзруйнованістю, бо давно вже тут немає головних дійових осіб — людей.

До такого населеного пункту, який вже давно чекає офіційного рішення влади про зняття з обліку, належить селище Роздол. Це поселення розташоване за 25 км на схід від райцентру на рівнині, захищений хіба що лісосмугами. Тут відсутні будь-які природні водойми. Селище віднесене до Привітнянської сільради і сусідить зі своєю адміністративною “столицею” (відстань — 5 км) та селами Великий Хутір і Рождественське (Драбівщина).

Площа цього крихітного поселення становить лише 3 га, тут одна-єдина вулиця протяжністю 300 м. Ще на поч. ХХІ ст. тут налічувалося 10 господарств з 11 жителями (3 чоловіки і 8 жінок). Уся людність була представлена людьми пенсійного віку. Проте згодом тут не залишилося жодного мешканця як через суто природні причини, так і через переїзд на нове місце проживання. Останній мешканець виїхав ще в 2003 р. і, відтак, селище повністю знелюдніло. Свого часу найпоширенішими прізвищами у Роздолі були Карий, Пурхало, а до місцевих мешканців зверталися *роздоляни*.

Вік селища — близько півтораєста років, у документах другої половини ХІХ ст. знаходимо: “въ хуторе Роздолъ”¹. Назва хутора пов'язана з місцем його розташування. Роздол (Роздолля) — це вільний, широкий простір, відкрите незахищене місце. Дійсно, хутірець начебто загубився в степу, на рівнині.

Через незрозумілі причини в статистичних документах поч. ХХ ст. відсутні будь-які відомості про хутір. Із переказів місцевих мешканців дізнаємося, що наприкінці 1920-х рр. тут утворилося відділення Драбівського бурякорадгоспу ім. Андреева. Його керуючим був С. І. Мельник, а бригадиром — Я. І. Шаманський. Тут функціонували велика молочнотоварна ферма, на якій і був задіяний місцевий люд. Село було підпорядковано Великохутірській сільраді.

Понад 20 роздолян узяло участь у бойових діях на фронтах Другої світової війни, близько десяти воїнів отримало бойові нагороди. Зокрема, медаллю “За відвагу” була відзначена мужність В. М. Каліненка, А. П. Омелюха, В. В. Пурхала.

У повоєнні роки місцеву бригаду очолював В. Ю. Сандига. У 1957 р. вона була відокремлена від радгоспу ім. Андреева і підпорядкована Маркизівському фруктовому заводу. З утворенням у 1962 р. радгоспу “Каневщанський”, Роздол став відділенням цього потужного господарства і за ним остаточно закріпилася ще одна назва – “Бригада”.

Місцеві мешканці самовіддано працювали на полях і фермах “Каневщанського”. Радгоспне відділення в Роздолі упродовж понад 20 років

В. В. Пурхало

І. І. Карий

очолював І. І. Карий. Його звитяжну працю було відзначено орденами Трудового Червоного Прапора та “Знак Пошани”. Кавалером орденів Жовтневої революції та Трудового Червоного Прапора став колишній фронтовик В. В. Пурхало, який працював на різних роботах.

З утворенням у 1989 р. Привітненської сільради їй було адміністративно підпорядковане й селище Роздол. А потім настали доленосні та багато в чому драматичні 1990-ті рр., які принесли ринкові випробування та розпад радгоспу “Каневщанський”. У 2002 р. було нарешті проведено розпаювання його земельних угідь. Більшість роздолян передала свої земельні та майнові паї в оренду створеному на базі колишнього радгоспу ТОВ “Данко-Агро”. Селище почало інтенсивно занепадати, дедалі більше його мешканців переїздили на нове місце проживання.

Свого часу працював тут добротний клуб і, як свідчать місцеві мешканці, в ньому завжди було людно. Та все це було в минулому. Типовим явищем для вже знелюднілого поселення є масові випадки здебільшого несанкціонованого розбирання покинутих осель на будматеріали чи дрова. Нині селище Роздол чекає невтішна й досить близька перспектива бути назавжди списаним із реєстру поселень Златокраю.

У нашого Роздолу є два тезки, вони знаходяться в Запорізькій та Кіровоградській областях. На карті зустрічаються й поселення з однокореневими назвами, зокрема Роздольне (32), Роздолля (9), Роздольний (4), Роздолинськ, Роздолівка, Роздольна – по 2, Роздольський. Ці населені пункти мають прописку в багатьох областях України та Росії (в т.ч. у Дагестані та Чувашії), а також у Казахстані та Киргизії.

¹ Свод журналов Золотоношского земского уездного собрания XIX очередного созыва. – Полтава, 1883. – С. 83, 303.

СЕМЕН-СЕНЬКО

с. Сеньківці

*Спить осіннє село поміж горами,
все село з хліборобами гордими.
Спить і снить запашними веснами
та м'якими розливами-плесами.*

М. Сингаївський

За 15 км на північ від райцентру на погорбленій місцевості розкинулося село Сеньківці. Цей населений пункт лежить на берегах річки Золотоношка, заплава якої потопає в зелені розкішного вільхового лісу. Село зливається з Драбівцями й адміністративно віднесене до цієї сільради. Найближчими сусідами Сеньківців є також і села Ковтуни та Маркизівка.

Забудова села розташована на площі 126 га, тут 8 вулиць загальною протяжністю 6 км. Традиційні назви сільських кутів — Кедина Гора, Лиса Гора, План, Поділ.

У Сеньківцях нині налічується 141 господарство з населенням 273 жителі. Демографічні показники упродовж останніх років характеризуються дещо меншими, ніж у інших селах, від'ємними величинами. Упродовж 2016–2017 рр. тут народилося 4, а померло 6 жителів (-2). Щодо механічного руху людності, то тут більше підстав для оптимізму, адже у вказаний період із села виїхало 13, а прибуло на постійне місце проживання 20 (+7). 45 % місцевих мешканців — люди пенсійного віку. Найпоширенішими прізвищами в Сеньківцях є Павлюченко, Шарапа, Шульга. До тамтешніх мешканців слід звертатися *сеньківчани*.

Сеньківці мають доволі поважний вік: їм близько 300 років. Село, ймовірно, виникло наприкінці XVII ст. Воно не позначене на Боплановій карті, зате вже згадується в “Генеральном следствии о местностях Переяславского полка” (1729 р.)¹ як село, що вже мало свою певну історію. Поза дискусіями залишається питання щодо походження назви села. Вочевидь, вона фіксує ім'я першопоселенця осаді, якогось Сенька (ужитковий у

Вид на село

розмовній мові варіант імені Семен). Така форма зустрічається і в художній літературі: “Летить сонячною курявою Сенько-кулеметник”... (Г. Косинка). До речі, особове ім'я Семен — давньоєврейського походження (Сімон) і означає “той, хто слухає, чує”.

Віддавна це було військове поселення, що належало до Золотоніської сотні. Згодом певна части-

Дорога на Сеньківці

на місцевої людності потрапила в економічну залежність до колишнього переяславського полковника В. Сербина, а в першій чверті XVIII ст. Сеньківці стали власністю прилуцького полковника І. Мировича, а також дружини генерала Кантакузена².

У 80-х рр. XVIII ст. у селі налічувалося 87 дворів із 205 мешканцями. При цьому 6 дворів належало різночинцям, 2 — служителям церкви, 19 — виборним козакам, 15 — козакам-підпомічникам і 45 — посполитим та козацьким підсусідкам. Левоюю часткою родючих чорноземів Сеньківець заволоділи колезькі асесори Петро і Павло Невіровські, Г. Кононович і полковий суддя В. Леонтович³.

У пореформену добу досить швидкими темпами зростає місцева людність. Тоді як у 1885 р. налічувалося 83 двори з населенням 442 жителі⁴, то на 1900 р. людність сягнула 513 мешканців⁵.

Сеньківці належали до Великохутірської волості. Переписом 1910 р. тут було зафіксовано вже 111 господарств, причому, 56 були козацькими а 40 — селянськими. Населення порівняно з кінцем XVIII ст. зросло утричі і становило 613 жителів.

Сеньківчани загалом володіли 659 дес. землі. сім господарів були заможними, маючи земельні ділянки понад 25 дес. (в т.ч. чотири — понад 50 дес.), 74 господарства були малоземельними, вони володіли менше 3 дес. землі (в їх числі 57 — менше 1 дес.). Тому безземельні і малоземельні селяни змушені були наймитувати, йти на поденні роботи чи на заробітки в південні губернії.

У 1910 р. у Сеньківцях було засіяно 102 дес. жита, 6 — озимої і 85 — ярої пшениці, 43,5 — ячменю, 74,5 — вівса, 41 — гречки, 22 — проса, 5 — соняшнику, 2 — льону й конопель, а 32 дес. було відведено під городину. У своїх господарствах жителі села утримували різноманітну живність: 118 голів ВРХ, 95 — коней, 273 — овець, 96 — свиней, 682 — курей, 49 — качок. Селяни мали сумарно понад 100 возів. Зібране на полях збіжжя вони переробляли на двох вітряках та паровому млині, їхні замовлення виконували два теслі, два кравці, ткаля⁶.

З 1800 р. в селі діяла Миколаївська церкв* збудована з дерева⁷.

* У 1900-х рр. церкву було демонтовано й перевезено як архітектурний експонат на Чигиринщину

Родом із Сеньківців – відомий церковний діяч, архієпископ Катеринославський Володимир (в миру – В. Г. Соколовський-Автономов, 1852–1931 рр.)

Читати й писати навчали в місцевій школі грамоти. 91 житель села був письменний, це становило 14,8 %, що набагато менше, ніж в інших селах. Темрява й нецтво особливо були поширені в жіночому середовищі: 1910 р. лише шість місцевих жінок уміли читати й писати (1,9%)⁸.

Незважаючи на суспільні катаклізми, громи світової та громадянської воєн, населення Сеньківців, які були підпорядковані Драбівецькій сільраді, у першій половині 1920-х рр. значно зросло. За переписом 1926 р. у селі налічувалося 182 господарства, в яких проживало 785 мешканців (348 чоловіків і 437 жінок)⁹.

Не відразу жителі села погодилися господарювати колективно і тільки **1933 р.** – на 3–4 роки пізніше, ніж в інших населених пунктах – вони об'єдналися в колгосп “Воля”. Його правління очолювали Д. Цибулька та М. А. Шарапа. Голодомор 1932–1933 рр. забрав життя десятків сеньківчан.

У роки війни з нацизмом близько 100 жителів села стало на захист Батьківщини, кожний другий із них загинув у страшному двобої з ворогами. 29 сеньківчан спізнали нелегку долю “остарбайтерів”. Десятки за мужність і героїзм було відзначено бойовими нагородами. Орденом Слави 3-го ст. нагороджено О. М. Ткаченка, Вітчизняної війни 2 ст. – Д. І. Ткаченка, а В. П. Воловика, М. М. Федина, О. М. Шарапу – Червоної Зірки, П. О. Ткаченка і Я. Ф. Товстоляк – двома такими відзнаками. Двома медалями “За відвагу” поцінована військова доблесть фронтовиків В. П. Воловика, І. А. Юхимця та І. К. Юхимця. Військова доблесть шести фронтовиків поціновано медалями “За відвагу”.

Після війни в **1950 р.** сеньківський колгосп “Воля” припинив своє існування, а його землі й виробничі об'єкти увійшли до об'єднаного драбівецького господарства “Здобуток Жовтня”. В економічне зростання цієї сільгоспартілі, яка згодом була реорганізована в ефіроолійний радгосп-завод, вагомий внесок зробили й сеньківчани. Чимало з них стало кавалерами високих державних відзнак. Трудова звитяга комбайнера І. А. Юхимця була увінчана орденами Трудового Червоного Прапора та “Знак Пошани”, механізатора А. І. Шульги –

О. М. Шарапа

В. П. Воловик

Я. Ф. Товстоляк

А. І. Шульга

І. А. Юхимець

М. І. Шарапа

Трудового Червоного Прапора, В. Я. Товстоляки — Трудової Слави 3-го ст., а доярки П. І. Гринько і водія М. І. Шарапи — “Знак Пошани”.

З переходом до приватно-орендних форм господарювання сеньківчани пережили типові для всіх селян економічні негаразди. Переважна більшість сеньківчан віддала свої земельні та майнові паї в ТОВ “Баришівська зернова компанія” і лише декілька зважилися на індивідуальне господарювання.

На жаль, нині в Сеньківцях немає жодного осередку соціальної сфери. Тому за отриманням освітніх, медичних та культурних послуг місцевим жителям доводиться ходити до своєї адміністративної “столиці” — Драбівець.

Сеньківці дали пугівку в життя багатьом людям, котрі дістали неабияке суспільне визнання. М. П. Макота працював заступником генерального директора Черкаського АО “Азот”, М. В. Павлюченко обіймав посаду заступника начальника податкової адміністрації Черкаської області, а Г. Ф. Ткаченко — став відомим функціонером банківської сфери¹⁰.

Четверо сеньківчан взяли участь у сучасній війні на Сході країни.

На географічних картах Сеньківці залишаються єдиними за назвою, а відтак, і неповторними. Зате є чимало однокорених назв: Сеньків (Львівська обл.), Сенча (Полтавська обл.), Сеньківка, Сенькове (Харківська обл. — Україна, Вітебська обл. — Білорусь, Владимирська, Орловська — Російська Федерація), Сенькіне (Московська, Пермська, Томська — РФ), Сеньківщина (Гродненська — Білорусь), Сеньчанка (Новосибірська — РФ) та ін.

¹ Генеральное следствие о маетностях Переяславского полка (1729–1731). — Харьков, 1896. — С. 270.

² ЦДАК, ф. 51, оп. 3, спр. 1460, арк. 11; спр. 4167, арк. 178.

³ Описи Київського намісництва 70–80 років XVIII ст. — Київ, 1989. — С. 104, 270.

⁴ Сборник по хозяйственной статистике Полтавской губернии. — Полтава, 1887. — Т. 6. — С. 285.

⁵ Список населённых мест Золотоношского уезда Полтавской губернии за 1900 годъ. — Полтава, 1903. — С. 17.

⁶ Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. — Полтава, 1913. — С. 34, 40, 41, 46–49, 273.

⁸ Третья подворно-хозяйственная земская перепись. — С. 343.

⁹ Список поселень Черкаської округи. — Черкаси, 1926. — С. 19.

¹⁰ Голиш Г. М., Голиш Л. Г. Семен, Сенько, Сеньківці // Вісник Золотоніщини. — 2000. — 7 червня.

СИНЬООКЕ МОЄ СЕЛО

С. Синьооківка

*Моя Синьооківка пахне вітрами,
Тут простору-зору, тут поле шумить,
Тут юності спогад витає ярами,
Тут мрія дитинства в уяві щемить.*

Л. Зоряна

Воли випадає нагода милуватися панорамою Синьооківки і тамтешнім гармонійним поєднанням зеленого буяння флори і тихої голубіні водойм, то ще раз переконуєшся в тому, що дуже таки пасує цьому селу його поетична “синьоока” назва. Синьооківка, центр однойменної сільської ради, розкинулося за 20 км на північний схід від райцентру в степовій місцевості. Селом протікає річка Кropyвна, а на його околицях розташувався великий став. Землі цього населеного пункту впритул підходять до Чорнобаївського району, а найближчими його сусідами є села Крупське, Богуславець, Вознесенське, Хрущівка.

Загальна площа села – 240 га, у ньому налічується 15 вулиць. Загальна протяжність сільських доріг – близько 15 км. Сільські кутки віддавна зветься Дибаширівка, Загребля, Каплівка, Лисківка, Литва, Лужок, Марушківка.

У Синьооківці – 309 дворів із населенням 546 мешканців. Показники природного приросту населення упродовж останніх десятиріч стабільно від’ємні. Так, у 2017 р. народилася лише одна дитина, померло ж 9 (-8). За останнє десятиріччя населення скоротилося лише за рахунок природних чинників на 163 мешканці. Майже 35 % сільського населення становлять пенсіонери. Дещо більш втішними є показники механічного руху населення: наприклад, у 2016 р. на постійне проживання прибуло 16 осіб, не виїхало жодного. Найпоширенішими прізвищами жителів села є Синьоок (що цілком логічно), Гришко, Капля, Синільник, Шкурко. До місцевих мешканців прийнято звертатися *синьооківці*.

Вік села ще порівняно молодий: трохи понад 250 років. У документі, датованому 1750 р., знаходимо: “объ между зъ одной стороны отъ жиючого въ хутора Синіоковці Стецка Лупини”¹.

З приводу походження назви села є дві версії, вони пов’язані з переказами. Одна з них стверджує, що село отримало свою назву від його власника Андрієвського-Синьоокова, інша – від імені першопоселенця, якогось

Дорофія Синьоока. На наш погляд, жодне із цих припущень не є абсолютною істиною. Беззаперечно одне: ойконім “Синьооківка” є антропонімічного походження і вказує на ймення засновника села. До речі, це доволі поширене прізвище на Золотоніщині, Синьоок — це скорочена форма прикметника “синьоокий” (аналогії — “Білогубий”, “Білогрудий” і т. п.).

Інформацію про Синьооківку кінця XVIII ст. знаходимо в “Описах Київського намісництва”. Синьооківка тоді належала Золотоніській сотні. У селі на 80-ті роки XVIII ст. було 52 двори з населенням 229 мешканців. Два господарства були дворянськими, одне — різночинським, вісім дворів належало козакам-підпомічникам, а 44 — посполитим і козацьким підсусідкам. Найбільшими площами родючих земель володіли колезький асесор Андрієвський-Синьооков і колезький радник С. Томара².

Майже всі синьооківці перебували в кріпосницькій залежності від поміщиків і були абсолютно безправними. Типовим явищем була торгівля кріпаками. Так, купча відомість за 1834 р. засвідчує, що поміщиком С. Г. Іскрою з маєтку Синьооківки було продано кріпачку Волкову³.

Змінювалися власники Синьооківки: у 1835 р. С. Г. Іскра продав свої ґрунти дворянину М. О. Чудинову, а той своєю чергою — поміщику І. Лукашевичу⁴. Найбільше ж землі, як і раніше, належало Андрієвським-Синьооковим: 165 дес. У 1870 р. маєток було куплено майором М. Чижевським та колезьким реєстратором А. Прейсом⁵.

Історичні документи середини XIX ст. засвідчили велике заворушення селян Синьооківки як відповідь на їх нещадну експлуатацію поміщиком Лукашевичем. Він змушував працювати кріпаків навіть у недільні та святкові дні. З бунтівливими селянами жорстоко розправилися: 8 осіб були відшмагані різками за “неповиновение владельцу”⁶.

У XIX — поч. XX ст. Синьооківка належала Вознесенській волості. У селі тоді було 145 дворів, з них 107 селянських і тільки 18 козацьких. Населення становило 806 мешканців, отже, за 130 років воно зросло в 3,5 рази.

Синьооківці володіли загалом 602 дес. землі, при цьому 57 господарств були бідняцькими, маючи менше 3 дес. 43 родини належали до середняцьких, у їх розпорядженні було по 4 — 15 дес. Вісім господарів були міцними середняками та заможними, володіючи 15 — 40 дес. Перевага віддавалася вирощуванню зернових культур: у 1910 р., наприклад, було засіяно 84 дес. жита, 153 — ярої пшениці, 56 — ячменю, 34 — вівса, 56 — проса, 37 — гречки. 36 десятин було відведено під городину, 15 дес. — баштан, 2 дес. — льон і коноплі. Земля оброблялася 77 однолемішними плугами, 42 сохами, 152 боронами (з них лише 4 — залізні). В упряжі були 121 кінь, 26 волів (146 возів).

Повсякденний та святковий стіл синьооківців урізноманітнювався тваринницькою продукцією: вони утримували загалом 231 голову ВРХ (90 корів), 218 овець, 144 свині, а мед збирали з 129 вуликів. Помел зерна здійснювався на 8 сільських вітряках, 3 жителі були теслями, 4 займалися кравецтвом, 1 — ткацтвом та 1 — ковальством.

У Синьооківці була відсутня бодай елементарна школа, тому лише незначна кількість тамтешніх дітей опановувала грамоту в сусідньому Крупському. Всього 188 синьооківців були письменними, це становило 23,3 %. Ще нижчим був цей показник серед жінок: на 1910 р. лише 43 жінки вміло читати й писати (11 %). Тому й не дивно, що в селі тоді проживали лише два мешканці інтелігентних занять⁷.

Нічим особливим не позначена історія села в буремні роки Першої світової війни та Української революції. Щоправда, сільревком провів розподіл поміщицької землі між незаможними селянами. Як випливає з перепису 1926 р., село вже набуло статусу центру сільської ради (з 1920 р.), в адміністративному підпорядкуванні якої знаходилося й с. Шкурківка. Кількість дворів у Синьооківці тоді сягнула 229, а населення перевалило за тисячу (493 чоловіки і 571 жінка)⁸.

У 1928 р. з'явився перший осередок колективної праці – ТСОЗ, його очолював Г. Т. Янчий. Наступного року бідняцькі господарства об'єдналися в колгосп “Червоний шлях” (голова – М. І. Шкурко, пізніше – М. О. Мозговий)⁹.

У 1932–1933 рр. голодною смертю померло близько 40 синьооківців. Понад 10 жителів села стали жертвами репресій 1930-х рр. Серед них – О. М. Гришко, Я. Є. Калина, М. Д. Капля, М. К. Постний, А. К. і В. П. Чорнявські та ін.

Колгосп “Червоний шлях” демонстрував хороші виробничі показники. То ж не випадково, що в жовтні 1937 р. синьооківцям у числі інших передових сіл була надана “честь” висунути кандидатом у депутати Верховної Ради СРСР “батька” Сталіна¹⁰.

У роки війни з нацизмом понад 200 синьооківців стало на захист Батьківщини, 107 загинуло, 115 нагороджено орденами та медалями. Мужність піхотинця І. П. Синьоока була відзначена орденами Слави 2-го і 3-го ступенів та орденом Вітчизняної війни 2-го ст., артилериста А. Ф. Дробного, І. А. Пряду, М. М. Шкурка – Вітчизняної війни 2-го ст., а А. С. Калюжка – Червоної Зірки. Шість фронтовиків Синьооківки нагороджені медаллю “За відвагу”.

Після війни синьооківці відбудували село. Місцевий колгосп розвивався як багатогалузеве господарство і був на хорошому рахунку в районі. Його очільником тоді був

А. Ф. Дробний

І. П. Синьоок

Проте господарство не витримало випробувань ринкової стихії і, починаючи з другої половини 1990-х рр., КСП (СТОВ) “Синьооківське” (нова назва) почало лихоманити. Спалахнули “земельні” суперечки між селянами та керівництвом господарства, які часом виливалися в гострі конфлікти. Зрештою, цілісність сільгосптовариства була порушена і воно розпалося на два виробничі об’єкти.

А. І. Лада

О. М. Шкурко

Нині переважна більшість синьооківців передали свої земельні і майнові паї в оренду СТОВ “Придніпровський край” та ДП АФ “Іскра”. Окрім цього, на частині земель господарюють фермери та приватні підприємства, зокрема – ФГ “Деметра плюс”, ФГ “Родина і Де”, ФГ О. В. Гончара, ФОП “Пономаренко”, ФОП “Єщенко”, ПП “Чіпа” і ПП “Крупське”.

У Синьооківському навчально-виховному комплексі “загальноосвітня школа І–ІІ ст. – дошкільна установа” налічується всього 14 учнів і 10 дошкільнят, ними опікується 8 учителів та вихователів. Працюють сільський будинок культури, філіал районної бібліотеки з книжковим фондом 8 тис. примірників.

В. А. Сидоренко, яка народила і виховала 6 дітей, та Н. А. Шевченко (5 дітей) поціновано почесним званням “Мати-героїня”.

Родом із Синьооківки кандидат сільськогосподарських наук, заслужений працівник сільського господарства С. П. Кир’яченко (довгі роки очолював ВАТ “Русь” у с. Гельмязів).

С. П. Кир’яченко

Уродженець села М. К. Гришко керував Шполянською райдержадміністрацією, В. Г. Копиця довгі роки завідував Чорнобаївським райвідділом освіти. Полковник А. В. Васильченко обіймає відповідальну посаду в системі Міністерства надзвичайних ситуацій. Упродовж 17 років очолював Синьооківську сільраду І. А. Дробний, а синьооківець Г. М. Шкурко був головою міськрайонної спілки ветеранів Афганістану. Уродженець села С. В. Капля – арбітражний керуючий Вільховецького цукрозаводу (Звенигородщина) – за передачу Іллінської церкви (с. Суботів), знайденого ним унікального дзвону XVII ст., нагороджений орденом св. Володи-

мира 3-го ст. Своїми оригінальними поезіями оспівали рідний край синьооківці

Л. В. Рисятова (творчий псевдонім — Л. Зоряна), М. М. Капля, Н. Д. Нечипорук, С. П. Коршунова та В. Г. Копиця. А О. Д. Демешко поставила рекорд тривалості життя: померла у віці 105 років (1894—1999 рр.). Майже 102 роки прожила Н. Д. Макаренко (1909—2011 рр.).

14 синьооківців стали на захист територіальної цілісності України в сучасній війні на Сході. В. В. Сидоренко, В. В. Грекало, О. В. Лукашенко були поранені в боях. Мужність молодшого лейтенанта В. Грекала відзначена орденом Б. Хмельницького 3-го ст.

Зліва направо: Л. В. Рисятова (Зоряна), М. Т. Негода, О. В. Теліженко

С. В. Капля під час церемонії передачі “Богданового дзвона”

“Синьооких” сіл окрім нашої Синьооківки на карті більше немає. У цьому ще одна неповторна риса цього населеного пункту.

¹ ЦДІАК, ф. 57, оп. 1, спр. 225, арк. 28.

² *Описи Київського намісництва 80-х років XVIII ст.* — Київ, 1989. — С. 52, 271.

³ ЦДІАК, ф. 486, оп. 5, спр. 42, арк. 22—22 зв.

⁴ *Там само*, ф. 486, оп. 5, спр. 56, арк. 33—86; спр. 286, арк. 267—269.

⁵ *Полтавськіє губернськіє ведомости.* — 1870. — № 44. — С. 194.

⁶ *Наш рідний край: Хрестоматія з історії Черкащини.* — К., 1993. — С. 255.

⁷ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд.* — Полтава, 1913. — С. 50, 53, 56, 60—65, 273.

⁸ *Список поселень Черкаської округи.* — Черкаси, 1926. — С. 21.

⁹ *Червоний Жовтень.* — 1930. — 22 листопада.

¹⁰ *Там само.* — 1937. — 29 жовтня.

“ШВИДКЕ” СЕЛО

*Там в пахощах пизми та м'яти
Відлунює наша хода,
І пам'ять білявої хати
Там кожного з нас вигляда.*

І. Дробний

За 20 км на північний схід від райцентру на берегах р. Золотоношка, обабіч шосейної дороги Золотоноша – Драбів, лежить село Скориківка, центр однойменної сільської ради. Тамтешній ландшафт типовий для лісостепової зони. Окрасою села є гарний став із лебединими родинами, до якого схиляють свої віти плакучі верби. Це поселення сусідить із селами Ковтуни, Маркизівка та Львівка, остання підпорядкована Скориківській сільраді. Землі Скориківки впритул підходять до Драбівщини, зокрема до сіл Великий Хутір та Ашанівка. До найближчої залізничної станції Пальміра – 11 км.

Забудова села розташована на площі 206 га, тут 8 вулиць, а загальна протяжність сільських доріг становить 16 км. Сільські кутки увічнюють назви колись самостійних населених пунктів: Вакулівка, Галатівка, Миколаївка, Новоселиця, Раківка.

Нині в Скориківці налічується 284 господарства з населенням 470 жителів. За два останні роки народилося лише 5 дітей, а померло ж 14 осіб (-9). 26 % місцевої людності становлять пенсіонери, отже, процес старіння села є досить інтенсивним. Найпоширеніші прізвища в Скориківці – Вакула, Галат, Карий і, звичайно, Скорик. До місцевих жителів прийнято звертатися *скориківчани, скориківці*.

Вік у цього села порівняно молодий, трохи більше 230 років, адже перша згадка про нього відноситься до 1780-х рр.

Візний знак

У датованих цими роками “Описах Київського намісництва” зустрічаємо “хутір Скориківський”. Його населення становило тоді усього 79 мешканців. Це було козацьке поселення, і саме козакам належали всі землі хутора¹. У XIX ст. село прибрало новітню назву².

Тлумачення назви “Скориківка” особливих труднощів не викликає. Вона походить від особового прізвища Скорик, котрий, очевидно, заснував це поселення. Скорик і колись, і нині є досить поширеним прізвищем і означає “швидкий у рухах”, “спритний”, “моторний”. Порівняймо зі співзвучними: Білик, Сірик, Голик.

На 1843 р. у Скориківці було 46, а за переписом 1885 р. — 68 дворів із населенням 420 жителів³. Село входило до складу Великохутірської волості.

Перепис 1910 р. зафіксував у Скориківці 108 господарств, при цьому у 99 з них господарювали козаки. Населення тоді становило 648 мешканців, отже, за 130 років воно зросло більше ніж у вісім разів. Скориківчани обробляли 924 дес. землі, зокрема, 4 господарства — понад 25 дес., а 2 — понад 50 дес. З другого боку, 41 господарство володіло менш ніж 3 дес. землі, 29 — від 3 до 9 дес., 19 належало до міцних середняків, маючи 9 — 25 дес. У 1910 р. місцеві жителі посіяли 179,5 дес. жита, 250 — ярої пшениці, 93 — ячменю, 100 — вівса, 52 — гречки, 64 — проса, 10 — льону і конопель, а 31 дес. відвели під городину. У приватних господарствах утримувалося 138 коней, 180 голів ВРХ, 135 овець, 118 свиней, 1185 курей та 128 качок і гусей. Лише двоє жителів мали пасіки (16 вуликів).

Зібране на полях збіжжя скориківчан переробляли на двох сільських млинах. У селі тоді працювали 18 зажонщиків, чотири ткачі та по одному теслі, ковалю, кравцю.

Сільську освіту започаткувала школа грамоти, відкрита в 1888 р., її учителем став І. В. Грищаченко. Через 10 років для дітвори Скориківки відчинила свої двері церковно-парафіяльна школа, а в 1912 р. — земська початкова⁴.

За даними перепису 1910 р. 144 жителі села були письменними, це становило 22,2 %. Разюче низьким був цей показник серед місцевого жіноцтва: лише 25 скориківчанок уміло читати й писати (7,7 %). Тоді в селі проживали лише чотири особи, які були віднесені до інтелігенції⁵.

У 1907–1910 рр. у Скориківці було споруджено храм Божий — Миколаївську церкву. Ця пам’ятка дерев’яного зодчества зведена без жодного цвяха, а кошти на її будівництво, за переказами, пожертвував багатий селянин Теофан.

Миколаївська церква

Револуційна хвиля 1905 р. докотилася й до Скориківки. Місцеві селяни взяли участь у масових заворушеннях за землю і волю⁶.

Результатом буремних подій 1917–1921 рр. стало встановлення у Скориківці радянської влади та перерозподіл земельного фонду. Село набуло статусу сільської ради, якій була підпорядкована рекордна кількість населених пунктів – 12. Зокрема, це села Ашанівка, Жилівка, Львівка, Миколаївка та хутори Бокія, Галатівка, Жежелівський, Лози, Носенків, Пригунів, Раківка, Чумакив. За переписом середини 1920-х років у селі було зафіксовано 149 дворів із населенням 681 мешканець (350 чоловіків і 331 жінка)⁷.

У 1929 р. 20 бідняцьких господарств, що сумарно володіли 50 га землі, об'єдналися в ТСОЗ, його фундаторами стали І. Г. Скорик та Р. М. Вакула. Через рік на хвилі насильницької колективізації постав колгосп “Промінь” (голова правління – І. Г. Скорик). У 1933 р. відкрилися семирічна школа та сільський клуб.

Кілька десятків скориківчан загинуло голодною смертю в страшні 1932 – 1933 рр., а декілька стало жертвами сталінських репресій.

167 жителів Скориківки взяло участь у боях із нацистськими загарбниками, близько 100 не повернулося до рідних домівок. У 1942 р. за сприяння діям партизанів та антинацистську агітацію було розстріляно скориківчан Б. А. Кучерявого, Ф. Д. Овдієнка та Г. Й. Пасиченка⁸.

22 вересня 1943 р. біля села розгорнувся масштабний бій між військами 7-ї бригади 3-го Сталінградського мехкорпусу та ворожими підрозділами. Цей епізод визволення краю детально описує у своїх спогадах ветеран ушавленого з'єднання М. В. Цветков⁹.

Житель села С. Г. Скорик разом зі своєю дочкою Марфою, ризикуючи життям, врятували від знищення сільський млин, який під час відступу підпалили німецькі смолоскипники. Цей млин ще довго служив скориківчанам¹⁰.

112 фронтовиків зі Скориківки за мужність і героїзм було відзначено бойовими орденами та медалями. Так, орденами Слави 2-го і 3-го ст. було нагороджено П. Д. Косенка, орденом Слави 3-го ст. – Д. Й. Жигайла, Г. І. Зорю, Р. І. Радіоненка, Вітчизняної війни – М. І. Галата, Х. К. Карого, М. І. Марченка, Г. І. Минця, Вітчизняної війни 2-го ст. – І. С. Сергієнка. Ще 14 скориківчан нагороджено медаллю “За відвагу”, а фронтовика Д. Й. Жигайла – двома.

П. Д. Косенко

І. С. Сергієнко

Після війни, у 1949 р. скориківський колгосп “Промінь” приєднав до себе львівків’янське господарство “Вільне життя” і придбав нову назву — ім. Леніна. Через рік до цього колгоспу приєдналося й ковтунівське господарство. Однак цей колективний гігант виявився практично некерованим і в 1954 р. сталося “розлучення” з Ковтунами. Скориківсько-львівків’янський колгосп дістав найменування “Шлях Леніна”, а головою його правління став С. Г. Мархоцький.

Наприкінці 1950-х рр. площа та людність Скориківки різко зростає за рахунок приєднаних до неї сіл та хуторів місцевої сільради. Зокрема, рішенням Черкаського облвиконкому від 12 липня 1958 р. були зняті з обліку та включені в межі Скориківки село Миколаївка та хутори Галатівка, Раківка і Рогозівка¹¹.

У 1970–1980-х рр. скориківське господарство очолював В. В. Рева, з багатьох показників “Шлях Леніна” знаходився на передових позиціях у районі. Чимало кращих трудівників було відзначено високими трудовими нагородами. Зокрема, доярку М. І. Галат нагородили орденами Трудової Слави 3-го ст. та “Знак Пошани”, свинарку О. І. Кару — Трудового Червоного Прапора, механізатора М. Р. Скорика — Трудової Слави 3-го ст, фуражира В. І. Галата — “Знак Пошани”.

О. І. Кара

М. І. Галат

У 1967 р. було збудовано будинок культури на 350 місць, а на початку 1980-х рр. — типове приміщення школи. За кошти місцевого господарства провели благоустрій вулиць села та його газифікацію.

З початком новітньої української революції господарство набуло статусу колективного сільгосп підприємства і нову назву — “Колос” (з 2000 р. — СТОВ). Його упродовж близько 15 років очолював Ю. В. Овдінко.

На жаль, місцевий СТОВ не витримав ринкових випробувань, його почало лихоманити, а виробнича структура розпадатися. Зрештою, аби врятувати становище, довелося звернутися за допомогою до інвестора, ним стала комерційна фірма “Пансі”. Після фінансових вливань місцеве господарство, орендуючи 1533 га землі, набрало досить оригінальної спеціалізації — вирощування гарбузів для фармацевтичних цілей. Нині СТОВ “Колос” остаточно розпався, а його колишні працівники та пенсіонери передали свої паї в оренду трьом господарствам: сільгосптовариствам “Пальміра” (“Придніпровський край”), “Прогрес”, а також ДП АФ “Іскра”. Працює також і ТОВ “Молкрай”. А ще на землях Скориківки розташувалася газокompресорна станція “Софіївська”, котра забезпечує подачу природного газу населеним пунктам Золотоніщини та сусідніх районів.

У селі працює загальноосвітня школа I—III ст., у якій навчається 73 учні (17 учителів). Осередком громадянського виховання учнів є шкільна кімната байової і трудової слави. М. С. Мороз, яка народила і виховала 5 дітей, поціновано почесним званням “Мати-героїня”.

Газокомпресорна станція “Софіївська”

Своєрідною візитівкою Скориківки став дитячий фольклорний ансамбль “Світлячок”, котрий створений при місцевій школі. Його фундатором, незмінним керівником і творчим натхненником є талановитий педагог і організатор, справжня майстриня, лауреат премії ім. В. Клименка В. М. Пономаренко. Уже упродовж 25 років дзвенить самотній голос “Світлячка” в селах і містах, на малих і великих сценах. Слава про цей титулований дитячий колектив сягнула навіть міжнародних вершин. Ось перелік тільки деяких заслуг цього дитячого гурту: лауреат трьох міжнародних конкурсів та фестивалів фольклорних дитячих колективів, лауреат та дипломант безлічі обласних конкурсів, всеукраїнських оглядів-конкурсів “Червона калина” та “Наша земля — Україна” та ін.

Сільська школа

У селі працюють будинок культури та бібліотека. Підтримувати належний стан здоров'я допомагають скориківчанам працівники місцевого ФАПУ.

Дитячий фольклорний ансамбль “Світлячок”

Досить драматично склалася історія Миколаївської церкви, проте на відміну від інших храмів Божих вона все таки уціліла. Цей духовний осередок двічі закривався: спочатку в 1934 р., а вдруге — у 1962 р., тоді приміщення сільської святині використовувалося як сільська комора. Зрештою, в 1990—1991 рр. з

Меморіальна дошка С. П. Єпіфанову на фасаді місцевої школи

дарських наук, лауреат Державної премії СРСР І. Т. Скорик, кандидат технічних наук І. Я. Скорик, кандидати філологічних наук В. В. Вакула, О. С. Скорик та Л. В. Гребінник.

У Санкт-Петербурзькій військовій академії довгі роки викладає М. В. Мороз, командували великими військовими підрозділами полковники Г. Д. Галат та Г. Н. Заєць. Уродженець села В. П. Косенко понад 26 років очолював відділ освіти Драбівського району. А колишня скориківчанка К. В. Бойко, багаторічний генеральний директор Черкаського швейного об'єднання, стала депутатом Верховної Ради України першого скликання (1990 р).

6 скориківчан узяли участь у війні на Сході країни. Пам'ять про загиблого бійця С. П. Єпіфанова увічнює меморіальна дошка на фасаді місцевої школи.*

У Скориківки немає тезок, є тільки одне поселення з однокореневою назвою — це село Скорики в Тернопільській області.

І. Т. Скорик

- ¹ *Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст. — Київ, 1989. — С. 272.*
- ² *ЦДІАК, ф 1571, оп. 1, спр. 1, арк. 25.*
- ³ *Сборник по хозяйственной статистике Полтавской губернии. — Полтава, 1887. — Т. 6. — С. 285.*
- ⁴ *ДАЧО, ф. Р-4178, оп. 1, спр. 168, арк. 2.*
- ⁵ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской области 1910 года. Золотоношский уезд. — Полтава, 1913. — С. 34, 40, 41, 46–48, 273*
- ⁶ *Фонди Черкаського державного краєзнавчого музею.*
- ⁷ *Список поселень Черкаської округи. — Черкаси, 1926 — С. 21–22.*
- ⁸ *ДАЧО, ф. П-4619, оп. 8, спр. 129, арк. 6 — 10.*
- ⁹ *Цветков Н. В. На пути к Днепру. — М., 1993. — Рукопись // Фонди Золотоніського державного краєзнавчого музею. — № 4882. — С. 159–161.*
- ¹⁰ *Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни. Документи. Спогади. Статті. — Черкаси, 2000. — С. 109.*
- ¹¹ *Черкаська область. Адміністративно-територіальний устрій на 1 січня 1999 року. — Черкаси, 1999. — С. 97, 99, 100.*

* С. П. Єпіфанов — уродженець с. Львівка, а навчався в Скориківській школі.

НА МЕЖІ ЗНИКНЕННЯ

с-ще Снігурівка

*...Щоб виїхати з гаю, де світу кінець...
Останні роки дожива хутірець.*

І. Дробний

За 8 км на південний захід від райцентру неподалік р. Золотоношка розташувалося крихітне селище Снігурівка, підпорядковане Коробівській сільраді. Тут типовий для придніпровського лісостепу ландшафт: тамтешню рівнину оточують мішані ліси та зелені луки. Найближчими сусідами Снігурівки є села Коробівка, Кедина Гора та Хвильово-Сорочин.

Площа селища — 14,5 га, тут лише одна вулиця та один провулок загальною протяжністю 3 км. Поселення знаходиться на грані зникнення, адже в ньому віднедавна, по суті, вже немає постійних жителів. Лише п'ять родин, які мають у селищі дачні ділянки та помешкання, проживають тут, так би мовити, “вахтовим методом”. Найпоширенішими прізвищами місцевих мешканців були свого часу Ткаченко, Харченко, до них зверталися *снігурівці*, *снігурівчани*.

Історія поселення, ймовірно, започаткована в другій половині XIX ст. Перша документальна згадка про хутір припадає на 1885 р.¹ Утім, слід висловити припущення, що життя в цьому зеленому краї пульсувало набагато раніше: в документах за 1713 р. згадується “гай, стоящий на врочище Снегировець”.

Назва населеного пункту варіювалася від Снігірівки і Снігівки до сучасної Снігурівки. На перший погляд є усі підстави пов'язувати цей ойконім із наявністю в тамтешній місцевості великої колонії перших співучих вісників весни з яскравим оперенням (червоним у самців і бурувато-сірим у самок) — снігурів. Проте, мабуть, буде логічнішим припустити, що назва поселення походить від прізвища (прізвиська) його першопоселенця — якогось Снігура, людини, яка своєю зовнішністю нагадувала цього птаха чи мала відповідну особливість поведінки.

На 1900 р. в “деревне Снегиревка Золотоношской волости” налічувалося 23 двори з населенням 96 мешканців². Переписом 1910 р. у Снігурівці було зафіксовано вже 38 господарств, із них 8 козацьких, 29 селянських й одне

ПОДОРОЖ ЗЛАТОКРАЄМ

привілейоване, а людність на той час становила 235 жителів. Снігурівчани володіли тоді 192 дес. землі, проте чимало місцевих господарств були безземельними та малоземельними. На той час налічувалося 10 повністю безземельних господарів, а 26 мало менше 3 дес. землі. Лише п'ять господарств можна було віднести до середняцьких, а два були відносно заможними (вони володіли понад 10 дес.). Землю тоді обробляли 15 однолемішними плугами, 12 сохами та 28 дерев'яними боронами, за живе тягло правили 12 волів та 29 коней. У 1910 р. під посівами було 33 дес. жита, 8 — ярої пшениці, 4 — ячменю, 3 — вівса, 3 — коноплів. 10 дес. було відведено під баштан, 9 — городину. У приватних господарствах місцеві жителі мали 194 голови ВРХ (з них 60 корів), 19 — овець, 37 — свиней, 154 — курей. Семеро пасічникувало, збираючи мед із 140 вуликів. Замовлення снігурівців та жителів навколишніх хуторів виконували 3 теслі, 3 колесники, 2 кравці, 1 ткач. 28 мешканців заробляли собі на хліб поденними роботами*.

У Снігурівці був відсутній будь-який осередок духовності, тому тут спостерігалася разюча неписьменність місцевого населення. Так, на 1910 р. близько 88 % жителів села були неписьменними. Лише три місцеві жінки вміли читати й писати³.

Декілька снігурівчан взяло участь у боях на фронтах Першої світової війни. У роки Української революції відбувся перерозподіл землі. На початку непівського періоду “с. Снігівка” було підпорядковане Коробівській сільраді. За переписом середини 1920-х рр. в селі налічувалося 44 господарства з населенням 232 мешканці (104 чоловіки і 128 жінок)⁴.

У 1929 р. місцева біднота об'єдналася в колгосп “Червоний шлях”, його правління очолив І. А. Строкань. На початку 1932 р. снігурівська артіль налічувала вже 40 господарств, що означало завершення суцільної колективізації⁵.

Кілька десятків снігурівчан стали жертвами Голодомору 1932—1933 рр. А потім настали страшні випробування періоду війни з німецьким нацизмом. 28 хуторян стало на захист Батьківщини, 15 не повернулося до рідних домівок. Близько 10 місцевих жителів нагороджено бойовими

В. І. Капля

І. Ф. Корнієнко**

* Статистичні дані за 1910 р. подано разом з хуторами Кондратівщина та Томари.

** В.І. Коваль і І.Ф. Корнієнко — учасники бойових дій періоду Великої Вітчизняної війни.

орденами та медалями, зокрема Г. Г. Дорошенко – орденом Вітчизняної війни 2-го ст.

Після війни у **1950 р.** місцеве господарство було приєднано до Коробівського колгоспу ім. Сталіна (згодом держплемптахорадгосп). Саме на полях і фермах цього потужного й знаного в Черкаському краї коробівського господарства самовіддано працювали й жителі Снігурівки.

Сьогодні селища не залишило й сліду від його колишнього життя. Вулиці цього поселення лякають своєю пустотою, а спокій тамтешніх міст порушують уже не людські голоси, а хіба що пташиний гамір.

У Снігурівки є усього два тезки, вони розташовані в Тернопільській (Україна) та Смоленській (Російська Федерація) областях. На карті можна віднайти й населені пункти з однокореневою назвою: Снігурове (Пермська) та Снігурі (2, Московська обл. РФ).

¹ *Сборник по хозяйственной статистике Полтавской губернии. – Полтава, 1887. – Т. 6. – С. 279.*

² *Список населенных мест Золотоношского уезда Полтавской губернии за 1900 годъ. – Полтава, 1903. – С. 11.*

³ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись 1910 года. Золотоношский уезд. – Полтава, 1913. – С. 82, 86, 88, 92–96, 274.*

⁴ *Список поселень Черкаської округи. – Черкаси, 1926. – С. 20.*

⁵ *Червоний Жовтень. – 1932. – 10 січня.*

НА ХРЕЩАТІЙ ДОРОЗИ

*Світити будуть, мов кохання,
Мені до смертної пори
Твої трояндові світання,
Твої бузкові вечори.*

І. Дробний

За 35 км на північний захід від райцентру розташоване село Софіївка — своєрідні північні ворота й “прикордоння” краю. Неповдалі села хлібом-сілля зустрічають і добрим та напутнім словом проводжають високоповажних гостей, котрі прибувають у Шевченків край зі столиці, та візитерів із близького й далекого зарубіжжя. Софіївка — завжди на видноті мало чи не всього автосвіту України. Адже лежить це село обабіч однієї з найбільш поживавлених транспортних артерій нашої держави — автомагістралі Дніпро — Київ, котра перехрещується в Софіївці з дорогами регіонального значення.

Сусидить це придорожнє лісостепове поселення з Гельмязовим і Гладківщиною, землі його впритул підходять до Канівщини та Київщини. До найближчої залізничної станції Гладківщина — 10 км. А цю особливість Софіївки зарахуймо в її пасив: вона віддалена від природних водоймищ. Село буквально потопає в зелені садів: дарують людям плоди яблуні і груші, сливи й вишні.

Софіївка займає площу 160,8 га, її забудова вмістилася на 7 вулицях і 2 провулках. Загальна протяжність сільських доріг — близько 5,5 км, але, зрозуміло, найдовшою є центральна вулиця, що співпадає з ділянкою автомагістралі: понад 4 км. Сільські кутки та вулиці віддавна мають такі назви: Гельмязівська, Дереза, Ліплявська, Піщанська, Черкещина.

Нині в Софіївці обліковано 261 господарство із населенням 577 жителів. За два останні роки народилося 11, а померло 24, отже, показник природного приросту — від’ємний (-13). Близько 30 % населення села — люди пенсійного віку. З другого боку, певного оптимізму додає той факт, що 227 софіївчани — це молодь віком до 35 років (майже 40 %). Найпоширеніші прізвища в селі — Гриб, Кремешний, Кудлик, Литовченко. До тамтешніх мешканців слід звертатися *софіївці, софіївчани (рідше — софійчани)*.

Візний знак

Років Софіївці не так уже й багато: понад двісті. За переказами, наприкінці XVIII ст. шляхом на Катеринослав тамтешніми місцями проїжджала імператриця Катерина II, яка зупинилась за 2 км від сучасної Софіївки, де було збудовано шинок. В описах Київського намісництва, датованих **1781 р.**, зустрічаємо “Іваненків хутір” (нинішня Софіївка) Піщанської сотні. Походження назви хутора не викликає ніяких сумнівів: він належав майору Іваненку, про це свідчать документи. На хуторі проживало близько 25 мешканців, усі мали залежний стан¹.

Згодом Софіївка прибирає сучасну назву, про це засвідчують історичні джерела XIX – поч. XX ст., які подають її як село Гельмязівської волості². За переказами, сьогоденне ймення села походить від імені Іваненкової дружини – Софії. Люблячий чоловік назвав свій хутір на честь коханої. Утім, є й історичні аналогії: згадаймо знаменитий Софіївський парк в Умані. До речі, “Софія” – то грецьке ім’я, воно означає “мудрість”. Не зайве нагадати, що філософія перекладається з грецької як “любов до мудрості”.

На 1885 р. у с. Софіївка налічувалося 80 дворів, з них 78 селянських і по одному козацькому та міщанському³. За переписом 1910 р. тут було зафіксовано вже 109 господарств (5 козацьких, решта – селянські). Населення тоді сягнуло 649 мешканців, отже, за 130 років воно зросло більш ніж у 25 разів. Софіївчани тоді вже володіли 951 дес. землі, в тому числі 1 господарство мало 55 дес. Проте більшість місцевих жителів потерпала від безземелля та малоземелля. На той час у селі було 55 повністю безземельних господарств, а 52 мали менше 3 дес. землі. Свої ґрунти софіївчани обробляли тоді 47 однолемішними і 6 багатолемішними плугами, 125 боронами (переважно дерев’яними), 67 сохами. В упряжі було 22 волів, 159 коней (128 возів). 158 десятин було відведено під жито, 124 – озиму, 106 – яру пшеницю, 70 – ячмінь, 72 – овес, 34 – гречку, 80 – просо, 50 – соняшник, 4 – коноплі, 21 – городину. У приватній власності жителів села знаходилося тоді 190 голів ВРХ (в т. ч. 63 корови), 90 свиней, 455 курей. Двоє софіївчан пасічникували, в них було 60 вуликів. У селі працювали 5 вітряків, паровий млин, 2 кузні, а потреби місцевих жителів задовольняли 3 телі, 1 швець, 2 кравці, 3 ткачі.

Коштом графа Кочубея після селянської реформи була відкрита школа грамоти, проте письменних у селі було на початку століття доволі мало: всього 70 чоловіків і 10 жінок, це становило трохи більше 12 %. Тільки чотири особи були віднесені до сільської інтелігенції⁴.

Буремні роки Української революції 1907–1921 рр. мало зачепили Софіївку. Втім завдяки розподілу поміщицьких земель софіївчани на певний час стали власниками земельних наділів.

У 1920 р. Софіївка стала центром сільської ради (з 1923 р. – Гельмязівського району), їй було підпорядковано сім хуторів (Васильківський, Палкин, Проживанського, Соломахи, Спецаківщина, Тоцького, Ярмоли). За переписом середини 1920-х рр. у селі налічувалося 197 господарств із населенням 1180 жителів (556 чоловіків і 624 жінки)⁵.

Наприкінці 1920-х рр. сільська біднота об’єдналася в ТСОЗ, його очолив С. М. Погребний. Тоді ж виникла й софіївська комуна “Світова зірка”, яка

об'єднувала 17 незаможників. Комунари обробляли 61 дес. землі і мали у своєму розпорядженні 5 коней, 4 воли, 45 свиней, 90 курей, 2 плуги, 7 возів та 6 одиниць іншого реманенту⁶. Згодом утворився колгосп “Пролетарська революція”, який наприкінці 1930-х рр. прибрав назву ім. Щорса (голови правління – П. Й. Орда, пізніше І. Г. Гайка).

Понад 500 софіївчан стало жертвами Голодомору 1932–1933 рр. У селі тоді навіть були випадки людоїдства. За безпідставними обвинуваченнями були репресовані жителі села Г. Й. Гриб, П. О. Литовченко, Т. К. Литвин та ін. Уродженець Софіївки М. О. Лисенко за мужність і героїзм, виявлені під час радянсько-фінської війни, був удостоєний звання Героя Радянського Союзу. Він був у числі перших, хто започаткував сузір'я героїв-черкашан.

Лисенко Микола Омелянович народився 1910 р. у селі Софіївка. Рано осиротів, йому довелося поневірятися в наймах. Після закінчення семирічки працював на Донбасі, а згодом був призваний до лав Червоної армії. Закінчив військово-технічне училище, отримав звання політрука. У 1939–1940 рр. брав участь у радянсько-фінській війні. Особливо відзначився під час штурму висоти “Підюшва”, досягнувши її першим під кулеметним вогнем ворога та повівши за собою цілий батальйон. За цей подвиг Указом Президії Верховної Ради СРСР від 21 березня 1940 р. був удостоєний звання Героя Радянського Союзу. У роки війни з нацизмом — полковий комісар, заступник командира з політчастини 170-ї танкової бригади. Загинув у бою 18 січня 1943 р. поблизу с. Чевотівка (біля р. Дон), де й похований. Нагороджений орденами Леніна і Червоної Зірки.

У роки німецько-радянської війни 150 софіївчан стало на захист Вітчизни, 55 з них загинуло⁷. За мужність і героїзм бойовими орденами і медалями було нагороджено 80 жителів села. Серед них — кавалер трьох орденів Вітчизняної війни, Слави 3-го ст. та Червоної Зірки М. А. Кривенко, трьох орденів Вітчизняної війни та Червоної Зірки І. О. Осадчий.

У тяжкі повоєнні роки колгосп ім. Щорса очолював П. Ф. Самовол. Місцеве господарство пройшло через низку реорганізацій: 1959 р. воно об'єдналося з гладківщинським колгоспом, це нове господарство дістало ім'я М. І. Калініна, а з 1965 р. його було перетворено в радгосп ім. Суворова.

І. О. Осадчий

У 1988 р. Софіївка відновила свою господарську самостійність і на її землях утворилося міжгосподарське підприємство з виробництва насіння кормових культур. Упродовж близько 25 років софіївське колективне господарство очолював здібний організатор аграрного виробництва І. І. Журило, який, до речі, певний час був керівником районної ради голів і директорів сільгосппідприємств.

У 1970–1980-х рр. софіївчани знаходилися на передових рубежах аграрного виробництва Золотоніщини. Місцеві трудівники постійно відзначалися районними преміями за високу врожайність городніх та садових культур,

П. Ф. Самовол

належну агрокультуру. За високі виробничі показники бригадира садово-городньої бригади П. Ф. Самовола було нагороджено орденами Леніна, Трудового Червоного Прапора та Золотою медаллю виставкому ВДНГ СРСР. Орденом Трудового Червоного Прапора було відзначено звитяжну працю П. І. Бардашевського, М. П. Гриба, Г. М. Лозової, Трудової Слави 3-го ст. – М. О. Пухтинського, а “Знак Пошани” – Н. М. Гриба та І. С. Литовченко.

У 1990 р. Софіївка знову стала центром сільської ради. Було збудовано нове приміщення школи та сільського будинку культури, проведено благоустрій сільських доріг.

Та прийшли перебудовні і постперебудовні часи з їх ринковими випробуваннями. Місцеве господарство відмовилося від спеціалізації й перетворилося в багатогалузеве: спочатку КСП, а потім СТОВ “Софіївське”. Ці реорганізації не врятували господарство від економічних негараздів, які набрали хронічної форми і відкинули його до числа районних аутсайдерів. Зрештою, у 2003 р. “Софіївське” розпалося. Свої земельні паї софіївчани віддали сусідньому потужному сільгоспідприємству – СТОВ-агрофірмі “Маяк” (с. Піщане). Вивільнені робочі руки нині знайшли своє застосування в сусідніх селах Гельмязові, Піщаному, а переважна ж більшість софіївчан віддала перевагу служінню Меркурію*: придорожній торгівлі.

У Софіївці особливий, далеко не сільський колорит, незвичайний спосіб життя. Ні вдень, ні вночі тут не вщухає гуркіт численних авто, що прямують до столиці й у зворотному напрямі, до сусідніх сіл. Хоча дорога й створює певний дискомфорт, та вона в прямому розумінні цього слова годує більшість софіївчан, бо прямо на обочині практично цілодобово вирує ринкове життя. За останнє десятиріччя невпізнано змінилася ця центральна частина села. На місці старих ринкових яток постали ошатні крамниці, кав'ярні. Заасфальтовано тротуари, розбито газони, споруджено просторе приміщення Софіївського

Софіївський ринок

* Меркурій – бог торгівлі у стародавніх римлян.

ринку. Тут подорожуючим пропонують найрізноманітніші товари: від традиційного набору різноманітної біжутерії із зарубіжжя до смачних ковбас, вареників і пиріжків, пропонованих місцевими майстринями. Працює біля дороги і з десятків кав'ярень та ресторанів, де автомандрівникам пропонують смачні гарячі страви домашньої кухні⁸.

У селі функціонує навчально-виховний комплекс, у якому навчається 68 учнів і виховується 18 дошкільнят. Тут працює 20 учителів та вихователів. При НВК упродовж багатьох років працює туристський учнівський клуб "Пілігрим", який об'єднує понад 30 юних шанувальників подорожей. Це одне з небагатьох в області об'єднань такого роду незмінно очолює великий ентузіаст екстремальних видів спорту, першорозрядник із туризму, директор НВК Ю. Б. Орищенко. До послуг місцевих жителів — комунальне господарство "Софіївське", фельдшерський пункт (капітально відремонтований), тренажерний зал, будинок культури та бібліотека. Останніми роками повністю відновлено вуличне освітлення.

Н. І. Шаповал, яка народила і виховала 5 дітей, поціновано почесним званням "Мати-героїня".

Є. О. Хведченя

Серед уродженців села чимало поважних людей. Зокрема, П. М. Маньківський очолює престижну комерційну фірму "Окмасервіс", а І. В. Решетнік не один рік працює головним лікарем Драбівської райлікарні.

6 софіївчан стали учасниками бойових дій на Сході країни. Відомчими нагородами відзначено мужність учасника оборони Донецького аеропорту Є. О. Хведчені.

Софіївка досить широко представлена на карті. Сіл із "мудрою" назвою аж 24, з них 19 — в Україні. Знаходяться тезки нашої Софіївки в Дніпропетровській, Донецькій, Київській, Кіровоградській, Луганській, Миколаївській, Одеській, Харківській, Херсонській, Черкаській (Черкаський і Смілянський райони) областях України; у Брянській, Воронежській, Оренбурзькій областях та Ставропольському краї Російської Федерації, Акмолінській області Казахстану. Є чимало поселень з однокореневою назвою: Софіївський, Софійськ, Софія та ін.

¹ *Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст. — Київ, 1989. — С. 106.*

² *Сборник по хозяйственной статистике Полтавской губернии. — Полтава, 1887. — Т. 6. — С. 283.*

³ *Там само.*

⁴ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. — Полтава, 1913. — С. 50, 54, 56, 60–65, 274.*

⁵ *Список поселень Черкаської округи. — Черкаси, 1926. — С. 12.*

⁶ *ДАЧО, ф. Р-4178, оп. 1, спр. 698, арк. 117.*

⁷ *Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни. Документи. Спогади. Статті. — Черкаси, 2000. — С. 122, 168.*

⁸ *Голиш Г. М., Голиш Л. Г. На хрещатій дорозі // Вісник Золотоніщини. — 1999. — 27 лютого.*

ПІД НОВИМ ІМЕНЕМ

*В сон міцний втопилось моє селище,
Тиша, спокій, вітер ні шелесть.
Лиш густий туман низами стелиться
Сивими отарами овець.*

В. Геращенко

За 20 км на північний схід від райцентру розташоване селище Степове, підпорядковане Вознесенській сільраді. Цей крихітний населений пункт лежить на горбистій рівнині й віддалений від природних водойм. Не може похвалитися селище й буйною рослинністю: вона представлена хіба що лісосмугами та приватними садками. Селище сусідить із Вознесенським, Привітним, Пальмірою, Канівщиною.

Забудова цього поселення розташувалася на площі 40,9 га, тут лише одна вулиця (Степова) загальною протяжністю 3,7 км. Нині селище знаходиться на межі зникнення, адже фактично тут мешкає одна людина, хоча зареєстровано 14. Найпоширеніші прізвища в історії селища — Бондаренко, Ластовка, Петренко. До місцевих жителів звертаються *степівчани*.

Селище Степове належить до одного з наймолодших населених пунктів Золотоніщини, йому трохи більше 90 років. Як засвідчують спогади старожилів, поселення як хутір Вознесенської сільради започатковане в 1925 р.¹ Назване воно тоді було на честь відомого радянського та партійного діяча Г. І. Петровського, якого свого часу величали “всеукраїнським старостою” (як голову ВУЦВК). Як відомо, він у 1920 р. прибув до нашого краю в агітпоїзді і виступав на станції Золотоноша перед учасниками велелюдного мітингу. Утім, поряд з офіційною в народному середовищі утвердилася й ужитково-побутова назва селища — Петровка.

У 1929 р. з початком колективізації петровчани об’єдналися в колгосп. Щодо його назви думали недовго і надали йому ім’я все того ж таки Г. Петровського.

Як і всі жителі Золотоніщини, петровчани пережили й страшні випробування Другої світової війни. Кілька десятків жителів хутора воювало на фронтах, багато з них не повернулося до рідних домівок. Понад 10 хуторян-фронтників

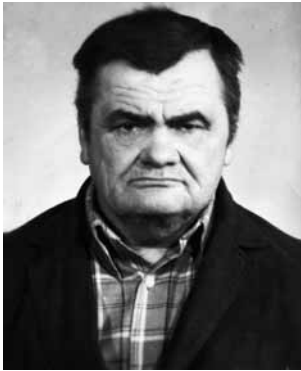
Вид на селище

було відзначено бойовими орденами й медалями. Зокрема, з медалями “За відвагу” повернулися до рідного хутора Ф. І. Крупний та А. П. Мірошніченко.

Упродовж кількох повоєнних років колгосп ім. Петровського продовжував господарювати самостійно. На хвилі укрупнення колективних господарств у 1950 р. він влився до складу вознесенського колгоспу “Червоний Прапор”. Петровчани зробили гідний внесок у розвиток цього знаного в краї господарства, самовіддано працюючи на його полях і фермах.

Центральна забудова

А. П. Мірошніченко

Разом із вознесенцями жителі селища пережили різного роду аграрні перетворення початкової доби незалежності України і передали свої земельні та майнові паї в оренду СТОВ “Пальміра” (нині “Придніпровський край”).

У селищі відсутні будь-які соціально-культурні об’єкти, що створювало значний дискомфорт у житті його мешканців. Для отримання медичних, побутових та освітньо-культурних послуг їм доводилося долати відстань 4 км до свого адміністративного центру — с. Вознесенське.

Довгі роки працював учителем мови та літератури Вознесенської школи уродженець і житель селища І. І. Костогриз. За свою сумлінну педагогічну працю він нагороджений орденом Трудової Слави 3-го ст. Науковий ступінь кандидата сільськогосподарських наук здобув його земляк В. А. Кононенко.

На хвилі декомунізації, згідно з постановою Верховної ради України від 4 лютого 2016 р. селище отримало нову назву — Степове.

Степове — це досить популярна назва населених пунктів в Україні, на загал їх налічується аж 64. При цьому, у Дніпропетровській області зафіксовано 9 Степових, Миколаївській та Харківській — по 8, Запорізькій та Луганській — по 6, Полтавській — 5, Кіровоградській — 4, Криму — 3, Вінницькій, Київській, Одеській, Сумській, Черкаській, Чернігівській — по 2, а в Тернопольській і Херсонській — по одному. До речі, внаслідок декомунізації таких населених пунктів побільшало на 14. Чимало поселень із такою назвою й поза межами України. Зокрема, в Російській Федерації налічується 35 Степових (Єврейська АО, Дагестан, Кабардино-Балкарія, Алтайський, Краснодарський, Приморський, Ставропольський краї, Белгородська, Воронежська, Іркутська, Калінінградська, Курганська, Омська, Оренбурська, Орловська, Ростовська, Саратовська, Тюменська, Челябінська області), у Казахстані — 16, у Киргизії — 3. Десятки населених пунктів мають ідентичні чи однокореневі назви, наприклад, Великостепове, Верхнє Степове, Народнє Степове, Степ, Степове Анненкове, Степове Дурасове, Степове Коровіне, Степове Матюніне, Степове Озеро, Степове Полеологове, Степове Смагіне, Степове Тураєве, Степове Янікове, Степ-Соч та ін.

¹ Спогади І. Хорошунна, мешканця селища Степове, 1921 р.н. // Особ. архів М. Пономаренка.

І ХВИЛЬ, І СОРОКА

с. Хвильово-Сорочин

*Нові хатки гайнули до шосе,
Прудкіші з них – під саму залізницю,
Прахутірець свою печаль пасе
У пралісі при дзеркальці криниці.*

І. Дробний

Всього за 5 км на південь від райцентру біля р. Нетеча (доплив Золотоношки) розташоване село Хвильово-Сорочин. Це поселення підпорядковане Деньгівській сільраді і складається з двох хуторів: Хвилевого і Сорочиноного, які віддалені одне від одного двома кілометрами. Побутує й узвичаєно-народна назва цього населеного пункту – Хвилівка.

Тамтешня рівнинна місцевість обрамлена чудовим хвойним і листяним лісом. У цьому райському закутку Златокраю панує особлива атмосфера первозданної свіжості й незайманості, і тільки стоголосий пташиний хор та ще гамір залізниці (Одеської дороги), що проходить поруч, порушують благословенну тишу. На околицях села розкинув свої могутні віти трьохсотлітній дуб-велет – найстаріше дерево в окрузі. Він зареєстрований як пам'ятник природи місцевого значення під назвою “Хвилів дуб”, його висота – понад 30 м, а площа крони – близько 35 м². Найближчими сусідами Хвильово-Сорочиноного є села Деньги, Благодатне, Кропивна та селище Снігурівка.

Забудова села розташувалася на площі 182 га. Тут налічується 11 вулиць різної конфігурації і довжини, їхня загальна протяжність становить 5 км. Дзеркалом історії села є традиційні назви кутків: Жирківщина, Кузьменківка, Кучани, Новоселиця, Хомівщина.

Сьогодні в селі налічується 176 господарств з населенням 326 мешканців. За останні два роки в селі народилося всього 3 дитини, померло – 17 мешканців (-14). Майже 40 % – це люди

Біля села Хвильово-Сорочин восени

пенсійного віку. Не викликає оптимізму і механічний рух населення: за два останні роки з села виїхало 36, а прибуло 17 (-19). Цілком логічним є переважання серед місцевих мешканців прізвища Хвиль чи Филь (близько 50 %). До жителів села, як правило, звертаються *хвиляни, хвилівці*, рідше — *хвильово-сорочинці*.

Поселенню вже понад триста років, воно, ймовірно, виникло в останній чверті XVII ст. З історичного джерела, датованого 1695 р. дізнаємося, що Печерській лаврі передані землі “в 6 верстах от Кропивны въ урочище “Заказное” (біля Нетечі, де й знаходиться сучасне село)¹. За ревізією 1752 р. тут налічувалося “3 бездворных хаты” посполитих Красногірського монастиря². У джерелах за 1781 р. зафіксовано хутір козака Филья³. Історичні документи XIX ст. згадують Сорочин хутір, а на картах початку минулого століття знаходимо “Филевъ-Сорочин”.

З плином часу назва поселення зазнавала всіляких метаморфоз, головними з яких була подача найменування в розділеному чи поєднаному варіанті (Хвилівка, Сорочин, Хвилево-Сорочин) та еквілібрування початковою літерою першої частини назви (Хвилівка, Филівка).

Сьогоднішня подвійна назва села має антропонімічне походження і вказує на прізвища його засновників. Як уже зазначалося, першопоселенцем населеного пункту був козак Хвиль. Це прізвище похідне від імені Филимон (розмовне — Хвилон). Назване ім'я має грецьке походження і означає “той, хто любить”, від “філео” — люблю. Аналогічно й Сорочин завдячує своєю назвою засновникові хутора — Сороці. В окремих джерелах зустрічаємо “хутір Сороки”.

За описами Київського намісництва 80-х рр. XVIII ст. на хуторі “козака Филья” зафіксовано лише два господарства виборних козаків⁴.

У 1885 р. на хуторі “Филевъ” налічувалося 42 козацькі двори з населенням 228 мешканців, а на “Сорокином хуторі” — 12 дворів (11 козацьких й один селянський), тут на той час проживало 68 осіб⁵. Обидва хутори були підпорядковані Кропивнянській волості. У статистичних матеріалах за 1910 р. на двох хуторах було зафіксовано 89 господарств (з них 87 козацьких і лише два селянські). Хуторяни володіли 440 дес. землі (275 — орної). При цьому 20 господарств були повністю безземельними, 34 мало менше 3 дес. землі. Середняцькими були 33 господарства, а 20 господарств були відносно заможними (9—25 дес.). Землю обробляли 39 однолемішними плугами, 47 сохами та 74 дерев'яними боронами, а роль живого тягла виконували 73 воли й 53 коні. У 1910 р. під посівами було 44 дес. жита, 33 — ярої пшениці, 14 — ячменю, 7 — вівса, 50 — гречки, 9 — проса. 33 дес. було відведено під городину, а 3 дес. — льон та коноплі. Хуторяни утримували різноманітну живність: 304 голови ВРХ (з них 109 корів), 225 — овець, 110 — свиней, 499 — курей. П'ятеро пасічникувало, збираючи мед з 143 вуликів. Збіжжя переробляли на трьох місцевих вітряках, а замовлення хуторян виконували два ткачі, швець, коваль.

На обох хуторах до 1914 р. був відсутній будь-який навчальний заклад, тому лише невелика кількість місцевих дітей вчилася в земських школах

сусідніх Деньгів та Кропивни. Цим пояснюється і низький рівень писемності населення: лише 80 уміло читати й писати (в тому числі — дві жінки), це становило 16,8%. У 1912–1914 рр. у Филевому хуторі було збудовано приміщення земської початкової школи. Учителька М. Є. Устименко навчала тут 20 дітей. На два хутори налічувалося лише три особи, віднесених до інтелігентних занять⁶.

Перша світова війна забрала життя понад 10 хуторян, які воювали на її фронтах. У роки Української революції місцеві мешканці сформували повстанський загін на чолі з С. Хвилем, який боровся з провідниками радянської політики “воєнного комунізму”.

На початку 1920-х рр. обидва хутори були підпорядковані Деньгівській сільраді. За переписом середини 1920-х рр. у Хвилевому хуторі налічувався 71 двір із населенням 326 жителів (162 чоловіки і 164 жінки), а хуторі Сороки — 55 господарств (262 мешканці: 138 чоловіків і 124 жінки)⁷.

У **1930 р.** бідняцькі господарства обох хуторів об'єдналися в єдиний колгосп із поетичною назвою “Зелена діброва”, його правління очолив І. Ф. Іващенко. Проте вже через два роки колгосп “почервонів” й отримав найменування “Червона хвиля”. У 1934 р. господарство було перейменовано на колгосп ім. Щорса.

Близько 20 хуторян померло від виснаження в період Голодомору 1932–1933 рр. Декілька хвильово-сорочинців стали жертвами сталінських репресій, серед них — І. Ф. Іващенко, М. С. Грекало, М. І. Хвиль (останній потрапив до ГУТАБу уже в післявоєнні роки за “націоналізм”). А зразкового господаря С. Н. Хвиля, що у свій час мав 20 дес. землі, 29 жовтня 1930 р. засудили до чотирьох років позбавлення волі з конфіскацією майна та забороною проживання в межах УСРР. Формальна підстава — саботаж хлібозаготівлі. Судовий вирок закінчувався типовою для того часу пересторогою: “Нехай знає куркульська згряя й глитайські агенти, що пролетарський суд суворо карає тих, хто намагається зірвати виконання державних завдань”⁸.

А потім були роки ще суворіших випробувань — грізне воєнне лихоліття. Понад 100 хуторян стало учасниками війни з нацизмом, 68 загинуло на її фронтах, 31 за мужність нагороджено бойовими орденами й медалями. Серед них — І. І. Бережецький, який був відзначений орденом Червоної Зірки та двома медалями “За відвагу”. Кавалерами ордена Слави 3-го ст. стали І. Г. Дзюбан, М. І. Осокін та М. П. Сиротюк.

У **1950 р.** у зв'язку з укрупненням колективних господарств Хвилівка та Сорочин хутір були приєднані до деньгівського колгоспу “Червоний дніпровець”, який згодом прибрав ім'я Щорса (з 1963 р. — імені Кірова). У Хвилівці знаходився

І. Г. Дзюбан

важливий виробничий об'єкт спільного господарства — свинотоварна ферма. Завідувачка свиноферми О. Т. Удовиченко за звитяжну працю була нагороджена двома орденами Трудового Червоного Прапора, а тракторист А. І. Макаренко удостоєний почесного звання “Заслужений механізатор УРСР”.

У 1960-х рр. поселення набрало статусу села й отримало сучасну подвійну назву — Хвильово- Сорочин. Наприкінці ХХ — поч. ХХІ ст. жителі села разом з деньгівчанами пережили низку господарських реорганізацій (КСДП “Деньгівське”, СТОВ “Деньгівське” тощо). Нині більшість жителів Хвильово-Сорочина віддала свої земельні й майнові паї в оренду приватним підприємствам “Гранекс”, “Черкаси”, “Хвиль-Агро”, “КІТ”.

Свого часу джерелом місцевих доходів був піщаний кар'єр, із якого було вивезено понад 2 тис. м³ будівельного піску. Нині через вичерпання резервів його закрили. В останні десятиріччя Хвильово-Сорочин оточив потужний дачний пояс: тут налічується сім садово-городніх кооперативів і понад 1500 дач.

М. О. Грекало

Є в селі добротний сільський клуб, при ньому вже упродовж десятиліть працює знаний у краї аматорський фольклорний колектив. До послуг місцевих мешканців також бібліотека з музейною кімнатою. Свого часу в селі працювала початкова школа, нині ж хвилівці навчаються в НВК с. Деньги.

Благодатна земля Хвильово-Сорочина дала півтківку в життя багатьом достойникам, імена яких зазвучали в обласному, а то й у всеукраїнському масштабі. Представником України в МАГАТЕ довгий час працював заслужений енергетик УРСР М. О. Грекало. Великий будівельний трест десятки років очолював заслужений будівельник України В. І. Хвиль. Звання “Заслужений учитель” отримав шкільний директор А. Н. Хвиль. Уродженець села Ф. І. Іващенко — доктор психологічних наук, професор. М. П. Хвиль обіймав посаду директора проектного інституту “Укрдіпросад”, а полковник

Початкова школа. На передньому плані — учитель А. С. Хвиль

М. П. Філь

М. П. Филь очолював управління карного розшуку УМВС у Черкаській області.

Співцем рідного краю по праву називаємо Г. А. Науменко-Аргат, перу котрої належать щирі прозаїчні одкровення “Оповідки Сорочиноного хутора” та “І на камені росте трава”. А Д. П. Хвиль присвятив історії й сьогоденню свого рідного села книгу “Паланка біля Нетечі”.

У селі сформувалася династія лучників – майстрів спорту з цього екзотичного виду. Це неодноразові чемпіони України, призери всеукраїнських і міжнародних змагань В. П. Хвиль та його сини Геннадій і Роман. Родинні традиції продовжує онучка Василя Павловича Христина, яка нещодавно виконала норматив майстра спорту по стрільбі з лука.

Чотири уродженці села взяли участь у бойових діях на Сході України.

У нашого Хвильово-Сорочина на географічних картах немає конкурентів. Щодо першої частини назви поселення, то зустрічаємо кілька однокоренових ойконімів. Серед них – Хвилі, Хвилівка (Чернігівська), Хвилів Яр (Харківська обл.). Більше пощастило Сорочинному, в нього понад 15 майже тезок. Це Сорочин брід, Сороч, Сорочине, Сорочинь (Україна), Сорочі, Сороче (Білорусь), Сорочий Луг, Сорочинка, Сорочинськ, Сорочинська, Сорочиха, Сорич (Росія), Сорочі гори (Татарстан), Сорочинський (Казахстан) та ін.

Г. А. Науменко-Аргат

¹ ЦДІАК, ф. 57, оп. 1, спр. 268, арк. 308.

² Там само, ф. 51, оп. 1, спр. 1171, арк. 12.

³ *Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст.* – Київ, 1989. – С. 108.

⁴ Там само.

⁵ *Сборник по хозяйственной статистике Полтавской губернии.* – Полтава, 1887. – Т. 6. – С. 279.

⁶ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд.* – Полтава, 1913. – С. 98, 101, 102, 104, 108–113, 274, 275.

⁷ *Список поселень Черкаської округи.* – Черкаси, 1926. – С. 19.

⁸ *Червоний Жовтень.* – 1930. – 2 листопада.

ХОЛОД-ХОЛОДЕНКО

*І хлібом, і цвітом,
І прадідом-дідом
Гріє душу село,
Моє рідне село.*

А. Демиденко

Усього за 3 км на захід від райцентру, обабіч шосейної дороги Золотоноша – Коробівка лежить невеличке селище Холодне, підпорядковане Вільхівській сільраді. Тут рівнинна місцевість без будь-яких природних водойм, оточена сосновим лісом. Найближчими сусідами Холодного є м. Золотоноша та села Вільхи й Мелесівка.

Забудова селища розташована на площі 23 га, тут лише дві вулиці загальною протяжністю близько 2 км. Нині в Холодному налічується 55 господарств із 56 мешканцями. Населення селища скорочується через від'ємні показники природного приросту: за два останні роки тут не народилося жодної дитини, а помер 1 житель. Більш втішні показники механічного руху населення, адже у 2016–2017 рр. на постійне місце проживання в селище прибуло шість, а вибуло лише двоє. Стриманий оптимізм додає і той факт, що 70 % тамтешнього населення становлять діти та люди працездатного віку. Найпоширенішим прізвищем у Холодному є Журавін. До місцевих мешканців звертаються *холоднівчани*.

Холодному близько 120 років, це поселення виникло наприкінці XIX ст. Воно входило в групу хуторів біля р. Іржавець і в документах 1880-х рр. подавалося разом з іншими як “Иржавские х.х.”¹. Назву “Холодний” зустрічаємо вже в 1900 р.² У народному вжитку утвердився варіант “Холоднівка”.

Назва хутора має антропонімічне походження і пов'язана з іменем його засновника чи власника

Вид на селище

Нова забудова

користь такої версії свідчить один із варіантів назви поселення: “хутір Холодного”.

У 1900 р. на хуторі налічувалося лише 3 господарства і проживало 16 мешканців (7 чоловіків і 9 жінок)³. Швидкими темпами зростало поселення на поч. ХХ ст. Переписом 1910 р. тут уже було зафіксовано 24 двори, з них 4 козацьких, 8 селянських, 10 різночинських і 2 привілейованих. Населення хутора сягнуло 112 осіб, отже, за десятиріччя воно зросло в сім разів. Тамтешні мешканці сумарно володіли 47 дес. землі (з них 15 — орної)⁴.

Джерела кінця ХІХ ст. подають про приіржавецьку місцевість таку інформацію: “Вигону й толоки немає, уся польова земля перебуває під посівом. Поля рівні, ґрунт — чорнозем. Худобу пасуть біля дороги та по межах, своїх сінокосів немає”⁵.

Місцеві жителі задихалися від безземелля й тисняви, що було пов’язано з близькістю до повітового центру та свавіллям місцевих дідичів. Шість хуторян заробляли на хліб поденними роботами, три — візництвом, чимало з них було задіяно на промислових підприємствах міста. У Холодному працювали 8 теслів, 1 кравець, 1 коваль. Переважна більшість місцевої людності була неписьменною⁶.

У буремні роки Української революції на хуторі було розподілено поміщицьку землю між селянами-бідняками. На поч. 1920-х рр. х. Холодний був підпорядкований Вільхівській сільраді. У 1926 р. тут налічувалося 31 господарство з населенням 143 мешканці (70 чоловіків і 73 жінки)⁷.

Наприкінці 1920-х рр. хуторяни вступили до одного з приміських колгоспів. Дванадцять холоднівчан померло голодною смертю у сумнозвісних роках 1932–1933 рр.

Понад 10 жителів хутора пішло на фронті Другої світової війни, і сім не повернулося до рідних домівок. У 1950 р. холоднівчани стали членами об’єднаного новодмитрівського колгоспу ім. Калініна (пізніше — “Україна”).

На полях та фермах цього уславленого господарства вони показували

зразки ударної праці. Певний час хутір підпорядковувся Новодмитрівській сільраді. З відновленням Вільхівської сільради (1996 р.) він увійшов до складу цієї адмінідиції і згодом набув статусу селища. У вдячній пам'яті холоднівчан назавжди залишиться ім'я багаторічного голови місцевого вуличкому, депутата сільради, невтомного організатора і талановитого педагога Д. С. Озірського.

Д. С. Озірський із дружиною

Частина працездатного населення Холодного задіяна на промислових підприємствах та установах м. Золотоноша.

До 1980 р. біля Холодного знаходилася районна протитуберкульозна лікарня. Нині в селищі немає жодного соціального об'єкта. Медичні та культурно-освітні послуги мешканці Холодного отримують у районному центрі.

М. Д. Озірський

Родом із селища – відомий журналіст, колишній власний кореспондент Українського національного агентства “Укрінформ” у Черкаській області і майстер поетичного слова М. Д. Озірський.

Участь у бойових діях з відсічі російській агресії на Сході країни бере холоднівчанин В. Р. Лазуренко.

У Холодного є лише два стовідсоткові тезки, вони знаходяться в Белгородській і Новосибірській областях Російської Федерації. Зате на карті можна віднайти ще досить багато “холодних” населених пунктів з однокореневою назвою. Зокрема, це Холодець, Холодіївка, Холодильне, Холодна, Холодна Балка, Холодна Річка, Холодникан, Холодники (2), Холодногорський, Холодний (2),

Холодний Ключ, Холодний Плес, Холодівка. Ці поселення знаходяться у Вінницькій, Дніпропетровській, Хмельницькій областях та Криму (Україна), Амурській, Белгородській, Магаданській, Новосибірській, Ростовській областях та Ставропольському краї, Абхазії, Бурятії, Якутії РФ, а також у Білорусі.

¹ *Сборник по хозяйственной статистике Полтавской губернии. – Полтава, 1887. – Т. 6. – С. 278.*

² *Список населённых мест Золотоношского уезда Полтавской губернии за 1900 годъ. – Полтава, 1903. – С. 218.*

³ *Там само.*

⁴ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. – Полтава, 1913. – С. 275.*

⁵ *Сборник по хозяйственной статистике... – С. 246.*

⁶ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись. – С. 275.*

⁷ *Список поселень Черкаської округи. – Черкаси, 1926. – С. 18.*

У СТЕПАХ ЗОЛОТОНІСЬКИХ

с. Хрущівка

*Пахне рідне село тишиною лугів,
І роздоллям небес, і піснями гаїв,
І полями, де сонячне світить чоло,
І полями, де сонячне світить чоло!*

А. Демиденко

За 25 км на північний схід від райцентру біля р. Кропивна та її вже пересохлого допливу Розсоша розкинулося село Хрущівка, адміністративний центр Лукашівської сільради. Тут рівнинна місцевість із родючими чорноземами: неподалік села розкинувся заповідник “Стави”, де можна бачити красенів-лебедів та гарно відпочити й порибалити. Хрущівка сусідить із селами Лукашівка, Зорівка, Кривonosівка.

Площа села становить 344 га, тут лише п'ять вулиць, загальна протяжність сільських доріг — близько 14 км. Сільські кутки віддавна називаються Баранячий Яр, Горянщина, Левада, Лиса Гора, Солонці, Травущина. Нині в Хрущівці налічується 324 двори із населенням 592 жителі. Надій на зростання місцевої людності поки немає, бо, для прикладу, в 2016–2017 рр. народилися лише 6, а померло 36 жителів (-30). Дещо кращі показники механічного руху: за ці два роки до села на постійне місце проживання прибув 31 мешканець, а виїхало 20 (+11). Понад чверть тамтешнього населення — люди пенсійного віку. Найпоширеніші прізвища в Хрущівці — Кривов'яз, Кулик, Регурецький, Тараненко. Правильна форма звертання до місцевих мешканців — *хрущівці*.

Село залишило свій вагомий слід у минулих століттях. Хрущівка має, так би мовити, середній вік, адже її історія започаткована вже в другій чверті XVIII ст. Перша писемна згадка про цей населений пункт датована 1753 р.¹, у документі він подається як хутір “Хрущівський”. Проте вже через 14 років (1767 р.) це поселення набуває статусу села² і прибирає новітню назву — Хрущівка.

Походження назви села — антропонімічне, воно пов'язане з прізвищем його засновника чи першопоселенця — козака Хруща. Є й інша версія: багатій Хрущов купив тут землю й заселив її своїми підданими³.

У XVIII ст. село належало до Золотоніської сотні Переяславського полку. За описами Київського намісництва 1780-х рр. тут було лише 50 дворів із населенням 104 мешканці. Усі селяни перебували в залежності від місцевого землевласника — поручика Іваненка⁴.

Місцеві селяни протестували проти посилення кріпосницького гніту. Так, у 1797 р. Малоросійський генеральний суд розглядав кримінальну

справу про вбивство хрущівськими кріпаками прикажчика поміщика Іваненка⁵.

У XIX ст. людність села зростає досить значними темпами. Напередодні селянської реформи 1861 р. тут налічувалося 116 дворів із населенням 600 жителів, на 1885 р. — 149 господарств, 783 мешканці⁶. Поряд з Іваненками кращими землями в Хрущівці володіли поміщики Маркевичі, Левицькі, Мотелевичі, Велецькі⁷.

За переписом 1910 р. у с. Хрущівка, що належало до Вознесенської волості, налічувалося 156 дворів (1 козацький, 147 селянських і п'ять єврейських) з населення 865 мешканців. Як бачимо, порівняно з кінцем XVIII ст. людність зросла у 8,5 разу.

Хрущівці тоді володіли 443 дес. землі, отже, на одного мешканця пересічно припадало лише по 0,5 дес. 59 господарств мали у своєму розпорядженні менше 3 дес., 49 — до 6 дес. землі, 33 — від 6 до 15 дес. і лише шість господарів володіли понад 15 дес. Землю тоді обробляли 62 однолемішними плугами, 39 сохами, 153 боронами, в упряжі було 148 коней (134 вози). На власній землі хрущівці на 1910 р. засівали 87 дес. жита, 130,5 — ярої пшениці, 53 — ячменю, 17 — вівса, 15 — гречки, 31 — проса, 3 — соняшнику, 2 — льону і конопель, а 29 дес. відвели під городину.

Чимало господарств брало землю в оренду. У власності хрущівців на той час були 91 голова ВРХ (39 корів), 224 вівці, 165 свиней, 1563 курей, 180 качок і гусей. П'ять жителів села пасічникували, вони мали у своїй власності 115 вуликів.

Збіжжя селяни переробляли на 9 місцевих вітряках, у селі тоді працювало по два кравці та шевці, по одному столяру і ковалю та три ткачі⁸. У Хрущівці функціонувало й невелике промислове підприємство — гуральня⁹.

На поч. XX ст. у Хрущівці було відкрито земську початкову школу. У 1909 р. тут навчалося 93 учні — 71 хлопчик і 22 дівчаток. 25 % хрущівців були письменними, а серед жінок цей показник був набагато нижчий: лише 33 з них уміли читати й писати (7,7%). У селі тоді проживали сім мешканців, які належали до інтелігенції¹⁰.

На фронтах Першої світової війни відзначився своєю мужністю уродженець села А. П. Буценко*. Його було нагороджено Георгіївським хрестом 4-го ст.

У період Української революції 1917—1921 рр. місцеві ревком та комнезам провели розподіл поміщицької землі між сільською біднотою. На початку 1920-х рр. Хрущівка була підпорядкована новоствореній Лукашівській сільраді**. Тогочасне економічне поживання сприяло зростанню людності в селі. На середину 1920-х рр. у Хрущівці було обліковано 240 господарств із населення понад 1207 жителів (597 чоловіків і 610 жінок)¹¹.

* Пізніше А. П. Буценко дослужився до чину штабс-капітан.

** Згідно з урядовими постановами усі населені пункти з населенням понад 1 тис. ставали центрами сільських рад. Чому такого статусу не набула Хрущівка з населенням 1207 мешканців — поки що невідомо.

У 1927 р. 27 селян-бідняків об'єдналося у ТСОЗ, його очолив О. В. Регурецький. Через два роки в період масової колективізації утворився колгосп “Перемога”, головою його правління було обрано В. Я. Чмихала. Хрущівський колгосп опинився в числі передових

Хрущівські селяни. 1927 р.

господарств району. Так, місцева преса за 1936 р. повідомляє про зразкове проведення весняної посівної компанії в Хрущівці та про високі виробничі показники в господарстві. Колгоспниця О. Поїздник стала делегаткою Всесоюзного з'їзду передових колгоспників (1938 р.)¹².

Як і інші села, Хрущівка постраждала від Голодомору 1932–1933 рр., за неповними даними померло близько сотні осіб. Десятки жителів села стали жертвами сталінських репресій.

У роки війни з нацизмом 289 хрущівців стало на захист Батьківщини, 130 загинуло. Жителька села М. Д. Шевченко передала до фонду оборони 35 тис. крб. своїх особистих заощаджень¹³. 190 за мужність і героїзм було нагороджено бойовими орденами та медалями. Зокрема, орденом Вітчизняної війни 2-го ст. відзначена мужність фронтовиків П. М. Андреева, Б. Л. Матвієнка, В. В. Чмихала, Слави 2-го і 3-го ст. – М. А. Собка, 3-го ст. – В. К. Каплі, Червоної Зірки – І. І. Бойка, М. П. Гайдая, В. В. Левченка, В. Д. Мірошника, О. Г. Парщика, І. І. Сокирка, Ф. І. Феня, М. О. Чичканя.

Дванадцять хрущівців нагороджено медаллю “За відвагу”, в тому числі старшого сержанта Л. Н. Толока – трьома, а старшину В. Д. Мірошника – двома.

Л. Н. Толок

У перше повоєнне десятиріччя місцевим господарством керував І. Г. Парщик. У 1950 р. до складу колгоспу “Перемога” увійшла й лукашівська артіль ім. Молотова. З 1957 по 1961 р. господарство очолював Д. Л. Дерев'янку. Потім упродовж 19 років колгоспом керував ентузіаст аграрної справи І. У. Цибуля, тоді колгосп став мільйонером. За великі успіхи в організаторській праці Цибулю було нагороджено орденами Леніна, Трудового Чер-

воного Прапора і “Знак Пошани”.

З 1980 р. і донині господарство очолює талановитий організатор сільсько-господарського виробництва, заслужений працівник сільського господарства, кавалер ордена “За заслуги” 3-го ст. Г. Ф. Зінченко. СТОВ “Перемога” і сьогодні зберігає свою цілісність і перебуває в числі найпередовіших господарств Золотоніщини.

І. У. Цибуля

Г. Ф. Зінченко

Нині сільгосптовариство орендує 2100 га орної землі, у його виробничій структурі – молочнотоварна ферма, свиноферма, дві тракторні бригади. У господарстві утримується 1500 голів ВРХ (600 корів). Споруджується молочний комплекс на 1200 голів дійного стада. Удій на кожну фуражну корову перевищує 8 тис. кг, середньодобові привіси молодняка ВРХ становлять 800–1100 г. Середня рентабельність господарства перевищила 30 %, а прибутки сягнули 10 млн грн. Господарство співпрацює з провідними вітчизняними та зарубіжними науково-дослідними установами: Одеським селекційно-генетичним інститутом, Харківським інститутом рослинництва, Інститутом фізіології та генетики НАН, Миронівським інститутом пшениць та ін. Свого часу СТОВ «Перемога підтримувало зв'язки з Інститутом рільництва та овочівництва (м. Нови-Сад, Сербія).

У 1970–1980-х рр. у селі велося велике соціально-культурне будівництво. Тоді було споруджено нові приміщення середньої школи, дошкільної установи, відкрито добротний будинок культури, впорядковано центр села.

За видатні успіхи в сільськогосподарському виробництві звання Героя Соціалістичної Праці був удостоєний ланковий механізованої ланки з вирощування кукурудзи М. А. Собко. А механізатор колгоспу Ю. О. Беляков став першим і єдиним у районі повним кавалером ордена Трудової Слави.

Собко Михайло Андрійович народився в селі Хруцівка 29 квітня 1924 р. Трудову діяльність розпочав у рідному селі в 1940 р. Під час війни перебував в евакуації, на окупованій території, а з 1943 р. – у лавах Червоної армії. На фронтах служив у саперному батальйоні, був нагороджений двома орденами Слави та медаллю “За відвагу”. Після демобілізації в 1945 р. упродовж 35 років працював механізатором, ланковим механізованої ланки колгоспу “Перемога”. У 1975 р. Указом Президії Верховної Ради СРСР йому було присвоєно звання Героя Соціалістичної праці. Також за трудові досягнення нагороджений орденами Леніна та Трудового Червоного Прапора. Брав активну участь у громадському житті району і села. Помер у 2005 р.

Беляков Юрій Олександрович народився в с. Большая Бірюковського району Вологодської області 16 червня 1951 р. З 1956 р. проживає в селі Хрущівка. Фах механізатора здобув в Іркліівському СПТУ № 33. Від 1968 р. й донині працює механізатором колгоспу (СТОВ) “Перемога”. Нагороджений орденами Трудової Слави 1-го, 2-го та 3-го ступенів (1975 р., 1978 р., 1991 р.). Обирався депутатом Золотоніської районної ради.

Орденом Леніна була відзначена трудова звитяга доярки М. Д. Лобейко та свинарки М. І. Пасічної, Жовтневої революції і Трудового Червоного Прапора – доярки К. Г. Регурецької, Жовтневої революції – бригадира М. Ю. Солов’я, тракториста Ф. М. Кривоноса та будівельника М. П. Каплі, Трудового Червоного Прапора – тракториста М. О. Моторного, працівниць рільничої ланки М. С. Голуб та О. А. Грищенко, Трудової Слави 3-го ст. – доярки Р. В. Буценко, механізаторів М. А. Безлюди та І. О. Солов’я, “Знак Пошани” – завідувачки СТФ М. І. Сидоренко та працівника рільничої ланки Н. С. Тараненка.

У селі є два фермерські господарства “Мрія” (М. В. Ткаліч) і “Надія” (В. В. Сидоренко), які досягли пристойних виробничих показників. Місцеві представники підростаючого покоління відвідують навчально-виховний комплекс загальноосвітня школа І–ІІІ ст. – дитсадок (90 учнів, 30 дошкільнят). Довгі роки школу очолював відомий освітянин М. А. Поїздник. Почесним званням «Мати-героїня» відзначено хрущівчанок М. А. Поїздник, Т. В. Мозгова і Л. Л. Цибульська, які народили й виховали по 5 дітей. До послуг місцевих мешканців – сільський будинок культури, бібліотека, ФАП.

Освячення першого снопа у Хрущівці благочинним о. Ярославом

М. Д. Лобейко

М. І. Пасічна

К. Г. Регурецька

М. В. Ткач,
керівник ФГ «Мрія»

Поряд із православною конфесією в селі є й невелика община свідків Єгови.

Уродженець Хрущівки В. Тараненко здобув науковий ступінь кандидата технічних наук. Високу посаду заступника міністра фінансів України обіймав В. В. Регурецький. У Хрущівці народилася й багаторічна очільниця Золотоніського районного суду О. Я. Бельтюкова (нагороджена орденом Жовтневої революції та Трудового Червоного Прапора). Колишній хрущівчанин М. І. Чурута є очільником громадської організації ДК «Парламент», а заслужений експерт-оцінювач О. А. Авраменко – голова наглядової ради Спільки експертів. І. Г. Криво-в'яз – полковник поліції, обирався депутатом обласної ради. Полковник С. О. Величко був функціонером Міністерства оборони України. Відповідальні посади районного рівня обіймав уродженець села М. І. Новіков.

Узяв участь в афганській війні та ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС М. Г. Регурецький, який довгий час очолював міськрайонну спілку воїнів-афганців.

А. Ф. Регурецький захоплюється краєзнавством, досліджує історію рідного села, а В. В. Чуб плідно працював у журналістиці. У інваспорті успішно виявив себе І. М. Удовіченко. Умілою вишивальницею є Л. І. Тесля.

8 хрущівчан взяли участь у сучасній війні на українському Сході, а боєць батальйону «Айдар» В. П. Чурута поліг смертю хоробрих. Його бойова звитяга відзначена орденом «За мужність» 3-го ст. (посмертно).

У Хрущівки дуже мало двійників за назвою: їх всього два. Знаходяться ці села в Харківській області України та Саратовській Російській Федерації. Окрім них, є ще три населені пункти під назвою Хрущово, всі вони мають прописку в Росії (Рязанська і Тульська області). Куди більше міст і сіл із такою назвою було в період хрущовської «відлиги», проте після зміщення М. С. Хрущова з найвищих державних посад у 1964 р. усі вони були перейменовані.

В. П. Чурута

¹ ЦДІАК, ф. 51, ол. 48, спр. 415, арк. 91.

² Там само, ф. 51, стр. 27, арк. 457–461.

³ Голиш Г. М., Голиш Л. Г. Тут хрущі над вишнями гудуть // Вісник Золотоніщини – 1997. – 8 лютого.

⁴ Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст. – Київ, 1989. – С. 105, 211.

⁵ ЦДІАК, ф. 797, оп. 1, спр. 1473, арк. 1–46.

⁶ Сборник по хозяйственной статистике в Полтавской губернии. – Полтава, 1882. – Т. 6. – С. 283.

⁷ Киевские губернские ведомости. – 1868. – 8 травня. – С. 165.

⁸ Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. – Полтава, 1913. – С. 50, 56, 59, 60, 63–65, 275.

⁹ ЦДІАК, ф. 320, ол. 4, спр. 1473, арк. 150.

¹⁰ Приложение к отчету Золотоношской уездной земской управы за 1908 годъ. – Золотоноша, 1909. – С. 152, 162.

¹¹ Список поселень Черкаської округи. – Черкаси, 1926. – С. 21.

¹² Червоний Жовтень. – 1936. – 5 березня.

¹³ Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни. Документи. Спогади. Статті. – Черкаси, 2000. – С. 111, 168.

ЗАСНОВАНЕ ЧЕРНИЦЯМИ

*Садок вишневий і верба крислата,
Ставок і луг, і батьківський поріг.
Пишають вами, бережу вас свято,
І низько вам вклоняюся до ніг.*

В. Герщенко

За 37 км на північний схід від райцентру в басейні р. Кропивна розкинулося с. Чернещина, підпорядковане Зорівській об'єднаній територіальній громаді. Тут рівнинний рельєф і родючі чорноземи, біля села розташована заповідна зона “Стави” — улюблене місце відпочинку тамтешніх жителів та їх гостей. До голубої чаші ставків схиляють свої розкішні віти плакучі верби, цю місцину облюбувало декілька лебединих родин та безліч інших представників розмаїтого пташиного царства. Найближчими територіальними сусідами Чернещини є поряд із Зорівкою низка сіл Дравівського району: Мехедівка, Вершина Згарська, Рождественське.

Забудова села розташувалася на площі 115 га, тут 5 вулиць і один провулок загальною протяжністю 10 км, сільські кутки ще з незапам'ятних часів дістали назву Загребельщина та Карповичівка.

Нині в селі налічується 131 двір із населенням 257 мешканців. Демографічна ситуація подібна до інших сіл. Наприклад, у 2017 р. народилося 2 дітей, померли ж 9 мешканців (-7). Близько 70 % місцевих жителів — це люди дитячого і працездатного віку, що надає підстави для бодай стриманого оптимізму. Найпоширеніші прізвища в Чернещині — Береговенко, Сухомудренко, Темненко, Тетьора. До місцевих мешканців слід звертатися *чернещани*.

Історія поселення започаткована в середині позаминулого століття, першу згадку про нього як хутір знаходимо в історичних документах, дато-

Вїзд до села

М. Т. Гладкий

Учасники бойових дій та солдатські вдови. 2002 р.

У 1967 р. колгосп виборів першість у районному змаганні і згідно з його умовами господарство перейменували — ім. 50-річчя Жовтня. З 1974 р. чернецьинське господарство влилося до складу колгоспу “Комуніст” (с. Зорівка). Змінилося й адміністративне підпорядкування відтоді вже бригадного села: воно було підпорядковане Зорівській сільраді і завдяки цьому опинилося в складі Золотоніського району.

Кращі трудівники ланів і ферм Чернещини, які зробили вагомий внесок у виробничі успіхи колгоспів “Червоний шлях” (ім. 50-річчя Жовтня) та “Комуніст”, були удостоєні високих державних нагород. Зокрема, трудова звитяга ланкової М. Г. Торопової була відзначена орденами Леніна, Трудового Червоного Прапора, “Знак пошани”, комбайнера Г. І. Дроздовського, тракториста Д. Й. Мисенка, доярки О. П. Тетьори, ланкової К. І. Верещетін, зоотехніка Г. К. Тетьори, телятниці Г. С. Руденко — Трудового Червоного Прапора, ланкової Н. К. Жолобенко — Трудової Слави 3-го ст., ланкової М. А. Гарбуз, голови правління (колгоспу “Комуніст”) К. О. Гладкої, механізатора А. А. Бульченка, бригадира Ю. І. Лади, доярки М. П. Омеляненко — “Знак Пошани”.

К. О. Гладка

М. Г. Торопова

Д. Й. Мисенко

Разом із зорівцями жителі с. Чернещини пройшли через різного роду аграрні перетворення кінця ХХ ст. Вони передали свої земельні і майнові паї в оренду СТОВ “Нива”. Саме в цьому господарстві і задіяна більшість працездатного люду села. Частина жителів Чернещини працюють у ТОВ “Агропром-ВТК”.

Свято обжинок. 2001 р.

У Чернещині працює фельдшерсько-акушерський пункт. Село може похвалитися добротним дитячим майданчиком.

Родом із Чернещини відомий український графік, заслужений художник УРСР А. К. Тетьора. У селі проживав художник-аматор О. Г. Гладкий. Заступником голови Смілянського міськрайонного суду працював колишній чернещанин В. В. Сухомудренко. Троє жителів села взяло участь у відсічі російської агресії на Сході країни.

У нашій Чернещині є два стовідсоткові тезки, обидва такі поселення розташовані в Харківській області. Зустрічаються також населені пункти з однокореневою назвою: Чернещина (3), Чернець, Чернецьке (4), Чернече, Чернеча Слобода, Чернечий Яр та ін.

¹ *Список населенных мест Полтавской губернии. – Полтава, 1859. – С. 44.*

² *Третья подворно-хозяйственная земская перепись Полтавской губернии 1910 года. Золотоношской уезд. – Полтава, 1913. – С. 18, 21, 22, 28, 30–33, 275.*

³ *Приложение к отчету Золотоношской земской управы за 1908 годъ. – Золотоноша, 1909. – С. 165.*

ВІД КОЗАЦЬКИХ ДЖЕРЕЛ

с. Шабельники

*Все найперше тут і наймиліше,
Що б там день строкатий не казав
Звідси світ сприймається звучніше
В надвечірнім полум'ї заграв.*

О. Лищенко

За 28 км на північний захід від райцентру біля річки Супій у живописній придніпровській місцині лежить село Шабельники, центр однойменної сільської ради. Ландшафт тут типовий для лівобережного Подніпров'я: рівнинний степ, частково заліснений переважно хвойними породами, подекуди заболочений, із заплавами та луками. Найближчими сусідами Шабельників є села Бубнівська Слобідка, Піщане, Дмитрівка та Нова Гребля, остання підпорядкована місцевій сільраді. Західна частина шабельниківських земель прилягає до Кременчуцького водосховища.

Загальна площа села — 258,6 га, тут сім вулиць і два провулки, сільські дороги простягаються на 10 км. Кутки Шабельників мають такі назви: Кудріївщина, Кути, Куцівський, Левада, Новоселиця, Село.

У селі нині налічується 298 господарств із населенням 524 мешканці. До речі, це майже на 850 жителів менше, ніж було їх на початку ХХ ст. За два останні роки народилося лише 5, а помер 21 шабельниківець (-16). Мінусові показники має й механічний рух: у 2016–2017 рр. до села на постійне місце проживання прибули 22 осіб, а виїхало 26 мешканців (-4). Втім певні перспективи у розвитку цього села є, бо 37 % його людності становлять молоді люди віком до 35 років. Найбільш поширені прізвища в селі — Авраменко, Дідаш, Загребельний, Наумейко, Яценко.

До жителів села слід звертатися *шабельниківці, шабелянини або шабельнівчанини.*

Візний знак

Історія Шабельників започаткована ще в 1640-х рр., отже, село є ровесником Хмельниччини. На карті французького інженера Г. Л. де Боплана поселення позначене в перекрученому варіанті “Чапельнік” (40-ві рр. XVII ст.)¹. Село належало до Піщанської сотні спочатку Черкаського, пізніше — Переяславського полку. На думку М.Ф. Пономаренка назва поселення пішла від прізвища першого поселенця — якогось Шабельника. Очевидно, хтось із його роду займався виготовленням шабел, був зброярем. Таке прізвище досить поширене в козацьких реєстрах XVII—XVIII ст. (Шабельник, Шабельниченко та ін.). І нині воно не є рідкістю і зустрічається у Домантові, Новій Дмитрівці та інших селах.

Шабельниківці брали активну участь в антипольських та антимосковських повстаннях другої половини XVII ст.² В останній чверті XVII ст. більшість місцевих жителів потрапила в залежність до бубнівського сотника І. Канівця, згодом — військового товариша О. Стефановича, потім до козацького старшини В. Танського. На 1731 р. вісім шабельниківських господарств були в кабалі у піщанського сотника С. Кандиби.

Досить часто спалахували сутички між шабельниківцями та дідичами. Так, у 1754 р. козацький старшина С. Терлецький загарбав громадські чагарники і, коли дізнався про їх самовільну вирубку, наскочив на село зі своїми гайдуками, відшмагав кількох місцевих жителів, забрав їх вози з кіньми³.

За переписом 80-х рр. XVIII ст. у Шабельниках (Піщанської сотні) обліковано 71 двір із населенням всього 223 мешканці. При цьому 2 господарства були різночинськими, стільки ж церковницькими, 27 належало виборним козакам, 15 — козакам-підпомічникам і 29 — залежним селянам (посполитим, козацьким підсусідкам). Як відзначено в документі того часу, кращі землі села належали “разного звання казенным людям, казакам и владельцу — секунд-майору Федору Иваненку”⁴.

У XIX ст. людність Шабельників досить швидко зростала. Так, у 1859 р. в селі проживало 593 жителі, 1885 р. — 954⁵, 1900 р. — 1187⁶. Отже, за 110 років населення збільшилося майже в шість разів.

За переписом 1910 р. у Шабельниках (Піщанської волості) налічувалося 269 господарств (в т.ч. 58 козацьких і 198 селянських), а населення зросло до 1476 осіб. Тоді шабельниківці володіли 1871 дес. землі, при цьому 5 господарств мали понад 25 десятин. Поряд з цим 37 родин були повністю безземельними, 60 — володіли менше 3 дес. землі, 88 — від 3 до 6 дес., а 74 — від 6 до 25 дес. Землю тоді обробляли 89 однолемішними плугами, 174 сохами, 111 дерев'яними боронами, а в упряжі знаходилося 60 волів і 170 коней. Під посівами у 1910 р. було 118 дес. жита, 41 — пшениці, 44 — вівса, 40 — ячменю, 30 — проса, 145 — гречки, 15 — коноплів, 14 — соняшників. 66 десятин було відведено під картоплю та городину, 11 — баштан. Тваринницьку продукцію жителі села мали завдяки утриманню 597 голів ВРХ (в т.ч. 221 корова), 711 — овець, 279 — свиней, 1203 — курей. 19 сільських пасічників мали 222 вулики. У селі працювали 19 вітряків, 2 олійниці, кузня, винокурня. Чимало жителів села заробляло на хліб різноманітними ремеслами; зокрема, тоді тут працювали 2 теслів, 5 кравців, 8 ткачів, 1 столяр, 1 коваль, 2 шевці⁷.

Центром духовності Шабельників була Саввінська церква, споруджена з дерева у **1898 р.*** Дещо раніше було відкрито церковно-парафіяльну школу⁸. Лише в **1911 р.** в селі з'явилася й земська початкова школа, в якій навчання мало більш світський і ґрунтовний характер, ніж у ЦПШ. Лише 16,3 % шабельниківців були письменними, серед жінок цей показник становив близько 4 %⁹.

У революційному 1905 р. у селі було неспокійно: селяни збиралися на таємні сходки, читали революційні прокламації. Жителі села брали участь у Першій світовій війні.

Буремні події Української революції 1917–1921 рр. мали певний відгомін і в Шабельниках. Зокрема, Центральна рада розпочала розподіл поміщицької землі між селянами, цей процес продовжив обраний у січні 1918 р. сільський ревком. Неп приніс Шабельникам новий адміністративний статус – центру однойменної сільської ради Піщанського району, в її підпорядкуванні було й село Нова Гребля. За переписом середини 1920-х рр. у Шабельниках було обліковано 371 двір із населенням 1750 мешканців (854 чоловіки і 896 жінок)¹⁰.

Наприкінці 1920-х рр. у селі з'явився перший осередок колективної праці – ТСОЗ, його фундаторами стали Т. Д. Наумейко та П. Х. Загребельний. У **1931 р.** утворився колгосп “Шлях Ілліча”¹¹.

У голодні 1932–1933 рр. обірвалося життя близько 100 шабельниківців. Жертвами сталінських репресій 1930-х рр. стали сільські жителі Й. В. Бонь, М. Ю. Гвоздевич, М. В. Стеблівець, Л. В. Якименко, Ю. І. Якименко та ін.

215 шабельниківців воювало на фронтах Другої світової війни, 170 – загинуло, 25 – розстріляно під час нацистської окупації. Мужність і героїзм 106 односельчан відзначено бойовими орденами й медалями. Зокрема, орденом Червоного Прапора нагороджено фронтовика О. О. Шиятенка, Слави 3-го ст. – М. А. Шуварського, Вітчизняної війни 2-го ст. – І. К. Куця, Червоної Зірки – А. Т. Наумейка¹². Понад 10 воїнів було відзначено медаллю “За відвагу”.

А. Т. Наумейко

У 1951 р. місцеве господарство “Шлях Ілліча” дістало ім'я М. Горького. А в **1978 р.**, піддавшись спокусі колективної гігантоманії, місцеве керівництво (під тиском районних владців) погодилося на злиття колгоспу ім. Горького з дмитрівським господарством “Більшовик”, зрозуміло, під егідою останнього. Двома роками раніше було ліквідовано Шабельниківську сільську раду і село стало частиною Дмитрівської територіальної громади. Так Шабельники, знані в краї своїми багатими історичними традиціями, опинилися в ранзі бригадного села.

* Ще в 1735 р. коштом власника земель села Сави Стефановича була збудована дерев'яна церква св. Сави. У притворі цієї церкви і був похований С. Стефанович.

При всій привабливості цього проекту в районних масштабах, для соціального життя Шабельників такі новації обернулися негативними наслідками. Коли це стало очевидним, місцеві жителі поставили вимогу повернути все “на круги своя”.

Лише 1988 р. за горбачовської “перебудови” прийшло в Шабельники довгоочікуване свято “незалежності”. Тоді було відновлене самостійне господарство, що дістало назву “Зоря” (голова правління – П. І. Лиля), а згодом (1989 р.) і Шабельниківська сільська рада (голова – В. О. Шеремет). Пізніше – спочатку сільраду, а потім і колгосп очолив здібний організатор І. В. Пилипенко. Відновлене господарство демонструвало високі виробничі показники, розбудовувалася господарська та соціальна інфраструктура села. Були облаштовані тракторний стан, ферми, з’явилися млин, крупорушка, олійниця, мінімаслозавод. У село вже на початку 1990-х рр. прийшло блакитне паливо, був прокладений водогін, збудовано приміщення школи з добротним спортзалом і плавальним басейном, заасфальтовано сільські дороги¹³.

Багатьох трудівників полів і ферм Шабельників було нагороджено високими державними відзнаками. Серед них – кавалери ордена Трудового Червоного Прапора механізатор І. К. Куць, працівниця ланки К. І. Кияшко, ланкові М. І. Тертична і Є. П. Устенко, оператор машинного доїння М. П. Таранець, Трудової слави 3-го ст. – доярка А. В. Стеблівець, “Знак Пошани” – ланкова Л. Г. Ільїна, слюсар – Д. М. Король, завідувачка МТФ – Г. Г. Наумейко та ін.

І. В. Пилипенко

К. І. Кияшко

А. В. Стеблівець

І. К. Куць

Г. Г. Наумейко

На жаль, після кадрових змін кінця 1990-х рр. господарство почало лихоманити і воно стрімко втрачало свої позиції. Не допомогла й реорганізація його в СТОВ “Зоря” та спроба реанімації після тимчасового повернення до керівництва І. В. Пилипенка. Нині господарство ще зберігає свою організаційну цілісність, воно з 2006 р. прибрало статус ТОВ “АГРО-Колос-05”, порядкуючи на 1290 га сільгоспугідь. Частина селян віддали перевагу самостійному господарюванню, нині налічується аж 54 господарства такого типу.

Навчально-виховний комплекс

І. Пилипенко на врученні нагороди за перемогу в конкурс-захисті МАН. Праворуч – академік В. А. Смолий

У селі працює навчально-виховний комплекс у складі загальноосвітньої школи І–ІІІ ст. (63 учні, 28 учителів) та дошкільної установи (16 дітей, 2 вихователі). Директором НВК вже понад 20 років працює В. В. Наумейко. Почесне звання “Мати-героїня” отримала Л. М. Наумейко, яка народила й виховала 8 дівчаток.

У селі діють також сільський будинок культури, бібліотека, фельдшерсько-акушерський пункт. У 1970–1980-х рр. народну пісню пропагував самобутній і знаний на Золотоніщині Шабельниківський фольклорно-етнографічний колектив. На жаль, він згорнув свою роботу. Натомість, у 1998 р. було започатковано роботу аматорського хору, який через три роки отримав почесне звання народного (керівник – В. М. Ковтун). При школі розгорнута експозиція кімнати-музею народознавства.

Місцеві віряни відвідують службу

Ветерани Другої світової війни в День Перемоги

Н. І. Загребельна

Божу в православній церкві Київського патріархату.

Уродженка села Н. І. Загребельна — солістка та художній керівник ансамблю української пісні “Чумацький шлях” (м. Київ), лауреатка міжнародного фольклорного конкурсу “Вавілон-94”, дипломантка Всеукраїнських конкурсів, заслужений працівник культури України. За великі заслуги у відродженні української духовності вона нагороджена орденами св. Володимира 3-го ст. (2003 р.) та Великомучениці Варвари (2006 р.). Родом з села — самотній поет, автор близько 10 збірок, заслужений працівник культури України І. Г. Бонь.

Науковий ступінь доктора сільськогосподарських наук здобув В. Г. Дідаш, а кандидата історичних наук — уже згадана Н. І. Загребельна. Родом із села — голова Черкаського обкому профспілки працівників лісового господарства В. М. Ткаченко та топ-менеджер концерну “Оболонь” О. П. Ярешко.

Рекорд довголіття встановила в селі П. І. Швед, проживши 102 роки.

7 шабельниківців стали на захист України на Сході. У боях тяжке поранення отримав М. В. Середенко, мужність якого відзначена медаллю “Захиснику Вітчизни”.

У Шабельників тільки двоє тезок: в Одеській і Полтавській областях. Зустрічаємо й декілька схожих назв: Шабельківка (Донеччина), Шабельське (Республіка Адігея) та ін.

¹ Боплан Г. Л. Карта України // Фонди Золотоніського краєзнавчого музею.

² Генеральное следствие о маетностях Переяславского полка (1729–1731). — Харьков, 1896. — С. 269, 276.

³ ДАЧО, ф. Р-4178, оп. 1, спр. 170, арк. 8.

⁴ Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст. — Київ, 1989. — С. 106, 215.

⁵ Волости и важнейшие селения Европейской России. — СПб, 1885. — С. 66.

⁶ Список населенных мест Полтавской губернии за 1900 годъ. — Полтава, 1902. — С. 31.

⁷ Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. — Полтава, 1913. — С. 114, 118, 120–121, 124–128, 275; ЦДІАК, ф. 320, оп. 1, спр. 1076, арк. 93.

⁸ Клировая книга Полтавской епархии. — Полтава, 1902. — С. 12.

⁹ ДАЧО. — ф. Р-4178, оп. 1, спр. 170, арк. 8.

¹⁰ Список поселень Черкаської округи. — Черкаси, 1926. — С. 46.

¹¹ Червоний Жовтень. — 1931. — 7 листопада.

¹² Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни. Документи. Спогади. Статті. — Черкаси, 2000. — С. 168, 180.

¹³ Голиш Г. М., Голиш Л. Г. Зоря Шабельників // Вісник Золотоніщини. — 1997. — 22 лютого.

ШКОДУН НЕ ЗАШКОДИВ

*Живу я в гарному селі,
Куточку мальовничому.
Гудуть улітку тут джмелі,
А взимку гостей кличемо!*

О. Шличок

В північно-західній частині Златокраю на досить солідній відстані від райцентру (50 км) розташоване селище з екзотичною назвою Шкодунівка, яке підпорядковане Богданівській сільраді. Цей населений пункт лежить на погорбленій рівнині, оточеній лісом, біля р. Супій. Його найближчими сусідами є села Богдани, Броварки, Каленики, а також Тарасівка й Чопилки (Київщина).

Загальна площа селища становить 53,6 га, тут лише дві вулиці (одна з них віддавна зветься Степова) загальною протяжністю 3 км. У Шкодунівці нині обліковано 30 господарств із населенням усього 20 мешканців. Усі вони — люди пенсійного віку, через цю причину місцева людність стабільно скорочується. Так, у 2017 р. тут померло три особи. Дедалі більше мешканців покидають селище: лише упродовж трьох останніх років звідси виїхали сім осіб. Найпоширеніші прізвища в Шкодунівці — Артеменко, Канівець, Цибуля. До місцевих жителів звертаються *шкодунівці, шкодунівчанини*.

Вік цього поселення не такий уже й поважний — понад 130 років. Швидше за все, воно засноване в останній чверті XIX ст. Перша згадка про Шкодунівку як хутір Гельмязівської волості відноситься до **1885 р.**¹

Назва хутора походить від прізвища його засновника чи першопоселенця Шкодуну. Суфікс -ун- утворює власні іменники на означення осіб з певними ознаками або властивостями, найчастіше з негативним забарвленням. Шкодун — той, хто має звичку робити шкоду, шкодити. Порівняймо: брехун, реготун, шморгун тощо.

У 1885 р. на хуторі налічувалося 56 господарств із населенням 330 мешканців². Подвірно-господарський перепис 1910 р. фіксує в Шкодунівці вже 79 дворів, із них 72 козацьких і лише 7 селян-

Селищна вулиця

ських. Місцева людність зросла до 463 осіб. Тоді шкодунівці володіли 768 дес. землі, з них 615 — орної. Вони страждали від безземелля і малоземелля, понад 30 місцевих жителів заробляло собі на хліб поденними роботами, чимало йшло на заробітки в інші повіти й губернії. На хуторі тоді не було школи, переважна більшість населення була неписьменною³.

На околицях Шкодунівки

У буремні 1917–1921 рр. на хуторі встановилася радянська влада і було розподілено поміщицьку землю між місцевими бідняками. На початку 1920-х рр. хутір був підпорядкований Богданівській сільській раді. За переписом 1926 р. у Шкодунівці налічувалося 30 господарств із населенням 277 мешканців (135 чоловіків і 142 жінки)⁴.

В. Я. Артеменко

У 1929–1930 рр. шкодунівці вступили до новоутвореного богданівського колгоспу ім. Ворошилова. Його правління очолив В. М. Артеменко. Кілька десятків місцевих жителів стало жертвами Голодомору 1932–1933 рр. та сталінських репресій.

68 жителів хутора взяло участь у бойових діях на фронтах Другої світової війни, 30 з них не повернулося до рідних домівок. 21 шкодунівця за мужність і героїзм у боротьбі з ворогом було нагороджено бойовими відзнаками. Зокрема, бойова звитяга І. Т. Артеменка була відзначена медаллю “За відвагу”.

Після війни шкодунівці взяли активну участь у відбудові господарства і житлового фонду. Вони зробили гідний внесок у виробничі досягнення богданівського господарства “Радянська Україна”. Декілька жителів хутора удостоїлося трудових відзнак. Далеко за його межами линула слава про знатного чабана, кавалера орденів Трудового Червоного Прапора, Жовтневої революції та “Знак Пошани” В. Я. Артеменка.

З сьогоденною реорганізацією богданівського господарства переважна більшість шкодунівців передала свої земельні та майнові паї в оренду СТОВ “Богданівське”. У селищі нині відсутні будь-які соціально-культурні об’єкти, тому місцевим жителям для отримання медичних чи культурних послуг треба долати 2 км до свого адміністративного центру — Богданів.

Шкодунівка — єдине поселення під такою назвою на пострадянському просторі. Відсутні й однокореневі населені пункти.

¹ *Сборник по хозяйственной статистике Полтавской губернии. — Полтава, 1887. — Т. 6. — С. 283.*

² *Там само.*

³ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. — Полтава, 1913. — С. 276.*

⁴ *Список поселень Черкаської округи. — Черкаси, 1926. — С. 11.*

СЕЛО ТЕРЕЩЕНКА Й ДРЮЧИЛА

с. Щербинівка

*Зивається стежиночка
до рідного села,
Та найдорожча жилочка,
де молодість пройшла.*

В. Геращенко

За 12 км на схід від райцентру, біля р. Кропивна, неподалік шосейної дороги Золотоноша — Чорнобай розкинулося с. Щербинівка. Тамтешня місцевість — рівнинно-горбиста, порізана глибокими ярами і помережана ставками, луками та заплавами. На місцевих ставках оселилися лебедячі родини, а на деревах та хлівах звили декілька гнізд лелеки.

Щербинівка підпорядкована Кропивнянській сільській раді, а її найближчими сусідами є села Богуславець, Крупське та Маліївка. Забудова села розташувалася на площі 140 га, тут 6 вулиць і 5 провулків, загальна протяжність сільських доріг — 15 км. Сільські кутки традиційно зветься Загребля і Новоселиця.

Нині в селі налічується 175 дворів із населенням 218 жителів. У 2017 р. тут народилася одна дитина, а померло 3 особи. Отже, демографічна ситуація невтішна (у попередні роки в селі також народжувалося лише по одній дитині і зберігався від'ємний баланс). Більше половини місцевих мешканців становлять люди пенсійного віку. Найпоширеніші прізвища в селі — Вирвикишка, Дрючило, Зінченко, Ярмола. До місцевих жителів слід звертатися *щербинівці*, *щербинівчани*.

Вік Щербинівки — понад 250 років, першу писемну згадку про хутір фіксує історичний документ, датований 1754 р.¹ Немає особливих сумнівів щодо походження назви села, вона пов'язана з прізвищем його засновника — Щербини. Козацькі реєстри XVII—XVIII ст. містять чималий список козаків під вказаним прізвищем². Багато носіїв такого й однокореневого з ним прізвища зареєстровано й нині на Золотоніщині (Щербина, Щербатенко, Щербаков, Щербань, Щербицький). Слово “щербина” означає “зазублина”, “заглибина” на чомусь, певний дефект. Отож, прізвище “Щербина” пішло від відповідного прізвиська, що вказує на якусь ваду людини (наприклад щербатий рот).

У 80-х рр. XVIII ст. у Щербинівці налічувалося 54 двори з населенням всього 164 мешканці. Тоді в селі одне господарство було різночинським, дев'ять належали козакам-підпомічникам, 19 — різним категоріям залежного селянства (посполиті, козацькі підсусідки). Чорноземами Щербинівки володіли “разного звання казенные люди”, козаки і власники — колезькі асесори Антон і Петро Дарагани³.

У пореформені роки людність Щербинівки значно зростає. На 1900 р. тут проживало вже 533 мешканці (217 чоловік і 262 жінки) — більше ніж утричі порівняно з кінцем XVIII ст.⁴

Перепис 1910 р. фіксує “в деревне Щербиновка” Кропивнянської волості 95 дворів (з них — 78 козацьких і 13 селянських). Населення Щербинівки становило 561 житель, у їх власності знаходилося 539 дес. землі (пересічно — по 5 дес. на одне господарство), 55 господарств мали менше 3 дес., 19 — від 3 до 9 дес., а 16

Школа, побудована в 1918 р.

— від 9 до 25 дес. П'ять господарств були заможними, володіючи понад 25 дес. землі (в т. ч. 1 — 70 дес.). Землю тоді щербинівці обробляли 52 однолемішними плугами, 34 сохами і 101 дерев'яною бороною, а в упряжі було 22 воли і 93 коні. У 1910 р. посівний клин становили 106 дес. жита, 133 — ярої пшениці, 35 — ячменю, 32 — вівса, 35 — гречки, 25 — проса, а 23 дес. було відведено під городину. Місцеві жителі утримували 146 голів ВРХ (в т.ч. 48 корів), 144 — овець, 98 — свиней, 579 — курей. Семеро щербинівців пасічникували, маючи 75 вуликів. Зібране збіжжя селяни переробляли на 5 сільських вітряках, у селі працювали три ткачі та один тесля⁵.

Наприкінці ХІХ ст. у Щербинівці була відкрита земська початкова школа, у ній на 1909 р. навчалася всього 33 учні (26 хлопчиків і 7 дівчаток), 129 щербинівців були письменними, це становило 23 %. Лише 17 місцевих жінок уміло читати й писати (6,1 %). Тоді в селі проживали п'ять представників інтелігенції⁶.

У 1920 р. Щербинівка увійшла в територіальні межі Крупської сільської ради. На середину 1920-х рр. у селі було обліковано 152 господарства з населенням 692 мешканці (332 чоловіки і 360 жінок)⁷.

Наприкінці 1920-х рр. сільська біднота об'єдналася в ТСОЗ, а в 1930 р. було створено колгосп “Червоний прапор” (голова — П. М. Макаренко)⁸. За неповними даними, понад 50 щербинівців померло голодною смертю у 1932 — 1933 рр. Жертвами сталінських репресій стали А. Г. та М. І. Терешенки.

66 щербинівців узяло участь у війні з німецьким нацизмом, 48 не повернулося до рідних домівок. Майор І. П. Вирвикишка за мужність і героїзм на фронтах війни був нагороджений орденами Червоного Прапора, Вітчизняної війни 1-го ст. і Червоної Зірки. Бойова звитяга Б. Ф. Цапенка відзначена орденами Слави 2-го і 3-го ст. та Червоної Зірки, В. З. Дорошенка та В. П. Сусла — Вітчизняної війни 2-го ст., А. М. Зінченка — Червоної Зірки⁹.

Після війни в **1950 р.** щербинівський колгосп “Червоний прапор” об'єднався з маліївським — “Червоний партизан”. Об'єднане господарство дістало назву “Шлях до комунізму”, головою його правління став Ю. Г. Марченко. У 1959 р. це господарство стало складовою частиною кропивнянського колгоспу ім. Жданова (пізніше — ім. Шевченка).

У Щербинівці знаходилися важливі виробничі осередки цієї потужної артілі — тракторна бригада та тваринницька ферма. Щербинівці зробили свій гідний внесок у вагомій успіху кропивнянського колгоспу, і багато з них було відзначено за звитяжну працю. Зокрема, орденом Трудового Червоного Прапора нагоро-

джено щербинівську доярку М. В. Вирвикишку та механізатора П. І. Зінченка, колишнього фронтовика Б. Ф. Цапенка — орденом Жовтневої Революції, а О. В. Гвоздь — “Знак Пошани”.

Після розпаду кропивнянського господарства щербинівці віддали свої паї в оренду ТОВ “Кропивна” і СВК “Струмок”. Нині чимало щербинівців працюють на фермах ТОВ “Золотоніський бекон”. У Щербинівці — 16 дачних господарств. Живописна місцевість приваблює відпочиваючих з райцентру та навколишніх сіл.

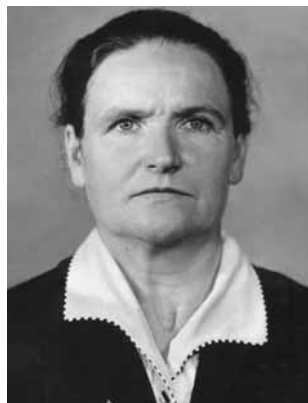
Брати Костянтин, Василь, Борис, Микола Цапенки (справа наліво)

П. І. Зінченко

М. В. Вирвикишка

О. В. Гвоздь

У селі працюють клуб, фельдшерсько-акушерський пункт. Цим, по суті, й вичерпуються осередки місцевої цивілізації. Щербинівка дала пугівку у високі літературні світи відомому українському поету і перекладачу М. І. Терещенку*.

Терещенко Микола Іванович народився 14 вересня 1898 р. в с. Щербинівка. Після закінчення Золотоніської гімназії (1917 р.) навчався в Київському політехнічному інституті та одночасно слухав лекції на курсах іноземних мов. Працював у Наркоматі освіти України, у редакціях декількох республіканських газет та журналів, а також у видавництвах. У грудні 1937 р. був незаконно репресований і перебував у таборах до 1939 р. Літературну діяльність розпочав у 1918 р. У його творчому доробку — понад 20 поетичних збірок, книг. Перекладав на українську мову твори Пушкіна, Лермонтова, Некрасова, Купали, Міцкевича, Гурсун-Заде, Беранже, Гюго, Арагона, Потье та ін. Упорядник двотомної антології “Сузір’я французької поезії”. Лауреат премії ім. М. Рильського, член Спілки письменників України. Помер 30 травня 1966 р. Його іменем названо одну з вулиць м. Золотоноша та с. Кропивна.

* У 2018 р. запроваджено премію ім. М. Терещенка в галузі літературного перекладу.

Дрючило Василь Іванович народився 1935 р. в с. Щербинівка. Після закінчення середньої школи навчався в Московському університеті народної творчості. Жив і працював у рідному селі. У творчому доробку переважають полотна пейзажного жанру. Лауреат I, II та III Всесоюзного фестивалю народної творчості (м. Москва 1985, 1987, 1989). У 1996 р. роботи Дрючила експонувалися на виставці картин українських митців у м. Торонто (Канада). Автор проекту герба Золотоніського району. За вагомі успіхи у творчій роботі 2005 р. присвоєно звання “Заслужений майстер народної творчості України”. Брав активну участь у громадському житті району та села. Помер у січні 2008 р.

Родом із цього села і кандидат економічних наук, багаторічний доцент Української сільськогосподарської академії (нині — аграрний університет, м. Київ) — В. З. Дорошенко. В селі проживав відомий художник-пейзажист В. І. Дрючило. Його творчість znana і визнана далеко за межами краю, полотна цього справжнього самородка народного мистецтва прикрашають експозицію не одного музею і не одну колекцію шанувальників живопису. Стежкою майстра пішов і його син Анатолій — член Спілки художників Росії. Його картини демонструвалися на престижних виставках у багатьох містах України і Росії, зокрема у Санкт-Петербурзі, а також у Канаді, Фінляндії¹⁰.

В. З. Дорошенко

100-річний життєвий рубіж здолала щербинівчанка Г. П. Вирвікишка.

Троє жителів села взяли участь у відсічі російській агресії на Сході країни.

Щербинівка має тільки одного стовідсоткового тезка, знаходиться він у Донецькій області. На карті можна знайти населені пункти з однокореневою назвою: Щербин (Закарпаття), Щербинівський (Донеччина), Щербино (Псковська обл. РФ), Щербинка (Московська обл. РФ) Щербово (Орловська обл. РФ).

¹ ЦДАК, ф. 51, оп. 1, спр. 1171, арк. 10.

² Там само, ф. 51, оп. 1, спр. 1171, арк. 15.

³ *Описи Київського намісництва 70–80 років XVIII ст.* — Київ, 1989. — С. 108, 278.

⁴ *Список населенных мест Золотоношского уезда Полтавской губернии за 1900 годъ.* — Полтава, 1903. — С. 12.

⁵ *Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд.* — Полтава, 1913. — С. 98, 101, 104, 108–112, 276.

⁶ *Приложение к отчету Золотоношской уездной земской управы за 1908 годъ.* — Золотоноша, 1909. — С. 152, 162; *Третья подворно-хозяйственная земская перепись.* — С. 98.

⁷ *Список поселень Черкаської округи.* — Черкаси, 1926. — С. 20.

⁸ *Червоний Жовтень.* — 1930. — 10 листопада.

⁹ *Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни. Документи. Спогади. Статті.* — Черкаси, 2000. — С. 130, 155, 156, 168.

¹⁰ *Голиш Г. М., Голиш Л. Г. Село Терещенка і Дрючило // Вісник Золотоніщини.* — 1998. — 12 вересня.

СВЯТА ОБИТЕЛЬ

Красногірський монастир

*Піднісся храм понад лихим і злим –
Струмує в небо біло-голубим.
Хрести горять – антени для прийому
Із неба чи від Бога слова-грому...*

І. Дробний

Наш край може похвалитися помітним духовним центром всеукраїнського масштабу. Це знаменитий Свято-Покровський Красногірський жіночий монастир, знаний своєю історією й сьогоднішнім, — місце паломництва десятків тисяч прочан, які стікаються сюди з найвіддаленіших місць України. Монастир розташований на узвишші Червона (Красна) гірка, за 3 км на схід від міста Золотоноша неподалік автодороги національного значення Київ — Дніпро. Поруч зі святою обителлю протікає р. Золотоношка, яка робить тут згин, залишаючи монастир начебто на острові. Місцевість, що прилягає до монастирського острова, доволі заболочена, поросла вільхами, очеретом та осокою. До монастиря через с. Бакаївка веде шосейна дорога.

Монастир розташувався на площі близько 30 га (включаючи угіддя), його забудову становлять 3 церкви, житлові, одно- та двоповерхові приміщення (келії для монашок, готель) та господарські споруди. Нині в обителі близько 140 черниць та послушниць, а підпорядкований монастир Черкаській єпархії Української православної церкви.

Час заснування монастиря сягає своїм корінням до першої чверті **XIII ст.** За переказами, першим тут оселився якийсь монах, начебто виходець із Костянтинополя. Тамтешня земля належала козаку І. Шебету-Слюжці, який жив на своєму хуторі неподалік Антипівки. Першопоселенець жив у печері біля підніжжя гірки, а молився перед іконою, яка була ним вирізана на дерев'яній корі і пізніше названа іконою Богоматері “Корецької”. З часом на дубовій дошці з'явилася ще одна така ікона, названа “Дубенською”, вона донині є головною святинею Красногірської обителі.

Спостерігаючи за жертовно-праведним способом життя прибульця, власник землі вирішив подарувати узвишшя цьому подвижнику для заснування тут святої обителі. Звістка про це розлетілася найближчими селами і незабаром до першого “пустелемешканця” почали приєднуватися однодумці, створивши невелику православну общину.

Через украй обмежені кошти члени общини спромоглися збудувати лише невеличку церкву, стіни якої були сплетені з лози і обмазані глиною. Вона дістала ймення св. Георгія Побідоносця. У 1637 р. запорізькі козаки подарували церкві Євангеліє Львівського випуску, про це за-

Місцевість навколо монастиря

свідчує відповідний напис у цій святій книзі¹. Згодом за допомогою козацтва було збудовано вже просторішу дерев'яну церкву, присвячену все тому ж св. Георгієві.

Започаткована монастирська община привернула увагу заможних людей, які готові були виступити меценатами. Золотоніський сотник Вуйця Сербин (серб за походженням, звідси й прізвище, згодом він став переяславським полковником)* та полковник Переяславського полку Думитрашко-Райце, виділили кошти для спорудження дерев'яної церкви Покрови Пресвятої Богородиці. Її було відкрито близько **1672 р.**, і перші монахи дістали у своє розпорядження вже теплий і фундаментальний храм Божий. У той же час у започатковану під Золотоношею Святу обитель перейшли й іноки Виноградського монастиря (неподалік Сміли), які стали об'єктом репресій з боку уніатів². Зведення храму Божого супроводжувалося й спорудженням келій для ченців. Так розпочалася славна історія Красногірського монастиря.

Назва обителі пов'язана з ландшафтними особливостями її місцезнаходження. Монастирський острів — це оточене річкою та болотами узвишшя, назване в народі “Красною гіркою”. Таке найменування пов'язане з яскраво-рожевим кольором квітів “дикого персика”, який у ті часи вкривав тамтешню місцевість. Так званий “дикий персик” — це, швидше за все, хеномелес або айва японська, кущовидна рослина, період цвітіння якої припадає на кінець квітня — початок травня.

На той час Красногірський монастир був чоловічим і, як описує Д. Яворницький, чимало одиноких, німецьких козаків запорозьких на старості саме тут доживало свого віку. Виряджало свого старого товариша до тихої обителі усе військо запорізьке, а супроводжували його в далекій дорозі найближчі друзі, джура, музики. Учасники цієї процесії бенкетували, частували зустрічних мирян. Уже біля монастиря було прощання зі слізьми на очах: старий козак віддавав свою зброю і коня джурі і разом із своїми заощадженнями та жертвами товаришів (вони негайно, всі до копійки передавалися на потреби монастиря) зникав назавжди за стінами святої обителі.

Чоловічим монастир залишався до **1790 р.**, першими його ігуменами були Сильвестр та Йосиф, останній управляв ним до глибокої старості й багато зробив для облаштування обителі. Упродовж десятиліть змінилося багато настоятелів. Монастирський синодик зберіг для нас імена ігуменів Гавриїла Леопольського, Рафаїла, Германа Рубанова, Софронія Кристалецького, Дамаскіна Богословського, Досифея Лебедевича. Останнім владикою Красногірської обителі в статусі чоловічого монастиря був Іюль.

З особливим трепетом священнослужителі і віруючі шанують пам'ять про видатного подвижника благочестя Святителя Софронія (Кристалецького), у подальшому — єпископа Іркутського і Нерчинського, нині причисленого православною церквою до сонму Святих.

* У 1689 р. В. Сербин постригся в ченці Красногірського монастиря під іменем Віктор і невдовзі помер.

Ікона св. Софронія

Софроній (у миру Стефан Кристалевський) народився 25 грудня 1703 р. (7 січня 1704 р.) в містечку Березань на Переяславщині. Освіту отримав у духовній школі, Переяславській семінарії та Київській академії. У 1727 р. став послушником Красногірського монастиря, а через три роки постригся в ченці. Згодом він був посвячений в ієромонахи і перебував на відповідальних монастирських посадах казначая, архієрейського економа, виконував обов'язки настоятеля. Він привернув увагу Найсвятішого Синоду, і в 1742 р. був викликаний у столицю для служби в Александро-Невському монастирі (пізніше — лавра). Зваживши на заслуги Софронія перед Церквою, імператриця Єлизавета рекомендувала Синоду призначити його єпископом Іркутським і Нерчинським. Здійснюючи свій духовний подвиг на Сибірській землі (1735 — 1771 рр.), Софроній не забував і про свій рідний Красногірський монастир, надаючи кошти для його облаштування та будівництва Преображенської церкви. Наприкінці свого життя прохав Синод повернути його в Красногірський монастир, але відповідь забарилася. Помер владика 30 березня (14 квітня) 1771 р.

У 1767 р. на території монастиря розпочалося спорудження Преображенської церкви — справжньої архітектурної перлини України. Автором проекту цього храму Божого став видатний український зодчий І. Г. Григорович-Барський (1713—1785 рр.), путівку в творче життя якому дав гетьман К. Розумовський. Відомий в Україні і за її межами, архітектор працював у стилі українського бароко і утверджував новаторські підходи в будівництві. Значні кошти на зведення храму спрямував у рідний монастир з далекого Сибіру єпископ Софроній. За переказами, фінансову допомогу для реалізації цієї святої справи надали й місцеві козаки, зокрема Я. Щербина.

Преображенську церкву було освячено **16 липня 1771 р.** переяславським єпископом Іовом, відтоді їй належала провідна роль у богослужінні. Будівля цього храму — мурована триконфова і трибанна. Фасад розчленовано струнками пілястрами з композитивними капітелями. Споруда була двосвітньою і надзвичайно ошатною. Церкву завершено трьома бароковими банями на високих барабанах, поставлених у ряд, що є давньою традицією української архітектури. Спочатку бані були оббиті білою бляхою, а пізніше пофарбовані в зелений колір і оздоблені позолоченими зірками. Обробка інтер'єру відзначалася тонко прокресленими карнизами, тягами, капітелями та ліпним декором у стилі рококо. Отже, ця церковна споруда

Пам'ятник
І. Г. Григоровичу-
Барському

відбила переходовий час поступового розвитку нових стилістичних форм в архітектурі на класичній основі.

Церква зведена в західній частині території монастиря і є його архітектурним вінцем. Вона гармонійно вписалася в навколишній ландшафт, а її бані та шпилі проглядаються на далеку відстань. Після зведення цього нового храму до назви монастиря додалося означення “Преображенський.”

Зростали й земельні володіння Красногірського монастиря, вони знаходилися біля різних поселень Лубенського та Переяславського полків (Золотоніська та Кропивнянська сотні), збільшувалася кількість залежних селян. Однак настали нові, далеко не кращі часи для обителі, на карту було поставлено саме її існування. За постійні недоїмки в державну казну було вирішено вивести Красногірський Преображенський монастир за штат, а “братію” перевести до Мошногірської обителі. “Височайший” указ імператриці Катерини II з цього приводу був прийнятий 10 квітня 1786 р.³

Після фактичної ліквідації монастиря життя в ньому, однак, не завмерло, але проходило вже в дещо іншому руслі. Тут через різні причини залишилося чимало монахів, які продовжували традиційне монастирське життя. Остаточну крапку на історії обителі в статусі чоловічого монастиря було поставлено указом Найсвятішого Синоду від **10 грудня 1789 р.** Ним передбачалося переведення в Красногірський монастир монахинь Києво-Богословського жіночого монастиря (заснований київським митрополитом І. Борецьким у 1621 р.)⁴.

Монашки й послушниці цього монастиря переїхали на Червону гірку у червні **1790 р.** Відтоді обитель відновила своє функціонування вже як жіночий монастир, у назві його з’явилося означення “Іоанно-Богословський”. Облаштування на новому місці “сестри” здійснювали під керівництвом ігумені Мокрини. У різні роки очільницями монастиря були Стефаніда, Феодотія, Тавіфа, Варсонофія, Клеопатра, Анатолія I, Анатолія II (була ігуменею близько 27 р.), Олімпіада, Ангеліна і Нонна⁵.

У “Топографическом описании Малороссийской губернии” (1798—1800 рр.) знаходимо окремі свідчення й про Красногірську обитель. На зламі XVIII — XIX ст. тут налічувалося 32 черниці, які жили в 7 духовних келіях, а церковну службу вели 2 священники та диякон⁶. У **1817 р.** був ліквідований Благовіщенський Золотоніський монастир, а його черниці та послушниці поповнили склад Красногірської обителі.

Свято-Покровська церква

Передодень селянської реформи збігся з реконструкцією Покровської церкви: замість дерев'яних стін були зведені кам'яні, а відтак, ця будівля-“патріарх” набула фундаментальних форм. Освячення нових приміщень церкви відбулося у **жовтні 1860 р.**⁷ Поряд із цим у ті роки споруджувалися і нові келії, службові приміщення. На будівництво збиралися кошти благодійників, одним із них був золотоніський купець другої гільдії Г. Юнаков.

Згідно із затвердженим Найсвятішим Синодом штатним розписом Красногирський монастир був віднесений до другого класу. У 1890-х рр. в особовому складі обителі числилося 34 “штатні” черниці й 120 послушниць. За монастирем було закріплено 64 дес. землі, його грошові та майнові активи становили 9500 крб. Щорічний прибуток до 200 крб. приносив обителі водяний млин. Окрім черниць і послушниць, які жили за монастирський рахунок, тут проживали також і так звані “своєкоштниці”, вони самі утримували себе, займаючись рукоділлям (близько 100 осіб)⁸.

Красногирський монастир утверджувався як важливий освітньо-духовний центр. У **1871 р.** при ньому було відкрито початкове училище, викладали тут за програмою народної школи освічені монашки. Це був перший жіночий навчальний заклад у повіті, а через три роки він був реорганізований у трикласне жіноче єпархіальне богословське училище. Його випускниці вчителювали у багатьох школах Золотоніського повіту⁹.

На подарованій Золотоніською міською думою землі (6 дес.) було споруджено нове приміщення єпархіального училища з Іоанно-Богословською церквою при ньому. Будівництво тривало з 1876 по 1879 р., а відтак, з'явилося досить просторе одноповерхове приміщення під залізним дахом¹⁰.

Пік розвитку монастиря припадає на час, коли його настоятельницею була надзвичайно мудра і діяльна ігуменя Нонна (з 1900 по 1918 р.). Тоді декілька разів були капітально відремонтовані монастирські храми та єпархіальне училище, придбано до 400 дес. землі, споруджено Троїце-Миколаївську церкву в одному з монастирських хуторів, підготовлено десятки сестер милосердя тощо.

На “Дачі”, де знаходилося єпархіальне училище, виникло помістя з 7 дес. землі, господарськими спорудами, великим ягідником і садом, пасікою на 200

Житлове приміщення для учениць єпархіального училища

вуликів. Багатогранна господарська діяльність відкривала можливості для утримання зубожілих вихованок училища коштом монастиря¹¹.

Серед паломників монастиря було чимало знаменитих людей. Серед них – Г. Сковорода, І. Котляревський, М. Максимович, М. Гулак, О. Нав-

Ігуменя Нонна

роцький, М. Лисенко та ін. Доживати свого віку в цій ушавленій святій обителі вирішив і професор Харківського університету, відомий учений-геолог Н. Д. Борисяк. Він помер у березні 1882 р., і був похований біля стіни Преображенського собору. На його могилі встановили надгробний пам'ятник з чорного лабрадориту, вінцем якого була статуетка Спасителя. На пам'ятнику було відкарбовано такий напис: “Никифоръ Дмитриевичъ Борисяк. Заслуженный профессор императорского Харьковского университета, действительный статский советник (15/III-1817 – 18/III-1882)”.

Красногірський монастир мав чимало унікальних святих реліквій. Окрім згаданих уже ікон Дубенської і Корецької Богоматері та Євангелія 1637 р., у монастирських храмах зберігалися святі мощі, Євангеліє, подароване 1762 р. єпископом Софронієм, унікальне церковне приладдя тощо.

Після смерті ігумені Нонни монастир почав занепадати. Це співпало в часі з реалізацією більшовицькою владою антирелігійної політики, яка вилилася в закриття церков та монастирів і репресії проти служителів культу. Красногірський монастир спіткала типова доля культових установ: у **березні 1922 р.** його було закрито, а монашки опинилися просто неба. Монастирські землі було конфісковано, майже усі приміщення (за винятком Спасо-Преображенського собору, Покровської церкви і кількох келій) було продано на “злом” і розібрано. Збережені приміщення використовували за іншим призначенням. Так, у Покровській церкві спочатку обладнали кузню, а потім кінозал. Усипальницю з 8 склепів розвалили, а кістки розкидали по усій території. Сплюндровано було й пам'ятник на могилі Борисяка: з нього збили статую Спасителя. У колишніх монастирських приймальних покоях обладнали будинок інвалідів, а в келіях – притулок для дітей-сиріт.

Спасо-Преображенський собор у **1925 р.** було взято на облік Археологічним комітетом при АН СРСР. При цьому заборонялося робити будь-які його ремонти без погодження з цією структурою.

За переказами, місцева влада розпорядилася зняти церковні бані з хрестами і підшукала для цього спочатку одного, а потім і другого добровольця, пообіцявши їм великі гроші. Проте перший (О. Шеремет) тільки-но заліз на баню, як відразу осліп і

Пам'ятник на могилі Н. Д. Борисяка

Красногірський монастир. Гравюра кінця XIX ст.

через два дні помер. Другий робітник (його ім'я невідоме) упав з даху храму і розбився на смерть. Після цього ніхто вже не наважувався чіпати церкву, і вона простояла неушкодженою (за винятком суто природних впливів) до 1941 р.

Проте 2 квітня 1941 р. за розпорядженням завідувачки інвалідного будинку Преображенська церква була значною мірою зруйнована. В цей день розібрали три головні бані, зруйнували бокові прибудови-притвори, сплюндрували інтер'єр, збили бароковий декор на фасаді, зірвали підлогу, продали іконостас. Багато церковних святинь, в т. ч. й Дубенську ікону, було передано до краєзнавчого музею¹².

Уже за нацистської окупації восени 1941 р. декілька монашок повернулися до рідної обителі. За допомогою віруючих людей навколишніх сіл вони привели в порядок уцілілі приміщення, в тому числі й Покровської церкви та келії при ній. Перша літургія у відновленому духовному осередку відбулася **3 листопада 1941 р.** Тоді в монастирі налічувалося 14 черниць і 18 послушниць. Упродовж 4 років святою обителлю управляла ігуменья Анатолія Третя (в миру – А. С. Бодащина, 1876 р. н., померла у 1947 р.)

Певна корекція церковної політики Кремля мала своїм наслідком визнання владою права Красногірського монастиря на своє відродження. Він був зареєстрований державними органами в **1944 р.** Після війни ігуменьями монастиря були: Філадельфа, Євфалія, Лідія, Іларія, Августа та Агнія. В результаті довгих пошуків у селі Леськи Черкаського району було знайдено Дубенську ікону Божої матері. За ігумені Філадельфи в другій половині 1950-х рр. було збудовано “Певчий” корпус на 10 келій, 2 підсобні приміщення, баня, приміщення для богадільні тощо.

У 1961 р. було закрито Лебединський жіночий монастир і його мо-

через два дні помер. Другий робітник (його ім'я невідоме) упав з даху храму і розбився на смерть. Після цього ніхто вже не наважувався чіпати церкву, і вона простояла неушкодженою (за винятком суто природних впливів) до 1941 р.

Проте 2 квітня 1941 р. за розпорядженням завідувачки інвалідного будинку Преображенська

Преображенська церква. 1920-ті рр.

Руїни Преображенської церкви. ЦДКФФА

ський собор. Із благословення ігумені Іларії розпочалися роботи з відбудови знаменитого храму. Діяльну участь у цій справі узяв тодішній митрополит Київський і Галицький, екзарх України Філарет*, який і профінансував значну частину відбудовних робіт. У 1990 р. коштом Золотоніського райвиконкому до монастиря було прокладено шосейну дорогу.

Реставраційні роботи було завершено влітку **1991 р.**, і вже за ігумені Августи у серпні славний Преображенський собор урочисто освятили. Було відбудовано усі три глави храму, відремонтовано фасад і пофарбовано бірюзовим кольором. Деталі виділені білим кольором, що притаманно стилю бароко. Дах і бані вкрили залізом і пофарбували зеленим кольором. На жаль, втраченими виявилися малі архітектурні форми, не вдалося відновити й основний ліпний декор на фасаді.

В оновленому соборі встановили новий іконостас. Від 1991 р. Преображенський собор виконує функції літнього храму, а в зимовий час служба Божа проходить у Покровській церкві.

На поч. 1990-х рр. Красногірський монастир прийняв підпорядкування Черкаській єпархії УПЦ. У 2003 р., після переведення Бакаївської школи-інтернату в село Кропивна, її корпуси (частина їх колись належала монастирю) згідно з рішенням Золотоніської районної ради від 6 серпня 2003 р. були зайняті черницями та послушницями. Колишня монастирська “Дача” отримала нове найменування – “Скит”. Територію обнесли бетонним парканом і відразу розпочалася реконструкція тамтешніх приміщень під потреби мо-

нахині на чолі з ігуменею Євфалією II були переведені до Красногірської обителі. Незабаром сталася ще одна важлива подія в житті монастиря. Постановою Ради Міністрів УРСР № 970 від **21 серпня 1963 р.** Преображенську церкву було взято під охорону держави як пам’ятку архітектури. Проте це аж ніяк не змінило напівзруйнованого стану цього знаменитого храму Божого¹³.

Новий етап монастирської історії припав на другу половину 1980-х рр., коли горбачовське керівництво пішло на гармонізацію відносин влади з церквою. У **1988 р.** сталася довгоочікувана подія: Красногірському монастирю було передано Преображен-

* Нині Філарет — предстоятель Української православної церкви Київського патріархату, Святіший патріарх Київський і всієї Русі-України. За заслуги в розвитку духовності нагороджений орденом Ярослава Мудрого усіх п'яти ступенів та відзнакою Президента України “Хрест Івана Мазепи”.

Монастирські келії

настиря. Колишній гуртожиток жіночого епархіального училища пристосували під келії, а в одному із приміщень влаштували домову церкву з дерев'яним різьбленим іконостасом. А 4 травня 2005 р. тут було освячено місце під будівництво Іоанно-Богословської церкви. Храм споруджувався упродовж 5 років і зрештою відчинив свої двері вірянам. Його особливістю є те, що богослужіння тут проводиться у культових приміщеннях, які розташовані на двох рівнях. Так званий “нижній храм” на честь святителя Софронія було освячено **25 грудня 2010 р.**, а “верхній” (Іоанна Богослова) — **4 жовтня 2012 р.** Іоанно-Богословська церква вражає своєю ошатною архітектурою та розкішними іконостасами. На території Скиту, що є складовою частиною Красногірського монастиря, оселилося близько 25 черниць і послушниць.

Сучасний етап розвитку Красногірського монастиря пов'язаний з іменем ігумені Агнії (в мирі — А. В. Міняйло). Свята обитель має у своєму розпорядженні 3 га орної землі, 1 га покосів, кількох корів, пасіку, трактор, легковий автомобіль, причіпні знаряддя, різноманітні господарські приміщення. Усі роботи виконуються черницями та послушницями: вони вирощують корми і городину, косять сіно, доглядають за худобою та пасікою, заготовляють дрова в прилеглому лісі, здійснюють ремонти приміщень, готують їжу для спільної трапези, шиють церковні “облачіння” й одяг для сестер. Та на першому місці в черниць та послушниць — кількагодинна молитва, щонайменше двічі на день, та участь у літургіях. Кожний день розпочинається молитвою після пробудження о 5-й год ранку і завершується нею пізно увечері.

В останні роки встановлено новий іконостас у Свято-Покровській церкві, відремонтовано та одягнуто в позолоту бані Преображенської церкви, збудовано нові господарські приміщення, проведено благоустроїв монастирської території. Нещодавно було відкрито двохповерховий добротний готель для прочан. Було капітально відремонтовано й міст, що веде до монастирського острова.

На території монастиря біля підніжжя Червоної гірки зна-

Міст, який веде до монастиря

ходиться колодязь св. Софронія, його вода, за твердженням священнослужителів та сестер монастиря, має чудодійну силу. Тому біля цього джерела святої води завжди людно.

Особливо велике скупчення прочан спостерігається в монастирі на великі церковні свята. Є в обителі й свої особливі торжества, які мають, так би мовити, місцеву прив'язку. Зокрема, це Преображення Господнє (Престольне свято Преображенського храму), Покрова Божої Матері (Престольне свято Покровської церкви), 30 березня (12 квітня) і 30 червня (13 липня) – Пам'ять Святителя Софронія, 23 квітня (6 травня) – свято Великомученика Георгія (в пам'ять першої церкви), 21 лютого (6 березня) – свято Козельщанської ікони Божої Матері (знаходилася з 1929 р. в Красногірському монастирі), 21 січня (7 лютого) – свято Дубенської ікони Божої Матері. Шанують пам'ять у монастирі і про духовного достойника Серафима Саровського.

Красногірська свята обитель осяває своїм світлом духовності наш край і пробуджує в мирян найвищі моральні почуття.

Нове житлове приміщення

-
- ¹ Авраменко И. Исторический очерк Золотоношского Красногорского Богословского женского монастыря Полтавской епархии. – Полтава, 1914. – С. 13.
- ² Сагарда И. Город Золотоноша и его храмы // Полтавскія епархіальныя ведомости. – 1897. – 20 ноября. – №33 – С. 1254.
- ³ Там само. – С. 1258.
- ⁴ Авраменко И. Указ. соч. – С. 50.
- ⁵ Свято-Покровский Красногорский женский монастырь. – Золотоноша, 1998. – С. 5.
- ⁶ Толкушин О. Свет земли антиповской. – Черкассы, 2006. – С. 35.
- ⁷ Авраменко И. Указ. соч. – С. 120.
- ⁸ Биографическая справка о Красногорском женском Покровском монастыре // Особ. архів М. Пономаренка. – Арк. 3.
- ⁹ Сагарда И. Указ. соч. – С. 1318.
- ¹⁰ Авраменко И. Указ. соч. – С. 144–145.
- ¹¹ Там само. – С. 140.
- ¹² Биографическая справка ... – Арк. 7.
- ¹³ Толкушин О. Указ. соч. – С. 94 – 95.

ВІДДАЮЧИ ДАНИНУ ПАМ'ЯТІ

*Зниклі поселення
(довідково)*

Безверхів — хутір Гельмязівської волості, за 30 верст від міста*, 1910 р.*

1910 р.: господарств — 3 (1 козацьке, 2 селянські), населення — 17.

Знятий з обліку на поч. 1920-х рр.

Благовіщенське (Чугуївка) — село Вознесенської волості, на р. Кропивна, за 25 верст від міста, 1859 р.

1859 р.: господарств — 40, населення — 185.

1885 р.: господарств — 83, населення — 302.

1910 р.: господарств — 83 (77 селянських, 4 єврейські, 2 привілейовані); землі прид. — 314 дес.

1920 р. — село Зорівської сільради (Золотоніський р-н***).

1926 р. господарств — 125, населення — 702 (396 чол., 306 жін.).

1950 р. — хутір Зорівської сільради.

Знятий з обліку у зв'язку з приєднанням до с. Зорівка (рішення Черкаського облвиконкому від 12. 07. 1958 р.).

Бондарівка (Драбівка) — хутір Великохутірської волості, за 14 верст від міста, 1885 р.

1910 р.: господарств — 3 (сел.), населення — 16, землі прид. — 21 дес.

1920 р. — хутір Драбівецької сільради (Золотоніський р-н).

1926 р.: господарств — 8, населення — 24 (12 чол., 12 жін.).

Знятий з обліку у зв'язку з переселенням мешканців в інші населені пункти (рішення Черкаського облвиконкому від 12. 07. 1958 р.).

Бубен — хутір Піщанської волості, за 20 верст від міста, 1910 р.

1910 р.: господарств — 2 (прив.), населення — 10, землі прид. — 35 дес.

1920 р. — хутір Піщанської сільради (Піщанський р-н).

1926 р.: господарств — 10, населення — 47 (22 чол., 25 жін.).

Знятий з обліку у зв'язку з приєднанням до с. Піщане.

Бубнів (Бубнове) — містечко Бубнівської сотні Канівського полку, за 35 верст від Золотоноші, XVII ст.

XIX — поч. XX ст. — село Прохорівської волості.

1910 р.: господарств — 222 (183 коз., 31 сел., 1 євр., 4 прив.), населення — 1227, землі прид. — 1769 дес.

1920 р. — центр Бубнівської сільради (Піщанський р-н).

1926 р.: господарств — 310, населення — 1522 (765 чол., 757 жін.).

1950-ті рр. — селище Бубнівсько-Слобідської сільради.

Знятий з обліку у зв'язку з приєднанням до с. Бубнівська Слобідка (рішення Черкаського облвиконкому від 8. 05. 1968 р.).

Буславець — хутір Богуславецької сільради (Золотоніський р-н), за 2 км від с. Богуславець, за 10 км від міста, 1920 р.

1926 р.: господарств — 168, населення — 741 (371 чол., 370 жін.).

Знятий з обліку у зв'язку з включенням у територіальні межі с. Богу-славець.

* Золотоноші.

** Тут і далі курсивом подана дата першої згадки в документах адміністративного поділу.

*** З 1923 р., коли було запроваджено районний поділ.

1926 р.: господарств — 8, населення — 39 (23 чол., 16 жін.).

Знятий з обліку у зв'язку з включенням у територіальні межі с. Кропивна.

Голубівщина — хутір Гладківщинської сільради (Піщанський р-н), за 38 км від Золотоноші, 1920 р.

1926 р.: господарств — 3, населення — 17 (9 чол., 8 жін.).

Знятий з обліку у зв'язку зі знелюдненням.

Голубки — хутір Золотоніської волості, за 5 верст від міста, 1900 р.

1900 р.: господарств — 4, населення — 26.

1910 р.: господарств — 7 (1 коз., 6 сел.), населення — 31, землі прид. — 48 дес.

1920 р. — хутір Антипівської сільради (Золотоніський р-н).

1926 р.: господарств — 14, населення — 67 (30 чол., 37 жін.).

Знятий з обліку 1958 р. у зв'язку з приєднанням до с. Антипівка (рішення Черкаського облвиконкому від 12. 07. 1958 р.).

Гончарівка — хутір Деньгівської сільради (Золотоніський р-н), за 9 км від райцентру, 1920 р.

1926 р.: господарств — 16, населення — 79 (33 чол., 46 жін.).

Знятий з обліку у зв'язку з включенням у територіальні межі с. Деньги.

Гришківка — хутір Вознесенської волості, за 16 верст від міста, 1885 р.

1885 р.: господарств — 13, населення — 83.

1910 р.: господарств — 17 (коз.), населення — 83, землі прид. — 44 дес.

Знятий з обліку на поч. 1920-х рр., приєднаний до с. Синьооківка.

Гришківка (Гришків хутір) — хутір Золотоніської волості, за 2 версти від міста, 1781 р.

1885 р.: господарств — 14, населення — 57.

1920 р. — хутір Богуславецької сільради (Золотоніський р-н).

1926 р.: господарств — 67, населення — 343 (156 чол., 187 жін.).

1982 р. — хутір Золотоніської міської ради.

Знятий з обліку у зв'язку з включенням у територіальні межі м. Золотоноша.

Гуляй-Поле — хутір Вознесенської сільради (Золотоніський р-н), за 15 км від райцентру, 1920 р.

1926 р.: господарств — 5, населення — 19 (9 чол., 10 жін.).

Знятий з обліку у зв'язку зі знелюдненням.

Дараганівщина — хутір Кропивнянської волості, за 10 верст від міста, 1900 р.

1910 р.: господарств — 33 (1 коз., 32 сел.), населення — 193, землі прид. — 77 дес.

Знятий з обліку у зв'язку з приєднанням до с. Кропивна.

Дахнівського — хутір Піщанської волості, за 15 верст від міста, 1910 р.

1910 р.: господарств — 3 (сел.), населення — 21, землі прид. — 41 дес.

Знятий з обліку у зв'язку з переселенням мешканців (імовірно — поч. 1920-х рр.).

Дача — хутір Золотоніської волості, за 4 версти від міста, 1900 р.

1900 р.: господарств — 2, населення — 14.

1910 р.: господарств — 3 (коз.), населення — 17, землі прид. — 25 дес.

Знятий з обліку у зв'язку з приєднанням до х. Бакаївка (поч. 1920-х рр.).

1920 р. — село Скориківської сільради (Золотоніський р-н).
1926 р.: господарств — 39, населення — 181 (92 чол., 89 жін.).
Зняте з обліку у зв'язку з приєднанням до с. Львівка.

Жуковського — хутір Гельмязівської сільради, за 31 км від Золотоноші,
1920 р.

1926 р.: господарств — 4, населення — 23 (12 чол., 11 жін.).
Знятий з обліку у зв'язку зі знелюдненням.

Завойка (Завойки, Завойкин) — хутір Піщанської волості групи
Коврайських хуторів, за 11 верст від міста, 1885 р.

1885 р.: господарств — 12, населення — 57.

1910 р.: господарств — 19 (5 коз., 12 сел., 1 різноч. 1 прив.), населення —
106, землі прид. — 144 дес.

Увійшов до складу с. Коврайські хутори (поч. 1920-х рр.).

Залізки (Залізьки) — хутір Золотоніської волості, за 12 верст від міста, 1640 р.

1859 р.: господарств — 38, населення — 137.

1900 р.: господарств — 58, населення — 220.

1910 р.: господарств — 65 (коз.), населення — 333, землі прид. — 300 дес.

1920 р. — село Хрестівської сільради (Золотоніський р-н).

1926 р.: господарств — 74, населення — 377 (189 чол., 188 жін.).

Знятий з обліку у зв'язку із затопленням (зона Кременчуцького
водосховища) і переселенням мешканців в інші населені пункти, переважно
в Нову Дмитрівку (рішення Черкаського облвиконкому від 12. 07. 1958 р.).

Заора — хутір Гельмязівської волості, за 40 верст від міста, 1910 р.

1910 р.: господарств — 4 (1 коз., 3 сел.), населення — 33, землі прид. —
141 дес.

1920 р. — хутір Гельмязівської сільради (Гельмязівський р-н).

1926 р.: господарств — 7, населення — 38 (16 чол., 22 жін.).

Знятий з обліку у зв'язку зі знелюдненням.

Згар — хутір Вознесенської волості, за 8 верст від міста, на р. Згар, 1859 р.

1859 р.: господарств — 5, населення — 30.

1910 р.: господарств — 18 (17 коз., 1 сел.), населення — 97, землі прид. —
152 дес.

Знятий з обліку на поч. 1920-х рр.

Згар-Дараганщина (Дараганівщина) — хутір Кропивнянської волості, за
5 верст від міста, 1781 р.

1859 р.: господарств — 10, населення — 58.

1910 р.: господарств — 18 (10 сел., 1 різноч. 1 прив.), населення — 55,
землі прид. — 128 дес.

1920 р. — хутір Приміської сільради (Золотоніський р-н).

1926 р.: господарств — 76, населення — 465 (214 чол., 251 жін.).

У повоєнні роки став складовою частиною с. Згар Золотоніської
міськради, яке з 1990-х рр. зняте з обліку (увійшло в територіальні межі
м. Золотоноша).

Згар-Слюсарівка (Слюсарівщина) — хутір Золотоніської волості, за 3
версти від міста, на р. Згар, 1859 р.

1859 р.: господарств — 12, населення — 65.

ПОДОРОЖ ЗЛАТОКРАЄМ

1910 р.: господарств — 18 (10 коз., 3 сел., 4 різноч. 1 прив.), населення — 116, землі прид. — 240 дес.

1920 р. — хутір Приміської сільради (Золотоніський р-н).

1926 р.: господарств — 20, населення — 118 (58 чол., 60 жін.).

У повоєнні роки став складовою частиною с. Згар Золотоніської міськради, яке з 1990-х рр. зняте з обліку (увійшло в територіальні межі м. Золотоноша).

Ісає — хутір Гладківщинської сільради (Піщанський р-н), за 25 км від Золотоноші, 1920 р.

1926 р.: господарств — 5, населення — 21 (10 чол., 11 жін.).

Знятий з обліку у зв'язку зі знелюдненням.

Каплівка (Каплинці) — хутір Вознесенської волості, за 15 верст від міста, 1885 р.

1885 р.: господарств — 20, населення — 64.

1910 р.: господарств — 20 (17 коз., 3 сел.), населення — 95, землі прид. — 108 дес.

Знятий з обліку на поч. 1920-х рр.

Карпівщина — хутір Бубнівсько-Слобідської сільради (Піщанський р-н), за 42 км від Золотоноші, 1920 р.

1926 р.: господарств — 51, населення — 213 (115 чол., 98 жін.).

Знятий з обліку у зв'язку з приєднанням до с. Бубнівська Слобідка.

Котлюбівка (Котлюбівський) — хутір Золотоніської волості, за 5 верст від міста, на р. Золотоношка, 1859 р.

1859 р.: господарств — 8, населення — 39.

1910 р.: господарств — 10 (1 коз., 7 сел.), населення — 66, землі прид. — 82 дес.

1920 р. — хутір Антипівської сільради (Золотоніський р-н).

1926 р.: господарств — 21, населення — 71 (34 чол., 37 жін.).

Знятий з обліку у зв'язку з включенням у територіальні межі х. Бакаївка.

Ім. Кочубея — хутір Золотоніської волості, за 5 верст від міста, на р. Золотоношка, 1910 р.

1910 р.: господарств — 4 (3 сел., 1 прив.), населення — 18, землі прид. — 2 дес.

Знятий з обліку на поч. 1920-х рр.

Кропиви* — хутір Антипівської сільради (Золотоніський р-н), за 8 км від Золотоноші.

Знятий з обліку 1958 р. у зв'язку з приєднанням до х. Бакаївка (рішення Черкаського облвиконкому від 12. 07. 1958 р.).

Кротів (Гуленинський) — хутір Гельмязівської волості, за 34 версти від міста, 1910 р.

1910 р.: господарств — 11 (2 сел., 9 прив.), населення — 63, землі прид. — 73 дес.

1920 р. — хутір Калениківської сільради (Гельмязівський р-н).

1926 р.: господарств — 4, населення — 22 (10 чол., 12 жін.).

Знятий з обліку у зв'язку зі знелюдненням.

Куличевський — хутір Золотоніської волості з групи Іржавецьких хуторів, за 3 версти від міста, 1900 р.

* Документів про демографічні дані по хутору віднайти не вдалося.

1900 р.: господарств — 10, населення — 50.

Знятий з обліку у зв'язку з приєднанням до с. Нова Дмитрівка.

Кут — хутір Піщанської волості, за 19 верст від міста, 1885 р.

1885 р.: господарств — 26, населення — 127.

Знятий з обліку на поч. 1920-х рр., приєднаний до с. Піщане.

Леонівщина (Леонтовщина) — хутір Гельмязівської волості, за 40 верст від міста, 1910 р.

1910 р.: господарств — 43 (17 коз., 26 сел.), населення — 323, землі прид. — 509 дес.

1920 р. — хутір Коврайської сільради (Гельмязівський р-н).

1926 р.: господарств — 73, населення — 371 (192 чол., 179 жін.).

Знятий з обліку у зв'язку з приєднанням до с. Коврай.

Лимарський — хутір Вознесенської сільради (Золотоніський р-н), за 15 км від райцентру, 1920 р.

1926 р.: господарств — 2, населення — 11 (2 чол., 11 жін.).

Знятий з обліку у зв'язку зі знелюдненням.

Липівське — село Золотоніської волості, за 16 верст від міста, на р. Бурчак, 1619 р.

1885 р.: господарств — 125, населення — 666.

1910 р.: господарств — 167 (104 коз., 59 сел., 1 євр., 1 різноч. 2 прив.), населення — 1017, землі прид. — 748 дес.

1920 р. — Старо-Липівське, Ново-Липівське — села Хрестівської сільради (Золотоніський р-н).

1926 р.: Старо-Липівське — господарств — 72, населення — 349 (179 чол., 170 жін.); Ново-Липівське — господарств — 66, населення — 477 (224 чол., 253 жін.).

Зняте з обліку у зв'язку із затопленням (зона Кременчуцького водосховища) і переселенням мешканців в інші населені пункти, переважно до Нової Дмитрівки (рішення Черкаського облвиконкому від 12. 07. 1958 р.).

Литва — хутір Вознесенської волості, за 19 верст від міста, 1859 р.

1859 р.: господарств — 12, населення — 75.

Знятий з обліку у зв'язку з приєднанням до с. Синьооківка (поч. ХХ ст.).

Лупачів — хутір Калениківської сільради (Гельмязівський р-н), за 48 км від Золотоноші, 1920 р.

1926 р.: господарств — 4, населення — 26 (14 чол., 12 жін.).

Знятий з обліку у зв'язку зі знелюдненням.

Любарський — хутір Золотоніської волості з групи Іржавецьких хуторів, за 2 версти від міста, на р. Іржавець, 1900 р.

1900 р.: господарств — 2, населення — 10.

1910 р.: господарств — 4 (3 сел., 1 прив.), населення — 16, землі прид. — 23 дес.

1920 р. — хутір Приміської сільради (Золотоніський р-н).

1926 р.: господарств — 5, населення — 24 (13 чол., 11 жін.).

Знятий з обліку у зв'язку з приєднанням до с. Нова Дмитрівка.

Макарівщина — хутір Гладківщинської сільради (Піщанський р-н), за 25 км від Золотоноші, 1920 р.

ПОДОРОЖ ЗАТОКРАЄМ

1926 р.: господарств — 6, населення — 36 (17 чол., 19 жін.).

Знятий з обліку у зв'язку з приєднанням до с. Гладківщина.

Манжаківка — село Вознесенської волості, за 10 верст від міста, 1859 р.

1859 р.: господарств — 36, населення — 187.

1910 р.: господарств — 53 (1 коз., 51 сел., 1 різноч.), населення — 305, землі прид. — 181 дес.

1920 р. — село Богуславецької сільради (Золотоніський р-н).

1926 р.: господарств — 72, населення — 358 (177 чол., 181 жін.).

У повоєнні роки — хутір. Знятий з обліку у зв'язку з приєднанням до с. Богуславець (рішення Черкаського облвиконкому від 12. 07. 1958 р.).

Мацаківка — хутір Піщанської волості, за 20 верст від міста, 1910 р.

1910 р.: господарств — 2 (сел.), населення — 24.

Знятий з обліку на поч. 1920-х рр.

Мелесівка — село Вознесенської волості, за 28 верст від міста, 1859 р.

1859 р.: господарств — 52, населення — 269.

1910 р.: господарств — 67 (2 коз., 65 сел.), населення — 443, землі прид. — 524 дес.

1920 р. — село Зорівської сільради (Золотоніський р-н).

1926 р.: господарств — 98, населення — 526 (245 чол., 281 жін.).

Зняте з обліку у зв'язку з приєднанням до с. Зорівка (рішення Черкаського облвиконкому від 12. 07. 1958 р.).

Миколаївка — село Великохутірської волості, за 16 верст від міста, на р. Золотоношка, 1859 р.

1859 р.: господарств — 16, населення — 85.

1920 р. — село Скориківської сільради (Золотоніський р-н).

1926 р.: господарств — 50, населення — 208 (103 чол., 105 жін.).

Зняте з обліку 1958 р. у зв'язку з приєднанням до с. Скориківка (рішення Черкаського облвиконкому від 12. 07. 1958 р.).

Молочний — хутір Домантівської сільради (Золотоніський р-н), за 15 км від Золотоноші, 1920 р.

1926 р.: господарств — 7, населення — 31 (16 чол., 15 жін.).

Знятий з обліку у зв'язку з приєднанням до с. Домантів.

Мости — хутір Золотоніської волості, за 3 версти від міста, на р. Золотоношка, 1859 р.

1859 р.: господарств — 3, населення — 11.

1910 р.: господарств — 13 (2 коз., 3 сел., 7 різноч.), населення — 55, землі прид. — 8 дес.

1920 р. — хутір Вільхівської сільради (Золотоніський р-н).

1926 р.: господарств — 12, населення — 67 (28 чол., 39 жін.).

Знятий з обліку у зв'язку з переселенням мешканців до м. Золотоноша.

Мукалів — хутір Піщанської волості групи Каврайських хуторів, за 18 верст від міста, 1885 р.

1885 р.: господарств — 15, населення — 96.

1910 р.: господарств — 21 (1 коз., 20 сел.), населення — 93, землі прид. — 4 дес.

Увійшов до складу с. Коврайські хутори (поч. 1920-х рр.).

Новоселиця (Новоселівка) — хутір Вознесенської волості, за 16 верст від міста, 1859 р.

1859 р.: господарств — 36, населення — 185.

1920 р. — село Вознесенської сільради (Золотоніський р-н).

1926 р.: господарств — 70, населення — 370 (189 чол., 181 жін.).

Знятий з обліку 1958 р. у зв'язку з приєднанням до с. Вознесенське (рішення Черкаського облвиконкому від 12. 07. 1958 р.).

Новоселівка — хутір Деньгівської сільради (Золотоніський р-н), за 9 км від Золотоноші, 1920 р.

1926 р.: господарств — 15, населення — 89 (41 чол., 48 жін.).

Увійшов у територіальні межі с. Хвильово-Сорочин.

Носенків — хутір Скориківської сільради (Золотоніський р-н), за 19 км від Золотоноші, 1920 р.

1926 р.: господарств — 2, населення — 17 (8 чол., 9 жін.).

Знятий з обліку у зв'язку з приєднанням до с. Скориківка.

Очекасів — хутір Золотоніської волості, за 2 версти від міста, 1885 р.

1885 р.: господарств — 4, населення — 26.

1910 р.: господарств — 24 (1 коз., 20 сел.), населення — 93, землі прид. — 47 дес.

Знятий з обліку на поч. 1920-х рр.

Палкин — хутір Гельмязівської волості, за 34 версти від міста, 1910 р.

1910 р.: господарств — 4 (2 коз., 2 сел.), населення — 31, землі прид. — 143 дес.

Знятий з обліку на поч. 1920-х рр.

Петровський — хутір Піщанської волості, за 19 верст від міста, 1910 р.

1910 р.: господарств — 2 (1 коз., 1 сел.), населення — 10, землі прид. — 11 дес.

Знятий з обліку на поч. 1920-х рр.

Плеечин — хутір Кропивнянської волості, за 8 верст від міста, 1859 р.

1859 р.: господарств — 6, населення — 42.

Знятий з обліку наприкінці XIX ст.

Побиванців (Побиванця) — хутір Золотоніської волості (при с. Снігурівка), за 6 верст від міста, 1910 р.

1910 р.: господарств — 5 (коз.), населення — 26, землі прид. — 62 дес.

1920 р. — хутір Вільхівської сільради (Золотоніський р-н).

1926 р.: господарств — 4, населення — 23 (12 чол., 11 жін.).

Знятий з обліку у зв'язку зі знелюдненням (1930-ті рр.).

Повстин — хутір Піщанської волості, за 18 верст від міста, 1885 р.

1885 р.: господарств — 6, населення — 20.

Знятий з обліку на поч. XX ст.

Проживанського — хутір Софіївської сільради (Гельмязівський р-н), за 30 км від Золотоноші, 1920 р.

1926 р.: господарств — 2, населення — 15 (8 чол., 7 жін.).

Знятий з обліку у зв'язку зі знелюдненням.

Проценків — хутір Піщанської волості групи Коврайських хуторів, за 14 верст від міста, 1910 р.

1910 р.: господарств — 22 (18 коз., 4 різноч.), населення — 121, землі прид. — 375 дес.

ПОДОРОЖ ЗЛАТОКРАЄМ

Увійшов до складу с. Коврайські хутори (поч. 1920-х рр.).

Раківка (Раків, Раковий) – хутір Великохутірської волості, за 20 верст від міста, на р. Золотоношка, 1859 р.

1859 р.: господарств – 5, населення – 22.

1910 р.: господарств – 16 (14 сел., 2 різноч.), населення – 99, землі прид. – 79 дес.

1920 р. – хутір Скориківської сільради (Золотоніський р-н).

1926 р.: господарств – 34, населення – 170 (92 чол., 78 жін.).

Знятий з обліку 1958 р. у зв'язку з приєднанням до с. Скориківка (рішення Черкаського облвиконкому від 12. 07. 1958 р.).

Розумівщина (“Іскра”) – хутір Гельмязівської волості, за 32 версти від міста, 1910 р.

1910 р.: господарств – 2 (1 коз., 1 сел.), населення – 35, землі прид. – 139 дес.

1926 р.: комуна “Іскра” Гельмязівської сільради; населення – 51 (29 чол., 22 жін.).

Знятий з обліку в 1930-х рр.

Саранчи – хутір Приміської сільради (Золотоніський р-н), за 7 км від райцентру, 1920 р.

1926 р.: господарств – 6, населення – 26 (12 чол., 14 жін.).

Знятий з обліку у зв'язку зі знелюдненням.

Слюжчина Слобідка – село Золотоніської волості, за 5 верст від міста, на р. Золотоношка, 1666 р.

1767 р.: господарств – 43, населення – 460.

1859 р.: господарств – 110, населення – 706.

1910 р.: господарств – 198 (148 коз., 41 сел., 5 різноч., 3 прив.), населення – 1001, землі прид. – 1474 дес.

1920 р. – село Антипівської сільради (Золотоніський р-н).

1926 р.: господарств – 250, населення – 1033 (500 чол., 533 жін.).

1927 р. – центр Слюжчино-Слобідської сільради (підпорядковано 6 населених пунктів).

Зняте з обліку 1958 р. у зв'язку з приєднанням до с. Антипівка (рішення Черкаського облвиконкому від 12. 07. 1958 р.).

Соколи – хутір Великохутірської волості, за 11 верст від міста, на р. Золотоношка, 1859 р.

1885 р.: господарств – 7, населення – 26.

1910 р.: господарств – 7 (1 коз., 6 сел.), населення – 36, землі прид. – 4 дес.

1920 р. – хутір Драбівецької сільради (Золотоніський р-н).

1926 р.: господарств – 13, населення – 78 (42 чол., 36 жін.).

Знятий з обліку 1958 р. у зв'язку з приєднанням до с. Драбівці (рішення Черкаського облвиконкому від 12. 07. 1958 р.).

Сологубів – хутір Ковтунівської сільради (Золотоніський р-н), за 19 км від Золотоноші, 1920 р.

1926 р.: господарств – 2, населення – 18 (7 чол., 11 жін.).

Знятий з обліку у зв'язку зі знелюдненням.

Соломахи — хутір Гельмязівської волості (при с. Софіївка), за 30 верст від міста, 1910 р.

1910 р.: господарств — 2 (сел.), населення — 22, землі прид. — 100 дес.

1920 р. — хутір Софіївської сільради (Гельмязівський р-н).

1926 р.: господарств — 1, населення — 5 (3 чол., 2 жін.).

Увійшов у територіальні межі с. Софіївка.

Сотниківка — село Вознесенської волості, за 25 верст від міста, 1859 р.

1859 р.: господарств — 30, населення — 205.

1910 р.: господарств — 60 (58 сел., 1 євр., 1 прив.), населення — 390, землі прид. — 608 дес.

1920 р. — село Зорівської сільради (Золотоніський р-н).

1926 р.: господарств — 96, населення — 450 (212 чол., 238 жін.).

Зняте з обліку 1958 р. у зв'язку з приєднанням до с. Зорівка (рішення Черкаського облвиконкому від 12. 07. 1958 р.).

Спецаківщина — хутір Софіївської сільради (Гельмязівський р-н), за 30 км від Золотоноші, 1920 р.

1926 р.: господарств — 2, населення — 15 (8 чол., 7 жін.).

Знятий з обліку у зв'язку зі знелюдненням.

Сріблянського (Горішківський) — хутір Піщанської волості групи Коврайських хуторів, за 15 верст від міста, 1885 р.

1885 р.: господарств — 9, населення — 46.

1910 р.: господарств — 11 (1 коз., 10 сел.), населення — 48, землі прид. — 40 дес.

Увійшов до складу с. Коврайські хутори (поч. 1920-х рр.).

Стеблинського (Стеблівщина) — хутір Піщанської волості групи Коврайських хуторів, за 14 верст від міста, 1885 р.

1885 р.: господарств — 16, населення — 81.

1910 р.: господарств — 20 (1 коз., 19 сел.), населення — 119, землі прид. — 61 дес.

Увійшов до складу с. Коврайські хутори (поч. 1920-х рр.).

Степ-Леонівщина — хутір Драбівецької сільради (Золотоніський р-н), за 18 км від Золотоноші, 1920 р.

1926 р.: господарств — 58, населення — 281 (140 чол., 141 жін.).

Знятий з обліку у зв'язку з переселенням мешканців.

Стринівщина (Стрихівщина) — хутір Гельмязівської волості, за 36 верст від міста, 1910 р.

1910 р.: господарств — 2 (сел.), населення — 15, землі прид. — 2 дес.

1920 р. — хутір Калениківської сільради (Гельмязівський р-н).

1926 р.: господарств — 5, населення — 35 (16 чол., 19 жін.).

Знятий з обліку у зв'язку зі знелюдненням.

Суровців — хутір Золотоніської волості групи Іржавецьких хуторів, за 2 версти від міста, 1900 р.

1900 р.: господарств — 13, населення — 79.

1910 р.: господарств — 29 (2 коз., 16 сел., 11 різноч.), населення — 179, землі прид. — 144 дес.

1920 р. — хутір Приміської сільради (Золотоніський р-н).

1920 р. — хутір Лукашівської сільради (Золотоніський р-н).

1926 р.: господарств — 75, населення — 348 (179 чол., 169 жін.).

Знятий з обліку 1958 р. у зв'язку з приєднанням до с. Хрущівка.

Троя (Мар'янівка) — хутір Золотоніської волості, за 5 верст від міста, 1859 р.

1859 р.: господарств — 6, населення — 42.

1910 р.: господарств — 7 (1 коз., 2 сел., 3 різноч., 1 прив.), населення — 47, землі прид. — 132 дес.

1920 р. — хутір Приміської сільради (Золотоніський р-н).

1926 р.: господарств — 12, населення — 59 (29 чол., 30 жін.).

Знятий з обліку у зв'язку з приєднанням до м. Золотоноша.

Хрести — село Золотоніської волості, за 15 верст від міста, 1787 р. (*від назвою х. Липівський*).

1859 р.: господарств — 35, населення — 195.

1910 р.: господарств — 90 (6 коз., 83 сел., 1 прив.), населення — 459, землі прид. — 497 дес.

1920 р. — село, центр Хрестівської сільради (Золотоніський р-н).

1926 р.: господарств — 125, населення — 613 (298 чол., 315 жін.).

Зняте з обліку у зв'язку з частковим затопленням (зона Кременчуцького водосховища) і переселенням мешканців в інші населені пункти, переважно до Нової Дмитрівки (рішення Черкаського облвиконкому від 21. 05. 1964 р.).

Чобітки (Чобітьки) — хутір Кропивнянської волості, за 20 верст від міста, 1859 р.

1859 р.: господарств — 14, населення — 57.

1910 р.: господарств — 16 (сел.), населення — 84, землі прид. — 113 дес.

1920 р. — хутір Чапаєвської сільради (Золотоніський р-н).

1926 р.: господарств — 16, населення — 79 (39 чол., 40 жін.).

Знятий з обліку у зв'язку зі знелюдненням (1970-ті рр.).

Шепелів — хутір Кропивнянської волості, за 8 верст від міста, на р. Кропивна, 1859 р.

1859 р.: господарств — 3, населення — 22.

Знятий з обліку на поч. ХХ ст. у зв'язку з приєднанням до с. Деньги.

Шкарбана — хутір (при с. Коробівка) Золотоніської волості, за 5 верст від міста, 1910 р.

1910 р.: господарств — 2 (коз.), населення — 10, землі прид. — 56 дес.

1920 р. — хутір Коробівської сільради (Золотоніський р-н).

1926 р.: господарств — 1, населення — 2.

Знятий з обліку у зв'язку зі знелюдненням.

Шкурівка (Шкурківка, Шкурівський) — хутір Вознесенської волості, за 19 верст від міста, 1859 р.

1885 р.: господарств — 8, населення — 55.

1910 р.: господарств — 12 (коз.), населення — 79, землі прид. — 69 дес.

1920 р. — село Синьооківської сільради (Золотоніський р-н).

1926 р.: господарств — 59, населення — 254 (119 чол., 135 жін.).

Зняте з обліку 1958 р. у зв'язку з приєднанням до с. Синьооківка (рішення Черкаського облвиконкому від 12. 07. 1958 р.).

Щитковського — хутір (при містечку Гельмязів) Гельмязівської волості, за 36 верст від Золотоноші, 1910 р.

1910 р.: господарств — 3 (євр.), населення — 25, землі прид. — 8 дес.

Знятий з обліку у зв'язку з приєднанням до с. Гельмязів (поч. 1920-х рр.).

Юшковича (Юшківський) — хутір Кропивнянської волості, за 10 верст від міста, на р. Кропивна, 1859 р.

1859 р.: господарств — 3, населення — 7.

Знятий з обліку у зв'язку з приєднанням до с. Кропивна (кінець XIX ст.).

Яремків — хутір Домантівської сільради (Золотоніський р-н), за 17 км від Золотоноші, 1920 р.

1926 р.: господарств — 3, населення — 11 (5 чол., 6 жін.).

Знятий з обліку у зв'язку зі знелюдненням.

Ярки (Ярків) — хутір Золотоніської волості, за 2 версти від міста, 1885 р.

1885 р.: господарств — 10, населення — 68.

1900 р.: господарств — 10, населення — 73.

1920 р. — хутір Приміської сільради (Золотоніський р-н).

1926 р.: господарств — 25, населення — 142 (75 чол., 67 жін.).

Знятий з обліку у зв'язку з приєднанням до м. Золотоноша (кінець XX ст.).

Ярмоли — хутір Софіївської сільради (Гельмязівський р-н), за 37 км від Золотоноші, 1922 р.

1926 р.: господарств — 3, населення — 23 (11 чол., 12 жін.).

Знятий з обліку у зв'язку зі знелюдненням.

Окрім названих поселень, у різний час зникли маленькі хутори, в яких налічувалося не більше одного господарства: **Бокія, Вільний, Гай, Гринця, Жирків, Очекасів, Пригунів, Савченко-Бажаний, Тамари, Чумаків, Щура та ін.***

Джерела інформації

Генеральное следствие о маетностях Переяславского полка. — Харьков, 1898; Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст. — Київ, 1989; Волости и важнейшие селения Европейской России. — СПб, 1882; Сборник по хозяйственной статистике Полтавской губернии. — Полтава, 1887. — Т. 6; Список населенных мест Золотоношского уезда Полтавской губернии за 1900 годъ. — Полтава, 1903; Россия. Полное географическое описание нашего Отечества. — СПб, 1903. — Т. 7; Третья подворно-хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. — Полтава, 1913; Приложение к отчету Золотоношского уезда земской управы за 1908 годъ. — Золотоноша, 1909; Вся Золотоноша и уездъ : справочник. — Золотоноша, 1913; Список поселень Черкаської округи. — Черкаси, 1926; Черкаська область. Адміністративно-територіальний устрій. — Черкаси, 1999.

* У поданій тут інформації відсутні відомості про поселення, які з різних причин зникли з карти у XVIII–XIX ст.

СПИСОК УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ У СУЧАСНІЙ ВІЙНІ НА СХОДІ КРАЇНИ*

с. Антипівка

1. Калініченко Сергій Олександрович
2. Калініченко Тарас Олександрович
3. Марченко Максим Анатолійович
4. Мезенець Василь Васильович
5. Підгорний Сергій Іванович
6. Сокол Віталій Анатолійович

с. Бакаївка

1. Терещенко Дмитро Олексійович.

с. Благодатне

1. Алексанян Гагик Рафаелович
2. Білоус Володимир Іванович
3. Бугайчук Радіон Олександрович
4. Волошин Віталій Васильович
5. Гайдай Олександр Анатолійович
6. Глиб Сергій Миколайович
7. Гончар Віталій Олександрович
8. Дехтяренко Анатолій Володимирович
9. Єжелей Валерій Михайлович
10. Зоря Тарас Іванович
11. Коваль Дмитро Миколайович
12. Костенко Сергій Миколайович
13. Кузик Богдан Валентинович
14. Лозовий Юрій Іванович
15. Масюк Максим Іванович
16. Мозговий Сергій Олексійович
17. Остапчук Олександр Степанович
18. Павлик Анатолій Іванович
19. Павліченко Максим Володимирович
20. Перепада Євгеній Васильович
21. Пилипенко Володимир Федорович
22. Римбул Павло Миколайович
23. Сидоришин Анатолій Петрович
24. Стеблина Юрій Васильович
25. Чорненко Руслан Васильович

с. Богдани

1. Омелян Олександр Вікторович
2. Шерба Василь Петрович
3. Якимчук Андрій Михайлович

с. Богуславець

1. Бандура Анатолій Олександрович
2. Великий Ярослав Миколайович
3. Верещака Анатолій Сергійович
4. Ворона Володимир Валерійович

5. Калина Вячеслав Миколайович

6. Касян Олег Миколайович
7. Некрасов Іван Анатолійович
8. Некрасов Ігор Вікторович
9. Поліванов Микола Сергійович
10. Рибальченко Рустам Васильович
11. Яблоновський Анатолій Миколайович

с. Броварки

1. Бицюра Олександр Іванович
2. Тараненко Микола Олександрович
3. Фещенко Вадим Валентинович

с. Бубнівська-Слобідка

1. Бабюк Ігор Олександрович
2. Бакумець Олександр Віталійович
3. Дідаш Євгеній Анатолійович
4. Кальнішевський Іван Олександрович
5. Комишний Анатолій Анатолійович
6. Крись Мирослав Іванович
7. Лутай Олександр Михайлович
8. Луцик Володимир Васильович
9. Новіков Олександр Олександрович
10. Павлович Руслан Григорович
11. Проценко Сергій Григорович
12. Сквиря Олександр Миколайович
13. Шаповал Микола Вікторович
14. Ярош Олексій Миколайович

с. Вільхи

1. Бакай Володимир Олексійович
2. Бедарев Станіслав Сергійович
3. Вовк Сергій Васильович
4. Галат Сергій Миколайович
5. Караванський Євгеній Олександрович
6. Катрецький Юрій Миколайович
7. Коваленко Сергій Йосипович
8. Лазуренко Віктор Русланович
9. Медко Антон Олександрович
10. Ніцак Андрій Петрович
11. Скорик Сергій Олександрович
12. Скутельник Максим Миколайович

с. Вознесенське

1. Бондаренко Віталій Миколайович
2. Валах Михайло Іванович
3. Вишневецький Руслан Іванович
4. Головня Дмитро Вікторович

* За даними сільських рад та Золотоніського військомату (враховує лише тих учасників бойових дій, які були безпосередньо мобілізовані військоматом або уклали тут контракти на службу в ЗСУ і повернулися живими із зони бойових дій чи продовжують службу. Інформація про полеглих подана вище в тексті)

5. Гуленко Михайло Віталійович
6. Дудник Володимир Вікторович
7. Дудченко Іван Володимирович
8. Жиденко Василь Григорович(помер)
9. Карпич Володимир Володимирович
10. Коваленко Євгеній Олександрович
11. Онищенко Юрій Володимирович
12. Орап Микола Григорович
13. Орап Сергій Васильович
14. Рожко Олександр Васильович
15. Савісько Ігор Володимирович
16. Скороход Михайло Михайлович
17. Снісар Іван Вікторович
18. Хабло Олесій Вікторович
19. Шеремет Юрій Миколайович

с. Гельмязів

1. Аза Микола Григорович
2. Беловолов Володимир Володимирович (помер)
3. Біленко Сергій Васильович
4. Гавриленко Олександр Сергійович
5. Гончар Андрій Володимирович
6. Двірній Віктор Олександрович
7. Єремченко Микола Сергійович
8. Колісник Андрій Анатолійович
9. Копитько Олександр Іванович
10. Кравчук Сергій Володимирович
11. Кужель Ігор Анатолійович
12. Купець Володимир Володимирович
13. Купець Сергій Миколайович
14. Литвиненко Віталій Іванович
15. Литвиненко Сергій Володимирович
16. Лівий Богдан Петрович
17. Лобас Сергій Вікторович
18. Могила Віталій Володимирович
19. Прибудько Петро Петрович
20. Нікітін Сергій Володимирович
21. Педько Сергій Миколайович
22. Прудько Микола Олександрович
23. Прудько Олександр Миколайович
24. Раку Сергій Дионисович
25. Різник Микола Іванович
26. Романенко Олександр Васильович
27. Романенко Руслан Володимирович
28. Слободян Олександр Олександрович
29. Станіславський Андрій Віталійович
30. Ульму Вадим Борисович
31. Усатенко Олексій Ігорович
32. Фіндюк Руслан Володимирович
33. Хвостик Іван Васильович
34. Чорнорай Роман Олександрович
35. Шишкін Микола Ігорович

с. Гладківщина

1. Веретільник Віктор Іванович
2. Гетьман Віктор Володимирович
3. Гетьман Володимир Володимирович
4. Очеретяний Сергій Миколайович
5. Прокопенко Ярослав Андрійович
6. Сахно Олександр Григорович
7. Струневич Андрій Анатолійович
8. Супрун Вадим Іванович
9. Супрун Іван Анатолійович
10. Титаренко Анатолій Володимирович
11. Титаренко Валентин Іванович
12. Титаренко Віктор Петрович
13. Шестаков Микола Григорович

с. Деньги

1. Валовий Олександр Миколайович
2. Вишневський Валерій Миколайович
3. Заїка Віталій Андрійович
4. Король Олег Анатолійович
5. Лупина Юрій Михайлович
6. Наконечний Андрій Петрович
7. Плащенко Максим Миколайович
8. Хоменко Сергій Григорович
9. Хомко Віталій Васильович
10. Шепель Григорій Григорович
11. Шкеліберда Сергій Васильович

с. Дібрівка

1. Жиденко Сергій Олексійович
2. Тобілко Юрій Миколайович

с. Дмитрівка

1. Андрушко Антон Володимирович (помер)
2. Балим Олександр Васильович
3. Батир Сергій Володимирович
4. Безпалий Віталій Сергійович
5. Василина Юрій Петрович
6. Долецький Володимир Вячеславович
7. Дякун Богдан Ігорович
8. Журавель Сергій Валерійович
9. Кириченко Володимир Сергійович
10. Коваленко Микола Миколайович
11. Ліщенко Вадим Сергійович
12. Муханов Станіслав Олегович
13. Петрашевич Юрій Миколайович
14. Юдін Олександр Анатолійович (помер)

с. Домантове

1. Баранник Сергій Олексійович
2. Баранник Віталій Олексійович
3. Бебко Сергій Олексійович
4. Беценко Роман Миколайович
5. Гавриш Станіслав Михайлович

-
6. Гнида Анатолій Анатолійович
 7. Дзюбка Олександр Олександрович
 8. Дудник Сергій Миколайович
 9. Ермоченко Іван Миколайович
 10. Ісько Анатолій Миколайович
 11. Ларіонов Віктор Анатолійович
 12. Любченко Андрій Іванович
 13. Молодик Сергій Михайлович
 14. Нос Сергій Леонідович
 15. Підшока Роман Анатолійович
 16. Підшока Валентин Анатолійович.
 17. Сокур Віталій Васильович
 18. Стеблина Олександр Вікторович
 19. Тіненік Олександр Дем'янович
 20. Франчук Сергій Григорович
 21. Чабаненко Олександр Михайлович
 22. Шимко Антон Володимирович

с. Драбівці

1. Баранник Вадим Анатолійович
2. Божок Сергій Сергійович
3. Герасименко Дмитро Олександрович
4. Дядюшенко Вадим Васильович
5. Єфремов Ігор Васильович
6. Карий Артур Миколайович
7. Косминін Олександр Валентинович
8. Лоенко Володимир Борисович
9. Мархоцький Анатолій Олексійович
10. Минець Володимир Васильович
11. Мірошніченко Микола Іванович
12. Філімонов Олександр Вячеславович
13. Фурт Сергій Дмитрович

с. Зорівка

1. Белов Віталій Олександрович
2. Белов Юрій Олександрович
3. Курочкін Сергій Євгенійович
4. Прока Дмитро Пилипович
5. Сухомудренко Андрій Сергійович
6. Трава Андрій Іванович
7. Трава Микола Іванович
8. Федоренко Сергій Володимирович
9. Шевчук Олександр Миколайович

с. Каленики

1. Галян Дмитро Володимирович
2. Демченко Петро Іванович
3. Дідух Олег Володимирович
4. Пашенко Юрій Григорович
5. Силаков Олександр Олександрович

с. Канівщина

- Кунін Євгеній Олександрович

с. Кедина Гора

- Курилко Олександр Іванович

с. Коврай

1. Артеменко Олександр Васильович
2. Кадук Юрій Олександрович
3. Могила Владислав Вікторович
4. Науменко Сергій Сергійович
5. Потапенко Олександр Михайлович
6. Шадловський Василь Володимирович
7. Шевченко Володимир Володимирович

с. Коврайські хутори

1. Повстен Микола Олександрович
2. Соломаха Олег Григорович

с. Ковтуни

1. Дерев'янку Анатолій Анатолійович
2. Каневський Олександр Валерійович
3. Костогриз Станіслав Григорович
4. Легкоступ Роман Миколайович
5. Скорик Валерій Анатолійович
6. Теницький Микола Васильович
7. Філімонов Олександр Вячеславович

с. Коробівка

1. Величко Микола Михайлович
2. Топчій Богдан Вікторович
3. Яровий Олександр Олексійович
4. Яценко Михайло Григорович

с. Кривоносівка

1. Кремена Михайло Миколайович
2. Моторний Віталій Васильович

с. Кропивна

1. Атаманюк Богдан Михайлович
2. Брикун Микола Васильович
3. Веремієнко Валерій Володимирович
4. Гвоздь Олександр Сергійович
5. Дзюбан Андрій Олексійович
6. Дзюбан Іван Іванович
7. Дробітько Василь Олександрович
8. Єлховіков Олег Вікторович
9. Зінченко Володимир Володимирович
10. Калібабчук Олександр Анатолійович
11. Караванський Євгеній Олександрович
12. Котко Олександр Миколайович
13. Мальцев Костянтин Юрійович
14. Моргуненко Максим Віталійович
15. Чернятевич Андрій Васильович

с. Крупське

1. Беркутов Володимир Миколайович

2. Бесараб Олексій Володимирович
3. Калюжка Дмитро Іванович
4. Кириченко Богдан Олександрович
5. Морозов Сергій Юрійович
6. Пелипенко Олександр Олександрович
7. Синільник Олег Григорович
8. Саранча Олександр Володимирович
9. Яременко Олександр Юрійович

с. Лукашівка

1. Моторний Олександр Сергійович
2. Прокопенко Олександр Володимирович
3. Снегур Денис Васильович

с. Львівка

1. Кузляєв Віталій Вікторович
2. Скорик Сергій Олександрович

с. Маліївка

1. Білуха Артем Іванович
2. Дикий Вячеслав Олександрович

с. Маркизівка

- Вакула Ярослав Іванович

с. Мелесівка

1. Мазепа Володимир Олексійович
2. Олексюк Таміла Альбертівна
3. Олефір Сергій Вікторович

с. Мицалівка

1. Бойко Олександр Анатолійович
2. Корчак Володимир Петрович
3. Костогриз Олександр Андрійович
4. Пипка Володимир Володимирович
5. Свінчук Ігор Вікторович
6. Скороход Володимир Миколайович
7. Старичев Владислав Володимирович
8. Шеремет Олександр Володимирович

Нова Дмитрівка

1. Баранов Анатолій Васильович
2. Бобрика Юрій Володимирович
3. Бражник Анатолій Іванович
4. Величко Андрій Григорович
5. Глазков Павло Володимирович
6. Говорков Богдан Миколайович
7. Данько Артем Якович
8. Дробний Геннадій Олексійович
9. Жорновий Максим Олександрович
10. Калашник Володимир Михайлович
11. Катеренюк Євген Вікторович
12. Косенко Сергій Дмитрович
13. Кошель Сергій Володимирович

14. Краснобай Станіслав Володимирович
15. Лісун Юрій Сергійович
16. Нагаєвський Олександр Григорович
17. Падалка Олег Григорович
18. Рєзнченко Олег Сергійович
19. Семенело Сергій Михайлович
20. Сиротюк Віталій Валентинович
21. Степанко Олександр Володимирович
22. Телятник Микола Васильович
23. Чижик Вячеслав Миколайович

с. Пальміра

1. Бондаренко Олександр Іванович
2. Василенко Олег Михайлович
3. Кравченко Віктор Михайлович
4. Кучеренко Юрій Миколайович
5. Маршук Олександр Іванович
6. Сало Богдан Миколайович
7. Сокол Сергій Ігорович
8. Рибка Сергій Петрович

с. Підставки

1. Габурич Вадим Леонович
2. Паргамін Ірина Іванівна
3. Романенко Віталій Павлович
4. Шамрицький Віктор Валерійович

с. Піщане

1. Аза Вячеслав Григорович
2. Білик Павло Олександрович
3. Блоха Валерій Олексійович
4. Бородавка Сергій Миколайович
5. Василенко Сергій Володимирович
6. Гразіон Анатолій Павлович
7. Дахно Ігор Анатолійович
8. Дем'янов Володимир Олександрович
9. Закутський Володимир Іванович
10. Закутський Микола Іванович
11. Здебський Олександр Станіславович
12. Карпенко Євгеній Миколайович
13. Коваленко Андрій Іванович
14. Коцар Валерій Олександрович
15. Коцар Володимир Ігорович
16. Кривенко Василь Федорович
17. Маргарит Олександр Олександрович
18. Масло Вячеслав Валерійович
19. Мірошніченко Олег Григорович
20. Нечипоренко Олександр Вікторович
21. Оніщенко Олександр Володимирович
22. Орищук Олександр Петрович
23. Осипенко Іван Валерійович
24. Петренко Сергій Миколайович
25. Повстен Петро Миколайович
26. Пушкаренко Вячеслав Анатолійович

-
27. Рева Віталій Анатолійович
 28. Риндич Віталій Петрович
 29. Романенко Анатолій Григорович
 30. Романенко Сергій Григорович
 31. Сахно Олександр Григорович
 32. Секрет Ярослав Володимирович
 33. Тищенко Станіслав Сергійович
 34. Ткаченко Микола Володимирович
 35. Ткаченко Микола Іванович
 36. Харина Василь Михайлович
 37. Хоружий Віталій Євгенович
 38. Шандра Олександр Васильович
 39. Шеян Ігор Сергійович

с. Плешкані

1. Бутенко Олексій Вікторович
2. Гавриленко Олександр Сергійович
3. Єщенко Євгеній Васильович
4. Кива Олександр Володимирович
5. Лихоліт Олександр Петрович
6. Степанець Вадим Миколайович

с. Подільське

1. Бунь Володимир Іванович
2. Груша Владислав Миколайович
3. Кошовий Ігор Олегович
4. Полішко Микола Сергійович
5. Сіренко Віталій Іванович
6. Шилов Олександр Миколайович.

с. Привітне

1. Гавва Владислав Валерійович
2. Корнієнко Олексій Олександрович
3. Климутін Сергій Олександрович
4. Марченко Володимир Олександрович
5. Янович Дмитро Валерійович.

с. Сеньківці

1. Вакула Ярослав Іванович
2. Коломієць Олександр Олександрович

с. Синьооківка

1. Бабенко Максим Ігорович
2. Грекало Василь Васильович
3. Іванов Анатолій Анатолійович
4. Іщенко Микола Федорович
5. Коршунов Григорій Федорович
6. Лукашенко Олександр Васильович
7. Орап Ігор Григорович
8. Орап Микола Григорович
9. Сафонов Сергій Леонідович
10. Сидоренко Владислав Вікторович
11. Синільник Вадим Васильович
12. Синільник Василь Васильович

13. Терещенко Олександр Іванович
14. Шкурко Михайло Миколайович

с. Скориківка

1. Вакула Сергій Васильович
2. Варивода Дмитро Вікторович
3. Галат Петро Петрович
4. Жук Сергій Васильович
5. Манжура Ігор Олександрович

с. Софіївка

1. Гетьман Борис Анатолійович
2. Кобець Віталій Юрійович
3. Маргара Віталій Станіславович
4. Нестеренко Юрій Олександрович
5. Хведченя Євгеній Олексійович
6. Хрупчик Ярослав Іванович

с. Хвильово-Сорочин

1. Жирко Володимир Якович
2. Пахар Артем Валерійович
3. Семенько Іван Володимирович
4. Удовиченко Володимир Анатолійович

с. Хрущівка

1. Ворощенко Валерій Миколайович
2. Ворощенко Микола Григорович
3. Гринчук Микола Юрійович
4. Сабадаш Валерій Миколайович
5. Савітський Євгеній Леонідович
6. Сирота Микола Миколайович
7. Тулуб Олександр Костянтинівич

с. Чернещина

1. Сухомудренко Андрій Сергійович
2. Федоренко Сергій Володимирович
3. Шевчук Олександр Миколайович

с. Шабельники

1. Лощинний Олександр Віталійович
2. Надворський Олександр Сергійович
3. Наумейко Олександр Вікторович
4. Свириденко Максим Валерійович
5. Скрипник Віталій Іванович

с. Щербинівка

1. Дробідько Володимир Вікторович
2. Зінченко Олександр Миколайович

м. Золотоноша

1. Андрейко Анатолій Миколайович
2. Андрущенко Валентин Олександрович
3. Андрущенко Владислав Олександрович
4. Арабський Ярослав Миколайович
5. Бабенко Дмитро Ігорович
6. Бакай Едуард Валерійович
7. Баралей Ігор Олександрович
8. Барчан Руслан Борисович
9. Беззубець Роман Володимирович
10. Безрученко Олексій Олександрович
11. Берднік Олександр Вікторович
12. Бережецький Ян Миколайович
13. Береза Віталій Сергійович
14. Березовський Володимир Анатолійович
15. Богданов Микола Анатолійович
16. Бойко Олександр Анатолійович
17. Болотських Євгеній Славович
18. Боченков Ігор Леонідович
19. Боченков Євгеній Ігорович
20. Брежко Микола Миколайович
21. Брус Андрій Романович
22. Бугаєв Денис Анатолійович
23. Бурдонос Дмитро Юрійович
24. Бедарев Станіслав Сергійович
25. Вакула Віталій Валерійович
26. Валах Станіслав Анатолійович
27. Василенко Ганна Євгенівна
28. Величко Микола Михайлович
29. Величко Іван Михайлович
30. Веремієнко В'ячеслав Іванович
31. Верещака Ігор Дмитрович
32. Верещака Іван Іванович
33. Вовк Анатолій Григорович
34. Вовк Олександр Валерійович
35. Вовненко Олексій Олександрович
36. Воропай Євгеній Олександрович
37. Воїнов Борис Анатолійович
38. Галат Василь Васильович
39. Галушка Анатолій Олегович
40. Гальчинський Володимир Васлав-Едварт
41. Гаркун Вячеслав Миколайович
42. Гвоздь Артем Миколайович
43. Глазков Павло Володимирович
44. Глиб Юрій Михайлович
45. Гмиря Ростислав Миколайович
46. Гогу Денис Георгійович
47. Головка Максим Васильович
48. Гончар Олександр Миколайович
49. Гордієнко Ігор Михайлович
50. Горобець Сергій Васильович
51. Гриджук Віктор Васильович
52. Грицай Ігорь Віталійович
53. Грищенко Іван Сергійович
54. Грязева Катерина Василівна
55. Грешніков Ігор Олексійович
56. Губенко Валентин Анатолійович
57. Гудим Дмитро Вячеславович
58. Гуліч Назар Миколайович
59. Гусак Сергій Вікторович
60. Гілюн Віталій Володимирович
61. Гіщин Богдан Юрійович
62. Гіщин Роман Іванович
63. Давидов Віктор Вячеславович
64. Данильчук Ярослав Дмитрович
65. Дворник Олександр Віталійович
66. Дворовий Юрій Петрович
67. Дейнега Олександр Олександрович
68. Демиденко Олег Олександрович
69. Дехтярук Андрій Михайлович
70. Дехтярук Олександр Михайлович
71. Джемелінський Едуард Михайлович
72. Джемелінський Руслан Михайлович
73. Дзюбан Ярослав Михайлович
74. Дмитрієв Денис Олександрович
75. Драчук Дмитро Володимирович
76. Дробідько Володимир Вікторович
77. Дубовик Ігор Олександрович
78. Дудка Юрій Степанович
79. Дудка Юрій Юрійович
80. Єврїш Олег Олександрович
81. Євченко Павло Вікторович
82. Єлічев Вадим Дмитрович
83. Єрганов Сергій Анатолійович
84. Жиденко Сергій Олексійович
85. Завгородній Олександр Вікторович
86. Зайцев Олександр Сергійович
87. Захаров Олександр Володимирович
88. Захарченко Микола Олексійович
89. Зубков Владислав Ігорович
90. Зінченко Олександр Юрійович
91. Зінюк Ігор Віталійович
92. Іванько Віктор Михайлович
93. Казновецький Микола Устимович
94. Калачов Андрій Олександрович
95. Каленчук Олег Григорович
96. Калина Сергій Миколайович
97. Кальницький Ігор Миколайович
98. Калініченко Роман Григорович
99. Капленков Олександр Олексійович
100. Карлик Дмитро Павлович
101. Карпенко Максим Володимирович
102. Карпукін Сергій Іванович
103. Карімов Сергій Володимирович
104. Кириленко Антон Андрійович
105. Кириленко Андрій Андрійович
106. Кириченко Дмитро Леонідович
107. Кирко Євгеній Олександрович

-
108. Кирпа Андрій Олександрович
109. Коваленко Микола Миколайович
110. Коваленко Сергій Олександрович
111. Ковальчук Васильович
112. Ковальчук Євген Вікторович
113. Кодинець Юрій Іванович
114. Кожем'якін Сергій Васильович
115. Козік Ігор Валентинович
116. Комаров Антон Володимирович
117. Кондратенко Анатолій Андрійович
118. Кононенко Олександр Анатолійович
119. Конопльов Сергій Олександрович
120. Корма Андрій Миколайович
121. Корчмар Микола Симонович
122. Косенко Олександр Олександрович
123. Косенко Михайло Васильович
124. Костенко Вячеслав Олександрович
125. Костогриз Олександр Андрійович
126. Костогриз Станіслав Григорович
127. Костюк Геннадій Миколайович
128. Котко Олександр Миколайович
129. Кохно Олексій Олександрович
130. Кравченко Роман Миколайович
131. Кравченко Леонід Іванович
132. Кравченко Олександр Васильович
133. Кравчик Олексій Михайлович
134. Крайній Сергій Віталійович
135. Крайній Віталій Вікторович
136. Крижановський Олексій Віталійович
137. Крицький Валерій Олексійович
138. Кузнецов Віталій Сергійович
139. Кулик Віталій Олександрович
140. Кулішов Павло Васильович
141. Купрієнко Руслан Миколайович
142. Курченко Олег Анатолійович
143. Курін Сергій Сергійович
144. Кухаренко Віталій Миколайович
145. Кучма Вадим Євгенович
146. Лазоренко Володимир Петрович
147. Левченко Микола Миколайович
148. Легдан Василь Юрійович
149. Лелека Віталій Валерійович
150. Лисенко Володимир Ілліч
151. Литвиненко Ігорь Васильович
152. Литвиненко Олександр Ігорович
153. Литвиненко Олександр Вікторович
154. Лупина Юрій Михайлович
155. Майборода Володимир Петрович
156. Маковецький Олександр Васильович
157. Малафій Володимир Миколайович
158. Малик Олег Анатолійович
159. Марченко Василь Миколайович
160. Матвієнко Олександр Олександрович
161. Мачульський Олег Григорович
162. Мельник Дмитро Сергійович
163. Михайлов Олексій Васильович
164. Мозговий Олександр Вадимович
165. Мозговий Сергій Вікторович
166. Мозговий Юрій Григорович
167. Мосіюк Богдан Володимирович
168. Мрищук Віталій Петрович
169. Мулявічус Вячеслав Вацлович
170. Муханов Федір Станіславович
171. Міняйло Олександр Іванович
172. Мірошніченко Дмитро Віталійович
173. Мірошніченко Сергій Володимирович
174. Міхоношин Станіслав Леонідович
175. Наврось Олег Костянтинівич
176. Нагорний Микола Анатолійович
177. Наджафов Ельхан Іса-огли
178. Назаренко Ігор Миколайович
179. Найданова Ірина Семенівна
180. Науменко Сергій Володимирович
181. Некоз Дмитро Олександрович
182. Нестеренко Олександр Вікторович
183. Ницюк Віаліта Олександрівна
184. Новик Станіслав Григорович
185. Нор Андрій Павлович
186. Нос Роман Юрійович
187. Нос Олександр Олександрович
188. Носенко Ігор Володимирович
189. Носенко Олег Володимирович
190. Носенко Олександр Вікторович
191. Носенко Олександр Сергійович
192. Носенко Віктор Вячеславович
193. Носуля Артем Миколайович
194. Обертій Микола Григорович
195. Озьорнов Олександр Олександрович
196. Олексійчук Сергій Васильович
197. Опалінський Сергій Володимирович
198. Орап Ігор Григорович
199. Орлов Роман Віталійович
200. Осадчий Олександр Миколайович
201. Осередько Сергій Віталійович
202. Охріменко Євгеній Васильович
203. Охріменко Олександр Васильович
204. Очиченко Олексій Анатолійович
205. Павленко Вадим Михайлович
206. Паляниченко Василь Анатолійович
207. Папуша Сергій Олександрович
208. Паєвський Олександр Михайлович
209. Пелих Віктор Володимирович
210. Пилипенко Олександр Миколайович
211. Погребняк Олег Віталійович
212. Пожарський Олександр Миколайович
213. Полозун Олександр Володимирович
214. Польовий Сергій Миколайович
215. Попков Олексій Іванович

216. Попов Ігор Олегович
 217. Попов Євген Олександрович
 218. Попік Олександр Володимирович
 219. Прока Дмитро Пилипович
 220. Прокопенко Олександр Володимирович
 221. Пугач Станіслав Володимирович
 222. Пустовіт Олександр Олександрович
 223. Путинець Геннадій Олександрович
 224. Пушко Богдан Миколайович
 225. Півненко Тимур Анатолійович
 226. Підручний Олександр Іванович
 227. Резніченко Олег Сергійович
 228. Ржепницький Роман Петрович
 229. Руденко Іван Васильович
 230. Рудь Віктор Петрович
 231. Рудь Олег Володимирович
 232. Рідько Ігор Миколайович
 233. Савельєв Володимир Олексійович
 234. Самошкін Олег Миколайович
 235. Свирид Василь Вікторович
 236. Селявкіна Тетяна Олексіївна
 237. Семенов Євгеній Віталійович
 238. Сененко В'ячеслав Валерійович
 239. Сергієнко Віктор Володимирович
 240. Сергієнко Тетяна Павлівна
 241. Сердюк Максим Володимирович
 242. Серета Володимир Миколайович
 243. Сидоров Вадим Леонідович
 244. Синільник Василь Васильович
 245. Сириця Анатолій Васильович
 246. Ситник Олег Григорович
 247. Скитиба Петро Сергійович
 248. Скляр Сергій Миколайович
 249. Смірнов Роман Ігорович
 250. Смірнов Олександр Олександрович
 251. Снежков Олександр Євгенович
 252. Спичак Євгеній Васильович
 253. Стадник Ігор Григорович
 254. Стебліна Галина Олександрівна
 255. Стельмах Олексій Володимирович
 256. Степаненко Віталій Юрійович
 257. Стригун Анатолій Васильович
 258. Стрижак Олександр Сергійович
 259. Суботін Андрій Сергійович
 260. Супрун Микола Олексійович
 261. Сімачевський Михайло Анатолійович
 262. Сіренко Віталій Іванович
 263. Тарасенко Павло Миколайович
 264. Терновий Роман Сергійович
 265. Титаренко Юрій Іванович
 266. Ткач Андрій Анатолійович
 267. Ткаченко Олександр Олександрович
 268. Ткаченко Віктор Анатолійович
 269. Токар Дмитро Сергійович
 270. Томм Ігор Анатолійович
 271. Томм Вікторія Іванівна
 272. Третьяков Андрій Євгенійович
 273. Тулуб Олександр Костянтинович
 274. Тютюнник Євген Олександрович
 275. Тітов Олександр Миколайович
 276. Тішакін Олександр Миколайович
 277. Удовиченко Володимир Анатолійович
 278. Урсол Віктор Григорович
 279. Фальківська Інна Вікторівна
 280. Федина Сергій Володимирович
 281. Федоренко Сергій Миколайович
 282. Фесенко Сергій Вікторович
 283. Фесенко Руслан Сергійович
 284. Фесюра Олексій Вікторович
 285. Філоненко Віталій Володимирович
 286. Харченко Валентин Іванович
 287. Харь Анатолій Михайлович
 288. Хижняк Олександр Миколайович
 289. Холодний В'ячеслав Дмитрович
 290. Хоруженко Сергій Георгійович
 291. Черненко Максим Віталійович
 292. Чернявський Ігор Володимирович
 293. Чеша Сергій Юрійович
 294. Чорний Тарас Володимирович
 295. Чорнобривець Олександр В'ячеславович
 296. Чубін Сергій Володимирович
 297. Чувашов Ярослав Володимирович
 298. Чумак Тамара Анатоліївна
 299. Чумак Дмитро Володимирович
 300. Чураєв Олег Володимирович
 301. Чухан Євгеній Юрійович
 302. Чухно Володимир Васильович
 303. Шабалкін Сергій Олександрович
 304. Шамрай Олександр Іванович
 305. Шарапа Юрій Вікторович
 306. Шарапа Олег Вікторович
 307. Швед Максим Миколайович
 308. Шведюк Олег Ігорович
 309. Швидкий Іван Анатолійович
 310. Шевчук Максим Вікторович
 311. Шеламагін Євгеній Валентинович
 312. Шелудько Владислав Вікторович
 313. Шквара Володимир Миколайович
 314. Шкурко Михайло Миколайович
 315. Шундрик Сергій Іванович
 316. Юхименко В'ячеслав Іванович
 317. Юхименко Микола Васильович
 318. Явдошишин Ігор Валентинович
 319. Ядоманко Сергій Антонович
 320. Якименко Олександр Сергійович
 321. Яковенко Руслан Леонідович

ХРОНОЛОГІЧНА ТАБЛИЦЯ НАЙВАЖЛИВІШИХ ПОДІЙ ІСТОРІЇ КРАЮ

VI—III тис. до н. е. — залюднення краю за доби неоліту та енеоліту.

IV—III тис. до н. е. — неолітичні поселення дніпро-донецької (Благодатне, Домантів, Коробівка) та середньостогнівської (Бурдоносівка, Домантів, Хрести) археологічних культур.

III тис. до н. е. — поселення трипільського типу біля Хрестів.

III — поч. II тис. до н. е. — поселення скотарських племен ямної культури (Благодатне та Домантів).

II — поч. I тис. до н. е. — поселення землеробсько-скотарських племен середньодніпрянської культури та культури багатоваликової кераміки доби бронзи (Благодатне, Домантів, Кедина Гора, Нова Гребля).

VI—III ст. до н. е. — сліди життя за скіфської доби (Гладківщина, Домантів, Залізьки, Софіївка, Хрести).

V — поч. IV ст. до н. е. — Піщанський скарб (15 високохудожніх грецьких ваз).

II—V ст. н. е. — поселення черняхівської культури (Бакаївка, Залізьки, Липівське, Коробівка, Шабельники).

II ст. н. е. — Ковтунівський скарб (104 срібні римські монети).

X—XIII ст. — функціонування допоміжної, Надсупійської лінії оборони (Пісочен, городище поблизу сучасних Калеників і Ташань).

1169 р. — перша писемна згадка про місто-фортецю Пісочен (Іпатіївський літопис).

1239—1240 рр. — монголо-татарська навала, зруйнування міста-фортеці Пісочена, городищ і селищ краю.

Перша чверть XIII ст. — поява перших поселенців на Червоній гірці.

Від другої пол. XIV ст. — край у складі Великого князівства Литовського.

Друга пол. XV — третя чверть XVI ст. — Глинщина.

1535 р. — перша писемна згадка про м. Домантів.

Друга пол. XVI ст. — 1640-ві рр. — Домантівщина.

Від 1569 р. — край у складі Речі Посполитої.

1576 р. — перша писемна згадка про м. Золотоноша.

Кінець XVI ст. — перша писемна згадка про с. Піщане.

1615 р. — перша писемна згадка про Кропивну.

1616 р. — перша писемна згадка про Гельмязів.

1619 р. — перша писемна згадка про Богушкову Слобідку, Липівське.

1622 р. — перша писемна згадка про Каленики.

1630-ті рр. — участь краян у козацько-селянських повстаннях Т. Федоревича, П. Бута, Я. Острянина, К. Скидана, С. Биховця, Кизими.

1631 р. — перша писемна згадка про Антипівку.

1635 р. — розбійний напад коронного стражника С. Лаща на Домантівщину.

1638 р. — утворення Гельмязівської, Домантівської, Золотоніської, Піщанської (Черкаського полку) та Бубнівської (Канівського полку) сотень.

1754 р. — перша писемна згадка про Щербинівку.

1754—1759 рр. — у с. Коврай проживав видатний український поет і мандрівний філософ Г. С. Сковорода.

1761 р. — перша писемна згадка про Львівку; переведення до Золотоноші з Коробівки Благовіщенського жіночого монастиря.

16 липня 1771 р. — освячення Преображенської церкви Красногірського монастиря.

1775 р. — започаткування Зорівки (за переказами).

1773—1776 рр. — у Золотоноші проживав майбутній герой війни проти наполеонівського нашествия Д. П. Невіровський.

1781 р. — утворення Золотоніського повіту Київського намісництва; початок діяльності магістрату м. Золотоноша; перша писемна згадка про Коврай-Леваду (Другий), Пальміру, Скориківку, Софіївку, Хвильово-Сорочин.

1782 р. — надання м. Золотоноша власного герба.

1787 р. — перша писемна згадка про Канівщину, Малинівщину, Маліївку, Хрести.

1790 р. — набуття Красногірською обителлю статусу жіночого монастиря.

1797 р. — повіт у складі Малоросійської губернії.

1802 р. — край у складі Полтавської губернії; відкриття Золотоніського шпиталю.

1812 р. — участь населення Золотоніщини у війні з наполеонівськими військами. Формування дворянського ополчення в Золотоноші, козацького — в Кропивні.

1817 р. — закриття Благовіщенського Зозулівського (Золотоніського) монастиря.

1820 р. — відкриття державної початкової школи в Золотоноші.

1840-ві рр. — початок роботи лікарні та аптеки в м. Золотоноша.

1842 р. — відкриття державної початкової школи в Кропивні.

1845 р. — початок служби в Соборно-Успенській церкві (м. Золотоноша).

1848 р. — відкриття державної початкової школи в Гельмязові; епідемія холери в м. Золотоноша.

1850 р. — перша писемна згадка про Броварки.

1851 р. — антипоміщицькі заворушення селян Синьооківки та Коробівки.

1856 р. — перша писемна згадка про Ковтунівку.

1859 р. — перша писемна згадка про Нову Дмитрівку, Чернешчину.

Жовтень 1860 р. — освячення нового (кам'яного) приміщення Покровської церкви Красногірського монастиря.

1861 р. — скасування кріпосного права, перехід до нових земельних відносин у краї.

1862 р. — селянські заворушення в селах Богуславець та Вознесенське.

1860-ті рр. — запровадження волосного поділу, утворення Вознесенської, Гельмязівської, Золотоніської, Кропивнянської, Піщанської волостей.

1860—1880 рр. — відкриття в селах краю земських початкових та двокласних шкіл.

1866 р. — відкриття повітової лікарні.

1871 р. — відкриття єпархіального початкового училища для дівчат при Красногірському монастирі; велика пожежа в Богушківій Слобідці.

1873 р. — початок роботи жіночої прогімназії (м. Золотоноша).

1885 р. — перша писемна згадка про Дібрівку, Кедину Гору, Комарівку, Снігурівку, Шкодунівку.

Грудень 1895 р. — початок роботи Гельмязівської бібліотеки.

1896 р. — початок роботи Золотоніського лікоро-горілчаного заводу, започаткування фабрично-заводської промисловості краю.

1897 р. — початок руху на вузькоколіїній залізниці Бахмач — Красне, першої залізничної магістралі краю; відкриття нижчої сільськогосподарської школи; заснування Золотоніського аматорського театру.

1900 р. — перша писемна згадка про х. Холодний.

Поч. ХХ ст. — виникнення товариств споживчої та кредитної кооперації.

1902 р. — у м. Золотоноша розпочав роботу паровий млин Зархина-Рабиновича.

1904 р. — реорганізація жіночої прогімназії в 7-класну гімназію.

7 серпня 1905 р. — антиурядова демонстрація в Золотоноші.

18 жовтня 1905 р. — Золотоніське збройне повстання.

Осінь 1905 — весна 1906 р. — страйк робітників парового млина М. Зархина та Я. Рабиновича.

1906 р. — заворушення сільськогосподарських робітників у Гельмязові; початок роботи чоловічої прогімназії; виникнення організації “Громада”.

1907 р. — розгром Золотоніської повітової організації РСДРП.

1910 р. — початок роботи чавуноливарного заводу (Майліса і Двоскіна), торговельно-промислового і сільськогосподарського товариства взаємного кредиту, банківської контори М. Я. Майліса; відкриття типового приміщення Золотоніського стаціонарного театру.

1912 р. — початок руху на ширококоліїній залізниці Бахмач — Одеса; відкриття земського банку.

1914–1917 рр. — участь краян у подіях Першої світової війни.

Березень 1917 р. — виникнення міського громадського комітету (орган Тимчасового уряду), створення Ради робітничих і селянських депутатів.

Травень 1917 р. — утворення Золотоніської повітової ради (крайовий орган Української Центральної ради).

Осінь 1917 р. — поширення в краї більшовицьких ідей.

Січень — лютий 1918 р. — встановлення радянської влади в краї.

Березень 1918 р. — окупація Золотоніщини австро-німецькими військами, ліквідація радянської влади.

Травень 1918 р. — 1-ше Золотоніське збройне повстання проти австро-німецьких військ.

Осінь 1918 р. — розгортання бойової діяльності Богушково-слобідчанського партизанського загону Д. Кукси та А. Прокопенка.

Листопад 1918 р. — 2-ге Золотоніське збройне повстання.

Січень 1919 р. — проголошення повітревкомом радянської влади на Золотоніщині.

Травень 1919 р. — поразка основного угруповання військ отамана Григор'єва під Золотоношею.

Серпень 1919 р. — вступ на територію повіту денікінських військ, повалення радянської влади.

Грудень 1919 р. — відступ денікінців, відновлення радянської влади в повіті.

Липень 1920 р. — підпорядкування Золотоніського повіту Кременчуцькій губернії.

1920 – 1921 рр. — утворення сільських рад.

Березень 1922 р. — закриття Красногірського монастиря.

1922 р. — ліквідація Кременчуцької губернії, повіт у складі Полтавської губернії; утворення комуни “Іскра” (с. Гельмязів).

7 березня 1923 р. — утворення Золотоніського району у складі Золотоніської округи.

Квітень 1923 р. — утворення Гельмязівського та Піщанського районів у складі Золотоніської округи.

1924 р. — утворення комуни “Зірка” (с. Гельмязів), ТСОЗ у Чапаєвці.

1925 р. — започаткування с-ща Петровського (за переказами); утворення сільгоспартілі “Промінь” (с. Чапаєвка).

1925 р. — ліквідація губернського поділу, райони краю у складі Черкаської округи.

1927 р. — край у складі Шевченківської округи.

1928 р. — організація відділку Драбівського бурякорядгоспу ім. Андрєєва (попередник с. Привітного).

1929–1930 рр. — масова колективізація селянських господарств у краї.

Поч. 1930-х рр. — у м. Золотоноша центрі стали до ладу ремонтно-механічний, м'ятний, маслоробний, крохмале-патоковий, конопляний заводи, швейна фабрика, чинбарня; утворення Золотоніської та Гельмязівської МТС.

5 жовтня 1930 р. — початок руху на залізничній колії Золотоноша — Миронівка.

1931 р. — ліквідація Піщанського району.

1932 р. — край у складі Київської області.

1932–1933 рр. — голод на території краю, масова смертність серед населення.

7 червня 1936 р. — відкриття першого в Україні типового сільського стадіону (с. Чапаєвка).

1937 р. — край у складі Полтавської області.

1938 р. — початок роботи м'ясокомбінату в м. Золотоноша.

Друга пол. 1930-х рр. — масові репресії сталінського режиму проти жителів краю.

Червень 1941 р. — початок німецько-радянської війни, розгортання мобілізаційної роботи в краї, масовий запис добровольців у лави Червоної армії.

Липень 1941 р. — утворення та початок бойової діяльності Золотоніського винищувального загону.

Липень – вересень 1941 р. — виробництво на Золотоніському лікеро-горілчаному заводі протитанкових пляшок із запалювальною сумішшю; діяльність евакошпиталю в м. Золотоноша.

ПОДОРОЖ ЗЛАТОКРАЄМ

19 вересня 1941 р. — вступ нацистських військ у Золотоношу, початок окупаційного періоду.

Осінь 1941 р. — припинення діяльності Деньгівського, Дмитрівського, Коробівського, Піщанського, Чапаєвського партизанських загонів.

Вересень — листопад 1941 р. — бойова діяльність Гельмязівського партизанського загону.

Листопад 1941 р. — розправа нацистів над єврейським населенням в урочищі Ярки; відновлення роботи Красногірського монастиря.

Поч. 1942 р. — утворення та початок діяльності Золотоніської підпільної організації.

Лютий — березень 1943 р. — розправа окупантів із 75 золотоніськими підпільниками.

Лютий — вересень 1943 р. — бойова діяльність Золотоніського партизанського загону; діяльність Чапаєвської підпільної групи.

Березень 1943 р. — знищення окупантами 63 підопічних Бакаївського будинку для людей похилого віку.

21 вересня 1943 р. — початок боїв за визволення краю.

22 вересня 1943 р. — визволення м. Золотоноша, сіл Вознесенське, Пальміра, Скориківка та ін.

23 вересня 1943 р. — визволення райцентру Гельмязів та с. Піщане.

25 вересня 1943 р. — визволення с. Кропивна.

26 вересня 1943 р. — визволення сіл Деньги та Чапаєвка.

27—28 вересня 1943 р. — визволення сіл Бубнівська Слобідка, Домантів, Дмитрівка, Коробівка.

29 вересня 1943 р. — завершення визволення краю.

Жовтень 1943 р. — початок роботи прифронтових шпиталів у Золотоноші, Коробівці, Чапаєвці.

7 листопада 1943 р. — відновлення роботи ремонтно-механічного заводу ім. Лепсе.

25 грудня 1943 р. — постанова Золотоніського райвиконкому про впорядкування братських могил.

1944 р. — занесення Золотоніського району на обласну Дошку пошани за своєчасне проведення сівби зернових культур.

1945 р. — Золотоніський РМЗ виборов першість у Всесоюзному соціалістичному змаганні.

1946 р. — 1947 рр. — голод на території краю.

1950 р. — укрупнення колгоспів на території краю.

1952 р. — початок роботи м'ятного заводу (м. Золотоноша).

1953 р. — початок роботи пивзаводу (м. Золотоноша).

7 січня 1954 р. — утворення Черкаської області з включенням до її складу Золотоніського та Гельмязівського районів.

1955 р. — початок роботи комбінату комунальних підприємств (м. Золотоноша) та хлібобулочного заводу (Гельмязів).

12 липня 1958 р. — рішення виконкому Черкаської обласної ради про зняття з обліку чи об'єднання з більшими поселеннями сіл Головатівка, Залізьки, Липівське, Миколаївка, Пальміра, Слюжчина Слобідка, Сотни-

ківка, Суха Згар, хуторів Бондарівка, Бурдоносів, Верещаківка, Гаврилівка, Галатівка, Голубки, Дубинка, Кропиви, Манжаківка, Новоселиця, Раківка, Рогозівка, Соколи, Сотницька Гребля, Тимківка (Тимківщина), Чугуївка (Благовіщенське), Шкурківка, а також залізничної станції Супії.

1959 р. — початок роботи кукурудзокалібрувального заводу (м. Золотоноша).

Травень 1962 р. — рішення виконкому Черкаської обласної ради про зняття з обліку х. Хрести.

1963 р. — ліквідація Гельмязівського району, включення Гельмязова та ряду поселень до складу Драбівського району.

21 серпня 1963 р. — постанова Ради Міністрів УРСР №970 про взяття Преображенської церкви Красногірського монастиря під охорону держави як пам'ятки архітектури.

1965 р. — підпорядкування Гельмязова та інших прилеглих до нього населених пунктів Золотоніському району; відкриття в селах районуobelісків на честь полеглих односельчан.

1966 р. — початок роботи Черкаського управління меліоративних систем (с. Чапаєвка); утворення Золотоніського РЕМ.

Травень 1968 р. — рішення Черкаського облвиконкому про зняття з обліку селища Бубнів у зв'язку з його приєднанням до с. Бубнівська Слобідка.

1970 р. — стала до ладу перша черга Пальмірського цукрозаводу.

1972 р. — відкриття нового приміщення районної бібліотеки.

1976 р. — об'єднання бібліотек району в Центральну бібліотечну систему.

28 березня 1977 р. — Указ Президії Верховної Ради УРСР про взяття на адміністративний облік у районі села Привітного.

23 березня 1988 р. — взяття на адміністративний облік у районі хутора Бакаївка.

9 травня 1988 р. — відкриття в райцентрі меморіального комплексу жертвам фашизму.

Березень 1990 р. — обрання народним депутатом України по Золотоніському виборчому округу В. І. Поляха.

1990 р. — виникнення районного осередку Народного руху України за перебудову.

Серпень 1991 р. — ліквідація Золотоніського райкому КПУ; завершення реконструкції Преображенської церкви Красногірського монастиря та її освячення.

4 вересня 1991 р. — рішення Золотоніського райвиконкому про підняття національного прапора України.

1 грудня 1991 р. — майже одностайне підтвердження жителями Золотоніщини правочинності Акта про державну незалежність України.

21 листопада 1992 р. — постанова Верховної Ради України про віднесення м. Золотоноша до категорії міст обласного підпорядкування.

Червень 1994 р. — обрання народним депутатом України по Золотоніському виборчому округу Г. Ю. Діхтяренка.

Березень 1998 р. — обрання народним депутатом України по Золотоніському виборчому округу О. Ф. Юхимець.

Жовтень — листопад 1999 р. — участь жителів Золотоніщини у президентських виборах.

Листопад 2000 р. — рішення районної ради про запровадження Герба і Прапора Золотоніського району.

Березень 2002 р. — обрання народним депутатом України по Золотоніському виборчому округу Б. В. Губського.

Травень 2003 р. — постанова Верховної Ради України про присвоєння селищу цукрозаводу найменування Пальміра.

Листопад 2003 р. — Указ Президента України про присвоєння М. С. Васильченку звання Героя України.

Жовтень — грудень 2004 р. — участь жителів Золотоніщини у президентських виборах.

Березень 2006 р. — вибори народних депутатів України (за партійними списками) та депутатів місцевих рад.

Вересень 2007 р. — позачергові вибори до Верховної Ради України.

Січень — лютий 2010 р. — участь жителів Золотоніщини в чергових президентських виборах.

Кінець жовтня 2010 р. — вибори до Золотоніської районної, міської та сільських рад.

28 жовтня 2012 р. — участь жителів району в чергових парламентських виборах. Гучний політичний скандал, пов'язаний із підрахунком голосів на 197-му виборчому окрузі.

Листопад 2013 — лютий 2014 р. — революція Гідності.

Грудень 2013 р. — повторні вибори по округу №197. Обрання народним депутатом Л. М. Даценка.

Квітень 2014 р. — початок бойових дій на Сході країни. Мобілізаційна кампанія, участь у формуванні добровільчих підрозділів для відсічі російській агресії.

26 жовтня 2014 р. — участь жителів Златокраю у позачергових парламентських виборах.

2014–2015 рр. — демонування пам'ятників В. Леніна в населених пунктах району.

25 жовтня 2015 р. — чергові місцеві вибори.

2015–2016 рр. — перейменування с. Чапаєвка на Благодатне і селища Петровського на Степове. Кампанія перейменування назв вулиць і провулків у місті та сільських поселеннях.

2016 р. — започатковано роботу районного та міського центрів первинної медико-санітарної допомоги. Створення на базі Золотоніської ЦРЛ сучасного центру вторинної медичної допомоги.

2016 р. — розпочато реалізацію програми ремонту державних доріг загального користування.

1 липня 2017 р. — місто та населені пункти району вразило стихійне лихо (буревій).

2016–2017 рр. — реалізація в районі програми енергозбереження у приміщеннях навчально-виховних закладів.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

А

Абаїмов П. В. 233
Августа 510, 511
Авраменко І. П. 40, 227, 431
Авраменко О. А. 486
Авраменко О. П. 433
Авраменко П. І. 433
Агнія 111, 510
Адаменко М. М. 286
Адамець В. Д. 362
Адамович І. 355
Аза В. Г. 532
Аза М. Г. 530
Аза М. Г. 530
Аза М. М. 221, 234, 429
Аза Ф. 223
Айкало І. 47, 131, 315
Акс Т. В. 408
Алепський П. 21, 120, 222
Альтшулер Ш. З. 32
Альтшулер Я. С. 42, 130
Анатолія I 507
Анатолія II 507
Анацький Б. Г. 282
Ангеліна 507
Андреев П. М. 483
Андрейко І. С. 283
Андрейко К. С. 284, 286
Андрейко Л. М. 285
Андрейко П. С. 284
Андрейко Т. К. 286
Андрейко Ю. М. 282
Андрейко Я. Т. 285
Андрієвич 358
Андрієнко О. С. 321
Андрушко А. В. (помер) 530
Андрушко А. В. 530
Андрушко І. П. 260
Андрієвський-Синьооков І. 346, 354, 452,
Андрієнко М. К. 50, 228
Александрян Г. Р. 529
Алюкова Н. М. 146
Андрейко А. М. 534
Андрейко Г. М. 285
Андрушко П. І. 260, 262
Андрущенко Я. Т. 50, 381
Антипчук Ю. П. 150
Антоненко М. А. 387
Апальковський І. М. 373
Апостол Д. 202, 358, 389
Арагон Л. 501
Арсеньєв В. В. 147
Артеменко Б. Д. 77, 170, 181
Андрущенко В. О. 534
Арабський Я. М. 534

Артеменко Б. О. 147
Артеменко В. М. 185, 498
Артеменко В. Я. 498
Артеменко І. Т. 186, 498
Артеменко О. В. 531
Артеменко О. В. 531
Артеменко О. Ф. 133
Артеменко П. Г. 283
Артюхов Ф. С. 432
Артюшенко О. П. 391
Артюшенко П. П. 390
Архипенко З. Я. 57
Архипова С. П. 151
Архипов П. Є. 133
Асаколова Є. А. 426
Атаманюк Б. М. 531

Б

Бабенко Д. І. 534
Бабенко М. 36, 126
Бабенко М. І. 533
Бабич М. Є. 203, 337
Бабінець П. Ф. 360, 362
Базилевич С. 223, 289
Бабенко М. І. 533
Бабюк І. О. 529
Бакай В. О. 529
Бакай І. 166
Бакай І. М. 272
Бакай В. О. 529
Бакай Е. В. 534
Бакай М. 266
Бакало В. П. 427
Бакум А. М. 219
Бакум В. Я. 231
Бакум К. С. 261
Бакум М. Т. 425
Бакум О. М. 150
Бакум П. С. 204
Бакум Ю. П. 382, 383
Бакумець О. В. 529
Балецький 163
Бандас А. В. 216
Бандурка Д. 24
Баранник І. М. 262
Бараніченко Г. М. 438
Бараніченко М. І. 439
Бакумець О. В. 529
Балим О. В. 530
Бандура А. О. 529
Баралей І. О. 534
Баранник В. А. 531
Баранник В. О. 530
Баранник Г. Ф. 278
Баранник І. М. 262, 263
Баранник М. К. 272
Баранник Т. А. 337
Баранник В. А. 531
Баранник В. О. 530
Баранник С. О. 530
Баранников О. П. 5, 41, 129, 130
Баранов А. В. 532
Баранник С. О. 530
Баранов А. В. 532
Баранов Г. П. 315
Барвет А. Н. 356
Бардашевський М. О. 232, 325
Бардашевський П. І. 230, 469
Бардик В. М. 194
Барчан В. В. 351
Барчан Г. М. 408
Барчан М. М. 408
Барчан Р. Б. 534
Бас В. 197
Бас Л. Д. 459
Бас М. В. 98
Басай У. М. 249
Батальонок М. М. 134
Батир І. В. 68
Батир С. В. 530
Батир С. В. 530
Бах О. М. 5, 41, 129
Бахін М. О. 377
Бедзик Д. 207
Безпалый В. С. 530
Бєбко С. О. 530
Бєзбородько А. 430
Бєзбородько І. 209, 223
Бєзбородько М. І. 140
Бєзгуб К. І. 342
Бєзлюда М. А. 485
Бєзпалый В. 280
Бєззубець Р. В. 534
Бєзпалый В. С. 530
Бєзпалый І. 22, 119, 222, 536
Бєзпальчий В. Ф. 140
Бєзрученко О. О. 534
Бєзсмертний М. І. 385
Бєзуглий Я. 31, 125
Бєлей М. В. 232
Бєляков Ю. О. 60, 484, 485
Бєльдій В. І. 264
Бєльтюкова О. Я. 67, 486
Бєранже П. 501
Бєрданов І. М. 230
Бєрдник М. Ф. 134
Бєрднік О. В. 534
Бєрежєцький І. І. 475
Бєрежєцький І. Ф. 400
Бєрежєцький Я. М. 534
Бєреза В. С. 534
Бєреза Г. П. 50, 66, 177

- Береза Г. Ю. 67
 Береза М. М. 77, 178
 Береза С. Г. 178
 Березанська С. С. 266
 Березовський В. А. 534
 Беркут К. В. 210
 Беркут Ю. В. 433
 Беркутов В. М. 531
 Беркутов В. М. 531
 Бернадський С. В. 401
 Бершова О. І. 140
 Берштейн Б. І. 43
 Берштейн Я. 31, 125
 Бесараб В. Г. 355
 Бесараб О. В. 531
 Бесараб О. В. 531
 Беценко Р. М. 530
 Бедарев С. С. 529
 Бедарев С. С. 534
 Белий Д. М. 153
 Белов В. О. 531
 Белов В. О. 531
 Белов Ю. О. 531
 Белов Ю. О. 531
 Белова І. О. 439
 Беловолов В. В. 530
 Беловолов В. В. 530
 Беляков Ю. О. 62
 Бирюк В. М. 488
 Биховець С. 20, 535
 Бичковський О. А. 204
 Білецький В. Я. 129, 140
 Білик О. Г. 180
 Бицюра О. І. 529
 Біленко С. В. 530
 Білик П. О. 532
 Білиловський К. О. 33, 214
 Білокопитова 347
 Білик П. О. 532
 Білокур К. 151
 Білоус А. М. 46, 423
 Білошанка П. 124
 Білоус В. І. 529
 Білуха А. І. 532
 Білуха Д. 214, 384
 Білуха-Кохановський М. 190, 213, 214
 Блажівський М. М. 205
 Блоха В. О. 352
 Блошенко І. М. 132
 Боберенко М. І. 443
 Бобровський В. М. 140, 153
 Богацький М. М. 227
 Богдан М. 270
 Богданов М. Г. 432
 Богма І. М. 283
 Богма І. Н. 286
 Богма М. М. 135, 283
 Богма П. Г. 284
 Богма Т. Я. 284
 Богма Ф. М. 285, 395
 Богун І. 22, 119, 222
 Богунський А. 36
 Богуславський Л. Д. 137
 Бойко В. І. 181
 Бобрика Ю. В. 532
 Богданов М. А. 534
 Божок С. С. 531
 Бойко В. М. 218, 219
 Бойко І. Д. 423
 Бойко І. І. 483
 Бойко І. Ф. 440
 Бойко К. В. 462
 Бойко О. А. 532
 Бойко Т. І. 181
 Бокова О. 161
 Болеславський І. Є. 150
 Болюк П. М. 351
 Бондар А. О. 60
 Бондар А. В. 307
 Бондар В. М. 195
 Бондаревська 122
 Бойко О. А. 532, 534
 Болотських Є. С. 534
 Бондаренко В. М. 529
 Бондаренко Г. І. 442
 Бондаренко І. В. 204
 Бондаренко В. М. 529
 Бондаренко Н. І. 168, 227
 Бондаренко О. І. 532
 Бондаренко Ю. П. 406, 407
 Бонь В. П. 136
 Бонь І. Г. 495
 Бонь Й. В. 493
 Бонь М. С. 423
 Боплан Г. Л. 126, 159, 222, 245, 267, 317, 419, 492
 Борецький І. 507
 Борисенко Г. Н. 290
 Борисенко М. Я. 355
 Борисюкова О. А. 33
 Борисяк Н. Д. 509
 Бородавка Л. З. 230
 Бондаренко О. І. 532
 Бородавка П. А. 234
 Бородавка С. М. 532
 Борсиник Н. Г. 150
 Борщ Х. 304
 Борщенко А. Й. 218
 Босак М. В. 417
 Босович А. Ф. 348
 Бояр М. М. 230
 Боярко О. М. 432
 Боярко О. С. 432
 Братчик В. І. 235
 Братчик М. І. 305, 306
 Бородавка С. М. 532
 Борохов Б. 127
 Боченков Є. І. 534
 Боченков І. Л. 534
 Бражник А. І. 532
 Братчик С. Б. 234
 Брежнев Л. І. 212
 Брежко М. М. 534
 Брикун М. В. 531
 Брикун М. І. 351
 Брикун М. В. 531
 Брикун Н. А. 351
 Брикун П. В. 349
 Брикун С. М. 347
 Брикун Х. Ф. 347
 Брус Г. П. 52, 304, 305
 Брус Д. П. 423
 Брус І. 304
 Брус М. І. 54, 305, 306
 Брус А. Р. 534
 Брус М. Л. 427
 Брус М. П. 329
 Будюк Д. П. 148, 164
 Будьонний С. М. 365
 Бужанський Г. І. 31
 Бузирьов С. В. 217
 Бузунар Г. Я. 249
 Бугаєв Д. А. 534
 Бугайчук Р. О. 529
 Бузунар Д. К. 29, 246
 Букшпун С. А. 137
 Булатецький Г. Д. 255
 Булгакова І. А. 232
 Булгаков М. 219
 Бульда І. Д. 274
 Бульда К. Я. 274
 Бульда П. С. 277, 278
 Бульченко А. А. 489
 Бунь В. І. 532
 Буравська Г. К. 230
 Буравський О. Г. 230
 Бурда К. А. 194
 Бурдонос Д. Ю. 534
 Бурдонос М. Ф. 272
 Бурдонос Н. М. 265
 Бурдонос Ф. 334
 Буркацький В. В. 69, 70, 143, 249, 250
 Буркова Л. М. 71
 Бурлаков Ф. 231
 Бур'ян І. 128
 Бут О. І. 77, 106
 Бут П. 20, 535
 Бутенко В. Г. 293
 Бутенко Д. 332
 Бутенко І. Т. 232
 Бутенко О. В. 532
 Бутенко О. Д. 186, 187
 Бутенко Т. Ф. 290
 Буткевич В. М. 151
 Бухановська К. Т. 439

Буценко А. П. 482
Буценко Р. В. 485
Буцик Ю. Й. 421

В

Вакула В. В. 462, 534
В'язовський П. П. 400
Вакула О. 54
Вакула П. А. 278
Вакула Р. М. 459
Вакула С. В. 533
Вакула Я. І. 532, 533
Вакула Я. І. 532, 533
Вакуленко М. 36
Валах М. І. 529
Валовий Г. П. 249
Валовий М. Ф. 249
Валовий О. М. 530
Ванюхова Л. І. 137
Вареник Х. А. 54
Варивода Д. В. 533
Варич В. В. 53
Варнак О. (Василенко О. О.)
37, 304
Варсонофія 507
Васенко В. В. 188
Василевич Л. 160
Василенко А. І. 305
Василенко А. С. 219
Василенко В. І. 411
Василенко Г. А. 391
Василенко Г. Є. 534
Василенко М. Г. 66, 106, 280,
401
Василенко М. І. 414
Василенко М. М. 305
Василенко М. П. 306
Василенко О. М. 532
Василенко О. О. 75, 426, 427
Василенко С. В. 532
Василенко Ю. 304
Василина П. Ф. 261
Василина Ю. П. 265, 530
Васильченко А. В. 455
Васильченко І. 365
Васильченко Л. В. 425
Васильченко М. С. 73, 74,
424, 425, 426
Васянович В. І. 235
Ваченко Г. 287
Ваченко І. С. 290
Вашченко-Захарченко А. Є. 29
Вашченко-Захарченко М. Є.
28, 372
Велетій М. 268
Великий Я. М. 529
Величко А. Г. 532
Величко Г. О. 162, 163
Величко І. І. 50

Величко І. М. 534
Величко К. А. 178
Величко М. М. 531, 534
Величко О. Г. 164
Величко П. 30, 124
Величко С. М. 146
Вер'ясов Ф. Ф. 231
Верба О. 341
Веремієнко В. В. 531
Веремієнко В. І. 534
Веремій Л. 339, 358
Веремій О. А. 178
Веретільник В. І. 241, 530
Веретільник Г. І. 239
Веретільник І. М. 238
Веретільник К. 238
Веретільник П. 236
Веретільник П. М. 239
Веретільник П. Я. 240
Веретільник С. 237
Веретільник Т. І. 240
Верещака А. С. 529
Верещака Г. Я. 160
Верещака І. Д. 534
Верещака І. І. 534
Верещетін К. І. 489
Верлінський Б. О. 152
Верменич Н. 418
Верменич Н. Д. 428
Вернигора І. М. 442
Вертинський О. 435, 436, 437
Вертипокол 184
Вивальнюк В. П. 407
Виговський І. 22, 222, 536
Виговський Ф. 431
Вирвікишка Г. П. 502
Вирвікишка І. П. 500
Вирвікишка М. В. 501
Вирвікишка М. П. 355, 356
Вишневецький Я. 20, 118, 119,
267, 419
Вишневська А. Т. 399, 400
Вишневський В. М. 530
Вишневський Р. І. 529
Власенко М. Г. 401
Власенко Н. Й. 401
Власенко О. Л. 399, 400
Власенко О. М. 369
Власенко С. В. 66
Власенко Т. Д. 137
Вовк А. А. 181
Вовк А. В. 248
Вовк А. Г. 534
Вовк А. І. 401
Вовк А. М. 37, 247, 373
Вовк В. А. 97, 180
Вовк В. Г. 178
Вовк Г. 298
Вовк Г. П. 299

Вовк І. 24, 332
Вовк І. В. 181
Вовк І. Д. 174, 175
Вовк М. Г. 415
Вовк М. І. 178, 179
Вовк О. В. 534
Вовк С. 270
Вовк С. В. 529
Вовк Х. О. 372
Вовкодав О. В. 401
Вовненко О. О. 534
Вовчанівська Г. І. 299
Вовчанівська О. І. 299
Вовчанівський Д. М. 299
Вовчанівський І. А. 299
Вовчанівський І. Г. 299
Вовчанівський І. Ф. 300
Вовчанівський О. О. 299
Вовчок М. (Вілінська) 390
Возний М. С. 407
Войцехівський В. О. 141
Войцюх А. П. 178
Воїнов Б. А. 534
Волик В. П. 152
Волканов О. Д. 231
Волков В. П. 407
Волконський С. 21
Воловик В. П. 449
о. Володимир (Соколовський-
Автономов В. Г.) 449
Волошин В. В. 529
Воркут А. І. 150
Ворона В. В. 529
Ворона П. 405
Ворона Р. Є. 194
Вороніна Т. Д. 32, 488
Воронович О. Є. 68, 148
Воронченко Ф. І. 204
Воропай В. 125
Воропай В. І. 105
Воропай Є. О. 534
Воропай М. М. 427
Воропай П. П. 239
Ворошилов К. Є. 399
Ворощенко В. М. 533
Ворощенко М. Г. 533
Воскобійник Г. М. 178
Воскобійник Д. 46
Воскобійник Д. М. 178
Воскресенський К. О. 30
Воскресенський О. О. 35, 127

Г

Габурич В. Л. 532
Гавва В. В. 532
Гавриленко А. І. 234
Гавриленко В. М. 181
Гавриленко Л. 389
Гавриленко О. С. 530, 532

- Гавриїл (Леопольський) 505
 Гавриш В. Й. 349
 Гавриленко О. С. 532
 Гавриш С. М. 274, 530
 Гаврищенко М. 389
 Гавриш С. М. 530
 Гага В. 84, 107
 Гага В. О. 434
 Гага Є. 83
 Гага П. І. 414
 Гай К. Г. 355
 Гай Н. К. 337
 Гайворонський Є. 404
 Гайворонський С. 420
 Гайдай М. П. 483
 Гайдай О. А. 529
 Гайдамака В. І. 35, 127
 Гайдар А. П. 46, 228
 Гайдман О. 47, 131
 Гайко І. Г. 468
 Гайко М. Ю. 290
 Гайовий М. І. 252
 Галат В. 318
 Гайдай О. А. 529
 Галат В. В. 534
 Галат В. І. 460
 Галат Г. Д. 462
 Галат М. В. 145, 153
 Галат М. І. 459, 460
 Галат В. В. 534
 Галат П. П. 533
 Галат С. М. 529
 Галлак В. М. 43
 Галушка А. О. 534
 Галян Д. В. 531
 Гальченко О. 54, 58
 Гальченко О. В. 422
 Гальчинський В. В.-Е. 534
 Гамова Ю. П. 6, 206
 Гамоцький П. М. 163, 349
 Гаптар А. П. 369
 Гарбуз М. А. 489
 Гармаш І. І. 200
 Гармаш М. Є. 290
 Гармаш С. К. 47, 131
 Гармаш Т. Г. 290
 Гаркун В. М. 534
 Гвоздєвич М. Ю. 493
 Гвоздь А. М. 534
 Гвоздь І. 107
 Гвоздь І. Г. 299
 Гвоздь Й. П. 133
 Гвоздь М. В. 337
 Гвоздь О. В. 501
 Гвоздь О. Г. 298
 Гвоздь О. С. 531
 Гвоздь П. Ф. 350
 Гедзь Ю. (Савицький) 5, 42, 129
 Герасименко А. К. 283
 Герасименко Д. О. 531
 Герасименко С. С. 217
 Герасимов І. В. 442
 Геращенко А. С. 60
 Геращенко В. 294, 368, 375, 379, 384, 394, 471, 487, 499
 Герман Рубанов 505
 Герман А. І. 240
 Герман П. Т. 7, 222, 233,
 Гетьман А. П. 239
 Гетьман Б. А. 533
 Гетьман В. В. 530
 Гетьман І. П. 239
 Гетьман М. П. 239
 Гетьман О. П. 356
 Гіталов О. В. 58
 Гітлер А. 131
 Гладка К. О. 206, 284, 289
 Гладка К. Я. 105
 Гладкий В. Д. 278
 Гілюн В. В. 534
 Гіщин Б. Ю. 534
 Гіщин Р. І. 534
 Гладкий Л. Т. 278
 Гладкий М. Т. 488
 Гладкий О. Г. 490
 Глазков П. В. 532, 534
 Глинська О. 118, 267
 Глинський Б. 117, 118
 Глинський-Боровський Б. 118
 Глиб С. М. 529
 Глиб Ю. М. 534
 Глоба Л. І. 71
 Глоба П. С. 248
 Глушенко А. П. 325, 369
 Гнатко Г. І. 211
 Гнатюк О. Я. 439
 Гнида А. А. 530
 Гмиря Р. М. 534
 Говорков Б. М. 532
 Гогу Д. Г. 534
 Голиш Г. М. 4
 Голиш М. І. 178, 179
 Головацький С. 24
 Головка В. В. 373, 374
 Головка Г. О. 193
 Головка І. 385
 Головка М. В. 534
 Головка П. М. 369
 Головня Д. В. 529
 Голуб В. 101, 148
 Голуб В. В. 85
 Голуб М. С. 485
 Голуб О. С. 231
 Голубович В. 248
 Голубович М. 152
 Голубович М. В. 65
 Голубович М. Г. 373
 Гольдфельд Б. М. 130
 Гонза Г. І. 211
 Гонза Є. О. 146
 Гончар А. 5, 65
 Гончар А. В. 530
 Гончар А. П. 251
 Гончар А. С. 377
 Гончар В. О. 529
 Гончар В. П. 252
 Гончар М. Я. 410
 Гончар О. В. 455
 Гончар О. М. 534
 Гончар С. І. 219
 Гончаренко В. Г. 312
 Гончаренко І. І. 186
 Гончаренко О. І. 438
 Гончаренко О. Ю. 187
 Гончаров І. С. 136
 Гоптаренко І. М. 225
 Гончаренко Т. І. 7, 86
 Горбатих Г. А. 350
 Горбунова Г. Л. 250
 Горбунов М. М. 132
 Горелов І. С. 105
 Горелов Ф. Д. 46, 227
 Горленко Л. 119
 Горовий В. 203
 Горожанкін А. О. 147
 Горяченко П. С. 372
 Горьова Л. Г. 140
 Горьовий Л. С. 309
 Гоцерідзе Г. Г. 49
 Грабаренко Н. К. 132
 Грабина О. Т. 33
 Грабовський Ю. Д. 63
 Грановський Г. Д. 63
 Грановський Д. 151
 Грановський Ю. Д. 153
 Гордієнко І. М. 534
 Горобець С. В. 534
 Гороховський М. 177
 Гразіон А. П. 532
 Грекало В. 456
 Грекало В. В. 456, 533
 Грекало В. Т. 337
 Грекало М. О. 476
 Грекало М. С. 475
 Грешніков І. О. 534
 Грешніков Н. 149
 Гриб А. І. 108
 Гриб Г. Й. 468
 Гриб М. І. 230
 Гриб М. П. 469
 Гриб Н. М. 469
 Григор'єв Г. 127
 Григорович-Барський І. Г. 25, 506
 Гридчук В. В. 534
 Гриневич М. 380, 420

Гринещь Д. М. 151
Гринь О. П. 230
Гринько Г. М. 407
Гринько П. І. 449
Гринчук М. Ю. 533
Грищаченко І. В. 458
Гришина В. С. 64
Гришко М. К. 455
Гришко О. М. 453
Грищенко В. Я. 341
Грищенко Г. П. 194, 195
Грищенко М. Г. 196
Грищенко О. А. 485
Грищенко О. І. 400
Грищенко Я. 341
Гринчук М. Ю. 533
Грицай І. В. 534
Гриценко А. 79
Гриценко І. С. 534
Грудницький О. Г. 35, 36
Грязон І. І. 441
Губка І. П. 228
Губський Б. В. 69, 80, 544
Гугвиненко А. 258
Гугля О. Д. 137
Гуйван М. М. 216
Гук В. 46
Гук В. Н. 249
Гула К. І. 350
Гулак М. 26, 509
Груша В. М. 532
Грязева К. В. 534
Грязон І. І. 441
Губенко В. А. 534
Гудим Д. В. 534
Гуленко М. В. 529
Гулий С. Г. 351
Гуньо І. М. 283
Гуньо М. І. 283
Гуньо М. О. 342
Гуньо М. П. 193
Гуньо Н. А. 284
Гуржій І. О. 181
Гусак М. П. 181
Гуліч Н. М. 534
Гуліч С. Т. 309, 310
Гусак С. В. 534

Д

Давальченко Д. Д. 50
Давиденко В. 310, 311
Давиденко В. О. 99,
Давидов В. В. 534
Д'Аламбер 6
Дамаскін 505
Даник В. 244
Даник С. І. 67
Даник Т. І. 178
Данилевський М. 173

Данильчук Я. Д. 534
Данько А. Я. 532
Дараган А. 246, 354, 410
Дараган П. 276, 499
Дахівник А. Б. 401
Дахно А. П. 423
Дахно М. І. 422, 425
Дахно І. А. 533
Дахно О. Г. 423
Дахно С. І. 199
Дахновський В. М. 230
Дашенко І. Є. 432
Дашенко Л. 79, 80, 148
Дашенко Л. М. 544
Дашенко М. Г. 432
Дашенко М. І. 291, 422
Дашенко С. П. 310
Дашенко Т. О. 401
Дашківський А. В. 64
Двірній В. О. 530
Дволучанський В. Г. 178
Дворник О. В. 534
Дворовий Ю. П. 534
Двоскін 123, 128, 540
Дейнега Л. Д. 442, 443
Дейнега О. О. 534
Демешко О. Д. 456
Дейнега О. О. 534
Дем'янов В. О. 533
Демеденко В. 391, 403
Демеденко О. О. 534
Демиденко А. 478, 481
Демиденко В. І. 231, 320
Демиденко О. О. 534
Демко М. Ф. 47
Демченко В. Г. 28, 247
Демченко Г. В. 28
Демченко Д. Г. 247
Демченко П. І. 531
Демченко Я. Г. 247
Денисенко В. Б. 284
Денисенко В. В. 102
Денисенко В. П. 284
Денисенко М. Ф. 178
Денисенко О. 77, 129
Денисенко І. В. 432
Денисенко І. С.
Денисенко О. О. 108, 351
Денисенко О. І. 315, 350
Денисенко П. 405
Денисенко П. І. 283
Дентга Х. 161
Дерев'янка А. Л. 50, 320, 321
Дерев'янка Д. Л. 483
Деркач А. 202
Деркач Д. 23, 202
Деркач М. А. 426
Деркач Я. 26, 268
Дерсевіль Я. 30

Деєв В. О. 147
Джеджелій (Джелалій) Ф. 21,
345, 346, 421
Джемеленський С. І. 349, 350,
Джемелінський М. М. 349
Дзюбан А. О. 531
Дерев'янка А. А. 531
Дехтяренко А. В. 529
Дехтярук А. М. 534
Дехтярук О. М. 534
Джемелінський Е. М. 534
Джемелінський Р. М. 534
Дзюбан А. О. 531
Дзюбан А. П. 349
Дзюбан І. Г. 475
Дзюбан І. І. 531
Дзюбан Я. М. 533, 534
Дзюбка О. О. 530
Дзюбка С. С. 260,
Дикий В. Г. 285
Дикий В. О. 532
Дикий Д. Я. 283
Дикий М. І. 373, 374
Дикуль Ф. Г. 178
Димарець А. В. 334
Димарець П. В. 334
Дикий В. О. 532
Дідаш В. Г. 496
Дідаш Є. А. 529
Дідаш Н. І. 396
Дідусенко Л. І. 230
Дідусенко О. М. 199
Дідух О. В. 531
Діхтяренко А. П. 295
Діхтяренко Г. 327
Діхтяренко Г. Н. 261
Діхтяренко Г. С. 261
Діхтяренко Г. Ю. 66, 67, 68,
69, 76, 151, 543
Діхтяренко О. П. 219, 296
Діхтяренко С. І. 296
Дмитренко В. М. 249
Дмитренко М. 281, 331
Дмитрієв Д. О. 534
Добжанський Г. 180
Добровольський О. І. 31, 225
Довженко Л. С. 320
Довмонт В. 267
Довмонт П. 20
Долецький В. В. 530
Долецький В. Ю. 355
Домантович М. 42
Донцов М. О. 151
Дорофеев І. М. 50, 51, 133
Дорофій Д. М. 274
Дорофій М. 270
Дорофій С. С. 260
Дорош І. І. 180
Дорош Р. М. 180

Дорошенко А. 365
 Дорошенко В. З. 500, 502
 Дорошенко Г. Г. 465
 Дорошенко М. Г. 162, 163
 Дорошенко О. А. 367
 Дорошенко П. 190
 Досифей (Лебедевич) 505
 Доценко В. П. 322
 Доценко Л. М. 151
 Драгунов П. Д. 231
 Драка М. І. 130
 Драч В. В. 401
 Драч В. П. 263, 264, 382
 Драчук Д. В. 534
 Дробідько В. В. 533, 534
 Дробітько В. О. 531
 Дробідько П. І. 284
 Дробний А. Ф. 453
 Дробний Г. О. 532
 Дробний І. 189, 313, 353, 440, 457, 463, 466, 473, 504
 Дробний І. А. 455
 Дробний І. С. 5, 66, 76, 106, 151, 153, 195, 196
 Дробний М. А. 216
 Дробний П. Я. 283
 Дробницький В. М. 130
 Дробницький Г. К. 37
 Дробот М. Г. 216
 Дробот М. М. 217
 Дроздовський Г. І. 489
 Дроздовський І. 160
 Дрючило А. В. 502
 Дрючило В. 346
 Дрючило В. І. 65, 70, 502
 Дубенець Г. М. 185
 Дубиніна Ю. Є. 42, 227
 Дубров П. Ф. 437
 Дубок В. Ф. 360
 Дубчак Я. В. 143
 Дубовик І. О. 534
 Дудка Ю. С. 534
 Дудка Ю. Ю. 534
 Дудник А. В. 220
 Дудник В. Б. 219
 Дудник В. В. 529
 Дудник В. М. 219
 Дудник І. Я. 272
 Дудник К. І. 273
 Дудник С. М. 531
 Дудченко І. В. 530
 Думитрашко К. 5, 116
 Думитрашко К. Д. 122
 Думитрашко (Копитько) К. Д. 5, 29, 116, 122
 Думитрашко-Райце 505
 Дунаєв 289
 Дядюшенко В. В. 531
 Дяконов І. Ф. 228
 Дятченко В. М. 142

Е
 Евкліт 372
 Елланський В. 47
 Елланський В. І. 131

Є
 Євріш О. О. 534
 Євмина Б. Г. 69
 Євсейчик О. П. 147
 Євсейчик Ю. П. 66
 Євтушевська К. П. 188
 Євтушевський Г. П. 226
 Євтушенко М. А. 205
 Євтушенко С. М. 204
 Євфалія 510
 Євченко П. В. 534
 Єжелій В. М. 529
 Єлічев В. Д. 534
 Єлховіков О. В. 531
 Ємельянов Ф. П. 225, 227, 348
 Ємець П. Ф. 35, 127
 о. Єпифаній (Канівецький Є. С.) 172
 Єрганов С. А. 534
 Єремеев Т. Є. 279
 Єремченко М. С. 530
 Єресько І. Г. 150
 Єрмішин К. К. 66
 Єрмоченко І. М. 531
 Єсін В. М. 64
 Єфремов І. В. 531
 Єщенко Є. В. 532
 Єщенко Н. І. 230
 Єщенко О. О. 439

Ж
 Железняк І. 365
 Жигаadlo Л. Д. 126
 Жигайло Д. Й. 459
 Жиденко В. Г. 530
 Жиденко В. І. 165
 Жиденко С. О. 530, 534
 Жила І. 420
 Жирко В. Я. 533
 Жовнір Я. П. 249
 Жолоб М. М. 437
 Жолобенко Н. К. 489
 Жорновий М. О. 532
 Жук Н. Г. 151
 Жук О. В. 152
 Жук С. В. 533
 Жуков В. 274
 Жукова В. В. 265
 Жуковський А. П. 153
 Журавель П. П. 204
 Журавель С. В. 530
 Журба Т. П. 145
 Журило І. І. 239, 468

З
 Заболотний В. М. 217
 Заболотний І. Ю. 178
 Заболотний П. Г. 216
 Завгородній А. І. 351
 Завгородній А. П. 291
 Завгородній О. В. 534
 Завгородній П. Я. 291
 Завідня О. О. 415
 Загреба Н. 227
 Загребельна Н. І. 496
 Загребельна О. Г. 284
 Загребельний О. Ю. 283
 Загребельний П. Х. 493
 Загребельний П. Ю. 139
 Задіда В. О. 264
 Задорожній І. В. 250
 Заєць Г. Н. 462
 Заєць О. 119
 Зайнулін Ф. А. 49
 Зайцев О. С. 534 407, 534
 Зайцева М. Т. 407
 Заїка А. С. 178
 Заїка В. А. 530
 Заїка О. Н. 40, 174
 Заїка П. А. 178
 Заїкун О. В. 143
 Закутський В. І. 533
 Закутський М. І. 533
 Замига Л. С. 163
 Замідра О. І. 293
 Замідра С. В. 293
 Замковий В. В. 230
 Заньковецька М. 126
 Заньковецька М. К. 34
 Запора О. В. 104, 427
 Запора О. Г. 105, 427
 Запорожець О. Ф. 234
 Зарецький С. В. 66, 147
 Заруба О. Д. 150
 Заруба П. І. 407
 Зархин М. 30, 124, 540
 Застрожнов В. К. 206
 Застрожнова Л. Р. 206
 Захаров О. В. 534
 Захарченко М. О. 534
 Захарченко С. 371
 Захарченко М. О. 534
 Захарчук О. 443
 Зацеркляний А. Ф. 178
 Заярна А. М. 425
 Заярний 214
 Згур І. К. 284
 Згурський П. І. 227
 Згуровський Ю. М. 285
 Зданович М. 35
 Здебський О. С. 533
 Здоровий В. А. 399
 Здоровий Г. М. 163

Здоровий Ф. З. 163
Зеленін А. Т. 48, 348, 349,
Зіник М. Х. 271
Зінченко А. М. 500
Зінченко В. В. 531
Зінченко В. Г. 143
Зінченко Г. Ф. 484
Зінченко О. А. 261
Зінченко О. М. 533
Зінченко О. Ю. 534
Зінченко П. І. 501
Зінченко Ф. М. 50, 51, 133
Зінюк І. В. 534
Злидар Г. Я. 355
Злидар П. М. 147
Злобинець М. О. (Домантович)
35, 42, 125, 127, 129, 270
Зміхновська М. О. 52
Зміхновський М. І. 248
Зміхновський М. О. 249
Зміхновський О. Ю. 52, 249
Знайков В. 171, 173
Золотаренко М. Ф. 342
Золотухін М. М. 442
Зорін І. Г. 206
Зоря В. Г. 286
Зоря В. С. 280
Зоря Г. Є. 283
Зоря Г. І. 459
Зоря Г. П. 321
Зоря І. О. 283
Зоря М. Ф. 220
Зоря П. І. 283
Зоря С. В. 286
Зоря С. Ю. 286
Зоря Т. Є. 283
Зоря Т. І. 529
Зоряна Л. 451, 455
Зражевський Д. М. 271
Зубань В. Ф. 216, 295
Зубаньов О. С. 219
Зубаньов С. Я. 43
Зубаньов Ю. С. 220
Зубков В. І. 534
Зубченко Г. 25
Зуєв В. Д. 140
Зуй М. А. 262
Зуй М. Є. 272

І
Іванов А. А. 533
Іваненко 481, 482
Іванов А. 26, 268
Іванов А. А. 533
Іванов О. М. 216
Івануса Я. 78, 111, 147
Іванченко М. О. 341
Іванченко С. В. 219
Іванько В. М. 534

Івахницька М. М. 182
Івашина І. І. 309, 310
Іващенко І. Ф. 475
Іващенко Ф. І. 476
Ігнат В. М. 399
Ігнатенко Д. 245
Ігнатова Л. 388
Іларія 510, 511
Ілляшевич Я. 222
Ілляшенко А. П. 228
Ілляшенко Є. Й. 165
Ілляшенко І. 30
Ілляшенко М. В. 234
Ілляшенко М. І. 46, 238, 239
Ілляшенко М. М. 230
Ілляшенко Н. Й. 162, 163
Ілляшенко П. М. 162, 163
Ілляшенко Т. 223
Ілюха В. О. 264
Ілюха М. Ф. 262
Ілюха М. Ю. 265
Ілюха Н. С. 262
Ільїна Л. Г. 494
Іоан (Григорович) 325
Іов 506
Іойль 505
Іопна М. П. 337
Іскра О. А. 407
Іскра С. Г. 452
Ісько А. М. 531
Іченський І. Я. 423
Іщенко А. Г. 340
Іщенко В. М. 362
Іщенко Г. І. 416
Іщенко І. М. 67
Іщенко М. П. 151
Іщенко М. Ф. 533
Іщенко О. О. 342
Іщенко-Полях В. В. 361

Ї
Ївженко В. С. 193
Ївженко Г. 193

Й
Йосипака І. А. 194
Йосиф 505

К
Кабиш В. Ю. 415
Каврайський М. Г. 290, 325
Кавун В. В. 113
Кавун В. О. 199
Кадук О. М. 366
Казновецький М. У. 534
Кайгородова Р. Т. 137, 138, 153
Калачов А. О. 534
Калашник В. М. 532
Калашник П. К. 178

Калашник Ф. 173
Каленчук О. Г. 534
Калина В. М. 529
Калина В. П. 75, 101, 153
Калина І. М. 194, 355
Калина М. Є. 132, 133
Калина О. А. 373, 374
Калина С. М. 534
Калина Я. Є. 453
Калібабчук О. А. 531
Каліненко В. М. 466
Калінін М. 402
Калінін М. І. 239, 310, 399
Калініченко Г. І. 249
Калініченко Г. І. 249
Калініченко П. М. 187
Калініченко Р. Г. 534
Калініченко С. О. 529
Калініченко Т. О. 529
Кальницький І. М. 534
Кальнішевський І. О. 529
Калюжка А. С. 453, 454
Калюжка Д. І. 531
Калюжка Н. С. 357
Камиш І. В. 271
Камша А. 231
Камша М. 227
Камша М. І. 40
Камша М. 227
Камша Н. М. 105
Кандиба І. 420
Кандиба С. 492
Каневська О. В. 163, 531
Каневський І. 295
Каневський О. В. 531
Канівець І. 492
Канівецький Є. С. 172
Канівецький П. П. 28, 247
Кантакузен 276, 318, 448
Кантемир М. М. 427
Капленко М. А. 336
Капленков О. О. 534
Капля В. І. 464
Капля В. К. 483
Капля Г. Х. 148
Капля М. Д. 453
Капля М. М. 456
Капля М. О. 454
Капля М. П. 485
Капля С. В. 455, 456
Капніст 405
Капніст Д. 215
Капніст О. 214
Капніст У. 214
Капран М. Я. 401
Капран Т. Є. 315
Каптановський О. Д. 401
Капустянський В. Ю. 443
Кара О. І. 460

- Караванський Є. О. 529, 531
 Карась Д. М. 262
 Карась П. Х. 305
 Карий А. М. 531
 Карий І. І. 446
 Карий І. Я. 462
 Карий Х. К. 459
 Карімов С. В. 534
 Карлик Д. П. 534
 Кармазін В. П. 137
 Карпенко В. І. 443
 Карпенко В. П. 181
 Карпенко В. С. 57, 231, 232
 Карпенко Г. І. 30, 65, 173, 232
 Карпенко Г. П. 66, 181
 Карпенко Є. М. 533
 Карпенко М. В. 534
 Карпенко М. П. 230
 Карпенко П. П. 232, 233
 Карпич В. В. 530
 Карпич Г. А. 360
 Карпич М. П. 360
 Карпич О. М. 362
 Карпухін С. І. 534
 Карюк Г. І. 165
 Карюк Є. 270
 Касян О. М. 529
 Катеренюк Є. В. 532
 Катерина П. 467, 507
 Катрецький Ю. М. 529
 Качала Т. М. 150
 Квітка М. П. 284
 Квітка-Основ'яненко Г. 152, 219, 383
 Кед Я. 297
 Келеберда О. М. 349
 Келеп К. Д. 31, 203
 Кива В. 40, 431
 Кива В. К. 432
 Кива І. 431
 Кива І. К. 431
 Кива М. І. 432
 Кива О. В. 532
 Кива О. М. 417
 Кизим 20, 537
 Кизим Б. 267
 Кикоть Г. С. 248, 249
 Кикоть К. Я. 248
 Кикоть С. Л. 249
 Кикоть С. М. 200, 386, 400
 Кир'ян І. Ф. 488
 Кир'яченко М. М. 217
 Кир'яченко М. М. 217
 Кир'яченко С. П. 229, 455
 Кирдода В. П. 291
 Кирдода І. А. 325
 Кирдода І. І. 293
 Кирдода С. 225
 Кирдода С. Є. 234
 Кирдода С. Ф. 31
 Кирик А. П. 67
 Кириленко А. А. 534
 Кириченко Б. О. 531
 Кириченко В. Є. 261
 Кириченко В. Є. 261
 Кириченко В. С. 265, 530
 Кириченко Д. Л. 534
 Кириченко Є. А. 58, 261
 Кириченко Н. Ф. 355
 Кириченко Ю. 208
 Кирко Є. О. 534
 Кирпа А. О. 535
 Кисельов Г. П. 260, 261
 Кисіль М. Г. 132, 133, 134
 Кисломед В. М. 271, 274
 Кисломед П. Ф. 32, 270
 Кишка О. О. 341
 Киянченко Ю. 172
 Кияшко К. І. 494
 Кібальник І. П. 181
 Кібальник Л. О. 150
 Кладченко М. І. 366
 Клеопатра 507
 Клименко В. М. 188
 Клименко В. Ф. 65, 104, 153
 Клименко П. С. 278
 Клименко Р. С. 310
 Клименко С. М. 173, 175
 Клименков М. Є. 63
 Климутін С. О. 532
 Клюєнко Н. 318
 Коба Д. Є. 283є
 Кобець А. 193
 Кобець В. С. 193
 Кобець В. Ю. 533
 Кобець Г. Я. 131
 Кобець Д. П. 194
 Кобець І. 193
 Кобець І. В. 194
 Кобець І. О. 194
 Кобець Л. 193
 Кобзаренко В. Г. 232, 234
 Кобзаренко М. П. 230
 Ковалевський І. І. 283
 Коваленко А. І. 533
 Коваленко В. 148
 Коваленко В. 148
 Коваленко В. О. 271
 Коваленко Д. І. 134
 Коваленко Є. 84
 Коваленко Є. 84
 Коваленко Є. О. 530
 Коваленко І. Н. 231
 Коваленко М. В. 104, 240
 Коваленко М. Г. 239, 261
 Коваленко М. І. 147
 Коваленко М. М. 530, 535
 Коваленко М. П. 238, 239, 425
 Коваленко М. С. 147
 Коваленко П. 238
 Коваленко П. І. 408
 Коваленко С. 237
 Коваленко С. Й. 529
 Коваленко С. О. 535
 Коваленко С. Й. 529
 Коваленко Ф. Л. 178
 Коваленко Ф. Н. 239
 Коваленко Ю. П. 312
 Коваль В. В. 99
 Коваль Г. Я. 262
 Коваль Д. І. 134
 Коваль Д. М. 529
 Коваль М. В. 104
 Коваль М. І. 147
 Коваль У. М. 261
 Ковальов В. 177
 Ковальов В. І. 167, 464
 Ковальов Ф. Л. 178
 Ковальовський І. І. 283
 Ковальовський І. М. 284
 Ковальчук Є. В. 535
 Ковальчук С. В. 535
 Ковба А. С. 283
 Ковба Б. М. 284
 Ковба М. І. 360
 Ковба Я. В. 360
 Ковбаса А. 332
 Ковейна І. М. 185, 186
 Ковейна Н. О. 187
 Ковпак С. А. 365
 Ковтун В. А. 137
 Ковтун В. В. 261
 Ковтун В. М. 105, 495
 Ковтун В. П. 264
 Ковтун С. С. 260
 Ковтуненко В. С. 320
 Ковтуненко К. П. 387
 Ковтуненко О. К. 385
 Кодинець Ю. І. 535
 Кожем'яко А. С. 337
 Кожем'якін С. В. 535
 Козачок В. 399
 Козачок В. Г. 398
 Козачок К. Г. 399
 Козачок С. М. 105
 Козел І. С. 414
 Козел М. Я. 415
 Козік І. В. 535
 Козоріз О. В. 153
 Кокозей Ф. В. 335
 Колесник М. Д. 50
 Колечкін І. В. 424
 Колісник А. А. 530
 Колісник А. Л. 165
 Колісник Г. Д. 442
 Колісник І. Г. 230
 Колісник Л. Х. 174

- Колісник М. Д. 423
 Колісник Мик. П. 233
 Колісник Мих. П. 442
 Колісниченко І. М. 306
 Колобоженко С. 23, 268
 Колодько М. Г. 415
 Колодько М. М. 416
 Коломієць Г. І. 337
 Коломієць І. 47, 315
 Коломієць О. 152, 219
 Коломієць О. О. 532
 Коломієць Т. О. 66, 234
 Коломієць Ф. Г. 400
 Коломієць Ю. П. 57
 Коломойцева М. 172
 Колос В. Ю. 337
 Колоханін В. Л. 164
 Коляда В. О. 343, 382
 Коляда М. Ф. 342
 Комар І. І. 153
 Комаров А. В. 535
 Комиш В. Є. 329
 Комишний А. А. 529
 Комишний Г. Я. 205
 Комишний Т. В. 204
 Кондрасій О. В. 133
 Кондратенко А. А. 535
 Кондратюк Н. В. 151
 Коноваленко М. Д. 306
 Коноваленко О. Н. 199
 Коновалова Г. М. 153
 Кононенко В. А. 472
 Кононенко В. В. 219
 Кононенко М. М. 422
 Кононенко Т. Б. 132
 Кононець В. С. 64
 Кононець І. Д. 162, 163
 Кононець М. В. 338
 Кононець Н. Г. 337
 Кононович 190
 Кононович Г. 448
 Кононович М. М. 33
 Конопльов С. О. 535
 Копил А. М. 251
 Копитько О. І. 530
 Копитько П. М. 325
 Копиця В. Г. 455, 456
 Корецький Б. 117
 Корзун Н. С. 382
 Корзун Ю. М. 68, 396
 Корма А. М. 535
 Корнієнко 259, 414
 Корнієнко В. М. 259
 Корнієнко Г. 33
 Корнієнко І. О. 181
 Корнієнко І. Ф. 464
 Корнієнко О. О. 532
 Корнієнко С. 414
 Корнієнко С. Д. 225
 Корнійчук 251
 Корнійчук О. 383
 Корніч В. Г. 188
 Коробко Ф. С. 399
 Коробов В. Н. 49, 153
 Коробочка Д. О. 50
 Король В. М. 150
 Король Д. М. 494
 Король М. Я. 249
 Король О. 229
 Король О. А. 530
 Корольов О. Г. 48, 66
 Корпань О. В. 140, 141
 Корчак В. П. 532
 Корчажинський П. І. 178
 Корчмар М. С. 535
 Коршунов Г. Ф. 533
 Косар М. Д. 139
 Косенко В. П. 462
 Косенко М. В. 535
 Косенко М. П. 194
 Косенко О. 147
 Косенко О. О. 535
 Косенко П. Д. 459
 Косенко С. Д. 532
 Косенко Ю. Ф. 399
 Косинка Г. 448
 Косіор 39
 Косіор С. В. 176
 Косминін О. В. 531
 Костенко В. В. 311
 Костенко В. О. 535
 Костенко Л. 17
 Костенко С. М. 529
 Костічев М. Ю. 351
 Костоґриз І. І. 472
 Костоґриз О. А. 532, 535
 Костоґриз С. Г. 531, 535
 Костюк Г. А. 134
 Костюк Г. М. 535
 Костюківський Я. А. 151
 Костюченко К. Г. 422
 Костюченко Т. М. 421
 Косякін І. М. 137
 Коткін Я. С. 130
 Котко А. Н. 349
 Котко О. М. 531, 535
 Котляревський І. 6, 383, 509
 Котляревський І. П. 6, 25, 26, 121, 122
 Котовський Г. І. 185
 Кохно О. О. 535
 Коцар В. О. 533
 Коцар В. І. 533
 Коцєрга О. Б. 219
 Кочубей А. 26
 Кочубей В. О. 121
 Кочубей П. 184
 Кошель С. В. 532
 Кошова І. О. 408, 532
 Кравченко А. 329
 Кравченко В. В. 180
 Кравченко В. Г. 395
 Кравченко В. М. 532
 Кравченко В. П. 307
 Кравченко Г. 329
 Кравченко Г. О. 305
 Кравченко З. В. 316, 426
 Кравченко І. 329
 Кравченко І. Ю. 329
 Кравченко Л. І. 535
 Кравченко М. 329
 Кравченко М. З. 329
 Кравченко О. В. 535
 Кравченко Р. М. 535
 Кравченко С. 329
 Кравченко С. І. 416
 Кравченко Ф. А. 335
 Кравченко Ф. О. 329
 Кравченко Ю. З. 328
 Кравчик О. М. 535
 Кравчинський Д. П. 126
 Кравчук М. О. 230
 Кравчук С. В. 530
 Крайній В. В. 535
 Крайній С. В. 535
 Краснобай С. В. 532
 Краснопольська Е. 31
 Краснопольська Є. 125
 Красовський О. М. 378
 Кремена М. М. 531
 Кремер С. Д. 48
 Кресан О. Я. 181
 Крєтова (Корольчук) О. І. 234
 Кривенко А. М. 349
 Кривенко В. Ф. 533
 Кривенко М. А. 468
 Кривицький Д. І. 181
 Кривицький С. О. 47, 68, 71, 153, 177, 181
 Кривицький Я. 177
 Кривоніс В. 340
 Кривоніс Д. 340
 Кривоніс М. 21, 339, 340
 Кривоніс М. О. 66, 147
 Кривоніс Ф. М. 485
 Криворучко Г. Л. 50, 270, 271
 Кривошея В. О. 386
 Кривський Я. 410
 Крижановський О. В. 535
 Крикун А. Ф. 315
 Крикун М. Д. 425
 Крись М. І. 529
 Крицький В. О. 535
 Кричевський Ф. 251
 Кроха І. 390
 Кроха І. І. 391

- Кроха О. С. 321
 Крупний Ф. І. 472
 Крупський О. 354
 Кубишев І. В. 57
 Кудлай А. 343
 Кудря П. В. 204
 Кудрявцев О. Г. 299
 Кужель І. А. 530
 Кузєбний В. Г. 204
 Кузик Б. В. 182, 529
 Кузляєв В. В. 532
 Кузнецов В. С. 535
 Кузьменко В. В. 144
 Кузьменко Є. А. 232
 Кузьменко М. 167
 Кузьменко П. М. 351
 Кукса Д. 36, 173
 Кулик В. О. 535
 Кулик Й. А. 178
 Кулик М. В. 454
 Кулик М. С. 234
 Кулик О. Г. 186, 187
 Кулик У. Ф. 223
 Кулик Ф. Т. 178
 Кулинич Б. Г. 108, 351
 Кулинич Г. І. 373
 Куличевський Д. 398
 Куличевський Я. 398
 Кулініч В. В. 142, 153
 Куліш В. І. 284
 Куліш І. Г. 283
 Кулішов П. В. 535
 Кунда І. І. 132
 Куниця В. С. 274
 Куниця М. О. 365
 Куниця С. А. 49, 51, 133, 377
 Кунін Є. О. 531
 Кунчич В. Д. 255
 Кунчич Г. Г. 329
 Кунчич С. П. 329
 Купець В. В. 530
 Купець С. М. 530
 Купрієнко Р. М. 535
 Курбет Є. О. 235
 Курбет О. О. 63, 231
 Курилко О. І. 531
 Курило М. П. 321
 Курін С. С. 535
 Курочкін С. Є. 531
 Курченко О. А. 535
 Курятник В. Г. 405
 Курятник П. І. 340
 Курятник П. Я. 340
 Курятник С. М. 341
 Курятник С. С. 283
 Курятник Ф. М. 284
 Кутир М. І. 249
 Кутявін К. 77
 Кухаренко А. В. 439
 Кухаренко В. М. 535
 Кухаренко Г. П. 439
 Куценко О. В. 325
 Куць В. Б. 334
 Куць І. К. 493, 494
 Кущоруб О. С. 306
 Кучеренко В. П. 140
 Кучеренко В. Ф. 395
 Кучеренко І. М. 341
 Кучеренко М. І. 342
 Кучеренко С. О. 341
 Кучеренко Ю. М. 531, 532
 Кучерявий Б. А. 459
 Кучма В. Є. 535
- Л**
 Лавриненко 259
 Лада А. 454
 Лада А. А. 401
 Лада А. І. 454, 455
 Лада В. К. 137
 Лада В. М. 488
 Лада І. Д. 488
 Лада І. С. 137
 Лада О. І. 146
 Лада Ю. І. 489
 Лазоренко В. П. 535
 Лазоренко І. П. 320
 Лазоренко П. В. 250
 Лазуренко В. Р. 529
 Лапа М. О. 64, 250
 Лапушкін М. С. 132
 Ларіонов В. А. 531
 Ластівка Г. І. 442
 Ластівка І. О. 391
 Лаш С. 20, 118, 267, 537
 Ле (Мойся) І. 129
 Лебов М. Г. 130
 Левицький М. С. 225
 Левицький О. 346
 Левченко В. В. 199, 483
 Левченко М. К. 386
 Левченко М. М. 535
 Левченко О. Л. 150
 Левченко О. М. 369
 Левченко П. Н. 138
 Левчик В. М. 58, 261, 262
 Лега Ю. Г. 150, 153
 Легдан В. Ю. 535
 Легкоступ М. 318
 Легкоступ Р. М. 322, 531
 Леденьов С. 225
 Леденьов Я. С. 228
 Лелека В. В. 535
 Лелека М. 46, 260
 Лелека С. В. 150
 Лелиця І. 35
 Ленін В. І. 131, 154
 Леонтович В. 448
 Леонтович К. 120
 Леонтович Н. Л. 291
 Леонтович Н. Н. 230
 Леонтович П. 160
 Леонтович С. 172, 276
 Леонтович Я. 23
 Лесенко Я. 302
 Лесик Н. М. 442
 Лиля П. І. 494
 Лилик А. І. 385
 Лизогуб В. 237
 Лизогуб В. С. 151
 Липа Г. А. 133
 Лисенко А. П. 283
 Лисенко В. 82
 Лисенко В. Г. 205, 284, 285
 Лисенко В. І. 535
 Лисенко В. Ф. 194, 367
 Лисенко Г. П. 284
 Лисенко К. М. 205
 Лисенко М. 509
 Лисенко М. В. 34, 126
 Лисенко М. М. 204, 205
 Лисенко М. О. 50, 468
 Лисенко М. Ю. 442
 Лисенко Ф. Н. 366
 Лисиневич М. 318
 Лисиця Л. Г. 4
 Лисун А. 95
 Лисун Д. О. 69, 433
 Лисун Л. 95
 Лисун Л. І. 433
 Литвин В. 79
 Литвин Т. К. 468
 Литвиненко В. І. 530
 Литвиненко З. Г. 407
 Литвиненко І. В. 535
 Литвиненко І. І. 299
 Литвиненко М. А. 296
 Литвиненко О. В. 535
 Литвиненко О. І. 535
 Литвиненко С. В. 530
 Литовченко В. О. 168
 Литовченко І. С. 469
 Литовченко П. О. 468
 Литовченко С. Г. 361
 Литовченко С. М. 108
 Лихоліт І. Г. 290
 Лихоліт О. Б. 200
 Лихоліт О. П. 532
 Лихоліт О. У. 290
 Лівий Б. П. 530
 Лівницька-Холодна Н. А. 42, 234
 Лисеневич 435
 Лисеневич 435
 Лізунов О. А. 337
 Лісова А. 304
 Лісовий Г. 399

Лісовий Л. М. 310
Лісовий М. Л. 311, 312
Лісовий М. П. 311
Лісовий М. О. 432
Лісовий О. 88
Лісовий О. А. 7, 79, 99, 112
Лісовий О. М. 432, 442
Лісун Ю. С. 532
Лічман В. В. 139
Лічман І. П. 400
Ліщенко В. С. 530
Лобас С. В. 530
Лобейко М. Д. 485
Лобко В. С. 234
Лобода П. С. 347
Лобода С. Л. 71
Лобунець В. М. 105
Лобунець Г. В. 230
Лобунець О. Г. 234
Лодиженський О. 21
Лоенко В. Б. 531
Лоза В. В. 341
Лоза М. В. 341
Лозовий Ю. І. 529
Лощинний О. В. 533
о. Лука (Войно-Ясенецький В. Ф.) 32, 247, 251
Лукашевич В. 31, 431
Лукашевич І. 26, 452
Лукашевич І. В. 431
Лукашевич П. 340, 359
Лукашевич Я. 120, 276, 354
Лукашенко О. В. 456
Лукирич В. Г. 320
Лукирич І. В. 320
Лукомська О. 47
Лукашенко О. В. 533
Лукомська О. І. 131
Луначарський А. В. 215
Луняк Я. 332
Лупина С. 451
Лупина Ю. М. 530, 535
Лупина Ю. М. 530, 535
Луст М. 332
Луценко М. В. 343
Луценко М. М. 391
Луценко О. М. 341
Луценко С. І. 102
Лутай О. М. 529
Луцик В. В. 529
Луцик В. О. 291
Луцик Г. І. 204
Луцик І. С. 204
Луцик М. Ф. 262
Луцик О. І. 204
Лучанінов Г. С. 259
Лучанінова М. Т. 261
Лучицький І. В. 32
Луцій Г. А. 211

Луцій Д. П. 210
Луцій М. Г. 315
Любченко А. І. 531
Люліченко М. Ф. 51, 133
Ляпкало А. М. 82
Ляпкало П. Я. 133
Ляскоронський В. Г. 28, 126
Ляхович С. І. 132
Ляшенко І. К. 273
Ляшенко І. Н. 181

М

Мадебурі В. К. 49
Мазепа В. О. 532
Мазка І. 147
Майборода В. П. 535
Майліс М. Я. 29, 540
Маймула М. І. 243
Макаренко А. І. 476
Макаренко В. М. 75, 104, 218
Макаренко М. Г. 216, 342
Макаренко М. М. 423
Макаренко Н. А. 217
Макаренко Н. Д. 456
Макаренко П. М. 138, 500
Макаренко Я. П. 216, 217
Макарій III 222
Макаровський М. Г. 216
Макаровська М. І. 443
Макаровський М. М. 347
Макеев В. Ф. 151
Маковецький О. В. 535
Макота М. П. 450
Малафій В. М. 535
Макошенець В. 231
Макошенець Г. В. 234
Макошенець С. Д. 232
Максимович М. 5, 76, 103, 119, 192, 194, 195, 202, 416, 509
Максимович М. О. 28, 32, 119, 122, 189, 191, 192, 194, 195, 201, 526
Мала О. Г. 104
Малашевич І. 121
Малий І. В. 107, 321
Малий І. О. 322
Малимон В. Ф. 230
Малимон Г. С. 225
Малиновська Л. О. 130
Малиновський С. Л. 42, 43, 130
Малишко А. 207
Малій О. Г. 321
Малій О. М. 261
Малюченко М. Ф. 432
Мальцев К. Ю. 531
Мандоліна М. І. 488
Манжура І. О. 533
Маргара В. С. 533
Маргарит О. О. 533
Маренич А. Ф. 133
Маркевич І. 268
Маркович П. 390
Марсакова Г. Ю. 138
Мартиненко М. 423
Мартиненко М. Ф. 423
Мартиненко Н. С. 337
Мартінова Г. І. 427
Мархоцький А. О. 531
Мархоцький І. І. 277
Мархоцький С. Г. 460
Марченко А. В. 179, 180, 316
Марченко А. І. 186
Марченко В. 316
Марченко В. В. 316
Марченко В. І. 126
Марченко В. М. 535
Марченко В. О. 532, 535
Марченко Г. І. 261
Марченко Д. С. 431
Марченко М. В. 314
Марченко М. І. 459
Марченко М. О. 62, 178, 179
Марченко М. П. 315, 316
Марченко М. Ф. 138
Марченко Н. К. 178, 179
Марченко І. І. 315
Марченко М. А. 529
Марченко О. І. 305, 306
Марченко О. М. 50, 132, 134,
Марченко С. В. 408, 443
Марченко С. Ю. 334
Марченко Ю. Г. 373, 500
Марченко О. 316
Марченко О. В. 316
Марченко Ф. І. 305
Маршук А. 408
Маршук Г. Г. 407
Маршук О. І. 531
Масло В. В. 533
Масюк М. І. 529
Масько А. 203
Матвієнко Б. Л. 483
Матвієнко Н. В. 462
Матвієнко О. О. 535
Матвієнко О. І. 366
Матюша П. М. 128
Махамбетов Ж. 49
Мачульський О. Г. 535
Машкін В. Д. 130
Медвецький А. А. 438
Медвідь І. В. 51, 52, 174, 177
Медко А. О. 529
Меєр М. 364
Меєрова І. 364
Мезенець В. В. 529
Мелесь В. 385

- Мелесь Ф. 385
 Мельник А. А. 111, 212
 Мельник А. В. 143
 Мельник Д. С. 535
 Мельник І. Ю. 320
 Мельник М. В. 274
 Мельник М. О. 272
 Мельник С. І. 445
 Мельничук П. І. 306
 Менгу-хан 419
 Менчик В. Ф. 350
 Меншиков Л. О. 50, 51, 133
 Мерінг М. Ф. 303, 309
 Мерінг Н. 318
 Мерінг Ф. 27
 Микола І 172
 Минець В. В. 531
 Минець Г. І. 458
 Минка О. А. 442
 Минченко М. М. 217
 Миргородська І. А. 180
 Мирович 276
 Мирович І. 318, 448
 Мисенко Д. Й. 489
 Мисенко Ю. І. 488
 Мисюра А. Г. 234
 Мисюра М. М. 228
 Михайлов О. В. 535
 Михайловський І. О. 424
 Михайловський М. О. 260
 Мищенко А. І. 349
 Мишор Т. Й. 239
 Мієрович Ю. М. 147
 Мінциківська Г. А. 31
 Міняйло О. І. 535
 Мірошник В. 148
 Мірошник В. Д. 483
 Мірошніченко А. П. 472
 Мірошніченко Д. В. 535
 Мірошніченко Е. А. 181
 Мірошніченко М. І. 531
 Мірошніченко О. Г. 533
 Мірошнік Т. 149
 Мірошніченко С. В. 535
 Мірошніченко Е. А. 181
 Мірошніченко П. Є. 390
 Мірошніченко С. В. 535
 Міхновська О. Г. 299
 Міхновський М. 421
 Міхновський Ю. М. 421, 423
 Міхоношин С. Л. 535
 Міщенко І. М. 67, 349
 Мкртчєв В. Х. 64
 Мовчан Л. М. 349, 350
 Могила В. В. 530, 531
 Могила І. І. 65
 Могила П. 365
 Мозальова О. Н. 286
 Мозгова Т. В. 485
 Мозговий О. В. 535
 Мозговий С. В. 535
 Мозговий С. О. 529
 Мозговий М. О. 453
 Мозговий Ю. Г. 535
 Мокряк П. І. 134
 Молодик Г. П. 204
 Молодик М. В. 273
 Молодик М. С. 333
 Молодик С. М. 531
 Мониченко М. 43
 Моргун М. Д. 77, 147
 Моргуненко М. В. 531
 Морква П. 163
 Мороз М. В. 462
 Мороз М. П. 367
 Мороз М. С. 461
 Мороз О. 79
 Мороз О. О. 69
 Морозенко Н. 21, 345, 538
 Морозов С. Ю. 531
 Мосіюк Б. В. 535
 Москаленко М. 309
 Москаленко М. О. 304
 Москаленко Т. М. 7, 104, 195, 196
 Моторна В. І. 361
 Моторний В. В. 531
 Моторний В. Г. 360, 361
 Моторний М. В. 342
 Моторний М. М. 342
 Моторний М. О. 485
 Моторний О. С. 532
 Моторний П. П. 355
 Мохонько Д. 421
 Мохонько Д. Ф. 423
 Моцока Г. 435
 Моцока М. 436
 Мришук В. П. 535
 Мулявічус В. В. 535
 Мурашко М. 348
 Мурашко П. Р. 57
 Мусієнко Є. І. 265
 Муханов С. О. 530
 Муханов Ф. С. 535
- Н**
 Наврось О. К. 535
 Навротський О. 421
 Навротський С. 421
 Навроцький О. 5, 154, 509
 Нагаєвський О. Г. 532
 Нагорна М. Й. 178
 Нагорний М. А. 535
 Нагорний Я. І. 137
 Надворський О. С. 533
 Наджафов Е. І.-о. 535
 Назаренко І. 131
 Назаренко І. М. 535
 Назаренко І. П. 47
 Назаренко Л. К. 407
 Наконечний В. Ф. 187, 188
 Найданова І. С. 535
 Наконечний А. П. 530
 Наконечний М. В. 248
 Наливайко С. 20
 Нанав'ян О. А. 49
 Насальська Л. О. 75, 100, 101, 232
 Наумейко А. Т. 493
 Наумейко Г. Г. 494
 Наумейко Г. Т. 260
 Наумейко І. П. 423
 Наумейко Л. М. 495
 Наумейко Т. Д. 493
 Наумейко О. В. 533
 Науменко В. П. 32
 Науменко Г. Т. 260
 Науменко С. В. 535
 Науменко С. С. 531
 Науменко-Аргат Г. А. 477
 Науменко І. П. 423
 Невіровський Д. П. 26, 121, 154, 202, 539
 Невіровський П. 448
 Невмивака В. Г. 255
 Невмивака О. О. 68, 148
 Негода М. Т. 456
 Нездолій О. Г. 272
 Некоз Д. О. 535
 Некрасов В. І. 196
 Некрасов І. А. 529
 Некрасов І. В. 529
 Некрасов 501
 Неплюєв І. 410
 Неплюєв М. 223, 246
 Нєрода Д. М. 325, 369
 Нєрода О. Д. 369
 Нєрух Г. С. 52, 62, 305, 306
 Нєрух К. 304
 Нєстерєнко І. О. 290
 Нєстерєнко М. 54
 Нєстерєнко О. В. 535
 Нєстерєнко С. М. 105
 Нєстерєнко Т. 149
 Нєстерєнко Ю. О. 533
 Нєтудихата Ф. 231
 Нєтудихатка Д. Ф. 336
 Нєтудихатка Л. Д. 334
 Нєтудихатка Р. 103
 Нєхорощєв С. С. 312
 Нєчєнко А. Я. 57, 137
 Нєчай І. 341
 Нєчай Л. А. 342
 Нєчипорєнко В. 65, 152
 Нєчипорєнко В. М. 152
 Нєчипорєнко Т. А. 238
 Нєчипорєнко О. В. 533

Нечипорук Н. Д. 456
Нечитайло С. П. 147
Нечуйвітер В. Т. 278
Ницюк В. О. 535
Нікель Л. В. 50
Нікітін С. В. 530
Нікішин Ф. Т. 360, 361
Нікішина Г. А. 200
Нікогда В. І. 233, 234
Нікогда М. М. 65
Нікогда М. П. 231
Ніколаєв Г. Р. 47, 131
Ніколаєв О. М. 132
Ніцак А. І. 63
Ніцак А. П. 529
Новак І. І. 105
Новик С. Г. 535
Новіков М. І. 71
Новіков О. О. 529
Нор А. П. 535
Нор А. А. 337
Нор В. Г. 67, 337
Нос О. О. 535
Нос Р. Ю. 535
Нос С. Л. 531
Нос С. О. 68, 274
Носальська О. І. 137
Носань С. 383
Носань С. Л. 181
Носенко А. 45
Носенко В. 45
Носенко В. В. 196, 535
Носенко В. В. 535
Носенко В. П. 401
Носенко Й. 193
Носенко І. В. 535
Носенко О. В. 535
Носенко О. С. 535
Носуля А. М. 535
Носяра П. 125

О

Обертій М. Г. 535
Обухов В. Т. 132, 153
Овдієнко В. Ф. 69
Овдієнко Ф. Д. 459
Овдієнко Ф. Ф. 153, 367
Овдієнко Ю. В. 460
Овраменко О. В. 34
Овсієнко В. М. 153
Овчаренко А. В. 306
Овчаренко І. П. 216, 217
Овчаренко П. В. 119
Овчаренко П. О. 133
Овчаренко П. П. 216
Овчаренко Ф. О. 341, 342
Однорал І. П. 284
Озірська Х. І. 211
Озірський В. Д. 104

Озірський Д. С. 480
Озірський М. Д. 480
Озірський М. О. 137
Озірський О. Д. 211, 212
Озьорнов О. О. 535
Оксамит А. А. 232
Олексенко Б. Ф. 137
Олексенко М. 151
Олексенко В. Т. 432
Олексич Б. 159
Олексич О. 21
Олексієнко Є. Т. 425
Олексійчук С. В. 535
Олефір С. В. 532
Олефіренко П. І. 395
Олійник М. Г. 140
Олійник О. В. 114
Олійник О. С. 488
Олійник П. П. 204, 205
Омелюх А. П. 446
Орлов М. Г. 153
Орловський Д. В. 260
Орда М. М. 355
Орда П. Й. 468
Орел К. Ф. 178
Орел О. 128
Орехов Г. 193
Орищенко Ю. Б. 470
Орловський Д. В. 260
Орловський О. І. 260
Орловський С. І. 260
Орховатський Ю. С. 50, 51, 133
Осаул П. І. 231
Осадчий І. О. 468
Омелян О. В. 188, 529
Омелян М. Д. 305, 306
Омелян С. М. 232
Омельяненко М. П. 489
Онищенко Ю. В. 530
Оніщенко О. В. 533
Опалінський С. В. 535
Опря О. П. 137
Орап І. Г. 533, 535
Орап М. Г. 530, 533
Орап С. В. 530
Оришук О. П. 533
Орлов Р. В. 535
Осадчий О. М. 535
Осередько С. В. 535
Осинський Л. В. 31
Осокін М. І. 475
Остапєць А. 270
Остапчук Б. (Ост) 392
Островський О. 36, 129
Оспенко І. В. 533
Остапчук О. С. 529
Островський О. П. 127
Острянин Я. 20, 537

Охріменко Є. В. 535
Охріменко О. В. 535
Очеретяний С. М. 530
Очиченко О. А. 535

П

Павленко В. М. 535
Павленко Л. 264
Павленко Л. В. 77, 89, 264
Павленко М. Л. 67
Павленко П. Я. 219
Павленко С. 248
Павлик А. І. 529
Павлик В. П. 336
Павліченко В. В. 69, 70, 441
Павліченко М. В. 529
Павлов С. М. 271
Павлович Р. Г. 529
Павлусь П. Г. 231
Павлюченко М. В. 450
Падалка А. 193
Падалка І. 277
Падалка О. 304
Падалка О. Г. 532
Палаш Д. Л. 249
Паливода У. Я. 284
Паєвський О. М. 535
Палкін М. Я. 227
Палкін О. Ю. 274
Палянічко А. І. 240
Паляниченко В. А. 535
Пальоха С. Н. 47
Пампушко П. І. 240
Панасенко В. М. 361
Панков І. І. 177
Папаха П. Д. 330
Папаха В. М. 329
Папаха Я. Т. 328
Папуша С. О. 535
Паргамін Г. Г. 414
Паргамін І. І. 532
Паришкара М. С. 137
Пархоменко М. Ю. 162, 163
Пархоменко В. 206
Парщик І. Г. 483
Парщик О. Г. 483
Пасиченко Г. Й. 459
Пасічна М. І. 485
Пасічник П. В. 179
Патлаєвський І. Ю. 28, 126
Патлаха Л. І. 76
Патон Б. Є. 427
Пахар А. В. 533
Паша О. Г. 328, 335
Паша Х. О. 337
Пашенко Ю. Г. 531
Пашина А. І. 350
Педько В. Ф. 50, 310
Педько С. М. 530

- Пелипенко О. О. 532
 Пелих В. В. 535
 Пеліщенко В. М. 67
 Первушин М. О. 132, 133
 Перевальський В. Є. 6, 206, 207
 Перев'язко І. К. 234, 235
 Перепада Є. В. 529
 Перепада О. О. 439
 Перепада П. І. 134
 Перетятко П. В. 137
 Перехрест О. Г. 63, 150
 Переясловець Л. В. 105
 Переясловець Л. М. 426
 Пестич В. В. 286
 Пестич І. І. 133
 Петраш М. М. 347
 Петраш М. М. 347
 Петрашевич Ю. М. 530
 Петренко В. Т. 337
 Петрашевич Ю. М. 530
 Петренко А. М. 401
 Петренко М. М. 355
 Петренко П. О. 385
 Петренко С. В. 204
 Петренко С. Д. 205
 Петренко С. М. 533
 Петренко Я. 355
 Петрик 23
 Петро І 223
 Петров Д. 209
 Петровський Г. І. 175, 470, 471
 Петровський І. 318
 Петруш А. В. 163
 Петруш М. 163
 Пилець А. 385
 Пилипенко Б. Ф. 180
 Пилипенко В. І. 179
 Пилипенко В. Ф. 529
 Пилипенко Г. К. 137
 Пилипенко Г. П. 262
 Пилипенко І. В. 494, 495
 Пилипенко Е.
 Пилипенко М. А. 54
 Пилипенко М. М. 181
 Пилипенко З. І. 356
 Пилипенко О. М. 535
 Пилипенко П. Ф. 60
 Пилипенко Ф. М. 178
 Пипка В. В. 532
 Півень Д. С. 234
 Півень Є. 84, 148, 149
 Півень К. Г. 369, 370
 Півень О. 227
 Піддубний І. М. 32
 Піднебесна Г. П. 454
 Півненко Т. А. 536
 Підгорний С. І. 529
 Підручна Г. В. 350
 Підручний О. І. 536
 Піскун Л. В. 442
 Підцюка В. А. 531
 Підцюка Р. А. 531
 Платковський 258, 333, 380
 Платковський І. 258
 Плащенко М. М. 530
 Плетін В. П. 321
 Плис Г. Ф. 442
 Плита Г. 227
 Побиванець В. 151
 Побиванець В. Г. 7
 Побиванець В. С. 196
 Побиванець Г. Ю. 149
 Погребний В. І. 234
 Погребний С. М. 467
 Повстен М. О. 531
 Повстен П. М. 533
 Погребняк О. В. 535
 Подоляка І. 24, 346
 Пожарський О. М. 535
 Поїздник М. А. 485
 Поїздник О. 483
 Поїздник В. І. 341
 Покритан А. Г. 187
 Полатайло К. О. 67
 Поліванов М. С. 529
 Полінкевич А. М. 77, 147
 Полішко М. С. 532
 Поліщук В. 77
 Полозун О. В. 535
 Полуботок Л. 23
 Полуца С. Т. 423
 Полухін Л. А. 321
 Поляков М. М. 42, 216
 Поляков О. А. 443
 Полях В. І. 68, 141, 341, 342, 543
 Польовий С. М. 535
 Пономар І. С. 138
 Пономаренко В. М. 105, 460
 Пономаренко Г. Д. 137
 Пономаренко Г. М. 60
 Пономаренко Г. Є. 239
 Пономаренко М. 154, 343, 344, 389, 412
 Пономаренко М. Ф. 7, 66, 68, 76, 139, 140, 153, 413, 416, 417, 492
 Пономаренко П. Ф. 227
 Пономаренко Ю. В. 75
 Поніровський П. Ф. 227
 Понятовський В. Я. 178
 Попель А. В. 178, 179
 Попік О. В. 536
 Попков О. І. 535
 Попов В. 383
 Попов Є. О.
 Попович О. Ф. 232
 Попов Є. О. 536
 Попов І. О. 536
 Порошенко П. 85
 Порутченко 184
 Постишев П. П. 176, 204
 Постний М. К. 453
 Потапенко В. М. 407
 Потапенко О. М. 531
 Потапенко І. В. 408
 Потапов П. М. 47
 Потапенко П. Н. 219
 Потьє Е. 501
 Походня Г. 226
 Почепцов В. Ф. 7, 71, 106, 111, 273
 Прейс А. 452
 Прейс Ф. Є. 400
 Прибудько П. П. 530
 Прийма А. Я. 360
 Приходько В. О. 151
 Приходько М. І. 349
 Приходько М. Ф. 194
 Прищепний К. І. 347
 Проваторов П. П. 133
 Прока Д. П. 531, 536
 Прокопенко А. 173, 540
 Прокопенко А. К. 175
 Прокопенко Г. П. 423
 Прокопенко О. В. 532, 536
 Прокопенко Я. А. 530
 Протасенко В. Г. 186
 Протасенко Г. А. 186
 Протасенко Г. М. 188
 Прохоренко В. С. 186
 Прохоров І. Д. 278
 Проценко В. М. 272
 Проценко В. Ф. 272
 Проценко І. І. 216
 Проценко І. Г. 239
 Проценко М. О. 315
 Проценко С. Г. 529
 Прошак Т. Я. 326
 Прудько М. О. 530
 Прудько О. 227
 Прудько О. М. 530
 Прутко Г. І. 49
 Пугач К. М. 249
 Пугач С. В. 536
 Пузеев І. Ю. 133
 Пузій О. М. 386
 Пурдич Н. П. 138
 Пурський О. І. 181
 Пурхало В. В. 446
 Пустовіт О. О. 536
 Пустовіт О. С. 417
 Пустовіт І. С. 431
 Пустовіт К. І. 417
 Пустовіт О. С. 416
 Пустовіт С. І. 416

Путинець Г. О. 536
Путілін А. М. 137
Пуха Г. Д. 341
Пуха І. Й. 341
Пуха М. Г. 341
Пухтинський М. О. 469
Пушкаренко В. А. 533
Пушкін О. 501
Пушко Б. М. 536

Р

Раку С. Д. 530
Рабинович Я. 30, 124
Равич-Черкаський М. 30
Радіоненко Р. Г. 442
Радіоненко Р. І. 459
Радченко Л. О. 150
Радчук Л. П. 311
Рак К. М. 342
Рак М. З. 341
Рак М. Х. 341
Рак С. Д. 530
Ракович Й. 332
Ратушний Б. І. 440
Рафаїл 505
Рева (Мищенко) Н. В. 262
Рева А. С. 431
Рева В. А. 533
Рева В. В. 460
Рева Г. В. 180
Рева І. М. 427
Рева К. 302
Рева Н. В. 58
Рева О. 304
Рева С. 223
Регурецький А. Ф. 486
Регурецька К. Г. 485
Регурецький В. В. 486
Регурецький М. Г. 486
Регурецький О. В. 483
Реєнт О. 4
Резніченко Н. М. 401
Резніченко А. Н. 401
Резніченко В. Ф. 57, 58
Резніченко М. 152
Резніченко О. С. 536
Резунов О. І. 33
Решетнік І. В. 470
Решетнік М. П. 272
Резніченко О. С. 532
Репін І. Ю. 348
Ржепницький Р. П. 536
Рибка В. В. 343
Рибка Г. Ф. 341
Рибка М. М. 341, 342
Рибка С. П. 532
Рибка Ф. П. 342
Рибалко В. І. 49, 254, 255
Рибальченко Р. В. 529

Рильський М. 207, 501
Рисятова (Зоряна) А. В. 455
Римбул П. М. 529
Риндич В. П. 533
Рисятова (Зоряна) Л. В. 455, 456
Рідько І. М. 536
Різник В. 304
Різник В. В. 310
Різник Г. Г. 187
Різник Д. 309
Різник І. 309
Різник Л. Л. 7, 307
Різник Л. Ф. 311
Різник Й. 304
Різник М. І. 305, 530
Різник М. М. 162, 164
Різник М. С. 137
Різник О. М. 179
Різник О. 309
Різник П. С. 311
Різниченко М. 152
Рінгіс Л. 301
Рітгер М. С. 126
Рогатюк І. В. 150, 153
Рогатюк В. Ф. 145
Рогозін І. Й. 140
Рождо О. В. 530
Розумовський К. 333, 435, 506
Рой В. М. 261
Романенко А. Г. 533
Романенко В. П. 532
Романенко Г. 173
Романенко Г. М. 415
Романенко І. М. 415
Романенко М. О. 225
Романенко П. О. 186, 187
Романенко О. В. 530
Романенко О. Т. 50, 177
Романенко Р. В. 530
Романенко С. Г. 533
Романенко Я. 323, 324
Романовський Б. І. 34, 126
Романчук П. Р. 51, 133
Романюк В. І. 415
Ромашенко О. О. 442
Рощин В. К. 425
Рубан І. В. 274
Рубан О. В. 274
Рублевська Г. 216
Руденко В. 454
Руденко В. В. 64
Руденко В. І. 415
Руденко В. М. 439
Руденко Г. С. 489
Руденко Є. З. 439
Руденко І. В. 536
Руденко І. Н. 437
Руденко Л. П. 286

Руденко М. С. 438
Руденко П. С. 290
Руденко С. П. 185
Руденко С. Ю. 231
Руденко Ф. 201
Рудченко Ю. І. 153
Рудь В. П. 536
Рудь О. В. 536
Рустанович Я. 332, 389
Ручко І. Р. 139
Рябчун О. А. 442
Рясна Г. А. 272

С

Сабадаш В. М. 533
Савенко І. К. 305
Савенко-Горбатий Ф. 224
Савельєв В. О. 536
Савич А. А. 32
Савич М. Д. 269, 274
Савісько І. В. 530
Савітський Є. Л. 533
Савран М. І. 47, 132
Савченко В. І. 291, 325, 400
Савченко В. Я. 325, 369
Савченко М. К. 325
Савченко П. М. 326
Савченко Ф. І. 228
Сагайдак В. Г. 290
Сагатенко В. 24, 268
Саєнко 333
Саєнко М. В. 180
Саксаганський П. К. 34, 126
Сакун А. А. 290
Сакун М. П. 293
Сакун П. Т. 290
Сало Б. М. 532
Сало К. С. 271
Сало О. К. 274
Салов А. 315
Салов А. М. 310
Салов Б. А. 306
Салогуб В. 397
Салогуб В. О. 401
Салогуб О. Т. 62, 386, 399
Самовол П. Ф. 468, 469
Самойлович І. 413
Самошкін О. М. 536
Сандига В. Ю. 446
Сап'єнко М. Д. 65
Саранча В. П. 7, 82, 86, 112, 148, 219
Саранча І. М. 249
Саранча І. П. 277
Саранча М. М. 355, 356
Саранча О. В. 402, 532
Саранюк О. О. 140
Сахненко М. Д. 341
Сафонов С. Л. 533

- Сахно О. Г. 530, 533
 Свирид В. В. 536
 Свириденко М. В. 533
 Світайло Ф. І. 355
 Світличний Г. Л. 50, 260, 261
 Свінчук І. В. 532
 Свояк І. І. 320
 Северин Г. П. 231
 Сегеда А. Г. 205
 Секрет Я. В. 533
 Селявкіна Т. О. 536
 Семенело С. М. 532
 Семенець Л. 227
 Семенець О. В. 432
 Семенов Є. В. 536
 Семенов Є. І. 137
 Семеняга К. 334
 Семеняга М. Б. 337
 Семеняга Т. П. 335
 Семеренко В. І. 168
 Семенько І. В. 533
 Семиліт О. 149
 Сененко В. В. 536
 Сень М. О. 75, 164
 Сень О. Ф. 162, 163
 Сенько Я. С. 216
 Серафим (Саровський) 513
 Сербин В. 120
 Сергієнко В. В. 536
 Сергієнко Г. П. 30, 306, 310
 Сергієнко Г. С. 415
 Сергієнко Є. В. 415
 Сергієнко І. С. 459
 Сергієнко І. Ф. 414
 Сергієнко М. В. 415
 Сергієнко Н. Р. 33
 Сергієнко Т. П. 536
 Сердюк І. Г. 427
 Сердюк М. В. 536
 Сердюк М. Ф. 231
 Сердюк О. М. 378
 Середа В. М. 536
 Середа Г. П. 210
 Сержук В. М. 101, 401
 Сивобород В. І. 140
 Сидоренко В. А. 455
 Сидоренко В. В. 456, 485, 533
 Сидоренко М. І. 485
 Сидоришин А. П. 529
 Сидорець О. О. 198
 Сидоров В. Л. 536
 Силаков О. О. 531
 Силка Н. Ю. 207
 Сильвестр 505
 Симоненко В. 5, 154, 183, 257
 Симоненко О. Є. 216
 Симоненко П. 79
 Симоненко П. М. 69
 Синільник В. В. 533, 536
 Синільник О. Г. 532
 Синьоок Д. 452
 Синьоок І. П. 453
 Синьооков І. 172
 Синьоок Л. Я. 454
 Синьоок Т. 81
 Сириця А. В. 536
 Сирота М. М. 533
 Сиротюк В. В. 532
 Сиротюк М. П. 475
 Ситник І. Г. 68
 Ситник О. Г. 536
 Ситник Т. С. 260
 Сіваков О. Г. 130
 Сігорський В. П. 206
 Сідина М. П. 382
 Сімачевський М. А. 536
 Сіпка М. М. 216
 Сіренко В. І. 532, 536
 Сірик М. Д. 416
 Січкач Н. Я. 231
 Сквиря О. М. 529
 Скиба Г. А. 49
 Скиба Г. Д. 298
 Скиба І. І. 293
 Скиба Л. П. 102
 Скиба С. В. 147
 Скиба Т. М. 293
 Скидан В. М. 69, 234, 235
 Скидан К. 20, 537
 Скитиба П. С. 536
 Скляр А. П. 349
 Скляр С. М. 536
 Скляренко С. Д. 33, 37, 126, 144
 Сковорода Г. С. 6, 14, 25, 122, 301, 302, 303, 306, 307, 342, 409, 509, 539
 Скорик В. А. 321, 322, 337, 531
 Скорик В. І. 366
 Скорик І. Г. 459
 Скорик І. Т. 462
 Скорик І. Я. 462
 Скорик К. Ф. 442
 Скорик М. Р. 460
 Скорик О. С. 462
 Скорик С. Г. 459
 Скорик С. О. 529, 532
 Скорина В. В. 205
 Скоробагатько В. Г. 186
 Скородід В. М. 423
 Скоропадський І. 172, 394
 Скоропадський П. 36
 Скороход В. А. 351
 Скороход В. М. 532
 Скороход Г. Ю. 217
 Скороход Є. І. 350
 Скороход М. М. 530
 Скрипник В. І. 533
 Скрипка К. О. 366
 Скрипниченко П. 339
 Скутельник М. М. 529
 Слива О. К. 40, 260
 Слинько А. Ф. 341
 Сліпченко І. Ф. 337
 Слободян О. О. 530
 Слюсар М. Д. 62, 425
 Слюсар О. 85
 Слюсаревський А. К. 271, 272
 Слюсаревський М. М. 234
 Слюсаревський М. Я. 232
 Смаглюк І. Н. 270
 Снібіда О. С. 337
 Снісаренко Л. Л. 57, 58
 Смірнов О. О. 536
 Смірнов Р. І. 536
 Снежков О. Є. 536
 Снегур Д. В. 532
 Снісар І. В. 530
 Сокол В. А. 529
 Сокол С. І. 532
 Собко В. М. 196
 Собко М. А. 62, 483, 484
 Собко Ф. 193
 Соболев-Кузьмін М. Р. 178
 Сობоль Ф. 365
 Собченко М. Г. 79, 210, 211
 Сокальський С. Ф. 348
 Сокирко І. І. 483
 Соколан І. М. 69, 70, 199
 Соколан К. С. 248
 Соколан С. С. 249, 252
 Соколенко І. П. 280
 Соколенко М. П. 138, 153
 Соколенко М. Т. 278
 Соколенко Я. О. 278
 Сокур В. В. 531
 Сокур Є. С. 249
 Солдат М. Г. 336
 Соловей І. О. 485
 Соловей М. Ю. 485
 Соловійов О. М. 47, 131
 Соловійов Т. Г. 49, 153
 Соломаха В. І. 315
 Соломаха М. І. 372, 422
 Соломаха М. М. 415
 Соломаха О. Г. 316, 531
 Сорока В. Г. 395
 Сорока П. 248
 Сосюра В. 207
 Сотник М. І. 315, 437
 Софроній (Кристалевський) 111, 505, 506, 509, 512, 513
 Спасителев Т. 21, 267
 Спичак Є. В. 536
 Стадніченко М. 365
 Стадник І. Г. 536

Старичев В. В. 532
Сталін Й. В. 55, 335
Станіславський А. В. 530
Станіславський Я. 103
Старокожка Л. П. 164
Стеблина В. Б. 330
Стеблина В. С. 432
Стеблина І. В. 180
Стеблина І. О. 272
Стеблина Л. І. 335
Стеблина О. В. 531
Стеблина О. Г. 271, 272, 337
Стеблина О. С. 272
Стеблина О. В. 531
Стеблина Ю. В. 529
Стеблина Я. С. 337
Стеблинський С. 160
Стеблівець А. В. 494
Стеблівець М. В. 493
Стебліна Г. О. 536
Стеблін-Каменський Р. 313
Стельмах К. М. 296
Стельмах О. В. 536
Степанко О. В. 532
Степаненко В. 149
Степаненко В. В. 146, 196
Степаненко С. Ф. 163
Степаненко В. Ю. 536
Степанець В. М. 532
Степанець М. О. 432
Степанов А. О. 132
Степанов О. С. 49
Степанчук Є. 219
Степанчук К. 219
Степанчук П. М. 219
Степанчук Т. 216
Степик Й. Є. 238
Степик І. С. 238
Стефанида 507
Стефанович О. 492
Стефанович С. 493
Стешенко М. К. 261
Стешенко П. К. 259
Стороженко Г. Г. 32, 225
Стригун А. В. 536
Стрижак О. С. 536
Стрілець Г. М. 305
Строкань А. М. 163, 391
Строкань Б. Б. 270
Строкань В. І. 322
Строкань Г. Д. 391
Строкань І. А. 464
Строкань І. Ф. 360, 361
Строкань М. А. 335
Строкань М. І. 337, 391
Строкань М. П. 390
Строкань Н. М. 321
Строкань О. А. 150
Строкань О. Г. 337

Строкань П. 46
Строкань П. К. 335, 336
Струневич А. А. 530
Ступацька Г. М. 232
Ступацький І. В. 414
Сукач Г. В. 361
Сукач Г. І. 360
Сукач М. А. 50, 361
Сукач М. Т. 360
Ступацький А. В. 414
Ступацький І. В. 414
Ступацька Г. М. 232
Сулима А. 389
Сулима І. 413
Сулима О. 388, 389
Супрун В. І. 530
Супрун В. І. 530
Супрун Г. 238
Супрун І. А. 241, 530
Супрун І. Н. 240
Супрун І. О. 439
Супрун М. О. 536
Супрун С. 237
Сусло В. О. 164
Сусло В. П. 500
Суховаров М. Д. 132, 134
Сухомудренко А. С. 531, 533
Сухомудренко В. В. 490
Суярко О. В. 314

Т

Таванець А. П. 164
Таванець В. К. 326
Таванець М. Д. 325
Таванець П. 323
Тавіфа 507
Тамара Г. Л. 279
Тамара М. Л. 421
Тамик Ф. В. 43, 130
Танський В. 492
Таран А. А. 150
Таран Є. 437
Тараненко В. 486
Тараненко В. Г. 361, 362
Тараненко В. Т. 360
Тараненко Г. К. 369
Тараненко Л. К. 232
Тараненко М. А. 260
Тараненко М. Л. 186
Тараненко М. О. 200, 529
Тараненко Н. С. 485
Таранець М. П. 494
Тарановський А. О. 164
Тарара Є. Я. 248
Тарасенко П. М. 536
Тарасюк В. З. 427
Татар І. А. 381
Тацій О. 175
Телегін Д. Я. 266, 328
Теліженко О. В. 456
Телятник І. Н. 400
Телятник М. В. 532
Теницький М. В. 531
Теребило Ф. Ф. 186
Терещенко А. Г. 500
Терещенко Д. О. 169, 529
Терещенко М. 5
Терещенко М. І. 33, 37, 42, 106, 126, 500, 501
Терещенко О. І. 533
Терлецький С. 225, 492
Терновий Р. С. 536
Тертична М. І. 494
Тертишний І. О. 239, 240
Тертишний О. 107
Тертишний П. І. 239
Тертишний Ю. Г. 181
Тертишний Я. О. 239
Тесля А. М. 283
Тесля З. Ю. 230
Тесля Л. І. 486
Тесля М. О. 283
Тесля О. А. 284
Тетьора А. К. 490
Тетьора Г. К. 489
Тетьора І. І. 488
Тетьора Н. М. 286
Тетьора О. П. 489
Тимківський В. Ф. 192
Тимківський Є. Ф. 192
Тимківський І. Ф. 192
Тимківський Р. Ф. 192
Тимківський Ф. 246
Тимошенко Г. М. 337
Тимошенко О. П. 67
Тимошенко Ю. 70, 79
Тимошенко Ю. В. 79
Тимченко А. А. 181
Тимченко М. 177
Титаренко А. В. 530
Титаренко В. І. 530
Титаренко М. Н. 362
Титаренко В. П. 241, 530
Титаренко І. П. 239
Титаренко М. В. 362
Титаренко П. І. 239
Титаренко Ф. І. 305
Титаренко Ю. І. 536
Титаренко Ю. І. 536
Тимченко М. П. 228
Тихорський Х. 25, 268
Тищенко Г. О. 395, 396
Тищенко М. А. 235
Тищенко М. Д. 231
Тіненік О. Д. 531
Тісменко У. Ф. 278
Тітов О. М. 536
Тішакін О. М. 536

Тищенко С. С. 533
 Ткаліч М. В. 485, 486
 Ткаліч С. М. 229, 231
 Ткач А. А. 536
 Ткач Г. М. 57, 58
 Ткаченко В. А. 536
 Ткаченко В. Г. 274
 Ткаченко В. М. 495
 Ткаченко Г. Ф. 450
 Ткаченко Д. І. 449
 Ткаченко І. С. 178
 Ткаченко І. Ф. 320
 Ткаченко Л. В. 105
 Ткаченко Н. О. 54
 Ткаченко М. В. 533
 Ткаченко М. І. 533
 Ткаченко Н. Я. 438
 Ткаченко О. М. 449
 Ткаченко О. О. 536
 Ткаченко П. О. 449
 Ткаченко С. О. 178
 Ткаченко Т. П. 285
 Ткаченко Ф. Г. 57
 Ткаченко Ф. О. 278, 320, 321
 Ткаченко Ю. 88
 Ткачук Л. Н. 67
 Товбич Й. 167
 Товбичев О. 202
 Товстенко І. В. 63
 Товстоп'ят І. А. 284
 Товстоп'ят Л. М. 300
 Товстоп'ят Н. 298
 Товстоп'ят Т. С. 299
 Товстоп'ят Ф. І. 299
 Тодорський С. 25, 122
 Тобілко Ю. М. 530
 Токар Д. С. 536
 Токар Т. 227
 Толкушин О. М. 7
 Толок Л. Н. 483
 Томара В. 23, 202, 302, 304, 318, 394
 Томара Л. П. 303
 Томара М. 26
 Томара Л. М. 303
 Томара С. 23, 24, 25, 26, 172, 202, 268, 269, 302, 303, 388, 394, 413, 452, 538
 Томм В. І. 536
 Томм І. А. 536
 Топорищев В. С. 355
 Топчій Б. В. 531
 Торопов М. Г. 489
 Тоцький Й. 223
 Тоцький С. 25
 Трава А. І. 531
 Трава М. І. 531
 Травуцький І. 214
 Третяк А. Ф. 68, 139

Третяк В. І. 185
 Третяк Ю. 85
 Третяков А. Є. 536
 Тронько П. Т. 3
 Троценко Є. Ю. 360
 Троцький Л. 37
 Труба Г. В. 299
 Труба Д. М. 173
 Труш М. Я. 442
 Трюхан О. 77
 Тулуб Д. 193
 Тулуб О. К. 533, 536
 Тулуб С. 193
 Тупота М. П. 349
 Тургенев Д. 21
 Турсун-Заде М. 501
 Турчин М. О. 272
 Тухачевський М. 414
 Тюлін М. В. 132
 Тулуб О. К. 533, 536
 Тютюнник Є. О. 536
 Тютюнник І. С. 46, 226, 228, 229
 Тютюнник Ю. 173

У

Удовиченко В. А. 533, 536
 Угаров Г. П. 178
 Удовиченко В. А. 533, 536
 Удовиченко О. Т. 476
 Ужвій Н. М. 6, 34, 37, 126
 Уланова Л. М. 150
 Ульму В. Б. 530
 Урсол В. Г. 536
 Ус І. Д. 355
 Усатенко В. 24
 Усатенко О. І. 530
 Устименко М. Є. 475
 Устич І. 355
 Устьян О. С. 139
 Усатенко О. І. 530

Ф

Файнберг Я. Б. 150
 Фальківська І. В. 536
 Федина Л. 161
 Федина Л. І. 163
 Федина М. М. 449
 Федина М. Ф. 163
 Федина С. В. 536
 Федоренко О. Т. 186, 187
 Федоренко С. В. 531, 533
 Федоренко С. М. 72, 536
 Федорович Т. 20
 Федоровська Л. І. 75
 Федоряка В. А. 415
 Федоряка (Різник) Г. В. 417
 Федоряка Ю. Г. 417
 Фельдгандлер М. 125

Фень Ф. І. 483
 Феодотія 507
 Фесак М. О. 290
 Фесан О. М. 185
 Фесун А. І. 207
 Фесун К. А. 204
 Фесун О. С. 204
 Фесун Т. М. 205
 Фесун Ф. І. 204
 Фесун Ф. П. 243
 Фесенко Р. С. 536
 Фесенко С. В. 536
 Фесюра О. В. 536
 Фещенко В. В. 529
 Филь М. П. 476
 Филь О. М. 251
 Філарет 285, 511
 Філадельфа 510
 Філімонов О. В. 531
 Філоненко В. В. 536
 Фіндюк Р. В. 530
 Фон-Крузе М. К. 32, 247
 Фортуна Ф. Я. 355
 Франчук С. Г. 531
 Фрідрікевич І. 223
 Фурт П. А. 278
 Фурса Д. С. 104
 Фурса К. К. 320
 Фурса-Білецька К. М. 104
 Фурт С. Д. 531

Х

Хабло О. В. 530
 Хакало Н. 203
 Халиман І. Г. 238
 Харина В. М. 68, 427, 533
 Харина І. В. 423
 Харина О. І. 273
 Харина О. О. 273
 Харченко В. І. 536
 Харченко В. Ф. 65, 273
 Харченко Г. П. 272, 335
 Харченко М. 83, 84, 148, 149
 Харченко О. В. 180
 Харченко П. Г. 432
 Харь А. М. 536
 Харь С. І. 391
 Хведченя Є. О. 533
 Хвиль А. Н. 476
 Хвиль А. С. 476
 Хвиль В. І. 476
 Хвиль В. П. 67, 77, 477
 Хвиль Г. В. 477
 Хвиль Д. П. 477
 Хвиль М. І. 475, 179
 Хвиль М. П. 476
 Хвиль Р. В. 477
 Хвиль С. 475
 Хвиль С. В. 99

Хвиль С. Н. 475
Хвиль Я. М. 182
Хвостик І. В. 530
Хлипа М. 77
Хмара А. П. 231
Хмара В. С. 231
Хмеленко В. М. 437, 438
Хмельницький Б. 21, 119, 148, 184, 222, 251, 267, 339, 345, 348, 383
Хмельницький Ю. 346
Холодненко І. 479
Хоменко І. П. 136
Хоменко М. В. 231
Хижняк О. М. 536
Холодний В. Д. 536
Хоменко М. О. 262
Хоменко С. Г. 530
Хомко В. В. 530
Хомут І. С. 234, 322
Хорошун В. Г. 320
Хорошун І. П. 64, 232, 472
Хорошун І. С. 66, 322
Хоружий В. Є. 533
Хоруженко С. Г. 536
Хохлінський Л. М. 126, 137
Храпко А. І. 335
Христенко О. О. 399, 400
Хрупчик Я. І. 533
Хрущов М. С. 57, 251, 486
Худоба А. О. 33, 37, 234
Худоба К. М. 290
Хухрев О. В. 400

Ц

Цапенко Б. 501
Цапенко В. 501
Цапенко К. 501
Цапенко М. 501
Цапенко Б. Ф. 500, 501
Цапкаленко П. І. 395
Цапко С. 267
Царенко С. І. 185
Цветков М. В. 459
Цепкова Г. В. 219
Циб Л. Г. 299
Циб М. М. 337
Цибенко В. І. 154
Цибуля Б. 332
Цибуля І. У. 483, 484
Цибулька Д. 449
Цибульська Л. Л. 485
Циганник А. Г. 210
Циганник В. І. 212
Циганник Г. М. 211
Циганник М. Ю. 212, 273
Циганник Н. Я. 211
Циганник О. М. 211
Цимбал С. М. 71

Цой Ю. В. 147
Цюра Н. М. 32, 270

Ч

Чабаненко М. І. 272
Чабаненко О. М. 531
Чайка О. 128
Чайка С. О. 7, 427, 428
Чапаєв А. В. 176
Чапаєв В. І. 174, 176
Чарушинський А. 120
Черемис І. М. 355
Черемис М. 355
Черемис Ф. 355
Черес Г. І. 271
Черінько І. І. 42, 251
Черінько О. І. 248
Черненко М. В. 536
Черненко М. М. 407
Черненко П. 238
Черненко С. В. 7, 233
Черненко С. М. 234
Чернов В. 365
Чернов М. 365
Чернявський І. В. 536
Чернявська Л. Г. 265
Чернявський І. В. 536
Чернявський Ю. А. 454
Чибриков І. А. 290
Чижевський М. 452
Чернятевич А. В. 531
Чижик В. М. 532
Чижик В. С. 306
Чижик М. Л. 255
Чижик П. П. 309
Чижик Ю. С. 304
Чимис І. Г. 163
Чирка М. О. 247
Чичеріна М. 334
Чичкань М. О. 483
Чмир А. 414
Чижик В. М. 532
Чмир Г. М. 427
Чмир С. Т. 422
Чмихало В. В. 483
Чмихало В. Я. 482
Чмихало І. 225
Чорна О. Я. 349
Чорний І. Г. 50, 51, 228
Чорненко Р. В. 529
Чорнобай В. Д. 219
Чорнобай Г. К. 50, 423
Чорний Т. В. 536
Чорнобривець О. В. 536
Чорновол Г. В. 307
Чорнорай Р. О. 530
Чорнявський А. К. 453
Чорнявський В. П. 453
Чубар М. Ф. 163

Чубах Г. П. 60
Чубін С. В. 536
Чубов О. О. 390
Чудинов М. О. 452
Чуєнко Г. Ю. 151
Чуйкевич К. Є. 54
Чувашов Я. В. 536
Чумак Д. В. 536
Чумак Т. А. 536
Чуйкою Г. 57
Чуйко Й. Г. 229
Чуприна І. П. 231
Чуприна П. Я. 152
Чураєв О. В. 536
Чурута В. 83, 84
Чурута В. П. 486
Чурута М. І. 486
Чухан Є. Ю. 536
Чухно В. В. 536
Чухно П. Л. 204

Ш

Шабалкін С. О. 536
Шадловський В. В. 531
Шаманський Я. І. 445
Шамрай О. І. 536
Шамрай О. І. 536
Шамрицький В. В. 532
Шандра В. І. 426
Шандра В. С. 206
Шандра Д. В. 81, 428
Шандра І. П. 425
Шандра М. М. 423
Шандра О. А. 427
Шандра О. В. 533
Шандра Ф. Г. 423
Шандра Ф. Н. 421
Шаповал В. Н. 67, 178
Шаповал М. В. 529
Шаповал Н. І. 470
Шаповал С. Н. 179
Шарапа М. А. 449
Шарапа М. І. 449, 450
Шарапа О. В. 536
Шарапа О. М. 449
Шарапа Ю. В. 536
Шарова Н. Ю. 138
Шашкін О. І. 132
Швед М. М. 536
Шведюк О. І. 536
Швидкий І. А. 536
Швидак П. 304
Шебанін В. С. 150
Шебет-Слюжка І. 504
Шевченко А. С. 251
Шевченко В. В. 531
Шевченко В. І. 32, 282
Шевченко М. Б. 320
Шевченко М. Д. 55, 483

Шевченко Н. А. 455
 Шевченко О. В. 108, 178
 Шевченко Т. Г. 29, 122, 125, 131, 154, 161, 214, 225, 264
 Шевченко Ф. Д. 130
 Шевчук В. А. 232
 Шевчук В. П. 367
 Шевчук Д. П. 77, 367
 Шевчук М. В. 536
 Шевчук О. М. 178, 531, 533
 Шевчук П. М. 366
 Шеламагін Є. В. 536
 Шелест В. 24, 268
 Шелест Л. Ф. 272
 Шелудько В. В. 536
 Шквара В. М. 536
 Шкурко М. М. 536
 Шундрик С. І. 536
 Шабельник К. С. 272
 Шавлак М. Д. 355
 Шавлак Т. З. 283
 Шакула М. В. 164
 Шақун Н. М. 350
 Шаманський Я. І. 445
 Шаматувський Б. І. 292, 293
 Шамрай М. Я. 66, 151
 Шевчук О. М. 531, 533
 Шелудько В. В. 536
 Шелудько В. П. 284
 Шелухін С. 5, 33, 154
 Шелухін С. П. 37, 42, 248
 Шелухін Ю. С. 248
 Шепель А. Д. 299
 Шепель В. Г. 168
 Шепель В. С. 219
 Шепель Г. Г. 530
 Шепета В. Д. 283, 360
 Шепета В. О. 341
 Шепетов В. В. 400
 Шеремет В. О. 494
 Шеремет Д. Г. 283
 Шеремет Л. П. 105, 427
 Шеремет М. 270
 Шеремет М. П. 273, 283
 Шеремет О. 510
 Шеремет О. В. 392, 532
 Шеремет Р. 83, 84
 Шеремет Р. С. 428
 Шеремет Ф. Л. 271
 Шеремет Ю. М. 530
 Шестаков М. Г. 530
 Шеян І. С. 533
 Шибанов Г. М. 151
 Шилов О. М. 532
 Шимко А. В. 531
 Шишкін М. І. 530
 Шишолін П. А. 152
 Шиятенко О. О. 493
 Шиятенко С. І. 47
 Шкеліберда Д. І. 32

Шкеліберда І. Д. 249
 Шкеліберда К. 248
 Шкеліберда С. В. 530
 Шкіль Г. П. 407
 Шкрьобка А. І. 408
 Шкурко Г. О. 454
 Шкурко Г. М. 455
 Шкурко Г. Ю. 355
 Шкурко К. 357
 Шкурко М. І. 453
 Шкурко М. М. 453, 533, 536
 Шкурко О. М. 454
 Шкурко П. Ф. 162, 163
 Шлаканьов Г. 175
 Шмагайло Ю. Д. 406
 Шматко І. В. 142
 Шматко І. О. 205
 Шмигуль О. А. 337
 Шморгун В. Г. 71
 Шморгун Г. І. 47
 Шнурко В. Н. 203
 Шнурко Г. Ф. 205
 Шнурко І. Т. 204
 Шнурко О. М. 204
 Шпак В. 158, 363
 Шпак В. К. 151
 Штофель фон Ф. 214
 Шуварський М. А. 493
 Шульга А. І. 449, 450
 Шульга Г. П. 261
 Шульга Д. С. 290
 Шульга І. І. 260
 Шульга І. М. 42, 348
 Шульга Л. 23, 120
 Шульга М. Я. 437
 Шульга П. П. 260
 Шульга С. С. 231
 Шульга Т. 225
 Шульга У. Ф. 265
 Шуть В. К. 140

Щ

Щасливець В. Д. 137
 Щербатов І. 119
 Щербатюк С. М. 146
 Щербаченко О. О. 138
 Щербина Ф. П. 163
 Щербина О. Є. 60
 Щербина Я. 506
 Щербицький В. В. 205
 Щорс М. 249

Ю

Юдін О. А. 530
 Юзефович Д. 26, 268
 Юнаков Г. 508
 Юрченко Є. С. 284
 Юрченко М. О. 181
 Юрченко М. П. 415
 Юрченко Ю. І. 415

Юхимець І. А. 450
 Юхимець О. Ф. 69, 544
 Ющенко В. А. 70, 79
 Юхименко В. І. 536
 Юхименко М. В. 148, 536

Я

Яблоновський А. М. 529
 Явдошишин І. В. 536
 Яворницький Д. 505
 Яворницький Д. І. 303
 Ядоманко С. А. 536
 Якименко О. С. 536
 Якименко Г. Ю. 315
 Якименко Л. В. 493
 Якименко О. С. 536
 Якименко Ю. І. 493
 Якимович А. 389
 Якимчук А. М. 529
 Яковенко Г. З. 280
 Яковенко З. Я. 321
 Яковенко Н. І. 321
 Яковенко Р. 81
 Яковенко Р. Л. 536
 Якубенко С. 222
 Ямпольський С. Д. 32, 225, 227
 Янчевський М. О. 127
 Янчий В. В. 180
 Янчий Г. Т. 453
 Янович Д. В. 532
 Яременко О. Ю. 532
 Яременко І. П. 271
 Ярмілко А. В. 150
 Ярмілко А. П. 152
 Ярмілко В. Г. 137
 Ярмілко М. Ф. 231
 Ярмілко Ю. А. 152
 Ярмола А. В. 350
 Ярмола В. М. 262
 Ярмола М. Г. 47
 Ярмола П. Г. 259, 260
 Ярмоленко В. Д. 137
 Ярмоленко Г. Г. 260
 Ярмоленко Г. І. 261
 Ярмоленко І. П. 377
 Яровий О. О. 521
 Ярош В. І. 79
 Ярош Д. А. 232
 Ярош М. Ф. 76, 401
 Ярош Н. А. 283
 Ярош О. М. 143, 529
 Ярош С. М. 204
 Ясир М. І. 220
 Яценко В. Д. 239
 Яценко Г. С. 57
 Яценко М. Г. 531
 Яценко М. П. 427
 Яценко М. С. 421

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

А

Андріївський, х 48
Антипаюта, с. 165
Антипина, с. 165
Антипино, с. 165
Антипиха, с-ще 165
Антипівка, с. 19, 34, 35, 42, 52, 61, 62, 86,
158–165, 166, 189, 388, 397, 504, 517, 524,
529, 537
Антипінка, с. 165
Антиповський, с-ще 165
Афіни, м. 126
Ашанівка, с. 375, 457, 459
Ашхабад, м. 251

Б

Бакаєве, с. 169
Бакаївка, с. 17, 24, 69, 75, 109, 111, 112, 116,
158, 161, 166–169, 504, 517, 520, 521, 529,
537, 538, 543
Бакаївське, ур. 14
Бакалівка 56
Батіг, м. 321
Бахмач, м. 14, 27, 29, 99, 116, 123, 404, 405,
410, 540
Безбородьки, с. 412
Безверхів, х. 515
Безпальче, с. 113, 183, 222, 412, 414
Березань, м. 506
Березняки, с. 228
Берестечко, м. 21, 419
Берлін, м. 50, 228, 239
Благовіщенське (Чугуївка), с. 56, 121, 125,
281, 283, 515, 543
Благодатне, с. 7, 12, 14, 16, 17, 18, 170, 180,
244, 297, 529, 537,
Богдан, с. 188
Богдани, с. 22, 34, 40, 46, 112, 114, 183–188,
222, 287, 323, 412, 497, 498, 529, 538
Богданів, с. 188
Богданівка, с. 113, 188, 281
Богданівка-Кам'янка, с. 188
Богданівці, с. 188
Богданівське, с. 188
Богданівщина, с. 188
Богданов, с. 188
Богданове, с. 188
Богданове-Колодязі, с. 188
Богданович, с. 188
Богдано-Надеждівка, с. 188
Богданчики, с. 188
Богодухівка, с. 35, 151, 339
Богуслав, м. 190
Богуславець, с. 7, 22, 24, 34, 73, 88, 99, 112,
158, 189–196, 213, 371, 451, 499, 516, 517,
523, 526, 528, 529, 538, 539

Богуславка, с. 196
Богуславський, с. 196
Богушкова Слобідка, с. 19, 21, 22, 23, 30, 33,
34, 35, 170–174, 177, 246, 339, 537, 538, 540
Божедарівка, с. 219
Бойківщина, с. 48
Бокія, х. 528
Большая, с. 485
Бондарівка, х. 56, 277, 515, 543
Бориспіль, м. 14, 98, 116
Бородаївка, с. 310
Боромль, м. 288,
Боцман, р. 245
Бровари, м. 198, 200
Броварки, с. 13, 114, 183, 197–200, 244, 287,
290, 291, 323, 368, 369, 370, 497, 529, 539
Бубели, х. 421
Бубен, х. 515
Бубнів, м-ко, с., с-ще 18, 21, 22, 23, 24, 26,
202, 207, 515, 543, 538, 543
Бубнівка, с. 207
Бубнівська Слобідка, с. 23, 31, 32, 34, 48, 49,
61, 73, 76, 88, 100, 104, 105, 112, 201–207,
236, 242, 491, 515, 520, 521, 526, 529, 538,
542, 543
Бубнівський, х. 207
Бубнівщина, с. 207
Бубнове, с. 207, 515
Будище, с. 280
Булатець, р. 323
Бурдоносів, х. 56, 266, 271, 334, 515, 537, 543
Бурдоносівка, ур. 16, 17, 56
Буславець, х. 193, 516
Бурти, х. 216, 308, 516
Бурчак, р. 521
Бучачик, оз. 266

В

Васильківський, х. 467, 516
Великий Хутір, с. 275, 363, 445, 457,
Великі Канівці, с. 287
Верешаківка (Верещаки), х. 56, 193, 516, 543
Великостепове, с. 472
Верхнє Степове, с. 472
Верхня Згар, с. 440
Вершина Згарська, с. 113, 281, 287
Вершинозгарський, х. 48
Винників, х. 127
Виноградів, х. 270, 516
Відень, м. 181, 206
Вільний, х. 334, 528
Вільха, с. 212
Вільхи, с. 24, 30, 34, 52, 64, 111, 112, 116, 124,
208–212, 253, 327, 331, 384, 478, 529, 538
Вільхів Лог, с. 212
Вільхівка, с. 212

Вільхівський, х. 212
 Вільхівський радгосп 212
 Вільхівці, с. 212
 Вільхівці-Лазь, с. 212
 Вільхівчин, с. 212
 Вільховатка, с. 212
 Вільхове, с. 212
 Вільховець, с. 212
 Вільховик, с. 212
 Вознесени, с. 220
 Вознесенівка, с. 220
 Вознесенівське, с. 220
 Вознесенка, с. 220
 Вознесенське, с. 28, 34, 43, 48, 61, 68, 77, 83, 89, 99, 100, 105, 107, 110, 112, 189, 190, 213–220, 275, 281, 294, 296, 317, 358, 388, 403, 404, 407, 440, 451, 471, 472, 523, 529, 538, 539, 542
 Вознесіння, с. 220
 Вознівщина (Возний), х. 313
 Воїнь, м. 18, 288
 Воловик, х. 277, 516
 В'ятка, м. 161

Г

Гавр, м. 126
 Гаврилівка (Гаврилівщина), х. 56, 360, 516, 543
 Гай, х. 216, 528
 Галатівка, х. 56, 459, 460, 516, 543
 Гамбург, м. 152
 Гаптарівщина, х. 199
 Гельмязів, м.-ко, с. 7, 12, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 48, 50, 52, 53, 55, 61, 62, 65, 66, 73, 75, 77, 83, 88, 89, 97, 100, 101, 102, 103, 106, 108, 109, 111, 114, 199, 221–235, 287, 301, 308, 313, 323, 369, 418, 420, 429, 455, 466, 469, 528, 530, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543
 Германів, х. 313
 Гірники, с. 433
 Гладкий, х. 241
 Гладкий-Лог, с. 241
 Гладківка, с. 241
 Гладківщина с. 17, 26, 77, 86, 87, 96, 108, 111, 201, 236–241, 242, 466, 522, 530, 537, 538, 466,
 Гладківщина, с-ще 236, 242, 243
 Гладківщина, ст. 201, 221, 236, 466
 Гладкове с. 241
 Гладковичі, с. 241
 Гладковська, ст. 241
 Гладковське, с. 241
 Гладкое, с. 241
 Гладосів, х. 347, 516, 517
 Головатівка, с. 56, 543
 Голубівщина, х. 517
 Голубки, х. 56, 158, 161, 163, 517, 543
 Гончарівка, х. 517
 Гора, с. 300
 Гора Висока, с. 300

Гора Подол, с. 300
 Горбані, с. 57, 183, 222
 Горіхове, оз. 14, 266
 Горошин, м. 121
 Готтенбург, м. 23
 Гребля, с. 396
 Гринця, х. 127, 528
 Гришківка, х. 116, 193, 194, 517
 Гришківка (Гришків хутір), х. 517
 Гуляй-Поле, х. 213, 216, 517

Д

Дараганівщина, х. 517
 Дахнівський, х. 517
 Дача, х. 161, 167, 517
 Деньги, с. 18, 21, 22, 23, 28, 32, 34, 35, 37, 42, 48, 52, 65, 77, 86, 100, 110, 170, 244–252, 344, 473, 527, 530, 538
 Деркачівка, с. 48
 Джгунова Яма, оз. 266
 Дібрівка, с-ще 27, 39, 253–256, 397, 540
 Діброва, с. 256
 Діброве, с. 256
 Дмитрів, м. 265
 Дмитрівка, с. 12, 22, 24, 33, 35, 40, 47, 58–62, 66, 77, 89, 100, 110, 257–265, 266, 379, 393, 491, 530, 538
 Дмитрівське, с. 265
 Дмитрове, с. 265
 Дмитровичі, с. 265
 Дмитрушки, с. 265
 Дніпропетровськ,
 Дніпро, м. 14, 62, 98, 116, 166, 221, 236, 257, 266, 344, 397, 418, 466, 504
 Дніпро, р. 11, 16, 18, 19, 23, 46, 48, 49, 53, 116, 201, 257, 268, 297, 310, 418,
 Довгун, р. 257
 Домантів, с. 7, 14, 16–25, 29, 32, 35, 41, 49, 50, 61, 62, 65, 66, 68, 77, 88, 98, 100, 108, 110, 112, 243, 257, 266–274, 327, 334, 384, 397, 523, 530, 531, 537, 538
 Дон, р. 468
 Драбеші, с. 280
 Драбинівка, с. 280
 Драбів, смт 14, 47, 48, 98, 116, 275, 280, 412, 457
 Драбово-Барятинське, ст. 280
 Драбівка, с. 280
 Драбівці, с. 22, 34, 66, 100, 104, 108, 111, 112, 275–280, 317, 375, 435, 447, 526, 531
 Дубинка, х. 26, 56, 304, 308, 518, 543
 Дубрівка, х. 185,
 Дубровка, ур. 200, 518
 Дюнкерк, м. 346

Е

Ельба, р. 335
 Енків, х. 270, 519
 Ерестфер, м. 23, 108, 120

Є

Єланбург 145
Єлизаветин, х. 127, 519
Єсентуки, м. 234
Єщенків (Іщенків), х. 127, 518

Ж

Жванець, м-ко 345.
Жежелівський, х. 459, 518
Жданків, х. 225, 518
Желни, м. 288
Жилівка, с. 469, 518, 519
Жирків, х. 528
Жолобина, р. 190
Жорнокльови, с. 191
Жуковського, х. 225, 519
Журавлів, х. 411

З

Завойка (Завойки, Завойкин), х. 313, 519
Залізки, с. 17, 22, 49, 52, 56, 311, 506, 519, 537, 538, 543
Замостя, м. 213
Заора, х. 225, 519
Запоріжжя, м. 14, 98
Збараж, м. 21, 345,
Згар, р. 519
Згар, х. 23, 116, 128, 519, 520
Згар-Дараганщина, х. 127, 519
Згар-Слюсарівка (Слюсарівщина), х. 127, 519, 520
Золотава, с. 155
Золотанка, с. 155
Золотарівка, смт 155
Золотарева, с. 155
Золотарі, с. 155
Золота Балка, смт 155
Золота Гора, с. 155
Золота Грива, с. 155
Золота Долина, с. 155
Золота Коса, с. 155
Золота Нива, с. 155
Золота Слобода, с. 155
Золота Сопка, ст. 155
Золоте, с. 155
Золотеево, с. 155
Золоте Поле, с. 155
Золоте Руно, с. 155
Золотий, смт 155
Золотий Ключ, с. 155
Золотий Колодязь, с. 155
Золотий Пляж, смт 155
Золотий Потік, с. 155
Золотий степ, ст. 155
Золотинка, с. 155
Золотівка, с. 155
Золотілово, с. 155
Золоті Стави, с. 155
Золотковичі, с. 155

Золотково, с. 155
Золотковський, с-ще 155
Золотна, м. 155
Золотники, с. 155
Золотницький, с-ще 155
Золотнишино, смт 155
Золотовка, с. 155
Золотово, с. 155
Золотолін, с. 155
Золотомино, с. 155
Золотоноша, м. 7, 11, 12, 14, 18, 19–32, 34–37, 41–50, 53, 59–62, 65, 66, 68, 69, 77, 80, 87, 98, 101, 116–156, 166, 170, 189, 208, 236, 243, 244, 253, 333, 353, 384, 385, 397, 457, 478, 499, 501, 504, 505, 516, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 526, 527, 528, 534, 535, 536, 537, 538, 540, 541, 542, 543
Золотоношка, р. 13, 19, 116, 118, 158, 166, 167, 170, 253, 388, 397, 409, 447, 457, 463, 473, 504, 520, 522, 523, 524, 525, 526
Золотоношка, с. 155
Золоторунна, ст. 155
Золоторунне, с. 155
Золотуха, с. 155
Золотухи, с. 155
Золотухино, с. 155
Золотухинський цукрозавод, смт 155
Золотушка, с. 155
Зориківка, с. 286, 481
Зориле, с. 286
Зорине, с. 286
Зорине-Бикове, с. 286
Зоринськ, с. 286
Зоринський, с-ще 286
Зорі, с. 286
Зорівка с. 24, 32, 44, 61, 73, 102, 112, 113, 281–286, 339, 358, 440, 487, 489, 515, 522, 528, 531
Зоркіне, с. 286
Зорне, с. 286
Зоряне, м. 286
Зорянський, с. 286
Зорька, с. 286

І

Ілляшенків, х. 313,
Іржавець, р. 523
Іржавецькі хх. 439, 514
Ісая, х. 207, 505, 520
Іщенків, х. 309

К

Каленики, с. 18, 34, 40, 61, 111, 114, 183, 197, 199, 221, 287–293, 368, 369, 412, 429, 497, 531, 537
Каленове, с. 293
Калениковичі, с. 293
Каленське, с. 293
Калений, с-ще 293

- Канів, м. 14, 80, 98, 296, 343, 412,
 Канівка, с. 296,
 Канівська, м. 296
 Канівська-Вокзал ст. 296
 Канівське, с. 296
 Канівщина, с-ще 24, 213, 294–296, 403, 471
 Каплівка (Каплинці), х. 520
 Карпівщина, х. 204, 520
 Квітки, с. 180
 Квітневе, с. 113, 281
 Кеда, м. 300
 Кедина Гора, с. 17, 27, 48, 73, 111, 112, 170,
 297–300, 331, 463, 531, 537, 540
 Келеберда, с. 242
 Кизивер, м. 288
 Керч, м. 246,
 Кенігсберг 372
 Київ, м. 7, 62, 81, 82, 166, 198, 221, 236, 257,
 266, 268, 313, 343, 344, 372, 397, 418, 466,
 496, 502, 504
 Княжиця, м. 381
 Ковраець, р. 13, 301, 302, 308, 313, 418,
 Коврай, с. 7, 12, 14, 23–25, 27, 34, 61, 62, 113,
 221, 301–307, 308, 311, 316, 412, 521, 531
 Коврай-2 (Коврай-Левада), с. 111, 301, 308–
 312, 313, 316, 429, 518
 Коврайські хутори, с-ще 59, 308, 323, 324, 418,
 435, 518, 519, 522, 523, 524, 525, 526, 525
 Ковтуни, с. 18, 22, 34, 50, 86, 97, 158, 275, 276,
 317–322, 324, 435, 326, 375, 388, 391, 435,
 437, 447, 457, 460, 531, 538
 Ковтунівка, с-ще 27, 287, 290, 291, 322, 323–
 326, 368, 369, 539
 Ковтунове, с. 322, 326
 Кодима, р. 170
 Кодня, м. 24, 268
 Комар, с. 330
 Комар-город, ст. 330
 Комарин, с. 330
 Комаринка, с. 330
 Комариха, с. 330
 Комарихинський с-ще 330
 Комариця, с. 330
 Комаричі, м. 330
 Комарі, с. 330
 Комарівка, с. 18, 27, 327–330, 331, 334, 540
 Комарівське, с. 330
 Комарівський, с-ще 330
 Комарівці, с. 330
 Комарйо, с. 330
 Комарники, с. 330
 Комарно, с. 330
 Комарно-Бучали, с. 330
 Комаров, с. 330
 Комаровичі, с. 330
 Комарово, с. 330
 Комсомольськ-на-Амурі, м. 383
 Коробейники, с. 338
 Коробейникове, с. 338
 Коробець, с. 338
 Короби, с. 338
 Коробивщанська, ст. 338
 Коробино, с. 338
 Коробиха, с. 338
 Коробицине, с. 338
 Коробище, с. 338
 Коробівка, с. 12, 16, 17, 24, 26, 30, 34, 35, 41,
 49, 58, 61, 65, 76, 83, 100, 103, 106, 108, 110,
 112, 121, 124, 208, 266, 272, 297, 326, 327,
 329, 331–338, 437, 463, 529, 531, 537, 538,
 539, 542
 Коробіївка, с. 338
 Коробівщинська, ст. 338
 Коробівщина, с. 338
 Коробки, с. 338
 Коробкин, с-ще 338
 Коробкіно, с. 338
 Коробково, с. 338
 Коробове, с. 338
 Коробочкіно, с. 338
 Коробчєєво, с. 338
 Коробчино, с. 338
 Коробчиці, с. 338
 Костянтинополь, м. 504
 Котлюбівка (Котлюбівський), х. 161, 167, 520
 ім. Кочубея, х. 507, 520
 Красне, м. 26
 Красне, ст. 27, 46, 461
 Кременчук, м. 98, 221,
 Кременчуцьке, в-ще 11, 13, 327, 491
 Кривий Ріг, м. 27
 Кривоноси, с. 343
 Кривоносівка, с. 24, 40, 52, 77, 89, 107, 108,
 281, 339–343, 358, 360, 382, 481, 531, 538
 Кривоносівці, с. 343
 Кривоносове, с. 343
 Кропивенська, с. 352
 Кропивинська, ст. 352
 Кропивенський, смт 352
 Кропиви, х. 56, 167, 520, 522, 543
 Кропивка, с. 352
 Кропивна, м.-ко, с. 18, 19, 21, 23, 26, 34, 35,
 39, 42, 48, 66, 89, 102, 108, 110, 244, 339,
 344–352, 353, 354, 371, 473, 479, 512, 517,
 528, 531, 537
 Кропивна, р. 13, 19, 244, 344, 345, 353, 358,
 371, 451, 481, 487, 515, 529
 Кропивне, с. 352
 Кропивник, с. 352
 Кропивниця, с. 352
 Кропивново, с. 352
 Кропивное, с. 352
 Кропивня, с. 352
 Кротів (Гуленинський), х. 290, 520
 Круп, с. 301
 Крупа, с. 354, 357
 Крупейки, с. 357
 Крупенникове, ст. 357

Крупець, с. 357
Крупине, с. 357
Крупиці, с. 357
Крупиця, с. 357
Крупки, с. 357
Крупове, с. 357
Круподеринці, с. 357
Крупське, с. 29, 34, 39, 86, 112, 189, 353–357, 451, 454, 499, 531, 532
Крупський, смт 357
ім. Крупської, с. 357, 369, 454
Крупсько-Ульянівський, с-ще 357
Крупчанське, с. 357
Крутьки, с. 170, 244,
Куличевський, х. 398, 520, 521
Кут, х. 521

Л

Леонівщина, х. 304, 521
Леськи, с. 99
Лимарський, х. 521
Липівське, с. 17, 52, 56, 298, 400, 521, 537, 543
Липівське, ур. 17
Липове, ур. 321
Литва, х. 521
Ліпляве, с. 14, 46, 47, 98, 236, 243, 384, 393,
Лози, х. 459,
Лимарський, х. 216,
Лукашеве, с. 306
Лукашевич, с. 306
Лукашин, с. 306
Лукашине, с. 306
Лукаші, с. 306
Лукашівка, с. 24, 100, 111, 112, 281, 294, 339,
358–362, 481, 516, 532, 538
Лукашкин Яр, с. 306
Луначарське, с. 215
Лупачів, х. 521
Любарський, х. 127, 521
Ляховичі, м. 21, 108
Лящівка, с. 217, 417, 421
Львів, м. 363, 364, 367,
Львівка, с. 24, 102, 363–367, 459, 519, 532, 538
Львівське, с. 367
Львово, с. 367
Львівський, с-ще 367

М

Макарів, х. 411
Макарівщина, х. 521, 522
Малин, м. 370
Малине, с. 370
Малинівка, с. 370
Малинівське, с. 370
Малинівщина, с-ще 24, 197, 199, 290, 323,
368–370,
Малиніне, с. 370
Малинічі, с. 370
Малиніщі, с. 370

Малинки, с. 370
Малинкіне, с. 370
Малинник, с. 370
Малинова Варакка, с. 370
Малинове, с. 370
Малиновий, с-ще 370
Малиногірка, с. 370
Малиновський, с-ще 370
Малієво, с. 374
Малієвське, с. 374
Маліївка, с. 24, 28, 29, 39, 104, 257, 344, 347,
371–374, 499, 532
Мальоване Ближнє, ур. 17
Манжаківка, с. 56, 193, 522, 543
Маріуполь, м. 83, 246,
Маркизівка, с. 72, 275, 375–378, 447, 457,
532, 538
Маслів Став, ур. 118
Матвієво, с. 383
Матвіївка, с. 35, 49, 59, 257, 262, 268, 270,
379–383, 538
Матвіїв Курган, м. 383
Матвіївське, с. 383
Матвіївці, с. 383
Матвіїха, с. 383
Матвійшево, с. 383
Мацаківка, х. 522
Мелесівка, с. 23, 62, 128, 253, 281, 283,
384–387, 397, 478, 522, 532, 538
Мелески, с. 387
Мелесниця, с. 387
Мехедівка, с. 113, 281, 487
Миколаївка, с. 56, 459, 460, 522, 543
Миронівка ст. 117
Мицалівка с. 158, 317, 320, 388–392, 532, 538
Могилів, м. 121
Молочний, х. 270, 522
Монастирище, ур. 268
Моркви, х. 161
Морквина Лука, ур. 158
Москва, м. 52, 206, 260, 391, 410,
Мости, х. 210, 522
Мошни, с. 19
Мукалів, х. 313, 522

Н

Народне Степове, с. 472
Нетеча, р. 473, 476
Нехайки, с. 191
Нова Басань, с. 402
Нова Буда, с. 402
Нова Гребля, с. 17, 59, 257, 393–386, 402, 418,
491, 493, 537, 538
Нова Дмитрівка, с. 7, 17, 27, 61, 66, 83, 89,
100, 102, 107, 110, 116, 127, 158, 384,
397–402, 435, 520, 521, 523, 527, 532
Нова Дубровка, с. 402
Нова Єльня, с. 402
Нова Красавка, с. 402

Нова Миша, с. 402
 Нова Олександрівка, с. 402
 Нова Парафіївка, с. 402
 Нова Порубіжна, с. 402
 Нова Хмелевка, с. 402
 Нова Царичанка, с. 402
 Нова Часниківка, с. 402
 Нова Чернечина, с. 402
 Нова Шульба, с. 402
 Нові-Сад, м. 484
 Ново-Липівське, с. 522
 Новоселиця, х. 56, 216, 281, 523, 543
 Новоселівка, х. 215, 510, 523
 Носенків, х. 524

О

Одер, р. 260
 Одеса, м. 29, 104, 116, 404, 405, 540
 Озерище, с. 46
 Омськ, м. 193
 Опочка, м. 50
 Очекасів, х. 524, 528

П

Палкин, х. 523
 Пальміра, с. с-ще 48, 50, 56, 69, 100, 102, 108, 111, 213, 216, 294, 403–408, 471, 532, 542, 543, 544
 Пальміра, ст. 14, 48, 99, 213, 216, 275, 317, 403, 440,
 Пальмірка, с. 408
 Панівка, с. 411
 Панівці, с. 411
 Панова, с. 411
 Панове, с. 411
 Панові Кущі, с. 411
 Паново-Осанове, с. 411
 Паноозеро, с. 411
 Панська, с. 411
 Панська Слобода, с. 411
 Панське, с., ст. 14, 22, 23, 26, 49, 99, 409–411, 538
 Переяслав, м. 21, 22
 Петровський, х. 523
 Петровського, с-ще, 471, 472, 544
 Петроград, м. 203, 283
 Пилявці, м. 290
 Пирятин, м. 11
 Підставки, с. 23, 40, 89, 113, 114, 197, 287, 412–416, 429, 532, 538
 Підстеп'я, х. 347
 Пісочен, м. 18, 288, 537
 Піщана, с. 428
 Піщане, с. 7, 16, 17, 18, 22, 26, 29, 30, 34, 40, 41, 42, 50, 54, 58–62, 66, 68, 73, 75, 83, 86, 87, 89, 100, 102, 103, 107, 108, 110, 221, 236, 240, 243, 308, 313, 418–428, 469, 491, 515, 521, 532, 533, 537, 538, 542
 Піщаний, с-ще 428

Піщаний Брід, с. 428
 Піщаний Кар'єр, с. 428
 Піщаний Мис, с. 428
 Піщаний радгосп, с. 428
 Піщаники, с. 428
 Піщані Ковалі, с. 428
 Піщанка, с. 428
 Піщано-Кінське, с. 428
 Піщано-Коледіно, с. 428
 Піщано-Копська, ст. 428
 Піщано-Копське, м. 428
 Піщано-Озеро, с. 428
 Піщано-Таволжанське, с. 428
 Піщанське, с. 428
 Плеєчин, х. 523
 Плешкані с. 22, 34, 40, 73, 83, 86, 107, 108, 113, 114, 221, 287, 412, 429–434, 533, 538
 Плешкове, с. 434
 Побиванця (Побиванців), х. 179, 210, 523
 Повстин (Повстенів), х. 313, 523
 Поділ, с. 439
 Поділець, с. 439
 Поділівка, с. 439
 Поділки, с. 439
 Поділкове, с. 439
 Поділля, с. 439
 Подільхівське, с. 439
 Подільськ, м. 439
 Подільське (Моцоківка), с. 39, 50, 61, 313, 314, 317, 388, 435–439, 533, 539
 Подільський пост, с. 439
 Подільський, х. 439
 Подільхи, с. 439
 Подолень, с. 439
 Подолянка, с. 439
 Полтава, м. 127, 209, 228
 Помари, м. 62
 Привітне, с. 61, 99, 111, 294, 358, 403, 440–444, 445, 471, 533, 543
 Привітнинське, с. 444
 Привітов, с. 444
 Привітовка, с. 444
 Пригунів, х. 528
 Проживанського, х. 523
 Прохорівка, с. 46, 202, 421, 242,
 Проценків, х. 313, 523, 524
 Пруське, ур. 14
 П'ятихатки, ст. 459

Р

Раківка (Раков, Раковий), х. 56, 459, 460, 524, 543
 Рацюківщина, с. 301,
 Ревівщина, с. 54, 356
 Рига, м. 150
 Ріо-де-Жанейро, м. 351
 Рогозівка, х. 56, 460, 543
 Роджественське, с. 363, 445, 487
 Резекне, м. 305

Роздол, с-ще 440, 442, 445–446
Роздолинськ, м. 446
Роздолівка 446
Роздолля, с. 446
Роздольна, с. 446
Роздольний, с-ще 446
Роздольський, с-ще 446
Розсоша, р. 339
Розумівщина (“Іскра”), х. 524
Росава, р. 20
Рось, р. 190
Рочестер, м. 102
Руська Поляна, с. 457

С

Савинці, с. 458
Санкт-Петербург, м. 268, 404, 410, 502
Савченко-Бажаний, х. 360, 528
Самозванка, р. 13, 244
Саранчі, х. 128, 524
Світанок, с. 197, 368
Святе, оз. 14, 275, 331,
Сенча, с. 450
Сеньків, с. 450
Сеньківка, ст. 450
Сеньківці, с. 20, 32, 238, 275, 277, 317,
447–450, 517, 533, 538
Сеньківщина, с. 450
Сенькіне, с. 450
Сенькове, с. 450
Сеньчанка, с. 450
Сиберіж, с. 225
Синьооківка, с. 24, 26, 39, 189, 339, 353, 358,
360, 451–456, 516, 518, 521, 522, 527, 533, 538,
539
Сімферополь, м. 301
Скорики, с. 462
Скориківка, с. 24, 48, 105, 111, 276, 317, 363,
375, 457–462, 516, 522, 523, 524, 533, 539,
542
Слюжчина Слобідка, с. 23, 35, 56, 158, 525,
526, 543
Сміла, м. 14, 98, 505
Снігуреве, ст. 465
Снігурі, с. 465
Снігурівка, с-ще 28, 331, 334, 463–465, 473,
540
Соколи, х. 56, 277, 524
Сологубів, х. 524
Соломахи, х. 525
Сорич, с. 477
Сороки, х. 215
Сороч, с. 477
Сорочинь, с. 477
Сорочи, с. 477
Сороче, с. 477
Сорочий Луг, с. 477
Сорочин, с. 477
Сорочин брід, с. 477

Сорочин, х. 473
Сорочине, с. 477
Сорочинка, с. 477
Сорочинськ, м. 477
Сорочинська, ст. 477
Сорочинський, с-ще 477
Сорочица, с. 477
Сорочі, с. 477
Сорочі гори, с. 477
Сотниківка, х. 525, 543
Софіївка, с. 14, 17, 24, 26, 98, 100, 108, 111,
114, 221, 236, 237, 418, 466–470, 525, 533, 537
Софіївський, с-ще 470
Софійськ, смт 470
Софія, м. 470
Спецаківщина, х. 525
Сріблянський (Горішківський), х. 313,
Стара Гребля, с. 452
Старий Коврай, с. 307, 316
Старик, оз. 266
Старо-Липівське, с. 508
Старосілля, с. 373
Стеблинського (Стеблівщина), х. 313, 526, 525
Степ, с. 472
Степ-Леонівщина, х. 277, 525
Степове, с-ще 86, 213, 403, 471–472, 544
Степове Анненкове, с. 472
Степове Дуракове, с. 472
Степове Коровіне, с. 472
Степове Озеро, с. 472
Степове Полеологове, с. 472
Степове Смагіне, с. 472
Степ Соч, с. 472
Степове Тураве, с. 472
Степове Янікове, с. 472
Стінка, г. 287, 292, 323,
Сторожівня, г. 244
Стринівщина (Стрихівщина), х. 290, 525
Суботів, с. 352, 455
Супій, р. 13, 16, 19, 183, 201, 221, 258, 266,
287, 307, 308, 379, 393, 412, 418, 429, 491, 497
Супій, ст. 543
Суровців, х. 128, 525, 526
Сухий Згар, р. 13, 189, 213, 214, 403, 440, 526
Суша Згар, с. 56, 215, 526, 543
Сушки, с. 201

Т

Тамарівщина (Тамари), х. 204, 526, 526
Тамари, х. 528
Тарасівка, с. 197, 497
Ташань, м. 18, 288, 537
Тендитного, х. 314, 526
Терещенків, х. 526
Тетянівка, х. 128, 526
Тимківщина (Тимківка), х. 28, 56, 189, 191,
192, 354, 355, 526, 543
Топильно, с. 180
Торонто, м. 499

Тоцького, х. 223, 467
Траущина (Трауцино), х. 360, 526, 527
Троя (Мар'янівка), х. 128, 527
Турин, м. 86, 227

У

Ужгород, м. 62
Умань, м. 14, 98, 116
Уренгой, м. 62

Ф

Франківка, с. 424
Франкфурт-на-Майні, м. 152

Х

Харченків, х. 334
Хвилевий (Хвилів), х. 473
Хвильово-Сорочин, с. 67, 68, 77, 99, 111, 170, 244, 396, 463, 473–477, 523, 533, 539
Хвилі, с. 477
Хвилів, х. 275
Хвилів Яр, с. 477
Хвилівка, с. 24, 243, 477
Холодець, с. 480
Холодильне, с. 480
Холодівка, с. 480
Холодна, ст. 480
Холодна Балка, с. 480
Холодна Річка, с. 480
Холодне, с-ще 116, 208, 210, 253, 397, 478–480, 540
Холодний, х. 480
Холодний Ключ, с. 480
Холодний Плес, с. 480
Холодникан, с. 480
Холодники, с. 480
Холодний Яр, ур. 231
Холодногорський, с-ще 480
Хрести, с. 16, 17, 44, 48, 50, 54, 311, 527, 537
Хрести, ур. 14, 15, 514
Хрущівка, с. 29, 38, 47, 52, 55, 61, 62, 87, 104, 339, 358, 451, 481–486, 527, 533, 539
Хрущово, с. 486

Ч

Чапаєвка, с. 14, 39, 40, 41, 42, 47, 48, 49, 50, 52, 56, 58, 60, 62, 64, 65, 66, 67, 76, 83, 86, 170, 174–181, 537, 541, 542, 543, 544
Чевотівка, с. 468

Черкаси, м. 7, 14, 48, 62, 81, 116, 158, 170,
Чернець, с. 490
Чернецьке, с. 490
Чернеча Слобода, с. 490
Чернече, с. 490
Чернечий Яр, с. 490
Чернеччина, с. 490
Чернещина, с. 28, 38, 113, 281, 487–490, 533
Чобітки, х. 528, 527
Чопики, с. 191
Чопилки, с. 497
Чорнобай, смт 353, 499
Чугуйка, х. 543
Чумаків, х. 516, 528

Ш

Шабельківка, с. 496
Шабельники, с. 17, 21, 22, 34, 59, 89, 107, 111, 112, 201, 263, 379, 393, 395, 491–496, 533, 537, 538
Шабельське, с. 496
Шандрипин (Ковтунів), х. 324
Шепелів, х. 527
Шкарбана, х. 334, 527
Шкодунівка, с-ще 28, 183, 185, 497–498, 540
Шкурківка (Шкурівка, Шкурівський), х. 56, 453, 527, 543
Шрамківка, с. 14, 62, 116, 158

Щ

Щербин, с. 502
Щербинівка, с. 42, 77, 104, 112, 344, 355, 371, 499–502, 527, 533, 539
Щербинівський, с-ще 502
Щербинка, с. 502
Щербино, с. 502
Щербово, с. 502
Щитковського, х. 528
Щура, х. 270, 528

Ю

Юшковича (Юшківський), х. 528

Я

Яготин, м. 47
Яремків, х. 270, 529
Ярки (Ярків), ур. 44, 119, 131
Ярки, х. 116, 128, 529
Ярмоли, х. 529, 528

ПЕРЕЛІК АБРЕВІАТУР ТА УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АЕС – атомна електрична станція
АН – Академія наук
АПУ – Аграрна партія України
арк. – аркуш
АТП – автотранспортне підприємство
АТО – антитерористична операція
АФ – агрофірма
ВАТ – відкрите акціонерне товариство
ВГК – верховне головнокомандування
ВДНГ – виставка досягнень народного господарства
ВО – Всеукраїнське об'єднання
ВРХ – велика рогата худоба
ВЦРПС – Всесоюзна Центральна Рада професійних спілок
га – гектар
грец. – грецький
грн. – гривня
ГСМК – гвардійський Сталінградський механізований корпус
ГУТАБ – головне управління таборів
ДАЧО – Державний архів Черкаської області
ДемПУ – Демократична партія України
дес. – десятина
ДГ – дослідне господарство
ДП – дочірнє або державне підприємство
ДСО – добровільне спортивне товариство
ДЮСШ – дитячо-юнацька спортивна школа
есер – соціаліст-революціонер
евр. – єврейський
ЄХБ – євангельські християни-баптисти
ЗАТ – закрите акціонерне товариство
ЗОШ – загальноосвітня школа
ім. – імені
ін. – інший
кВт – кіловат
км – кілометр
коз. – козацький
КП – колективне підприємство
КПРС – Комуністична партія Радянського Союзу
КПУ – Комуністична партія України
крб. – карбованець
КСДГ – колективне сільське дольове господарство
ЛПУ – Ліберальна партія України
м – метр
м. – місто
млн – мільйон
мм – міліметр
МТС – машинно-тракторна станція
н.е. – наша ера
НДПУ – Народно-Демократична партія України
НДР – Німецька Демократична Республіка

неп – нова економічна політика
НПУ – Народна партія України
оп. – опис
ПДС – Партія Демократичний союз
ПЗУ – Партія зелених України
ПКВ – парфумерно-косметичне виробництво
ПМК – пересувна механізована колона
пн. ш. – північна широта
пол. – половина
ПП – приватне підприємство
прив. – привілейований
прид. – придатний
ПСП – приватне сільськогосподарське підприємство
р. – рік, річка
РБК – районний будинок культури
РЕМ – район електричних мереж
різноч. – різночинський
РК КП(б)У – райком Компартії (більшовиків) України
РМЗ – ремонтно-механічний завод
рр. – роки
РСДРП – Російська соціал-демократична робітничка партія
РТП – ремонтно-транспортне підприємство
с. – село, сторінка
СБК – сільський будинок культури
СДПУ(о) – Соціал- Демократична партія України (об'єднана)
сел. – селянський
смт – селище міського типу
спр. – справа
СПТУ – сільське професійно-технічне училище
СПУ – Соціалістична партія України
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
ст. – століття, станція
СТОВ – сільськогосподарське товариство з обмеженою відповідальністю
сх. д. – східна довгота
с-ще – селище
тис. – тисяча
ТОВ – товариство з обмеженою відповідальністю
ТСОЗ – товариство спільного обробітку землі
УАПЦ – Українська Автокефальна Православна церква
УЗД – ультразвукове дослідження
УПЦ – Українська Православна церква
ур. – урочище
УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка
ф. – фонд
ФАП – фельдшерсько-акушерський пункт
х. – хутір
ХВЕ – християни віри євангельської
ХПП – хлібоприймальне підприємство
ЦДАК – Центральний державний історичний архів у м. Києві
ЦК – Центральний Комітет
ЦРЛ – центральна районна лікарня

ANNOTATION

G. M. Golysh, L. G. Lysytsya, A Travel Through the Golden Country. Sketches on the History and Contemporaneity of Zolotonosha district. – Cherkasy: Vertical, 2018. – 580 p., il., ph.

The edition offers to the readers a complex popular-scientific study of the history and contemporaneity of Zolotonosha district, Cherkasy oblast. This is the second, updated and expanded, edition. The study is grounded upon the broad circle of sources: archives, published documents, including those published before the 18th century, periodicals of the past, artefacts, statistic data, memoirs of the participants of the described events, the results of the sociological inquests, various contemporary information, etc. The book comprises the general geographical reference about Zolotonosha district – one of the largest in Cherkasy region, concise analysis of the population's vital activity in various spheres: economic, social, political, spiritual and that of everyday life. The historical block of information contains systematized data about the past of Zolotonosha district: since prehistoric times (the stone age) till nowadays. In the Kyivan Rus period the so-called upon-the-Supoy line of defense, the main stronghold of which was the fortress town of Pesochen (a most ancient settlement, the XII century), stretched along the territory of the district. In the course of national liberation war (the middle of the XVII century) it was the Kropyvna Cossack Regiment headed by F. Gegelyi that distinguished itself, the Napoleon war hero D. Nevirovsky lived in Zolotonosha. The locality gave to Ukraine 6 Heroes of the Soviet Union, 4 Full Bearers of the Order of Glory. 13 best laborers of the district were awarded the title of the Hero of Socialist Labor, 1 person became Hero of Ukraine. It is from here that such widely known scholars as M. A. Maksymovich, A. M. Bakh, A. P. Barannykov started their way to the highest echelons of science. The outstanding figures of Ukrainian literature A. A. Navrotsky, K. D. Dumytrashko, N. I. Tereschenko, E. Gedz, the state-honored theatre and cinema actors of Ukraine M. V. Golubovych, A. N. Gonchar, V. N. Nechyporenko also were born in Zolotonosha district. The world-famous names of G. S. Skovoroda, I. P. Kotlyarevsky, S. D. Sklyarenko, I. Le are also associated with the district, as the glorious sons of Ukraine lived and worked here. The stage activity of the theatre and cinema star N. M. Uzhviy began in Zolotonosha district. The book also offers ample essays on the history and present day life of each out of 63 populated sites of the district, giving information concerning the etymology of their names. A separate essay is devoted to the dramatic history of the Krasnogirsky convent. There are brief biographical reference data about the outstanding personalities of the district. The edition comprises the reference information about more than 120 settlements that had vanished from the district map for various reasons. The book is provided with a chronological table of the most important dates in the district history, with the indices of personal (about 2500 entries) and geographical (more than 700 entries) names. More than 500 illustrations, either black and white or color ones represent the archives materials, portraits of famous people, photos of present day life in the district settlements, its tourist and recreation areas, etc. The book is recommended to the wide circle of readers, not only in Zolotonosha district, but also beyond its bounds, to everybody whose sphere of interest includes regionalistics. It has the outlook-broadening as well as educative-upbringing value.

* Переклад анотації англійською мовою здійснила кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології ЧНУ ім. Б. Хмельницького О. Я. Кресан.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
СЛОВО ДО ЧИТАЧА	5
НАШ КРАЮ ЗОЛОТИЙ <i>Географічна довідка</i>	9
ПОМАНДРУЙМО В МИНУВШИНУ <i>З історії Золотоніщини</i>	13
ДЕНЬ СЬОГОДНІШНІЙ І ПРИЙДЕШНІЙ <i>Сучасність району</i>	75
СЕРЦЕ ЗЛАТОКРАЮ <i>м. Золотоноша</i>	103
ЗІГРІВАЄ ДУШУ СЕЛО <i>Сільські поселення краю</i>	157
Антип означає “підпора” <i>(с. Антипівка)</i>	158
Біля святині <i>(х. Бакаївка)</i>	166
Від Богушкової Слобідки через Чапаєвку до Благодатного <i>(с. Благодатне)</i>	170
Богом дане <i>(с. Богдани)</i>	183
Пенати Максимовича <i>(с. Богуславець)</i>	189
У глибинці <i>(с. Броварки)</i>	197
Звучна назва, звучна й слава <i>(с. Бубнівська Слобідка)</i>	201
Серед сосон і вільх <i>(с. Вільхи)</i>	208
Біля Сухого Згару <i>(с. Вознесенське)</i>	213
Напівмісто й экс-райцентр <i>(с. Гельмязів)</i>	221
Село-сад <i>(с. Гладківщина)</i>	236
Поселення-двійник <i>(с-ще Гладківщина)</i>	242
Село з грошовитою назвою <i>(с. Деньги)</i>	244
Під зеленою дібровою <i>(с. Дібрівка)</i>	253
Село героїв <i>(с. Дмитрівка)</i>	257
Одне з найстаріших <i>(с. Домантів)</i>	266
Побратим Драбова <i>(с. Дравівці)</i>	275

“Астральне” село (Зорівка)	281
“Гарний переможець” (с. Каленики)	287
Співзвучне з Каневом (селище Канівщина)	294
Стоїть гора. Кедина (с. Кедина Гора)	297
Земля, де творив Сковорода (с. Коврай)	301
Левада (с. Коврай Другий)	308
Хуторяни (с. Коврайські хутори)	313
“Кольтонне” (с. Ковтуни)	317
Молодша посестра Ковтунів (с-ще Ковтунівка)	323
Край лелечий (с. Комарівка)	327
Козак Короб і його нащадки (с. Коробівка)	331
У басейні Розсоші (с. Кривоносівка)	339
Осередок козацької слави (с. Кропивна)	344
“Кровпсе чело” (с. Крупське)	353
Ой, Лукашу, Лукашу... (с. Лукашівка)	358
Маленька “тезка” Львова (с. Львівка)	363
“Малинове” поселення (селище Малинівщина)	368
Малій – то не Плаксії (с. Маліївка)	371
Село з титулом (с. Маркизівка)	375
Осадчий – Божа людина (с. Матвіївка)	379
Біля Іржавця (с. Мелесівка)	384
Маленька і єдина (с. Мицалівка)	388
У долині Супою (с. Нова Гребля)	393
Нова, та не молода (с. Нова Дмитрівка)	397
Народжене двічі (селище Пальміра)	403
Доля в нього – не панська (ст. Панське)	409
Є підстава для надії? (с. Підставки)	412

Від Пісочена до “Маяка” (с. <i>Піщане</i>)	418
Над Супоєм (с. <i>Плешкані</i>)	429
Колишня Моцоківка (с. <i>Подільське</i>)	435
Наймолодше (с. <i>Привітне</i>)	440
У Роздолі вже не роздолля (с-ще <i>Роздол</i>)	445
Семен-Сенько (с. <i>Сеньківці</i>)	447
Синьооке моє село (с. <i>Синьооківка</i>)	451
“Швидке” село (с. <i>Скориківка</i>)	457
На межі зникнення (с-ще <i>Снігурівка</i>)	463
На хрещатій дорозі (с. <i>Софіївка</i>)	466
Під новим іменем (селище <i>Степове</i>)	471
І Хвиль, і Сорока (с. <i>Хвильово-Сорочин</i>)	473
Холод-Холоденко (с-ще <i>Холодне</i>)	478
У степах золотоніських (с. <i>Хрущівка</i>)	481
Засноване черницями (с. <i>Чернещина</i>)	487
Від козацьких джерел (с. <i>Шабельники</i>)	491
Шкодун не зашкодив (с-ще <i>Шкодунівка</i>)	497
Село Терещенка й Дрючила (с. <i>Щербинівка</i>)	499
СВЯТА ОБИТЕЛЬ <i>Красногірський монастир</i>	503
ВІДДАЮЧИ ДАНИНУ ПАМ'ЯТІ <i>Зниклі поселення (довідково)</i>	514
СПИСОК УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ У СУЧАСНІЙ ВІЙНІ НА СХОДІ УКРАЇНИ	529
ХРОНОЛОГІЧНА ТАБЛИЦЯ НАЙВАЖЛИВІШИХ ПОДІЙ ІСТОРІЇ КРАЮ	537
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	545
ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК	565
ПЕРЕЛІК АБРЕВІАТУР ТА УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	573
ANNOTATION	575

ПРО АВТОРІВ

ГОЛИШ Григорій Михайлович

Народився 4 березня 1949 р. в с. Деньги Золотоніського району Полтавської (тепер — Черкаської) області. У 1970 р. закінчив з відзнакою історичний факультет Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка. Працював учителем історії, директором Чапаєвської школи, заступником голови Золотоніської райдержадміністрації. Викладав на історико-філософському факультеті (нині ННІ історії і філософії) Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького. Нині — директор наукової бібліотеки ім. М. Максимовича ЧНУ. Кандидат історичних наук, доцент. Член Національної спілки журналістів України, Почесний краєзнавець України. Лауреат краєзнавчої премії ім. М. Максимовича та премії Народного учителя О. А. Захаренка.

Автор понад 450 публікацій: монографій, підручників, посібників, наукових, науково-популярних, методичних та публіцистичних статей. Коло наукових інтересів: історія Другої світової війни, історичне краєзнавство, персоналістика, спеціальні історичні дисципліни.

ЛИСИЦЯ Лариса Григорівна

Народилася 28 червня 1979 р. в с. Чапаєвка Золотоніського району Черкаської області. У 2001 р. закінчила з відзнакою історичний факультет Черкаського державного університету імені Б. Хмельницького, а в 2006 р. — аспірантуру при кафедрі всесвітньої історії. Кандидат історичних наук, викладач кафедри історіографії, джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін названого університету.

Авторка понад 60 наукових, науково-популярних і публіцистичних статей та краєзнавчого видання. Лауреат краєзнавчої премії ім. М. Максимовича. Коло наукових інтересів: історія Другої світової війни, історичне краєзнавство.

Науково-популярне видання

Григорій Михайлович ГОЛИШ
Лариса Григорівна ЛИСИЦЯ

ПОДОРОЖ ЗЛАТОКРАЄМ

**Нарис історії Золотоніщини
та її поселень від давнини до сьогодення**

2-ге видання

В авторському редагуванні Г. М. Голиша

*Технічний редактор,
дизайнер
Комп'ютерний набір
Оригінал-макет
Дизайн обкладинки*

Коректор

С. А. Кандич
Л. Г. Лисиця
С. Г. Кандич
В. А. Афонін
Д. А. Соколенко
Ю. А. Кажукало

У книзі використано репродукції фотоматеріалів з фондів Центрального державного кінофотофоноархіву ім. Пшенишного, Золотоніського краєзнавчого та Благодатнівського, Гельмязівського, Домантівського, Піщанського народних музеїв. Велику кількість світлин надано Золотоніською районною та міською радами, сільськими головами, педколективами, культпрацівниками, ветеранськими організаціями. Сучасні фотосюжети створені С. І. Казкою та взяті з архівів Золотоніської РДА й газети “Вісник Золотоніщини”.

Здано до набору 12.05.2018. Підписано до друку 11.12.2018.
Формат 84x108 1/8. Друк офс. Папір офс.
Гарнітура LiteraturnayaС.
Обл. вид. арк. 70,25. Умов. друк арк. 67,88. Вид. № 353.
Зам. № 65. Наклад 300 прим.

“Вертикаль”

Видавець та виготівник ФОП Кандич С.Г.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК №1335 від 23.04.2003 р.
18000 м. Черкаси, вул. Б. Вишневецького, 2, оф. 6
тел. (0472) 50-07-63, 067-292-21-83.
e-mail: vertical2003@ukr.net